T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRK HAVACILIK TARİHİNDE ‘TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’ VE VECİHİ HÜRKUŞ: FAALİYETLERİ VE ÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

Hulusi KÖSE

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Ö. Kürşad KARACAGİL

İstanbul 2024

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRK HAVACILIK TARİHİNDE ‘TÜRK TAYYARE CEMİYETİ’ VE VECİHİ HÜRKUŞ: FAALİYETLERİ VE ÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

Hulusi KÖSE

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Ö. Kürşad KARACAGİL

İstanbul 2024

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum **"TÜRK HAVACILIK TARİHİNDE 'TÜRK TAYYARE CEMİYETİ' VE VECİHİ HÜRKUŞ': FAALİYETLERİ VE ÖNEMİ"** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Şubat 2024

Hulusi KÖSE

TÜRK HAVACILIK TARİHİNDE
'TÜRK TAYYARE CEMİYETİ' VE VECİHİ HÜRKUŞ:
FAALİYETLERİ VE ÖNEMİ

Hulusi KÖSE

ÖZ

Doktora tezi kapsamında hazırlanan bu çalışma, Türk havacılığının gelişmesinde başat rol oynayan Türk Tayyare Cemiyeti ile bu alanda önemli ilklere imza atan Vecihi Hürkuş'un faaliyetlerini "kuruluş-birey" ekseninde inceleyen bir çalışmadır.

Askeri havacılığın önemini bilen devletin kurucu kadrosu, Cumhuriyetin ilanından sonra Türk havacılığının gelişmesi için çalışmalara başlamıştır. Ancak yeni kurulmuş ve mali açıdan zorluklar yaşayan Türk hükümetinin havacılığa kaynak ayırması kolay değildi. Çözüm olarak bir tayyare cemiyetinin kurulup bağış yoluyla milletten maddi destek alınabileceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda 16 Şubat 1925'te Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde, İsmet Paşa'nın (İnönü) fahri başkanlığında Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur.

Çalışmada, yarı resmi bir statüde olan Türk Tayyare Cemiyeti'nin hem kurumsal kimliği hem eğitimden milli tayyare endüstrisine kadar farklı alanlarda yürütmüş olduğu faaliyetleri dönemin koşulları göz önünde bulundurularak incelenip değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise Vecihi Hürkuş'un cemiyet bünyesindeki görevleri ve bireysel yaptığı çalışmalar incelenmiştir. Vecihi Bey, Türkiye'nin tam bağımsızlığını sürdürmesi için milli havacılık endüstrisinin güçlü olması gerektiğini düşünen bir vatanperverdir. Bu bağlamda Vecihi Bey'in tüm imkânsızlık ve zorluklara rağmen Türkiye'nin ilk tayyarelerini hangi şartlar altında yaptığı; ilk sivil pilotaj mektebini, ilk özel hava yolu şirketini nasıl kurduğu ve tayyareciliğe yönelik bitmeyen azmi ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk Tayyare Cemiyeti, Vecihi Hürkuş, Türk Havacılık Tarihi, Sivil Tayyarecilik, Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü, Tayyare Mektebi, TOMTAŞ.

IN THE HISTORY OF TURKISH AVIATION 'TURKISH AIRPLANE SOCIETY' AND VECİHİ HÜRKUŞ: ACTIVITIES AND IMPORTANCE

Hulusi KÖSE

ABSTRACT

This study, which was prepared within the scope of a doctoral thesis, is a study that examines the activities and studies of the Turkish Aeroplane Society, which played a leading role in the development of Turkish aviation, and Vecihi Hürkuş, who broke many grounds in this field, on an axis of an "institution-individual" concept.

The founding cadre of the state who witnessed the importance of military aviation during the First World War and the War of Independence started to work for the development of Turkish aviation after the proclamation of the Republic. However, it was not easy for the newly established Turkish government which was experiencing financial difficulties to allocate resources to aviation. As a solution, it was thought that an aeroplane society could be established and financial support could be obtained from the nation by donations. Accordingly, the Turkish Aeroplane Society was founded on February 16, 1925, under the auspices of Mustafa Kemal Pasha and the honorary presidency of Ismet Inonu.

In the study, both the institutional identity and the activities in different fields ranging from education to the industry of national aircraft of the Turkish Aeroplane Society, which had a semi-official status, were analyzed and evaluated in the light of the conditions of the period.

In the second phase of the study, Vecihi Hürkuş's duties within the society and his individual works were analyzed. Vecihi Hürkuş was a patriot who believed that Turkey needed a strong national aviation industry to maintain its full independence. In this context, the conditions under which Vecihi Hürkuş built Turkey's first airplanes despite all the impossibilities and difficulties, how he established the first civilian pilotage school and the first private airline company, and his endless determination towards aviation were discussed.

Keywords: Turkish Aeroplane Society, Vecihi Hürkuş, Turkish Aviation History, Civil Aviation, Mustafa Kemal Pasha, Ismet Inonu, Aviation School, TOMTAS

İÇİNDEKİLER

ÖZ vi
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER viii
ÖNSÖZ xi
TABLOLAR LİSTESİ xiii
KISALTMALAR LİSTESİ xiv
ARAŞTIRMANIN AMACI, METODU VE KAYNAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ xvi
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 34
1.TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN KURULUŞU 34
1.1. Millî Mücadele Döneminde Türk Askeri Havacılığı 34
1.2. Türk Tayyare Cemiyeti 39
1.2.1. Kuruluş Öncesi Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri 39
1.2.2. Kuruluşu 43
1.2.3. İdari Yapılanması 47
1.2.4. Amaç ve Hedefler 49
1.2.5. Taşra Teşkilatlanması 52
1.2.6. Gelir Kaynakları 54
1.2.6.1. Tayyare Piyangoları 59
1.2.6.2. Bağış ve Yardımlar 62
1.2.6.3. Tayyare Bağışları 68
1.2.6.4. Gelir Amaçlı Düzenlenen Sosyal Faaliyetler 73
1.2.6.5. Rozet Satışları 75
1.2.6.6. Yerel Tayyare Kongreleri 75
1.2.6.7. Zekât, Fitre ve Kurban Derilerinin Türk Tayyare Cemiyeti'ne Verilmesi 78
İKİNCİ BÖLÜM 83
2. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ VE ÖNEMİ 83
2.1. Türk Tayyare Cemiyeti'nin Faaliyetleri 83

2.1.1. Yurt Dışı Gezisi 83
2.1.2. Kongreler 87
2.1.2.1 Birinci Büyük Kongre 88
2.1.2.2. İkinci Büyük Kongre 92
2.1.2.3. Üçüncü Büyük Kongre 93
2.1.2.4. Dördüncü Büyük Kongre 96
2.1.2.5. Beşinci Büyük Kongre 97
2.1.2.6. Türkkuşu'nun Açılışı ve Altıncı Büyük Kongre 99
2.1.3. Tayyare Madalyası 105
2.1.4. Cemiyetin Özel Günleri 107
2.1.4.1. Tayyare Bayramı 107
2.1.4.2. Tayyare Şehitlerini Anma Günü 110
2.1.5. Cemiyetin Eğitim Faaliyetleri 112
2.1.5.1. Ankara Açık Hava Dershanesi 112
2.1.5.2. Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi 113
2.1.5.3. Avrupa'ya Öğrenci Gönderilmesi 118
2.1.6. Türk Tayyare Cemiyeti'nin Tayyare Sanayii Faaliyetleri 121
2.1.6.1. Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) ve Kayseri Tayyare Fabrikası 121
2.1.7. Türk Tayyare Cemiyeti'nin Mecmuaları 131
2.1.7.1. Tayyare Mecmuası 131
2.1.7.2. Türk Hava Mecmuası 133
2.1.7.3. Havacılık ve Spor Mecmuası 135
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 137
1. VECİHİ HÜRKUŞ'UN FAALİYETLERİ VE ÖNEMİ 137
3.1. Vecihi Hürkuş 137
3.1.1. Ailesi ve Eğitim Hayatı 137
3.2.2. Askerlik ve Tayyarecilik Hayatı 138
3.1.3. Millî Mücadele Döneminde Vecihi Hürkuş 142
3.1.4. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Vecihi Hürkuş 147
3.1.5. Vecihi Hürkuş'un Türk Tayyare Cemiyeti Bünyesindeki Faaliyetleri 152
3.1.6. Vecihi Hürkuş'un Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) Bünyesinde Yaptığı Çalışmalar 156
3.1.7. Türkiye'nin İlk Sivil Tayyaresi: Vecihi-XIV 158

3.1.8. Vecihi Hürkuş'un Yurt İçi Propaganda Uçuşları 161
3.1.9. Vecihi Sivil Tayyare Mektebi 163
3.1.10. Vecihi Hürkuş'un Türkkuşu Bünyesindeki Faaliyetleri 167
3.1.11. 1937 Sonrasında Vecihi Hürkuş 170
SONUÇ 174
KAYNAKÇA 184
EKLER 210
ÖZGEÇMİŞ 278

ÖNSÖZ

Türk havacılığı, Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarından Mahmut Şevket Paşa ve Kurmay Albay Süreyya Bey'in (İlmen) çabaları sonucunda 1911'de Tayyare Komisyonu'nun kurulmasıyla başlamıştır. Bu süreç, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte daha kurumsal ve stratejik bir faaliyet alanına dönüşmüştür. Bir asır önce devlet iradesinin bu alanı önemsemesi ve bu doğrultuda adımlar atması, konunun ehemmiyetini bir kez daha göstermektedir.

Tez konusu belirlenirken iki ana tema üzerinden ön araştırma yapılmıştır. Birincisi; Türk havacılık tarihinde yarı resmi statüde olan kuruluşların etkisi, ikincisi ise bireysel girişimlerin bu alandaki faaliyetleridir. Bu bağlamda yapılan ön araştırmalar neticesinde Türk Tayyare Cemiyeti ve Vecihi Hürkuş'un faaliyet ve çalışmalarının bütüncül ele alınması gerektiği fikri doğmuştur.

Ardından öncelikle birinci el kaynaklar çerçevesinde detaylı bir tarama yapılmıştır. Doğrudan tez konusunu merkeze alan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türk Tayyare Cemiyeti'nin resmi yayın organı olan mecmualar, dönemin gazeteleri incelendikten sonra bu konu doğrultusunda hatıratların da önemli olduğu görülmüştür. Bu süreçte 1909-1919 döneminde havacılık alanında yürütülen faaliyetlerle alakalı bir dönem incelemesi yapılıp değerlendirilmiştir. Ardından 1925-1935 yılları arasında faaliyet yürüten Türk Tayyare Cemiyeti ile ilgili arşiv, gazete ve mecmuaların tasnifiyle beraber Osmanlıca metinlerin de transkripsiyonları yapılmıştır. Aynı şekilde hayatı boyunca tayyarecilik sevdasından vazgeçmeyen Vecihi Hürkuş'un cemiyet içindeki görev ve bireysel çalışmaları bu kaynaklar üzerinden ele alınmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinde diğer bir motivasyon kaynağı ise 1914 yılında gerçekleşen "İstanbul-Kahire Seferi" esnasında tayyarelerinin düşmesi sonucu şehit düşen Pilot Fethi Bey ile Rasıd Sadık Bey'in bitmeyen mücadele azmidir. İlk Türk hava şehitleri olan Fethi ve Sadık Beyler başta olmak üzere vatan, millet ve inançları uğruna şehit düşen tüm kahramanlarımızı şükranla yad ediyorum. Çocukluğundan itibaren yüreğinde taşıdığı tayyarecilik sevdasını ömrü boyunca hiç azaltmayan, milli havacılık sanayisinin kurulması için çalışan, tüm zorluk ve engellere karşı sabırla mücadele eden, ömrünün son deminde bile gözü hep Gök Vatan'da olan Vecihi Hürkuş'u rahmet ve saygıyla anıyorum.

Bu uzun yolculukta bana yol gösteren ve birikimi ile tezimin gelişmesinde büyük katkısı olan danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Ö. Kürşad Karacagil'e sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Tez izleme süreçlerinde bana destek veren Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na, Dr. Öğretim Üyesi Yakup Ahbab'a ve tez savunma jürimde bulunan Prof. Dr. Şerafettin Can Erdem ve Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü'ye teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Tezimi yazarken katkılarını esirgemeyen Enstitü Müdürümüz Prof. Dr. Mustafa Budak ile enstitüdeki diğer değerli hocalarıma ve personeline ayrıca teşekkür ediyorum. Araştırmalarımı yaparken Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Atatürk Kütüphanesi, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi görevlilerine minnettarım. Tezimin her aşamasında güler yüzü, sevgisi ve ilgisiyle bana güç veren, bu süreçte sabrıyla yanımda olan değerli eşim Zahide'me, biricik kızım Canan'ıma, Anadolu ruhunu benliğime aşılayan anneme, babama, kayınvalidem ve kayınpederime yürekten teşekkür ediyorum.

Şubat 2024, İSTANBUL

Hulusi KÖSE

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Türk Tayyâre Cemiyeti İdare Heyeti / 16 Şubat 1341/1925..... 48
Tablo 1.2: 1929 yılı itibarıyla İstanbul'da bulunan piyango bilet satış bayileri ve bilet dağıtımı ile bilet satış miktarını gösteren çizelge..... 61
Tablo 1.3: 1925-1935 Yılları Arasında Türk Tayyare Cemiyeti'nin Gelir Tablosu . 68

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.:	Aynı Eser
a.g.e.:	Adı geçen eser
a.g.m.:	Adı geçen makale
a.g.t.:	Adı geçen tez
ATASE:	Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Arşivi
bkz.:	Bakınız
BCA:	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
C.:	Cilt
çev.:	Çeviren
D.:	Devre
Der.:	Derleyen
Ed.:	Editör
FAI:	Uluslararası Havacılık Federasyonu (Fédération Aéronautique Internationale)
Genkur:	Genelkurmay Başkanlığı
Hv.:	Hava
Haz.:	Hazırlayan
İVA:	İnönü Vakfı Arşivi
K.:	Kutu
Ks.:	Kısım
M.Ö.:	Milattan Önce
Nu.:	Numara
Plt:	Pilot
Prof.:	Profesör

s.:	Sayfa
S.:	Sayı
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
T.Ta.C.:	Türk Tayyare Cemiyeti
THK:	Türk Hava Kurumu
THKA:	Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi
TOMTAŞ:	Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi
TTK:	Türk Tarih Kurumu
vb.:	Ve benzeri
v.d.:	Ve devamı
Yay.:	Yayınlayan

ARAŞTIRMANIN AMACI, METODU VE KAYNAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1911-1912 yılları arasında yaşanan Trablusgarp Savaşı'nda İtalya'nın Osmanlı ordusuna karşı bir savaş meydanında ilk kez tayyare ve güdümlü balonlar kullanması savaş konseptlerinin değişmesinde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde yaşadığı mali ve siyasi zorluklara rağmen havacılığı önemsemesi ve bu alanda adımlar atması ise kayda değerdir. Ancak dönemin koşullarının da etkisiyle Türkiye Cumhuriyeti bu konuda önemli bir miras devralmamıştır.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda askeri havacılığın verdiği güç, sonraki yıllarda başta Türkiye olmak üzere birçok ülkenin de bu konuya özel hassasiyet göstermesini sağlamıştır. Türk Tayyare Cemiyeti bu özel ehemmiyetin bir sonucudur diyebiliriz. Aynı şekilde Vecihi Hürkuş da Türkiye'nin milli havacılık sanayisine sahip olmasının önemini kavrayan ve Türk Tayyare Cemiyeti bünyesinde önemli işlere imza atan kişilerden biridir.

Bu bağlamda hazırlanan bu çalışmada, Türk Tayyare Cemiyeti ile Vecihi Hürkuş'un birlikte, bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin temel nedenleri vardır. Birincisi, bugüne kadar hiçbir tez çalışmasında Türk Tayyare Cemiyeti ile Vecihi Hürkuş'un faaliyetleri birlikte ele alınmamıştır. İkincisi ise 16 Şubat 1925'te cemiyeti kuran devlet aklı ile o dönemde tayyareciliği bir sevda olarak gören Vecihi Hürkuş'un benzer bilince ve sevdaya sahip olmasıdır. Hem devletin kurucu kadrosu hem de Vecihi Bey, Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlığını sürdürebilmesi için milli bir havacılık sanayisinin ehemmiyetini biliyorlardı. Aynı şekilde Türk gençliğine ülkenin geleceği için havacılığın önemini anlatmak, bu doğrultuda yerli tayyareler yapıp liyakatli pilot ve mühendisler yetiştirmek de bu ortak bilincin bir tezahürüdür.

Bu alanla ilgili yapılan akademik çalışmalar, erken Cumhuriyet dönemindeki konu başlıklarıyla kıyaslandığında çok fazla değildir. Bunun sebeplerinden biri havacılığın akademik literatüre geç girmesidir. İkincisi ise bu konuyla ilgili yapılacak

biyografik ve kurum-kuruluş çalışmaları için birinci elden kaynak yetersizliği düşünülebilir.

Araştırmada özellikle tematik-kronolojik bir yazım yöntemi benimsenmiştir. Bu düşünceler doğrultusunda belirlenen tez çalışması giriş ve üç bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde havacılık tarihine kısaca değinildikten sonra Avrupa ve Türk Devletleri'nin bu konudaki faaliyetleri ele alınmıştır. Akabinde 18. yüzyıldan itibaren havacılıkta kullanılan balon ve planörler konusuna değinilmiştir. 20. yüzyılın başında ise hava ve rüzgâr gücüne ihtiyaç duymadan, kontrol edilebilir, motorlu tayyarelerin yapımına dair gelişmeler bu bağlamda kronolojik olarak incelenmiştir. Ayrıca Türk askeri havacılığının kurulması merkeze alınarak Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin bu konuda atmış olduğu adımlar, yürüttüğü faaliyetler değerlendirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde, Millî Mücadele döneminde yürütülen Türk askeri havacılık faaliyetleri ile Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan çalışmalar ve Türk Tayyare Cemiyeti'nin kuruluş süreci detaylıca incelenmiştir. Bu bölümde Türk Tayyare Cemiyeti'nin kuruluş süreci, cemiyetin Mustafa Kemal Paşa himayesinde kurulmasını sağlayan etkenler, idari yapılanması, amaç ve hedefleri, taşra teşkilatlanması, gelir kaynakları, tayyare piyangoları, yapılan yardımlar, tayyare bağışları, yürüttüğü sosyal faaliyetler, yerel kongreleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konudaki katkıları özellikle arşiv belgeleri ve mecmualar üzerinden değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde; Türk Tayyare Cemiyetinin faaliyetleri kapsamında yaptığı yurt dışı gezileri, büyük kongreleri, bu kongrelerde vurgulanan mevzular ve yapılan konuşmalar, Türkkuşu'nun açılışı, devletin kurucu kadrosunun havacılıkla ilgili vizyon ve hedefleri, cemiyetin özel günleri, eğitim ve sanayi faaliyetleri ile cemiyetin çıkarmış olduğu mecmualar belli bir akış silsilesinde incelenip değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise Vecihi Hürkuş'un kısa bir biyografisinden sonra askerlik ve tayyarecilik hayatı incelenmiştir. Millî Mücadele döneminde askeri havacılık alanında yaptığı katkılar ele alındıktan sonra ilk Türk tayyaresi olan Vecihi K-VI'yı hangi şartlar altında imal ettiği detaylıca anlatılmıştır. Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasıyla burada yürüttüğü faaliyetler, TOMTAŞ bünyesindeki

görevleri, 1930'da Türkiye'nin ilk sivil tayyaresi olan Vecihi XIV'ün yapım süreçleri, cemiyet adına gerçekleştirdiği yurt içi propaganda uçuşları, 1932'de hazırlıklarına başladığı ilk sivil tayyare mektebi ve bu süreçlerde karşılaştığı zorluklar ele alınmıştır. Ayrıca 1935 yılında Türkkuşu bünyesinde yaptığı çalışmalar değerlendirildikten sonra tüm zorluklara karşı bitmeyen mücadelesi ve 1947 sonrasında arkadaşlarıyla kurmuş olduğu Kanatlılar Birliği, Kanatlıları dergisi vb. gibi konular ele alınmıştır. Son aşamada ise 1951 sonrası ticari amaçlı girişimleri incelenmiş, bu dönemde karşılaştığı zorluklar anlatılmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası yaşadığı hayal kırıklıklar ve çektiği sıkıntılar belirtilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Araştırma kapsamında ilk elden kaynaklara ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda öncelikle Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi taranmıştır. Tezin kapsamı dahilinde Cumhuriyet, Ulus, Tan, Milliyet, Hakimiyet-i Milliye, Halkın Sesi, Akşam, Anadolu, Vakit, İkdam, Son Posta gibi dönemin gazeteleri incelenmiştir. Konuyla alakalı belgeler ve yazılar tasnif edilerek Osmanlıca metinlerin transkripsiyonu yapılmıştır. Bu süreçte İsmet Paşa'nın yapmış olduğu konuşmalar bağlamında İnönü Vakfı Arşivi'nden, ayrıca TBMM Kütüphane ve Arşiv hizmetlerinden de doğrudan faydalanılmıştır.

Tez çerçevesinde cemiyetin yayın organları olan Tayyare Mecmuası, Türk Hava Mecmuası, Havacılık ve Spor Dergisi ile Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi'nden de yararlanılmıştır. Yazım sürecinde yararlanılan diğer bir kaynak ise hatıralardır. Vecihi Hürkuş, Kazım Karabekir, Süreyya İlmen, Muzaffer Ergüder, Sabiha Gökçen gibi önemli aktörlerin hatıraları incelenmiş ancak sübjektif bir yaklaşım endişesi de duyulmuştur.

Sıtkı Tanman ve Mazlum Keyüsk tarafından hazırlanan "Türk Havacılık Tarihi" ciltleri, Ajun Kunter'in kaleme aldığı "Türk Hava Kuvvetleri Tarihi" ciltleri, Y. Kansu, S. Şensöz ve Y. Öztuna'nın yazdığı "Havacılık Tarihinde Türkler 1" ile Hulusi Kaymaklı'ya ait "Havacılık Tarihinde Türkler II" adlı eserleri araştırmada faydalanılan kaynaklardan bazılarıdır. Bu kapsamda hazırlanan doktora tezi, Türk havacılığında "Türk Tayyare Cemiyeti ile Vecihi Hürkuş'un" faaliyetleri ve çalışmalarını "kuruluş ve biyografik ilişki" açısından bütünsel ele alan bir niteliktedir.

GİRİŞ

İnsanların gökyüzüne olan ilgisi, çok eski dönemlere dayanmaktadır. Bu merak, çeşitli yazıt ve mitolojilere de yansıtmıştır. Bu doğrultuda öne çıkan en eski belgelerden biri Asur Medeniyeti'ne aittir. M.Ö. 626 yılına ait bir taş kabartmada Kral Etana'nın bir kartalın üzerinde göğe yükselmesi tasvir edilmiştir.[1] Havacılık ve uçmakla ilgili Yunan mitolojisinde bazı örneklere rastlamaktayız.[2] Rönesans döneminin önemli bilim insanı ve sanatçılarından biri olan İtalyan Leonardo Da Vinci de mekanik imkânlarla kuş uçuşlarının taklit edilebileceğini ortaya koymuştur. Nitekim kuşların uçuşuna dair ilk bilimsel ve teknik araştırmayı yapmıştır.[3]

Türklerde de gökyüzü, hep ilgi ve merak konusu olmuştur. Özellikle eski Türk inancında tanrının yerinin gökte olduğuna inanılmış ve "gök" en kutsal ve güçlü tabiat varlığı olarak görülmüştür.[4] Bu dönemde Gök Tanrı; Türkleri felaketlerden koruyan, onlara zafer kazandıran tanrı olarak kabul edilmiştir.[5] Türkler bütüncül olarak göğe "Gök Tanrı" diyerek gökyüzünü yekpare şekilde kutsal kabul etmişler[6], Avar Hakanı ise Bizans ile yaptığı bir antlaşmada Gök Tanrı adına yemin etmiştir.[7] Türklerin gökyüzüne yüklediği anlam bununla da sınırlı değildir. Eski Türklerde, insan ruhu "kuş" biçiminde düşünülmüştür. Ruhun insana hayat vermeden önce gökte kuş olarak yaşadığına, insanlar ölünce de tekrar göğe uçtuğuna inanılmıştır.[8] On İki Hayvanlı Türk Takvimi de eski Türklerin gökyüzü ile ilgilendiklerinin somut kanıtlarından biridir. Tarımla uğraşan Türkler ekip biçme zamanını belirlemek; konar göçer Türkler

---

[1] Morris Jastrow, **The Religion of Babylonia and Assyria**, Ginn Company Publishers, Boston (USA) 1898, s.520-525.

[2] "Bu örneklerden biri Daidalos ve İkarus efsanesidir. Daidalos ve İkarus adlı baba-oğul, Kral Minos tarafından labirentli bir kulede hapse atılmıştır. Baba Daidalos hapisten kurtulmak için bal mumundan birer çift kanat yaptırmıştır. Oğluna ise ne çok alçaktan ne de çok yüksekten uçmamasını tavsiye etmiştir. Ancak oğlu, bu tavsiyeyi unutarak gökyüzüne çok fazla yükselmiş ve güneşin etkisiyle bal mumunun erimesi sonucu denize düşerek hayatını kaybetmiştir. Baba Daidalos ise kurtulmuştur."; Şefik Can, **Klasik Yunan Mitolojisi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011, s.222; Halil Taşan, **Hava Harp Tarihi I**, Hava Harp Okulu Yayınları, İstanbul, 1991, s.9.

[3] Michael Write, **Leonardo İlk Bilgin**, Çev. Ahmet Aybars Çağlayan, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001, s.323-326.

[4] Sadettin Gömeç, "Şamanizm ve Eski Türk Dini", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.4, Denizli, 1998, s.38-50.

[5] Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.30-40.

[6] İbrahim Kafesoğlu, **Eski Türk Dini**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980, s.62.

[7] Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1972, s.279.

[8] Doğan Avcıoğlu, **Türklerin Tarihi,** I. Cilt, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995, s.345.

ise hayvanlarını uygun otlaklara götürmek için gökle ilgili olaylara bakarak On İki Hayvanlı Türk Takvimi'ni oluşturmuşlardır.[9]

11. yüzyıldan itibaren Türk ve İslam bilim insanları gökyüzü ve astronomi alanında havacılığa dair önemli çalışmalar yapmışlardır. Bu dönemde öne çıkan bilim insanlarından biri de İsmail bin Hammad el Cevheri olarak bilinen İmam Cevheri'dir.[10] Kendisi çalışmaları esnasında özellikle kuşların nasıl uçtuğunu ve kanatlarını yakından incelemiş, bunun sonucunda gökyüzüne ve uçmaya olan ilgisini de somut olarak uygulamıştır. 1010 yılında kendisi için yaptığı kanat ile Nişabur Ulu Camii'nin minaresinden kendini boşluğa bırakarak bir süre uçmuş, ancak sonrasında yere çakılarak hayatını kaybetmiştir.[11] İmam Cevheri, ilk Türk hava şehidi olarak tarihe geçmiştir.[12] Havacılık ve uçuşla ilgili diğer önemli bir isim de İbn Firnas olarak da bilinen Endülüslü bilim insanı Ebü'l-Kāsım Abbâs b. Firnâs b. Verdûs'dür.[13]

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan onuruna Bizans İmparatoru tarafından 1159'da düzenlenen şenlikte uçma girişiminde bulunan Doğulu Siracettin, Sultanahmet alanında Hipodrom'daki kuleye çıkarak hava doldurulmuş elbisesi ile kendini boşluğa bırakmıştır. Biraz uçtuktan sonra yere çarparak hayatını kaybetmiştir.[14]

Osmanlı öncesi dönemde Anadolu ve diğer coğrafyalarda kurulan Türk devletlerinde gökyüzü ve uçmakla ilgili figür ve semboller çok sık kullanılmıştır. Özellikle dokuma sanatında, madeni paralarda ve mimari eserlerde çift başlı kartal figürleri işlenmiştir.[15] Selçuklular döneminde inşa edilen Kayseri'deki Döner Kümbet,

---

[9] Gülnisa Aynakulova, "Gregoryen Kıpçaklar ve Oniki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine", **Millî Folklor,** S.74, Ankara, 2007, s.21-28.

[10] *"Gazneliler döneminde Türkistan'ın Fârâb şehrinde doğan İmam Cevheri; fizik, matematik, tabii ilimler ve ilahiyat alanlarında çalışmıştır.";* Yavuz Kansu, Sermet Şensöz, Yılmaz Öztuna, **Havacılık Tarihinde Türkler 1**, Hava Kuvvetleri Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 1971, s.18.

[11] Cemal Anadol, **Türk Havacılık Tarihi**, Tekin Yayınları, İstanbul, 1990, s.8.

[12] Piero Boitani, **Winged Words: Flight in Poetry and History,** The University of Chicago Press, Chicago, 2007, s.36-37.

[13] "*Kurtuba'da doğup orada felsefe, kimya, astronomi ve edebiyat alanında tahsil gören İbn Firnas, uzayı temsil eden bir gök küresi kurmuş ve sonraki dönemlerde Avrupa'da astronominin gelişmesinde tesiri olan Sindhind tablolarının çizimlerini yapmıştır. Araştırmacı bir karaktere sahip olan İbn Firnas, uçmaya ve gökyüzüne de çok meraklıydı. Büyük kuş kanatlarından kollarına iki kanat takıp uçma teşebbüsünde bulunmuş ancak uçuş takımında kuyruk kısmı bulunmadığı için yere inerken yaralanmıştır. Bu uçuş denemesiyle İbn Firnas, insanlık tarihinde ilk defa bilimsel uçma teşebbüsünde bulunan isim olarak tarihe adını yazdırmıştır."*; Philip Khuri Hitti, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi,** Çev. Salih Tuğ, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2023**,** s.951.

[14] Niketas Khoniates, **Historia,** Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.81-82.

[15] Gönül Öney, **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı Kartal**, TTK Yayınları, Ankara, 1993, s.139-172; Adem Çelik, "Niğde Sungur Bey Camiinde Bulunmuş Olan Çift

Erzurum bulunan Çifte Minareli Medresesi bu figürlerin işlendiği önemli mimari eserlerden bazılarıdır.[16]

Türklerin gökyüzüne yönelik ilgisi Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde uçmakla ilgili bireysel teşebbüsleri Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı Seyahatname adlı eserde görmekteyiz.[17] Ahmet Çelebi yaptığı bu uçuşla, planör ile ilk uçuşu gerçekleştiren kişi olarak adını tarihe yazdırmıştır.[18] Uçma teşebbüste bulunan diğer isimlerden bir diğeri de Lagari Hasan Çelebi'dir. Hasan Çelebi ile bilgiler yine Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde anlattıklarına dayanmaktadır.[19] Hasan Çelebi, 1633'te Sultan IV. Murad'ın kızının doğum gününde yapılan şenlikler esnasında uçma girişiminde bulunmuştur.[20]

Balon ve Planörler

18. yüzyıldan itibaren havacılıkta balonun kullanılması, yeni bir süreci başlatmıştır. Sıcak hava doldurulmuş balonla uçuş ilk defa 4 Haziran 1783 tarihinde "*Montgolfier Kardeşler*" olarak bilinen Fransız Joseph ve Jacques Montgolfier tarafından gerçekleştirilmiştir.[21] İlk insanlı uçuş 21 Kasım 1783 tarihinde yine Montgolfier Kardeşler tarafından bir sıcak hava balonuyla yapılmış, ilk hidrojen

---

Başlı Kartal Figürlü Halı Üzerine Düşünceler", **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,** S.9, Erzurum, 2002, s.46.

[16] *"Bu figürler, Türklerin gökyüzüne olan ilgi ve merakın da bir göstergesidir. Nitekim Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti bayraklarındaki hilal ve yıldız figürleri, geçmişten devralınan bu mirasın sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.";* Rahmi Hüseyin Ünal, "Erzurum İli Dahilindeki İslami Devir Anıtları Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, S.6, Erzurum 1973, s.85.93.

[17] *"Birçok fen biliminden anladığı için "bin fenli" anlamında Hezarfen unvanıyla anılan Ahmed Çelebi, Galata Kulesi'nden havalanarak Üsküdar'da Doğancılar Meydanı'na kadar uçarak inmiştir. Bu girişimi seyreden dönemin padişahı IV. Murad, Ahmed Çelebi'yi ödüllendirmiştir.";* Evliya Çelebi, **Seyahatname,** C.II, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1969, s.335-336.

[18] Hava Kuvvetleri Komutanlığı, "Türklerin Havacılığa Hizmetleri", **Hava Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Harp Tarihi Şubesi,** Yayın No: 4, Ankara, 1982, s.10; "Hezarfen Ahmet Çelebi", **Uçan Türk,** No. 315, 1988, s.37.

[19] Evliya Çelebi, **Seyahatname**, C. I, s.670-671.

[20] *"Sarayburnu'nda 50 okka barut macunundan yedi kollu bir fişeğe binmiş, yardımcılarının fişeği ateşlemesiyle havaya yükselmiştir. Havadayken yanındaki fişekleri ateşleyince denizin yüzü aydınlanmış, büyük fişeğinin barutu kalmayıp yere doğru düşerken de ellerindeki kartal kanatlarını açıp Sinan Paşa Köşkü önünde denize inmiştir. İndiği denizden yüzerek IV. Murad'ın huzuruna gelmiş ve Sultan da Hasan Çelebi'yi bu uçuşundan dolayı ödüllendirmiştir.";* Çelebi, **a.g.e.,** s.670-671.; Kansu v.d., **a.g.e.,** s.40.

[21] Ebuzziya Abdurrahman Velid, **Tayyarecilik Mazisi-Ehemiyeti-Günümüz Gelişmeleri-Geleceği**, Çev. Prof. Dr. Aden Esen, Pavotek, İstanbul, 2020, s.30; Süleyman Beyoğlu, "Osmanlı Havacılığı ve İlk Havacılık Teşkilatı", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,** S.1, İstanbul, 1999, s.138.

balonu ise 1 Aralık 1783 tarihinde fizik profesörü Jacques Charles ve Robert kardeşler tarafından uçurulmuştur.[22]

Fransa bu dönemde özellikle balon teknolojisinde yakaladığı ivmeyi sonraki yıllarda da devam ettirmiştir. Fransız baloncu Jean-Pierre Blanchard, 7 Ocak 1785 tarihinde balonuyla 2 saat 25 dakika uçarak uzun mesafeli balon uçuşunu gerçekleştiren ilk kişi unvanını almıştır. Yine Fransız baloncu Blanchard, 9 Ocak 1793 tarihinde ilk hava postasını gerçekleştirerek havacılık tarihinde bir ilke daha imza atmıştır.[23]

Havacılık alanında yaşanan bu başarılar özellikle askeri alanda da etkisini göstermiştir. Balon teknolojisinin kalbi olarak düşünülen Fransa, 1793 yılında askeri alanda ilk balon birliğini kurarak havacılığı yeni bir aşamaya taşımıştır.[24] 1794 yılında Fransa, Fleurus Muharebesi'nde Avusturya güçlerini gözlemlemek amacıyla ilk kez balonu bir harp sahasında kullanmıştır.[25]

Bu dönemde balon, sadece askeri alanda değil bilimsel alanda da kullanılmaya başlamıştır. Fransız bilim insanları J.B.Biot ve J.L.G.Lussac, 27 Ağustos 1803 tarihinde balonla 7 bin metre yüksekliğe çıkarak dünyanın manyetik alanının doğasını incelemişler ve böylece bilimsel amaçlı ilk uçuşu gerçekleştirmişlerdir.[26]

Balonla uçuşlar 19. yüzyılda artarak devam etmiştir. Bu doğrultuda Avrupa'nın birçok ülkesinde ve ABD'de havacılıkla ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Prusyalı Otto Lilienthal havadan ağır makineyle uçmuş,[27] 1850 yılında Fransa'da ise panayırlarda balonlar gösteri aracı olarak kullanılmıştır.[28] 1879-85 yılları arasında İtalya, Rusya, Almanya, İngiltere ve İspanya'da askeri alanda balonculuk birlikleri kurulmuştur.[29] 1896 yılında ise Amerikalı Octave Chanute ilk planörü yaparak havacılık tarihine ismini yazdırmıştır.[30]

---

[22] Arthur Fürst, **Havacılık Tarihi (Balon, Tayyare),** Türk Tayyare Cemiyeti Neşriyatı, Ankara, 1930, s.16-19.; Kansu v.d., **a.g.e.,** s.48-50.
[23] Antoine Icart, **Gökyüzünde Keşifler ve Kaşifler**, Baskan Yayınları, İstanbul, 1980, s.20.
[24] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.52-53.
[25] Fürst, **a.g.e.,** s.54.
[26] Ayşe Akça, **"Havacılığın Doğuşu",** Türk Hava Kuvvetleri'nin 100'üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu, Ayrıntı Basımevi, Ankara, 2013, s.XIV.
[27] David Darling, **The Rocked Man**, **Rocket Man: And Other Extraordinary Characters in the History of Flight – Hardcover**, Oneworld Publications, London, 2013, s.6.
[28] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.59.
[29] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.67-75.
[30] James E. Duke, **Octave Chanute Aviation Pioneer**, İllionis, 1940, s.15.

Başta Avrupa olmak üzere dünyanın farklı ülkelerinde havacılık alanında önemli gelişmeler yaşanırken bu dönemde Türkler de bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerden biri 1785 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen ilk balon gösterisidir. İkisi Türk, biri İranlı üç kişinin bindiği balon Topkapı Sarayı'ndan havalanıp Bursa'da inmiştir. Dönemin Osmanlı padişahı I. Abdülhamid, başarıyla gerçekleşen balon gösterisinden dolayı bu kişileri ödüllendirmiştir. Balonu da anı olarak Ayasofya'ya astırmıştır.[31] Bu balon uçuşu İngiliz "The Daily Universal Register"* gazetesinde de haber olmuştur. İstanbul'daki balon uçuşuyla ilgili 26 Mart 1785 tarihli gönderilen mektup, 16 Mayıs 1785 tarihinde gazetede yayınlanmıştır.[32]

Türklerde havacılıkla ilgili girişimde bulunan bir isim de Polonya'daki Türk Büyükelçisi İbrahim Paşa'dır. 1789'da İbrahim Paşa, Fransız Blanchard ile Varşova'da havalanarak, balonla uçan ilk Türk devlet adamı unvanını almıştır.[33] 1885 yılında Dağıstanlı Seyfullah Paşa ise Atina'da askeri ataşe iken balonla 1500 metre yükselerek büyük bir cesaret örneği sergilemiştir.[34]

Avrupalı ve ABD'li havacılar farklı dönemlerde Osmanlı Devleti'nde uçuşlar yapmışlardır. Ancak bu uçuşlar daha çok Osmanlı'ya balon satmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu uçuşlardan biri, 8 Temmuz 1844 tarihinde İtalyan havacı Antonio Comaschi tarafından İstanbul'da yapılan uçuştur.[35] Amerikalı baloncu Mr. Weise ise 14 Mayıs 1871 tarihinde "*Boğaziçi*" adlı balonuyla Taksim Meydanı'ndan havalanarak Dolmabahçe Sarayı'na yakın bir noktaya inmiştir.[36] Bu dönemde Avrupa'da görev yapan bazı Osmanlı subayları da balonlarla yakından ilgilenerek uçuş deneyimi yaşamışlardır. 1897 yılında Almanya'da bulunan ve topçu subayı olan Mehmet Rüştü Bey, bindiği balonla 600 metre yükselmiştir.[37] 1909 yılında ise Fransız

* The Daily Universal Register gazetesi 1788 yılında The Times adını almıştır.

[31] Ajun Kunter, **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi,** C.1, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Basımevi, Ankara, 2006, s.20-24.

[32] **The Times Gazetesi**, 16 Mayıs 1785, s.1.

[33] Osman Yalçın, **Türk Hava Gücü Kuruluşu, İlk Seferleri ve Yükselişi (1911-1950),** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s.11.

[34] "Türk Havacılık Tarihi İçin Notlar", **Havacılık ve Spor**, S.379, 1947, s.21.

[35] Orhan Köksal, Osmanlı Devleti'nde Balon ve Tayyare Uçuşları (1798-1912), **Dr. Cezmi Karasu Armağanı: Ustaya Saygı,** Ed. Mikail Kolutek, Çağhan Sarı, Orhan Köksal, Gazi Kitabevi, Ankara, 2021, s.188.

[36] Kunter v.d., **a.g.e.,** s.21.; Stuart Kline, **A Chronicle of Turkish Aviation (Türk Havacılık Kronolojisi),** Havaş Yayınları, İstanbul, 2002, s.47.

[37] Ahmet Rasim, "Muhasebe: Bir Balonla Suud Hatırası", **Türk Hava Mecmuası**, S.24, 15 Mayıs 1927, s.2.

havacı Ernest Barbotte, *"Osmanlı"* adını verdiği balonu ile İstanbul'da bir uçuş gerçekleştirmiştir.[38]

Havacılıkta Yeni Bir Dönem: Tayyareler

20. yüzyıl, havacılık tarihinde yeni bir başlangıcın da tarihidir. İnsanoğlu yüz yıllar öncesinde kuşlardan esinlenerek kanatlarla uçmaya çalışmış, 18. yüzyılın son çeyreği ile 19. yüzyılda ise hava, rüzgâr ve hidrojenden yararlanarak uçuşlar yapmıştır. Ancak tüm bu gelişmeler insanların tek başına uçması için yeterli görülmemiştir. 19. yüzyılın son yıllarında teknolojik birikim ve icatların da etkisiyle havacılık alanında yeni gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden biri havacılıkta buhar makinesinin kullanılmasıdır. Fransız mühendis ve mucit olan Clement Ader uzun bir çalışmanın ardından Eole adını verdiği, yarasayı andıran, buharla çalışan tek kanatlı bir tayyare yaparak 1890 yılında uçuş denemeleri yapmıştır. 9 Ekim 1890 tarihinde ise yaptığı denemede 50 cm havalanıp yere inmiştir.[39] Ancak Fransız havacı Ader'in bu uçuşu havacılık otoriterlerinin bazıları tarafından tartışılagelmiştir. Bazı otoriterler Ader'in bu denemesini uçuş olarak değil sıçrama olarak değerlendirmişlerdir.[40]

20. yüzyılın başında ise havacılıkta bir devrim olarak nitelendirilen havadan ağır ve kontrol edilebilir, rüzgâr ve insan gücüne ihtiyaç duymayan, motor gücü ile uçabilen tayyareler yapılmaya başlanmıştır. Bu başarının arkasında şüphesiz 19. yüzyılda teknolojik alanda yaşanan gelişmeler, bilimsel icatları merkeze alan bilgi birikimi ve bu alanda yetişmiş profesyonel bir insan kaynağı gücü yatmaktadır. Bu bağlamda havacılık alanında, kontrol edilebilir ilk uçuşu ABD'li Orville ve Wilbur Wright Kardeşler yapmıştır.[41] Amerikalı Octave Chanute ve Prusyalı Otto Lilienthal gibi önemli mucitlerin teknik çalışmalarından yararlanan Wright Kardeşler 1900 yılında, ABD'nin North Carolina eyaletinde Kitty Hawk yakınlarından kuyruksuz bir planör ile kısa süreli uçuş denemeleri gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu denemelerde yerden kaldırma kuvvetini artırmak amacıyla kanatların daha geniş ve uzun olması gerektiğini düşünmüşler, motorlu planörlerin uçurulması konusunda da yeni

[38] **Tanin**, 29 Mayıs 1909, s.1.
[39] Tayyare Atölyesi, **Ameli Tayyare Notları**, Tayyare Makinist Mektebi Yayını, İstanbul, 1931, s.7-8; Emily Adams, **Military Aviation,** Air University Press Maxwell Air Force Base, Alabama, 2003, p.xix.
[40] Ader Clément, **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1983, s.86-87.
[41] Tom D. Crouch, Peter L. Jakab, **The Wright Brothers and the Invention of the Aerial Age**, National Geografic, Washington, 2003, s.37.

çalışmalar yapmaya karar vermişlerdir.[42] Üç yıl süren yoğun bir çalışmanın ardından 1903 yılının yaz ayında 13 metre kanat açıklığına sahip, 276 kilo ağırlığında, çift pervaneli bir uçağı hazır hale getirmişlerdir. 17 Aralık 1903 tarihinde ise Orville Wright'ın pilotluğunu yaptığı Wright Flyer adlı tayyare, 36,6 metre yükselerek 12 saniye havada kalmayı başarmıştır. Wright Kardeşler, aynı gün üç başarılı uçuş daha yapmışlardır. Böylece insan ve rüzgâr gücü olmaksızın, dünyanın ilk motorlu tayyare uçuşu Wright Kardeşler tarafından gerçekleştirilmiştir.[43]

Wright Kardeşler'in havacılık alanındaki yeni icatları, başta Avrupa olmak üzere farklı ülkelerde de etkisini göstermiştir. 1905 yılında merkezi Fransa'da olan Uluslararası Havacılık Federasyonu (F.A.I.), aynı yıl ABD'de ise Amerika Havacılık Kulübü kurulmuştur.[44]

Bu dönemde havacılık alanında öne çıkan bazı isimler önemli ilklere imza atmışlardır. Bu isimlerden biri Fransız Gabriel ve Charles Voisin kardeşlerdir. Fransız havacılar Gabriel ve Charles Voisin tarafından 1905 yılında ilk tayyare fabrikası kurulurken, 1907 yılında Charles Voisin kendi yaptığı tayyareyi ile 60 metre havalanarak motorlu bir tayyare ile uçan ilk Fransız havacı unvanını almıştır.[45]

Havacılık alanında önemli gelişme ve başarılar yaşanırken havacılık çalışmaları da merak uyandırmıştır. 1909 yılında Fransa'da dünyanın ilk havacılık toplantısı düzenlenerek bu toplantıya İngiltere, ABD ve Fransa'dan havacılar katılmıştır. Toplantıda havacılıkla ilgili gelişmeler tartışılmıştır. Söz konusu toplantı aynı zamanda sonraki yıllarda yapılacak olan ulusal ve uluslararası hava yarışmalarının başlamasına katkı sağlamıştır.[46] 1910 yılında ise Fransa Havacılık Kulübü tarafından pilotların sertifikalandırılması ve yetkilendirilmesi amacıyla

---

[42] Bill Yene, **History of U.S. Air Force**, Hong Kong, 1984, s.21

[43] *"Wright Kardeşler'in havacılık alanında yaptığı çalışmalar sonraki yıllarda da devam etmiş; 1904 yılında yaptıkları uçağa, havada dönüş yapabilme ve havalandığı noktaya geri dönebilme özellikleri kazandırmışlar; 1905 yılında ise gerçekleştirdikleri uçuşlar neticesinde 30 dakika havada kalabilmeyi başarmışlardır. Wright Kardeşler'in bu icatları Amerikan hükümeti tarafından ilk zamanlar çok fazla önemsenmemiş, Fransız hükümeti ise bu tayyarelerle yakından ilgilenmiştir. 1909 yılına gelindiğinde ABD hükümeti, kendi ordusunda kullanılmak üzere Wright Kardeşler'den Signal Corps-1 kodu ile bir Wright uçağı satın almıştır*."; David A. Anderton, **The History of the U.S. Air Force**, Crescent; First Edition, New York, 1988, s.16-22; Kansu v.d., **a.g.e.,** s.90-92; Anna Sproule, **Wright Kardeşler**, İlk Kaynak Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, s.51-56.

[44] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.92-94.

[45] Kurter, **a.g.e.,** s.21.

[46] Kenneth Munson, **Uçaklar,** Çev. Reha Pınar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s.6.

"Uluslararası Uçuş Brövesi" faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyet, ilk havacılık faaliyeti olarak kayıtlara geçmiştir.[47]

20. yüzyılın ilk yıllarda havacılık endüstrisinin nüveleri de kurulmaya başlanmıştır. Özellikle Fransa, ABD, İngiltere, İtalya ve Almanya gibi havacılık alanında öne çıkan ülkelerde fabrikalar kurulmuştur.[48] ABD ve Avrupa'da ise 1909 yılından itibaren askeri havacılığın temelleri atılmıştır. Wright Kardeşler ilk askeri tayyareyi yaparak ABD'ye teslim etmişlerdir. Böylece ABD, askeri havacılık teşkilatının temellerini atarak ilk askeri tayyareye sahip ülke olmuştur.[49] 1910'de Fransa'da Ordu Havacılık Servisi, 1911'de İngiltere'de bir hava taburu, 1912'de Almanya'da ise Askeri Havacılık Servisi kurulmuştur.[50]

Bu dönemde Avrupa ve ABD dışındaki ülkelerde de havacılık ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Pilotaj eğitimi için subaylarını Fransa'ya gönderen Rusya, 1910 yılında "*Rus İmparatorluk Hava Kolu*" adıyla teşkilatlanmaya gitmiştir. 1912 yılında Donanma Hava Okulu'nu açmıştır.[51] Balkanlar'da ise havacılık alanında ilk adımı atan ülke Romanya olmuştur. Romanya 1910 yılında kendi ordusuna tayyareleri katmış; 1911 yılında sivil havacılık okulunu, 1912 yılında askeri bir hava okulu açarak havacılık alanındaki gelişmelerden yararlanmıştır.[52] Balkan ülkelerinden biri olan Sırbistan 1913 yılında askeri havacılığa yönelik adımlar atmış ve bünyesine Fransız tayyarelerini katmıştır. Bulgaristan 1912 yılında "*Ordu Havacılık Kolu*" adı altında askeri havacılığa adım atarken Yunanistan 1911 yılında bir komisyon kurarak havacılık alanındaki çalışmalarına başlamıştır.[53]

Bu süreçte öne çıkan diğer önemli bir gelişme de muharebe alanında tayyare ve güdümlü balonların kullanılmasıdır. Dünya tarihinde bir savaş meydanında tayyare ve güdümlü balonlar ilk kez 1911-12 yılları arasında Trablusgarp Savaşı'nda

---

[47] Kunter, **a.g.e.,** s.23; Kansu v.d., **a.g.e.,** s.101.

[48] *"1908 yılında Fransa'da "Gnome" motorunun geliştirilmesiyle tayyare motorlarının ilk seri üretimi yapılmıştır. Fransa'da Robert Esnault Pelterie tarafından "REB", 1909 yılında Edouard Nieuport tarafından "Nieuourt", 1911 yılında Louis Breguet tarafından "Breguet", ABD'de ise Wright ve Curtiss ortaklığında tayyare fabrikaları kurularak havacılık alanında yeni bir süreç başlamıştır.";* Edmont Blanc, **Toute I'Aviation**, 4. Ed., Societe Parisienne D'etition, Paris 1930, s.25-28; Oktay Verel, **İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir**, C.1, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1985, s.64.

[49] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.75.

[50] Mazlum Keyüsk, **Türk Havacılık Tarihi (1912-1914) 1,** Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir, 1950, s.12.; Kansu v.d., **a.g.e.,** s.108; Kurter, **a.g.e.,** s.27.

[51] Kurter, **a.g.e.,** s.50.

[52] Anderton, **a.g.e.,** s.94.

[53] Robin Higman, **Hava Gücü: Özlü Bir Tarih**, ATASE Yayınları, Ankara, 1983, s.37-45.

kullanılmıştır.[54] İlk askeri hava keşfi, ilk havadan bombardıman, ilk havadan bildirim atımı İtalyanlar tarafından Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı yapılmıştır. Osmanlı Devleti ise savaşta tayyare ve güdümlü balonlara karşı ilk mücadele eden devlet olmuştur.[55]

Osmanlı Devleti'nde Askeri Havacılığın Kuruluşu Öncesi Siyasi İklim

Havacılık tarihinin önemli gelişmelerinden biri, başta Avrupa ve ABD olmak üzere Rusya ve Balkan ülkelerinde askeri havacılık teşkilatlarının kurulması ve özellikle tayyarelerin muharebe meydanlarında kullanılmasıdır. Avrupa ve ABD'de güdümlü balon ve motorlu uçakların keşfedilip fabrikaların kurularak seri üretime geçilmesi ise tayyare endüstrisini doğurmuştur. Dönemin gelişmiş devletleri bu endüstriyi pazarlamak için çeşitli arayışlara girmişler ve hedef ülkeler belirlemişlerdir. Osmanlı Devleti de bu ülkelerden biridir.

Osmanlı Devleti'nin askeri havacılık alanında adım atması ve komisyon kurması sürecine geçmeden önce içinde bulunduğu şartları bilmek önem teşkil etmektedir. 19. yüzyılından itibaren ve özellikle bu yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin ekonomisi hiç de iç açıcı değildi. Dış borçları artmış; artan bu dış borçlar karşısında İngiliz, Fransız, İtalyan, Avusturyalı ve Alman alacaklılar baskı yapmaya başlamışlardı. Bunun neticesi olarak alacaklılar ile Osmanlı Devleti arasında 1881 yılında Düyun-u Umumiye idaresi kurulmuştur.[56]

1789 Fransız Devrimi'nin etkisiyle gelişen ulusçuluk akımları da imparatorluk vasfı taşıyan devletleri doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde devletin içinde bulunduğu istikrarsız durum, ulusçuluk fikrinin etkisi gibi faktörler Osmanlı'nın hükmettiği topraklarda yaşayan ulusları ayaklandırmıştır.[57] 1804 yılında Sırplar ilk ayaklanan millet olsa da bu ayaklanma, Avrupa genelinde ciddi bir sorun olarak görülmemiştir. Ancak 1821 yılında ilk kez, Eflak ve Boğadan'da başlayan Yunan ayaklanması, Fransız İhtilali'nin etkisiyle ulusal bir ayaklanma niteliği kazanmış; Avrupa'nın kutsal ittifak devletleri olan İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya Yunanlılara destek

[54] Yalçın, **Türk Hava Gücü Kuruluşu...,** s.31.
[55] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.123-124.
[56] Burcu Adiloğlu & Göksel Yücel, "Düyûn-u Umûmiyye Osmanlı Devlet Borçları İdaresi", **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi,** Sayı: 21, Temmuz 2021, s.73.
[57] Fahri Yetim, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2011, Sayı 25, Mart 2011, s.285-296.

vermişlerdir. Bu destek, aynı zamanda Metternich'in Avrupa'da statükoyu korumak için ortaya koyduğu sistemin de işe yaramadığını ispatlamıştır.[58] Osmanlı Devleti ise Ruslarla yapmış olduğu savaş neticesinde 1829 yılında imzaladığı Edirne Antlaşması ile, Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır.[59]

Burada vurgulanması gereken önemli bir diğer faktör de bu sürece Avrupalı devletlerin etkisidir. Çünkü başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerinde yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte dönüşen iktisadi koşullar devletlerin sosyolojik, siyasi ve ekonomik yapısını değiştirmiştir. 18. yüzyılın son çeyreğinde oluşan Fransız İhtilali gibi hareketler de ulusların fikri boyutuna etki etmiş, her ulus kendi kaderini kendisi çizmek istemiştir. Bu çerçevede bulunduğu stratejik konum ve hükmettiği topraklar göz önüne alındığında, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın müdahalelerine maruz kalmaması düşünülemezdi.[60]

Yunanlıların bağımsız olması, başta Balkanlar olmak üzere diğer milletleri de hareketlendirmiştir. 20. yüzyılın başına kadar Osmanlı yönetimi hem ortaya çıkan yeni ayaklanmaları bastırmaya çalışırken, içeride mali meseleler gibi önemli sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı büyük devletlerin uyguladıkları müdahaleci politikanın yanında 19. yüzyılın ikinci yarısında "Jön Türkler" adıyla tanınan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri, Osmanlı iç politikasını etkileyen bir ana faktör olarak karşımıza çıkmıştır.[61]

20 yüzyılın başına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu hem içeride hem dışarıda eski gücünü yitirmiştir. 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti; Doğu Trakya hariç Balkanlar'daki tüm topraklarını, Avrupa'daki topraklarının %83'ünü, bu topraklarda yaşayan nüfusunun ise %69'unu kaybetmiştir.[62] Bu süreçte, bir dönemin en önemli donanmalarından biri olan Osmanlı Donanması kendini yenileyememiş, kara ve demiryolları ise yeterli seviyede gelişememiştir.

---

[58] Orhan Melih Kürkçüer, **Siyasal Tarih, (1789-1860),** Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay., Ankara, 1972, s.35.
[59] Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması", **AÜ. DTCF,** C.IX/1-2, Ankara, 1951, s.120-144.
[60] Feroz Ahmed, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler,** Edit. Marian Kent, Çev. Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.22.29.
[61] Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1996, s.35-36.
[62] Gülay Özgür, "Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2008, s.33

Yine bu dönemde Avrupa'nın geleceği açısından bazı önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1871 yılında Almanya'nın siyasi birliğini sağlaması, 20. yüzyılın başında Almanya'nın siyasi ve askeri güç olarak öne çıkmasının yolunu açmıştır.[63] II. Wilhelm'in sömürge kaynaklarına yönelmesi ve hızlıca sömürge yarışına katılması, Avrupa'daki güç dengesini sarsmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler kurmak için Osmanlı'yı iki kez ziyaret etmesi ve Osmanlı toprağı olan Kudüs'te Protestan bir kilise açması stratejik olarak Orta Doğu'da var olduğunu da İngiltere'ye göstermiştir.[64]

Dış politikada bu gelişmeler yaşanırken bu dönemde Osmanlı'da iç siyasetinin merkezinde Jön Türkler bulunuyordu. Ulusçuluğun etkisi giderek artmış, Osmanlı tebaasındaki milletler kendilerini Ortodoks, Katolik, Müslüman değil Yunan, Arap, Arnavut olarak tanımlamaya başlamışlardı. Osmanlı'nın millet bilincini ve birliğini derinden etkileyen bu anlayış karşısında yenilik taraftarları Osmanlı'nın çöküşünün ancak anayasa ile hakları garanti altına alınan bir Osmanlı vatandaşlığı oluşturmakla mümkün olabileceğini düşünmüşlerdi. Osmanlı'nın çöküşünü engellemek için anayasayı ve meşrutiyeti savunarak ortaya çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti, sonraki yıllarda Türk ulusçuluğuna yönelmiştir.[65]

20. yüzyılın başında Rusya ve İran'da yaşanan gelişmeler de Jön Türkleri etkilemiştir. 1905'te Rusya'daki reformcular Çarlık rejimine baskı yaparak birtakım reformlar yapılmasını sağlamış; 1906 yılında ise İran'da yaşanan protestolar sonucu Şah, temsili bir meclis için seçimlerin yapılmasını kabul etmek zorunda kalmıştı.[66]

Rusya ve İran'da yaşanan gelişmelerin de etkisiyle İttihatçı önderler somut adımlar atmışlardır. 1908'de İngiltere Kralı III. Edward ile Rus Çarı II. Nicholas'ın Makedonya ile ilgili aldıkları kararı içeren Reval Görüşmeleri İttihatçı önderleri hareketlendirmişti. 3 Temmuz 1908 tarihinde Makedonya'da Kolağası Resneli Niyazi Bey emrindeki askerlerle birlikte mevcut II. Abdülhamid yönetimine karşı çıkmıştır. Amacı, II. Abdülhamid tarafından kapatılan meclisin yeniden açılmasını sağlamaktı. Kolağası olan Enver Bey de onu takip etmiştir. II. Abdülhamid, başkentin bundan zarar

[63] Oral Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, İmge Yayınevi Ankara, 2009, s.220-222.
[64] Muzaffer Ercan Yılmaz, **Savaş ve Uluslararası Sistem**, Dora Yayınları, Bursa, 2013, s.73.
[65] M. Şükrü Hanioğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.70-72.
[66] Hamit Zafer Kars, **1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.59.

göreceğine dair çekilen telgraftan sonra 23 Temmuz 1908 tarihinde Anayasa'nın yeniden yürürlüğe konulduğunu ve kapatılmış olan Meclis'in yeniden açılacağını belirterek 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyeti ilan etmiştir.[67]

II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde gizli faaliyetlerine son veren "İttihat ve Terakki", siyasi bir partiye dönüşmüş; Enver, Talat ve Niyazi beyler de devlet yönetiminde önemli birer aktör olmuşlardı.[68] Bu dönemde özellikle ordunun modernize edilip yeniden yapılandırılması için Almanya ile yakın ilişkiler kurulmuş, "alaylılar" tasfiye edilerek yerine "mektepliler" getirilmiştir. Bu değişim, ordu içerisinde "alaylı" ve "mektepli" tartışmasını da başlatmıştır.[69]

Bu süreçte İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefet de oluşmaya başlamıştır. Ahrar Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası, bu muhalif yapılardan arasında öne çıkan fırkalardır.[70] Diğer muhalif yapı ise "İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti" adı altında örgütlenen yapıdır. Cemiyetin yayın organı olan Volkan gazetesinin yazarlarından Derviş Vahdeti'nin de İttihatçılara yönelik yazıları ciddi taraftar toplamıştı.[71] İttihat ve Terakki'ye yönelik diğer sert bir muhalefet de Serbesti Gazetesi'nin başyazarı Hasan Fehmi'den gelmiştir. Hasan Fehmi'nin 7 Nisan 1909 yılında faili meçhul bir cinayete kurban gitmesi ise İttihatçılara karşı tepkileri daha da artırmıştır.[72]

Yine bu süreçte alaylı subayların tepkisi, Derviş Vahdeti'nin kışkırtıcı yazıları, İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti ile bazı medrese talebelerinin isyancı askerleri desteklemesi sonucu, "31 Mart Vakası" olarak bilinen ayaklanma neticesinde Meclis-i Mebusan işgal edilip Yıldız Sarayı kuşatılmıştır. Selanik'ten gelen Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu 23 Nisan gecesi İstanbul'da denetimi sağlamış, 25 Nisan'da ise bir bildiri yayımlayarak sıkıyönetim ilan etmiştir. Çıkan bu olaylar üzerine 27 Nisan'da Meclis'in aldığı bir kararla II. Abdülhamid tahtan indirilip yerine

[67] Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. IX, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.25-26.
[68] Bünyamin Kocaoğlu, **Mütarekede İttihatçılık**, Temel Yayınları, İstanbul, 2006, s.17.
[69] Sidar Ergül, "Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı'ya Yönelik Bir Tasfiye Tertibi Olarak 31 Mart Darbesi (13 Nisan 1909)", **Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi**, İstanbul, 2019, s.10.
[70] Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası-II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2012, s.46-54.
[71] Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s.96.
[72] Ecvet Güresin, **31 Mart İsyanı**, Habora Kitabevi, İstanbul 1969, s.39.40.; Mustafa Turan, **Bir Generalin 31 Mart Anıları,** Q-Matris yay., İstanbul, 2003, s.59.

V. Mehmet Reşat padişah olmuştur.[73] II. Abdülhamid'in tahttan indirildikten sonra Osmanlı kabinesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti etkisi artmış, özellikle 12 Ocak 1910–29 Eylül 1911 yılları arasında görev yapan İbrahim Hakkı Paşa kabinesi bir İttihat ve Terakki Cemiyeti kabinesi olmuştur. 23 Ocak 1913 tarihinde meydana gelen Babıali Baskını'nın ardından İttihatçı aktörler, 1918 yılına kadar hükümette kalarak iktidarlarını korumuşlardır.[74]

Türk Askeri Havacılığı'nın Kuruluşu

20. yüzyılın ilk çeyreğinde askeri havacılık alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Motorlu tayyarelerin seri üretimi ile savaş konsepti değişerek muharebe meydanlarında tayyareler kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu zor şartlara rağmen havacılık alanında geri kalmamak adına çeşitli adımlar atmıştır. Bu faaliyetlerden biri pilotaj eğitimi için yurt dışına subayların gönderilmesi, diğeri ise yurt dışından keşif-gözetleme amaçlı tayyare ve balonların alınmasına yönelik atılan adımlardır.

Türk askeri havacılığının kurulmasına yönelik yürütülen faaliyetlerde, Mahmut Şevket Paşa ve Kurmay Albay Süreyya (İlmen) Bey'in desteği ve çabası önemli bir yere sahiptir. 1857 yılında Bağdat'ta doğan Mahmut Şevket Paşa,[75] II. Meşrutiyet devrinin önemli devlet adamlarından biridir. Osmanlı Devleti'nde askeri havacılık faaliyetleri onun 1909 yılında Harbiye Nazırlığı'na atanmasıyla başlamıştır.[76] Sadrazamlığı süresince Osmanlı ordusunun modernleşmesi kapsamında kara kuvvetleriyle ilgili reformlarına devam ederken havacılıkla ilgili gelişmeleri de geri plana itmemiştir. Bu bağlamda Almanya ve Fransa'daki Türk askeri ataşelerden havacılıkla ilgili gelişmeleri içeren rapor talep etmiş, tanıtım ve satış amaçlı İstanbul'a gelen balon ve tayyarelerin yaptığı gösterileri yakinen takip etmiştir. Belçikalı havacı

---

[73] Karal, **age.**, s.10.; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. I, Ks. II, s.209.; Sina Akşin, **31 Mart Olayı**, Sinan yay, İstanbul, 1972, s.47.; Güresin, **age**., s.66.; Ali Cevat, **İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Hadisesi**, Yay. Haz: Faik Reşit Unat, TTK Yayınları, Ankara, 1985, s.81-82.

[74] Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 3 İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi,** 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.257.

[75] Kemal Yakut, "Mahmut Şevket Paşa ve Dönemi", **Basılmamış Doktora Tezi,** Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998, s.10.

[76] Ö. Kürşad Karacagil, "Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti'nde Havacılık Faaliyetleri", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.200, Ekim 2012, s.74.

Baron Pierre de Caters, 1909 yılının Kasım ayında Voisin tipi uçağıyla İstanbul'a geldiğinde Mahmut Şevket Paşa'yı da ziyaret etmiştir.[77]

Fransız havacıları da farklı dönemlerde İstanbul'da çeşitli gösteri uçuşları yapmışlardır. Fransız pilot Louis Bleriot 1909 yılının Aralık ayında İstanbul'a gelmiş, kendi uçağıyla Taksim Talimhane'de gösteri uçuşu yaparken bir evin çatısına düşmüştür. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, Fransız havacının bu uçuşunun izlenip bir rapor hazırlanması için ilgili komisyona talimat vermiştir. Komisyon tarafından hazırlanan raporda, uzak olmayan bir gelecekte tayyarelerin muharebe meydanlarında hizmet verebileceği belirtilmiştir.[78]

Türk askeri havacılığın kurulmasında etkili olan isimlerden biri de Süreyya İlmen'dir. 1874 yılında Karadağ'ın Podgoriçe kentinde doğan Süreyya İlmen, 1885'te Üsküdar'da Paşa Kapısı'ndaki askeri okula kayıt yaptırarak askerliğe ilk adımını atmıştır.[79] 1900 yılında tuğgeneral, 1906 yılında korgeneral olmuş, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise Erkan-ı Harbiye'nin ikinci şubesine atanarak askeri kariyerine devam etmiştir.[80] Süreyya Bey, 1911 yılında Mahmut Şevket Paşa'nın emriyle Osmanlı Devleti'nin ilk askeri havacılık çalışmalarını başlatmak üzere görevlendirilmiş ve Türk askeri havacılığının öncü isimlerinden biri olmuştur.[81]

20. yüzyılın ilk yıllarında Avrupa'da havacılık alanında öne çıkan ülkeler Almanya ve Fransa'ydı. Osmanlı Harbiye Nazırlığı ilk olarak ilgili ülkelerde görev yapan ataşe subaylar vasıtasıyla havacılık alanındaki gelişmeleri içeren raporlar talep etmiştir.[82] Bu talep üzerine Berlin Ataşemiliteri Kurmay Binbaşı Enver Bey Almanya'da üretilen balonlarla ilgili gerekli incelemelerini yapmış, hazırladığı raporu 26 Eylül 1909 tarihinde Harbiye Nazırlığı'na göndermiştir. Raporda Enver Bey, Drachen tipi Alman balonlarına olumlu yaklaştığını belirtmiştir.[83] Bu süreçte iki konu öne çıkmıştır. Birincisi; bu dönemde Osmanlı Devleti'nde balonlarla ilgilenen birim, Harbiye Nezareti'ne bağlı *"Kıtaatı Fenniye ve Mevaki-i Müstahkeme Müfettişi*

---

[77] Ajun Kunter, **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi**, C.1, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara, 2002, s.42.
[78] Fethi Kural, **Kuruluş Yıllarında Türk Askeri Havacılığı Belgeleri (1909-1913)**, Hv.Bas.ve Neş. Md.lüğü, Ankara, 1974, s.2.
[79] Ö. Kürşad Karacagil, "Süreyya (Paşa) İlmen ve Serbest Cumhuriyet Fırkası", **Tarih Dergisi**, S.57, İstanbul 2013, s.128.
[80] Karacagil, **a.g.m.**, s.128.
[81] Süreyya İlmen, **Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi**, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1947, s.8.
[82] İrfan Sarp, **Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları**, Hv.Bas.ve Neş. Md.lüğü, Ankara, 1986, s.77.
[83] Kural, **a.g.e.,** s.10.

*Umumiliği / Fen Kıtaları ve Müstahkem Mevkiler Genel Müfettişliği"*dir. Nitekim Enver Bey'in 26 Eylül tarihli raporu bu müfettişliğe de bildirilmiştir. İkinci önemli konu ise müfettişliğe gönderilen muhtırada askeri havacılık alanında Fransa'nın öne çıktığına dair beyandır. Bu doğrultuda Fransa'da askeri ataşe olarak görev yapan Kurmay Binbaşı Ali Fethi Bey'den askeri havacılık alanındaki gelişmeleri inceleyerek bir rapor hazırlanması istenmiştir.[84] Raporlarda balonların özellikle Edirne Kalesi ve çevresinde keşif-gözetleme amaçlı gerekli olduğu vurgulansa da Osmanlı Devleti'nin mali bürokrasi kuralı, balon alımına engel olmuştur.[85]

Osmanlı Devleti'nde askeri havacılık alanında bu adımlar atılırken 1910 yılında Fransa'nın düzenlediği Picardie Manevraları da özel bir yere sahiptir. 14-18 Eylül 1910 tarihleri arasında Fransa'nın, Picardie bölgesinde düzenlemiş olduğu tatbikata birçok ülke gözlemci olarak katılmıştır. Bu tatbikata Osmanlı Devleti adına gözlemci olarak Kolağası Mustafa Kemal Bey (Atatürk), Binbaşı Selahaddin Bey ve Paris Askeri Ataşesi Binbaşı Ali Fethi Bey (Okyar) iştirak etmiştir. Bu tatbikatta özellikle keşif-gözetlemede hava araçlarının savaş meydanlarında sağladığı avantajlar katılımcı ülkeler tarafından bizzat müşahede edilmiştir. Nitekim tatbikattan sonra Fethi Bey tarafından hazırlanan raporda, Osmanlı Devleti'nin kendi hava birimini kurması gerektiği belirtilmiştir.[86] 13 Ekim 1910 tarihinde Harbiye Nezareti tarafından yayımlanan bildiride ise büyük devletlerin ve komşu hükümetlerin balon ve tayyareye verdikleri önemin altı çizilerek Osmanlı ordusunun da bu gelişmelerden geri kalmaması vurgulanmıştır. Bu kapsamda orduyu hava araçlarıyla donatmak ve orduya tayyareci yetiştirmek amacıyla birkaç subayın Avrupa'ya gönderilmesine karar verilmiştir.[87]

Alınan bu karar, 1911 yılının ilk aylarında kesinlik kazanmıştır. Nitekim 14 Şubat 1911 tarihinde Harbiye Nezareti, 1., 2., ve 3. Ordu Komutanlıklarına bir genelge göndermiştir. Genelgede Avrupa'ya tayyarecilik eğitimine gönderilecek adayları seçmek amacıyla her ordudan ikişer subayın belirlenmesi talep edilmiştir. Bu subayların sağlıklı ve sebat sahibi, ayrıca Almanca ve Fransızca dillerine de vakıf olmaları istenmiştir.[88] Bu nitelikler dikkate alınarak sınav için 6 aday müracaat etmiş

[84] Orhan Aydar, **Uçan Süvariler**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s.21.
[85] Kunter, **a.g.e.,** s.44.
[86] Kural, **a.g.e.,** s.18.
[87] **A.e.** s.18.
[88] İlmen, **a.g.e.,** s.20.

olsa da sınava sadece 4 aday katılmıştır. Yapılan sınavda yeterli puanı alıp başarılı olan Yüzbaşı Mehmet Fesa ile İstihkâm Teğmeni Yusuf Kenan'ın Fransa'daki Blériot Havacılık Okulu'nda tayyarecilik eğitimi görmelerine karar verilmiştir.[89] 1911 yılının Temmuz ayında Fransa'ya giden bu iki subay[90] Blériot Havacılık Okulu'nda eğitimlerini tamamlamışlardır. Yüzbaşı Mehmet Fesa (Evrensev) 780 numaralı, Teğmen Yusuf Kenan ise 797 numaralı brövenin sahibi olup 1912 yılının Şubat ayında yurda dönmüşlerdir. Yüzbaşı Mehmet Fesa Bey, ilk Türk pilotu unvanı alarak Türk havacılık tarihine ismini yazdırmıştır.[91]

Tayyare Komisyonu'nun Kurulması

Osmanlı Devleti'nde havacılık alanında bu adımlar atılırken özellikle 1911 yılı, Türk Askeri Havacılık Teşkilatı açısından önemlidir. Bu sürece kadar Osmanlı'da havacılıkla ilgili konularda Harbiye Nezareti'nin 2. Şubesi sorumluydu. Bu şubede görevli olan Süreyya İlmen Bey'in (İlmen) konuyla alakalı tüm yazışmalarda imzası vardı.[92] 1911 yılında Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın emriyle Kurmay Yarbay Süreyya Bey Türk askeri havacılığının teşkilatlandırılması konusunda görevlendirilmiştir. Süreyya Bey, askeri havacılıkla alakalı çalışmaların *"Kıtaat-ı Fenniye ve Mevâki-i Müstahkeme Müfettişliği'ne"* bağlı olarak yapılmasını teklif etmiştir. İlgili teklifin kabul görmesinden sonra 1 Haziran 1911 tarihinde Tayyare Komisyonu kurulmuştur.[93] Komisyon Başkanlığına Süreyya Bey, komisyon üyeliklerine ise Yarbay Refik Bey, Binbaşı Mehmet Ali Bey, Binbaşı Sıtkı Bey ve Binbaşı Ahmet Zeki Bey atanmıştır.[94] Böylece Osmanlı Devleti'nde havacılığın ilk resmi teşkilatı da oluşmuştur.

Komisyonun kurulmasıyla askeri havacılık alanında yürütülen çalışmalar daha da hızlanmıştır. Komisyon Başkanı Süreyya Bey Paris, Viyana ve Berlin'de görev yapan Türk ataşeliklerinden havacılıkla ilgili yayınlanmış kitapları talep etmiş, o

---

[89] Beyoğlu, **a.g.m.,** s.139.; Kurter, **a.g.e.,** s.35.; Kural, **a.g.e.,** s.46.
[90] Karacagil, **a.g.m.,** s.74.
[91] Cengiz Tatar, "Türk Havacılık Tarihi (1909-1954) Milli Mücadele Dönemi Öncesi ve Sonrası Türk Havacılığı", **Basılmamış Doktora Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2018, s.16; Rıdvan Bal, **Türk Süvari Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, 2013, s.110-112.
[92] İlmen, **a.g.e.,** s.19.
[93] İhsan Tayhani, **Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayi (1923-1950)**, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları, Ankara, 2001, s.165; Ajun Kurter'e göre komisyon kurulma tarihi 1 Haziran 1911 değil Mart 1912'dir. Bkz.: Kurter, **a.g.e.,** s.63-64.
[94] Kural, **a.g.e.,** s.28; İlmen, **a.g.e.,** s.21.

ülkelerde askeri tayyareciliğin gelişimini içeren raporlar istemiştir.[95] Bunun yanında 2. Şube, askeri havacılığın kurumsallaşması adına tayyarecilik eğitimi, tayyare alımı ve havacılıkla alakalı bir mektebin kurulması için çalışmalara başlamıştır. Çünkü pilotaj eğitimi için Avrupa'ya öğrenci göndermek daha masraflıydı. Bu konuda ısrarcı olan Süreyya Bey, 7 Şubat 1912'de yazdığı yazıda Tayyare Mektebi için ihtiyaç duyulan masrafları kalem kalem belirterek Harbiye Nezareti'nden onay istemiştir.[96] Ancak bu süreçte ihtiyaç duyulan tayyarelerin satın alınması kolay olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu mali zor koşullardan dolayı bu konunun 1912 mali yılına bırakılması düşünülmüştür.[97] Bu sorunu aşmak adına çeşitli faaliyetler de yürütülmüştür. Bunlardan biri Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın emriyle ihtiyaç duyulan paranın bağış yoluyla toplanmasına dair yapılan kampanyadır.[98] 14 Mart 1912 tarihinde yayımlanan bir genelge ile "*Tayyare İanesi*" kampanyasının duyurusu yapılmış ve Mahmut Şevket Paşa kampanyaya ilk destek verenlerden biri olmuştur.[99] Bunun yanında yurt dışından tayyare satın almak amacıyla ihtiyaç duyulan paranın bir kısmı da "*Donanma-i Osman-i Muavenet-i Milliye Cemiyeti"* aracılığıyla toplanmıştır.[100]

Süreyya Bey'in Tayyare Mektebi'nin kurulmasına yönelik ısrarcı tavrı Mart 1912'de sonuç vermiştir. 5 Mart 1912 tarihli bir muhtıra[101] ile Tayyare Mektebi'nin kurulması için mali doküman hazırlanmış ve hemen harekete geçilmiştir. Bu bağlamda Tayyare Komisyonu ilk aşamada Paris Askeri Ataşeliği'nden gelen raporları incelemiş, akabinde Fransız R.E.P. (Robert Esnault-Pelterie) fabrikasının direktörü Mösyö Simon ile mektep projesi kapsamında toplantılar yapmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Fransız REP firmasının projesi kabul edilmiştir.[102] Projenin kabul edilmesiyle beraber mektep için yer tahsisi konusunda adımlar atılmıştır. Fransız Mösyö Simon ile İstanbul'da yapılan incelemeler sonucunda mektebin Ayastefanos'ta (Yeşilköy) inşa edilmesine karar verilmiş ve 3 Temmuz 1912 tarihinde Tayyare

[95] İlmen, **a.g.e.,** s.22.
[96] Kural, **a.g.e.,** s.165.
[97] İlmen**, a.g.e.,** s.25.
[98] Rıfat Uçarol, "Türk Havacılığını Güçlendirme Kampanyası İlk Defa 1912 Yılında Nasıl Başlamıştı?" **Havacılık Dergisi,** S.24, Ankara, 1975, s.9.
[99] Emin Kurt, "Türk Hava Kuvvetlerine Türk Milletinin Desteği: Bağış, Uçaklar", **Türk Hava Kuvvetlerinin 100'üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu Bildiriler Kitabı,** Ankara, 2013, s.302-303.
[100] Osman Yalçın, "Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Etkisi", **Gazi Akademik Bakış, C.**3, S.6, 2010, s.195.
[101] Keyüsk, **a.g.e.,** s.27.
[102] Kurter, **a.g.e.,** s.65.

Mektebi resmen açılmıştır.[103] Bu süreçte Fransa'dan teslim alınan Deperdussin tipindeki tayyare de 26 Nisan 1912 tarihinde Türk semalarında uçarak bir ilki hayata geçirmiştir.[104]

Osmanlı Devleti'nde bu gelişmeler olurken Avrupa'ya öğrenci gönderme faaliyeti de devam etmiştir. 1912 yılının ilkbaharında pilotaj eğitimi kapsamında 8 subay Fransız REP Tayyare Okulu'na,[105] Temmuz 1912'de ise 7 subay İngiliz Bristol Havacılık Okulu'na gönderilmiştir.[106]

Tayyarecilik Mektebi açılmadan kısa bir süre önce Süreyya Bey başkanlığında bir heyet, Avrupa'ya gönderilerek havacılık alanındaki gelişmelerin bizzat yerinde incelenmesi istenmiştir. Yeni açılacak olan Tayyare Mektebi için öğretmen pilotların belirlenmesi, araç ve gereçlerin tedariki gibi amaçlarla Viyana'ya giden heyet; ardından İngiltere, Fransa, Almanya'ya geçerek havacılıkla ilgili fabrikalarda çeşitli incelemelerde bulunmuşlardır.[107] Heyet, yapılan inceleme ve görüşmeler sonucunda ilgili ülkelerde çeşitli anlaşmalar yaparak 5 Temmuz 1912'de ülkeye dönmüştür.[108] Satın alınan tayyareler neticesinde 1912 yılı itibarıyla Osmanlı ordusunda toplam 17 tayyare mevcuttu, havacıların sayısı ise 18'dir.[109]

Bu dönemde ülke yönetiminde hükümet değişimi de yaşanmıştır. Harbiye Nazırlığına Nazım Paşa atanmıştır.[110] Ancak Mahmut Şevket Paşa'nın Harbiye Nazırlığından istifa etmesi ve Süreyya Bey'in Genel Karargâh'a tayin edilmesi havacılık alanında atılan adımları yavaşlatmıştır.[111]

Balkan Savaşları'nda Türk Askeri Havacılığı

Bu dönemde Balkanlar'da da gerginlikler artmaya başlamıştı. Bağımsız olan Balkan Devletleri sahip oldukları sınırlardan hoşnut değildi. Avusturya-Macaristan'ın 1908'de Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, 1909-1911 Arnavutluk ayaklanmaları, 1911 yılında İtalyanların Trablusgarp ve Bingazi'yi işgali Balkan Devletleri için yeni bir

---

[103] "Türk Hava Kuvvetlerinin Kronolojik Tarihi", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S.367, 100. Yıl Özel Sayısı, Hv. Bsm. ve Neş. Md. lüğü, Haziran 2011, s.54.
[104] Emin Kurt, "Türk Hava Kuvvetleri'nin Doğuş Yılları", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S.365, Haziran 2010, s.51-52.
[105] Kurt, **a.g.m.,** s.51.
[106] "Türk Hava Kuvvetlerinin Kronolojik Tarihi" …, s.54.
[107] Kurter, **a.g.e.,** s.73.
[108] Keyüsk, **a.g.e.,** s.14-16.
[109] Keyüsk, **a.g.e.,** s.101.
[110] Ender Korkmaz, "Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri", **Basılmamış Doktora Tezi,** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,** İstanbul, 2017, s.243.
[111] Kurter, **a.g.e.,** s.83.

fırsat doğurmuştur.[112] Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra bölgede etkin rol oynamaya hazırlanırken Balkan Devletleri de Osmanlı Devleti'ne Makedonya'da ıslahat yapması için baskı yapıyordu. Böyle bir atmosferde 8 Ekim 1912'de Karadağ, Osmanlı'ya savaş ilan etmiştir. Balkan Devletleri'nin 13 Ekim'de verdiği ültimatoma karşılık Osmanlı Devleti de harekete geçerek 16 Ekim'de Sırbistan ve Bulgaristan'a, 18 Ekim'de ise Yunanistan'a savaş ilan etmiştir. Böylece Birinci Balkan Savaşı başlamıştır.[113]

Savaş başladığında Osmanlı Devleti'nin askeri hava gücü çok zayıftı. Yeşilköy'de iki hangar ve 10 adet tayyare bulunuyordu. Türk pilotları vardı ancak uçuş tecrübeleri yok denecek kadar azdı. Fransa ve İngiltere'ye gönderilen 14 Türk subay da savaşın başlamasıyla eğitimleri tamamlanmadan yurda çağrılmışlardı.[114] Bu açıdan yabancı pilotlara ihtiyaç duyularak Almanya'dan 4 pilot, 2 makinist; Fransa'dan 3 pilot, 3 makinist savaşa destek için görevlendirilmiştir.[115] 9 Ekim 1912 tarihinde ise Osmanlı Ordusu Başkomutanlık Vekâleti'nin emriyle ikişer tayyareden oluşan üç tayyare müfrezesi hazırlanarak Doğu Trakya Ordugahı, Batı Rumeli Ordugahı ve Edirne Kalesi için görevlendirilmiştir.[116] Osmanlı Devleti bu savaşta ordusunu Doğu (Garp) ve Batı (Şark) orduları olarak ikiye ayırarak askeri gücünü bu iki cephede toplamıştır.[117] Ancak özellikle zor iklim şartları, tayyare motorlarının paslanmaya başlaması ve düşmanın beklenmedik ilerleyişi nedeniyle Şarki Rumeli Ordusu'nda tayyarelerden istenilen düzeyde yararlanılamamış, hatta tayyareler Bulgar güçlerinin eline geçmesin diye yakılmıştır.[118] Garp Ordusu'nda ise tayyarelerden gözlem-keşif amaçlı faydalanılmıştır. Bu bölgede de düşmanın eline geçmesin diye iki tayyare yakılmış, Pilot Teğmen Abdullah Başuçar Yunan güçlerine esir düşmüştür.[119]

Birinci Balkan Savaşı'nda balonlardan da gaz yokluğundan dolayı yeterli derecede yararlanılamamıştır. Sadece ilki 6 Kasım 1912 tarihinde olmak üzere Bulgar

---

[112] Murat Sarıca, **Siyasal Tarih**, Kerem Kitapevi, İstanbul, 1983, s.201.
[113] Hülya Toker, Nurcan Fidan, **Balkan Harbi kronolojisi**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s.14.23.
[114] Bülent Yılmazer, "Balkan Harbi'nde Hava Gücü, Askeri Havacılıkta Perdenin Açılışı", **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.II, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.241.
[115] Kural, **a.g.e.,** s.115.
[116] Karacagil, **agm**., s.79.
[117] Sezai Öztaş, Şenol Koçan, "II. Balkan Savaşı'nda Doğu Trakya'nın Bulgar İşgalinden Kurtarılması", **HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, C.11 (INCSOS VIII Özel Sayısı), 2023, s.274.
[118] Kurter**, a.g.e.,** s.102; Kural, **a.g.e.,** s.249.
[119] Kurter, **a.g.e.,** s.121-130.

güçlerinin Edirne'yi kuşatması sırasında birkaç kez balon kullanılmıştır.[120] Savaşta ilk hava keşfi ise zor koşullara rağmen 29 Kasım 1912'de Teğmen Nuri Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Teğmen Nuri Bey, REP tipi bir tayyare ile ve yaklaşık bir saat boyunca başarılı bir keşif uçuşu yapmıştır.[121] Bunun dışında Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti askeri havacılık alanında etkin bir varlık sergileyememiştir. Burada; Türk pilotların deneyimsiz olması, ağır hava koşulları, mevcut tayyare motorlarının yağışlardan dolayı paslanmaya başlaması, düşman eline geçmesin diye tayyarelerin yakılması temel sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1912 yılının Aralık ayına gelindiğinde Osmanlı Devleti, neredeyse tüm cephelerde başarısız olmuştur. 3 Aralık 1912'de Osmanlı Devleti; Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan ile ateşkes antlaşması yapmış, Yunanistan ile ateşkes konusunda bir uzlaşı sağlanamamıştır. 16 Aralık 1912'de ise Londra'da başlayan barış görüşmelerinde Osmanlı Devleti'ne dayatılan ağır şartlardan dolayı görüşmeler birkaç kez kesintiye uğramıştır. [122]

Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin iç işlerinde de karışıklıklar yaşanmıştır. 23 Ocak 1913 tarihinde yaşanan Bab-ı Ali Baskını sonucunda Sadrazam Kâmil Paşa istifa ettirilip onun yerine Mahmut Şevket Paşa getirilmiş,[123] Harbiye Nazırı Nazım Paşa ise öldürülmüştür. Genel Karargâh'a tayin edilen Süreyya Bey de havacılıkla ilgili görevine tekrar dönmüştür. Ancak Süreyya Bey kısa bir süre sonra 4. Kolordu Kurmay Başkanlığı'na atanmıştır.[124]

3 Şubat 1913 tarihinde ise Bulgaristan, savaşın yeniden başladığını duyurmuştur.[125] Böylece ateşkes sona ermiştir.[126] Bu dönemde Bulgar güçleri kuşatma altında tuttukları Edirne'de tayyare ile bildiri dağıtmış, Sultan Selim Camisi'ne isabet etmeyen bir bomba atmış, 11 Şubat günü ise balonla keşif faaliyeti yürütmüştür.[127] 21 Şubat'ta Rus yapımı bir Bulgar uçağı yanlışlıkla Hacılar Ezanı mevkiine inmiş ve Rus pilot esir alınmıştır.[128] Osmanlı ordusu bu dönemde birkaç kez keşif amaçlı uçuş

---

[120] Karacagil**, a.g.m.,** s.81.
[121] Orhan Aydar, "Balkan Harbinde Düşman Üzerinde İlk Keşif Uçuşu Nasıl Yapılmıştı?", **Havacılık ve Spor**, S.415, Mayıs-Haziran 1950, s.6.
[122] Ricard C. Hall, **Balkan Savaşları**, Çev. Mehmet Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s.91; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C: IX, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s.326-327.
[123] Karal, **a.g.e.,** s.335.
[124] İlmen, **a.g.e.,** s.114.
[125] Aydar, **a.g.m.,** s.42.
[126] Karal, **a.g.e.,** s.336.
[127] Kural, **a.g.e.,** s.251.
[128] Karacagil, **a.g.m**., s.84.

gerçekleştirmiştir. Bir keşif sırasında Üsteğmen Fethi Bey, Bulgar ateşinden korunmak amacıyla deniz üzerinden uçmak zorunda kalırken hava iyice kararmıştır. O esnada Ayastefanos meydanında ateşler yakılmış ve tayyare başarılı bir şekilde meydana inmiştir. Bu uçuş, havacılık tarihimizin ilk gece uçuşu olarak kayıtlara geçmiştir.[129] Ancak Osmanlı ordusunun tüm girişimlerine rağmen istenilen başarılı neticeye ulaşılamamış; 6 Mart 1913 tarihinde Yanya Yunanistan'ın, 26 Mart 1913 tarihinde Edirne Bulgaristan'ın, 23 Nisan 1913 tarihinde İşkodra Karadağ'ın eline geçmiştir.[130] 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Barış Antlaşması ile savaş bitmiş, Midye- Enez Hattı'nın batısında kalan topraklar Balkan devletlerine bırakılmıştır.[131]

Bu dönemde Osmanlı hükümetinde de bir değişiklik yaşanmıştır. 11 Haziran 1913 tarihinde Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın uğradığı suikast sonucu hayatını kaybetmesiyle Sait Halim Paşa sadrazamlığa, Ahmet İzzet Paşa ise Harbiye Nazırlığına atanmıştır.[132]

Yapılan Londra Barış Antlaşması neticesinde Osmanlı Devleti ile barış sağlanmış olsa da bu kez Balkan Devletleri özellikle Makedonya'nın paylaşımı konusunda kendi aralarında anlaşmazlık yaşamaya başlamışlardır. Bulgaristan, Sırbistan'dan Manastır ve Ohri'yi, Yunanistan'dan Selanik'i istemiştir.[133] Sırbistan Makedonya'dan daha fazla pay almanın yolunu düşünürken, Yunanistan Dedeağaç ve Kavala'yı almanın planlarını yapmıştır. Romanya da Dobruca sorunundan dolayı bu anlaşmazlık çemberine dahil olmak durumunda kalmıştır.[134] Tüm bu gelişmeler sonucunda Bulgaristan, 29 Haziran 1913 tarihlerinde Makedonya'daki Sırp ve Yunan askerlerine saldırarak İkinci Balkan Savaşı'nı başlatmıştır.[135] 10 Temmuz 1913 tarihinde ise Romanya, Bulgaristan'a savaş ilan ederek tarafını belli etmiştir.[136] Bu esnada Bulgar ordusu, güçlerinin çoğunluğunu Sırp ve Yunan ordularına karşı kullanırken bunu bir fırsat olarak değerlendiren Osmanlı Devleti, 22 Temmuz 1913 tarihinde Edirne'yi geri almayı başarmıştır.[137] Edirne'nin geri alınması sürecinde Türk

[129] Aydar, **a.g.m**., s.44.
[130] Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914,** 13. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s.658.
[131] Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi, C.II, K.II**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s.313.
[132] Hikmet Süer, **Balkan Harbi Şark Ordusu İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması,** Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1981, s.383.
[133] Karal, **a.g.e.,** s.339.
[134] Armaoğlu, **a.g.e.,** s.660-662.
[135] Karacagil, **a.g.m.,** s.86.
[136] Hall, **a.g.e.,** s.156.
[137] Karal, **a.g.e.,** s.342.

tayyareleri keşif-gözlem amaçlı aktif kullanılmıştır. Yüzbaşı Fesa Bey, Nuri Bey, Fethi Bey, Salim Bey ve Fazıl Bey bu süreçte keşif görevi yapan Türk pilotlarıdır.[138] Bu harekatta Türk pilotlar, yaptıkları keşif uçuşları sayesinde hem tecrübe kazanmışlar hem de karargâha bilgi desteği sağlayarak önemli görevler icra etmişlerdir.

İkinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'a karşı yenilmiştir.[139] Bunun neticesinde 10 Ağustos 1913 tarihinde Bulgaristan ile Balkan Devletleri arasında Bükreş Antlaşması,[140] 29 Eylül 1913 tarihinde ise Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında İstanbul Antlaşması imzalanmıştır.[141] Bu dönemde Osmanlı Devleti, 29 Eylül 1913'e kadar Edirne ve civarında keşif-gözlem uçuşlarına devam etmiştir.[142]

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı hükümetinde bazı önemli değişiklikler yaşanmıştır. 3 Ocak 1914 tarihinde Enver Bey'in (Paşa) önce Harbiye Nazırlığı, hemen akabinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne getirilmesi yeni süreçteki siyasi iklimi etkileyen gelişmelerden biridir.[143] Enver Paşa'nın etkili bir konuma gelmesi orduda da bazı görev değişikliklerinin yapılmasına yol açmıştır. Bu görev değişikliklerinden biri de Türk askeri havacılığının önemli isimlerinden biri olan Süreyya Bey ile ilgilidir. 8 Ocak 1914 tarihinde Süreyya Bey, 31. Tümen Komutanlığı'na atanarak havacılık çalışmalarından uzaklaştırılmıştır.[144]

Bu dönemde Türk askeri havacılık alanında öne çıkan bazı gelişmeler meydana gelmiştir. 23 Kasım 1913 tarihinde Yeşilköy Tayyare Meydanı'ndan Edirne'ye, Edirne'den Yeşilköy'e ilk uzun kol mesafeli uçuş gerçekleşmiştir.[145] 13 Aralık 1913'te ise Pilot Fethi Bey, *"Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti"* azalarından

---

[138] Aydar, **agm**., s.117.
[139] Zafer Toprak, "Cihan Harbi'nin Provası Balkan Harbi", **Toplumsal Tarih**, Ağustos 2002, S.104, s.44.
[140] Yusuf Sarınay, "Osmanlı Devleti'nin Bağımsızlığını Tanıması ve Türk-Bulgar İlişkilerinin Gelişmesi (1908- 1914)", **Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Odun Pazarı Belediyesi Yayınları, Eskişehir, 2005, s.135.
[141] Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C.5, İstanbul, 1992, s.25.
[142] Yalçın, **a.g.e.,** s.44.
[143] Mustafa Çolak, **Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Türkçü Politikaları**, Fakülte Kitapevi, Isparta 2006, s.8-10.
[144] Kural, **a.g.e.,** s.192.193.
[145] Aydar, **a.g.e.,** s.53; Kurter, **a.g.e.,** s.152.

Belkıs Şevket Hanım'la birlikte bir uçuş gerçekleştirmiştir. Böylece Belkıs Şevket Hanım, "*ilk uçan Türk kadını*" unvanını alarak tarihe geçmiştir.[146]

İstanbul-Kahire Kıtalararası Hava Seyahati

Türk havacılık tarihinde İstanbul-Kahire Kıtalararası hava seyahatinin özel bir önemi vardır. Osmanlı Devleti hem Trablusgarp hem Balkan Savaşları neticesinde topraklarının kayda değer bir kısmını kaybetmiştir. Savaşlarda alınan bu olumsuz sonucun etkisini azaltmak, halkın moralini yükseltmek, Kudüs halkının bu konudaki talebi ve 1913 yılında Fransız havacılarının gerçekleştirdikleri Paris-İstanbul-Kahire uçuşuna karşılık Türk havacılığının gücünü dünyaya göstermek amacıyla İstanbul-Kahire kıtalararası bir uçuş planlanmıştır.[147] Bu uçuşu planlayan kişi ise Enver Paşa'dır.

Bu doğrultuda Ocak 1914'te İstanbul-Kahire uçuşunun yapılacağı ilan edilmiştir. Yapılan hazırlıklara göre seyahat programı; *"İstanbul-Eskişehir-Afyon-Konya-Ulukışla-Adana-Halep-Humus-Beyrut-Şam-Kudüs-El-Ariş-Port Said-Kahire ve İskenderiye'den"* oluşmuştur. Tayyarelerin iniş rotasına göre benzin gönderilmiş, tayyarelerin bakım ve onarımları için de belirli rotalarda hazırlıklar yapılmıştır.[148] Uçuş 2.500 km'lik bir güzergâh üzerinde yürütülmüştür. Uçuş için 80 beygir gücünde "*Blériot tipi Muavenet-i Milliye*" ve 70 beygir gücünde "*Deperdussin tipi Prens Celalettin"* isimli tayyareler seçilmiştir. Muavenet-i Milliye için Pilot Fethi Bey ve Rasıdı Sadık Bey, Prens Celalettin için Pilot Nuri Bey ve Rasıdı İsmail Hakkı Bey uygun görülmüştür.[149]

Hazırlıklar bittikten sonra 8 Şubat 1914 tarihinde Enver, Talat ve Cemal Paşalar dahil devlet erkânının da katıldığı coşkulu bir kalabalık Yeşilköy meydanında merasim amaçlı toplanmıştır. Saatler 09.10'u gösterdiğinde Nuri ve İsmail Hakkı Beyler havalanmış ancak havanın çok sisli olmasından dolayı Yeşilköy'e geri dönmüşlerdir.[150] Fethi ve Sadık Beyler ise saat 09.12'de havalanmışlardır. Fethi ve Sadık Beyler çeşitli tayyare arızaları ve zor hava koşullarına rağmen Şam'a ulaşmış ancak Şam'dan Kudüs'e doğru hareket ederken 27 Şubat günü tayyareleri, Cehennem

[146] "Belkıs Şevket Hanım Efendinin Tayerânı", **Kadınlar Dünyası**, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913), s.2.
[147] Hasan Sezgin, "İstanbul-Kahire Seferi", **Savunma ve Havacılık** C.V., Möch Türkiye Yayınları, İstanbul, 1991, s.45.
[148] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.149.; Kurter, **a.g.e.,** s.158.
[149] Beyoğlu, **a.g.m.**, s.142.
[150] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.151.

Vadisi denilen yerde kayalıklara düşerek şehit olmuşlardır.[151] İlk Türk hava şehitleri olarak tarihe geçen Fethi ve Sadık Beyler'in cenaze namazı 28 Şubat 1914 tarihinde Şam'da büyük bir kalabalık eşliğinde kılınmış ve şehitler Selahaddin Eyyübi Türbesi'nin avlusuna defnedilmiştir.[152]

Nuri ve İsmail Hakkı Beyler ise Kudüs'e doğru uçmak üzereyken 11 Mart 1914 tarihinde tayyareleri Yafa'da denize çakılmıştır. Bu kazada pilot Nuri Bey şehit düşmüş, rasıt İsmail Hakkı Bey ise kazadan sağ salim kurtulmuştur.[153] İstanbul-Kahire Kıtalararası tayyare seyahatinde yaşanan bu üzücü gelişmeler üzerine Osmanlı Hükümeti üçüncü bir ekip hazırlamıştır. Pilot Salim Bey ve Rasıdı Kemal Bey, 6 Mart 1914 tarihinde "*Ertuğrul*" adlı tayyare ile İstanbul'dan havalanmışlardır. Ancak tayyareleri, zor hava koşullarından dolayı Edremit yakınlarında inmek zorunda kalmıştır. İniş esnasında tayyare parçalanmış, bunun üzerine Salim ve Kemal Beyler İstanbul'a geri dönmüşlerdir. Bu acı olaydan sonra Edremit halkı kendi arasında para toplayarak yeni bir tayyare satın almış, uçağa da *"Edremit"* adı verilmiştir. Pilot Salim Bey ve Rasıdı Kemal Bey, bu tayyare ile 19 Nisan 1914 tarihinde Beyrut'a ulaşmışlardır. Planlanan rota doğrultusunda önce Kudüs'e, 9 Mayıs tarihinde Kahire'ye, 15 Mayıs'ta ise İskenderiye'ye inerek burada büyük bir coşkuyla karşılanmışlardır.[154] Böylece 8 Şubat 1914 tarihinde İstanbul'dan başlayan *"İstanbul-Kahire Kıtalararası Sefer"* tamamlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Askeri Havacılığı

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda aldığı yenilginin nedenleri, yönetici elit tarafından tartışılmış ve çözüm yolları aranmıştır. Ordunun modernizasyon sürecine ağırlık verilmiş, özellikle kara ordusunun yenilenme çalışmaları için Almanya'dan subaylar getirilmiştir.[155] Deniz kuvvetleri için İngiltere, hava kuvvetleri için de Fransa ile iş birlikleri yapılmıştır.[156]

Bu süreçte kara ve deniz tayyare mekteplerinin düzenlenmesine dair de çalışmalar yürütülmüştür. 1914 yılında hava kuvvetlerinin yeniden yapılanması

[151] Emin Nihat Sözeri, "Türk Tayyareciliği", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S.202, Hv. Bsm. ve Neş. Md.lüğü, Ankara 1961, s.42.; Beyoğlu, **a.g.m**., s.142.
[152] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.154; Kurter, **a.g.e.,** s.202-204.
[153] Önder Kocatürk, **Osmanlı Pilotlarının İstanbul-Kahire-İskenderiye Seyahati (Şubat-Mayıs 1914),** Boğaziçi Yay., İstanbul, 2013, s.160-165; Aydar, **a.g.e.,** s.78.; Sözeri, **a.g.m**., s.42.
[154] Keyüsk, **a.g.e.,** s.191; Kansu v.d., **a.g.e.,** s.155.
[155] Mehmet Nihat, **Balkan Harbinde Trakya Seferi**, C.1, Matbaai Askeriyye, İstanbul, 1924, s.27,30.
[156] Kazım Karabekir, **Türkiye'de ve Türk Ordusunda Almanlar**, I. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul, 2001, s.243-244.

doğrultusunda "*Erkanı Harbiye Umumiye Dairesi Muharebe*" ve Muvasala Şubesi'ne bağlı "*Teşkilat-ı Havaiye Müfettişliği*" oluşturulmuştur. Bu kurumun başına Binbaşı Veli Bey getirilmiştir.[157] Fazıl, Salim, Fesa ve Mitat Beyler ise öğretmen olarak Tayyare Mektebi'nde göreve başlamışlardır. Fazıl Bey 5 Mart 1914 tarihinde gerçekleştirdiği bir uçuşta, ilk defa akrobasi yaparak Türk havacılık tarihine geçmiştir.[158] 11 Mart 1914 tarihinde ise Binbaşı Veli Bey başkanlığında bir heyet, Avrupa'daki havacılıkla ilgili gelişmeleri yerinde incelemek üzere Avusturya, Almanya ve Fransa'ya iki ay sürecek bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret sonrası hazırlanan raporda Fransa'nın havacılık alanında daha ileri olduğu belirtilmiştir.[159]

Yeşilköy Tayyare Mektebi'nin yapılandırılması amacıyla da Fransız tayyareci De Goys Yeşilköy Tayyare Mektebi Müdürlüğü'ne atanmıştır.[160] De Goys, Tayyare Mektebi'nin kurumsallaşması adına havacıların üniformalarının değiştirilmesi, Fransa'dan tayyarelerin satın alınması ve yeni tayyarelerin sipariş edilmesi gibi bazı çalışmalara imza atmış ancak Almanya ile kurulan yakın ilişkiden dolayı kısa süre sonra İstanbul'dan ayrılmıştır.[161] De Goys'un İstanbul'dan ayrılmasından sonra 6 Ağustos 1914 tarihinde Tayyare Mektebi Müdürlüğü'ne Topçu Binbaşı Abdüllatif Bey görevlendirilmiştir. 3 Ağustos 1914'te Osmanlı'nın seferberlik ve silahlı tarafsızlığını ilan etmesinden sonra Teşkilat-ı Havaiye Müfettişliği'nin bağlı olduğu Muharebe ve Muvasala Şubesi, Genel Karargâh'a bağlanmıştır.[162]

Bu dönemde Deniz Tayyare Mektebi'nin kurulmasına yönelik de çalışmalar yapılmıştır. Yeşilköy Tayyare Mektebi'ne yakın bir yerde Deniz Tayyare Mektebi'nin kurulması planlanmıştır.[163] Bu mektebin müdür yardımcılığına Necmettin Bey atanmış, aralarında Güverte Yüzbaşı Mehmet Sami ve Çarkçı Üsteğmen Ahmet Ali'nin de olduğu 9 subay ise tayyare pilot adayları olarak belirlenmiştir. Pilot adaylarının ise Yeşilköy Tayyare Mektebi'nde uçuş eğitimi ve bröve almaları ve

[157] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.159.; Kurter, **a.g.e.,** s.172.
[158] Yaşar Özdemir, **Şehit Pilot Binbaşı Fazıl Bey**, Hv. Bas. ve Neş. Md.lüğü, Ankara, 1981, s.71.
[159] Oktay Verel, **İstikbal Göklerdedir, Gökler Bizimdir**, C.I, Başarı Yayınları, İstanbul, 1985, s.67; Cemal Anadol, **Türk Havacılık Tarihi**, Tekin Yayınları, İstanbul, 1990, s.111.
[160] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.158.
[161] İlmen, **a.g.e.,** s.3.
[162] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.161.
[163] Orhan Aydar, Deniz Tayyareciliğimizin İlk Günleri", **Havacılık ve Spor Dergisi**, S.367, Mayıs 1946, s.13.

akabinde Deniz Tayyare Mektebi'nde eğitimlerine devam etmelerine karar verilmiştir.[164]

Balkan Savaşları'nın bitmesinden sonra Türk askeri havacılık alanında yürütülen bu faaliyetler, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yarım kalmıştır. 1912-1914 yılları arasında Osmanlı ordusunun envanterine 25 tayyare girmiş, Fransa'dan sipariş edilen tayyareler ise gelişen savaş koşullarından dolayı Osmanlı'ya teslim edilmemiştir.[165]

1914 yılının Ağustos ayında Osmanlı Devleti'nin geleceğini doğrudan etkileyen bir gelişme yaşanmıştır. 2 Ağustos 1914 tarihinde ortak çıkarlar neticesinde Osmanlı Devleti ile Almanya arasında gizli bir ittifak antlaşması imzalanmış,[166] böylece yeni bir dönem başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı başladığında her ne kadar tarafsız kalacağını ilan etse de Almanya'nın artan baskısı ve gelişen olaylar neticesinde Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında fiilen savaşa katılmıştır.[167] Osmanlı Devleti savaşa girdiğinde Türk askeri havacılığı da bu ittifaktan etkilenmiş ve Tayyare Mektebi'nin müdürlüğüne padişahın da onayıyla Alman Pilot Yüzbaşı Erich Serno atanmıştır. Erich Serno, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Tayyare Mektebi'nde müdürlük görevine devam etmiş, savaş süresince Osmanlı ordusu için ihtiyaç duyulan tayyare ve havacı personelinin tedariki için çaba sarf etmiştir.[168]

Askeri havacılık faaliyetlerine 1911 yılında başlayan Osmanlı Devleti, tayyarelerin muharebe meydanlarındaki etkisine bizzat Balkan Savaşları'nda şahit olmuştur. Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı ordusunun envanterinde üçü Bleriot marka olmak üzere 6'sı kullanılabilir düzeyde olan toplam 11 adet tayyare bulunmaktaydı. Yetişmiş ve tecrübeli pilot sayısı ise çok azdı.[169] Bu kapsamda askeri havacılıkla ilgili noksanları gidermek için Almanya'dan tayyare ve pilot talep edilmiştir.[170] Almanya bu talep üzerine Osmanlı Devleti'ne ilk etapta 24 tayyare, 12 sivil pilot ve 32 makinist; sonraki süreçlerde ise toplam 415 tayyare, 390 uçucu subay

[164] Kurter, **a.g.e.,** s.172.
[165] Ole Nikolajsen, **Turkish Military Aircraft Since 1912**, Dutch Aviation Society & Scramble, Netherlands, 2005, s.7-9.
[166] Sevgi Çetinkaya, "Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na Girişi", **Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1995, s.35.
[167] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2004, s.107-109.
[168] Avni Okar, **Türkiye'de Tayyarecilik (1910-1924),** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s.13.
[169] Mazlum Keyüsk, **Türk Havacılık Tarihi (1912-1923),** Hava Basımevi, Ankara, 2012, s.76.
[170] Ajun Kunter, **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi**, Cilt II, Hava Basımevi, Ankara, 2009, s.74.

ve astsubay göndermiştir.[171] Genel Karargâh'a bağlanan Teşkilat-ı Havaiye Müfettişliği ise "Tayyare Bölükleri" kurmaya başlamıştır. Almanya'dan alınan askeri hava desteği sayesinde Osmanlı Devleti *"İstanbul, İzmir, Çanakkale, Erzurum, Irak, Filistin, Uzunköprü ve Sinop"* dahil çeşitli bölgelerde kurduğu 17 Tayyare Bölüğü aracılığıyla cephelerde mücadele etmiştir.[172]

Bu dönemde Osmanlı askeri havacılık teşkilatında yapısal bazı değişiklikler ve yenilenmeler de olmuştur. 20 Kasım 1915 tarihinde Teşkilat-ı Havaiye Müfettişliği'nin adı *"Umur-ı Havaiye Şubesi"* olarak değişmiş, 1916'da Deniz ve Kara Havacılığı birleştirilerek Alman Pilot Serno'ya bağlanmıştır.[173] 12 Ekim 1916 tarihinde alınan bir kararla Ayastefanos Tayyare Mektebi'nin yeni ismi "*Tayyare İstasyonu"* olmuştur.[174] Ayrıca Osmanlı Havacılık Teşkilatı genişleme sürecine de girmiştir. 1917 yılının Temmuz ayında *"Tayyare Kıtaat Kumandanlığı"* oluşturulmuş, teşkilatta muharip unsurların yanında destek unsurları da yer almıştır.[175] 1917 yılı itibarıyla Osmanlı Hava Bölükleri'nde 81 tayyare, 61 pilot ve 41 rasıt bulunuyordu.[176]

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı süresince Kafkas, Çanakkale, Irak ve Sina-Filistin cephelerinde mücadele ederken askeri havacılık araçlarından da faydalanmıştır. Kafkas Cephesi'nde Ruslara karşı savaşan Osmanlı Devleti,[177] elinde kullanılabilir altı tayyareden ikisini bu cepheye göndermeye karar vermiştir. 3'üncü Ordu'nun emrine verilen tayyareler vapura yüklendikten sonra Trabzon'a doğru yol alırken Rus donanması söz konusu gemileri batırmıştır. Pilot olarak gönderilen Yüzbaşı Salim ve Fesa Beyler ise Rus güçleri tarafından esir alınmıştır.[178] Bu nedenle 1915 yılında Kafkas Cephesi'nde Türk kuvvetleri, askeri hava araçlarından etkin

---

[171] Erdal Korkmaz, Deniz Kurt, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nda görev yapan Alman Pilot Erich Serno'nun Çanakkale Muharebeleri'ndeki Rolü", **105. Yılında Çanakkale Muharebelerine Bakış**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2021, s.102-126.
[172] Erhan Keleşoğlu, "Kafkas Cephesinde Hava Harekâtı", **Türk Hava Kuvvetlerinin 100. Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu**, Ayrıntı Basımevi, Ankara, 2013, s.188.
[173] Erden Candaş, **1911'den 2000'lere Hava Kuvvetleri**, Hv. Basımevi, Ankara 1993, s.27.
[174] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.283.
[175] Mazlum Keyüsk, **Türk Havacılık Tarihi (1917-1918)**, C.II, K.II, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir 1950, s.14.
[176] **Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Arşivi**, Klasör 1441, Dosya 250, Fihrist 27-5.
[177] Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990, s.70-71.
[178] İhsan Göymen, **Birinci Dünya Harbinde Türk Hava Harekâtı**, C.9, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1969, s.24.

şekilde yararlanamamıştır.[179] Rus güçleri, 1915'ten itibaren Kafkas Cephesi'nde hava araçlarını kullanmaya başlamışlardır.[180]

1916'dan itibaren artan Rus saldırılarından dolayı Osmanlı Devleti, 3'üncu Ordu'da kullanılmak üzere iki tayyareden oluşan 7. Tayyare Bölüğü'nü kurmuştur. Bu bölüğe Yüzbaşı Ali Rıza, Teğmen Fikri, Üsteğmenler Abdullah ve Muhsin Beyler görevlendirilmiştir.[181] Ancak yapılan uçuşlar sonucu zarar gören bu tayyarelerden yeterli derecede faydalanılamamıştır. Bunun üzerine 7. Tayyare Bölüğü takviye edilerek yeniden keşif-gözlem uçuşlarına başlanmıştır. 25 Ekim-10 Aralık 1916 tarihleri arasında 7. Tayyare Bölüğü'nde görevli pilotlar yaptıkları başarılı keşif uçuşlarından dolayı madalya ile ödüllendirilmişlerdir.[182]

Birinci Dünya Savaşı'nın 3'üncü yılında Kafkas Cephesi'nde Türk ve Rus hava güçleri arasında yapılan hava muharebe sayısı artmıştır. 26 Eylül 1917'de tayyareci Vecihi Bey (Hürkuş), Rasıdı Şükrü Bey ile yeni bir keşif görevine çıkmıştır. Bu esnada bir Rus uçağını indirmeyi başararak bir ilke imza atmışlardı.[183] Vecihi Bey, başarılı bu keşif uçuşundan sonra faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak 8 Ekim 1917'de Rasıdı Bahattin Bey ile çıktıkları bir keşif uçuşunda Rus uçağı ile hava muharebesine girmiş ve yüzünden yararlanarak uçağını indirmek zorunda kalmıştır. Bu esnada düşman eline geçmesin diye uçağını yakmış ve arkadaşı ile birlikte Ruslar'a esir düşmüştür.[184] Kafkas Cephesi'nde 7. Tayyare Bölüğü'nde görevli iki Türk tayyarecinin esir alınmasından sonra durum biraz daha ağırlaşmıştır. Karadeniz'de Rus güçlerini kontrol etmek zorlaşınca bölgede 8. Tayyare Bölüğü teşkil edilmiştir.[185] Bu süreçte Türk havacılık tarihi açısından acı kayıplar da yaşanmıştır. 26 Mart 1917'de Üsteğmen Ali Sezai Bey ve makinist Salih Bey tayyarelerin düşmesi sonucunda şehit olmuşlardır.[186]

---

[179] Göymen, **a.g.e.,** s.35-36.
[180] **Birinci Dünya Harbinde Türk Hava Harekâtı IX**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1969, s.36.
[181] Gaye İnan, "Kuruluşundan Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonuna Kadar Türk Havacılığı", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2005, s.43-44.
[182] Hülya Şahin, "Birinci Dünya Harbi'nde Kafkas Cephesi'ndeki Türk Hava Harekâtı", **8. Askeri Tarih Semineri Bildirileri I.**, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkasya, (24-26 Ekim 2001, İstanbul), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s.312.
[183] Vecihi Hürkuş, **Bir Tayyarecinin Anıları**, 11. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2023, s.28-32.
[184] Hürkuş, **a.g.e.,** s.32-40.
[185] İnan, **a.g.e.,** s.46-47.
[186] **ATASE Arşivi**, K: 1355, D: 338, F: 1-142.

Kasım 1917'de yaşanan Bolşevik İhtilali'nden sonra Rusya, Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. 3 Mart 1918 tarihinde İttifak Devletleri ile Rusya arasında imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması sonucunda Kars, Ardahan ve Batum Osmanlı Devleti'ne bırakılarak Kafkas Cephesi kapanmıştır.[187]

Birinci Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden biri de Çanakkale Cephesi'dir. Savaşın başlaması üzerine Osmanlı ordusunun envanterinde sadece 6 adet kullanılabilir tayyare bulunuyordu. 12 Ocak 1915'te *"Ertuğrul"* adlı Bleriot marka tayyare, bu cephenin emrine verilmiştir. Böylece cepheye sevk edilen ilk kara uçağı Ertuğrul tayyaresi olmuştur.[188] Bu tayyare, 8 Mart 1915 tarihine kadar keşif-gözlem amaçlı uçuşlar gerçekleştirmiştir.[189]

Osmanlı Devleti savaş sürecinde bu cephede iki tane tayyare bölüğü (1. ve 6.) oluşturmuş, Türk ve Alman pilotlar burada keşif-gözlem ve bombardıman amaçlı başarılı uçuşlar gerçekleştirmişlerdir.[190] Çanakkale Cephesi'nde görev alan Yüzbaşı Hüseyin Sedat Bey, Yüzbaşı Savmi Bey (Uçan), Üsteğmen Fazıl Bey, Üsteğmen Ali Rıza Bey gibi Türk pilotları ise uçuş faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.[191] 17 Ağustos 1914 tarihinde Nara'daki meydana inen Pilot Üsteğmen Fazıl Bey, sonraki günlerde yaptığı keşiflerle Bozcaada ve Limni'deki Müttefik Muvvetleri'nin askeri varlığını gözlemlemiştir.[192] Bu süreçte Osmanlı ordusu Çanakkale Cephesi'nde 5 tayyareden oluşan Deniz Tayyare Bölüğünü de Boğazlar Genel Komutanlığı emrine vermiştir.[193]

Çanakkale Cephesi'nde askeri havacılık alanında bazı ilkler de yaşanmıştır. İtilaf Devletleri 16 Şubat 1915'te Arc Royal adlı dünyanın ilk savaş gemisini Çanakkale'ye göndererek bu gemiden kalkan tayyareleri muharebe meydanlarında kullanmışlardır.[194] Çanakkale Deniz Savaşı esnasında ise Türk tayyareleri keşif-gözlem amaçlı faaliyetlerine devam etmişlerdir. Alman Pilot Erich Serno, 18 Mart 1915'te ilk keşif uçuşunu yaptıktan sonra Boğaz Komutanlığı'na bir rapor hazırlamış

---

[187] Aybars, **a.g.e.,** s.105-111.; Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi I**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.64-70.
[188] Soner Oran, "Çanakkale Cephesinde Hava Harekâtı ve Safhaları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.51, Bahar 2013, s.657.
[189] Erdal Korkmaz, "Çanakkale Muharebeleri Ekseninde Tarafların Hava Güçlerinin Analizi", **15. Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri 21-27 Mart 1915**, Yüzüncü Yıldönümünde Çanakkale Muharebeleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2017, s.151.
[190] Kansu v.d., **a.g.e.,** 192-209.
[191] Cenk Avcı, **Çanakkale Cephesi'nde Hava Savaşları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, s.213.
[192] **ATASE Arşivi**, K: 4669, D: H-3, F: 1-60.
[193] Göymen, **a.g.e.,** s.69.
[194] Oran, **a.g.m**., s.658.

ve raporda İtilaf güçlerinin Boğaz harekâtına başladığını belirtmiştir.[195] 1915 yılının Nisan ayında 1'inci Tayyare Bölüğü'nde bulunan tayyareler de yaptıkları keşif uçuşlarında Müttefik güçlerine ait gemilerin askeri faaliyetlerini gözlemlemişlerdir.[196]

Çanakkale Cephesi'nde Osmanlı ordusunda görevli pilotlar, keşif-gözlem amaçlı uçuşlar dışında bombardıman amaçlı uçuşlar da yapmışlardır. Yüzbaşı Hüseyin Sedat Bey ve Alman Pilot Garber, Saroz Körfezi'nde bulunan İtilaf güçlerine ait gemilere birkaç bomba atmıştır.[197] 2 Mayıs 1915 tarihinde Yüzbaşı Hüseyin Sedat Bey ve Alman Pilot Serno'nun görev yaptığı tayyare, Çanakkale Cephesi'nin ilk hava muharebesini gerçekleştirerek bir ilke imza atmıştır.[198] 29 Temmuz 1915'te Deniz Tayyare Bölüğü'nden bir Türk uçağı, müttefiklere ait bir denizaltısını batırmıştır.[199] 27 Eylül 1915 tarihinde Alman rasıt Karl Kettembeil, bir düşman uçağını düşürerek Çanakkale Cephesi'nde yine bir ilki başarmıştır.[200] 30 Ekim 1915'te ise Rasıt Teğmen İbrahim Orhan, tek makineli tüfek ateşiyle bir Fransız uçağını düşürerek Birinci Dünya Savaşı'nda hava muharebesinde zafer kazanan ilk Türk havacı olmuştur.[201]

1916 ile 1918 yılları arasında Çanakkale Cephesi'nde Türk tayyareleri faaliyetlerine devam etmiştir. 1916 yılının Ocak ayında İtilaf güçlerine ait gemilere Türk tayyareleri tarafından bombardıman saldırıları yapılmıştır.[202] 1917 yılında 1'inci Tayyare Bölüğü'nde 6 adet Albatros tipli tayyare uçuşlar gerçekleştirmiş, yılın ilk 9 ayında ise Türk tayyareleri 50 keşif uçuşu yaparak mücadelelerini sürdürmüşlerdir.[203] Birinci Dünya Savaşı'nın son yılı olan 1918'de, 1'inci Tayyare Bölüğü'nün keşif ve taarruz amaçlı uçuşları kapsamında 23 Ocak 1918'de Alman Pilot Meinecke, Maydos yakınlarında bir İngiliz tayyaresini düşürmüştür.[204] 23 Mayıs ile 14 Haziran 1918 tarihlerinde de Alman Pilot Croneiss, Karatepe yakınlarında birer İngiliz tayyaresini düşürmeyi başararak Türk askeri havacılığının toplamda yedinci zaferine imza atmıştır.[205]

---

[195] Rudolf Holzhausen, "Birinci Dünya Harbi'nde Almanya'nın Türkiye'ye Sağladığı Hava Desteği ve Çanakkale Havacıları", **Askeri Tarih Bülteni Eki**, Çev. Fahri Çeliker, S.14, Ankara, 1982, s.13.
[196] Göymen, **a.g.e.,** s.40-41.
[197] Kurter v.d., **a.g.e.,** s.126.
[198] Fikret Alasya, "Türklerde Havacılık", **Türk Kültürü**, S.34, 1965, s.101-102.
[199] Mehmet Ali Yazan, "Birinci Dünya Savaşı Türk Basınında Çanakkale Muharebeleri", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1996, s.138-144.
[200] Bülent Yılmazer, **Çanakkale Hava Savaşları**, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara, 2005, s.99.
[201] Anadol, **a.g.e.,** s.104.
[202] Yazan, **a.g.e.,** s.220.
[203] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.243.
[204] **ATASE Arşivi**, K: 1437, D: 228, F: 1-4.
[205] **ATASE Arşivi**, K: 1437, D: 228, F: 6-1.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı boyunca Sina-Filistin ve Hicaz Cepheleri ile Irak Cephesi'nde de askeri havacılık faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu doğrultuda 4'üncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın talebi üzerine bölgeye "*Fethi*" adında bir tayyare gönderilmiş olsa da tayyare 28 Aralık 1914'te kırım geçirmiştir.[206] 1915 yılının Mart ayında ise aralarında Pilot Üsteğmen Fazıl Bey'in de olduğu bir tayyare müfrezesi görevlendirilmiştir.[207] 1916 yılının başında "*Paşa Bölüğü*" adında birkaç Alman uçağı bölgeye gönderilerek Mısır üzerinde keşif-gözetleme amaçlı uçuşlar yapılmıştır.[208] Hicaz bölgesine ise 23 Haziran 1916 tarihinde sadece Türk havacılardan oluşan 3'üncü Tayyare Bölüğü gönderilmiş ancak İngiliz Hava Kuvvetleri karşısında çok etkin bir başarı sağlanamamıştır.[209]

Irak Cephesi ise İngiliz savaş gemilerinin Basra Körfezi'ndeki Fav Boğazı'nı bombalaması sonucu 11 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye savaş ilan etmesiyle açılmıştır. 1 Aralık 1915'te Irak'a gönderilen ve Kut kuşatması devam ederken Bağdat'a ulaşan 2'nci Tayyare Bölüğü, keşif-gözetleme ve hava muharebe görevlerini yerine getirmiştir.[210] 5 Aralık günü Türk ordusu, bir İngiliz uçağını ele geçirmiştir.[211] 1916 yılının Ocak ayında Pilot Üsteğmen Fazıl Bey ve Rasıd Üsteğmen Fettah Bey yaptıkları keşif uçuşlarında İngiliz hava gücü hakkında bilgi edinmişlerdir. Pilot Cemal Bey ise ganimet tayyarelerle Kût'ül-Amâre'de uçuş faaliyeti yürütmüştür.[212] Alman pilot Schüz, 9 Mayıs, 15 Mayıs ve 31 Mayıs 1916 tarihlerinde yaptığı hava muharebesinde toplam 4 İngiliz uçağını indirmeyi başarmıştır.[213]

1917 ve 1918 yıllarında Irak Cephesi'nde Türk hava faaliyetleri eldeki imkansızlıklara rağmen devam etmiştir. 15 Nisan ve 27 Nisan 1917 tarihlerinde Alman Pilot Schüz tarafından iki İngiliz uçağı daha indirilmiştir.[214] Bu dönemde Bolşevik İhtilali nedeniyle cephede yaşanan sükûnetten dolayı Bitlis-Muş bölgesinde bulunan toplam 9 tayyare, Musul'a gönderilmiştir.[215] Savaşın sonuna kadar keşif ve taarruz

---

[206] Süreyya İlmen, **Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi**, Hava Basımevi, Eskişehir, 1982, s.2-16.
[207] **ATASE Arşivi**, K: 1438, D: 237A, F: 1.
[208] Sarp, **a.g.e.,** s.56-68.
[209] Keyüsk, **a.g.e.,** s.379; Taşan, **a.g.e.,** s.64.
[210] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.212; Taşan, **a.g.e.,** s.62.
[211] Anadol, **a.g.e.,** s.108.
[212] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.266.
[213] Yalçın, **a.g.e.,** s.208-209.
[214] Davud Kapucu, "Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi'nde Irak Cephesi'ndeki Hava Harp Gücü ve Faaliyetleri", **BENGİ, Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi**, Y.4, C.1, S.2, 2021, s.75.96.
[215] Keyüsk, **a.g.e.,** s.245-246.

faaliyetlerini sürdüren Türk askeri hava gücü, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla bölgede kalan tayyare ve malzemeleri Mardin ve Diyarbakır'a taşımıştır.[216]

Mütareke Sonrası Dönem

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Mondros Mütarekesi gereğince Alman pilotlar ülkelerine geri dönmüşlerdir.[217] Türk askeri hava gücü ise bu süreçte yeni bir döneme girmiş, farklı bölgelerde bulunan Tayyare Bölükleri Yeşilköy'e taşınmıştır.[218]

Mondros Mütarekesi'nin ilk yansıması ise ordu üzerine olmuştur. Osmanlı ordusu terhis edilmiş, Karargâh-ı Umumiye ise lağvedilmiştir.[219] Birinci Dünya Savaşı sonunda 17 olan Tayyare Bölük sayısı 6'ya, Tayyare İstasyon sayısı 3'e düşürülmüştür.[220] Mondros Mütarekesi'nden yaklaşık 3 ay önce ise 29 Temmuz 1918'de Umur-ı Havaiye Müfettişliği'nin adı "*Kuva-yı Havaiye Müfettişliği*" olmuştur.[221]

13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul, İtilaf güçleri tarafından fiilen işgal edildikten sonra Türk hava gücüne ait tayyare ve malzemeler Maltepe Tayyare İstasyonu'na taşınmış, kullanılamayacak durumda olan tayyareler Yeşilköy'de bırakılmıştır.[222] Yunan ve İngilizler ise karma bir filoyu Yeşilköy Hava Meydanı'na göndermişlerdir.[223] Bu sürecin ardından Yeşilköy Hava Meydanı, İtilaf Devletleri tarafından ortak kullanılmıştır.[224]

1919 yılında ise Türk pilotlar, havacılığa dair sivil bir oluşum kurmuşlardır. Tayyareci Vecihi Bey (Hürkuş), Yüzbaşı Fazıl Bey, Pilot Fehmi Bey, Üsteğmen Şakir Hazım (Ergökmen) ve Posta Bakanı Refik Halil Bey tarafından *"Türkiye Münakalatı*

---

[216] Yalçın, **a.g.e.,** s.232.
[217] Hulusi Kaymaklı, **Havacılık Tarihinde Türkler II**, Hv. Bsm. ve Neş. Md.lüğü, Ankara, 1997, s.6-7.
[218] **ATASE Arşivi**, Klasör: 69, G: 136, Belge No: 1.
[219] Resul Yavuz, "Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sevr Barış Antlaşması'na Giden Süreçte Türk Diplomasisi", **Basılmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2016, s.216.
[220] **ATASE Arşivi**, K: 71, G: 51, Belge No: 5-1.
[221] **ATASE Arşivi**, K: 1422, D: 155, F: 41.
[222] Rıfat Uçarol, **Büyük Türk Havacılarımızdan Enver Akoğlu (1898-1962)**, Hava Harp Okulu Basımevi, İstanbul, 1990, s.37.
[223] **Hellenic Wings**, C. I, 1908-1944, Hellenic Air Force General Staff Air Historical Branch, Athens, 1998, s.46.
[224] Kurter v.d., **a.g.e.,** s.327.

Havaiye Cemiyeti (Türkiye Hava Nakliye Cemiyeti)" kurulmuştur. Bu kuruluşun tüzüğü ise 16 Şubat 1925 tarihinde kurulmuş olan Türk Tayyare Cemiyeti'nin temelini oluşturmuştur.[225]

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun farklı bölgeleri işgal edilmiş[226], buna karşılık işgallere yönelik yerel direnişler ortaya çıkmıştır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi ise tepkileri daha da artırmıştır. Ardından Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'da yeni bir direniş süreci başlamıştır. Maltepe Tayyare İstasyonu'nda bulunan Türk pilotlar ise bu süreçte Anadolu'ya geçmenin yollarını aramışlardır. Yapılan bir plan dahilinde Vecihi Bey, Kazım Bey, Rıdvan Bey, İsmail Zeki Bey, Şakir Hazım Bey ve makinist Eşref Bey 6-7 Haziran 1920'de dört tayyare ile Anadolu'ya geçmek istese de tayyareler kırım geçirmiş ve başarılı olunamamıştır.[227] Türk havacıların bu girişimi İngilizlerin tepkisini çekmiş, akabinde Maltepe Tayyare İstasyonu tahrip edilmiştir.[228] Bu süreçte İngilizler, Maltepe istasyonundaki firari personel hakkında yakalama kararı çıkarmıştır. Bu baskılar neticesinde bazı tutuklamalar olsa da 10 Türk havacı personeli, 15 Haziran 1920'de gizlice Anadolu'ya geçip Millî Mücadele'ye katılmayı başarmışlardır.[229] 24 Haziran 1920 tarihinde ise Hava Kuvvetleri Genel Müfettişliği ilga edilerek faaliyetlerine son verilmiştir.[230]

[225] Yalçın, **a.g.e.,** s.385-386.
[226] Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, Anka Ofset Basımevi, İstanbul, 1984, s.2.
[227] Hürkuş, **a.g.e.,** s.55-64.
[228] **ATASE Arşivi**, K: 500, G: 154, Belge No: 154-1.
[229] **ATASE Arşivi**, K: 675, G: 27, Belge No: 1.
[230] Sıtkı Tanman, **Türk Havacılık Tarihi İstiklal Harbi (1918-1923),** 2. Cilt, 2. Kitap, Hava Basımevi, Eskişehir, 1953, s.20-21.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

1.1. Millî Mücadele Döneminde Türk Askeri Havacılığı

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlayan milli hareket; ardından gerçekleştirilen genelge ve kongreler Millî Mücadele'nin önemli dönüm noktalarıdır. 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'nin Osmanlı Mebusan Meclisi'nde kabul edilmesi, işgalci güçlerin tepkisini artırmıştır.[1] Ardından 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilip 11 Nisan 1920'de Mebusan Meclisi'nin süresiz olarak kapatılması,[2] Ankara'da yeni bir meclisin kurulmasını hızlandırmıştır. Bunun neticesinde 23 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Bu süreçte işgalcilere karşı Kuvayı Milliye birlikleri mücadele etmiş olsa da işgalleri sonlandırmak için düzenli bir orduya ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda ilk atılan adımlardan biri, düzenli bir orduya geçilmesidir. Aynı dönemde tayyarecilik alanında da çalışmalar başlamış ve Harbiye Dairesi'ne bağlı "*Kuvayı Havaiye Şubesi*" kurulmuştur.[3]

Millî Mücadele, Doğu ve Batı olmak üzere iki cephede yürütülmüştür. Ankara Hükümeti, Doğu Cephesi'nde Ermenilere karşı mücadele etmiştir. Bu cephede tayyarecilikle alakalı bazı adımlar atılmıştır. Öncelikle Erzurum Tayyare İstasyonu'nda görev yapan 7. ve 8. Tayyare Bölükleri lağvedilmiştir. Bu bölüklerin yerine 27 Mayıs 1920 tarihinde 15. Kolordu'nun emriyle Kurtuluş Savaşı'nın ilk muharip hava birliği olan 15. Tayyare Bölüğü oluşturulmuştur.[4] 1920 yılının Eylül ayında ise bir hava müfrezesi envanterindeki üç tayyare Horasan'a gönderilmiştir.[5]

---

[1] Zeki Çevik, **Millî Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş (1918-1923**), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.272.
[2] Sabahattin Selek, **Millî Mücadele I - Anadolu İhtilali,** Güneş Yayınevi, İstanbul, 1963, s.330-331.
[3] Hulusi Kaymaklı, **Havacılık Tarihinde Türkler 2**, Hv. Bsm. ve Neş. Md.lüğü, Ankara, 2006, s.43; Ergin Ersoy, "Kurtuluş Savaşı'na Türk Hava Kuvvetlerinin Katkıları," **Hava Kuvvetleri Dergisi,** S.341, Haziran 2002, s.10.
[4] Erdal Korkmaz, "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi Muharebeleri'nde Horasan Tayyare Müfrezesi", **Dünya İnsan Bilimleri Dergisi**, S.2, Temmuz 2022, s.80.; Taşan, **a.g.e.,** s.105-106.
[5] "Bu tayyare birliği görev yaptığı bölgeden dolayı "Horasan Müfrezesi" ismiyle anılmıştır.*"*; Ajun Kurter, **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi**, C. 5, Hava Basımevi, Ankara, 2009, s.456.

Tayyare Müfrezesi, Ermenilere karşı mücadelesine buradan devam etmiştir. 3 Aralık 1920 tarihinde imzalanan Gümrü Antlaşması'na kadar bölgede keşif-gözetleme faaliyetlerinde bulunmuştur.[6] Gümrü Antlaşması'yla Doğu Cephesi kapanmıştır.[7] Bu cephede görev yapan 15'inci Tayyare Bölüğü'nün faaliyetleri[8] ise sonlandırılmıştır.

Ankara hükümeti, Batı Cephesi'nde ise Yunanlılara karşı mücadele etmiştir. Bu cephede Türk ordusu tayyarelerden de istifade etmiştir. Batı Cephesi'nin ilk tayyare birliği 1920 yılının Temmuz ayında Konya İstasyonu'nda kurulan Kartal Müfrezesi'dir. Kartal Müfrezesi sonraki aylarda 2'nci Bölük adıyla görev yapmıştır.[9] Bu cephede ilk hava görevi ise sivil Pilot Vecihi Hürkuş'a verilmiştir. 23. Fırka Kumandanı İzzettin Bey'in emriyle Vecihi Bey 15 Ağustos 1920'de Kula-Alaşehir civarında keşif uçuşu yapmıştır.[10]

Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının ardından düzenli bir ordu kuran Ankara hükümeti, bu orduyla ilk askeri zaferini 6-11 Ocak 1921 tarihinde Birinci İnönü Muharebesi'nde kazanmıştır.[11] Bu muharebede 1. ve 2. Hava Bölüklerinin envanterinde sadece 3 faal tayyare bulunuyordu.[12] Muharebe süresince Pilotlar Vecihi Bey ve Behçet Bey ile rasıdlardan Muhsin, Kenan ve Sıtkı Beyler keşif-gözetleme ve bombardıman amaçlı uçuşlar gerçekleştirmişlerdir. Vecihi Bey, 8 Ocak'ta iki bombardıman hücumunda bulunmuş, bunlardan biri Söğüt'ün doğusunda diğeri ise Bozüyük-Karaköy şoşesi üzerindedir. 9 Ocak'ta Bozüyük, Karaköy çevresinde keşif uçuşları yapılarak düşman güçleri üzerine iki adet bomba bırakılmıştır. Muharebe devam ederken 10 Ocak'ta iki adet tayyare uçuşa hazırlanmıştır. Behçet ve Yüzbaşı Muhsin Beyler keşif uçağıyla, Vecihi Bey ise avcı uçağıyla havalanarak düşman güçleri üzerine taarruz atışları yapmışlardır. Ancak Vecihi Bey alçak irtifadan uçtuğundan tayyaresi muhtelif yerlerinden isabet alarak yere inmek zorunda kalmıştır.[13] Bu esnada Vecihi Bey, düşmanın eline geçmesin diye tayyaresini yakmış ve Türk güçlerine sığınmayı başarmıştır.[14] Birinci İnönü Zaferi'nin kazanılmasında

---

[6] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.52-53.
[7] **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. 1, C. 6, 199-202; Boy, 2018, s.551-570.
[8] **ATASE Arşivi**, İSH, K: 1180, G: 63, B: 2.
[9] Kurter, **a.g.e.,** s.453.
[10] Hürkuş, **a.g.e.,** s.68.
[11] Hayriye Yalçın, "Birinci İnönü Muharebesi" **Askeri Tarih Bülteni**, S.36, Şubat 1994, s.83.
[12] Davud Kapucu, "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde İnönü Muharebelerinin Kazanılmasında Türk Havacılarının Katkısı", **Belgi Dergisi**, S.23, Kış 2022/I, s.73-98.
[13] Deniz Dalkılıç, "Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; Güzel Bursa", **Bursa'da Zaman Dergisi**, S. 20, 2016, s.23-29.
[14] Hürkuş, **a.g.e.,** s.80-88.

Türk havacılarının gayreti, yürütülen keşif ve bombardıman faaliyetlerinin etkisi büyüktür. Bundan dolayı 14 Ocak 1921 tarihinde Türk havacılar karargâha davet edilerek İsmet Paşa tarafından taltif edilip ödüllendirilmişlerdir.[15]

23 Mart 1921 tarihinde Yunan güçlerinin taarruzu ile başlayan İkinci İnönü Muharebesi'nde İsmet Paşa (İnönü), keşif-gözetleme ve bombardıman yapılması için 1. Hava Bölüğü'ne telgraf göndermiştir. Bunun üzerine Eskişehir'den havalanan Vecihi Bey, "*Yenişehir-Bilecik–İnegöl–Pazarcık*" mevkiinde keşif ve taarruz amaçlı uçuşlar gerçekleştirmiştir.[16] 24 Mart tarihinde de Vecihi Bey, gerçekleştirdiği taarruz uçuşuyla Söğüt-Bilecik arasındaki mevkide Yunan güçlerini bombalamıştır.[17] 25 ve 26 Mart tarihlerinde Yüzbaşı Fazıl Bey, "*Uşak, Paşacık, Dumlupınar ile Afyon, Altıntaş, Dumlupınar"* yolları üzerine keşif uçuşları gerçekleştirerek Yunan güçleri ile ilgili elde ettiği bilgileri merkeze iletmiştir.[18] Bu süreçte Türk tayyarecilerden Yüzbaşı Fazıl Bey, Asteğmen Halil Ziver Bey ve tayyareci Vecihi Bey 26 Mart'tan 1 Nisan'a kadar keşif-gözetleme ve taarruz uçuşları gerçekleştirmişlerdir. Bu uçuşlar neticesinde Yunan güçlerinin bir kısmının dinlenmekte, bir kısmının ise geri çekilmekte olduğu tespit edilmiştir.[19] Ankara hükümeti yürüttüğü mücadelenin ardından İkinci İnönü Muharebesi'ni de kazanmıştır.[20]

İkinci İnönü Muharebesi'nden sonra Türk askeri havacılık alanında bazı gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin; tayyare, malzeme ve personel eksikliği göz önüne alınarak 1. ve 2. Hava Bölükleri birleştirilerek Bölük Komutanlığı'na da Yüzbaşı Fazıl Bey atanmıştır.[21]

10-24 Temmuz 1921 tarihinde yapılan Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nde de keşif-gözlem amaçlı uçuşlar gerçekleştirilmiştir. Kütahya'da bulunan Tayyare Bölüğü'nde görevli Türk tayyareciler; Beyce (Orhaneli) çevresinde, Bursa ile Nilüfer Çayı şosesinde yaptıkları uçuşlarla Yunan güçleri hakkında bilgi edinmişlerdir.[22] 15 Temmuz 1921 tarihinde de Türk havacılar *"Karaköy-Pazarcık-Nazifpaşa-İnegöl-*

---

[15] **A.e.,** s.89-90.
[16] Tanman, **a.g.e.,** s.75.; Kaymaklı, **a.g.e.,** s.60.
[17] Hürkuş, **a.g.e.,** s.93-94.
[18] Göymen, **a.g.e.,** s.141.; Kaymaklı, **a.g.e.,** s.61.
[19] Hürkuş, **a.g.e.,** s.96-98.
[20] Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s.580.
[21] *"Söz konusu bölük 5 pilot, 9 rasıt, 3 makinist, 1 doktor, Mhf.Tk.K. olan bir subay, fotocu bir subay, 2 marangoz ve bir tüfekçi ustasından oluşmuştur.";* Osman Özsoy, **Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.394.
[22] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.65.

Ümitalan ile Yenişehir-Köprühisar ve Bilecik'te" keşif amaçlı uçuşlar yaparak Yunan güçlerinin yerlerini tespit edip karargâhı bilgilendirmişlerdir.[23] Yunan güçlerinin taarruzu sonucu Türk ordusu büyük bir mücadele vermiş ancak Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır.

Türk askeri havacılığının içinde bulunduğu zor şartlar ve yetersizlikler de işgale karşı yürütülen mücadeleyi olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte askeri havacılığa katkı sağlamak için Türk milleti fedakârca davranmıştır. 1921 yılının Temmuz ayında Antalya'da yaşayan vatandaşlar bir bağış kampanyası başlatmışlardır.[24] Bu kampanyanın ardından 4. Fırka'da görevli subay ve erler de tayyare satın almak için maaşlarının yarısını bağışlamışlardır.[25] Bu dönemde bir Yunan uçağı da ganimet olarak ele geçirilmiştir. Temmuz ayının sonunda yolunu şaşıran Bir Yunan uçağı Muğla civarında Türk tarafına inmek zorunda kalmıştır. "*İsmet*" adı verilen bu ganimet tayyare, Vecihi Bey ve Rasıd Teğmen Hamdi (Çaypınar) tarafından Malıköy Meydanı'na getirilmiştir.[26]

Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde 2. Tayyare Bölüğü'nde toplamda sadece 4 tayyare mevcuttu.[27] Bu tayyarelerden biri yapılan keşif uçuşu sonucu düşmüş, bir tanesi de motor arızasından dolayı kullanılamaz hale gelmiştir.[28] Kütahya'da bulunan Tayyare Bölüğü de Eskişehir'den Polatlı'ya, 12 Ağustos 1921 tarihinde ise Polatlı-Malıköy'e taşınmıştı.[29] 15 Ağustos 1921'de sivil pilot Cevdet ile Rasıt Yüzbaşı Sırrı Beyler, keşif amaçlı yaptıkları bir uçuş esnasında tayyare motorunun yanması sonucu düşerek şehit olmuşlardır.[30] 18 Ağustos 1921 tarihinde de Behçet ve Süleyman Sırrı Beyler, Porsuk çevresinde keşif uçuşu yaptıktan sonra geri dönüş yolunda motorun tutuşması neticesinde yanarak şehit düşmüşlerdir.[31]

Zor ve yetersiz koşullara rağmen Türk pilotlarından Vecihi Bey, Yüzbaşı Fazıl Bey ve Hayrettin Bey, 13 Eylül 1921'e kadar devam eden Sakarya Meydan Muharebesi süresince ellerinde bulunan "*İsmet*" adlı keşif uçağı ve "*İzmir*" isimli av

---

[23] Göymen, **a.g.e.,** s.151.
[24] **Hakimiyeti Milliye**, 1 Temmuz 1921.
[25] **Hakimiyeti Milliye**, 14 Temmuz 1921.
[26] Davut Kapucu, "Millî Mücadele Döneminde Yunanlardan Ele Geçirilen Ganimet Tayyareler", **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** C. 7, S. 1, Nisan 2021, s.114.
[27] Sarp, **a.g.e.,** s.115.
[28] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.71.
[29] Yaşar Özdemir, **Atatürk ve Türk Havacılığı**, Hv.Bas. ve Neş. Md.lüğü, Ankara 1981, s.17.
[30] Tanman, **a.g.e.,** s.106-107.
[31] Hava Kuvvetleri Komutanlığı Personel Başkanlığı, **Hava Şehitleri Albümü I (1914-1947),** Hava Basımevi, Ankara, 1999, s.18.

uçağı ile 40 sorti keşif uçuşu yapmışlardır.[32] Bu uçuşlar neticesinde Yunan güçlerinin mevcut durumu ile ilgili hazırladıkları raporları, Cephe Komutanlığı'na sunmuşlardır.[33] Sakarya Meydan Muharebesi'nde yenilen Yunan güçleri Eskişehir-Afyon hattına çekilmek zorunda kalmıştır.[34] Sakarya Zaferi ile hem Ankara hükümetinin hem Türk milletinin morali yükselmiştir.

Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi ise Millî Mücadele'nin stratejik taarruz safhasını kapsamaktadır.[35] Bu dönemde Türk askeri hava gücü ile ilgili bazı değişiklikler yürürlüğe girmiştir. Lağvedilmiş olan 1. Tayyare Bölüğü'nü yeniden kurmak için bazı adımlar atılmıştır. Bu kapsamda Fransızlardan teslim alınan 10 Breguet tipli tayyareden 4 tanesi Konya'ya getirilip 1. Tayyare Bölüğü yeniden teşkil edilmiştir. İtalyanlardan 20 adet Spad-XIII tipinde av uçağı, yine Fransızlardan 10 tane hangar, dört tane yedek tayyare motoru, üç tane telsiz istasyon satın alınarak Türk askeri hava gücü daha elverişli hale getirilmeye çalışılmıştır.[36] Almanlardan alınan 29 adet Albatros tipi tayyarelerden ise sadece iki tanesi Batı Cephesi'ne gönderilmiştir.[37]

Bu dönemde de Türk milleti havacılığa desteğini sürdürmüştür. Eskişehir, Niğde ve Sivrihisar halkının yaptığı bağışlarla tayyareler satın alınmış,[38] Erzurumlu iş insanı Nafiz Bey (Kotan)[39] üç adet tayyare (Erzurumlu I-II-III) satın alarak orduya teslim etmiştir.[40]

Büyük Taarruz kapsamında askeri havacılıkla ilgili yapılan hazırlık faaliyetleri sürerken 5 Temmuz 1922'de Millî Müdafaa Vekâleti, *"Kuvâ-yı Havaiyye Müdüriyet-i Umumiyesi'ni"* lağvedip yerine "*Kuvâ-yı Havaiyye Müfettişliğini*" kurmuştur.

---

[32] Hürkuş, **a.g.e.,** s.108-122; Kaymaklı, **a.g.e.,** s.74.
[33] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.73-74.
[34] Sarp, **a.g.e.,** s.117.
[35] Detay için bkz.: Mehmet Sedat Erkan, "Türk Tarihinde Bir Dönüm Noktası, Büyük Taarruz ve 30 Ağustos Başkomutan Meydan Muharebesi", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C.11, S.32, Yaz 2022, s.246.
[36] Kazım Karabekir, **Günlükler (1906-1948),** C. II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.804.
[37] Rahmi Doğanay, "Büyük Taarruz'da Türk Havacılığı", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XIII, S.1, 2003, s.379.
[38] **ATASE Arşivi**, K: 2689, D: 34, F: 8.
[39] *"1885 yılında Erzurum'da doğan Nafiz Kotan, öğrenimini Erzurum'da tamamlayarak 1913 yılında İstanbul'a göç etmiştir. 1915 yılında ise müteahhit olarak Ankara'da çalışmaya başlamıştır. Millî Mücadele'den sonra Ankara'nın imarına büyük katkısı olmuştur. 1946 yılında vefat etmiştir.";* Süreyya Hami Şehidoğlu, "Kurtuluş Savaşında Bir Vatandaşımızın Uçak Bağışı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.24, C.VIII, Temmuz 1992, s.601.
[40] Şehidoğlu, **a.g.m**., s.601.; Sarp, **a.g.e.,** s.118-120.

Müfettişliğin başına da Kurmay Yarbay Muzaffer (Ergüder) atanmıştır.[41] Büyük Taarruz başlamadan önce 1. ve 2. Tayyare Bölükleri, "*Cephe Tayyare Bölüğü*" adı altında toplanmıştır. Ardından 19 Ağustos 1922'de Çay Meydanı'ndan keşif uçuşları yapılmıştır.[42] Sonraki günlerde de Afyon ve çevresinde keşif uçuşları devam etmiştir. 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz'un başlamasıyla Türk hava gücü envanterinde 18 tayyare kullanılabilir haldeydi.[43] Türk tayyareciler, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi süresince keşif amaçlı uçuşlar gerçekleştirerek Yunan ordusu ile ilgili raporlar hazırlayıp Cephe Komutanlığı'nı bilgilendirmişlerdir. Bu uçuşlar esnasında Yunan ordusuna ait stratejik noktalar da bombalanmıştır.[44] Türk ordusu, bu mücadelenin neticesinde Yunan ordusunu mağlup edip Kurtuluş Savaşı'nı zaferle sonuçlandırmıştır.

1.2. Türk Tayyare Cemiyeti

1.2.1. Kuruluş Öncesi Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri

Zaferle sonuçlanan Millî Mücadele'nin ardından Ankara hükümeti, birçok alanda yeni bir yapılanma sürecine girmiştir. Bir taraftan uzun yıllar sürmüş olan savaşların yol açtığı yaralar sarılırken diğer taraftan siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve askeri alanlarda muasır medeniyetler seviyesine çıkmak için büyük emek sarf edilmiştir. Bu kapsamda yeni Türk Devleti'nin önem verdiği konulardan biri de Türk havacılığı olmuştur. Özellikle yaşanan savaşlarda askeri havacılığın ne kadar önemli ve elzem olduğu bizzat görülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'nden yeni Türk Devleti'ne geçişte ekonomik koşullar ve sanayii altyapı yetersizliğinden dolayı havacılıkla ilgili ciddi bir miras devralınmamıştır.

Bu süreçte *"Tayyareciler,* şu*nu unutmayalım ki, yarının en büyük tehlikesi, göklerden gelecektir"*[45] diyen Mustafa Kemal Paşa, havacılığı kurumsallaştırıp güçlendirmeye büyük önem vermiştir. Yeni Türk devletinin kurucu kadrosu da aynı fikirdeydi. Bu kapsamda İzmir'in düşman işgalinden kurtulmasından sonra öncelikle Türk havacılığı ile ilgili bazı değişiklikler yapılmıştır. 17 Eylül 1922 tarihinde

[41] Emin Nihat Sözeri, "Türk Tayyareciliği", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S.282, Aralık 1981, s.50.
[42] Tanman, **a.g.e.,** s.147.
[43] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.98.
[44] Tanman, **a.g.e.,** s.154.
[45] **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1906-1938),** C. I-III, 3. Baskı, TİTE Yayınları:1, Ankara, 1981, s.279.

Adana'daki Uçuş Okulu ile Konya'daki Hava Kuvvetleri Müfettişliği İzmir'e taşınmıştır.[46] Cephe Bölüğü, 1. ve 2. Tayyare Bölükleri şeklinde ikiye ayrılıp bu bölükler Hava Grup Komutanlığı bünyesine alınmıştır. Grup Komutanlığına Binbaşı ise Fazıl Bey atanmıştır.[47]

Bu dönemde Türk milleti, havacılıkla ilgili farkındalık oluşturmak için bazı çalışmalar yürütmüştür. 17 Şubat 1923 tarihinde düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde Türk kadınları tarafından açılan sergiye bir tayyare maketinin de konulması bu faaliyetlerden biridir.[48]

Eldeki imkanlar dahilinde Ağustos 1923 itibarıyla Hava Kuvvetleri Teşkilatı; Muharip Birlikler, İkmal Tesisleri ve Hava Uçuş Okulu'ndan oluşmuştur.[49] 1924 yılında Mardin'de 3'üncü Tayyare Bölüğü, Erzurum'da 4'üncü Tayyare Bölüğü, Eskişehir'de 6'ncı Tayyare Bölüğü, Konya Halkapınar'da bir tamirhane ve malzeme deposu ile Afyon'da bir malzeme deposu teşkil edilmiştir. 1925'te ise Eskişehir Hava İstasyonu kurulmuş, aynı yıl İzmir'de Uçuş Okul Komutanlığı ve Deniz Tayyare Bölüğü konuşlandırılarak faaliyetlere devam edilmiştir.[50]

Cumhuriyet'in ilanından sonra havacılıkla ilgili yapısal ve kurumsal stratejik çalışmalara daha ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede güncel gelişmeleri yerinde incelemek üzere 20 Aralık 1923 tarihinde Kuvayı Havâîyye Müfettişi Miralay Muzaffer Bey (Ergüder) başkanlığında; Binbaşı Fesa Bey, Yüzbaşı Murat Bey, Yüzbaşı Cemal Bey, Pilot Vecihi Bey (Hürkuş) ve Pilot Halim Bey'den oluşan bir heyet Avrupa'ya gönderilmiştir.[51] Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere'yi kapsayan bu seyahat süresince tayyare fabrikaları, tayyare okulları, sivil ve askeri hava meydanları incelenmiş, ilgili temsilcilerle görüşmeler yapılmıştır. Heyet 29 Nisan 1924'te ülkeye döndükten sonra Miralay Muzaffer Bey, yaptıkları inceleme ve görüşmeler çerçevesinde bir rapor hazırlamıştır. Raporda, Avrupa seviyesinde bir havacılığa sahip

[46] Rifat Uçarol, **Harp Okulu Tarihçesi 1951-1974**, Hava Harp Okulu, İstanbul, 1974, s.21.
[47] Özdemir, **a.g.e.,** s.21.
[48] Abdürrahim Fahimi Aydın, "Tayyareden Uçağa: Millî Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar", **Karadeniz Araştırmaları**, S.31, Güz 2011, s.62.
[49] Cengiz Tatar, "Türk Havacılık Tarihi (1909-1954) Millî Mücadele Dönemi Öncesi Ve Sonrası Türk Havacılığı", **Basılmamış Doktora Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2018, s.197.
[50] Emin Kurt, "Türkiye'de Ana Jet Üslerinin Kuruluşu Ve Gelişimi (1951-2010)", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2011, s.38-39.
[51] Hürkuş, **a.g.e.,** s.143-158.; Kaymaklı, **a.g.e.,** s.160.

olmak için 25 milyon liraya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.[52] Ancak savaştan yeni çıkmış, ekonomik açıdan zorluklar yaşayan Türk hükümetinin havacılığa böyle bir kaynak ayırması çok zordu. Türkiye'nin içinde bulunduğu şartları göz önüne alan Miralay Muzaffer Bey, raporda bir çözüm önerisi de sunmuştur. Ona göre bir tayyare cemiyetinin kurulup havacılığın Türk milletine anlatılması suretiyle milletten maddi destek alınabilirdi.[53] Böylece tayyareciliğin gelişimine katkı sağlayacak bir cemiyetin kurulma düşüncesi gündeme gelmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra millete havacılığı tanıtmak, sevdirmek ve gelişimine katkı sunmak amacıyla mecmualar da çıkarılmaya başlanmıştır. 1924 yılında Şakir Hazım[54] tarafından İzmir'de "Tayyâre" adıyla çıkartılan havacılık mecmuası buna örnektir.[55] 1 Temmuz 1924 tarihinde yayın hayatına başlayan Tayyâre Mecmûası, 16 Şubat 1925'te Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasının ardından Cemiyetin yayın organı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Şakir Hazım, Sadık Ali[56] ve Çetin Tufan gibi isimler mecmuanın yazarları arasındadır. Tayyâre'nin ilk sayısında Kuvâ-yı Havâîyye Müfettişi olan Miralay Muzaffer Bey'in "*Hava ve Deniz Münakaşası Münasebetiyle*" adlı makalesi de yer almıştır.[57]

Tayyâre Mecmûası'nın ilk sayılarında Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu zor ekonomik şartlar düşünülerek, havacılığın millet tarafından maddi olarak desteklenmesine vurgu yapan makaleler yayımlanmıştır. Şakir Hazım, Tayyâre'nin 1 Ağustos 1924 tarihli 3'üncü sayısında yayımladığı başmakalesiyle her vilayetin birer tayyare alıp orduya bağışlamasına dair bir kampanya teklif etmiştir.[58] Bu kampanyanın amacı, havacılığı öne çıkarıp bu konuda kamuoyu oluşturmaktı. 7 Ağustos 1924 tarihinde Cumhuriyet gazetesi "*Her Şehir Bir Tayyare Satın Almalı*" adlı bir başlık ile bu kampanyayı öne çıkarmıştır.[59] Tam o dönemde İstanbul'da ciddi

[52] H. İbrahim Fırtına, **Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları 1922-1930**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s.87.
[53] **A.e.**, s.87.
[54] "Tayyare" hava mecmuasının sahibi ve müdürü olan Şakir Hazım Bey (Ergökmen), Millî Mücadele'den sonra Kuvayı Havaiyye Müfettişliği Fen Şubesi'nden ayrılan tayyareci mühendis ihtiyat zabitidir; Tanman, **a.g.e.,** s.130-131.
[55] Birsen Sezgin, "Türk Havacılık Tarihinde Tayyâre Mecmûası (1924–1926)" **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020, s.19.
[56] *"Sadık Ali, Kuva-yı Havâiyye Müfettişliği'ne bağlı Meteoroloji Merkezi'nin Müdürü'dür";* Kaymaklı, **a.g.e.,** s.129.
[57] Muzaffer Ergüder, "Hava ve Deniz Münakaşası Münasebetiyle", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924, s.2-4; Fırtına, **Orgeneral Muzaffer Ergüder'in...,** s.79-80.
[58] Şakir Hazım, "Seksen Vilayetin Dâima Efendi Yaşamış 'Azîz Halkına, Muhterem Valilerimize, Belediye Rü'esâsına Bir Teklif!.", **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924, s.33.
[59] "Her Şehir Bir Tayyare Satın Almalı", **Cumhuriyet**, 7 Ağustos 1340/1924, s.2.

bir sel felaketi yaşanmıştır. Felaketin neticesinde Yeşilköy'deki tayyare hangarında bulunan üç tayyare zarar görmüştür.[60] Bunun üzerine Tevhîd-i Efkâr gazetesi, zarar gören bu tayyarelerin yerine yeni tayyarelerin alınması için çağrı yapmış ve Tayyare Mecmuası'nın kampanya teklifini de ilk sayfadan halka duyurmuştur.[61] Ardından İstanbul Cemiyet-i Umûmîyye-i Belediye, 24 Ağustos 1924 tarihinde yaptığı toplantıda üç tayyarenin satın alınıp orduya bağışlanmasına karar vermiştir.[62]

Tayyâre Mecmûası'nın ilk sayılarında dünyada havacılığın gelişimi ile ilgili yazılar ve hatıratların[63] yanında, gönüllülük üzerine kurulu Osmanlı Donanma Cemiyeti[64] gibi bir Tayyare Cemiyeti'nin kurulması gerektiğine dair makaleler de vardır.[65] Söz konusu makalelerde yeni kurulan Türk Devleti'nin içinde bulunduğu mali koşulların zorluğuna, bütçe yetersizliği gibi etkenlerin Türk askeri havacılığının güçlenmesinin önünde engel olduğuna vurgu yapılmıştır. Osmanlı Donanma Cemiyeti nasıl ki yapılan bağışlar yoluyla deniz araçları satın aldıysa bir tayyare cemiyetinin kurulup milletin yapacağı bağış ve yardımlar sayesinde tayyarecilerin yetiştirilebileceği, tayyarelerin satın alınabileceği belirtilmiştir.[66] Böylece bu süreçte Tayyare Mecmuası, makale ve sloganlarla[67] Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulma sürecine fikri destek vererek kamuoyu oluşturmuştur.

---

[60] "İstanbul'u Bir Zaman Yangın Kemirib Bitiriyordu Şimdi de Seylâb", **İkdâm**, 8 Ağustos 1340/1924, s.1.
[61] "Harâb Olan Tayyârelerin Yerine Yenilerini İhdâ Etmeliyiz!", **Tevhîd-i Efkâr**, 8 Ağustos 1340/1924, s.1.
[62] "Cemiyet-i Umûmîyye-i Belediye Dün Toplandı, İstanbul Halâskâr Ordumuza Üç Tayyâre Hediye Ediyor", **Tevhîd-i Efkâr**, 25 Ağustos 1340/1924, s.3.
[63] Tayyare'nin 3'üncü sayısında "Tayyaremden Havada Nasıl Düştüm ve Kurtuldum" başlıklı bir hatırat yayımlanmıştır; Mütekâid Bir Asker, "Tayyaremden Havada Nasıl Düştüm ve Kurtuldum", **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924, s.44-45.
[64] *"Donanma-yi Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti" adıyla 1909'da İstanbul'da kurulan Osmanlı Donanma Cemiyeti, iane-yardım yoluyla Osmanlı Donanması'nı güçlendirmeyi amaçlayan bir cemiyettir".;* Nurşen Gök, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.27, S.43, 2008, s.78.
[65] Şakir Hazım, "Kuvvetli Tayyâre Filolarına Nasıl Mâlik Olabiliriz? Millet Bizzat İş Başında Olmak Lâzımdır", **Tayyâre Mecmûası**, S.2, 15 Temmuz 1340/1924, s.17-19.
[66] Şakir Hazım, "Mükemmel Bir Tayyâreciliğe Nasıl Mâlik Olunabilir?", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924, s.12-13.
[67] Çetin Tufan, Tayyare'nin ilk sayısı için kaleme aldığı makalede "*Havalarına hâkim olamayanlar yeryüzünde yaşayamazlar*" sloganına yer vermiştir.; Çetin Tufan, "Tayyâre Mecmûası ve Tayyârecilik", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924, s.4.

1.2.2. Kuruluşu

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk havacılığının gelişmesi ve güçlenmesi için çalışmalara başlanmıştır. 20 Aralık 1923'te Kuvâ-yı Havâîyye Müfettişi Miralay Muzaffer Bey (Ergüder) başkanlığında bir heyetin Avrupa'ya gönderilmesi bunun ilk somut adımlarından biri olmuştur.[68] Ancak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kaynak ve bütçesi yeterli olmadığından,[69] Tayyare Mecmuası bu süreçte iane-yardım yoluyla tayyareciliğin güçlendirilebileceği konusunda kamuoyu oluşturma faaliyetleri yürütmüştür.[70]

Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlığını sürdürmesi için askeri ve sivil tayyareciliğin, milli tayyare endüstrisinin güçlü olması gerektiği kurucu kadro tarafından düşünülmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın bu konudaki vizyonu ve gelecekte de havacılığın çok önemli olacağına dair öngörüsü, Türk havacılığının gelişmesinde etkili olmuştur.[71]

Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1924'te meclisin ikinci dönem ikinci toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada, ülke savunmasında havacılığın ne kadar önemli olduğunu belirtmiş; bu konuda Meclisin de gerekli hassasiyeti ve önemi göstermesini istemiştir.[72] Bu dönemde havacılıkla ilgili bazı teşebbüsler de olmuştur. 7950/0480 numaralı ve 7.12.1924 tarihli karar ve Bakanlar Kurulu'nun onaylamasıyla İzmir

---

[68] Hürkuş, **a.g.e.,** s.143-144.
[69] Fırtına, **a.g.e.,** s.87.
[70] Şakir Hazım, **a.g.m**., s.33.
[71] Vecihi Hürkuş, Gazi Mustafa Kemal'in havacılıkla ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştır: "*Gazi hiç ummadığımız zamanlarda küçük topluluklarımız arasına katılarak bizleri güçlendirir, çalışmalarımızı desteklerdi. Savaş sırasında en yakın desteği, onun verdiği moral gücünden almıştık. Sakarya Savaşındaki göklerdeki zaferimizi, Haymana'daki caminin minaresinden seyrettikten sonra, hava meydanımıza kadar gelerek bizleri tebrik edişindeki içtenlik, anılarımızın en büyük bölümünü alır. O'nun tren ve otomobilini havadan inerek yerlere sürünürcesine selamlamak tek sevgi, saygı ve isteğimdi. Bu davranışlarım nedeniyle bir gün şöyle dediğini söylediler. Bu çocuğa bir şey olacak diye korkuyorum. Bu uçuşlarda çok tehlikeli hareketler yapmasa daha memnun olacağım. Söyleyin, o kadar alçaktan uçmasın*."; Ahmet Zeki Üçok, "Atatürk ve Havacılık", **Türk Hava Kuvvetleri Dergisi,** S. 280, Aralık 1981, s.33-39; "*Gazi Mustafa Kemal Paşa: Bundan sonra insanlığın hizmetine girecek en büyük gelişmeler havacılık alanında olacaktır ona göre...";* Sabiha Gökçen, **Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti,** Anıları Kaleme alan Oktay Verel, Türk Hava Kurumu Yayınları 2, İstanbul, 1982, s.64.
[72] "*Muhterem Efendiler; uzun hayatından sulhe intikal etmiş olan büyük Ordumuzun, geçen sene zarfında gösterdiği hayat ve zindeliği bilhassa şayan-ı kayıttır. Hiçbir zaman mütecaviz olmayı düşünmemiş olan ve fakat daima haksız taarruza uğrayacağını hesap eden bir millet Ordusu olarak, ordumuz uzun bir seferden sonra hemen diğer bir sefere başlayacakmış gibi maddeten ve manen hazır bulunmaktadır… Müdafaa-i memleketten bahsederken âlemi askeride mühim ve müessir bir amil mahiyetinde bulunan Kuvveyi Havaiye'ye Meclisi Âlinin bilhassa alakasını dikkatini isticlab ederim (çekerim)…*"; **TBMM Tutanak Dergisi**, 2. Dönem, 2. Yasama Yılı, D. II , C. 10, s.1.

Milletvekili Celal Bey (Bayar) tarafından *"Tayyarecilik Tetkikat Türk Anonim Şirketi"*nin kurulması bu girişimlerden biridir.[73]

1925 yılının ilk ayında ise Türk Tayyare Cemiyeti ile ilgili daha somut adımlar atılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Bolu Milletvekili Cevat Abbas Bey'e[74] (Gürer); "*…Havacılık askeri bakımdan olağanüstü önemli, Avrupa, Amerika havacılığı ayrıca bir spor konusu olarak görmeye başladı, iyi düşünün. Biz de geç kalmayalım. Bilgili, yürekli, kanatlı bir gençlik yetiştirelim. Hayalini geniş tut. Tayyare yapmayı bile düşün. Cemiyeti kur ve bana çalışmaya başladığınızı bildir…*"[75] diyerek gerekli talimatı vermiştir. Bunun üzerine Cevat Abbas Bey, 27 Ocak 1925'te bu fikri meclisteki mebus arkadaşlarıyla paylaşarak onların desteğini almıştır.[76] 28 Ocak 1925'te ise Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasına yönelik düşünceyi Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Denizcilik Bakanlığı (Bahriye Vekaleti) ile Hava Kuvvetleri Müfettişliği ile paylaşmıştır.[77] Akabinde Hava Kuvvetleri Müfettişi Muzaffer Bey'in direktifleri doğrultusunda, aralarında Vecihi Bey (Hürkuş), Şakir Hazım (Ergökmen) ve Yüzbaşı Fazıl Bey'in de olduğu bir Türk tayyareci grubu tarafından 1919'da kurulmuş olan "*Türkiye Münakalatı Havaiye Cemiyeti'nin*" (Türkiye Hava Nakliye Cemiyeti) nizamnamesinden yararlanılarak Türk Tayyare Cemiyeti'nin esas nizamnamesi hazırlanmıştır.[78]

Ardından Cevat Abbas Bey 16 Şubat 1925 tarihinde Muş Mebusu İlyas Sami Bey'in başkanlığında, Zonguldak Mebusu Ragıp Bey'in geçici kâtipliğinde Ankara Türk Ocağı'nda bir toplantı düzenlemiştir.[79] Bu toplantıya 35 milletvekili ile

---

[73] **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 030.0.18.01.01.12.60.18.001, 7.12.1924.

[74] *"1887 yılında Yugoslavya, Niş kentinde doğan Mehmet Cevat Abbas Bey (Gürer), 1908'de Harp Mektebi'nde Piyade Teğmen rütbesi ile mezun oldu. 1916'da Yüzbaşı, 1923'te Binbaşı rütbesi aldı. 1915-1923 yılları arasında Mustafa Kemal Paşa'nın yaverliğini üstlendi. 2'nci, 3'üncü, 4'üncü ve 5'inci dönem TBMM'de milletvekili olarak görev yaptı. Bu süreçte de Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar onun sivil yaveri gibi hizmete devam etti.";* İsmail Hakkı Akansel, **Atatürk ve Yaverleri**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2006, s.90-115; Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM 1. Dönem 1919-1923**, C. 3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, No.6, Ankara, 1995, s.191-192.

[75] Turgut Özakman, **Cumhuriyet Türk Mucizesi**, İkinci Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010, s.27.

[76] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye", **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, s.19-20.

[77] **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl**, Der. Turgut Gürer, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006, s.305.

[78] Hürkuş, **a.g.e.,** s.176-177.

[79] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.18.

aralarında başkentte bulunan gazete başmuharrirlerin de olduğu farklı meslek gruplarından 10 kişiyi davet etmiştir.[80] Toplantıda Cevat Abbas Bey bir açılış konuşması yaparak Mustafa Kemal Paşa'nın cemiyete verdiği ehemmiyeti vurgulamış ve cemiyetin amaç ve hedefleri ile alakalı bilgiler sunmuştur. Cevat Abbas Bey konuşmasında yabancı devletlerin havacılık alanında yakaladığı seviyeye, Türkiye'nin ancak milletten alacağı maddi destekle erişebileceğini belirtmiştir.[81] Konuşmasını, "*Ana tüzüğümüzün bir iki gün zarfında neticelenmesini reca ve istirham ederken cemiyetimizin de muazzez vatanımız için hayırlı ve muvaffakiyetli olmasını Cenabı Hak'tan yalvarır ve niyaz ederim"* diyerek sonlandırmıştır.[82] Toplantıda Cevat Abbas Bey, cemiyetin kurucu başkanı olarak seçilmiştir. Toplantı sonunda ise cemiyetin nizamnamesi davetlilere dağıtılmıştır.[83] Cevat Abbas Bey, cemiyetin fahri başkanlığını kabul etmesi için İsmet Paşa'ya bir telgraf göndermiş;[84] İsmet Paşa da bu telgrafa karşılık, fahri başkanlığı memnuniyetle kabul edeceğini belirterek tebriklerini iletmiştir.[85] Böylece 16 Şubat 1925'te Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde, Başbakan İsmet Paşa'nın fahri başkanlığında Türk Tayyare Cemiyeti[86] Ankara'da kurulmuştur.[87] Türk Tayyare Cemiyeti* Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sivil havacılık teşkilatı olarak faaliyetlerine başlamıştır.

---

[80] **Vakit**, 17 Şubat 1341/1925; "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.18-20; Gürer, **a.g.e.,** s.285.

[81] Gürer, **a.g.e.,** s.285.

[82] Gürer, **a.g.e.,** s.286.

[83] *"Cemiyet Nizamnâmesi'nin kurucular tarafından görüşülüp eksikliklerin tamamlanmasıyla alakalı iki farklı tarih vardır. 17 Şubat 1925'te Cumhuriyet Gazetesi'nde nizamnamenin Dâhiliye Vekâletine verildiği yazılmıştır. 18 Şubat 1925'te ise Vatan Gazetesi'nde nizamnâmeye ait eksiklerin tamamlanıp 19 Şubat'ta bitirileceği yazılmıştır".* "Kuvâ-yı Havâîyye Cemiyeti", **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1925, s.3; "Kuvâ-yı Havâîyye'ye Yardım Cemiyeti", **Vatan**, 19 Şubat 1925, s.3.

[84] *"İstanbul Heybeliada'da İsmet Paşa Hazretlerine zât-ı devletlerinden ilhâm almayı vecibe addeden Kuvâ-yı Havâîyye"ye Yardım Cem'iyyeti müessisleri cemiyetin riyâset-i fahrîyyesinin taraf-ı seniyelerinden kabulünü istirhâm ile takdîm-i tazimat eyler efendim. Müessisler Namına: Bolu Mebûsu Cevad Abbas";* "Kuvâ-yı Havâîyye'ye Yardım Cemiyeti Teşekkül Etti", **Hâkimiyyet-i Milliyye Gazetesi'nden aktaran İkdâm Gazetesi**, 19 Şubat 1925, s.2.

[85] *"Kuvâ-yı Havâîyye'ye Yardım Cem'iyyeti'nin müessis ve müteşebbislerini hararetle tebrik ederim. Memleketin esâsî bir ihtiyacını derpiş eden [dikkate alan] basîret erbâbına muvaffakiyet mev'ûd ve muhakkakdır. Teklif buyurulan riyâset-i fahrîyi memnuniyet ve mağfiret ile kabul ettim efendim."* "Kuvâ-yı Havâîyye'ye Yardım Cemiyeti Teşekkül Etti", **Hâkimiyyet-i Milliyye Gazetesi'nden aktaran İkdâm Gazetesi**, 19 Şubat 1925, s.2.

[86] *"Kuva-yı Havaîye Yardım Cemiyeti"* olarak kurulan cemiyet, "Türk Tayyare Cemiyeti" ismini almıştır.

* Bundan sonra Türk Tayyare Cemiyeti, T.Ta.C. olarak yazılacaktır.

[87] Madde 1 – "*Reis-i Cumhur hazretlerinin himaye-i aliyyeleri ve İsmet Paşa hazretlerinin riyaset-i fahriyeleri ile müşerref bulunan 'Türk Tayyare Cemiyeti' 16 Şubat 1925 tarihinde Ankara'da tesis edilmiş olup umumî heyet idaresi merkez-i hükûmettedir.*"; **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi,** Ankara Matbaası, Ankara, 1341/1925, s.1.

17 Şubat 1925 tarihli Vatan Gazetesi, Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulduğunu "*Meclisin Hediyesi*" başlığıyla okuyucularına duyurmuş, başyazıda ise mebusların Meclis adına bir tayyare almaya karar verdiklerini belirtmiştir.[88] Vakit gazetesi *"Kuva-yı Havaiyye'ye Yardım"* başlığıyla T.Ta.C.'nin kuruluşunu baş sayfaya taşımıştır.[89] Sonraki günlerde Cumhuriyet Gazetesi, Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin görevini artık T.Ta.C.'ye bıraktığını yazmıştır.[90]

T.Ta.C.'nin kurulması, Genelkurmay Başkanlığı tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak) T.Ta.C. Başkanı Cevat Abbas'a bir mektup göndererek tebriklerini iletmiştir.[91]

Cevat Abbas Bey, 23 Şubat 1925'te ise T.Ta.C.'nin nizamnamesini köşke sunmuştur. Yapılan incelemenin ardından 24 Şubat 1925 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, T.Ta.C.'ye onay ve başarı dileklerini içeren bir yazı göndermiştir.[92] Köşkten gelen onaydan sonra 15 Mart 1925 tarihinde TBMM, cemiyetin nizamnamesini tasdik etmiş ve böylece nizamname yürürlüğe girmiştir.[93]

---

[88] **Vatan,** 17 Şubat 1341/1925

[89] *"Dün Ankara'dan gelen telgraflar merkez-i hükûmette Kuvayı Havaiye' ye yardım için bir cemiyet teşkil ettiğini haber verdiler. İsmet Paşa hazretlerinin riyaset-i fahriyelerinde, Bolu mebusu Cevat Abbas Beyin riyaseti faaliyetlerinde teşekkül eden bu yeni cemiyet, memleketin en hayati ihtiyacına matuf hayır kâr bir teşebbüstür. Onun için müdafaayı vatan endişesiyle alakadar her ferdin bu hayır kâr teşebbüse elinden geldiği kadar müzaheret etmesi lazımdır. Kuva-yı Havaiye' ye yardım cemiyetinin teşekkülünden maksat Kuva-yı Havaiye'ye karşı memlekette samimi bir hava uyandırmaktır. Türk ordu ve donanmasının muhtaç olduğu hava kuvvetlerini tezyit edebilmek için milletin her nesil arasından yardım istemektedir...";* **Vakit**, 18 Şubat 1341/1925, s.1.

[90] "*Epey zamandan beri umur-ı hükûmet, ilk ve en tabi vazife olarak karşılaştığı istikbal-i milliyetin muhafazası için en azami en fevkalade tedabiri ittihaz ediyor*…"; **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1341/1925, s.1.

[91] Fevzi Paşa yazdığı mektubunda şunu ifade etmiştir: *"Memleketin en büyük vesaiti müdafaasından olan Kuvayı Havaiyye'mizi takviye, memleket tayyareciliğini tesisi makasıd-ı aliyesiyle teşekkül eden cemiyetinizi fahri memnuniyetle selamlar, vatanın iktisadi ve askeri sahalarda inkişaf ve taliyesine pek ziyade müessir olacağı muhakkak olan Türk Tayyareciliğinin müteşebbis ve azimkâr müesseselerini tebrik eder ve her hususta mazhar ve muvaffakiyet olmalarını temenni ederim. Tayyare Cemiyeti'nin her suretle pek hayırlı ve feyizli olacağına itimat eylediğim mesaisinin Erkan'ı harbiye-i Umumiye'ce daima büyük bir alaka ile takip ve iş bu mesainin az zamanda vasi miktarda semeredar olması için azami muavenet ve gayretin ibraz edileceğini temin eylerim efendim…"*; **Cumhuriyet**, 23 Şubat 1341/1925, s.1.

[92] *"23.2.1341(1925) tarihli tezkerenizi ve merbutu nizamnameyi memnuniyetle okudum. Havai kuvvetlerimizin az zamanda ehemmiyeti ile mütenasip bir derece-i mükemmeliyete ilâsı için sarf edilegelmekte olan faaliyete müzaheret maksadı ile teşekkül eden cemiyetinize hayırlı mesaisinde yardım, benim için mucibi haz ve mefharettir. Memleketimizin her tarafında takdir ve biran evvel temini arzu edilen bir ihtiyacın tatmini yolundaki teşebbüslerinden dolayı cemiyet müessislerini tebrik eder ve cemiyetin hedefine doğru sürat ve muvaffakiyetle ilerlemesini temenni eylerim efendim. Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal";* Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, **Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara, 2006, s.426; **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Şubat 1925, s.1.

[93] Hürkuş, **a.g.e.,** s.177; 15 Mart 1925'te Meclis tarafından oylanarak kabul edilen cemiyetin ilk tüzüğünün günümüze ulaşıp ulaşmadığı tespit edilememiştir. 19 Ekim 1925'te yapılan Olağanüstü

T.Ta.C.'nin kurucu nizamnamesinde cemiyetin kuruluş amacı[94], üyelerinin nasıl belirleneceği, Türk Cumhuriyeti vatandaşı olmayanların cemiyete üye olamayacağı[95], yabancıların bağış yapmaları durumunda T.Ta.C. Merkezi İdare Heyeti kararı neticesinde onlara '*Fahri Aza'* unvanının verilebileceği[96] yer almıştır. Nizamnamede T.Ta.C. kongrelerinin iki yılda bir olmak üzere Mayıs ayında toplanacağı,[97] gelir kaynaklarına dair detaylar,[98] cemiyetin İş Bankası ile çalışacağı, İş Bankası şubelerinin olmadığı yerlerde Ziraat Bankası ile, şubelerinin olmadığı yerlerde ise bağışlanan paranın havale ve posta yoluyla merkeze gönderileceği[99] gibi maddeler vardır. 28 Kasım 1926'da gerçekleştirilen cemiyetin ikinci kongresinde T.Ta.C.'nin Nizamnamesi ile alakalı bazı değişiklikler yapılmış ve tebdil edilen şekliyle uygulamaya devam edilmiştir.[100]

1.2.3. İdari Yapılanması

16 Şubat 1925'te kurulan Türk Tayyare Cemiyeti'nin Başkanı, Bolu Milletvekili Cevat Abbas Bey olmuştur.[101] Başbakan İsmet Paşa ise genel kurul toplantılarına başkanlık etmesi için görevlendirilmiştir.[102] Cemiyetin idare heyeti ise Başkan Cevat Abbas Bey dahil 11 kişiden teşekkül edilmiştir. [103]

Kongre'de ise cemiyet nizamnamesi kabul edilmiştir. **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, İktisad Matbaası, Ankara, 1925, 1341.

[94] "*Türkiye'de tayyareciliğin askerî, iktisadi, toplumsal ve siyasi önemini anlatmak ve bu maksatla tayyareciliğe gerekli olan kişi ve malzemeyi çoğaltmak ve Türk gençliğinde tayyarecilik aşkını tenmiye etmektir";* **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, Madde 2., s.1.

[95] "*Cemiyet üyelerinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması gerekmektedir*."*;* **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi,** Madde 5., s.3.

[96] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi***,* 1925, Madde 6.

[97] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**,1925, Madde 7.

[98] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, Madde 18.

[99] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, Madde 20.

[100] **Vakit**, 28 Teşrini Sani/ Kasım 1926, s.4.

[101] Yücel Öztürk, "30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süreç ve Kazanımlar", **History Studies**, C.10, S.9, December 2018, s.232.

[102] Gökçen, **a.g.e.,** s.64.

[103] "Kuvâ-yı Havâîyye'ye Yardım Cemiyeti", **Vatan**, 22 Şubat 1925, s.1; **Tayyare Mecmuası**, 1 Mayıs 1341/1925, s.1-3.

Tablo 1.1: Türk Tayyâre Cemiyeti İdare Heyeti / 16 Şubat 1341/1925[104]

Türk Tayyâre Cemiyeti Başkanı	Cevat Abbas (Gürer)
Birinci Başkan Vekilliğine Erkan-ı Harbiye-Umumiye ikinci reisi	Kazım Paşa (Orbay)
İkinci Başkan Vekilliğine	Bitlis Mebusu Muhiddin Nami Bey (Başay)
Kâtib-i Umumi	Yakup Kadri Bey (Karaosmanoğlu)
Muhasebeci	Hâkimiyyet-i Milliyye Gazetesi'nde Ziya Gevher Bey (Etili)
Azâ	İzmir Mebusu Osmanzade Hamdi Bey (Ahmet Hamdi Aksoy)
Azâ	Menteşe Mebusu Hoca Esat Efendi (Mahmut Esat İleri)
Azâ	Rize Mebusu Ekrem Bey (Mustafa Ekrem Rize)
Azâ	İzmit Mebusu Saffet Bey (Arıkan)
Azâ	Siverek Mebusu Kadri Bey (Abdülkadir Kadri Kürkçü)
Azâ	Nemlizade Sıtkı Bey (Nemli)

İdare heyetindeki isimlere bakıldığında çoğunluğunun meclis ve ordudan olduğu görülmektedir. İçerisinde havacı olmaması da dikkat çekicidir. Merkezi İdare Heyeti'nin vazife esasları ise bağışların doğru bir şekilde toplamak, bütçeyi düzenlemek, T.Ta.C.'ye mensup memurları denetlemek, cemiyetin ağını genişletmek, T.Ta.C.'nin kuruluş amacına uygun olarak tanıtılmasını, öneminin anlatılmasını, faaliyetlerinin duyurulmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.[105]

16 Şubat-18 Ekim 1925 tarihleri arasında görev yapan T.Ta.C.'nin Kurucu Heyeti ise 34 kişiden oluşmuştur.[106] Cemiyetin idari yapılanması da oldukça geniş tutulmuştur. Bunun nedeni, T.Ta.C.'nin hem devletin yönetici ve bürokratları hem

[104] **Vatan,** 17 Şubat 1925; "Kuvâ-yı Havâîyye"ye Yardım Cemiyeti Teşekkül Etti", **İkdâm**, 19 Şubat 1925.
[105] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, s.10.
[106] "Saffet Bey (İzmit), Ali Rıza Bey (İstanbul), Dr. Mustafa Bey (Çorum), Ağaoğlu Ahmet Bey (Kars), Saip Bey (Kozan), Avni Bey (Cebelibereket), Ali Bey (Afyon), Halil Bey (Zonguldak), İlyas Sami Bey (Muş), Esat Bey (Manisa), Kadri Ahmet Bey (Siverek), Recep Bey (Kütahya), Ragıp Bey (Kütahya), Mahmut Nedim Bey (Malatya), Ferit Bey (Çorum), Muhittin Bey (Bitlis), Fuat Bey (Kırklareli), İhsan Bey (Ankara), Şakir Bey (Ankara), Emin Bey (Eskişehir), İsmail Kemal Bey (Çorum), Ruşen Bey (Afyon), Yahya Kemal Bey (Urfa), Cemil Bey (Tekirdağ), Ali Bey (Urfa), Hilmi Bey (Ankara), Genelkurmay Başkanı Kazım Paşa (Karabekir), Rifat Efendi, Hüseyin Hüsnü Bey, Gazeteci Ziya Cevher Bey, Tüccar Avundukzade Mehmet Bey, Namlızade Sıtkı Bey, Nafiz Bey ve Hikmet Bey'dir."; **Türk Tayyare Cemiyeti Birinci Büyük Kurultay Tutanakları**, Ankara, 1925, s.3; Oktay Verel, **İstikbal Göklerin, Gökler Bizimdir**, THK Yayınları, İstanbul, 1985, s.81.

milletin farklı kesimlerince benimsenmesini sağlamaktır. Bu kapsamda T.Ta.C., asil azalar ve azalar şeklinde iki yapıdan oluşmuştur. İcra Vekiller Heyeti, mebuslar, ordu müfettişleri, kolordu ve fırka kumandanları, büyükelçi ve belediye başkanları dahil devletin yönetici kadrosu cemiyetin asil azalarıydı. Cemiyete 5 kuruş vermeyi taahhüt eden herkes ise aza sayılmıştır.[107]

Piyango Müdürlüğü ve Makinist Mektebi Müdürlüğü T.Ta.C.'ye bağlı kurumlar olup "Başkan yardımcısı, Müşavere Şubesi, Tahrir Şubesi, Neşriyat, Tercüme ve Telif Şubesi, Muhasebe Şubesi, Hukuk Müşavirliği, Sevk Müdürlüğü[108] ile Teftiş Şubesi" T.Ta.C. Başkanına bağlı olarak faaliyet yürütmüşlerdir.[109]

T.Ta.C. ilk toplantısını, tüzüğünün TBMM tarafından onaylandığı gün olan 15 Mart 1925 tarihinde Ankara, Hacı Bayram caddesinde bulunan merkez binasında gerçekleştirmiştir.[110] Vecihi Bey bu toplantıda Fen Şubesi'ni organize etmekle görevlendirilmiştir.[111]

1.2.4. Amaç ve Hedefler

Türk Tayyare Cemiyeti'nin tüzüğünde kuruluş amacı şu cümlelerle ifade edilmiştir: *"Türkiye'de tayyareciliğin askerî, iktisadi, içtimai ve siyasi ehemmiyetini tanıtmak ve bu maksatla tayyareciliğe gerekli olan kişi ve malzemeyi çoğaltmak ve Türk gençliğinde tayyarecilik aşkını tenemmiye etmektir. (aşılamaktır*)"[112] Bu doğrultuda T.Ta.C.'nin temel amacı; Türk milletine havacılığı sevdirmek ve tanıtmak, milli havacılık endüstrisinin temelini atıp geliştirmek, havacılık alanında ihtiyaç duyulan personeli yetiştirmek, malzeme tedarikini gidermek, özellikle gençliğe

---

[107] *"Cemiyet, a'zâ-yi tabiiyeden ve a'zâlardan mürekkebdir. A'zâ-yi tabiiye: Kabine erkân-ı muhteremesi, büyük millet meclisi a'zâ-yi kirâmı, erkân-ı harbiye-i umumiye reis ve reis-i sânileri, ordu müfettişleri, kolordu ve fırka kumandanları vekâletler müsteşarları kuvâ-yi havâiyye müfettişi, valiler, kâimmakamlar ve nâhiye müdürleri ve şehreminleriyle belediye reisleri. A'zâ: Doğrudan doğruya cemiyete şehrî lâ-ekall beş guruş vermeyi taahhüd etmiş olanlardır.";* **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, Madde 5, 1926, s.3.

[108] 1926 yılında yapılan T.Ta.C.'nin İkinci Kongre'sinde Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi'nin bazı maddeleri değiştirilmiştir. Buna göre Sevk Müdürlüğü, memuriyetler sütununa geçirilerek yerini Makinist Müdürlüğü almıştır.

[109] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, s.8.

[110] Hürkuş**, a.g.e.,** s.177.

[111] **A.e.,** s.177.

[112] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, Madde 2, 1925, s.1.

havacılığı anlatıp uçan bir Türk gençliği yetiştirmek, sadece askeri havacılığın değil sivil ve turistik havacılığın da gelişmesine katkı sağlamaktır.[113]

T.Ta.C., kuruluş gayesi kapsamında hedeflerini belirlemiştir. Buna göre kısa vadeli hedefler;[114]

- *"Son model avcı, keşif ve bombardıman tayyareleri satın almak."*
- *"Tayyarelerin muhafazası için tesisat, hangar, benzin depoları ve hava meydanları teşkil etmek."*
- *"Tayyareler için ihtiyaç duyulan teçhizat ve mühimmatı tedarik etmek.*
- *Tayyarelerin tamir edilmeleri için tamirhaneler kurmak."*
- *"Makinist okulu kurmak."*

Uzun vadeli hedefleri arasında ise tayyare fabrikası kurmak ve pilot mektebi açmak vardır:[115]

- *"Avcı, keşif ve bombardıman tayyarelerini üretecek bir fabrika kurmak. Bunun için ihtiyaç duyulan paranın ehemmiyetini Türk milleti takdir edecektir."*
- *"Türk vatanının her an saldırıya uğrayabileceği düşünülerek Türk hava kuvvetinin de hızlıca güçlendirilmesi elzemdir. Bunun için Türk pilotu yetiştirecek okulun kurulması gereklidir*."

Bunun yanında T.Ta.C., tayyare istasyonları kurarak posta nakliye ve ticari alanlarda da tayyarelerin kullanılmasını hedef olarak belirlemiştir.[116] İçinde bulunulan zor mali koşullar nedeniyle cemiyet, ihtiyaç duyulan vasıtaları temin etmek için de

---

[113] **Tayyare Mecmuası,** 31 Ağustos 1341, S.5-11, s.1-4; **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, 1341/1925; **Vakit**, 18 Şubat 1341/1925, s.1-2.

[114] "Türk Tayyare Cemiyeti, Türk Milletine Beyanname", **Tayyâre Mecmûası.** S.12- 18, 15 Kânûn-ı Evvel, 1925, s.1-4.

[115] *"Türk milletinin meydana getirmeye çalışması lâzım gelen en ehemmiyetli şey bir tayyâre fabrikasıdır. Avcı, keşif, talim ve bombardıman tayyârelerinin bütün aksâmını [yedek parçasını] i'mâl edecek ve istenilen evsâfta [nitelikte] tayyâreler meydana getirecek bir fabrika tes'îs için sarf edilmesi lâzım gelen paranın ehemmiyyetini Türk milleti takdîr eder. Fabrika ile bir de pilot mektebi tes'îs edilmesi zarûret hâlindedir..."* Detay için bkz.: "Türk Tayyare Cemiyeti, Türk Milletine Beyanname" …, s.1-4.

[116] **Tayyare Mecmuası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925, s.7.

emlak ve arazi tasarrufuna sahip olmuştur.[117] T.Ta.C.'nin kuruluş amaçlarına paralel olarak tayyareciliğin önemine ilişkin TBMM'de konuşmalar yapılmış ve konu gündemde tutulmuştur. 21 Mart 1925'te Rize Mebusu Ekrem Bey yaptığı konuşmada tayyarecilik alanında zayıf olduklarını belirterek askeri hava gücüne sahip büyük devletler gibi kendilerinin de bu güce sahip olması gerektiğini söylemiştir.[118] 23 Mart 1925'te Bitlis Mebusu Muhiddin Nami Bey ise yaptığı konuşmada çağın en önemli silahları arasında gaz ve tayyareciliğin yer aldığını vurgulamış; pilotların yanında tayyare mühendislerimizin de olması gerektiğinin altını çizmiştir.[119]

Mustafa Kemal Paşa da bu süreçte havacılığın önemine ve hedeflerine vurgu yaparak Türkiye'nin kendi milli tayyare endüstrisini kurması gerektiğini dile getirmiştir.[120] Bu bağlamda T.Ta.C.'nin etkili faaliyetler yürütmesi için desteğini de esirgememiştir. T.Ta.C.'nin 15 Mayıs 1925'te yapılan açılış töreninde konuşan Mustafa Kemal Paşa, her alanda olduğunu gibi havacılık alanında da en yüksek seviyede olunması gerektiğini Türk gençliğine tavsiye etmiştir.[121]

Cemiyetin kurucu başkanı Cevat Abbas Bey, Tayyare Mecmusı'na verdiği röportajda T.Ta.C.'nin asli görevini ise şu ifadelerle açıklamıştır:[122]

> *"Bunun biri, varidatını muntazam ve mütemadi bir şekle somaktır… Cemiyetin ikinci vazifesi de tayyare tedariği meselesidir. Tayyare ianesi olarak halkın verdiği ve vereceği milyonlarca lirayı mütemadiyen harice aktarmamak için tayyarelerimiz memlekette inşaa etmek mecburiyet-i katiyesindeyiz…"*

Türk Hükümeti bu süreçte T.Ta.C.'nin belirlenen amaç ve hedefleri doğrultusunda cemiyeti desteklemeye devam etmiştir.

---

[117] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, s.1.
[118] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre II, İçtima Senesi II, C.XVI, Seksen Üçüncü İçtima, 21.03.1925.
[119] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre II, İçtima Senesi II, C.XVI, Seksen Beşinci İçtima, 23.03.1925.
[120] "*Eskimiş teknolojileri değil, en yeni teknolojiyi ülkeye getirmediğimiz getiremediğimiz sürece, yabancı ülkelere bağımlı olmaktan kurutulamayız... Eski teknolojileri bize kolaylıklar tanıyarak getiren yabancı devletlerin kurnazlıklarını anlamamak için insan ya kör ya da aptal olması gerekir. Dünya savaşı biter bitmez bu kara günlerde kullanılan tüm silahlar birdenbire demode oluverdi. Almanlar, Fransızlar İngilizler, Amerikalılar ellerindeki bu silah fabrikalarını uzun vadeler geri kalmış ülkeler satmaya çalışıyorlar. Neden? Çünkü onlar daha modernlerini yapabilecek fabrikalar kurmakla meşguller. Biz yeni genç bir Türkiye kuruyoruz. Dost düşman ülkelerin geride kalmış teknolojilerine ihtiyacımız yok. Ya en iyisini kurar, onlarla boy ölçüşürüz ya da biraz daha sabreder, bunu yapabilecek güce erişmemizi bekleriz…";* İsmail Yavuz, **Mustafa Kemal'in Uçakları, Türkiye'nin Uçak İmalat Tarihi (1923–2012),** İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Basım, İstanbul, 2023, s.4-5.
[121] "Atatürk ve Havacılık", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S. 301, 1988, s.74-78.
[122] **Tayyare Mecmuası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341, s.7-8.

1.2.5. Taşra Teşkilatlanması

T.Ta.C. kurulduktan sonra şubelerini oluşturarak faaliyetlerini sürdürmüştür. T.Ta.C. Nizamnamesi'ne göre vilayet şubeleri 9 kişiden oluşan bir idare heyeti tarafından yönetilmiştir.[123] Görev süresi iki yıl olan idare heyeti arasında bir başkan, bir başkan vekili, bir muhasebeci ve azalar bulunuyordu. Tayyare şube reisi ise taşranın en büyük mahalli memuru olan kişisiydi.[124] Vilayetlerde bulunan şubelerin asli görevi, T.Ta.C. tarafından belirlenen amaca[125] uygun hareket ederek elde edilen gelirleri toplayıp merkeze ulaştırmaktır.[126] Şubelerin harcama yetkisi de merkez tarafından sınırlandırılmıştır. T.Ta.C. Nizamnamesi'ne göre şubeler elde ettikleri gelirin sadece yüzde 10'unu zaruri durumlarda kullanabiliyordu.[127]

T.Ta.C.'nin taşradaki teşkilatlanma yapısı şu şekildedir: "Köy şubeleri; nahiye, kaza veya vilayet şubelerinin en altında bulunuyordu. Nahiye şubeleri, kaza veya vilayet şubelerine bağlıdır. Kaza veya vilayet şubeleri ise bağımsız olarak merkezi idare heyetine karşı sorumluydu.[128] Nahiye ve köy şubeleri, bölgedeki ihtiyar heyetinden oluşmuştur. Üç kişiden oluşan heyetten biri başkan seçilmiş ve ardından faaliyetlere başlanmıştır."[129]

Türk milletinin T.Ta.C. özelinde tayyareciliğe verdiği desteğin somut göstergelerinden biri, kısa zamanda vatanın farklı bölgelerinde faaliyete geçirilen şubelerdir. Bu bağlamda ilk açılan şube Kastamonu şubesidir.[130] İlk kadınlar şubesi

---

[123] İdare heyeti şu kişilerden oluşuyordu: *"Bölgede bulunan tümen komutanı tarafından seçilecek askeri bir kişi, Jandarma Komutanı, mahallin en büyük maliye memuru ve varsa gümrük memuru ya da bu memurlar tarafından kendi dairelerine mensup memurlardan seçecekleri birer kişi, kazanın vilayet umumi meclisi azasından meclisçe seçilecek bir kişi, Ticaret ve Ziraat odaları idare heyetlerinden birer kişi, gazetelerden bir kişi Halkevi İdare Heyetinden bir kişi olmak üzere toplam 9 kişidir. Vilayetlerde tayyare şubeleri müdürleri ve müdürleri bulunmayan diğer vilayet ve kaza şubelerinin kefaletli muhasipleri, idare heyetinin tabi azasındandır. Bu teşkilat bulunmayan yerlerde mülki rüesanın ve tayyare şubelerinin tensibi ile halktan ve memurlardan en aşağı beş kişilik bir heyet teşkil edilir."* **Türk Tayyare Cemiyeti, Esas Nizamname ve Madalya Nizamnamesi,** Ankara, 1932, s.12-13; "*Her vilayet, kaza ve nahiye merkezleri ile köylerde birer tayyare şubesi bulunacaktı. Birkaç vilayetten oluşan bölgelerin merkezinde veya geliri çok olan önemli vilayet merkezlerinde, görülecek lüzum üzerine, Merkezi İdare Heyeti Tarafından bir müdürlük oluşturulabilecekti."* **Türk Tayyare Cemiyeti, Esas Nizamname ve Madalya Nizamnamesi**, Ankara, 1932, s.12.

[124] **Tayyare**, 31 Ağustos 1341/1925, No. 5, s.16.

[125] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, Madde 2.

[126] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, Madde 18.

[127] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, Madde 25.

[128] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, 1925, s.11.

[129] **Tayyare Mecmuası,** S.1-7, 21 Mayıs 1341 /1925, s.24.

[130] "Tayyâre Cemiyeti'nin ilk defa teşekkül eden şubesi Kastamonu şubesi kemâl-i hararetle faaliyetine devam eylemektedir."; "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.21.

ise yine Kastamonu'da faaliyete geçmiştir.[131] Mustafa Kemal Paşa T.Ta.C. kurulduktan sonra şubeleri de bizzat ziyaret ederek desteğini devam ettirmiştir. Örneğin; Bursa gezisi kapsamında 8 Haziran 1926'da cemiyetin şubesini ziyaret ederek yürütülen faaliyetleri ve çalışmaları takdir etmiştir.[132]

Ülke genelinde 16 Şubat 1925 ile 19 Ekim 1925 tarihleri arasında nahiyeler dahil olmak üzere 508 şube açılmıştır.[133] Bu dönemde doğudaki vilayet ve kazalarda şubeler açılmamıştır. Bunun nedeni ortaya çıkan Şeyh Said İsyanı'dır. Ancak isyanın bastırılmasından sonra Diyarbakır ve Elazığ'da şubeler kurulmuştur.[134] 1926 yılının sonunda ise birçok il ve ilçede cemiyetin şubeleri vardır.[135] Kurulan bu şubelerde cemiyetin amacına uygun şekilde bağışlar toplanıp tayyareler satın alınmış ve Türk havacılığının ülkenin her köşesinde tanıtılmasına katkı sağlanmıştır.

Cemiyet, gelen bağışları ve yardımları düzenli bir şekilde günlük yardım cetvelleri ve vezne defterlerine yazarak güvenilir bir sistem oluşturmuştur. Bu doğrultuda hesap defterlerine ait bir izahatname de hazırlamıştır. Hazırlanan izahatnameye göre;[136]

- *"Şubelerin iki ayrı defteri vardı: Yevmiye vezne defteri ve müfredat defteri."*
- *"Günlük tutulan defterlerin içerisinde icmal, izahat, müfredat, hesap bilgileri, makbuz ve bağış yapılan güne ait tarih bulunuyordu."*
- *"Günlük vezne defterinin sağında ise şubeden merkeze gönderilen irsalat, biletler, kişiler tarafından yapılan teberruat-ı ayniyenin piyasa üzerinden tutarı, bağışlanan kurban derilerinin piyasa üzerindeki tutarı gibi detaylı ve ayrıntılı bilgiler mevcuttu."*

---

[131] Tayyâre Mecmûası, **a.g.m**., s.18.
[132] Detay için bkz: *"Türk ulusunun, Hava Kuvvetlerimizin güçlendirilmesi gereğini idrak etmesi ve övgüye değer özverilerde bulunması, uygarlık ve siyasetteki olgunluğun en büyük belgesidir. Bu konuda ulusa öncülük eden Türk Tayyare Cemiyetinin çalışmalarını takdir ederim. Cemiyetin, belli ve kısıtlı gelir bulmak için ülkemizin değişik yörelerinde yaptığı kongrelerin verimli bir şekilde sonuçlanması için bütün yurttaşların çaba göstereceğine inanıyorum."*; Yaşar Özdemir, **Atatürk ve Türk Havacılığı,** Hava Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara, 1981, s.23.
[133] "Tayyâre Cemiyeti Merkez-i Umûmî İçtima" **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.19.
[134] "Tayyâre Cemiyeti Reîsi Bolu Mebûsu Cevad Abbas Beyefendinin Beyânatı Mühimmesi", **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.9.
[135] "Türk Tayyâre Cemiyeti 'Umûmî Kongresi", **Türk Hava Mecmûası**, S.14, 15 Kânûn-ı Evvel 1926, s.3-13.
[136] **Tayyare Mecmuası**, 1 Nisan 1926, S.19-25, s.21.

Bu yolla şubelerden gelen bağışlar ve merkeze yapılan yardımlar kontrol edilmiştir. Tüm bu süreçlerde şubelerden gönderilen teberruatlar, o güne ait piyasa üzerinden nakit bir şekilde vezneye aktarılmıştır.[137]

1.2.6. Gelir Kaynakları

Temelleri Osmanlı Devleti'nin son döneminde atılmış olsa da Türk havacılığının, yapısal ve kurumsal açıdan gelişim süreci Cumhuriyetin ilanından sonradır. Yeni Türk Devleti'nin kurucu kadrosu, havacılığı öncelikleri arasına almıştır ancak devletin içinde bulunduğu mali koşulları aşmak kolay olmamıştır. Bu doğrultuda havacılığı millete tanıtıp halkın maddi-manevi desteğini alarak havacılık alanında geri kalmamak bir devlet politikasına dönüşmüştür. Bu destekler sayesinde milli bir havacılık sanayisinin temellerini atmak amacıyla T.Ta.C.'nin gelir kaynakları büyük önem teşkil etmiştir.[138]

Cumhuriyetin ilk yıllarında cemiyetin gelirlerinin artmasına yönelik bazı adımlar atılmıştır. Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan bir kararname ile T.Ta.C.'nin 5 Ağustos 1925 tarihinde kamuya yararlı cemiyetler arasına alınması bu adımlardan biridir.[139] İkinci önemli bir adım ise 28 Kasım 1926'da gerçekleştirilen ikinci kongrede T.Ta.C. nizamnamesinde yapılan değişikliklerdir. Buna göre cemiyetin gelir kaynakları şu şekilde güncellenmiştir[140]:

- *"Cemiyet içerisinde yer alan azaların aylık taahhütlerine ek olarak en az 5 kuruş vermeyi kabul eden her Türk vatandaşının T.Ta.C.'ye üye olabilmesine imkân doğmuştur."*

---

[137] **Tayyare Mecmuası**, …, s.21.

[138] T.Ta.C.'nin bu süreçteki hazırlıkları şu şekilde oluşmuştur: *"Tayyare Cemiyeti'ne, berden ve nakden vuku bulan teberruat varidatı, vatandaşların daimî surette taahhüt ettiği, hafta, ay ve sene itibariyle Cemiyete ödeyeceği daimi taahhüdat, temasta bulunduğu vatandaşları kudretleri nispetinde ve aynı tarzda Cemiyete yardım etmeye teşvik etmek, Tayyare Cemiyeti, yeni varidat temini çarelerini araştıracak bulduğu çareleri vatandaşlara söyleyecek, bu yöntemlerin tatbikine imkân olduğunu görürse, mahalli Tayyare Cemiyeti'ne ve aynı zamanda Cemiyet merkezine bildirecekti.";* **Tayyare Mecmuası**, S.12-18, 15 Aralık 1925, s.3.

[139] Kararname: "*Kısa bir zamanda mes'ud bir inkişafa mazhar olan ve memleketimizin atisi için başlıca medar-ı ehemmiyet-i avamdan madud bulunan "Türk Tayyare Cemiyeti'nin cemiyetler kanunun onuncu maddesi mucibince menafii umumiyeye hadim cemiyetler meyanına idhali dâhiliye vekâlet-i celilesinin 5 Ağustos 341 tarihli tezkiresiyle vuku bulan teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin 5 Ağustos 341 tarihli icraatında tasvip ve kabul olunmuştur. Türkiye Reis-i Cumhuru Gazi Mustafa Kemal Hariciye Vekili, Dâhiliye Vekili, Bahriye Vekili, Müdafaa-i Milliye Vekili, Harbiye Vekili, Baş Vekil Muavenet ve İcra Vekili, Ticaret Vekili Ziraat vekili, Nafia Vekili, Maarif Vekili, Maliye Vekâleti Vekili";* **BCA, 30.18.1.1, 15.49.13,** 5 Ağustos 1341/1925.

[140] **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi**, 1926, s.11.

- *"Vatandaşlar istedikleri kadar iane ve teberruatta bulunabilirler."*
- *"Vasiyet neticesinde cemiyete bırakılan emlak ve arazilerden gelen gelirler."*
- *"Cemiyetin kuruluş amacını tanıtmak amacıyla yapılan seyahatlerden; müsamere ve eğlenceler ile müsabaka ve müzayedelerden gelir elde edilmesi."*
- *"Genel ve özel bütçelerden gelen yardımlar."*

Tayyareciliğin gelişmesi için büyük çaba sarf eden cemiyetin, gelir kaynakları da geniş tutulmuştur. Bu çerçevede T.Ta.C.'nin diğer gelir kalemleri şunlardır:[141]

- Milletten gelen bağışlar.
- Rozet satışlarından sağlanan gelirler.
- Fitre ve zekât ile kurban derilerinden elde edilen gelirler.
- Kira gelirleri.
- Tayyare pullarından elde edilen gelirler.
- Cemiyet tarafından düzenlenen etkinliklere vergi muafiyeti.
- Cemiyetin kendi imkanlarıyla elde ettiği kaynaklar.
- El ve duvar ilanlarında sağlanan imtiyazlar.
- Askeri terhis tezkerelerinin işletilmesinden gelen gelirler.
- Uşak Şeker Fabrikası'nın her yılına ait ilk ürününden elde edilen gelirler.
- Bulgaristan'dan kışlamak amacıyla Trakya'ya geçecek ağnam sahiplerine verilecek kefaletnameler ile Makara ve İplik Tesis Hakkı'nın T.Ta.C.'ye verilmesi neticesinde elde edilen gelirler.
- Piyango düzenlemekle elde edilen gelirler.[142]

---

[141] İhsan Tayhani, **Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923-1950),** Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s.190; Gökçen, **a.g.e.,** s.65.; M. Bahattin Adıgüzel, Songül Akkuş, Candan Kula Akgül, **Havacılık ve Türk Hava Kurumu**, Türk Hava Kurumu Yayınları 6, Ankara, 2006, s.23-73.

[142] "Tayyâre Cemiyeti Merkez-i Umûmî İçtima-i Malumat-ı Umumiye", **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.19.

- İzmir, Ödemiş'te bulunan iki cıva maden işletmesinin gelirleri.[143]
- Alkollü içki ve ispirto satışından gelen gelirler.[144]
- T.Ta.C. logosunun kurşun kalemlerin üzerine basılmasından elde edilen gelirler (Şivan Kurşun Kalem Fabrikası)[145]

T.Ta.C.'nin ilk yıllarında gelirleri artırmak amacıyla atılan adımlar bunlarla da sınırlı değildir. Özellikle TBMM'de yapılan yasal düzenlemeler sayesinde cemiyetin gelir kaynaklarının artması hedeflenmiştir. Mecliste verilen önerge sonucunda 1926 yılında T.Ta.C. posta ücretinden muaf tutulmuştur.[146] Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin hakları, ait olduğu mülkler ile hazineye aktarılan nakit paranın dışında T.Ta.C.'ye devredilmiştir.[147] 1926'da hükümetin aldığı bir karar gereğince takvim, muhtıra defterleri, özel salname basım ve satış hakkı da T.Ta.C.'ye verilmiştir.[148] Aynı yıl çıkarılan 928 No'lu kanunla T.Ta.C.'nin organize ettiği konser ve benzeri etkinliklerden vergi alınmayacağı yasalaşmıştır.[149] T.Ta.C.'ye maddi gelir sağlamak amacıyla 1926 yılında Başbakanlığın aldığı bir karar neticesinde cemiyet tüketim vazifesinden muaf tutulmuştur.[150]

6 Nisan 1926'da ise bir Yunanlıya ait bir mağaza ile üç katlı binanın Tayyare Piyango Müdüriyetine tahsis edilmek üzere, pazarlık usulüyle satın alınmasına karar verilmiştir. Konuyla alakalı çıkan kararname şu şekildedir:

---

[143] Kararname: *"28 Temmuz 926 tarih ve 4037 numroli Kararnameye zeyldir: İzmir Vilâyetine tâbi' Ödemiş Kazâsının Balyanbolı nâhiyesine merbut Göre ve Bağcılar Karyelerinde bulunan ve Donanma Cem'iyyeti uhdesinde iken şimdiye kadar mes'ul müdir tâ'yin idilmemiş ve resmi ikametgah gösterilmemiş olması hasebiyle Ma'âdin Nizamnâmesinin mu'addel altmış birin- ci maddesi ahkâmına tevfîkan imtiyazları fesh idilmiş olan iki kıt'a civa ma'deninin, 12 Kanunuevvel 1341 târih ve 681 numroli Kânun mûcibince Türk Tayyare Cem'iyyetine henüz devr idildiği ve kaydının usûlen tecdidi ile mesûl müdir irâ'esine âid mu'âmeleninde bi'l-zarur te'ehhür itdiği anlaşılmasına mebnî, kaydının o suretle tashihi, Ticaret Vekâletinin 10 Temmuz 1926 tarih ve 10303/384 numroli tezkiresiyle vukû' bulan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Hey'etinin 15 Eylül 1926 tarihli ictimâ'ında tasvib ve kabul olunmuşdur";* **BCA, 30.18.1.1, 20.59.3.1,** 15 Eylül 1926.

[144] "İspirto ve Meşrubatı Küûliye İnhisarı Hakkında Kânûn (790 S.K.)", **Resmî Cerîde**, 338 (Nisan 1926), s.1235.

[145] "Türk Tayyâre Cemiyeti 'Umûmî Kongresi", **Türk Hava Mecmûası**, S.14, 15 Kânûn-ı Evvel 1926, s.3-13.

[146] "Türk Tayyare Cemiyyetinin Posta müraselâtı ücretinden istisnası hakkında", **BCA, 30.18.1.1, 16.79.4,** 20 Kânun-ı Evvel 1341/1925.

[147] "Donanma Cemiyetinin İlgası Hakkındaki Kararnamenin Lâğvile Haiz Olduğu Hukukun Türk Tayyâre Cemiyetine Devri Hakkında Kânûn (689 S.K.)", **Resmî Cerîde,** 252, Kânûn-ı Evvel 1341, s.779; **Kavanin Mecmuası**, TBMM, Yıl: 1926, C.IV, Kanun No: 689, s.34.

[148] **BCA, 6212, 30.10.0.0, 60.403.12,** 3.6.1926

[149] **Kavanin Mecmuası**, TBMM, Yıl: 1926, C.IV, Kanun No: 9285, s.1051.

[150] **BCA, 6213, 30.10.0.0, 60.403.13,** 20.6.1926

"Eşhâsı mûtegayyibeden bir Yunanlıya â'id ve İstanbul'da Postahane ittisâlinde Rüşdi Karakaş ticarethanesinin isticârında bulunan bir mağaza ile üç katlı binanın Tayyare Piyango Müdiriyyetine tahsis idilmek üzre, pazarlık suretiyle, Tayyare Cem'iyetine icarı, Maliye Vekaletinin 25 Mart 1926 tarih ve Emlâk-i Milliyye Müdüriyyeti 3907 numroli tezkiresiyle vuku' bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'etinin 6 Nisan 926 tarihli ictimâ'inda tasvib ve kabul olunmuşdur." [151]

Mustafa Kemal Paşa, bu süreçte T.Ta.C'ye şahsi desteğini sürdürerek milletin cemiyete güven duymasına ve cesaretlenmesine katkı sağlamıştır. Milletin cemiyete verdiği destek ise Mustafa Kemal tarafından takdirle karşılanmıştır. Nitekim 1 Kasım 1925'te Meclis ikinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken milletin ülke savunmasına ve havacılığa gösterdiği alakaya şükran borçlu olduklarını belirtmiştir.[152] 8 Haziran 1926'da verdiği demeçte de milletin T.Ta.C.'ye ilgisini ve cemiyetin faaliyetlerini takdir ettiğini söyleyerek bu desteğin devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır.[153]

Bu dönemde cemiyetin gelirlerinin artırılmasına yönelik başka adımlar da atılmıştır. Bu kapsamda yurt dışından tedarik edilen sinema filmlerinin Türkiye dâhiline celb ve ithali hakkının T.Ta.C.'ye verilmesiyle alakalı 30 Aralık 1926'da bir kanun çıkarılmıştır.[154] Yine bazı kira gelirleri de cemiyete devredilmiştir. Örneğin; 1926 yılında İstanbul, Laleli'de bulunan Harikzedegan evlerinin T.Ta.C.'ye tahsis edilmesi için bir kanun çıkarılmıştır.[155] Bir diğer düzenleme ise 1926 yılının son ayında yapılmıştır. 1037 sayılı kanunla elde kalmış bir kısım eski pulların T.Ta.C. tarafından satılıp gelir elde edilmesi sağlanmıştır.[156] 1927 yılında Gümrük

---

[151] **BCA, 30.18.1.1, 18.24.7.1,** 6.04.1926

[152] *"Efendiler! Milletimizin müdafaa-yı memlekete gösterdiği alaka-i mahsusa mucib-i şükrandır. Vatandaşların kendi teşebbüsleriyle vücuda getirdikleri Tayyare Cemiyeti az zamanda verdiği semerelerle vasi bir küşayiş ümit ettirmektedir.";* **TBMM Tutanak Dergisi,** 2. Dönem, 3'üncü Yasama Yılı, D-II., C-19, s.7.

[153] *"Türk milletinin Hava kuvvetlerimizin takviyesi lüzumunu idrak ve şayan-ı takdir fedakârlıklar ibraz etmesi rüşd-i siyasi ve medenisinin en büyük burhanıdır. Bu vadide delalette bulunan Tayyare Cemiyeti'nin faaliyetini takdir ederim. Cemiyetin sabit ve muayyen gelir bulmak için memleketimizin muhtelif mahallerinde akdetmekte olduğu kongrelerin müsmir bir surette neticelenmesi için bütün vatandaşların sarf-ı gayret edeceklerinden eminim.";* **Vakit**, 9 Haziran 1926, s.1.

[154] **BCA, 030.10, 3.14.86,** 30.12.1926

[155] "Harîkzedegân Apartmanlarının Türk Tayyâre Cemiyetine Terki ve Tahsîsi Hakkında Kânûn (751 S.K.)", **Resmî Cerîde**, 315, Mart 1926, s.1047; *"Harikzedegan evleri, 1918'de Fatih ve çevresinde çıkan büyük bir yangın sonrası evsiz kalan yangınzedeler için yapılan evlerdir. Tayyare Evleri olarak da bilinen bu evlerin mimarı Kemaleddin Bey'dir. 1920'de temelleri atılan bu evler 1922'de tamamlanmıştır. Yüksek kira geliri olan bu evlerin gelirleri 1926 yılından itibaren T.Ta.C.'ye devredilmiştir;* Hasan Basri Kartal, Asiye Nisa Kartal, "Mimar Kemaleddin ve Harikzedegân (Tayyare) Apartmanları Üzerine Bir Deneme", **Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür- Sanat-Mimarlık Dergisi**, S.6, Aralık 2020, s.329-331.

[156] **Kavanin Mecmuası**, TBMM, Yıl: 1927, C.V, Kanun No: 1037, s.184.; **BCA, 30.10.0.0, 3.14.28**, 03.12.1926.

ambarlarında sahipsiz kalan eşyanın cemiyete verilmesine dair kanun layihası hazırlanmıştır.[157]

Bu dönemde bazı gayrimenkuller T.Ta.C. tarafından satın alınmıştır. Örneğin; 1927 yılında cemiyet namına İzmit İstiklal caddesindeki arsanın belli bir bedel karşılığında satın alınmasına karar verilmiştir.[158]

13 Temmuz 1927 tarihinde de Donanma Cemiyeti'ne ait bir binanın belli bir bedel karşılığında T.TA.C.'ye verilmesine dair bir kararname çıkarılmıştır:[159]

> *"İstanbul'da Cağaloğlu'nda kâin olub mukaddema donanma Cem'iyyetine terk idilmiş olan ve İstanbul Şu'besi ittihaz idilmek üzre Cem'iyyete terki Tayyare Cem'iyyetince taleb olunan binanın 16 Haziran 927 tarih ve 1080 numaralı Kanun mucibince ve mahalli idare heyetince takdir olunacak bedeli mükabilinde menafi'-i Umumiyyeye hadim mü'essesat- dan olan mezkûr Cem'iyyete terk idilmesi Maliye Vekâlet-i Celîlesinin 12 Temmuz 927 tarih ve 9029 numrolu tezkiresiyle vukû' bulan teklifi üzerine, İcra Vekîlleri Hey'etince 13 Temmuz 927 tarihinde tasvîb ve kabûl olunmuşdur."*

20 Eylül 1927 tarihinde Elazığ'da bulunan Safa Oteli'nin T.Ta.C. şubesine satılmasına karar verilmiştir.[160] Tayyareciliğin ve milli tayyare endüstrisinin ülke için taşıdığı ehemmiyetin farkında olan Türk hükümetinin attığı adımlar bunlarla sınırlı değildir. Bu bağlamda Meclis, çeşitli dönemlerde bazı kararnameler çıkarmıştır. Bu kararnamelerden biri; 5 Ocak 1927'de kıymetli evrak ve defterlerin satın alınması yetkisinin T.Ta.C'ye verilmesine dair alınan karardır.[161] Diğer bir kararname ise Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer, Türk Ocakları ve Tayyare Cemiyeti gibi hayır derneklerinin kırtasiye masrafları ve satın almalarının Maliye Vekaleti daireleri gibi yapılmasına dair kararnamedir. Hazırlanan kararname 17 Mart 1928'de meclise sunulmuş ve ilgili kararname 11 Nisan 1928'de İcra Vekiller Heyetince kabul edilmiştir. Kararnameye göre;[162]

> *"Himaye-i Etfal Türk Ocakları, Hilal-i Ahmer ve Tayyare Cemiyeti gibi cemiyet-i Hayriye tarafından masraf-ı kırtasiyenin asgari bir hadde ettirilmesi mülahazasıyla ihtiyaçlarının Maliye Vekâletinin umum ve devair namına yaptığı*

---

[157] 13 Mart 1927- Kanun Layihasi: *"Gümrük anbarlarında sahibsiz kalan eşyanın Tayyare Cemiyetine terk ve ihdâ olunması hakkında."*; **BCA, 30.18.1.1, 23.16.13.1,** 13 Mart 1927
[158] **BCA, 30.18.1.1, 23.8.18.1,** 13.02.1927
[159] **BCA, 30.18.1.1, 25.43.4.1,** 13.07.1927
[160] **BCA, 30.18.1.1, 25.51.16.1**, 20.09.1927
[161] **BCA**, 30.10.0.0, 3.14.25.2, 05.01.1927
[162] **BCA**, 30.18.1.1, 28.21.5, 11.04.1928

mübayaat meyanından satın alınmasını talep edilmiş ve bu şekil hazinece fabrikalardan yapılacak mübaayatın daha muvaffik şeraitle tedarik edilebilmesini mucip bulunmuş olduğundan mezkûr cemiyetlere ait levazım-ı kırtasiyenin süratle temini Maliye Vekâleti celilesinin 17 Mart 928 tarih ve 10556numaralı tezkiresiyle vuku bulan teklifi ve İktisat Vekâleti celilesinin 4 Nisan 928 tarih ve 2141/77 numaralı mütaalanamesi üzerine icra vekilleri heyetinin 11 Nisan 628 tarihli icraatında tasvip ve kabul olunmuştur."

1930 yılında da yardımlar neticesinde toplanan bazı ürünlerin ihraç işlemlerinin %1'inin T.Ta.C.'nin gelirlerine dahil edilmesi onaylanmıştır.[163]

1.2.6.1. Tayyare Piyangoları

Piyango, numaralandırılmış kâğıtlar basılıp piyasaya sürüldükten sonra çekiliş yapılarak kazananların belirlenmesine yönelik bir organizasyondur.[164] Osmanlı Devleti'nde 1700'lü yılların sonlarından itibaren ortaya çıkan piyango, dini gerekçeler nedeniyle toplumda çok fazla kabul görmemiştir. Ancak piyangolar Osmanlı'nın son döneminde daha çok okul, hastane gibi bir takım hayır işleri için kullanıldığından toplumun da olumsuz yaklaşımı değişmiştir.[165]

T.Ta.C., kurulduktan sonra piyangoyu aktif olarak kullanmaya başlamıştır. Cemiyet bu süreçte gelir elde etmek amacıyla iki çeşit piyango düzenlemiştir. İlki, Türk Tayyare Cemiyeti Mektepleri yararına düzenlenen piyangodur. 1925 yılında başlatılan, yılda 4 kez, üç ayda bir çekilişi yapılan bu piyango İstanbul'da basılmış ve bu süreçte milletin zihin dünyasına hitap eden, teşvik amaçlı sloganlar da aktif kullanılmıştır.[166] 1 liradan satışa sunulan biletlerin büyük ikramiyesi ilk çekilişte 3.725 lira; ikinci ve üçüncü çekilişlerde ise 5 bin liraya çıkarılmıştır.[167] Büyük ikramiyeyi kazanan talihli kişiler kamuoyuna açıklanmıştır. Örneğin; 20 Eylül 1925'te gerçekleştirilen ikinci çekilişte büyük ikramiye İzmitli Maarif Müdürü Talat Bey

[163] **BCA, 030.10, 60.404.5,** 20.05.1930
[164] Meydan Laurouse, **Piyango Maddesi**, C.10, İstanbul, 1986, s.1351.
[165] Canan Çetinkaya, Kadir Kasalak, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Piyangoculuk", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Y.2, S.5, Aralık 2015, s.468-469.
[166] "Tâli'inizi [talihinizi] denemek ve vatana hizmet için piyango bileti alınız."; **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.17.
[167] "Tayyâre Piyangosu Dün Ankara'da Çekildi", **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1925, s.1; "Tayyâre Piyangosu Talimatnâmesidir", **Tayyâre Mecmûası**, S.4-10, 7 Ağustos 1341/1925, s.19; "Tayyâre Piyangosu", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.19.

vurmuştur. Talat Bey, kazandığı paradan 250 lirasını T.Ta.C.'ye bağışlamıştır.[168] Tayyare Mektepleri Piyangosu, 15 Aralık 1925'te yapılan üçüncü çekilişten sonra sona ermiştir.

İkincisi ise Tayyare Piyangosu'dur. Mecliste alınan karar gereği 9 Ocak 1926 tarihli ve 710 numaralı kanuna göre bundan sonra nakit piyango hakkı T.Ta.C.'ye verilmiştir. Bu karar neticesinde ilk bölümü bir maddeden, ikinci bölümü ise 16 maddeden oluşan Türk Tayyare Cemiyeti Piyango Nizamnamesi hazırlanmıştır.[169]

T.Ta.C. bu hakkı elde ettikten sonra özellikle çekiliş ilanlarını daha geniş kitlelere duyurmak için daha profesyonel bir yol tercih etmiştir. Bu adımlardan biri, afişler konusunda İhap Hulusi[170] ile çalışmaya başlamasıdır. T.Ta.C., bu süreçte piyango konusunda bazı yapısal değişiklikler de yapmıştır. Örneğin; 15 liradan satışa sunulan bir bilet, 10 bileti içermekte olup isteyen 10 çekilişe katılabilmektedir.[171] Bu kapsamda 50 bin adet basılan biletler aslında 500 bin adet bilete karşılık gelmiştir.[172] Tayyare Piyangosu'nun ilk çekilişi 19 Nisan 1926 tarihinde yapılmıştır.[173] Bu tarihten sonra İstanbul'da piyango bayileri açılmaya başlanmıştır. 1929 yılı itibarıyla İstanbul'da 22 piyango bayisi mevcut olup bu bayilerden toplamda 228.010 lira satış

---

[168] "*20 Eylül 1925 tarihinde gerçekleştirilen ikinci çekilişte büyük ikramiye 58299 numaralı bilete isabet etmiştir. "Tayyârenin tâli'i [talihi] İzmitli Maarif Müdürü Talat Bey'e vurmuştur". Talat Bey ilk olarak kazandığı paranın önemli bir kısmını hasta olan çocuğu için ayırmış ve borçlarını kapatmıştır. Geriye kalan parasının 250 lirasını Tayyâre Cemiyeti'ne, 150 lirasını Muallimler Birliği'ne, 100 lirasını İzmit Muallimler Birliği'ne bağışlamıştır"; "*Tayyâre Piyangosu", **Hâkimiyyet-i Milliyye,** 25 Eylül 1925, s.2.

[169] Birinci kısım 1. Maddeye göre "*Türkiye İş Bankası, piyango biletlerine isabet edecek ikramiye bedellerinin tesviyesini temin eder.*" İkinci kısımın 1. Maddesine göre "*Plan mucibince elli bin biletin herbiri on kısma taksim edilmek üzere beşyüz bin bilete iblağ edilmiştir. Her on bilet aynı numarayı ihtiva edeceğinden) beşyüz bin bilet (1) numaradan (50.000) numaraya kadar numaralanır. Bu elli bin biletin 17.820 adedi ikramiye ve 32.180 adedi amorti kazanacaktır. Şu kadar ki, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü keşidelerde amorti yoktur. Bu keşidelerin amortileri beşinci keşidede verilecektir. Kezalik altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu keşidelerde de amorti olmayıp bunların da amortileri onuncu keşidede verilecektir.*" Diğer maddeler ise biletin fiyatı, biletlerin evsafi, kazanan biletler gibi bilgileri içermektedir.; "Türkiye Dâhilinde Piyango Keşîdesinin Münhasiran Tayyâre Cem'iyyetine Âid Olduğu Hakkında Kânûn (710 S.K.)", **Resmî Cerîde**, 279, Kânûn-i Sânî (Ocak) 1926, s.899; **Kavanin Mecmuası**, TBMM, Y. 1926, C.IV, Kanun No:710, s.75.

[170] *"1898 yılında Mısır'da doğan İhap Hulusi, 1920'de resim eğitimi için Almanya'ya gitmiştir. Burada 5 yıl kaldıktan sonra Türkiye'ye dönmüştür. Başta T.Ta.C. olmak üzere Türkiye İş Bankası, Kızılay, Sümerbank, Yeşilay gibi birçok kurum ve kuruluş için afiş ve tasarım işleri yapmıştır.";* Ender Merter, **Cumhuriyeti Afişleyen Adam İhap Hulusi Görey 110 Yaşında**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.7; Dilara Nergishan Koçer, "İhap Hulusi'nin Afişlerinde Modernleşme ve Yeni Yurttaş", **International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)**, C.8, S.2, December 2022, s.44.

[171] Mete Tunçay, **Türkiye'de Piyango Tarihi ve Millî Piyango İdaresi**, Milli Piyango İdaresi, Ankara, 1993, s.153.

[172] "Türkiye Büyük Millet Meclisince Kabul Edilen 9 Kânûn-ı Sânî 1926 Tarihli ve 710 Numaralı Kânûn Mucîbince Tertîb Edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Piyango Talimatnâmesi", **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926, s.22-23.

[173] "Tayyâre Piyangosu'nun Birinci Keşîdesi", **Hâkimiyyet-i Milliyye**, 20 Nisan 1926, s.1.

yapılmıştır.[174] Bu dönemde hazırlanan dikkat çekici Tayyare Piyangosu reklamları da piyango bilet satışlarının artmasına katkı sağlamıştır.[175]

Tablo 1.2: 1929 yılı itibarıyla İstanbul'da bulunan piyango bilet satış bayileri ve bilet dağıtımı ile bilet satış miktarını gösteren çizelge[176]

Bayinin Adı	**1/10 Hesabıyla Satış**	**1/10 Hesabıyla Tevziat**
Eskenazi Efendi	50.826	54.200
Rauf Bey	34.827	41.200
Ventura Efendi	35.581	40.320
Reşit Efendi	27.259	33.000
Esnaf Bankası	26.676	32.900
İsak Levi	8.006	10.000
Çankopolo	9.257	10.000
Moris Mizrahi	6.800	7.070
Ali Rıza Bey	5.032	64.485
İbrahim Bey	5.000	5.000
Şatırzade Kâmil	3.000	3.600
Asat Galip	2.294	3.400
Muhittin Bey	2.678	3.000
Ömer Rıfkı Bey	2.170	3.280
Nazlı Bey	1.142	2.180
Mustafa Bey	1.454	4.000
Esat Muhlis Bey	1.834	2.000
A.Lusarayan Efendi	1.677	2.000
Gazi Cemal Efendi	1.100	1.100
Ali Zeynel Efendi	350	350
Defterdar Melbusat İmalathanesi	126	126
Harita Müdürlüğü	121	121
Yekûn	**228.010**	**265.382**

[174] **BCA., 6233, 30.10.0.0., 60.403.35,** 9.3.1929.
[175] **Tayyâre Mecmûası,** S.19-25, 1 Nisan 1926, arka kapak.
[176] **BCA**, **6233,30. 10.0.0., 60.403.35,** 9.3.1929.

Büyük ikramiyeyi kazanan talihli kişiler dönemin basınına da yansımıştır. Örneğin; 11 Ağustos 1932 tarihinde yapılan çekilişin büyük ikramiyesi, İstanbul Karagümrük'te görevli polislerin satın aldığı 16013 numaralı ortak bilete isabet etmiştir.[177]

1929 yılından itibaren dünyada yaşanan ekonomik buhran Türkiye'yi etkilemiş, bu nedenle piyangolardaki gelir de düşmeye başlamıştır. 1930'da 1.537.948 lira olan hasılat, 1931'de 1.024.319 liraya düşmüştür. 1932 yılında 1.228.235 olmuştur. 7 yıllık dönemde ise piyangolardan elde edilen safi hasılat faizlerle birlikte 10.760.540 liradır.[178]

1931 yılında alınan karar gereğince T.Ta.C.'ye aktarılan piyango ikramiyelerinin vergiden muaf tutulması,[179] cemiyete verilen desteğin devam ettiğini göstermiştir. 1932'de ise Tayyare Piyangosu'nun Devlet Piyangosu halinde idare edilmesi hakkında kanun tasarısı hazırlanmıştır.[180] Tayyare Piyangosu, 21.06.1939 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi neticesinde Devlet piyangosu haline dönüştürülmüştür.[181]

1.2.6.2. Bağış ve Yardımlar

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra havacılık alanında geri kalmak istememiştir ancak içinde bulunduğu mali koşullar ve bütçe yetersizliği, bu alanda yatırım yapmaya engeldi. Bu engeli aşmak adına yönetici kadro, Türk milletinin maddi ve manevi desteğine güvenmiştir.[182] Türk milleti ise en zor koşullarda bile desteğini esirgememiştir. Bunun en somut göstergelerinden biri de T.Ta.C.'ye yaptığı bağış ve yardımlardır. T.Ta.C.'ye yapılacak yardımları teşvik etmek ve havacılık konusunda kamuoyu oluşturmak amacıyla dönemin basını bu konuda haber, slogan ve makaleler de yayınlamıştır. Örneğin; Milli Mecmua, "*Türk"ün istiklâlini muhafaza edebilmesi için havalarda da hâkim olması lazımdır. Bu da ancak Türk Tayyâre Cem'iyyeti"ne*

---

[177] **Hakimiyeti Milliye**, 13 Ağustos 1932, s.1-2.
[178] **TBMM Zabıtları**, Yer: 74-2353, Dem:74-4377, Tarih: 27-28 Kasım 1932, Sayı: M.M. 407, s.25-26.
[179] **Resmî Gazete**, 16 Temmuz 1931, S.1850, s.621.
[180] **BCA, 30.1.0.0, 100.619.1,** 1932
[181] **BCA, 30.18.1.2, 87.59.10,** 21.06.1939
[182] *"Unutulmamalıdır ki Tayyare Cemiyeti'ne verilecek olan her bir hibe Millet ve Vatanın müdafaasına hizmet edecek bir fedakârlıktır. Canını, kanını, evladını ve yurdunu vatan yolunda fedaya müheyya olduğunu fiili ispat etmiş olan Türk milleti bu hususta tereddüt eder mi? Hiç de zannetmiyoruz. Daima vatan müdafaasına seve seve koşmuş olan Türkün bu müdafaaya da kendi şerefi ile mütenasip bir şekil ve tarzda temin edeceğine şüphe etmiyoruz…";* **Tayyare Mecmuası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341, s.12.

yardımla mümkündür"[183] cümleleriyle cemiyete yardım edilmesine dair farkındalık yaratmaya çalışmıştır. Resimli Perşembe mecmuası 25 Haziran 1925 tarihinde tayyare şeklinde bir bulmaca yayınlamış,[184] Kadın Yolu mecmuası ise 16 Temmuz 1925'teki sayısının arka kapağına *"Tayyâre iânesine iştirak vatan borcudur. Türk'ün al bayrağı semada sönmez şafaklar yaratmalıdır"*[185] cümlesini kullanarak cemiyetin yardım kampanyalarına destek vermiştir.

T.Ta.C., bu süreçlerde gelen bağış ve yapılan yardımlar konusunda büyük bir hassasiyet göstermiştir. Toplumun güvenini kazanmak ve bu güveni sürdürmek için her yardım titizlikle günlük vezne defterlerine kaydedilerek güven içinde saklanmıştır. Bağışlar kapsamında cemiyet adına İş Bankası'nda hesaplar açılmıştır. İş Bankası şubelerinin olmadığı yerlerde Ziraat Bankası, eğer bu bankanın da şubesi yoksa posta veya havale yoluyla toplanan bağış ve yardımlar merkeze gönderilmiştir.[186]

T.Ta.C., kurulduktan 8 ay sonra yurdun her köşesine 508 şube[187] açarak bağış ve yardım seferberliğini genişletmiştir. Yapılan kampanyalara Türk milleti arazisini, hayvanını, mahsullerini, hatta evlilik yüzüğünü dahi bağışlayıp destek vererek büyük bir dayanışma örneği sergilemiştir.[188]

T.Ta.C.'nin idare kadrosu da daha çok mebus ve ordudan kişiler oluştuğundan cemiyete ilk bağış yapanlar da milletvekilleridir. 16 Şubat 1925'te T.Ta.C.'nin kurulduğu gün milletvekilleri Meclis adına tayyare almak için bir kampanya düzenlemiştir. 271 milletvekili bağış yaparak bu kampanyaya destek vermiştir.[189]

Havacılığın öneminin farkında olan ve bu doğrultuda hedef belirleyen Mustafa Kemal Paşa ise hem kuruluş sürecinde hem kurulduktan sonra verdiği maddi ve manevi destekle T.Ta.C.'nin gelişimine büyük katkı sağlamıştır.[190] Bu süreçte cemiyet içerisinde yaşanan meseleleri çözdüğü gibi T.Ta.C.'ye nakdi yardımda bulunarak

---

[183] **Milli Mecmûa**, S.42, 1 Ağustos 1341/1925, s.691.
[184] **Resimli Perşembe Mecmûası**, S.5, 25 Haziran 1341/1925, s.7.
[185] **Kadın Yolu Mecmûası**, S.1, 16 Temmuz 1341/1925, arka kapak.
[186] **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi**,1925, s.12.
[187] "Tayyâre Cemiyeti Merkez-i Umûmî İçtima-i Malumat-ı Umumiye", **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.19.
[188] Tayhani, **a.g.e**., s. 189-190.
[189] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.19.; **Vatan**, 17 Şubat 1341/1925.
[190] Mustafa Kemal Paşa T.Ta.C.'nin 15 Mayıs 1925'teki açılış töreninde şunları söylemiştir: *"...Her işte olduğu gibi havacılıkta da en yüksek seviyede, gökte seni bekleyen yerini az zamanda dolduracaksın. Ey Türk Genci! Kısa zamanda gökte seni bekleyen yerini alacaksın...";* A. Zeki Üçok, *"*Atatürk ve Havacılık", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, N.301, Kasım 1988, s.74-78.

millete örnek teşkil etmiştir. Örneğin; Cevat Abbas Bey tarafından cemiyet adına 8.500 liraya satın alınan Ahi Mesut Çiftliği, idare heyet üyelerinin kararı olmadığı için eleştirilmiştir.[191] Bunun üzerine konu, Mustafa Kemal Paşa'ya iletilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, çözüm olarak çiftliğin kendisine satılmasını istemiştir. Cemiyet, çiftliği Mustafa Kemal Paşa'ya satma kararı aldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa da çiftliği cemiyete bağışlayarak tartışmaları bitirmiştir. Bunun yanında Mustafa Kemal Paşa, 15-20 Ekim 1927 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İkinci Büyük Kurultayı'nda, 6 gün boyunca yapmış olduğu konuşmanın neticesinde kitap haline getirilen Nutuk'un yayın hakkını da T.Ta.C.'ye bağışlamıştır.[192] Mustafa Kemal Paşa, 1935'te de T.Ta.C.'ye 10 bin lira bağışlayarak desteğini sürdürmüştür.[193]

1925-1935 yılları arasında ülkenin her köşesinden, her kesiminden T.Ta.C.'ye bağış ve yardımlar yapılmıştır. Örneğin; emekli mülkiye kaymakamı Filibeli İbrahim Hakkı Bey mecidi nişanını,[194] eski Dahiliye Nazırlarından Celal Bey 3'üncü rütbeden Osmani ile 1'inci rütbeden Mecidi nişanlarını,[195] Bağdatlı Merdanzade Mehmet Necip Bey ise 3'üncü rütbeden Mecidi nişanını T.Ta.C.'ye bağışlamışlardır.[196] 1928 yılında İtalya'da imal ettirilen Mustafa Kemal Paşa büstlerinin satış geliri de cemiyete verilmiştir.[197]

Bu süreçte toplumu etkileyen bağış örnekleri de vardır. Örneğin; Galatasaray Lisesi'nde okuyan 14 yaşındaki Nejat vefat etmiştir. Ancak vefat etmeden önce harçlıklarıyla biriktirdiği 5 liranın T.Ta.C.'ye verilmesini vasiyet etmiştir. Ailesi de bu

---

[191] T.Ta.C. Başkanı Cevat Abbas Bey yurt dışı gezisindeyken cemiyetin Fahri Başkanı İsmet Paşa yönetiminde gerçekleşen bir toplantıda cemiyet üyesi Kocaeli Mebusu Saffet Bey şunları söylemiştir: *"Cemiyetin vücuda getireceği müessesât için "Ahi Mesut Çiftliğinin" satın alınmış olduğuna geçen içtimada itila hâsıl oldu. Ancak bu çiftliğin mubayaası heyet-i idare kararına iktiran etmemiştir. Esasen çiftliğin mesahası tesisat için lüzumundan fazla vasidir. Reîs-i Cumhur Hazretleri, işbu çiftlik bedel ve masarifat-ı kâmilesi mukabilinde kendilerine devir ve ferağ olunduğu takdirde tesisata muktezi saha-yı araziyi teberruan Cemiyet emrine terk ve ferağ edeceklerini lütfen vaad buyurmuşlardır. Binaenaleyh mezkûr çiftliğin müşarünileyh hazretlerine devredilmesini ve bu babda muktezi muameleyi usuliyenin icrası için reis ve muhasip beyefendilerin selahiyettar kılınmasını arz ve teklif eylerim. 13 Ağustos 341 /1925 / Kocaeli Mebûsu Saffet";* Fırtına, **a.g.e.,** s.98-99.

[192] **BCA**, **51.0.0.0, 8.69.17,** 4.11.1928.; Utkan Kocatürk, "Büyük Nutkun Basılışı Esnasında Atatürk Tarafından Yapılan İki Düzeltme", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.1, S.2, Mart 1985, s.609-611; **ATASE Arşivi**, Kol: ATA-ZB Kutu No: 46, Gömlek No: 2, Belge: 2-2, 2-1.

[193] "Atatürk, Hava Kurumuna 10.000 Lira Verdi", **Tan**, 30 Mayıs 1935, s.1.

[194] "Eski Nişanlardan İstifâde", **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1925, s.1.

[195] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye; Sâbık Nişânlardan İstifâde, Nişanlarınızı Tayyâre Cemiyeti'ne İhdâ' Ediniz", **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.21.; "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye; Tayyâre Cemiyeti'ne Nişanlarını Teberru Edenler", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.19.

[196] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye; Bir Teberru'", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.19.

[197] **BCA, 30.10.0.0, 146.43.14,** 18.04.1928

vasiyeti yerine getirmek için oğlunun biriktirdiği 5 liraya, 5 lira daha ekleyerek toplam 10 lirayı cemiyete bağışlamıştır.[198] Eskişehir, Sivrihisar Yakapınarı köyünden Askerhan Fatma adında bir kadın, öküzlerini 74,5 liraya satıp bu parayı cemiyete bağışlayarak Anadolu insanının ne kadar fedakâr ve özverili olduğunu bir kez daha göstermiştir.[199] Bir diğer örnek bağış ise Kadıköy iskelesinde ayakkabı boyacılığı yaparak geçimini sağlayan Boyacı Mustafa'dan gelmiştir. Boyacı Mustafa, cemiyetten temin ettiği mühürlü iki kutuyu, topladığı paralarla doldurarak bu kutuları T.Ta.C.'ye teslim etmiştir.[200] 1925 yılında Karahisarlılar, haziran ayında satılacak afyon ürünlerinden gelecek gelirin yüzde 1'ini cemiyete bağışlayacağını belirterek bu yönde bir heyet teşkil etmişlerdir.[201] Bunun yanında cemiyete ilginç bağışlar da yaşanmıştır. 1926 yılının ilk aylarında Adalar ve çevresinde yakalanan 3 adet köpek balığı T.Ta.C.'ye hediye edilmiştir. Cemiyet de bu köpek balıklarını sergileyerek gelir elde etmiştir.[202] Şadi Bey, Nurettin Şefkati Bey, Nail Bey, Şehper Hanım, Selma Hanım ve Halide Hanım gibi dönemin tiyatrocuları da farklı günlerde İstanbul, Eskişehir, Afyon, Manisa, Uşak, İzmir, Aydın'da cemiyet yararına oyunlar sergileyerek elde edilen geliri T.Ta.C.'ye bağışlamışlardır.[203] Sivas'ta yaşayan Ermeni vatandaşları da 332 lira toplayarak T.Ta.C.'ye bağışlamışlardır.[204] Ankara'da yaşayan Seyide Hanım evinin mülkiyetini,[205] Yozgat'ta 95 yaşındaki Mehmet Ağa 500 lira değerindeki bağını cemiyete bağışlamıştır.[206] İzmir'de ise incir bahçelerinde çalışan işçiler,

---

[198] "Yüksek Kalbli Bir Yavru", **Cumhuriyet,** 28 Eylül 1925, s.1; "Yüksek Kalbli Bir Yavru", **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 1 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.22.

[199] Tayhani, **a.g.e.,** s.195-196.

[200] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Müstesna Bir Hamiyyet", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.17.

[201] **Son Haber**, 28 Temmuz 1925, s.5.

[202] Eminalp Malkoç, "Bostancı Canavarları: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Köpekbalığı Hikâyesi", **Toplumsal Tarih**, S.292, İstanbul, 2018, s. 42-48.

[203] "Milli Sahne Sanatkârları (fotoğraflar)", **Tayyâre Mecmûası**, S.19-25, 1 Nisan 1926, s.10-12; "Tayyâre Cemiyeti Menfaatine Ferah Tiyatrosu'nda Milli Sahne", **Cumhuriyet**, 27 Mart 1926, s.4; "Milli Sahne'de Yeni Piyesler", **Cumhuriyet**, 28 Mart 1926, s.6; "Milli Sahne'de Yeni Bir Eser", **Cumhuriyet**, 29 Mart 1926, s.4.

[204] Emin Kurt, "Türk Hava Kuvvetlerine Türk Milletinin Desteği: Bağışlar", **Türk Hava Kuvvetleri'nin 100'üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu,** 8-10 Şubat 2010, İstanbul, s.313-314.

[205] *"Geçen sayımızda Edirne'deki evinin yarısını Tayyare Cemiyetine terk ve teberru eden İzmir'de Birinci Muharebe Taburu İmamı Hafız Emin Efendinin bu yüksek vatanperverlik numunesinden bahsetmiştik. Bugün de vatanını çok yakından seven ihtiyar bir Türk annesinden bahsediyoruz. Bu hamiyetli kadının ismi Seyide Hanımdır. Ankara'da İzzettin Mahallesindeki 5000 Lira tutarı olan evinin mülkiyetini Cemiyetimize vermiştir. Bu büyük Türk anasını tebrik eder ve daha uzun seneler yaşamasını dileriz.";* **Havacılık ve Spor Dergisi**, S.11, 15 Kasım 1929, s.211.

[206] *"Yozgat'a tabi Salmanlı'nın Kayadibi Köyünden 95 yaşında Mehmet Ağa adında bir köylü beş yüz lira kıymetindeki bağını cemiyetimize terk ve teberru etmiş ve Yozgat şubemiz tapusunu cemiyetin üstüne almıştır Vatan muhabbetini ahar ömründe dahi ispat eden bu ihtiyarın hamiyet ve büyüklüğü*

yevmiyelerinden biriktirdikleri parayı bizzat T.Ta.C. Başkanı Cevat Abbas Bey'e teslim ederek örnek bir davranış sergilemişlerdir.[207]

Tüm bu örnekler, Türk insanının fedakâr ve özverisini gösterdiği gibi kısa sürede cemiyetin gelirlerinin artmasını da sağlamıştır. Yurdun her köşesinde açılan şubeler yoluyla yapılan bağışlar, gelirlerin artmasına yönelik düzenlenen etkinlikler sayesinde T.Ta.C., 1925-1933 yılları arasında toplam 43 milyon lira toplayarak Türk havacılığının gelişmesinde başat rol oynamıştır.[208] Toplanan bu gelirlerle hem tayyareler satın alınmış hem başta eğitim olmak üzere tayyarecilik alanında önemli faaliyetler yürütülmüştür. Ayrıca T.Ta.C., elde edilen gelirleri Hava Kuvvetleri'nin bazı satın almaları için de kullanmıştır.[209]

Başta Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa (İnönü) olmak üzere devletin yönetici kadrosu yapılan yardımların usule uygun olması konusunda büyük hassasiyet göstermiştir. 27 Nisan 1929'da Başbakan İsmet Paşa, yardımların yapılış usulü hakkında bir yazı yazarak bu konudaki çerçeveyi yeniden hatırlatmıştır.[210] 20 Mayıs 1930 tarihinde de T.Ta.C. yönetimine yardımlar toplanırken kanun ve usule uygun toplanması gerektiğine dair talimat verilmiştir.[211] Yardım ve bağışların güvenli bir şekilde toplanmasına dair bu hassasiyeti Sabiha Gökçen anılarında da yer vermiştir.[212]

---

umumi merkezce takdir ve şükranla karşılamış ve nizamnamemiz mucibince bir altın madalya ile taltifi kararlaştırılmıştır."; **Havacılık ve Spor Dergisi**, S.13, 15 Aralık 1929, s.231.

[207] **Tayyare Mecmuası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, s.18.

[208] Abidin Daver, "Göğsümüzü Kabartan İşlerden," **Cumhuriyet,** 31 Ağustos 1933.

[209] "*Tayyare Cemiyeti tarafından Hava Kuvvetlerine sarf edilmek üzere bağışlanmış ve bundan sonra da bağışlanacak olan altı milyon liranın, nazım fasla tahsilat kaydedilerek Tayyare Cemiyeti tarafından verildikçe ilişik formül dairesinde sarfiyat yapılması Milli Müdafaa ve Maliye vekillerinin 20.4.1933, 29.4.1933 tarih ve 490/4410, 6003/230 sayılı tezkereleri üzerine icra vekiller heyetinin 2.5.1933 toplantısında kabul olunmuştur. 2.5.1933 Reis Cumhur Gazi Mustafa Kemal";* **BCA**, **030.0.18. 01.02.36.32.014,** 2.5.1933.

[210] *TTC'nin halkın üç senedir alıştığı ve severek verdiği mahsulâtı arziye ianesini kaldırmak ve yerine herhangi bir vergiye zam yapmak cemiyetin ve halkın zararınadır. Çünkü bu ianeyi halk ancak mahsul aldığı zaman vermektedir. Yapılan incelemeye göre bu sure zarfında 400 şubenin 10 ile 15"nde mahsulâtı arziye üzerinde uygunsuzluk görülmüştür. Halkın ianeden şikâyetçi olmamış, bilakis son iki sene içinde kurak bölgedeki tarla sahiplerine 100.000 lirayı geçen tohumluk dağıtılması ianenin değerinin yükseltilmesine neden olmuştur. Büyük küçük olumsuzluklara rağmen tahsil şekli daha ziyade ıslah edilerek ortadaki mahzurların kaldırılmasının başarılacağı TTC tarafından bildirilmiştir. Toplanmasında suiistimaller yaşandığı, bazı kötü niyetli kişilerin halktan uygun olmayan para toplaması nedeniyle Başbakan İsmet Paşa tarafından hataların giderilmesi için hata yapanlar hakkında soruşturma açılması ve ilgililer hakkında yasal işlem yapılması istenmiştir. TTC tarafından memleket müdafaası yolunda alınacak paraların 1000 No.lu kanuna uygun olarak alınması, paraların sakat bir şekil ve usulle toplanmasının önleneceği belirtilmiştir. Memleket müdafaasına ait olarak halkın verdiği paraların sakat bir takım şekil ve usullerle zararına mahal kalmamak üzere usulün tenkile küsuratı munzammanın tezyidinin daha müreccah olacağı belirtilmiştir.";* **BCA, 030.10, 69.454.23,** 27.04.1929

[211] **BCA, 030.10, 60.404.5,** 20.05.1930

[212] *İsmet Paşa (İnönü): "Fuat Beyi iyice terlettim... İstifaya filan kalktı"*
Gazi Paşa: "Çalışkan çocuktur Fuat... Cemiyeti de diğer milletvekili arkadaşları ile iyi yönetiyor..."

9 Mayıs 1931 tarihinde T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey ise Başbakanlığa gönderdiği açıklama yazısında teftişlere çok önem verdiklerini, tayyare ianelerini suiistimal edenler için Adliye Vekâleti'yle temasları neticesinde ceza kanunnamesi hazırlandığını, cemiyetin 450 şubesinde tespit edilen suiistimallerin memnuniyet duyacak kadar az olduğunu belirtmiştir.[213] Bu bağlamda T.Ta.C., bağış toplarken halkın isteyerek yardım etmesini sağlamak, ianeyi asgari düzeyde tutarak hiçbir vatandaşı zor durumda bırakmamak, doğal felaket ya da kuraklığın olduğu dönemlerde vatandaştan iane almamak gibi esaslar da belirlemiştir.[214] T.Ta.C.'nin gelirleri 1934 yılından itibaren azalmaya başlayınca 1 Haziran 1934 tarihli karar gereğince "Milli Kanat İanesi" ismiyle yeni bir tayyare vergisi alınmıştır.[215]

İsmet Paşa: "Bunlara bir diyeceğim yok... Fakat canımı sıkan bir husus oldu..." "hesaplarda kırk para oynuyor!"
Gazi Paşa: "Kırk para... Yani bir kuruş"
İsmet Paşa: "Evet, toplantıya sabah on da girdik, saat on yediyi geçiyordu çıktık. Daha önceki toplantıda dikkatimi çekmişti. Bu bir kuruşun nereye gittiğini öğrensinler diye talimat vermiştim... Bulamamışlar... Bugünü de onunla geçirdik. Fuat Beyin hassasiyetini anlıyorum ama milletimiz ondan daha hassastır. Verdiği paranın nereye gittiğini behemehâl bilmek ister…
Gazi Paşa gülümsedi: "Demek mesele bu... Kırk paranın hesabı seni bu kadar yorup üzdü... Tam adamını bulup bunların başına getirmişim... "; Gökçen, **a.g.e.,** s.67-68.

[213] *"Tayyare ianesinin suiistimal edilmemesi için, Cemiyet teşkilatının temiz ve münevver memleket evlatları tarafından idare edilmesini sağlamak üzere, şube idare heyetlerini oluşturan unsurların milli vazife halkın emniyet ve itimadını kazanan seçilmiş zatlarla hükümet idaresi başında bulunanlara teslim edilmiştir. Teftişlere son derece önem verilmiştir. Her tayyare şubesinin senede en az bir defa teftişini sağlayan bir program dâhilinde çalışılmıştır. Tayyare ianesini suiistimal edenlerin devlete ait parayı sirkat ve suiistimal edenler gibi cezalandırılmalarını temin için Adliye vekâletiyle yapılan temas neticesinde ceza kanunnamesine ait ahkam va'zı takarrür etmiştir. Bütün bu tedbirlere müracaat etmiş olmakla beraber şu noktayı da arz etmeyi faydalı görürüm ki Cemiyetimizin 450 şubesinde tespit edilen suiistimal meseleleri memnuniyete şayan bir derecede azdır. İanelerin tek bir mahrece hasrı yani bir mahsulden bir defa iane alınması, zaten cemiyetimizce kabul edilmiş esaslardandı. Şubemize bu hususta kat'i ve sarih talimat verilmiştir.";* **BCA, 030.10.00.00.189.296.8.4,** 09.05.1931.

[214] Bu konuda T.Ta.C.'nin temel esasları şunlardır:
a) "İane miktarını halka bizzat kabul ettirmek ve seve seve verdirmek."
b) "Halkın Cemiyete olan daimî yardımını ve hamiyetini teşvik etmeye çalışarak gelir temin etmek.
c) "İaneyi asgari bir seviyede tutmak kimseyi sıkıntıya sokmamak."
d) "Kuraklık ve afetler dolayısıyla, sıkıntıya düşen mıntıkalardan iane almamak, bilakis o mıntıkanın halkına zahire dağıtılarak yardım etmek suretiyle Cemiyete karşı muhabbet ve alakasını artırmak."
e) "Halkı bizar eden müsamere ve bale gibi eğlenceler vesilesiyle, emrivakilerle biletler dağıtmamak. Bilakis Tayyare Bayramında parasız müsamereler tertip edilerek halkı Cemiyete yaklaştırmak ve ısındırmak."; **BCA, 030.10.00.00.189. 296.8.6.3,** 09.05.1931; **BCA**, 030.10.00.00.189. 296.8.5.2, 09.05.1931.

[215] **Havacılık ve Spor**, S.123, 15 Temmuz 1934, s.1994.

Tablo 1.3: 1925-1935 yılları Arasında Türk Tayyare Cemiyeti'nin Gelir Tablosu[216]

Yıl Aralığı	**Miktar (Lira)**
1925-1926	2.611.497
1926-1927	5.443.141
1927-1928	6.892.797
1928-1929	7.496.494
1929-1930	6.015.375
1930-1931	5.561.024
1931-1932	4.231.561
1932-1933	3.825.916
1933-1934	3.582.898
1934-1935	2.976.529
Toplam:	44.828.822

1.2.6.3. Tayyare Bağışları

Cemiyet kurulduğu zaman özellikle maddi destek bulmak, millet arasında kurulan aidiyeti pekiştirip halka tayyareciliğin önemini anlatmak için bazı öneriler gündeme gelmiştir. Cemiyet Başkanı Cevat Abbas Bey, T.Ta.C.'nin 15 Mart 1925'teki ilk toplantısında 10 bin lira bağış yapan kişi, köy, ilçe ve illerin isimlerinin satın alınacak tayyarelere verilmesini önermiştir. Bu öneri, idare heyeti tarafından kabul edilmiştir.[217] Aynı zamanda bu konu 1925 T.Ta.C. nizamnamesinde de yer almıştır.[218] Ancak bu madde 19 Ekim 1925'te yapılan T.Ta.C. Olağanüstü Kongresi'nde değiştirilmiştir.[219]

---

[216] **Havacılık ve Spor**, S.233, 16 Şubat 1939, s.1992.
[217] Hürkuş, **a.g.e.,** s.178.
[218] "*On bin lira teberruatta bulunan memleket, aile, zat ve şirketlerin isimleri bir tayyâreye izafe olunur.*"; **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi**, 1925, s.8.
[219] *"19 Ekim 1925'te gerçekleşen T.Ta.C. Olağanüstü Kongresi'nde, nizamnamede yer alan "10.000 lira" kısmı çıkarılmış, bunun yerine "en fazla taahhüdat ve teberruatta bulunan il, ilçe, aile, kişi ve şirketlerin isimlerinin merkez yönetim kararıyla bir tayyâre ya da müesseseye verileceği" yazılmıştır. Türk Tayyâre Cemiyeti'nin 1926 yılına ait basılmış iki adet nizamnâme kitapçığı bulunmaktadır. Bu nizamnâmelerden birincisi 19 Ekim 1925 tarihinde gerçekleştirilen Türk Tayyâre Cemiyeti Kongresi'nde, Cemiyet Nizamnâmesi'nde yapılan değişiklikler sonrasında 1926 yılında basılmıştır. İkinci nizamnâme kitapçığı ise 30 Kasım 1926 tarihinde toplanan Türk Tayyâre Cemiyeti II. Kongresi'nden sonra yapılan değişiklikleri içermektedir. İlk kitapçıkta bu konu Madde 17, ikinci kitapçıkta ise Madde 19'da yer almaktadır"*; **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, Hâkimiyyet-i Milliyye Matbaası, Ankara, 1926, s.10-11.

Cevat Abbas Bey'in bu önerisinin gündeme gelmesinden sonra birçok il, ilçe ve kazada bağış kampanyaları başlamıştır. Bu süreçte vatandaşlara bilgi vermek amacıyla tayyare fiyatlarını içeren bir beyanname de hazırlanmıştır.[220] Bunun neticesinde 10 bin lira toplayıp cemiyete bağışlayan ilk yer, Adana'nın Ceyhan ilçesi olmuştur. Ceyhan halkı topladıkları parayı cemiyete göndermiştir.[221] Bağışlanan bu parayla T.Ta.C.'nin ilk tayyaresi satın alınmıştır.[222] Alınan bu tayyare, İtalyan Ansaldo şirketine ait A300 tipli bir tayyaredir. İşlemler tamamlandıktan sonra İstanbul'a getirtilen tayyareye "*Ceyhan*" ismi verilmiş ve tayyare İstanbul semalarında uçuş yapmıştır. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, "*Cemiyetin İlk Tayyaresi*" başlıklı yazısında söz konusu konuya değinmiştir:[223] Deneme uçuşundan sonra 7 Haziran 1925'te Ansaldo şirketinin baş tayyarecisi olan Lovadinya ile Vecihi Bey, bu tayyare ile Ankara'ya uçmuşlardır.[224] 18 Haziran 1925'te ise Ankara'da Ceyhan tayyaresinin son denemesi gerçekleştirilmiştir. Vecihi Bey'in Ankara'da gerçekleştirdiği bu başarılı

---

[220] Tayyare Fiyatları:
- *Ağaçtan ve bezden: 10.000 lira*
- *Madeni Yunkers keşif tayyaresi: 34.500 lira*
- *Madeni Rurbah keşif tayyaresi: 55.900 lira*
- *Madeni Rurbah avcı tayyaresi: 47.000 lira*
- *Madeni Yunkers Avcı tayyaresi: 38.000 lira*
- *Nivapor Avcı tayyaresi: 25.000 lira*
- *Yarım madeni "Bereke" iki beşlik keşif tayyaresi: 30.000 lira;* **Tayyare Mecmuası**, 15 Kanuni evvel/Aralık 1925, S.12-18, s.3.

[221] Ceyhan halkı T.Ta.C. genel merkezine gönderdikleri telgrafta şunları yazmıştır:
"Ankara Tayyare Cemiyeti Riyaset-i Aliye'sine;
Ceyhan üç günden beri heyecanlı tezahüratı vatan pervaneye cevelengah olmuştur. Tayyarelerin ehemmiyetine dair Adana Halk Fırkası Mutemedi Doktor Fazıl Berki Bey tarafından verilen hitabeler halkın hissiyat-ı hâkimiyetini cuş ve huruşa getirmiş numune-i imtisal olmağa layık bir derecede teberruat vaki olmuştur. Fedakâr ahalimiz tavsif olunmaz müsratle beş tayyare almaya karar vermiş ve başta ağniyamız bulunduğu halde her sınıfın gösterdiği hamiyyet şayan- ı müfhirat-ı levhalar tersim etmiştir. Galeyan vatanperverane köylere dahi ve hatta esar-ı seyyareye sirayet etmiş bilhassa bazı fıkranın iştiraki müsret yaşları dökülmesine sebep olmuştur. Tayyare meselesi efkâr-ı umumiyeyi cidden alakadar eylemiş ve otuz zat ellişer, otuz altı zat yüz, altı zatta yüz ellişer lira verdi. Semalarda hâkimiyetimizi temin ettirecek olan Kuvay-ı Havaiyemizi en evvel kazamızdan ilk Tayyare ihda olunması arzusu ve ziraat mevsimi olduğu için nakde olan ihtiyaç tercih edilerek şu zamanda gösterilen fedakârlık sayesinde derhal bir numrulu Ceyhan tayyaresi için on bin liralık çek bugün merkeze gönderilmiştir. İstiklal harbinde fedakârlık göstermiş olan halkımız tayyare vazife-i vataniyesinde fiilen birinciliği ihraz etmiş olmakla iftihar ve tayyaremizin icraatına ve bütün vatandaşlarımızın hassaten zenginlerimizin daimî hamiyyetde galayanına intizar eğlediğimiz mual ihtiram maruzdur.
Azadan Azadan Ceyhan Tayyare Cemiyeti Meclis İdaresinden Belediye Reisi Müftü Hacı Halil Yusuf Ziya İbrahim Hakkı"; **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, s.23.

[222] "Ceyhan Tayyâresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.6-7.

[223] *"Tayyare Cemiyetinin ilk satın aldığı mektep tayyaresi bugün İstanbul üzerinde ilk defa uçmuş ve limandaki bütün vapurlar tarafından sürekli düdükler çalınmak suretiyle selamlanmıştır. Tayyare şehrin üzerinden pek alçak uçarak dolaşmak ve bütün halk tarafından şevk ve tehalükle temaşa edilmiştir.";* "Cemiyetin İlk Tayyaresi", **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Mayıs 1925, s.1.

[224] Hürkuş, **a.g.e.,** s.180-181

uçuşlardan dolayı Cemiyet Başkanı Cevat Abbas Bey kendisine "*Türkiye baş tayyarecisi*" unvanını vermiştir.[225]

Vecihi Bey, 20 Haziran 1925 tarihinde Ceyhan halkına T.Ta.C'nin sevgi ve şükranlarını iletmek için Ceyhan tayyaresi yola çıkmıştır.[226] Önce Konya'ya, ardından Adana, Ceyhan, Mersin ve Tarsus'ta halkın yoğun sevgi ve heyecanı ile karşılaşmıştır.[227] Bu sevgi selini ve milletin teveccühünü Vecihi Bey, anılarında detaylıca anlatmaktadır.[228] Bu dönemde milletin heyecanına şahit olan ve T.Ta.C'nin de memnuniyetini gören bölgenin bazı ileri gelenleri ise tayyareciliğin önemine dair nutuklar vermeye başlamıştır. Örneğin; Adana Halk Fırkası Mutemedi Adanalı Doktor Fazıl Berk Bey'in yaptığı konuşmalar[229] sayesinde cemiyet adına büyük bağışlar yapılmıştır. Nitekim sadece Adana'da 100 bin lira toplanarak T.Ta.C.'ye bağışlanmıştır.[230] Adana'dan sonra Tarsus'ta da üç tayyare satın alınacak kadar bağış toplanmıştır.[231]

T.Ta.C.'nin isteğiyle Vecihi Bey'in yaptığı bu hava seyahati, kısa sürede etkisini göstermiştir. Ardından ülkenin birçok bölgesinde milli hava seferberliği başlatılmıştır.[232] Bu hava seyahatlerinde hem T.Ta.C.'nin propagandası yapılarak tayyarecilik tanıtılmış hem de cemiyet için bağış kampanyaları düzenlenmiştir. Bu doğrultuda T.Ta.C.'nin talebi üzerine Vecihi Bey, 7-13 Ekim 1925 tarihleri arasında İstanbul'dan hareket ederek Doğu Trakya seyahatini gerçekleştirmiştir.[233] Halkın

---

[225] **A.e.,** s.182.
[226] **A.e.,** s.182.
[227] "Gözleriniz Yaşararak Okuyunuz", Adana, Türk Sözü Gazetesi'nden aktaran **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.10-11.
[228] Adana'da Ceyhan tayyaresi ile uçmak istediğini söyleyen bir ihtiyar yanıma sokularak şöyle dedi: *"Evlat ben bir fakirim, acaba ben de uçabilir miyim? Bu soruya karşı sarsıldım... Fakir mi? Kim fakir baba? Türk mü? Acaba Türk'ten gani var mı? Onun aktıkça damarlarını şişiren mebzul kanı var... onun metaneti, sabrı, yaratıcı çalışması, ölmeyen cesareti var...buna zenginlik diyemeyeceğiz de ne diyeceğiz? Hayır, baba sen fakir değilsin bu eser senin malındır huzur içinde uçabilirsin. Mahzun çehresinde kibar bir sevinç parladı gülerek tayyareye bindi havalandık, yükseldik. Önce hafîf hareketlerle halini araştırdım Bu mütevazı yolcum istediğim kadar soğukkanlı ve neşeli. Ben baktıkça o da gülüyordu. Huzur içinde daha yüksek hareketlere başladım. Dönüyor, yuvarlanıyor, lupingler savuruyorduk. Bilmem kaç luping sonra torak yerini semaya verdiği bir anda, yani ters uçuyorduk, döndüm tekrar baktım. Ne görsem beğenirsiniz üstat, hayır asla tahmin edilemez. Ben diyeyim! Tabakasını çıkarmış, sigara saracağım diye uğraşıyor, koca Türk!";* Hürkuş, **a.g.e.,** s.187-188.
[229] *"...Tayyarelerin asrımızın en kuvvetli vesait-i harbiyesinden bulunduğunu ve bilhassa son zaferlerimizde ne derece amil olduğunu hepimizin malumudur. Binaenaleyh, bizim için her şeyden evvel düşünülecek olan bu ihtiyacın tesisidir. Bu hususta Adana halkının geri kalmayacağından eminim...";* **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, s.2.
[230] **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, s.2.
[231] **Tayyâre Mecmûası…,** s.23.
[232] "Adana'da Bir Sahne-i Hamiyyet", **Tayyâre Mecmûası**, S.4-10, 7 Ağustos 1341/1925, s.12.
[233] Seyahat kapsamına gidilen yerler: *"Çorlu – Tekirdağ – Hayrabolu – Uzunköprü – Edirne – Havza – Kırklareli – Babaeski – Lüleburgaz – Vize ve Saray'ı";* Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i

yoğun ilgisi ile karşılan Vecihi Bey, bu seyahatlerden sonra İstanbul'da cemiyet yararına düzenlenen etkinliklere de Ceyhan tayyaresi ile iştirak etmiştir.[234]

Cemiyetin faaliyete başladığı ilk aylarda "*Gazi Paşa 2*" adlı bir tayyare daha satın alınmıştır. İstanbul Tayyare Şubesi, kurmuş olduğu bir heyet aracılığıyla İstanbul'da bağış yapacak tüccar ve kurumları tespit etmiştir. Belirlenen 550 isim, 500 bin lira bağışlayacaklarını taahhüt etmişlerdir. İstanbul Tayyare Şubesi toplanan bağışlarla Gazi Paşa tayyare filosu kurma kararı almıştır. Ardından İtalya'dan bir tayyare satın alınarak adını "*Gazi Paşa 2*" koymuşlardır.[235] Gazi Paşa 2 tayyaresi de tanıtım amaçlı gösteriler gerçekleştirmiştir. Örneğin; 4 Haziran 1925'te Ankara'da organize edilen at yarışları esnasında uçuş gösterileri yapmıştır.[236]

Bu dönemde ülkenin farklı bölgelerinde tayyare satın almak için toplumun farklı kesimleri arasında bağış kampanyaları da artmıştır.[237] Örneğin; Zonguldak kömür madeninde çalışan emekçiler bir tayyare satın almak için kampanya başlatmıştır.[238] Bursa'nın Orhaneli ilçesi, T.Ta.C.'ye destek vermek amacıyla iki tayyare alıp bağışlamıştır.[239] T.Ta.C.'nin Ayvalık şubesi bir tayyare satın alarak tayyareye *"Güzel Ayvalık Uçağı"* adını vermiştir.[240] Ermeni vatandaşların *"1 Numaralı Yardım Derneği"* adıyla kurduğu dernek 1934'te yaklaşık 4 bin lira toplayarak cemiyete bağışlamış, aynı amaç doğrultusunda Museviler tarafından kurulan *"Tayyare Cemiyeti Türk Musevi Derneği"* de bağış kampanyaları düzenleyerek cemiyete destek vermiştir.[241] 20 Ekim 1934 tarihinde Kırkağaç Kaymakamı İsmail Fuat Bey, T.Ta.C.'ye bir mektup göndererek tüm kaymakam ve valilerin maaşlarından aylık 5 lira kesinti yapılarak o parayla bir *"Dahiliye Tayyaresi*"

Umûmîyye, Trakya'da Tayyâre Uçuşları", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.17.

[234] "Türk Tayyâre Cemiyeti Menfaatine, Kınalıada Deniz Yarışları", **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 1 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.4; "İstanbul Kurtuluş Bayramı...", s.3-4.; "Moda Büyük Deniz Yarışları", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.5.

[235] **Tayyâre Mecmûası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925, s.12.

[236] **Vakit**, 5 Haziran 1925, s.3.

[237] "1925-1926 yılları arasında Ceyhan dışında Adapazarı, Aksaray, Ankara, Bafra, Balıkesir, Bergama, Bursa, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Edremit, Eskişehir, Garb-i Karaağaç, Giresun, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kemalpaşa, Keşan, Kırşehir, Konya, Manisa, Mersin, Ödemiş, Samsun, Trabzon, Uşak, Uzunköprü gibi il, ilçe ve kazaların isimleri satın alınan tayyarelere verilmiştir."; **Türk Tayyâre Cemiyeti...,** s.3-13.

[238] **Tayyâre Mecmûası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925, s.24.

[239] Saime Yüceer, "Atatürk'ün Güvenlik Politikasına Bir Örnek: Türk Tayyare Cemiyeti-Bursa Örgütü", **Atatürkçü Bakış**, C.2, S.3, Bursa, 2004, s.21.

[240] Serap Taşdemir, "Ayvalık Halkının Türk Tayyare Cemiyeti'ne Desteği: Güzel Ayvalık Tayyaresi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)**, S.11, Bahar, 2010, s.78.

[241] Tatar, **a.g.t**., s.219; **Havacılık ve Spor**, S.128, 1 Ekim 1934, s.46.

alınabileceğini teklif etmiştir.[242] 1935 yılında Kadıköy'de yaşayan Haçik Bağdasar Barutçıyan adlı vatandaş, 25 dönümden oluşan arazisini cemiyete bağışlayarak, *"ben bu memlekette oturuyorum, burada kazanıyorum ve daima burada oturacağım. Bu nedenle Türkiye havalarının korunmasını istiyorum"* ifadesini kullanmıştır.[243] Dönemin önemli iş insanları da bu kampanyalara yüksek meblağda bağış yapmışlardır. Abdurrahman Naci Demirağ, üç tayyarenin satın alınması için cemiyete 120 bin lira bağışta bulunmuştur.[244] Yapılan bu yüksek meblağlı bağıştan dolayı İsmet İnönü, Naci Demirağ'a teşekkür etmiştir.[245]

Bu dönemde başta Aka Gündüz, Serveri Ziya olmak üzere birçok yazar ve şair, cemiyete yapılan bağış kampanyalarını öven yazılar kaleme almışlardır.[246] Gazete, mecmua gibi basın organları da bağış yapanların isim ve fotoğraflarını yayınlayarak kampanyalara doğrudan destek vermişlerdir.[247] Ülkenin birçok bölgesinde, toplumun farklı kesimleri tarafından yapılan bu yardımlar sayesinde 1926-1935 yılları arasında toplam 349 tayyare satın alınarak cemiyete bağışlanmıştır.[248] Sadece 1930-1932 yıllarında bağış ve yardımlar neticesinde 72 il, ilçe ve kaza tayyare satın alıp cemiyete bağışlamışlardır.[249] Alınan bu tayyarelere için Zafer ve Tayyare Bayramı ile diğer özel günlerde "*ad koyma şenlikleri*" yapılarak milletin teşvik edilmesi ve aidiyetlerinin pekişmesi sağlanmıştır.[250] Tayyarelere ad koyma şenlikleri basında da sıkça yer bulmuş, bu konuda vatandaşlar bilgilendirmiştir.[251]

---

[242] **Havacılık ve Spor**, S.131, 15 Kasım 1934, s.2135.
[243] **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1935, s.1.
[244] Kurt, **a.g.e.,** s.314.
[245] **Cumhuriyet,** 31 Mayıs 1935, s.5.
[246] Tayhani, **a.g.e.,** s.195.
[247] "Tayyare Cemiyeti'ne teberruat gittikçe hararetleniyor", **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1925, s.1.
[248] Kongre raporlarına göre;
- *"1926-1928 yılları arasında 96"*
- *"1928-1930 yılları arasında 150"*
- *"1930-1932 yılları arasında 72"*
- *"1932-1935 yılları arasında 31 tayyare satın alınarak T.Ta.C.'ye bağışlanmıştır*."; Oktay Verel, **İstikbal Göklerin, Gökler Bizimdir**, Cilt:1, Türk Hava Kurumu Yayınları: 3, İstanbul 1985, s.18-19.

[249] **TBMM Zabıtları**, Yer: 74-2353, Dem:74-4377, Tarih:27-28.Kasım 1932, Sayı: M.M. 407, s.11-15; Verel, **a.g.e.,** C.1, 1966, s.19-20.
[250] "**Türk Tayyare Cemiyetinin 4. Büyük Kurultay Tutanakları**", Ankara, 1930, s.10.
[251] "Vatandaş; Bugün Tayyare Bayramıdır. Unutma!", **Anadolu**, 30 Ağustos 1934, s.1; "Tayyare En Güçlü Silahtır", **Babalık**, 28 Ağustos 1936, s.1; "Uçağı Olmayan Bir Yurt, Damı Olmayan Bir Eve Benzer", **Akşam**, 30 Ağustos 1936, s.4; "Hava tehlikesini bilenlerin arasına katılmayanlar! Acele ediniz. Yurt, sizi ödeve çağırıyor", **Ulus**, 30 Ağustos 1937, s. 2-3.

1.2.6.4. Gelir Amaçlı Düzenlenen Sosyal Faaliyetler

T.Ta.C.; kurulduğu andan itibaren sosyal faaliyetlere önem vermiş, tayyarecilik konusunda kamuoyu oluşturmak ve gelir kaynaklarını artırmak için birçok etkinlik düzenlemiştir. Yapılan bu faaliyetlerden biri, Tayyare Kupası futbol maçıdır. Bu doğrultuda Beyoğlu Tayyare Cemiyeti, Galatasaray ile Fenerbahçe kulüplerinin katıldığı bir ziyafet organize etmiştir. Bu ziyafet esnasında her iki takım, gelirleri cemiyete bağışlanmak üzere bir futbol maçı yapmaya karar vermişlerdir. Cemiyet ise satın alınacak olan tayyarenin bir kanadını Galatasaray kulübünün, diğer kanadını Fenerbahçe kulübünün renkleri ile boyama kararı alarak kulüplere jest yapmıştır.[252] Yapılan hazırlıklardan sonra ilk maç, 12 Haziran 1925 tarihinde Taksim Stadı'nda oynanmıştır. Oynanan bu maçta Fenerbahçe Galatasaray'ı 3-2 yenerek galip olmuştur.[253]

Diğer önemli bir maç ise 1928 yılında oynanmıştır. Türk Hava Mecmuası 15 Haziran 1928 tarihli sayısında, geliri T.Ta.C.'ye bağışlanmak üzere Galatasaray ile Fenerbahçe arasında özel bir maç yapılmasını önermiştir.[254] Her iki takım, bu öneriyi kabul etmişlerdir. Maçı kazanan takıma Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir bronz büstü verilecektir.[255] Bu kupadan dolayı yapılan maça "*Gazi Büstü Maçı*" de denmiştir. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra ilk maç, 10 Ağustos 1928 tarihinde Taksim Stadı'nda oynanmış ve 3-3 berabere sonuçlanmıştır.[256] 31 Ağustos 1928'de oynanan rövanş maçında Galatasaray, Fenerbahçe'yi 4-0 yenerek Gazi Büstü'nün sahibi olmuştur.[257]

Hem cemiyete gelir sağlamak hem de tayyareciliği tanıtmak amacıyla yapılan bu maçlar sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1935 yılında Türk sporcular adına bir tayyare alınması gündeme gelmiştir. "*Tayyare Kupası*" adıyla düzenlenen bu maçlara büyük şehirlerden dört, küçük şehirlerden iki takımın katılması ve maçlarda elde

---

[252] **Vakit**, 5 Haziran 1925, s.3.
[253] "Bugün Galatasaray ile Fenerbahçe Karşılaşıyor", **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1925, s.1-4; "Tayyare Kupasını Fenerbahçeliler Aldı", **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1925, s.1-2.
[254] Emin Kurt, "Futbol ve Havacılığı Birleştiren Girişim: Tayyare Kupası", **History Studies**, C.15, S.100, Anniversary of the Republic Special Issue, October 2023, s.45.
[255] "Hasılatı Türk Tayyare Cemiyeti'ne Ait Olmak Üzere İstanbul'da Bir Galatasaray-Fenerbahçe Maçı İcrasını Teklif Ediyoruz", **Türk Hava Mecmuası**, S.50, 15 Haziran 1928, s.675-676.
[256] "Galatasaray-Fenerbahçe Takımlarımız Berabere Kaldılar", **Türk Hava Mecmuası**, S.54, 15 Ağustos 1928, s.770.
[257] "Galatasaray Büyük Bir Farkla Fenerbahçe'yi Yenerek Gazi Büstü'nü Kazandı", **Türk Hava Mecmuası,** S.56, 15 Eylül 1928, s.839.

edilen gelirin cemiyete bağışlanması düşünülmüştür.[258] Bu doğrultuda ilk maç 8 Şubat 1935 tarihinde Balıkesir'de İdman Gücü-İdman Birliği arasında oynanmış ve İdman Birliği 2-1 skorla maçta galip gelmiştir.[259]

Bu süreçte Tayyare Kupası maçları, Anadolu'nun farklı illerinde devam etmiştir. Giresun'da Jandarma Mektebi İdman Yurdu ile Hilal Spor arasında oynanan final maçını, Jandarma Mektebi İdman Yurdu 5-1 yenmiştir.[260] İzmir'de 7 Temmuz 1935 tarihinde oynanan Altınordu-Göztepe maçını 4-2'lik bir skorla Altınordu takımı kazanmıştır.[261] Samsun'da Halk Spor ile İdman Yurdu Kulüpleri arasında oynanan final maçında, İdman Yurdu 3-1'lik bir skorla Tayyare Kupası'nın sahibi olmuştur.[262] Edirne'de Yavuz ile Edirne Spor takımları arasında oynanan maçta Edirne Spor atılan tek golle maçı kazanmıştır.[263] İstanbul'da ise Tayyare Kupası turnuva maçları 30 Ağustos 1935 tarihinde Arnavutköy, Beşiktaş, Beykoz, Galatasaray, Güneş, İkinci Küme Karması, İstanbulspor, Kurtuluş, Pera, Süleymaniye, Şişli, Vefa Kulüplerinin katılımı ile yapılmıştır.[264] Yapılan bu Tayyare Kupası maçlarında 3,936 lira 33 kuruş net gelir elde edilmiştir.[265]

Futbol maçları dışında T.Ta.C.'ye gelir sağlamak amacıyla Ankara'da at yarışları tertip edilmiştir. Bu kapsamda 1925 yılının Haziran ayında bir kararname çıkarılmıştır.[266] Ankara'da organize edilen at yarışlarına İsmet Paşa da katılarak yarışları izlemiştir. Bu esnada İsmet Paşa, bazı süvarilerin atlardan düşmesi ve atlarını koşturamamaları nedeniyle duruma tepki gösterip Millî Savunma Bakanlığı'na konuyla alakalı bir yazı da göndermiştir.[267]

---

[258] Kurt, **a.g.m**., s.46.
[259] "Sporcular Tayyaresi", **Milliyet**, 12 Şubat 1935, s.5.
[260] "Giresun'da Tayyare Kupa Maçları", **Son Posta**, 11 Nisan 1935, s.10.
[261] "İzmir'de Hava Kupası Maçları", **Son Posta**, 8 Temmuz 1935, s.13.
[262] "Samsun'da Hava Kupası Maçları Tamamlandı", **Tan**, 23 Aralık 1935, s.4.
[263] "Atatürk Büstü Maçı", **Yeni Asır**, 10 Kasım 196, s.3.
[264] "Tayyare Kupası Maçları Gelecek Hafta Başlıyor", **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1935, s.8; Kurt, **a.g.m.,** s.49-54.
[265] "Tayyare Kupası Maçı Hava Kurumuna 3.936 Lira Temin Etti", **Son Posta**, 3 Şubat 1938, s.3.
[266] 19.06.1925 tarihli Kararname: *"Madde 1- Tayyare Cemiyeti namına Ankara'da icra olunacak at koşusu masrafına verilmek üzere Ziraat Vekâlet-i Celile'si hesabına mal sandığından akd olunan iki bin liranın varidat bütçesinden (At koşusu hesabına Ziraat Vekâletinden verilmek) namıyla yeniden açılacak on sekizinci faslına ve mukabilinin fevkalade masraf bütçesinden (Tayyare Cemiyeti namına icra olunacak at koşusu masrafı) namıyla keza yeniden açılacak beşinci faslına terakkim ve ilavesine mezuniyet verildi. Madde 2- İş bu kararnamenin icrasına dâhiliye vekili memurdur."*; **BCA, 30.0.011.001.15.27.17. 4,** 19.6.1341/1925.
[267] *"Cuma günü Tayyare Cemiyeti'nin tertib ve icra ettiği at koşusu esnasında üniformalı zabitana mahsus manialı yarış var idi. Süferanın ve azim bir halk kütlesinin önünde heyet-i zabitanımızm manialardan nasıl geçtiğini ifade etmeye hicab ederim. Bazıları mani önünde düştü. Bazıları atını kaçırdı. Bazıları mania hayvanlarını hiç süremedi ve sonra kavaide adem-i riayetten birinin de ihracına*

1925 yılının Eylül ayında ise T.Ta.C.'ye gelir sağlamak amacıyla Kınalıada'da deniz yarışları düzenlenmiştir. Elde edilen gelirler cemiyete bağışlanmıştır.[268] Kurban Bayramı ve Cumhuriyet Bayramı gibi özel günlerde de T.Ta.C. şubeleri, eğlence ve müzayedeler organize ederek gelir elde etmişlerdir.[269]

1.2.6.5. Rozet Satışları

T.Ta.C.'nin gelir kaynaklarından biri de rozet satışları olmuştur. İsviçre'de Huguenin Freres & Medaillers Suisse Co. adlı firma tarafından yapılan rozetler, beyaz zemin üzerine, tayyare resmi çizilmiş şekilde tasarlanmış; alt kısmına ise "*Tayyare Bayramı 31 Ağustos*" yazısı eklenmiştir.[270] Hazırlanan bu rozetler çeşitli etkinliklerde satılmak üzere il, ilçe, kaza ve nahiyelerdeki şubelere gönderilirken yanına rozet kutuları da eklenmiştir.[271] Bu etkinlikler dışında Cumhuriyet ve Tayyare Bayramları ile İstanbul'un Kurtuluşu gibi özel günlerde rozet satışları yapılmıştır.[272] Sadece 1925 yılında elde edilen gelir ise 8 bin lirayı geçmiştir.[273]

1.2.6.6. Yerel Tayyare Kongreleri

T.Ta.C., kurulduktan sonra farklı il, ilçe ve kazalarda şubeler açarak çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Bu faaliyetlerden biri de organize edilen konferanslardır. Cemiyet üyeleri verdikleri bu konferanslar aracılığıyla vatandaşları tayyareciliğin önemi konusunda bilgilendirmişler, ayrıca vatandaşların T.Ta.C.'ye yardım etmelerini de teşvik etmişlerdir. Konferanslar sayesinde cemiyete yapılan bağışlar artmaya başlamıştır. Akabinde bu konferanslar, yerel tayyare kongrelerine dönüşmüştür.[274] Bu yerel kongrelerin amacı, tayyareciliğin gelişmesine katkı sağlamak için sürekli gelir

---

lüzum görüldü. Cumhuriyet ordusunun şan ve şerefini adi ihmalleriyle yar u ayar nazarında düşürmekten tevakki etmek daima iltizam buyurduğunuz bir nokta-i nazar olduğundan arz-ı malumatı vazife addettim. Bittabi bu yarışlara zabitanm iştiraklerine sarf-ı nazar edilemez ve edilmemelidir."; **BCA, 030.01.1.3.7,** 7.6.1341.

[268] "Tayyâre Cemiyeti Menfaatine, Kınalıada Deniz Yarışları", **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 1 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.4.

[269] "Cumhuriyet Bayramı", **Tayyâre Mecmûası**, S.10-16, 15 Teşrîn-i Sânî 1341/1925, s.1-2.

[270] "Türk Tayyâre Cemiyeti 'Umûmî Kongresi", **Türk Hava Mecmûası**, S.14, 15 Kânûn-ı Evvel 1926, s.3-13.

[271] "Tayyâre Faâliyyeti, Tayyâre Bayramı İstanbul'da Nasıl Tes'îd Edildi", **Tayyâre Mecmûası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925, s.14.

[272] "Cumhuriyet Bayramı", **Tayyâre Mecmûası**, S.10-16, 15 Teşrîn-i Sânî 1341/1925, s.1-2; Şakir Hazım, "İstanbul Kurtuluş Bayramı ve Baştayyârecimiz İstanbul Semâsında", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.3-4.

[273] **Tayyare Mecmuası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925, s.12.

[274] "Kongre", **Türk Hava Mecmuası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.23-25.

elde etmektir.[275] Bu doğrultuda İzmir, Trakya, İstanbul, Bursa gibi illerde yerel tayyare kongreleri toplanmıştır. Cemiyet, bu kongrelerin belirlenen amaçlar doğrultusunda yapılması için gerekli özeni de göstermiştir. Bu doğrultuda T.Ta.C. Başkan Vekili Bitlis Mebusu Muhittin Bey bir talimatname hazırlanmıştır. Hazırlanan talimatnamede; aşar vergisi kaldırıldıktan sonra vatandaşların bu tarz yardım çağrılarını yeni bir vergi gibi düşünmemesi için gerekli hassasiyetin gösterilmesinin ve bu konuda halka doğru bilgilendirme yapılmasının altı çizilmiştir.[276]

İlk yerel tayyare kongresi 8 Mayıs 1926 tarihinde İzmir'de düzenlenmiştir. Kongreye katılan T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey burada yaptığı konuşmada bu kongrelerin amacına değinmiştir.[277] Konuşmasında cemiyete yeni gelir kaynakları bulunması için azami önem verilmesi gerektiğini belirten Fuat Bey, yabancı devletlerin havacılığa ayırdıkları bütçeleri de örnek vermiştir.[278] Aydın, Denizli, Muğla, Saruhan ve bu illere bağlı şubelerden gelen cemiyet üyelerinin iştirak ettiği kongrede ianeler konusunda kriterler belirlenmiş, köylü, tüccar ve esnafın yapacağı yardım miktarları netleştirilmiştir.[279] Buna göre; *"ihracat maddeleri, ağnam ve bütün tarım ürünlerinden %2 iane, keçi ve koyun gibi küçükbaş hayvanın her birinden 10 kuruş iane, sığırdan 20, deveden 30 kuruş, kurban bedelleri, muntazam defter tutan tüccarların gelirlerinin %2'si, defter tutmayan tüccarların ise kazanç vergisinin %10'u"*[280] cemiyete verilecektir.

Mustafa Kemal Paşa da yerel tayyare kongrelerini yakından takip etmiştir. İzmir Tayyare Kongresi toplandığında T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey'e bir teşekkür yazısı göndererek cemiyete verdiği ehemmiyeti bir kez daha göstermiştir.[281] Paşa, 1926

---

[275] "Kongre", **Türk Hava Mecmuası**, S.3, 1 Temmuz 1926, s.20-23.
[276] "Tayyâre Cemiyeti Merkez-i Umûmî İçtima-i Malumat-ı Umumiye", **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.21.
[277] Konuşmasında Fuat Bey, kongrelerin yapılış amacına da değinmiştir. *"İlk defa olarak İzmir ve Trakya aynı günde aynı maksatla kongreleri küşad etmiş bulunuyor. Çok büyük ve çok yüksek olan gayemize vasıl olmak için istinadı edeceğiniz en ciddi ve en mühim cihet milletimizin tayyare cemiyetine daimî alakası ve seve seve yardımıdır... İşte kongremiz harekatımızda esas olacak sabit bütçeyi tanzim hususunda teşebbüsat almakla vazife-i millîyesini ifâ edecektir.";* "Kongre", **Türk Hava Mecmûası,** S.1, 1 Haziran 1926, s.24.
[278] Fuat Bey'in konuşmasındaki ilgili bölüm: *"...Mesela İngiltere bizim para ile (192), Fransa (150), İtalya (40), Yunan ve emsali ufak hükûmetler (10) ila (20) milyon lira bütçelerine koymuşlardır. Bundan başka ufak hükûmetlerde ezcümle Yunanistan'da teşkil eden tayyare cemiyetinin bu maksatla topladığı ve sarf ettiği para da fazladır...";* "Kongre", **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.24.
[279] *"...yalnız çift hayvânâtının istisnâsı, fakîr olan mahallerde deri ve sakatâtın verilmesi kabul edilmiştir...";* "Kongre", **Türk Hava Mecmûası…,** s.23-24.
[280] "Kongre", **Türk Hava Mecmûası…,** s.23-25.
[281] *"İzmir'de Türk Tayyare Cemiyeti Reisi Fuad Bey Efendi'ye; Türk Tayyare Cemiyeti, kongresi heyet-i muhterimesinin hakkımda izhar buyurduğu hissiyata teşekkür, selam ve muhabbetlerimin aza-yı*

yılının Haziran ayında Bursa'ya yaptığı bir yurt gezisi sırasında T.Ta.C.'nin Bursa şubesini ziyaret etmiştir. Bu esnada Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte hem cemiyetin faaliyetlerini takdir etmiş hem de yerel tayyare kongreleriyle alakalı beyanlarda bulunmuştur.[282]

8 Mayıs 1926'da Lüleburgaz'da da Trakya Yerel Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongreye Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çatalça ve Gelibolu ile bu iller dahilinde bulunan kaza ve nahiyelerdeki delegeler katılmıştır. Kongrenin başkanlığını Kütahya Mebusu Hâkim Rıza Bey yaparken Muş Milletvekili İlyas Sami Bey de kongreye iştirak etmiştir.[283] Kongrede cemiyete gelir kaynağı oluşturacak önemli kararlar alınmıştır. Üretilen buğdaydan av derisine kadar çok farklı mamullere dair iane yüzdelikleri belirlenmiştir. Tüccar, mülk sahipleri ve esnafın da yardım kampanyalarına katılmalarına karar verilmiştir.[284]

Haziran ayı içerisinde de birçok ilde yerel kongreler yapılmıştır. 8 Haziran 1926'da İzmit'te, 9 Haziran 1926'da Kırşehir'de, 12 Haziran 1926'da Aksaray ve Çankırı'da, 14 Haziran 1926'da Burdur'da, 15 Haziran 1926'da Amasya ve Çorum'da, 17 Haziran 1926'da Sivas'ta, 25 Haziran 1926'da Adana'da, 26 Haziran 1926'da Malatya'da, 27 Haziran 1926'da Isparta'da yerel tayyare kongreleri organize edilerek cemiyete gelir sağlanmıştır.[285]

Bu illerin dışında Anadolu'nun farklı vilayetlerinde yerel tayyare kongreleri organize edilerek cemiyete gelir sağlanmasına devam edilmiştir. Cemiyet, yerel tayyare kongrelerine T.Ta.C. Merkez İdare Heyeti'nden en az bir üyenin katılmasına özen göstermiştir. Bu doğrultuda 24 Haziran 1926'da Eskişehir'de gerçekleşen kongreye Kastamonu Mebusu Nazmi Bey[286] ve Eskişehir Mebusu Emin Bey[287] iştirak

---

kirama iblağını rica ederim. Reis-i cumhur Gazi Mustafa Kemal"; **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.23.

[282] "*Türk milletinin, hava kuvvetlerimizin takviyesi lüzumunu idrak ve şâyân-ı takdir fedakârlıklar ibraz etmesi rüşd-i siyâsî ve medeniyyesinin en büyük bir burhânıdır. Bu vâdîde millete delâlette bulunan Tayyâre Cem'iyyeti'nin fa'âliyetini takdîr ederim. Cem'iyyetin sâbit ve mu'ayyen vâridât bulmak için memleketimizin muhtelif mahallerinde akdetmekte olduğu kongrelerin müsmir bir sûrette neticelenmesi için vatandaşların sarf-ı mesâ'î edeceğinden emînim".;* "Reîs-i Cumhûr Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tayyâre Cemiyeti'ne İltifâtları", **Türk Hava Mecmûası**, S.2, 15 Haziran 1926, s.1.

[283] **Türk Hava Mecmûası,** S.1, 1 Haziran 1926, s.24.

[284] **Türk Hava Mecmûası,** S.1, 1 Haziran 1926, s.25.

[285] "Tayyâre Cemiyeti'nin Faaliyetleri", **Türk Hava Mecmûası**, S.6, 15 Ağustos 1926, s.22-24; "Kongre", **Türk Hava Mecmûası**, S.2, 15 Haziran 1926, s.21; "Kongre", **Türk Hava Mecmûası**, S.4, 15 Temmuz 1926, s.17-18.

[286] **TBMM Albümü,** 1920-2010, II. Yasama Dönemi 1923-1927, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara, 2010, s.105.

[287] TBMM Albümü**, a.g.e.,** s.95.

etmişlerdir.[288] 20 Temmuz 1926'da Bursa'da düzenlenen yerel tayyare kongresine ise Malatya Mebusu Dr. Hilmi Bey katılmıştır.[289] Kongre Başkanı Kemal Bey de İsmet Paşa'ya kongreyle alakalı şu telgrafı göndermiştir:[290]

> *"Tayyâre Cem'iyyetinin Bursa'da in'ıkâd iden ve Bursa ve Karesi, Çanakkale, Bilecik murahhaslarından karîb kongremiz müzâkerâtına başlarken cem'iyyetimize kıymettâr-ı mu'âvenet ve müzâheretlerini bahş iden zât-ı devletlerine 'arz-ı ta'zîmât eyler. Kongre re'isi ve vâlisi Kemâl"*

8 Temmuz 1926 tarihinde ise İstanbul'da Yerel Tayyare Kongresi toplanmıştır.[291] İzmir ve Trakya'da gerçekleşen kongreler neticesinde alınan kararlar bu kongrede kabul edilmiştir. Ayrıca kongrede, bina vergisi ile arazi vergilerinde bin kuruşu geçenlerden yüzde üç oranında iane alınması kararı çıkmıştır.[292] 11 Temmuz 1926'da Kayseri'de,[293] 14 Temmuz 1926'da Bolu'da,[294] 1 Ağustos 1926'da Van'da[295] tayyare kongreleri düzenlenmiştir. 1926 yılı boyunca birçok farklı vilayette yerel tayyare kongreleri toplanarak cemiyete gelir sağlanmıştır.[296]

1.2.6.7. Zekât, Fitre ve Kurban Derilerinin Türk Tayyare Cemiyeti'ne Verilmesi

T.Ta.C.'nin diğer önemli bir gelir kaynağı da milletin verdiği zekât, fitre, sadaka ve kurban derileridir. Cemiyet, gelir kaynaklarını artırmaya yönelik alternatif yollar düşünürken vatandaşların bağış yapması için dini öğeleri öne çıkarmıştır. Bu bağlamda en aktif yararlanılan kurumlardan biri, Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Cemiyete yapılan yardım ve bağışların vatana bir hizmet ve dini bir vecibe olduğu belirtilerek bu konuda halk motive ve teşvik edilmiştir. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı, hem bünyesinde bulunan görevlilerin cemiyete bağış yapmasını sağlamış hem de milletin cemiyete yardım etmesi için yönlendirici vaaz ve hutbeler vermiştir.

---

[288] "Kongre", **Türk Hava Mecmûası**, S.2, 15 Haziran 1926, s.21.
[289] TBMM Albümü, **a.g.e.,** s.111.
[290] **BCA, 30.10.0.0, 60.403.14,** 09.07.1926.
[291] **BCA, 30-10-0-0, 60-403-15,** 08.07.1926.
[292] **BCA, 030.0.010.000.000.60.403.15.1-2-3,** 11.07.1926.
[293] "Tayyâre Cemiyetinin Faaliyetleri", **Türk Hava Mecmûası**, S.6, 15 Ağustos 1926, s.22-23.
[294] "Tayyâre Cemiyetinin Faaliyetleri", **Türk Hava Mecmûası**…, s.23-24.
[295] "Memleketimizde Tayyare Faaliyeti", **Türk Hava Mecmuası**, S.9, 1 Teşrinievvel 1926, s.23-24.
[296] 1926 yılı sonuna kadar Çorum, Kırşehir, Çankırı, Kocaeli, Aksaray, Bozok, Burdur, Amasya, Sivas, Isparta, Malatya, Ankara, Antalya, Urfa, Kayseri, Maraş, Bolu, Erzurum, Erzincan, Konya'da Yerel Tayyâre Kongreleri düzenlenmiştir; "Kongre", **Türk Hava** Mecmûası, S.3, 1 Temmuz 1926, s.20-23; "Kongre", **Türk Hava Mecmûası**, S.4, 15 Temmuz 1926, s.17-18; "Kongre", **Türk Hava Mecmûası**, S.10, 15 Teşrîn-i Evvel 1926, s.24.

Örneğin, cemiyet kurulduktan yaklaşık iki ay sonra, 13 Nisan 1925 tarihinde gönderilen tamimde Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevli imamların vaazlarında tayyarenin öneminden bahsedip milletin T.Ta.C.'ye üye olmasının teşvik edilmesi istenmiştir.[297]

Bu dönemde İslam dini özelinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın millet üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak tayyarecilik ve cemiyet lehine fetvalar da yayınlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Rifat Efendi[298] 1926 yılında yayınladığı fetvada Müslümanların zekât, fitre ve kurban derilerini T.Ta.C.'ye vermelerinin dinen caiz olduğunu belirtmiştir.[299]

Söz konusu bu fetva, cemiyetin yayın organı olan Tayyare Mecmuası'nda da yer almıştır.[300] Rifat Efendi, fetvasının gerekçelerini Kuran-ı Kerim'den ayetlerle de detaylı bir şekilde açıklamıştır. Açıklamasında Yunanlıların bile 1000 tayyarelik bir filo kurarken büyük fedakarlıklarda bulunduklarını belirterek bu durumun milletimiz için bir uyanış sebebi olmasını ifade etmiştir.[301]

Rifat Efendi, fetvanın gerekçelerini detaylandırırken Ebu Suûd Efendi'nin bir fetvasını da örnek göstermiştir:

> *"... Bunda mahzûr din değil bi'l-'akis ihtiyâca göre i'dâd-ı kuvvet ve mühimmât-ı harbiye ihzâr idilmesi ve bu husûsda asâr-ı gaflet ve basiretsizlik göstererek millet ve devleti tehlikeye ma'rûz bırakmamak içün "va'adeven" "velâtelkova" gibi vâcibü'l-i'timar ayetler vardır. bâlâya derc idilen fetvây-ı şerife hakkında milletimizi daha ziyade tenvîr itmiş olmak üzere meşhûr cihân*

---

[297] **BCA, 51-0-0-0, 13.114.26,** 13.04.1925

[298] "1860 yılında Ankara'da dünyaya gelen Mehmet Rifat Efendi, 23 Nisan 1920'de Menteşe Mebusu olarak meclise girmiştir. Ardından müftülük görevini tercih ederek mebusluktan istifa etmiştir. 4 Nisan 1924'te ise yeni kurulmuş olan Diyanet İşleri Reisliği'nin ilk başkanı olmuştur. 1934 yılında Börekçi soyadını almış, 1941 yılında vefat etmiştir.; Ali Sarıkoyuncu, "Mehmet Rifat Efendi (Börekçi)'nin Millî Mücadele'deki Hizmetleri", **Diyanet İlim Dergi**, C.21, S.1, Ocak-Şubat-Mart 1995, s.79-80.

[299] *"Türkiye Cumhuriyeti Tayyâre Cem'iyyeti hükümetçe musaddak bulunmasına Kuvâ-yı Havâîyyesi mütefevvik olmayan devletlerin muhâfaza-i mevcûdiyet edemeyecekleri muhakkak olmasına binâen Türk millet ve devletinin muhâfazası için tayyâre filosu teşkîline sarf edilmek üzere ağniyâ-i müslimin zekât ve sadaka-i fıtr [fitre] ve kurbân derilerini mezkûr Tayyâre Cem'iyyeti'ne vermeleri şer'an câ'iz olur mu? Elcevâb olur. Diyânet İşleri Reîsi Rifat";* **BCA, 051.V22.3.19.4,** 01.04.1926; **BCA, 051.V35.5.44.23,** 31.12.1926

[300] Rifat (Börekçi), "Müslümanların Zekât, Sadaka-i Fıtr ve Kurbân Derilerini Tayyâre Cemiyeti'ne Vermeleri Şer'an Câ'izdir", **Tayyâre Mecmûası**, S.19-25, 1 Nisan 1926, s.19-20.

[301] *"...Binâ'en-'aleyh başda İngilizler olmak üzere her devlet kuvâ-yı havâîyyesini â'zami fedâkâri ve mecbûriyetle tezyîd etmektedir. Bu miyânda Yunan ahâlisi bile her türlü menâbi milliyelerine mürâca'atla (1000) tayyâre vücûda getirmeye karar verdiği, bu 'azmin uğrunda en büyük fedakârlıklarda bulunduğu işitilmektedir. Balkan Harbi'nde bir (Averof)'un milletimizin zararına olarak, ne unutulmaz yaralar açtığı elbette hâtırlardadır. Yunanlıların tayyâre tedariki hakkındaki bu karârı milletimiz için şüphesiz mûcib-i intibâhdır...";* Tayyâre Mecmûası, **a.g.m**., s.19-20.

olan müfti'ül-seklîn Ebu's-su'ud efendinin bir fetvâsını da 'aynen derc ediyoruz." [302]

Bu süreçte cemiyete bir maddi destek de müftülüklerden gelmiştir. 3 Mayıs 1925 tarihinde T.Ta.C.'ye taahhütte bulunan müftülük memurlarının maaşlarından belirttikleri miktarın kesilerek makbuz karşılığı cemiyete verilmesi istenmiştir.[303] Diyanet İşleri Başkanlığı 29 Mart 1926 tarihinde İzmit Müftülüğüne[304] ve 1 Nisan 1926 tarihinde Uzunköprü kazası Müftülüğüne gönderdiği yazıda zekat, sadaka-i fıtır ve kurban derilerinin T.Ta.C.'ye verilmesinin caiz olduğuna dair fetva hatırlatılarak bu konunun imam ve vaizler tarafından iyi bir lisanla millete anlatılması istenmiştir.[305] 1927 yılında ise fitre, zekât ve kurban derilerinden elde edilen gelirin T.Ta.C., Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal arasında paylaşılmasına dair bir karar alınmıştır.[306] Yine 1927'de Mustafa Kemal Paşa, Kurban Bayramı'nda hayvanları kesmek yerine o bedelin T.Ta.C.'ye bağışlanmasını tavsiye etmiştir.[307]

1927 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cemiyete desteği bununla da sınırlı kalmamıştır. 23 Mayıs 1927 tarihinde gönderilen genelgede, haziran başından itibaren bütün din görevlilerinin T.Ta.C.'ye üye kaydedildiğinden taahhüt edecekleri yardım miktarını ve isimleri bildiren bir defterin hazırlanarak cemiyet şubelerine gönderilmesi talep edilmiştir.[308] 4 Haziran 1927 tarihinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı, Kocaeli Merkez Müftülüğünden Kurban Bayramı namazında verilecek vaazlarda kurban derileri ile bağırsak ve boynuzların T.Ta.C.'ye bağışlanmasının cemaate duyurulması istenmiştir.[309] Yine 1927 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı, cemiyete bağış ve

---

[302] Ebu's-su'ud Efendi'nin, Osmanlı Devleti döneminde donanma için verilen zekâtların caiz olduğuna dair verdiği fetva:
"(Donanma-ı sabıkâ bir hezîmet-i 'azamiyeye uğrayacak gayret din içün tekrar donanmaya ağniyây-ı müslimîn ve gazât-ı mü'mininin techîzine sarf ittikleri malı sabıken lazım olub edâ olunmayan ve halen edâsı lazım olan ve bundan sonra lazım olacak zekâtlarına niyet idüb dahi sarf itse zekât-ı mezbûre yerine geçer mi? El-cevab geçer)"
"Bu sûretle zekâtın donanmaya sarfı ca'iz olunca 'asr-ı hazır usûl-ı harbınca donanmadan kat, kat ehemm ve elzem olduğu tahakkuk iden tayyâre filosu vücûda getirmek üzere cihet-i mezkûreye zekâtın virilmesi ca'iz olduğunda asla şüphe idilmez. Derece'-i tâliyede olan sadaka'-i fitr ve kurbân derilerinin sâlefü'l-beyân tayyâre cem'iyetine cevâz i'tâsı ise pek bedîhidir. Bina'en 'aleyh beyân olunduğu vech üzere zekât, sadaka'-i fitr ve kurban derilerini tercîhen tayyâre cem'iyetine virmeleri Türk kavim necîbine tavsiye olunur." **Tayyâre Mecmûası**, S.19-25, 1 Nisan 1926, s.20.
[303] **BCA, 051.V48.13.114.32**, 03.05.1925
[304] **BCA, 051.V41.8.66.29, 29**.03.1926
[305] **BCA, 051.V22.3.19.4,** 01.04.1926
[306] **BCA, 051.V08.2.6.20,** 08.02.1927
[307] **Resimli Ay**, Numara: 6, Ağustos 1927, s.1.
[308] **BCA, 051.V08.2.6.25,** 23.05.1927
[309] **BCA, 51-0-0-0, 8.67.42.,** 04.06.1927

yardımların yapılmasına yönelik hutbe okutmuştur.[310] 25 Şubat 1928'de gönderilen tamimde, zekât ve sadaka-i fıtrın T.Ta.C.'ye verilmesi için vaiz ve hatiplerin halkı teşvik etmesi vurgulanmıştır.[311] 28 Şubat 1928 tarihinde ise T.Ta.C., Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal için ellerinden gelen yardımın yapılması için müftülere tebliğ gönderilmiştir.[312]

Bu dönemde özellikle dini gerekçelerle Tayyare Piyangosu aleyhine toplumsal bazı tepkiler de oluşmaya başlamıştır. Ülkede şer'î kanunlar olmadığı için verilen zekât ve fitrelerin de geçersiz olduğuna dair propagandalar yapılarak cemiyet aleyhine faaliyetler yürütülmüştür.[313] Bundan dolayı 1928 yılında gönderilen tamimde, piyango aleyhine propaganda yapanların mahkemelere sevk edileceği belirtilerek Diyanet'ten din görevlilerini uyarması istenmiştir.[314]

7 Mart 1928 tarihinde de Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan vatandaşların fitre ve kurban derilerini T.Ta.C.'ye bağışlamalarını teşvik etmesi talep edilirken,[315] 10 Aralık 1929 tarihinde gönderilen genelgede zekât, fitre, kurban derisi ve sakatatların cemiyete verilmesi için vaazlar yoluyla halkın aydınlatılmasının önemine dikkat çekilmiştir.[316]

Diyanet İşleri Başkanlığı; kurban derisi, zekât ve fitrelerin T.Ta.C.'ye bağışlanması için halkı bilgilendirmeye yönelik yürüttüğü faaliyetlere sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1930'lu yıllarda T.Ta.C. tarafından toplanan zekât, fitre ve kurban derileri cemiyet, Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal arasında paylaşılmıştır. Cemiyet, 27 Şubat 1934'te Konya Müftülüğü'ne bir yazı göndererek zekât ve fitrenin T.Ta.C.'ye verilmesi konusunda halkın yönlendirilmesini istemiştir.[317] O yıllara ait belgelerde de yer alan "*her sene olduğu gibi bu sene de*" cümlesinin kullanılması bunun devam eden bir uygulama olduğunu göstermektedir. Örneğin; T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey, 3 Kasım 1934 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bir yazı göndermiştir. Bu yazıda, yaklaşmakta olan Ramazan ayında milletimizin zekât ve fitrelerini bu yıl da

---

[310] *"... Bu uğurda meydana atılan tayyare cemi- yetimize yardım etmek boynumuza borçtur. Sakın bu işe ehemmiyet vermemezlik etmeyin. Aydan aya, yıldan yıla mutlaka bir şeyler verin. Böylelikle tayyareciliğimizin ilerlemesine sebep olun. Tayyare filolarımız olsun. Bizim de gökyüzünde çarpışacak kahramanlarımız bulunsun. O zaman hiç kimse bize fena gözle bakamaz";* **Türkçe Hutbe**, Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatı 3. Şehzadebaşı, 1927, s.17-24.
[311] **BCA, 51.0.0.0, 3.17.3.,** 25.02.1928
[312] **BCA, 051.V45.13.12.9,** 28.02.1928
[313] Yüceer, **a.g.m.,** s.23.
[314] **BCA, 051.V08.2.7.4,** 25.07.1928
[315] **BCA, 051.V38.6.48.4,** 07.03.1928
[316] **BCA, 51.0.0.0., 3.17.21,** 10.12.1929
[317] **BCA, 51.0.0.0., 12.101.19,** 27.02.1934

memleketimizin hava müdafaasına lazım olan silahları çoğaltan cemiyetimize vermeleri istenmiştir.[318] 27 Kasım 1934 tarihli genelgede ise zekât ve fitrelerin T.Ta.C., Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal arasında bölüşülmek üzere cemiyet tarafından toplanması için camilerde halka nasihatlerde bulunulması belirtilmiştir.[319]

1930'lu yıllarda özellikle Kurban ve Ramazan Bayramları döneminde gazetelerde de zekât, fitre ve kurban derilerinin cemiyete verilmesine yönelik haberlere sık sık yer verilmiştir.[320] Tüm bu faaliyet ve çalışmalar neticesinde Türk milleti kurban derilerini, zekât ve fitrelerini cemiyete vererek T.Ta.C.'nin gelirlerinin artmasına katkı sağlamıştır.

[318] "*…Yaklaşmakta olan Ramazanda halkımızın zekât ve fitrelerini her sene olduğu gibi bu sene de memleketin hava müdafaasına lazım olan silahları çoğaltmaya çalışan cemiyetimize vermeleri ve bunların Hilâl-i ahmer, (Kızılay) Himâye-i etfâl (Çocuk Esirgeme Kurumu) cemiyetleri umumi merkezleri arasında kardaşca paylaşılacağı hususunda halkımıza telkin ve irşatlarda bulunulması lüzumunun icap edenlere lütfen bildirilmesini engin saygılarımla arz ve rica ederim efendim"* **BCA, 051.V42.12.101.11,** 10.11.1934

[319] **BCA, 051.V42.12.101.19,** 27.11.1934

[320] "*Zekât ve Fitrenizi Tayyare Cemiyetine Veriniz*", **Milliyet,** 1 Kânun-i sani 1934, s.3; *"Aziz Vatandaş! Kurban Paralarını, Kurban Derilerini Tayyare Cemiyetine Ver. Hem dinî borcunu ödemiş hem de memleketin müdafaasına, hava kuvvetlerine yardım etmiş olursun!",* **Gaziantep**, 27 Nisan 1931, s.2.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK TAYYARE CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ VE ÖNEMİ

2.1. Türk Tayyare Cemiyeti'nin Faaliyetleri

2.1.1. Yurt Dışı Gezisi

T.Ta.C., kurulduktan sonra dünyada havacılıkla ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. Cemiyetin kurucu başkanı Cevat Abbas Bey de özellikle Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak milli havacılık sektörünün öneminden bahsedip ülkemizde motor ve tayyare fabrikaları ile tayyare mekteplerinin kurulması için çabaladığını söylemiştir. Bu amaç doğrultusunda Avrupa'daki tayyare fabrikalarını yerinden incelemek için yurt dışı gezilerine çıkacağını belirtmiştir.[1] Bu seyahatlerden biri, 3 Temmuz ile 5 Eylül 1925 tarihleri arasında Avrupa ülkelerine yapılan seyahattir.[2] Söz konusu seyahatin hazırlık süreci önceden başlamıştır. Nitekim Kazım Karabekir, 24 Haziran 1925 tarihli yazdığı notlarda T.Ta.C. Başkanı Cevat Abbas Bey'in bu ziyaretinden bahsetmiştir.[3]

Bu kapsamda Cevat Abbas Bey başkanlığında Hasan İskender Bey, Şakir Hazım Bey ve Vecihi Bey'den (Hürkuş) oluşan heyet[4] 3 Temmuz 1925'te İstanbul'dan Avrupa'ya hareket etmiştir.[5] Heyetin ilk durağı Almanya olmuştur. Almanya'ya gidilmesinin temel iki nedeni vardır. Birincisi, Junkers ve Rohrbach tayyare fabrikalarının Türk hükümeti ile olan yakın ilişkisidir. İkincisi ise bu firmaların Türkiye'de tayyare fabrikası kurma düşüncesidir.[6] Türk heyetini, Almanya'daki Türk

---

[1] "Tayyâre Cemiyeti Re'îsi Bolu Mebusu Cevad Abbas Bey Efendinin Beyânat-ı Mühimmesi", **Tayyâre Mecmûası,** S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.9.
[2] Tayyâre Mecmûası, **a.g.m.,** s.9.
[3] Kazım Karabekir, **Günlükler**, Cilt II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.956.
[4] "*Tayyare Cemiyeti Reisinin refakatinde Avrupa'ya gidecek olan Erkan-ı harb Binbaşısı tayyareci Hasan İskender beyle Cemiyet-i mezkûre Fen Şubesi Müdürü Şakir Hâzım ve Baş Tayyareci Vecîhî beylere siyasi-pasaport itâsı İcra Vekilleri Heyetinin 28 Haziran 341 tarihli içtimaında karargir olmuştur";* **BCA, 30.18.1.1, 14.42.3.1,** 28.06.1925
[5] Hürkuş, **a.g.e.,** s.192.
[6] *1925 yılının Mart ayında Berlin Büyükelçisi olarak atanan Kemaleddin Sami Bey, görev yaparken Almanya'daki tayyare fabrikaları hakkında bir rapor hazırlamıştır. Hazırladığı raporda Junkers*

Büyükelçisi Kemalettin Sami Bey karşılamıştır.[7] Heyet, 8 Temmuz'da Rohrbach tayyare fabrikasının Berlin şubesini ziyaret ederek incelemelerde bulunmuştur. Ardından İsveç'e geçen heyet, Malmö'de bulunan Alman Junkers fabrikasını gezmiştir.[8] Almanya'daki inceleme ve görüşmeler tamamlandıktan sonra 2 Ağustos 1925'te Fransa'ya gidilmiştir.[9] Ardından İtalya'ya geçilerek tayyare fabrikaları ve mektepler ziyaret edilmiştir. Bir ay boyunca Fransa ve İtalya'da kalan Türk heyeti 2 Eylül 1925 tarihinde yurda dönmek için Milano'dan hareket etmiştir.[10] Bu gezi kapsamında 29 tayyare ve motor fabrikası yerinde incelenmiş, ayrıca 4 makinist mektebi ziyaret edilmiştir.[11] Bu süreçte Fransız Potez 25 gibi bazı tayyareler Vecihi Bey tarafından kullanılarak bizzat test edilmiştir.[12] Cevat Abbas Bey, Fransa ziyaretindeyken kurmayı planladığı pilot ve makinist mektebi çerçevesinde Henriot firmasıyla eğitmen ve teknik donanım alanlarında bir mukavele yapmıştır.[13] Yapılan anlaşmaya göre iki yıl boyunca Henriot firması tayyare mektebi için eğitmen ve tayyare dahil tüm malzemeleri tedarik edip yılda 100 öğrenci yetiştirecektir. İki yılın sonunda tüm malzemeler T.Ta.C.'ye bırakılacaktır. Tüm bu hizmetler karşılığında ise firmaya yıllık 45 bin lira ödeme yapılacaktır.[14] Ayrıca Hava Kuvvetleri Müfettişliği'nin belirlediği kriterlere göre 17 tayyarenin satın alınması için de sözleşmeler imzalanmıştır.[15] Cevat Abbas Bey, yurda döndükten sonra kurmayı planladıkları tayyare mektebi ile alakalı şu açıklamayı yapmıştır:

> *"Yakında tayyare ve motor fabrikalarını ülkemizde kurmuş olacağız. Şahsi inceleme ve değerlendirmelerimle birlikte düşüncemizi cemiyetimizin idare heyetine sunacağım. Amacımız, tayyare mektebini kurarak ülkemizin farklı bölgelerinde bu okulları çoğaltmaktır…"*[16]

---

firmasında 250 mühendis ve 3000 işçi çalıştığını belirterek tayyare fabrikasının ayda 100 adet bombardıman uçağı kapasitesinde olduğunu vurgulamıştır. Raporuna da Junkers firmasının Türkiye'de bir tayyare fabrikası açmak için talepkar olduğunu da belirtmiştir.; Serdar Sarısır, "Kayseri Tayyare Fabrikası", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, 6-7 Nisan 2000, s.435.

[7] Hürkuş, **a.g.e.,** s.192.

[8] M. Bahaddin Adıgüzel, **Türk Havacılığında İz Bırakanlar**, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları No:7, Ankara, 2006, s.60.

[9] Hürkuş, **a.g.e.,** s.199; Gürer, **a.g.e.,** s.311.

[10] Hürkuş, **a.g.e.,** s.201.

[11] "Tayyâre Cemiyeti'nin Tedkîk Hey'eti Avrupa'dan 'Avdet Etti", **Tayyâre Mecmûası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925, s.2.

[12] Hürkuş, **a.g.e.,** s.200-201.

[13] "Tayyâre Cemiyeti'nin Tedkîk Hey'eti Avrupa'dan 'Avdet Etti" …, s.2.

[14] **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.2-4.

[15] **Tayyâre Mecmûası**…, s.3.

[16] **Tayyâre Mecmûası**..., s.2.

Ancak bu yurt dışı gezisi neticesinde T.Ta.C. Merkez İdare Heyeti ile Cevat Abbas Bey arasında gerilimler yaşanmıştır. Bu gerilimlerin nedenlerinden biri, yurt dışı gezisi esnasında yapılan sözleşmeler konusunda İdare Heyetin bilgilendirilmemesidir. Yurt dışında yapılan harcamalardan da rahatsız olan İdare Heyeti, 13 Ağustos 1925'te İsmet Paşa başkanlığında bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantıda cemiyete yapılan tüm bağışların Genelkurmay Başkanlığı tarafından belirlenen program çerçevesinde harcanmasına ve harcama programının da Genelkurmay'a bildirilmesine karar verilmiştir.[17] Bu konu ile ilgili Kazım Karabekir de 28 Eylül 1925 tarihli günlük notlarında şu ifadelere yer vermiştir:[18] *"...Tayyare Cemiyeti Reisi Cevat Abbas Avrupa 'da israfta bulunmuş. İsmet Paşa ile arası açılmış. Heyet-i idare istifa etmiş. Hükûmet hesabata bakacak ve cemiyeti idare edecek..."*

Yaşanan gerilimin diğer bir nedeni ise seyahat öncesi heyet üyeleri için dikilen üniformalardır. Heyet yurt dışındayken Cevat Abbas Bey'in üniformalı fotoğrafları "*Milli Tayyare Filoları Kumandanı*" notuyla Tayyare Mecmuası'nda yayınlanmıştır.[19] Bu ifade, mecmuanın 31 Ağustos 1925 tarihli sayısında "*tashih ve itiraz*" başlığıyla[20] düzeltilmeye çalışılsa da bu adım, yaşanan gerilimi azaltmamıştır. Heyet, yurt dışı gezisindeyken İkdam gazetesi de Cevat Abbas Bey'in eski Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mebuslarıyla birlikte Tayyare Vekaleti kurmayı planladığını[21] yazarak gerilimi artırmıştır. Cevat Abbas Bey ve heyeti, ülkeye döndükten sonra da T.Ta.C. üzerinden bazı iddialar gazetelerde yer almaya başlamıştır. Örneğin; 13 Eylül 1925 tarihli Cumhuriyet gazetesi, T.Ta.C.'nin Ankara-Adana ile İstanbul-Ankara arasında hava seferi düzenlemeyi düşündüğünü yazmıştır.[22] Tüm yaşanan bu gelişmelerden hükümet de rahatsız olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa arasında yapılan yazışmalar bunu göstermektedir. 28 Eylül 1925 tarihinde T.Ta.C. İdare Heyeti'nin

[17] **İnönü Arşivi,** NO: 03609, 03609,1 s.1.
[18] Karabekir, **a.g.e.,** s.969.
[19] "Türk Tayyâre Cemiyeti Başkanı Cevad Abbas (Fotoğraf)", Servet-i Fünûn Mecmûası'ndan aktaran **Tayyâre Mecmûası**, S.4-10, 7 Ağustos 1341/1925, s.1.
[20] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Tashîh ve Î'tizâr", **Tayyâre Mecmûası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925, s.19.
[21] "Tayyâre Vekâleti Te'sîs Olunacak mı?", **İkdâm,** 6 Temmuz 1925, s.1.
[22] "Ankara-İstanbul ve Ankara-Adana Arasında Tayyâre Cemiyeti Muntazam Havâ Seferleri Tesîsini Düşünmektedir", **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1925, s.1.

topluca istifa ettiği gün, İsmet Paşa yaşanan son gelişmelerle alakalı Mustafa Kemal Paşa'ya 541 sayılı şifreli bir telgraf çekmiştir. Telgrafta;[23]

> *"21 Eylül 1925'te yapılan toplantıda cemiyetin hesaplarının incelendiğini, bunun neticesinde Cevat Abbas Bey ve heyetinin yurt dışı gezi harcamalarının fazla olmasından (toplam 20 bin lira)"*
> *"Bu harcamalar için idare heyetinin onayı alınmadığından"*
> *"13 Ağustos 1925 tarihli T.Ta.C. İdare Heyeti'nin aldığı karara uyulmadığından (Harcama programının Genelkurmay'a bildirilmemesi)"*
> *"Yurt dışından yapılmış olan sözleşmeler (tayyare alımları vb.) çerçevesinde havale edilen paranın iki imza olmaksızın yapılamayacağından"*
> *"Tüm bu nedenlerden dolayı İdare Heyeti'nin rahatsız olduğundan ve neticesinde topluca istifa ettiğinden"*
> *"Bunun üzerine Cevat Abbas Bey'in istifa etmeyeceğini belirtip olağanüstü kongrede kendini savunacağından"*
> *"Rize Mebusu Fuat Bulca'nın, cemiyetin yeni başkanı seçilmesinin uygun olduğunu belirtmiştir."*

Mustafa Kemal Paşa ise 29 Eylül 1925 tarihinde İsmet Paşa'ya gönderdiği şifreli telgrafta; yaşanan bu gelişmelerden dolayı üzüntü duyduğunu, cemiyet başkanı olarak Fuat Bulca'nın teklif edilmesi dahil diğer işlemlerin de uygun olduğunu ifade etmiştir.[24]

Mustafa Kemal Paşa'nın cevabından sonra T.Ta.C., yeni başkanını ve idare heyetini belirlemek için olağanüstü kongre sürecini başlatmıştır. T.Ta.C.'nin Fahri Başkanı olan İsmet Paşa, merkez idare heyetinin çalışamaz duruma geldiğinden Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi'ne uygun olarak hükümetin memur tayin edip idare heyet görevini üzerilerine aldığını belirtmiştir. Bu karar gereğince İsmet Paşa, T.Ta.C.'nin yönetimine maliye müfettişi olan Ali Rıza Bey'i atamıştır. Ali Rıza Bey, hükümet adına cemiyetin tüm hesap işlemlerine el koymuştur.[25] Hükümetin belirlediği yönetim, 19 Ekim 1925 tarihinde yapılacak olan Olağanüstü Kongre'ye kadar idareden sorumlu olmuştur.[26] 28 Eylül 1925'te istifa eden Cevat Abbas Bey'in yerine Ali Rıza Bey'in teklifi üzerine Fuat Bey (Bulca) tayin edilmiştir. Namlızade Sıtkı Bey de muhasebeden sorumlu kişi olarak görevlendirilmiştir.[27]

---

[23] **ATASE Arşivi**, BDH, Kls: 1389, D: 51, F.36-3, F.36-4, F.36-5, F:36-6, Aktaran: Halil İbrahim Fırtına, **Türk Hava Kurumu Tayyâre Madalyaları (1925 – 2011),** Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2018, s.111-113.; İnönü Vakfı, **İnönü Arşivi**, No: 03609 "541"/03609-1, "541-1", Ankara.
[24] İnönü Vakfı, **İnönü Arşivi**, No: 03609-2, "541-2", Ankara.
[25] "Tayyâre Cemiyeti'nde İhtilaf", **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1925, s.2.
[26] "Tayyâre Cemiyeti'nde İhtilaf" …, s.2.
[27] "Tayyâre Kongresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel/Ekim 1341/1925, s.4.

2.1.2. Kongreler

1925-1925 yılları arasında T.Ta.C. toplam altı büyük kongre yapmıştır. Kongreler, T.Ta.C. Nizamnamesine iki yılda bir düzenlenmiştir.[28] Ayrıca nizamnamenin 12'nci maddesine göre teftiş ve inceleme amaçlı 6 ayda bir, kurum içi kongreler de yapılmıştır.[29] Tüzüğe göre kongrelerin azaları şu şekildedir.[30]

A'zâ-yi tabiiye:

"A- Reis-i fahrî, merkez-i umumi a'zâları, müdafaa-i milliye ve bahriye ve dâhiliye vekilleri, erkân-ı harbiye-i umumiye reis ve reis-i sânileriyle ordu kuvâ-yi havâiyyesinden iki zâttır."

A'zâ-yi müntehıbe:

"B- Büyük millet meclisi divan riyasetince müntehıb on zât."

"C- Vilâyet şubelerinden birer zât ile kongreye iştirâki arzu eden kazalardan intihâb olunacak birer zât."

"D- Matbû'ât cemiyetlerinden ve milli neşriyât ajanslarından müntehıb birer zât."

"E- Türk Ocağı Merkezî heyetinden, Mu'allimler Birliğinden, İdman Federasyonlarından, Hilâl-i Ahmer ve Himâye-i Etfâl Cemiyetleri Merkez-i Umumilerinden müntehıb birer zât."

Kongreye katılacak azaların masrafları ise bağlı bulundukları şube, heyet veya cemiyetler tarafından karşılanmıştır.[31]

---

[28] Madde 7 – *"Kongre ber-vech-i âtî a'zâ-yi tabiiye ve a'zâ-yi müntehıbeden mürekkeben iki senede bir defa in'ıkâd ve lede'l hâce merkez-i umuminin kararı üzerine fevka'l âde ictimâ' eder."* **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasi,** Matba'a-i Osmâniye, Ankara 1926, s.4.

[29] Madde 12: *"Merkez-i umumi lâ-ekall altı ayda bir in'ıkâd veya merkezî heyet-i idarenin kararıyla daha fevka'l âde ictimâ' eder ve müzâkerâtın hüsn-i cereyânını te'mîn için aralarından birini reis intihâb eyler.";* **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasi**, s.6.

[30] **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasi,** 3. Kısım, Madde 7, s.4.

[31] *"Kongreye gelen a'zânın masârif-i hakîkıyesi, verecekleri beyanname üzerine, müntehıb bulundukları şube, heyet veya cemiyetlerce tesviye olunur.";* **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasi**, Lahika, s.4.

2.1.2.1 Birinci Büyük Kongre

21 Eylül 1925 tarihinde T.Ta.C. idare heyetinin yaptığı toplantı neticesinde alınan karar gereği Birinci Büyük Kongre* 19 Ekim 1925'te Ankara'da yapılmıştır.[32] Kongreye toplam 89 delege katılmıştır.[33] İsmet Paşa, fahri başkan sıfatıyla kongrenin açılışını yapmıştır. İsmet Paşa'nın açılışta yaptığı konuşmada T.Ta.C.'nin ve tayyareciliğin ehemmiyetten bahsederek şunları ifade etmiştir:[34]

> *"...Fikri sahada Tayyare Cemiyeti'nin Türk vatanının aziz ve temiz havasını Türklerin taht-ı hâkimiyetinde ve taht-ı emniyetinde bulundurmayı vatan için esaslı bir hayat lazımesi addettiğini arz ediyorum... Nasıl ferdin en aziz, en en mübrem ihtiyacı halleden ve tecavüzünden masun olması lazım gelen bir havayı muvasalası ise vatanın esaslı ihtiyaçlarından başında da hava muvasalası kemal-i salahiyetle bu gün ihraz-ı mevkii etmiştir..."*

İsmet Paşa'nın açılış konuşmasının ardından cemiyetin kurucu başkanı olan Cevat Abbas Bey bir konuşma yapmıştır. Cevat Abbas Bey konuşmasında, öncelikle cemiyetin memleketimizin milli havacılık sanayisi açısından taşıdığı önemi anlatmıştır. Kurulduğu günden istifa ettiği gün olan 28 Eylül 1925'e kadar geçen sürede yaptığı faaliyetlerden açılan şubelere, toplanan ianeler ile veznenin son durumundan bağışçıları onurlandırmak adına vermeyi düşündükleri madalyalara,[35] bünyelerindeki memur kadrolarından cemiyet tüzüğünün yenilenmesine kadar farklı konulardan bahsederek konuşmasına devam etmiştir.[36] Cevat Abbas Bey, başkanlık yaptığı dönemde cemiyetin 2 milyon lira bağış topladığını, 11 Ekim 1925 itibarıyla taahhütlerle beraber bu bağışın 2 milyon 700 bin liraya ulaştığını da sözlerine eklemiştir.[37] Türk Hava Mecmuası'nın 1 Temmuz 1926'da çıkan ilk sayısında ise toplanan bağışın 3 milyon olduğu belirtilmiştir.[38]

Cevat Abbas Bey'in bu konuşması aynı zamanda kendini savunma niteliğinde bir konuşmadır. Cevat Abbas Bey hem hükümet hem merkez idare heyeti arasında

---

**Olağanüstü Kongre*

[32] "Tayyâre Cemiyeti'nde İhtilaf", **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1925, s.2.
[33] **Tayyare Mecmuası**, S.9-15, 31 Ekim 1925, s.3.
[34] Detay için bkz.: **Tayyare Mecmuası**..., s.3-5.
[35] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Madalyalar", **Tayyâre Mecmûası**. S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.21.
[36] **Tayyâre Mecmûası**..., s.3-11.
[37] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Tayyâre Cemiyeti", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.17.
[38] "Türk-Alman-Rus Milletlerinde Tayyâre Teberruâtı", **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1926, s.4-7.

gerginliğe neden olan "üniforma" konusuna değinmiştir.[39] Üniforma yaptırmasının nedeni olarak gençlerin tayyareciliğe ilgisini artırmak ve sivil bir oluşum olan cemiyeti biraz disipline sokmak olduğunu anlatmıştır.[40] Konuşmasında öne çıkan diğer önemli bir konu, Binbaşı Hasan Tahsin'in T.Ta.C.'de işe alınması ile alakalıdır. Kuvâ-yı Havâîyye Müfettişliği'nde görevli olan Hasan Tahsin, emekliliğini isteyip T.Ta.C.'ye başvurmuştur. Cevat Abbas Bey de Hasan Tahsin'i kuruluş süreci devam eden Tayyare Makinist Mektebi'ne müdür sıfatıyla işe kabul etmiştir. Ancak Hasan Tahsin Bey'in Kuvâ-yı Havâîyye Müfettişliği'ndeki görevinden ayrılması kurum açısından sıkıntılara neden olmuştur. Muzaffer (Ergüder) Bey, anılarında bu süreci detaylıca anlatmıştır.[41]

Diğer bir konu ise kurulması planlanan Tayyare Makinist Mektebi ile ilgilidir. Cevat Abbas Bey yurt dışı gezisi esnasında bu mektebin teçhizat ve eğitim kadrolarıyla alakalı Fransa'da Henriot firmasıyla sözleşmeler yapmıştır.[42] Merkez İdare Heyeti'nin bilgisi dışında yapılan bu sözleşmeler tartışmalara neden olmuştur. Ancak Cevat Abbas Bey, Avrupa gezisine çıkmadan önce bu konuya dair İdare Heyeti ile fikir alışverişinde bulunduğunu ve aralarında uzlaşma olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu girişimlerin cemiyetin de tüzüğünde belirtilen amaç kısmına uygun olduğunu söylemiştir.[43]

Cevat Abbas Bey'in konuşmasından sonra Müfettiş Rıza Bey, T.Ta.C.'nin mali hesaplarıyla ilgili hazırlamış olduğu raporu sunmuştur. Raporu inceleyen Teftiş Encümeni, Rıza Bey'in tenkitlerine tek tek cevap vermiş, yurt dışında imzalanan sözleşmelerden kaynaklı tartışmada Merkez İdare Heyeti'nin haklı olduğunu

---

[39] *"...Cemiyetin ilk Başkanı Atatürk'ün yaverlerinden Cevat Abbas (Gürer) Beydi. Cevat Abbas Bey başkanlığında Şakir Hazım ve Vecihi'nin de bulunduğu bir heyet sportif havacılık hakkında incelemede bulunmak için 3 Temmuz 1925'te Avrupa'ya gitti. Uçak Cemiyeti seyahat kıyafeti olarak çok süslü ve şatafatlı bir elbise seçmişti. Heyet bu elbise ile geziye başladı. Fransızlar bu heyete büyük ilgi ve itibar gösterdiler. Cevat Abbas'ı Türk Hava Mareşali gibi karşıladılar. Heyete büyük merasimler yapıldı. Saygı gösterileriyle ağırlandı. Dönüşlerinde Cevat Abbas'ın yurt dışında yaptığı temaslar ve aldığı kararlar, yönetim kurulunca uygun görülmedi. Hava Kuvvetleri Müfettişi Muzaffer Bey de yönetimi haklı buluyordu. Tayyare Cemiyeti Reisinin daha dikkatli olması için bir yazı yazılması kararlaştırıldı";* Hulusi Kaymaklı, **Havacılık Tarihinde Türkler 2 (1928 Yılından 1939 Yılına Kadar),** Kültür Ofset, Ankara, 1997, s.327.

[40] Tayyâre Mecmûası, **a.g.m.,** s.2-5.

[41] *"...Tayyare Cemiyeti, elbetteki memura muhtaçtı. Hava Kuvvetlerinin mevcudunu eksiltecek şekilde bizden pilot alınması, bize çok pahalıya mal olacaktı. Mevcudumuz o kadar azdı ki her pilotun yeni öğrenciler yetiştirmesine ihtiyaç çoktu. Bizden bir uçan öğretmenin, pilotun eksilmesi on on beş öğrenci adayının uçuşlarını kesmek demektir...";* H. İbrahim Fırtına, **Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları 1922-1930**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s.88-89.

[42] "Tayyâre Cemiyeti'nin Tedkîk Hey'eti Avrupa'dan 'Avdet Etti", **Tayyâre Mecmûası**…, s.2.

[43] Tayyâre Mecmûası, **a.g.m.,** s.2-4.

belirtmiştir.[44] Ancak burada Cevat Abbas Bey'in art bir niyet taşımadığı da vurgulanmıştır. Bu süreçte öne çıkan bir konu da Cevat Abbas Bey'in Ankara'da Ceyhan tayyaresi ile yaptığı başarılı uçuşlar sonrası Vecihi Hürkuş'a verdiği "*baş tayyareci*" unvanıdır. Müdafaa-yı Milli Vekili olan Recep Bey (Peker) konuyla alakalı yaptığı konuşmada, Vecihi Bey'e verilen "*baş tayyareci*" unvanının özellikle orduda görev yapan tayyarecileri üzdüğünü belirterek bu unvanın kaldırılmasını istemiştir.[45]

Birinci Büyük Kongre'de, Muallimler Birliği'ne ait tezkere de okunmuştur. Tezkerede, bu birliğin T.Ta.C. kongresine delege gönderecek cemiyetler arasında olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda tezkere onaylanarak nizamname encümenine gönderilmiştir. Ayrıca bu celsede bazı hükümet varlıklarının cemiyete verilmesi konusunu içeren takriri nizamnamenin de encümene gönderilmesine karar verilmiştir.[46] Kongrenin sonunda seçim yapılmış ve Fuat Bey (Bulca)[47] T.Ta.C.'nin yeni başkanı seçilmiştir.[48]

Kongre sonucunda T.Ta.C. merkez azalıkları da belirlenmiştir. 9 kişiden oluşan üyeler şu isimlerden oluşmuştur:[49] "Ziya Gevber Bey, Sıtkı Bey, Kocaeli Mebusu Saffet Bey, Muş Mebusu İlyas Sami Bey, Van Mebusu Hakkı Bey, Kütahya Mebusu Hâkim Rıza Bey, İzmir Mebusu Celal Bey, Sivas Mebusu Rasim Bey, Hakkâri Mebusu Asıf Bey."

Olağanüstü Kongre'de cemiyetin nizamnamesinde de değişiklikler yapılmıştır. Nizamnamenin 6 Kısım 17. Maddesinde yer alan "*on bin lira*" ibaresi değiştirilmiş, yerine "*En fazla taahhüdât ve teberru'âtta bulunan memleket, âile, zât ve şirketlerin isimleri merkezî heyet-i idare kararıyla bir tayyâre veya müesseseye izâfe olunur*" ibaresi eklenmiştir.[50]

---

[44] Tayyâre Mecmûası, **a.g.m.,** s.3-5.
[45] Tayyâre Mecmûası, **a.g.m.,** s.2-4.
[46] Tayyâre Mecmûası, **agm.,** s.5.
[47] *"1881 yılında Selanik'te doğan Ahmet Fuat Bey, 1902'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda görev almış, Birinci Dünya Savaşı sürecinde Suriye cephesinde esir düşmüştür. Esaretten kurtularak 17 Mart 1920'de İstanbul'a gelmiştir. 8 Aralık 1921'de ise Millî Mücadele'ye katılmak amacıyla İnebolu'ya çıkmıştır. 1921'de Ankara Komutanlığı görevinde bulunan Fuat Bey, mecliste Rize Mebusu olarak hizmet vermiştir. 1925-1939 yılları T.Ta.C.'nin (1935 sonrasında Türk Hava Kurumu) başkanlığını yapmıştır. 1962 yılında bir trafik kazası sonucu vefat etmiştir."*; E. Semih Yalçın, "Cumhuriyetin İlanında Adı Geçenler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** C.15, S.44, 1999, s.688.
[48] "Tayyâre Kongresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.2-4.
[49] **Tayyare Mecmuası**…, s.4; **Cumhuriyet**, 22 Teşrin-i evvel 1341 1925 s.1.
[50] **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, Matba'a-i Osmâniye, Ankara, 1926, s.11.

Mustafa Kemal Paşa, bu süreçte de T.Ta.C.'nin çalışmalarını yakından takip etmiş, kimi zaman cemiyeti bizzat ziyaret etmiştir. Örneğin; 1926 yılında Ocak ayının ilk haftasında cemiyetin genel merkezini ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa, T.Ta.C.'nin faaliyetleri hakkında bilgi alıp takdirlerini ifade etmiştir.[51]

Büyük kongreler dışında T.Ta.C. Merkez İdare Heyeti, tüzüğün 12'nci maddesi gereğince[52] kurumun faaliyetlerini 6 ayda bir teftiş edecek kurum içi kongreler de organize etmiştir.[53] Bu kongreler için tüm şubelerde yürütülen faaliyetlerin istatistiksel raporları talep edilmiştir. Bu kongrelerden ilki 27 Nisan 1926'da toplanmıştır. Bu doğrultuda Fuat Bey bu kongreye, İsmet Paşa'ya da davet etmiştir.[54] Fuat Bey 8 Nisan 1926 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı ve Millî Savunma Bakanlığı'na da davet mektubu göndermiştir.[55] 27 Nisan 1926'da gerçekleşen toplantıda cemiyetin genel maliyesi teftiş edildikten sonra son altı ayda yapılan faaliyetler değerlendirilmiştir. Kongrede cemiyet için yeni bağış kaynakları da kararlaştırılmıştır. Türk Hava Mecmuası'nın ilk sayısında bu konu haber olarak da yer almıştır.[56]

---

[51] Detay için bkz.: "Reis-i Cumhurumuz Tayyare Cemiyeti Umumi Merkezini ziyaret ve muamelâtı takdir lütfunda bulunmuşlardır", **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Ocak 1926, s.1.

[52] *"Madde: 12 – Merkez-i umumi lâ-ekall altı ayda bir in'ıkâd veya merkezî heyet-i idarenin kararıyla daha fevka'l âde ictimâ' eder ve müzâkerâtın hüsn-i cereyânını te'mîn için aralarından birini reis intihâb eyler. Vezâifi ber-vech-i âtîdir:*

A – Merkezi heyet-i idarece tanzim olunan senelik bütçeyi tedkîk ve tasdîk.

B – Merkezi heyet-i idarenin altı aylık mu'âmelât ve umûr-i mâliyesini teftiş ve murâkabe.

C – Yüz bin liradan fazla olan ta'ahhüdât ve sarfiyyâtı tedkîk ve tasdîk (Bu mukâvelâtın fenni ve lüzumlu kısımları tayyâre cemiyeti murahhasasına terfik olunur.)

D – Kadroda yapılması merkezi heyet-i idarece teklif olunan ta'dîlât ve tevsî'âtı tedkîk ve tasdîk.

E – Nizamname-i esâsîde yapılacak ta'dîlâtıihzâr ve aralarında merkezi heyet-i idare için bir reis, iki reis vekili, bir muhâsib ve yedi a'zâdan mürekkeb merkezi heyet-i idareyi ve ayrıca yine iş bu heyet için beş ihtiyât a'zâyı intihâb eder. Merkez-i umumi sülüsân ekseriyetle müzâkere edebilir ve kararlarını ekseriyet-i mutlaka ile ittihâz eyler."; **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasi**, 1926, s.6.

[53] "Kongre", **Türk Hava Mecmuası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.23.

[54] *"Riyaset-i Fahrileriyle müşerref bulunan Türk Tayyare Cemiyeti Merkezi Umumisi nizamname-i esasisinin on ikinci maddesi mucibince merkez-i heyet-i idaresinin altı aylık muamelat ve umur-ı maliyesini teftiş ve murakabe için Nisan'ın 27. Salı günü saat dokuzda Cumhuriyet Halk Fırkası binasında içtima edecektir. İçtimaımıza lütfen teşrif buyrulmasını ihtiramat-ı mahsusamıza terdifen arz eylerim efendim";* **BCA, 30.10.0.0., 60.403.10**, 24 Nisan 1926.

[55] **BCA, 0.30.10.00.00.60.403.20,** 08.04.1926.

[56] *"...İhracat mevadı üzerinden, ağnamdan ve bilumum mahsulat-ı araziyeden yüzde iki, keçi ve koyunun beher resinden on, sığırdan yirmi, deveden otuz kuruş tayyare ianesi verilmesi, yalnız çift hayvanatının istisnası ve kurbanın bedelen veya aynen cemiyete teberru edilmesi; fakir olan mahallerde deri ve sakatatın verilmesi kabul edilmiştir. Muntazam defter tutan tüccarların kazancından yüzde ikisini ve defter tutmayan tüccarların hükümete verecekleri kazanç vergisini yüzde onunu cemiyete terk etmelerine de karar verilmiştir..."*; Türk Hava Mecmuası, **a.g.m.,** s.23.

2.1.2.2. İkinci Büyük Kongre

28 Kasım 1926'da Ankara'da CHP binasında toplanan İkinci Olağan Kongre'ye 300 delege katılmıştır. Kongrenin programı; açılış konuşmaları, merkez idare heyeti tarafından hazırlanan raporun okunması, cemiyet tüzüğü ile alakalı yapılan değişiklikler, teftiş encümen raporlarının müzakere edilmesinden oluşmuştur.[57]

Kongrenin açılışında konuşan T.Ta.C.'nin Fahri Başkanı İsmet Paşa, milletin tayyareciliğe gösterdiği teveccüh ve verdiği destekten dolayı teşekkür etmiştir. İsmet Paşa konuşmasını şu ifadelerle sürdürmüştür: *"…Tayyareler için yaptığınız masraf kadar karada da tesisat yapmaya mecbursunuz. Bunları kullanacak adamlar için şüphesiz masraf bundan başka mıdır? Hâsılı havada uçar gördüğünüz her tayyarenin fiyatı ne ise onu idame edebilmek için laakal masrafı göze almak mecburiyetindesiniz. Bundan başka bir tayyare için 4-5-6 vesait temin etmek lazımdır. Bunu ancak millet heyet-i umumiyesiyle temin edebilir…"*[58]

Kongrede cemiyetin faaliyetlerini sürdürebilmesi ve milli havacılık endüstrisinin gelişmesi için devlet kadar milletin de desteğinin çok önemli olduğu vurgulanmıştır. Kongrenin sonucunda cemiyetin işleyişini kolaylaştırmak ve mali durumunu teftiş etmek amacıyla üç encümen kurulu oluşturulmuştur.[59] T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey, cemiyetin faaliyetlerini içeren bir raporu da kongreye sunmuştur. Hazırlanan bu raporda birçok il, ilçe ve nahiyede cemiyetin şubelerinin kurulduğundan, yapılan yerel tayyare kongreleri sayesinde bağışların artığından, tayyare piyangolarının satışlarının memnuniyet verici olduğundan, Mecliste cemiyetin faaliyet alanlarıyla ilgili kabul edilen yasalardan, açılması planlanan Tayyare Mektebi'nden, cemiyetin düşünce ve faaliyetlerini kamuoyuna anlatmak amacıyla neşredilen Tayyare Mecmuası'ndan, tayyare bağışları ve madalyalarından bahsedilmiştir.[60] Fuat Bey konuşmasında T.Ta.C.'nin gelecekte yapacağı faaliyetleri de şu ifadelerle anlatmıştır:

> *"…TTC için gelecekte yapacağı faaliyet sahalarını; Ülkede Türk havacılığı oluşturmak, gereksinim duyulan pilot yetiştirmek için sivil bir okul açmak olmuştur. Diğer faaliyet sahaları ise aerodinamik ve malzemeye ait kontrolleri*

[57] **Vakit**, 28 Kasım 1926, s.1-4.
[58] **Vakit**, 29 Kasım 1926, s.1-3.
[59] **Vakit**, 29 Kasım 1926, s.1-3.
[60] **Vakit**, 29 Kasım 1926, s.3.

yapabilecek, tayyare motorlarından ve arızalarından anlayacak gerektiğinde teknik resim ve planları çizebilecek mühendis seviyesinde eleman yetiştirmektir…" [61]

2.1.2.3. Üçüncü Büyük Kongre

T.Ta.C.'nin tüzüğünde yer alan 3 Kısım 7. Maddesi'ne göre kongreler iki yılda bir yapılacağından cemiyetin üçüncü büyük kongresi 15 Kasım 1928'de toplanmıştır.[62] Kongrenin 15 Kasım 1928 tarihinde Ankara'da yapılacağına dair hazırlanan davet yazısı şubelere gönderilerek kurumlarını temsilen bir ya da iki delegenin kongreye katılması istenmiştir.[63] Cemiyet Başkanı Fuat Bey, ayrıca davet yazısını başta Başvekil İsmet Paşa olmak üzere TBMM Başkanı Kazım Paşa'ya, Genelkurmay Başkanlığı'na, Bayındırlık, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Eğitim, Dışişleri, İktisat, Sağlık, Maliye Bakanlıklarına, Anadolu Ajansı'na, Kızılay ve Himaye-i Etfal Cemiyetlerine, Muallimler Birliği ile Türk Ocağı'na da göndermiştir.[64]

14 Kasım 1928 tarihli cemiyete gönderilen cevapta kongre için TBMM'den; *"Kazım Bey, Alirıza Bey, Tevfik Süreyya Bey, Nazif ve Ragıp Beyler, Osman Niyazi Bey, Haydar Rüştü Bey, Hamdi Bey, Rasim Bey'in"* katılacağı belirtilmiştir.[65] Hem Genelkurmay'dan hem Millî Savunma Bakanlığı'ndan temsilciler de kongreye iştirak edeceklerini cemiyete yazı ile iletmişlerdir.[66]

15 Kasım 1928 tarihinde Ankara'da CHP binasında toplanan kongrede cemiyetin son iki yılına ait mali bütçesi, faaliyetleri ile çalışmaları, harcamalar ve tüm hesaplar müzakere edilmiştir. Tayyare Encümeni tarafından hazırlanmış olan rapor da kongreye sunulmuştur. Raporda şu ifadelere yer verilmiştir:

"Muhterem kongre tarafından Türk Tayyare Cemiyeti'nin 1 Teşrin-i Sani 1926 tarihinden 21 Teşrin-i Evvel 1928 tarihine kadar olan muamelat-ı hesabiye ve bilançolarının teftiş ve tetkikine memur edilen encümenin Cemiyetin genel merkezinde içtima ederek mezkûr müddete ait bulunan bilumum muamelatı hesabiye ile bilançoları dikkatle teftiş ve tetkik etti. Kaidatı vesaikin intizamı

---

[61] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.203.
[62] *"Kongre ber-vech-i âtî a'zâ-yi tabiiye ve a'zâ-yi müntehıbeden mürekkeben iki senede bir defa in'ıkâd ve lede'l hâce merkez-i umuminin kararı üzerine fevka'l âde ictimâ' eder";* **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, Matba'a-i Osmâniye, Ankara, 1926, Madde 7, s.4.
[63] **Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi (THKA),** 13 Teşrini Sani 1928, No. 33517, 32803.
[64] **THKA**, No: 32508, 32509, 32457, 32507, 32387, 30 Teşrini Evvel 1928.
[65] **THKA**, 14 Kasım 1928, No: 1383/2359.
[66] **THKA**, 7 Kasım 1928, No: 80839/ 6 Kasım 1928, No: 33177.

mükemmeliyeti ve alel umum muamelatı hesabiye ile idari hususata müteallık bulunan ciddiyet ve bu babtaki vazifemizi tahmil eyledi…"[67]

Kongrede cemiyetin mali bütçe ve harcamalar konusunda hassasiyet gösterdiği, faaliyetlerine ciddiyetle devam ettiği vurgulanmıştır. Türk Hava Mecmuası'nın 62. sayısının başyazısında ise Aka Gündüz bu kongreye değinmiştir.[68]

Cemiyetin Üçüncü Büyük Kongresi'ne İsmet Paşa da katılmıştır. İsmet Paşa burada yaptığı konuşmada T.Ta.C.'nin milli bir ihtiyacın bütün millet tarafından hissedilmesiyle kurulduğunu, memleketin her tarafında cemiyete yapılan yardımların bunun göstergesi olduğunu vurgulamıştır:

"…Türk Tayyare Cemiyeti'nin memleketin her köşesinde karşılaştığı yardım ve sevgiyi ancak bu suretle izah edebiliriz. Havada uçmak meselesi sporda yeni bir çeşidin heyecanı hududundan çıkalı çok oldu. Milletler yeryüzündeki yollarda görülen bütün işleri hava yollarında başarmak iddiasındadırlar. Son 10 senenin verimi, bu iddianın olağan bir fikir olduğunu ispat etmiştir…"[69]

Kongrede T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey de bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Fuat Bey, 1926-1928 yılları arasında cemiyetin yürütmüş olduğu faaliyetlere değinerek Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi'nin açıldığını ve iki yılda 172 makinistin yetiştirildiğini, 10 öğrencinin makinist ustabaşı eğitimi için Fransa'ya gönderildiğini, diğer makinistlerin Askeri Hava Kıtaatında görevlendirildiği, son iki yılda 69 kazanın daha tayyarelere isimlerini vererek bu tayyareleri cemiyete bağışladıklarını anlatmıştır.[70] Ayrıca Eskişehir'de bir tayyare bakımevi, İzmir'de ise bir adet tayyare iskelesi, bir adet tayyare garnizonu ve iki adet hangarın kurulması için ödeme yapıldığını da belirtmiştir.[71]

Kongrede T.Ta.C. Nizamnamesi'nde bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre nizamnamede; "*T.Ta.C.'nin Genel Merkezi, merkez idare heyeti ve yasal ikamet yeri Ankara'dır*" ibaresi yer almıştır. Fuat Bey'in emriyle T.Ta.C.'nin 16/11/1928 tarihinde tadil edilmiş olan nizamnamesi CHP teşkilatlarına da gönderilmiştir.[72] Ayrıca

---

[67] **THKA**, Tarih ve Numara belirtilmemiştir. (EK).
[68] "*Okunan raporlar, verilen nutuklar, gösterilen en ince, en âşikâr Hisapalr önünde bu konğrayı şu kelimeler ile ifade edebiliriz: El ve gönül birliğinin zaferi...";* Aka Gündüz, "El ve Gönül Birliğinin Zaferi", **Türk Hava Mecmuası**, S.62, 15 Kanunuevvel 1928, s.927-928.
[69] Detay için bkz.: **BCA, 30-10-0-0, 59-398-1,** 15.11.1928
[70] "Son İki Sene İçinde Altmış Dokuz Nasibemiz Daha Birer Tayyareye İsimleri Konmak Muvaffakiyetini Kazanmışlardır", **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrinisani 1928, s.910-912.
[71] Tayhani, **a.g.e.,** s.203; **THK 3. Büyük Kurultay Tutanakları**, Ankara 1928, s.14.
[72] **BCA, 490.01.12.24,** 02.04.1929.

cemiyetin emlak ve arazi konusunda tasarruf sahibi olduğu, yetiştirdiği tayyarecilere şahadetname vermekten sorumlu kılındığı belirtilmiştir. Türk Ocağı, Muallimler Birliği, İdman Cemiyeti İttifakı Genel Merkezi, Himaye-i Etfal Cemiyeti Genel Merkezi'nden seçilen iki kişi cemiyetin azaları olmuştur. Kongrelerin asli azalar ve seçilmiş azaların iştirakiyle olağanüstü durumlar dışında iki yılda bir, kasım ayında toplanması teyit edilmiştir.[73]

Kongrenin ardından cemiyet, çalışmalarını sürdürmüştür. Bu süreçte Hava Kuvvetlerinde önemli teşkilat değişikliği yaşanmıştır. 1928 yılında Hava Müfettişliği lağvedilerek yerine Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde Hava Müsteşarlığı oluşturulmuştur. Muzaffer Ergüder ise hava müsteşarı olarak atanmıştır.[74]

1929 yılında dünya ekonomik krizin de etkisiyle cemiyet bazı sıkıntılar yaşamıştır. Bu dönemde cemiyete üyeliklerde bir durgunluk görülmüştür. Ancak T.Ta.C. bazı tedbirler alarak bu sorunu aşmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey'in 9 Ekim 1929 tarihli CHF Umumi Katipliği'ne gönderdiği yazıda T.Ta.C.'ye üye olunması için fırka müfettişlerinin daha aktif olmaları istenmiştir:[75] "*Cemiyetimizin aza kaydı faaliyeti memleketin birçok yerlerinde durgun bir vaziyettedir, bu sahada kuvvetli bir hareket yapabilmek fırka teşkilâtının bu hususta delalet etmesine bağlıdır, kongrelerin toplanacağı şu sıralarda, fırka müfettişlerine aza kaydı işi için müessir olmaları lütfen tamim edilirse bizim için çok faydalı olacaktır. Hürmetler, efendim."* CHF ise fırka müfettişlerine 13 Ekim 1929 tarihli gönderdiği tamimde cemiyete üyeliklerin artması konusunda etkin olmalarını talep etmiştir.[76]

[73] **TBMM Kütüphanesi, Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi**, Yer: 73-3154, Dem:73- 6534, Sayı: 1929/967, 1929.
[74] Kaymaklı, **a.g.e.,** s. 174.
[75] **BCA, 490.01, 13.10,** 9.10.1929
[76] **BCA, 490.01, 13.10,** 13.10.1929

T.Ta.C., 1929 yılında havacılık faaliyetlerinin en üst boyuttaki organı olan Uluslararası Hava Federasyonu'na (FAI) üye olmuştur.[77] Aynı yıl ağustos ayında ABD'ye giden tayyare heyeti de mezkûr ülkede ilgiyle karşılanmıştır.[78]

2.1.2.4. Dördüncü Büyük Kongre

T.Ta.C.'nin Dördüncü Büyük Kongresi, 25-26 Kasım 1930 tarihinde Ankara'da toplanmıştır.[79] Kongrenin açılış konuşmasını yapan İsmet Paşa, konuşmasında cemiyetin tüm vatanperverleri yurdun müdafaası etrafında toplayan bir teşkilat olduğunu belirtmiştir. İsmet Paşa konuşmasına şu ifadelerle devam etmiştir:

> *"…Cemiyetin şimdiye kadar ifa ettiği hizmetleri millet muvacehesinde tebrik ve takdirle yad etmeyi vazifemden sayarım. Kongremizin gelecek devreler için daha müsmir, daha feyizli neticeler elde etmek üzere faaliyetlerinde muvaffakiyetler temenni ederim. Tayyare Cemiyetinin muvaffakiyeti, vatanın selamet, emniyet ve müdafaasını temin etmek ve memleketin atisini kuvvetli mesnetlere bağlamak demektir. Vatani büyük emeller peşinde koşan bir cemiyetin faaliyetlere herhangi bir surette hizmet etmek her vatandaşın ve hükümetin vazifesidir…"* [80]

Kongrede cemiyetin son iki yılda yaptığı faaliyet ve çalışmalar ele alınmıştır. T.Ta.C.'nin yurt dışına gönderdiği öğrenci sayısının 18'e çıktığı,[81] cemiyetin Uluslararası Hava Federasyonu'na üyeliğinin kabul edildiği,[82] cemiyete bağış yoluyla alınan tayyarelere il, ilçe, kaza, kişi, dernek ve meslek gruplarının adlarının verildiği, şube sayısının 500'e ulaştığı, 27 Ocak gününün Şehitler Günü, 30 Ağustos'un ise Hava Şenliği Günü olarak kutlandığı kongrede konuşulmuştur.[83] Kongrede cemiyetin mali

---

[77] **BCA, 30-10-0-0, 60-403-34**, 02.01.1929; T.Ta.C.'nin federasyona katılması amacıyla 1928'de Ankara'ya gelen FAI yöneticilerinden Godfrey Laul Cabot onuruna Fuat Bey bir ziyafet vermiştir. Bu ziyafette Fuat Bey şunları söylemiştir: *"Muhterem Misafirlerimiz, Türk Tayyare Cemiyeti'nin de Beynelmilel Tayyare Federasyonu'na dahil olması için benimle temas etmek arzu Ankara'ya kadar ihtiyar-ı zahmetinize çok müteşekkirim. Her halde bu arzunuza yakında tatminkâr bir cevap verebileceğimi ümit ediyorum. Bu vesileyle tayyarecilik terakkiyatını takip etmekte olan Türk Tayyare Cemiyeti ve Türk milleti bu son medeniyet vasıtasını kendi refahıyla beraber sulh-ı cihana hâdim olabilecek şekilde istihdafı gaye ittihaz edinmiştir..."*.; Cobat da burada bir konuşma yaparak şunları söylemiştir: *"Maalesef bu güzel sözlere mukabele edecek kadar Fransızcayı güzel konuşamıyorum. Tayyarecilik ile bilhassa milletlerin emniyet ve selametini temin ettiği için bilhassa alakadar oluyorum. Bu nokta-i nazardan Türkiye'nin de tayyareciliğin beynelmilel terakkiyatından müstefid olması için ittihada dahil olmasını temenni ettim. Teklifim sizi alakadar ettiği takdirde bunu pek şerefli bir vazife olarak deruhde edeceğim.";* "Tayyare Cemiyetinin Kudret ve İtibarını İspat Eden Bir Hadise (Beynelmilel Tayyarecilik Federasyonu)", **Türk Hava Mecmuası**, S.49, 30 Mayıs 1928, s.648.

[78] Detay için bkz.: **BCA, 30-10-0-0, 267-801-7,** 29.08.1929.

[79] **Cumhuriyet,** 26 Kasım 1930, s.2.

[80] **Hv.K.K.lığı Tarihçe Ş.Md.lüğü**, Klasör No: 86, s.124.

[81] Verel, **a.g.e.,** C.1, 1966, s.18.

[82] **BCA, 30-10-0-0, 60-403-34,** 02.01.1929.

[83] **Hv.K.K.lığı Tarihçe Ş.Md.lüğü**, Klasör No: 86, s.124;Tayhani, **a.g.e.,** s.203.

bütçesi de gündeme gelmiştir. 1928-1930 yılları arasında cemiyetin gelirinin 12 milyon 127 bin 734 lira olduğu belirtilerek bunun 3,5 milyon lirasının tayyare piyangosundan elde edildiği ifade edilmiştir. Eski pulların satışından 42 bin 140 lira kar edildiği, 1925-1930 yılları arasında ise cemiyetin toplam hasılatının 33 milyon 989 bin lira olduğu kongredeki delegelere aktarılmıştır.[84] Vatandaşın cemiyete destek vermesi için son iki yılda yürütülen teşvik edici bazı faaliyetler de dile getirilmiştir. Örneğin; Havacılık ve Spor mecmuası ile 43 bin adet basılan Köylünün Gazetesi'nin vatandaşa ücretsiz dağıtılması ve 158 bin 556 lira değerindeki tohumun köylüye verilmesi bu faaliyetler arasındadır.[85]

2.1.2.5. Beşinci Büyük Kongre

27-28 Kasım 1932 tarihinde Ankara'da gerçekleşen Beşinci Büyük Kongre'nin açılış konuşmasını Başbakan İsmet Paşa yapmıştır. İsmet Paşa tayyareciliğin bir ülke için büyük ehemmiyet taşıdığını, bu konunun millete iyi anlatılması gerektiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> *"... Anladıklarımızı ve gördüklerimizi memleketin her köşesinde bizim anladığımız gibi anlatırsak Tayyare Cemiyetine yardım etmek için, büyük bir tayyare filosu yapmak için milletimizin esirgemediği yardımı birkaç kat daha artırmak mümkün olacaktır. Bütün muvaffakiyetimiz her birimizin meseleyi takip etmemize ve anladığımız gibi millete söylememize bağlıdır. Halkı mütemadiyen aydınlatacak olursak, millet Türkiye'nin emniyetle müdafaası ve hava münakafatı için vasıtalar tedarik etmekte daha gayretle daha kuvvetle çalışacaktır."*[86]

İsmet Paşa'nın konuşmasından sonra T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey, son iki senede cemiyetin yaptığı çalışmalar ve gelirleri hakkında delegelere bilgi vermiştir. Cemiyetin bu dönemdeki gelirinin 8 milyon 399 bin 765 lira olduğunu, önceki kongreye göre gelirlerinin azaldığını belirtmiştir. Bu gelir düşüşünün nedenini, alım satım faaliyetlerinde yaşanan durgunluk ve toprak mahsullerinden alınan bağışın yarıya indirilmesi şeklinde açıklamıştır.[87] Fuat Bey ayrıca ilk milli tip tayyare ve yurt dışına mühendislik eğitimi almaları için gönderilen öğrencilerle ilgili delegeleri

---

[84] **Havacılık ve Spor…,** S.205, s.612.
[85] **Havacılık ve Spor…,** S.130, 1 Kasım 1934, s.613.
[86] **Türk Tayyare Cemiyeti Beşinci Kongre Zabıtları (27-28 Kasım 1932),** Hakimiyeti-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.3, s.9-10.
[87] *"Cemiyetin iki yıllık geliri, 2.903.080 TL piyangoya ait olmak üzere 8.399.765 TL olarak gerçekleşmiştir. Cemiyetin kurulduğu günden bugüne kadar toplanan para 39.213.324 TL bulmuştur";* **Türk Tayyare Cemiyeti Beşinci Kongre Zabıtları (27-28 Kasım 1932),** s.12.

bilgilendirmiştir.[88] Fuat Bey kongre üyelerine cemiyetin hedeflerini yeniden hatırlatarak bu hedeflere ulaşmak için büyük çaba sarf edildiğini de şu ifadelerle vurgulamıştır:

> *"Hepimizin bildiği gibi Türk Tayyare Cemiyeti iki ana hedefe varmak için uğraşıyor. Bu hedeflerden biri ve en önemlisi yurdun hava müdafaasına ve Türk tayyareciliğe lazım olan insanları ve malzemeyi çoğaltmak işidir ki, bütün milletin emeğiyle bu hedefe yaklaşmaya çalışıyor, canlı ve güçlü filolarımızın Türk havalarını şerefli kanatlarının altın aldıklarını göğsümüz kabararak görüyoruz. İkinci hedef, memlekette milli bir havacılığın doğmasına yardım ederek dünya havacılığı içinde Türk havacılığının da mevki almasına çalışmaktır. Bu gayeye doğru da ilk adımlar atılmıştır..."* [89]

Konuşmasında tayyarecilik konusunda neşriyata önem verdiklerini de vurgulayan Fuat Bey, "*Havacılık Tarihi*" adında bir eserin Almancadan Türkçeye çevrildiğini, çocuklara tayyareciliği sevdirmek amacıyla "*Orhan'ın Tayyareciliği*" isimli bir eserin de Fransızcadan Türkçeye çevrilerek bastırıldığını açıklamıştır.[90] Fuat Bey konuşmasını Vecihi Hürkuş'un yapmış olduğu tayyare ve bu tayyare ile yapılan uçuşlar hakkında bilgi vererek tamamlamıştır.[91]

Cemiyetin Başkan Yardımcısı Şükrü Bey de kongrede bir konuşma yaparak farklı ülkelerin tayyarecilik alanında geldiği seviye konusunda bilgi vermiştir:

> *"Fransa'nın 2 bin 212, İtalya'nın 1507, Japonya'nın 1434, Rusya'nın 950, Yugoslavya'nın 974 tayyarelik hava kuvvetine sahip oldukları düşünülecek olunursa resmi ve gayriresmi hava bütçelerindeki masraf toplamı meydana çıkmış olur. Türk Tayyare Cemiyeti de Türk havalarının masum ve temiz kalması gayesine vasıl olabilmek için bir taraftan resmi bütçeden yardım görürken bir taraftan da bugüne kadar olduğu gibi cömert ve fedakâr milletimizin kıymetli muavenetine her zaman nail olacağına iyman etmiş bulunmaktadır."* [92]

Kongrede il, ilçe ve kazalarda toplanan bağışlarla alınan tayyareler konusunda da üyeler bilgilendirilmiştir. Son iki yılda 72 adet tayyarenin satın alınarak cemiyete

---

[88] **TBMM Zabıtları**, Yer: 74-2353, Dem: 74-4377, Tarih: 27-28 Kasım 1932, Sayı: M.M. 407, s.11-15.
[89] **Türk Tayyare Cemiyeti Beşinci Kongre Zabıtları (27-28 Kasım 1932),** s.13.
[90] **Türk Tayyare Cemiyeti Beşinci Kongre Zabıtları (27-28 Kasım 1932),** s.16.
[91] *"…TTC gençlere sevdirmek ve havacılığın terakkisinde en büyük amilin propaganda olduğu düşüncesiyle, tayyareci Vecihi Bey, Eylül 1931'de kendi emeği ile meydana çıkardığı ve Çekoslovakya Servis Tekniğinin kabul ettiği tayyaresi ile Ankara-Bolu-Zonguldak-Sinop-Samsun- Trabzon-Rize-Gümüşhane-Erzincan-Sivas-Yozgat-Ankara uçuşu gerçekleştirmiştir. Aynı tayyare ile Kasım 1931'de, Ankara-Antalya-Muğla-Uşak-Kütahya- Adapazarı uçuşu yapılmış, kasaba ve köylere beyanname atılmıştır.";* **TBMM Zabıtları**, Yer: 74-2353, Dem: 74-4377, Tarih: 27-28 Kasım 1932, Sayı: M.M. 407, s.14-15.
[92] **Türk Tayyare Cemiyeti Beşinci Kongre Zabıtları (27-28 Kasım 1932),** s.50.

teslim edildiği, bu doğrultuda "*ad koyma merasimleri*" düzenlenerek milletin motivasyonunun artırılıp teşvik edilmesinin sağlandığı vurgulanmıştır.[93]

T.Ta.C., beşinci kongrenin ardından faaliyetlerine devam etmiştir. Bu doğrultuda Cemiyet Başkanı Fuat Bey, 1934 yılının yaz ayında Sovyetler Birliği'ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret esnasında Fuat Bey; T.Ta.C.'nin muadili olarak düşünülen, planör eğitimi veren ve birçok genç tayyareci yetiştiren Osoaviakhim hakkında bilgi almıştır.[94] Ziyaretin ardından Türkiye'de de benzer bir kuruluşun açılması için çalışmalara başlanmıştır.

2.1.2.6. Türkkuşu'nun Açılışı ve Altıncı Büyük Kongre

T.Ta.C.'nin son büyük kongresi olan Altıncı Büyük Kongre, 24 Mayıs 1935 tarihinde toplanmıştır.[95] Ancak bu kongreden önce, 3 Mayıs 1935'te Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Ankara, Etimesgut'ta Türkkuşu'nun açılışı gerçekleştirilmiştir.[96] Açılışa Mustafa Kemal Paşa, Başvekil İsmet Paşa, ilgili Bakanlar, Sovyet Büyükelçisi Lev Mihayloviç Karahan ve kalabalık bir halk iştirak etmiştir.[97] T.Ta.C.'ye bağlı kurulan Türkkuşu'nun amacı, başta pilot olmak üzere havacılık alanında personel yetiştirmek ve özellikle Türk gençliğine tayyarecilik sevgisini aşılamak şeklinde belirlenmiştir. Faaliyet alanı olarak öncelikle 18-35 yaş aralığındaki Türk kadın ve erkeklere planörle uçmayı ve paraşütle atlamayı öğretmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda Türkkuşu'nun ilk kız öğrencisi de Sabiha Gökçen olmuştur.[98] Türkkuşu'nun açılışında Mustafa Kemal Paşa'nın çok heyecanlı olduğunu anlatan Sabiha Gökçen o güne dair şunları söylemiştir:

---

[93] Verel, **a.g.e.,** C.1, s.19-20.; **TBMM Zabıtları**, Yer: 74-2353, Dem: 74-4377, Tarih: 27-28 Kasım 1932, Sayı: M.M. 407, s.15.

[94] Demo Ahmet Aslan, "Cumhuriyet'in Törensel Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)", **Basılmamış Doktora Tezi,** Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2011, s.147.

[95] "Tayyare Cemiyetinin 6ncı kongresi dün açıldı", **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1935, s.1.

[96] Abdullah Orakçılar, "Yurtsever Bir Gençlik Yetiştirmek İçin", **İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir,** Haz. Oktay Verel, C. 2, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1985, s.179-182.; **Ulus**, 4 Mayıs 1935, s.1.

[97] *"*Tarihsel Bir Gün: Türk Sivil Havacılığı Kuruldu*",* **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1935, s.1.

[98] "*Türkkuşu'nun açılışında Mustafa Kemal Paşa, 'Gökçen, görüyorum çok heyecanlandın sen bu gösterilerde... Nasıl, sen de böyle havalarda süzülebilir, paraşütle atlayabilir misin bakalım?' dedi. Sabiha Gökçen'in, 'Onların yerinde olmak isterdim' cevabı üzerine de 'cesaretini beğendim' dedi ve Fuat Bulca'ya 'Fuat Bey, Bizim Gökçen de çalışmalara katılmak istiyor' demiştir. Ardından Sabiha Gökçen kaydını yaptırmış ve ertesi gün 4 Mayıs'ta çalışmalara başlamıştır.;* Işıl Ceylan, Saliha Merttürkmen, "İlk Türk Kadın Pilot Sabiha Gökçen", **Altımetre Mecmuası**, S.3, Aralık 1992, s.21-24; İrem Özsel Çavdar, "Göklerin Prensesi Sabiha Gökçen", **Şahsiyetler,** Ed. Ahmet Özgür Türen, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016, s.270.; Tayhani, **a.g.e.,** s.196-201.

"Haydi, bakalım Gökçen dedi. Gidiyoruz. Bugün bizim için bir bayram günüdür. Hem de ileri de çok öğüneceğimiz bir kuruluşun açılışını yapacağımız bir bayram. Türk Tayyare Cemiyeti'ne bağlı olarak Türkkuşu'nu açıyoruz. Orada binlerce, yüz binlerce havacı genç yetiştireceğiz."[99]

Türkkuşu'nun açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Paşa, Türk milleti ve gençliğine hitap ederek havacılıkla alakalı gelecekteki hedefi de göstermiştir.[100]

"...Hava işine, onun bütün dünyada aldığı önem derecesine göre genişlik vermek lazımdı. En yüksek seviyede, gökte seni bekleyen yerini az zamanda dolduracaksın. Bundan hakiki dostların sevinecek, Türk Milleti mesut olacaktır."[101]

Türkkuşu'nun açılış töreninde Başbakan İsmet Paşa da bir konuşma yapmıştır. İsmet Paşa bu kurumu, büyük Türk milletini havanın engin dünyası ile tanıştırıp alıştıracak bir girişim olarak tanımlamıştır. Sivil ve sportif havacılığın önemine dikkat çeken İsmet Paşa konuşmasında şunları söylemiştir:

"Sayın arkadaşlar; Türkkuşu'nun açılmasını yalnız bir spor kulübünün açılmasındaki sevinç ile karşılamamalıyız, Türkkuşu'nu büyük bir ulusu, havanın engin dünyası ile tanıştırıp alıştıracak bir teşebbüs olarak alkışlamalıyız. Türkkuşu'nda yüce yeteneklerini geliştirecek sportmenler, Türk havasını medeniyetin birleşme ve buluşma alanı haline getireceklerin öncüleridir..."[102]

İsmet Paşa'nın konuşmasının ardından T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey de bir konuşma yaparak şunları söylemiştir:

"Türk gençleri gerek en büyüğümüzün gerekse Cumhuriyet hükûmetinin ulusal havacılığa vermekte olduğu önemi iyi kavramışlardır. Türkkuşu daha işe başlarken üyelerinin 150'ye yaklaşması, Türk gençliğinin havacılığa karşı nasıl içten bir sevgi ve ilgi taşıdığının en sağlam belgesidir."[103]

Sivil havacılık alanında gençlere hizmet veren Türkkuşu, kurulduktan sonra çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Bu bağlamda 10 Temmuz 1936'da Eskişehir'in İnönü

---

[99] Tayhani, **a.g.e.,** s.197.

[100] "…Bizim dünyamız, bilirsiniz toprak, su ve havadan oluşmuştur. Hayatın da esasları bunlar değil midir? Bu hususlardan birinin eksikliği, yalnız eksikliği değil, sadece bozukluğu hayatı imkânsız kılar. Hayatı, hele ulusal hayatı seven, onu korumak isteyen yurdun topraklarına, denizlerine olduğu gibi, havasına da ilginliğini her gün biraz daha çoğaltmalıdır…"; **Havacılık ve Spor**, S.142-143, 15 Mayıs 1935 Ankara, s.2300; **Ulus**, 4 Mayıs 1935, s.1-2; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1906-1938)**, C. I-III, 3. Baskı, TİTE Yayınları:1, Ankara, 1981, s.280.

[101] "Atatürk Türk Kuşu Kurumunda Bir Nutuk Söyledi", **Tan**, 4 Mayıs 1935, s.1; "Türk Kuşu Kurumu Açıldı, Büyük Türkün Söylevi", **Türk Dili**, S. 9630, 5 Mayıs 1935, s.1; *"*Türk Kuşu kurumunun açılışını kıymetli bir söylevle Atatürk yaptı*",* **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1935, s.1.

[102] Detay için bkz.: Yunus Nadi, "Kutlu Bir Kurum: Türkkuşu," **Havacılık ve Spor**, S.142, 15 Mayıs 1935, s.2324.

[103] **Hv.K.K.lığı Tarihçe Ş.Md.lüğü**, Klasör No: 89, s.135-136.

ilçesinde Yüksek Planör Uçuş Kampı'nı, 1937'de ise Ankara ve İzmir'de paraşüt kulesini açmıştır.[104]

T.Ta.C.'nin Altıncı Büyük Kongresi ise 24 Mayıs 1925 tarihinde Ankara'da saat 14.00'da başlamıştır. Başbakan İsmet Paşa tarafından açılan kongreye vekiller, Genelkurmay Başkanlığı'ndan komutanlar, basın cemiyetinden temsilciler, Anadolu Ajansı'ndan Muallimler Birliği'nden, İdman Cemiyeti İttifakı'ndan, Kızılay'dan seçilen murahhaslar, 57 vilayetten gelen delegeler katılmıştır.[105] Kongrede İsmet Paşa ve Cemiyet Başkanı Fuat Bey birer konuşma yapmışlardır. Kongrenin açılışında uzun ve detaylı bir söylevde bulunan İsmet Paşa[106] konuşmasının giriş bölümünde; yürüttüğü başarılı faaliyetlerden dolayı T.Ta.C.'ye teşekkür ettikten sonra cemiyetin kurulduğu günden bugüne elde ettiği gelirlerden ve tayyareciliğin bir ülke için ne kadar mühim olduğundan bahsetmiştir. İsmet Paşa, konuşmasına şu ifadeleri kullanarak başlamıştır:

> *"Arkadaşlar; Türk Hava Kurumu'nun altıncı kongresini bütün dünyanın hava teşkilâtı üzerinde hususî bir alâka gösterdiği günlerde açıyoruz. Hava tehlikesi, hava teşkilâtı bugün arsıulusal siyasanın mihverini teşkil eden en önemli ve en değerli bir konu halini almıştır. Türk hava kurumunun sayın ve çok çalışkan başkanı bu teşkilâtın birçok seneden beri bu memlekete ettiği hizmeti size rakamlarla ifade edecektir. Çok memnun olacaksınız…"*[107]

İsmet Paşa, konuşmasının devamında tayyareciliğin ucuz ve kolay bir silah olmadığını belirterek olası tehlikelere karşı memleketlerin tayyareciliğe büyük bütçeler ayırdıklarının da altını çizmiştir:

> *"…Memleket tayyare bütçesi olarak resmî devlet belgeleriyle ne kadar para vermiştir. Bu 6 milyon liradır. Bu memleketin vazifeye hazır daima yüz tayyaresi vardır. Diğer bir memleket 500 tayyarelik bir hava kuvvetini daima hazır bulundurmak isterse bütçesinde her sene 30 milyon lira bulundurması lâzımdır…"*[108]

Konuşmasının devamında Türkiye'nin hava gücünün kendi kudretine dayanmaktan başka çaresi olmadığını anlatan İsmet Paşa, Türkiye'nin varlığını savunması için en az 500 tayyareye ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. 500 tayyare için

---

[104] Adıgüzel, Akkuş, Kula, **a.g.e.,** s.35.; "Ankara Motorlu Tayyare Kampı", **Havacılık ve Spor**, S.195, Temmuz 1937, s.1357.
[105] "Tayyare Cemiyetinin 6ncı Kongresi Dün Açıldı", **Cumhuriyet,** 25 Mayıs 1935, s.1.
[106] "Hava Kurulu Kurultayı Toplandı", **Tan**, 25 Mayıs 1935, s.1.
[107] **Ayın Tarihi**, S.18, 1-31 Mayıs 1935, s.120-122, 24 Mayıs 1935.
[108] **Ayın Tarihi**, S.18, 1-31 Mayıs 1935, s.122-123, 24 Mayıs 1935.

30 milyon lira gerektiğini ancak cemiyetin bunun ancak onda birini tedarik ettiğini sözlerine eklemiştir:

> *"... Hiç olmazsa 500 tayyaremiz olmalıdır ki Türkiye'nin varlığını müdafaa etmek için az çok yeter bir kuvvetimiz olduğunu sanabilesiniz. Türkiye'nin bulunduğu alanda siyasal akışlara karşı barış insanlık ve medeniyet bakımından faydalı bir etki gösterebilmesi için de 500 tayyarelik kuvvete ihtiyacımız vardır. Bugünkü şartlara göre en az rakam olarak söylediğimiz 500 tayyareyi elde edebilmek için her sene 30 milyon lira tahsis edebilmelisiniz. Açık hakikat bundan ibarettir. Bizim tayyare cemiyetinin memlekette tedarik edebildiği bunun onda biri değildir..."* [109]

İsmet Paşa konuşmasında ülkenin içinde bulunduğu koşulları anlatıp Türkiye için bir hava tehlikesinin var olduğunu söyleyerek milli müdafaa meselesinin ehemmiyetine vurgu yapmıştır:

> *"...Eğer 20 – 30 sene temin olunmuş bir sulh havası içinde memleketin zenginliğini yeter derece artırdıktan sonra millî müdafaa meselesini düşünmek mümkün olsaydı bu meselelerin halli tarafı çok daha basit olurdu. Hem Memleket bir taraftan yetiştirilecek eksiği tamamlamağa çalışılacak ve hem de bir tehlikeye karşı memleket müdafaası düşünülecektir. Bu meseleyi bizim borcumuzdur. Onun için millî müdafaa meselesi diğer her memlekette olduğundan çok daha fazla bir mahiyeti bizim için mevcuttur..."* [110]

İsmet Paşa olası bir kara ve deniz saldırısı karşısında savunma yapılabileceğini, bunun yakın geçmişte örnekleri olduğunu anlattıktan sonra olası bir hava saldırısı olması durumunda ise memleketin taarruzlara açık olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasında havacılık alanında yeterli düzeyde olmadıklarını belirten İsmet Paşa, havadan gelecek tehlikenin bir saat içinde şehirlerimizi birer harabe, birer fecaat cehennemi haline sokabileceğini ifade etmiştir.[111]

İsmet Paşa konuşmasının son bölümünde yine hava tehlikesinin altını çizerek herkesin Tayyare Cemiyeti'ne imkanlar ölçüsünde yardım eli uzatması gerektiğini belirtmiştir. Yeterli derecede pilot yetiştirmek ve milli bir hava endüstrisi kurmanın önemli olduğunu anlatan İsmet Paşa, bu çalışmalar için de paraya ihtiyaç duyduklarını söylemiştir.[112]

İsmet Paşa'nın konuşmasının ardından T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey, son iki buçuk yılda yapmış oldukları çalışmalar ve elde ettikleri gelirler hakkında delegelere

---

[109] **Ayın Tarihi**, S.18, 1-31 Mayıs 1935, s.123-124, 24 Mayıs 1935.
[110] Detay için bkz: **Ayın Tarihi**, S.18, 1-31 Mayıs 1935, s.124-125, 24 Mayıs 1935.
[111] Detay için bkz: **Ayın Tarihi**, S.18, 1-31 Mayıs 1935, s.125-126, 24 Mayıs 1935.
[112] Detay için bkz: **Ayın Tarihi**, S.18, 1-31 Mayıs 1935, s.126-128, 24 Mayıs 1935.

bilgi vermiştir. Buna göre iki kongre arasında cemiyet toplam 8 milyon 418 bin 377 lira gelir elde etmiştir. Ancak gelirlerde bir düşüş yaşandığı görülmüştür. Gelirlerdeki bu azalmanın bir nedeni olarak 1934 yılında kabul edilen Tayyare Resmi Kanunu neticesinde ek vergi ve kıymetli evrak ücretlerinin Maliye Bakanlığı'na devredilmesi gösterilmiştir.[113] Fuat Bey konuşmasında pilot yetiştirmenin önemine de değinerek bu konuda ne yazık ki yeterli yetişmiş pilota sahip olmadıklarını anlatmış, Avrupa'daki bazı ülkelerden de örnekler vererek konunun ehemmiyetini vurgulamıştır.[114] Bu dönemde il, ilçe, kaza ve kişilerin bağış yoluyla aldıkları tayyare sayısı 31 olmuştur.[115] Kongrede spor kulüplerinin cemiyet yararına düzenledikleri futbol turnuvaları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cemiyete gelir sağlamak amacıyla yürüttüğü faaliyetler, Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü ile Emniyet Teşkilatı personelinin yaptığı bağışlar, eczacıların, memur ve işçilerin yaptığı bağışlar da konuşulmuştur.[116]

Bu kongrede önemli bazı kararlar da alınmıştır. Örneğin; cemiyetin tüzüğünde yapılan değişiklikler neticesinde T.Ta.C.'nin yeni adı "*Türk Hava Kurumu*" olmuştur.[117] Cemiyet bundan sonraki tüm çalışmalarını bu isimle yapmıştır. Kongrede Hava Şehitlerini Anma Törenlerinin her yılın 15 Mayıs günü yapılması da kararlaştırılmıştır.[118]

İsmet Paşa'nın yaptığı konuşmada vurguladığı "*Türkiye'nin bir hava tehlikesi altında olduğuna"* dair sözleri dönemin gazetelerine yansımıştır. Tan gazetesi 25 Mayıs 1935 tarihinde ilk sayfasına *"Türkiye İçin Hava Tehlikesi Var!"* manşetiyle bu konuyu okuyucularına duyurmuştur.[119] Cumhuriyet gazetesi konuyu "*Başbakanın gösterdiği tehlike"* başlığıyla gündeme taşımıştır.[120] İsmet Paşa, bu kongreden bir gün sonra 25 Mayıs 1935 tarihinde 1. Basın Kurultayı'nda yaptığı konuşmada da Türkiye'nin en büyük meselelerinden biri olarak tanımladığı "*hava tehlikesi*" konusuna değinmiştir. İsmet Paşa burada yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır:

---

[113] **BCA, 30-10-0-0, 59-398-19,** 04.03.1935.
[114] "*Fransa 26 bin, İtalya ise 20 bin yedek pilot yetiştirmiştir*."; Bkz. **Ayın Tarihi**, S.18, 1-31 Mayıs 1935, s.120-134.
[115] **Türk Tayyare Cemiyeti Altıncı Kurultayı (24 Mayıs 1935),** Köy Hocası Matbaası, Ankara, 1935, s.24-26.
[116] "Tayyare Cemiyetinin 6ncı Kongresi Dün Açıldı", **Cumhuriyet,** 25 Mayıs 1935, s.1-3.
[117] **Türk Hava Kurumu Altıncı Kurultayı Zabıtları**, **(24-25 Mayıs 1935),** Köy Hocası Basımevi, Ankara, 1935, s.50.; "Türk Hava Kurumu Kurultayı Dün Açıldı", **Ulus**, 25 Mayıs 1935, s.1.
[118] **Kurun**, 17 Nisan 1936, s.7.
[119] "Türkiye İçin Hava Tehlikesi Var!", **Tan**, 25 Mayıs 1935, s.1.
[120] "Başbakanın gösterdiği tehlike", **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1935, s.1.

"…Yüksek toplanmanızı fırsat bilerek, bugün Türkiye'nin en büyük meselelerinden bir daha bahsetmek size Türkiye'nin dün de [Hava Kurumu Kurultayında] söylediğim gibi, hava tehlikesine maruz olduğunu anlatmak isterim…"[121]

İsmet Paşa, Türk Hava Kurumu'na (THK) gelir sağlamak amacıyla hali vakti yerinde olan her Türk'ün cemiyete aza olmaya tavsiye ettikten sonra kendisi de 26 Mayıs 1935 tarihinde ailesi adına cemiyete bağış yapmayı taahhüt ederek THK Başkanına şu mektubu göndermiştir: [122]

"İnönü Ailesinin Türk Tayyare Cemiyeti'ne Üyelik Başvurusu (26 Mayıs 1935)

Sayın başkan

İsmet İnönü ailesini aşağıdaki isimler ile Tayyare cemiyetinin açtığı "hava tehlikesini bilenler" üyeler arasına yazmanızı dilerim.

- *İsmet İnönü 900 lira*
- *Validesi 20 lira*
- *Bayan İnönü 20 lira*
- *Ömer İnönü 20 lira*
- *Erdal İnönü 20 lira*
- *Özden İnönü 20 lira*
- *Toplam: 1000 lira*

Sevgilerimizle
İsmet İnönü"

İsmet İnönü'nün hava tehlikesine ilişkin konuşması memleketin farklı bölgelerinde ilgi uyandırmıştır. Devletin kurucu kadrosu başta olmak üzere birçok kişi cemiyete bağış yaparak destek vermiştir. Bu bağlamda İsmet İnönü ve Ailesi'nin dışında iş insanı Vehbi Koç 5.000 lira, TBMM Başkanı Abdülhalik Bey (Renda) 500 lira, Fuat Bey (Bulca) ve çocukları 500 lira, İş Bankası Genel Müdürü Muammer Eriş 500 lira bağışta bulunmuşlardır.[123] 29 Mayıs 1935 tarihinde ise Mustafa Kemal Paşa bu kez 10 bin lira bağışlayarak kuruma desteğini sürdürmüştür.[124]

[121] Detay için bkz: **Ayın Tarihi**, S. 18, 1-31 Mayıs 1935, s.103-104, 25 Mayıs 1935.
[122] **İnönü Vakfı Arşivi (İVA),** Demirbaş No: 02780, 26.05.1935.
[123] "Hava tehlikesini bilenler", **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1935, s.1; **Türk Hava Kurumu Altıncı Kurultayı Zabıtları**, s.45.
[124] **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C.27, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010, s.267.

İsmet İnönü'nün T.Ta.C.'nin Altıncı Kongresi'nde yaptığı konuşmanın yankısı sonraki aylarda da devam etmiştir. Bu doğrultuda farklı il ve ilçelerde halkı bilinçlendirmeye yönelik etkinlikler düzenlenmiştir. Örneğin; 1935 yılında Tayyare Bayramı'nda Adana'da İsmet Paşa'nın altını çizdiği hava tehlikesi ile alakalı konuşmalar yapılmıştır.[125] Ayrıca İsmet İnönü'nün bu konuşması bir kitapçığa dönüştürülüp 26 Haziran 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin taşra teşkilatlarına gönderilmiştir.[126]

2.1.3. Tayyare Madalyası

T.Ta.C., bağışta bulunanları ödüllendirmek ve aynı zamanda vatandaşları da cemiyete bağış yapmasına teşvik etmek amacıyla dört çeşit madalya hazırlamıştır.[127] "*Tayyare Madalyaları*" adı verilen bu madalyalar için Vecihi Bey tarafından bir nizamname kaleme alınmıştır.[128] 1926 yılında ise bu nizamname, cemiyetin tüzüğüne eklenmiştir. 7 maddeden oluşan bu nizamnamede kimlere, hangi şartlarda madalya verileceği belirtilmiştir.[129]

Madalyalar; 5 cm çapında olup bröve şeklinde, içinde Vecihi K-VI tayyaresinin resminin yer aldığı oval bir çelenkti.[130] Bu bağlamda bir defada 30 lira ya da düzenli taksitler şeklinde yılda 50 lira bağış yapan kişilere bronz madalya, bir defada 75 lira ya da düzenli taksitlerle yılda 100 lira bağış yapanlara gümüş, bir defada 200 lira ya da düzenli taksitler halinde yılda 250 lira bağışlayanlara altın, bir defada 2500 lira veya yılda 3000 lira üstü bağış yapanlara ise murassa* madalyaları verilmiştir.[131]

Madalya verilen kişilerin isimleri ve fotoğrafları Tayyare Mecmuası'nda yayınlanmış, ayrıca cemiyetin şubelerinin kapılarına asılmak üzere bağışta bulunan kişilerin fotoğraflarının yer aldığı levhalar hazırlanmıştır.[132] Bunun yanında madalya

---

[125] **Ayın Tarihi**, S.21, 1-31 Ağustos 1935, s.14.
[126] **BCA, 490.01.16.82.2.,** 26.06.1935.
[127] **Türk Tayyare Cemiyeti, Esas Nizamname ve Madalya Nizamnamesi**, Ankara, 1932, s.13.
[128] *"Bu faaliyet sırasında bütün milletimizin cemiyetle alakasını temin etmek ve halkımızın yardımına dayanacak olan bu varlığa seve seve bağışta bulunacak yurttaşları teşvik etmek için bir madalya nizamnamesi kaleme almıştım. Bronz, gümüş, altın ve murassa olmak üzere dört kalite olan madalya, bröve şeklinde, 5 cm. çapında oval bir çelenkti ve içinde bir tayyare görünüyordu. Bu tayyareyi milli bir varlık olan ilk Türk tipi tayyaremin resmi ile süslemiştim…";* Hürkuş, **a.g.e.,** s.177.
[129] **BCA, F9, 30.1.0.0/100.619.1,** 1932.
[130] Hürkuş, **a.g.e.,** s.177.
[131] "Türk Tayyâre Cemiyeti", Tayyâre Mecmûası, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, s.22.
* Murassa: Değerli taşlarla bezenen madalya demektir.
[132] "Levha-i Hamiyyet", **Tayyâre Mecmûası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925, s.19-24.

alan kişilere cemiyetin hava vasıtalarıyla yapacakları seyahatler için çeşitli oranlarda indirimler uygulanmıştır. Bu indirimler; murassa madalyasını alanlar için yüzde 30, altın madalya alanlar için yüzde 20, gümüş madalya alanlar için yüzde 15, bronz madalya alanlar için ise yüzde 10 oranındadır.[133]

Cemiyetin ilk murassa madalyaları, T.Ta.C. Başkanı Cevat Abbas Bey tarafından bir mektupla birlikte Mustafa Kemal Paşa'ya verilmiştir. Paşa bunun üzerine 24 Mayıs 1925'te T.Ta.C. Başkanı Cevat Abbas Bey'e bir teşekkür cevabı yazmıştır.[134]

Cemiyetin kadınlara özel ilk murassa madalyası ise Mustafa Kemal Paşa'nın eşi Latife Hanım'a takdim edilmiştir. Bu jeste karşılık Latife Hanım şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"Türk Tayyâre Cem'iyyeti Riyâseti 'Alîyyesine; Cem'iyyet-i muhteremenin hanımlara mahsûs ilk murassa' madalyasını bana i'tâ eylediğini mübeyyin tezkire-i 'alîyyelerini memnûniyyet ve mefharetle aldım. Takdîm-i teşekkürât eyler ve maksad ve fa'âliyyetini pek ziyâde takdîr eylediğim Cem'iyyetinizin temâdî-i muvaffakiyyetini temennî ederim efendim. Latife Gâzi Mustafa Kemal, 24 Mayıs 1341 / 1925"* [135]

Tayyare murassa madalyalarının üçüncüsü ve dördüncüsü ise İsmet Paşa ve Fevzi Çakmak'a verilmiştir.[136] İsmet Paşa da 1 Haziran 1925'te verilen madalyaya bir cevap niteliğinde, 8 Haziran 1925 tarihinde T.Ta.C.'ye teşekkür yazısı göndermiştir.[137] Cemiyet, 1925-1926 yıllarında arasında 8'i murassa, 454'ü altın, 931'i gümüş, 1681'i bronz olmak üzere toplam 3074 adet tayyare madalyası vermiştir.[138] Cemiyetin genel merkezi tarafından ülkenin farklı il ve ilçelerine bu madalyalar posta yolu aracılığıyla gönderilmiştir.[139] Dönemin basın organları da madalya verilen kişileri haberleştirerek

---

[133] "Türk Tayyâre Cemiyeti Madalya Nizamnâmesi Esbâb-ı İhdâsı, **Tayyâre Mecmûası**, S.4-10, 7 Ağustos 1341/1925, s.8.

[134] *"Türk Tayyâre Cem'iyyeti Riyâseti 'Alîyyesine; İlk murassa' nişânı bana i'tâ etmek sûretiyle ibrâz eylediği âsâr-ı teveccühden dolayı, Cem'iyyet-i muhteremeye derin tahassüsat ve teşekküranemi arz ederken Cem'iyyetin fa''âliyyetini ve her millî ve vatanî meselelerde olduğu gibi hayırlı gâyenizi takdîr husûsunda da yüksek idrâkini gösteren büyük milletîmizin 'ulvî fedâkârlığını hürmet ve Şükrânla yâd ederim efendim. Re'îs-i Cumhûr 24 Mayıs 1341/1925";* "Tayyâre Cemiyeti İlk Murassa' Madalyaları", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.8.

[135] "Tayyâre Cemiyeti İlk Murassa' Madalyaları", **Tayyâre Mecmûası**...", s.8.

[136] "Türkiye'nin Harb ve Silah Kahramanlarına Tayyâre Cemiyeti İlk Murassa' Madalyalarını Takdîm Etdi", **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s. 8.

[137] **BCA, 030.10, 194-330-5,** 08.06.1925

[138] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Madalyalar", **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.21.

[139] "Ankara'da Altın Tayyare Madalyası Alanlar", **Türk Hava Mecmuası**, S.8, 15 Eylül 1926, s.9; "Tayyare Cemiyeti Madalyası İle Taltif Edilenler", **Türk Hava Mecmuası**, S.14, 15 Aralık 1926, s.16.

kamuoyu oluşturmuştur. Örneğin; Havacılık ve Spor Dergisi 15 Aralık 1929 tarihli sayısında Yozgat'ta 95 yaşındaki Mehmet ağa adında köylüye verilen altın madalya ile ilgili bir haber yapmıştır.[140]

Tayyare Madalyaları, İsviçre'de buluna Huguenin Freres & Medaillers Suisse Co. adlı firmaya yaptırılmıştır.[141] Cemiyet, Tayyare Madalyaları'nın yanında bir de madalya beratı hazırlamıştır. Hazırlanan beraatın altında tayyare resmi, sağ alt köşesinde T.Ta.C. Başkanının ismi ve imzası, çerçevenin içerisinde ise iki kanatla birlikte ay yıldız ve güneş bulunuyordu.[142]

2.1.4. Cemiyetin Özel Günleri

2.1.4.1. Tayyare Bayramı

T.Ta.C., havacılığı millete tanıtmak ve bu konuda milletin de desteğini almak için çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Bu faaliyetlerden biri, Tayyare Bayramı'dır. Cemiyet kurulduğu yıl, Kurtuluş Savaşı'nı zaferle sonuçlandıran 31 Ağustos gününü "*Tayyare Bayramı*" olarak benimsemiştir. Cemiyetin 1925 nizamnamesinde bu bayram kamuoyuna duyurmuştur.[143]

1 Nisan 1926 tarihinde TBMM ise 30 Ağustos gününü "*Zafer Bayramı*" olarak kabul etmiştir.[144] Ancak 25 Ağustos 1926 tarihinde İcra Vekiller heyeti çıkardığı bir kararname ile "30 Ağustos" günü cemiyetin de özel günü kabul edilerek o gün yapılacak kutlamaların T.Ta.C. ile birlikte yapılmasına karar verilmiştir.[145] Aynı yıl cemiyetin nizamnamesinde yapılan düzenlemeler neticesinde "Tayyare Bayramı", "*30 Ağustos Zafer ve Tayyâre Bayramı"* şeklinde kutlanmaya başlanmıştır. Buna göre 1926 nizamnamesinin 32. maddesi şu ifadeleri içermektedir:[146] *"İstiklâl muhârebâtını zafer-i kat'î ile tetvîc eden 30 Ağustos günü, Türk Tayyâre Bayramı, olarak kabul*

---

[140] "*Yozgat'a tabi Salmanlı'nın Kayadibi Köyünden 95 yaşında Mehmet Ağa adında bir köylü beş yüz lira kıymetindeki bağını cemiyetimize terk ve teberru etmiş ve Yozgat şubemiz tapusunu cemiyetin üstüne almıştır. Vatan muhabbetini ahar ömründe dahi ispat eden bu ihtiyarın hamiyet ve büyüklüğü umumi merkezce takdir ve şükranla karşılanmış ve nizamnamemiz mucibince bir altın madalya ile taltifi kararlaştırılmıştır…";* **Havacılık ve Spor Dergisi**, S.13, 15 Kanunuevvel/Aralık 1929, s.231.
[141] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Madalyalar" …, s.19.
[142] **Tayyare Mecmuası**, 31 Teşrinievvel/Ekim 1925, S.9-15, s.21.
[143] *"Türk Tayyare Cemiyetinin bi'l-umûm şu'abât-ı, mahalli merasim ve eğlenceler tertip ederek cem-î iânat nizamnâmesine tevfîken sûr-î muhtelife ile cem-î teberrû'âta gayret ederler.";* **Türk Tayyare Cemiyeti, Nizamname-i Esasisi**, Ankara Matbaası, Ankara,1925, s.11.
[144] "Zafer Bayramı Kanunu", **BCA, 180-9-0-0, 111-537-15,** 01.04.1926
[145] Yücel Öztürk, "30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süreç ve Kazanımlar", **History Studies**, C.10, S.9, December 2018, s.233.
[146] **Türk Tayyare Cemiyeti Nizâm-Nâme-i Esâsîsi**, Matba'a-i Osmâniye, Ankara, 1926, s.14.

edilmiştir. Bugün de Türk Tayyâre Cemiyetinin bi'l umum şu'ubâtı, mahallî merâsim ve eğlenceler tertip ederek cem'-i i'ânât nizamnamesine tevfikan uret-i muhtelife ile cem'-i teberru'âta gayret ederler."

Bu karardan sonra cemiyetin şubelerinde 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı'na özel programlar ve etkinlikler organize edilmiştir.[147] Cemiyetin yayın organı olan Türk Hava Mecmuası, bayrama dair kutlamalara özel olarak yer vermiştir. Örneğin; 1926 yılında Anadolu'nun farklı illerinde yapılan kutlamaları "*Dahilî Haberler*" başlığı altında okuyucularına duyurmuştur.[148] İzmir'de yapılan kutlama törenlerinde Mevki-i Müstahkem Kumandanı Fuat Paşa ve İzmir Valisi Kazım Dirik Bey birer konuşma yaparak hem tayyareciliğin hem de Milli Mücadele'nin neticesinde edilen zaferin ehemmiyetinden bahsetmişlerdir.[149] 1927 yılında İstanbul'un Üsküdar, Kadıköy, Taksim gibi farklı noktalarında, Kütahya, Zonguldak, Edirne, Bursa, Urfa'da halkın yoğun katılımıyla müsamere ve kutlamalar yapılmıştır. Bu kutlamalarda cemiyet, hazırladığı rozetleri satarak gelir de elde etmiştir.[150] 1929 yılında İstanbul Yeşilköy'de düzenlenen kutlama törenlerine ise cemiyetin İstanbul şubesi başkanı, İstanbul mebusları ve Kolordu komutanı iştirak etmiştir.[151]

30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı'nda yapılan etkinliklerden biri de il, ilçe, kaza ve nahiyelerin bağışlarla satın aldığı tayyareler için yapılan "*ad koyma*" merasimleridir. Bu merasimlerde hem milletin cemiyete ve tayyareciliğe olan aidiyeti pekiştirilmiş hem de tanıtım yoluyla cemiyetin gelir kaynakları artırılmıştır. Örneğin; 1931 yılında yapılan kutlamalarda tayyareleri satın alan yerel halkın huzurunda 6 tayyareye *"Akşehir", "İskilip", "Bayburt", "Siverek", "Bodrum" ve "Cizre"* adı verilmiştir.[152] 1934 yılında Bolu merkezde Zonguldak, Bartın ve Ereğli Tayyareleri için yapılan merasime halkın büyük heyecanı ve katılımı olmuştur.[153]

---

[147] "Tayyâre Bayramı Pek Neşeli Geçmiştir", **Tayyâre Mecmûası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925, s.18.
[148] "İncesuda Tayyare Müsameresi-Ergani'de 30 Ağustos-Gümüş Hacı Köyünde 30 Ağustos-Haymana'da 30 Ağustos"; "Dahili Haberler", **Türk Hava Mecmuası**, S.8, 15 Eylül 1926, s.22-24; "Ankara'da 30 Ağustos", **Türk Hava Mecmuası**, S.8, 15 Eylül 1926, s.12-13; "30 Ağustos (30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı)", **Türk Hava Mecmuası**, S.9, 1 Teşrinievvel/Ekim 1926, s.2.
[149] "30 Ağustos (30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı)", **Türk Hava Mecmuası…,** S.9, s.2.
[150] "Memleketimizde Tayyare Faaliyetleri", **Türk Hava Mecmuası**, S.33, 30 Eylül 1927, s.283-285; "1927'den Tayyare Bayramı İntibaları-Fotoğraflar", **Türk Hava Mecmuası**, S.38-39, 15-31 Kanunuevvel 1927, s.406.
[151] **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1929, s.1-3.
[152] **Hâkimiyeti Milliye**, 1 Eylül 1931, s.5.
[153] "Bolu'da Zafer ve Tayyare Bayramı", **BCA, 490-01, 13-71-3,** 04.09.1934.

Bu dönemde gazeteler de kamuoyunun ilgisini çekmek ve kutlama merasimlerine katılımı artırmak için ilgi çekici başlıklar tercih etmişlerdir. Örneğin; 29 Ağustos 1931 tarihinde Cumhuriyet gazetesi, "*Bütün Memleket Yarın Zaferi Tes'it Edecek*" manşetini,[154] 29 Ağustos 1932'de Akşam gazetesi "*Zafer Bayramı İçin Memleketin Her Tarafında Büyük Hazırlık Var"* başlığını kullanmıştır.*[155]*

1935 yılında ise T.Ta.C., 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı'nın devamındaki haftayı, "*Havacılık Haftası*" olarak kabul edip çeşitli etkinlikler organize etmiştir.[156] 27 Mayıs 1935 tarihinde kabul edilen Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun'da 30 Ağustos günü yalnız "Zafer Bayramı" olarak ifade edilmiştir.[157] Bu kanunda "Tayyare Bayramı" ifadesi yer almamasına rağmen 1935 ve 1936 yıllarında yapılan kutlamalarda "Zafer ve Tayyare Bayramı" ifadesi bazı gazetelerde birlikte kullanılmıştır. Örneğin; 30 Ağustos 1935 tarihinde Ulus gazetesi "*İki Bayramı Birden Kutluyoruz*" başlığını,[158] 30 Ağustos 1936 tarihinde yine Ulus gazetesi "*Zafer ve Tayyare Bayramları Yurddaşlara Kutlu olsun*" başlığını kullanarak okuyucularına duyurmuştur.[159] Ancak sonraki yıllarda 30 Ağustos günü için; "*Büyük Zaferin Yıldönümü*"[160], "*İstanbul Zafer bayramını parlak surette kutladı*"[161], *"30 Ağustos Zaferi"*[162], "*Türkün büyük bayramı*"[163], "*Zafer Bayramımız*"[164], "*Zafer bayramı büyük tezahüratla kutlandı*"[165], "*Yurtta Zafer Bayramı Heyecanla Kutlandı*"[166], "*30 Ağustos Bayramımız*"[167] gibi başlıklar kullanılmış ancak "*Tayyare Bayramı"* ifadesine yer verilmemiştir. Özellikle 1940'lı yılların sonundan itibaren ise Tayyare Bayramı halkın gündeminde ve zihninde de unutulmaya başlamıştır.

---

[154] **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1931, s.1.
[155] **Akşam**, 29 Ağustos 1932, s.1.
[156] *"Hava kurumu tarafından bugünden başlamak ve 5 Eylül'de nihayet bulmak üzere şehrimizin muhtelif yerlerinde müsamereler tertip edilmiştir…",* "Zafer ve Tayyare Bayramı", **Akşam**, 30 Ağustos 1935.
[157] **Düstur**, C.16, Üçüncü Tertip, s.1171.
[158] **Ulus**, 30 Ağustos 1935, s.1.
[159] **Ulus**, 30 Ağustos 1936, s.1.
[160] "Büyük Zaferin Yıldönümü", **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1937, s.1.
[161] "İstanbul Zafer Bayramı'nı parlak surette kutladı", **Akşam**, 31 Ağustos 1937, s.1.
[162] "30 Ağustos Zaferi", **Ulus**, 30 Ağustos 1938, s.1.
[163] "Türkün Büyük Bayramı", **Akşam**, 31 Ağustos 1938, s.1.
[164] "Zafer Bayramımız", **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1939, s.1.
[165] "Zafer Bayramı büyük tezahüratla kutlandı", **Akşam**, 31 Ağustos 1939, s.1.
[166] "Yurtta Zafer Bayramı Heyecanla Kutlandı", **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1942, s.1.
[167] "30 Ağustos Bayramımız", **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1943, s.1.

2.1.4.2. Tayyare Şehitlerini Anma Günü

Türkiye Cumhuriyeti'nin en yetenekli pilotlarından biri olan Binbaşı Fazıl Bey, 27 Ocak 1923 tarihinde öğrencisi Emin Bey ile bir eğitim uçuşu için havalandığı sırada uçakları kaza geçirmiştir. Yaşanan bu kaza sonucunda Binbaşı Pilot Fazıl Bey ve öğrencisi Emin Bey şehit düşmüşlerdir.[168] Şehit haberi hem tayyarecileri hem de milleti derinden sarsmıştır. Hava Kuvvetleri Müfettişi olan Muzaffer Ergüder Bey de üzüntüsünü dile getirmiştir.[169] Bu bağlamda T.Ta.C. kurulduktan sonra tayyare şehitlerini anmak amacıyla 27 Ocak gününü "*Tayyare Şehitlerini Anma Günü*" olarak kabul etmiştir. Cemiyetin 1925 tarihli nizamnamesinde yer alan 36. maddesi bu konu ile alakalıdır.[170]

19 Ekim 1925 tarihinde T.Ta.C kongresi tarafından müzakere edilip kabul edilen nizamnamesinin 33. Maddesinde de konuyla alakalı ifadeler aynen korunmuştur.[171]

T.Ta.C., 1926'dan itibaren 27 Ocak günü saat 11.00'da ülkenin birçok yerinde tayyare şehitlerini anma törenleri organize etmiştir.[172] Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 24 Ocak 1926 tarihli müftülüklere gönderilen tamimde ise, Türk Tayyare Şehitleri anma töreninin programa uygun şekilde icra edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[173] Bu anma törenlerinde tayyare şehitlerinin mezarları ziyaret edilmiş, dualar okunmuş, bayraklar yarıya indirilmiş, öğlen saatlerinde Türk semalarında uçuşlar bir saat durdurulmuştur. Bu törenlere başta askeri komuta olmak üzere devletin farklı kademelerinden temsilciler iştirak etmiş, halk da yoğun katılım göstermiştir.[174]

Anma törenleri hem gazetelerde hem mecmualarda geniş yer bulmuştur. Örneğin; 28 Ocak 1929 tarihinde Akşam gazetesi "*Tayyare Şehitleri İhtifali*"

---

[168] Yaşar Özdemir, **Şehit Pilot Binbaşı Fazıl Bey**, Hv. Bas. ve Neş. Md.lüğü., Ankara, 1981, s.111.
[169] *"Türkiye Cumhuriyeti bugün Fazıl adlı bir dretnot kaybetmiştir";* Özdemir, **a.g.e.,** s.78-79.
[170] *"Her senenin 27 Kanunusani günü, Türkiye Tayyare Şehitlerinin İhtifal Günü olarak kabul edilmiştir. Yevm-i mezkurda Türkiye semalarında o günün zevalinde, bir saat faaliyet-i havaiye tatil olunur. Cemiyet şubeatının tertib ettikleri merasimler, tayyare şehitleri ziyaret edilir.";* **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi***,* Ankara 1341/1925, s.15.
[171] *"Her sene 27 Kânûn-i sânî günü, Türkiye tayyâre şehitlerinin ihtifâl günü olarak kabul edilmiştir. Yevm-i mezkürde Türkiye semâlarında, o günün zevâlinde, bir saat faâliyet-i havâiyye ta'tîl olunur. Cemiyet şu'ubâtının tertip ettikleri merâsimle tayyâre şehitleri ziyaret edilir."*; **Türk Tayyare Cemiyeti Nizâm-Nâme-i Esâsîsi**, Matba'a-i Osmâniye, Kısım 9, Ankara, 1926, s.14.
[172] "27 Kânûn-ı Sânî Çarşamba Günü Türkiye'nin Bütün Şehirleri Mukaddes Hava Şehitlerinin Kahramanlıklarını Yâdetti", **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926, s.2-14.
[173] **BCA, 51-0-0-0, 13-115-10,** 24.01.1926.
[174] "Tayyâre Şehitleri", **Tayyâre Mecmûası**, S.14-20, 15 Kânûn-ı Sânî 1926, s.1; **Hakimiyeti Milliye**, 28 Kanunusani 1929, s.1-2.

başlığıyla,[175] 28 Ocak 1930 tarihlinde Cumhuriyet gazetesi "*Kırık Kanatlar*" başlığıyla,[176] 28 Ocak 1935 tarihinde Ulus Gazetesi "*Hava Şehidlerini Dün Saygı İle Andık*" manşetiyle[177] anma törenlerini okuyucularına duyurmuştur.

Tayyare Mecmuası, 1 Şubat 1926 tarihli sayısında 1914-1925 tarihleri arasında şehit düşmüş Türk tayyarecilerin isimlerini ve fotoğraflarını *"Mübeccel Tayyare Şehidleri"* başlığıyla yayınlamıştır.[178] Bu dönemde şehit düşen pilot haberleri de basın organları aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Örneğin; Pilot Mazlum Bey'in tayyaresi 24 Temmuz 1926 tarihinde Ayestefanos su istasyonuna çarpmış, bunun neticesinde Mazlum Bey şehit olmuştur. Türk Hava Mecmuası, 1 Eylül 1926 tarihli sayısında yaşanan bu kaza ve sonrasında düzenlenen cenaze merasimi ile ilgili haber paylaşmıştır. Mecmua, cenazede konuşan T.Ta.C. İstanbul Şube Başkan Vekili Ziyaeddin Bey Efendi'nin cenaze töreninde yaptığı konuşmayı da okuyucularına şöyle aktarmıştır:

> *"...Bütün vatan şehitleriyle birlikte merhumun aziz namını Türk Tayyare Cemiyeti namına kâl-i hürmetle yad ve pak ruhunu tebcil ederken meslektaşlarına uzun ömürler ve kıymetli muvaffakiyetler temenni etmeyi de bir vecibe ad' eylerim."*[179]

Türk Hava Mecmuası'nın 31 Ocak 1927 tarihli sayısında da tayyare şehitleri ile ilgili yazılar yayınlanmıştır. *"Kalplerimizi Ölülerimize Mezar Yaptığımız Aziz Hava Şehitlerimiz", "Memleketinin Hayatı Uğruna Hayatını Feda Eden Kahramanlar", "Hatıraları Her an Gönüllerimizde Yaşayan Bahtiyar Ölüler"* başlıklı yayınlanan bu yazılarda ilk tayyare şehidi Fethi Bey'den sivil tayyareci Cemal Bey'e, Rasıt Yüzbaşı Bahattin Bey'den Binbaşı Fazıl Bey'e kadar birçok tayyare şehidi hakkında bilgi ve fotoğraflar okuyucularla paylaşılmıştır.[180] Türk Hava Mecmusı'nın 31 Ocak 1928 tarihli sayısında tayyare şehitleri ile alakalı düzenlenen anma merasimleri haber olarak yer almıştır.[181] 15 Şubat 1928 tarihli Türk Hava Mecmuası'nda da 27 Ocak Tayyare Şehitlerini Anma Günü'nde memleketin her

[175] "Tayyare Şehitleri İhtifali", **Akşam**, 28 Ocak 1929, s.1.
[176] "Kırık Kanatlar", **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1930, s.1.
[177] "Hava Şehidlerini Dün Saygı ile Andık", **Ulus**, 28 Ocak 1935, s.1.
[178] "Mübeccel Tayyâre Şehidleri", **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926, s.8-9.
[179] "İstanbul'da Bir Tayyarecilerimiz Kaza Neticesinde Şehit Oldu", **Türk Hava Mecmuası**, S.7, 1 Eylül 1926, s.10-11.
[180] **Türk Hava Mecmuası**, S.17, 31 Kanunisani 1927, s.2-5.
[181] "Hava Şehitlerimize Hükümet Merkezimizde Fevkalade Merasim İcra Edildi", "1928 Hava Şehitleri Günü'nde- Türk Milleti Yekvücut Kalpler Aynı Heyecanlarla Çarpan Derin Bir Huşu İçinde Ululları Yad Etti", **Türk Hava Mecmuası**, S.41, 31 Kanunisani/Ocak 1928, s.457-462.

tarafında büyük merasimler yapıldığına dair haberler yapılmıştır.[182] Türk Hava Mecmuası'nın 65. sayısında ise Yakup Kadri, *"İkar'ın Yavruları"* başlıklı kaleme aldığı yazıda tayyare şehitlerini İkarus ve Prometre adlı iki mitolojik kahraman üzerinden anlatmıştır.[183]

24-25 Mayıs 1935 tarihinde Ankara'da yapılan T.Ta.C.'nin 6. Kongresi'nde ise Ocak ayının zor hava koşulları gerekçe gösterilerek Tayyare Şehitlerini Anma Günü'nün bundan sonra 15 Mayıs'ta yapılmasına karar verilmiştir.[184]

2.1.5. Cemiyetin Eğitim Faaliyetleri

2.1.5.1. Ankara Açık Hava Dershanesi

T.Ta.C.'nin kuruluş amacı 19 Ekim 1925 tarihinde cemiyetin olağanüstü kongresinde kabul edilen tüzüğünün ikinci maddesinde anlatılmıştır.[185] Bu bağlamda cemiyet kurulduktan sonra önem verdiği konulardan biri de ülkenin tayyareci ve makinist ihtiyacını karşılayacak faaliyetler yürütmekti. Çünkü ülkenin hava savunmasında sadece tayyare sahibi olmak yeterli değildi. Tayyarenin yanında yetişmiş ve tecrübeli tayyareci, makinist ve teknisyene de ihtiyaç vardı. Cemiyetin kurucu başkanı olan Cevat Abbas bu konuya şöyle değinmiştir:[186] *"...Tayyare Fabrikaları tesis ettikten ve yüzlerce sivil tayyareci yetiştikten sonra, memleketimizin müdafaa-i havaiyesi tamamen ikmal edilmiş olacaktır..."* Bu bağlamda cemiyet kurulduğu ilk aylardan itibaren bazı adımlar atmıştır. Örneğin; Tayyare Mecmuası'nda T.Ta.C.'de çalışmayı düşünenler için "*Tayyare Makinistleri Aranıyor*" başlıklı ilanlara çıkılmıştır.[187] Bu dönemde cemiyetin makinist ihtiyacını karşılamak için bazı gazetelere şu şekilde ilanlar verilmiştir:

---

[182] **Türk Hava Mecmuası**, S.42, 15 Şubat 1928, s.481-482.

[183] "*…İnsan kendini yerde yürümeğe mahkûm kılan tabiat kanunlarına rağmen kanat takındı havalara çıktı. Bu insanın hilkata karşı bir nevi ilanı harbidir. İşte bu yüzden biz hava şehitlerinin Jüpiterle mücadele ettiği için bir kayaya bağlanan ve ciğerlerini kartallar parçalayan Promete'ye benzetebiliriz…";* Yakup Kadri, "Ikar'ın Yavruları", **Türk Hava Mecmuası**, 3, S.65, 1 Şubat 1929, s.979

[184] "Hava Kurultayı Bitti", **Akşam**, 26 Mayıs 1935, s.4.

[185] *"Türkiye'de tayyareciliğin askerî, iktisadi, içtimai ve siyasi ehemmiyetini tanıtmak ve bu maksatla tayyareciliğe lüzumu olan eşhas ve malzemeyi çoğaltmak ve Türk gençliğinde tayyarecilik aşkını temniye etmektir.";* **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, İktisad Matbaası, Ankara, 1341/1925, s.2.

[186] **Tayyare Mecmuası**, S.5, 31 Ağustos 1341/1925, s.8.

[187] "Tayyare Makinistleri Aranıyor", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341, (arka kapak); "Tayyare Makinistleri Aranıyor", **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341, (arka kapak); "Tayyare Makinistleri Aranıyor", **Tayyâre Mecmûası**, S 4-10, 7 Ağustos 1341, (arka kapak).

"Tayyare Kıtaatında hidemat etmiş ve tayyare makinistliğinden anlayan ve halen askeri kuvva-i havaiye ile hiçbir alakası bulunmayan tayyare makinistlerinin cemiyetimizin bu anda kendilerinden beklediği hidemat-ı vataniyenin kıymetini takdir ederek adreslerini ve kaç lira maaş ile çalışabileceklerini ve şimdiye kadar nerelerde çalışmış bulunduklarını Ankara'da Tayyare Cemiyeti Merkez-i Umumisine müstahcelen bildirmeleri ilan olunur." [188]

Bu doğrultuda yürütülen faaliyetlerden bir diğeri de eğitim faaliyetleridir. 1925 yılının Mayıs ayında Ankara'da eğitime başlayan Açık Hava Dershanesi bu faaliyetlere bir örnektir.[189] Burada motorculuk derslerinin verilmesinin yanısıra tayyare bakım ve onarımı için de atölyeler oluşturulmuştur.[190] Bu süreçte yurt dışından satın alınacak tayyarelerin de vergiden muaf olması talep edilmiştir.[191] Ayrıca satın alınacak tayyarelerden ordunun da yararlanması için Erkânı Harbiye-i Umumiyesi'nin görüşü istenmiştir.[192]

Açık Hava Dershanesi, Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi'nin ilk adımı olarak kabul edilmektedir. Fevzi Paşa da daha kurumsal bir tayyare makinist mektebinin zaman kaybedilmeden açılmasını talep etmiştir. Bunun için İstanbul Yeşilköy'de bulunan metruk bir binanın geçici olarak kullanılabileceğini önermiştir.[193] 23 Nisan 1926 yılında Yeşilköy Makinist Mektebi'nin açılmasıyla da eğitim çalışmalarına bu mektepten devam edilmiştir.

2.1.5.2. Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi

Türk Tayyare Cemiyeti'nin en önemli eğitim faaliyetlerinden biri, 23 Nisan 1926 tarihinde açılan Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi'dir. Cemiyet, tayyarecilik için ihtiyaç duyulan personel ve malzemenin artması için çalışmalara kurulduğu ilk

---

[188] **Cumhuriyet**, 04 Haziran 1925, s.6.
[189] "İlk Mühim Adım, Ankara Açık Hava Dershânesi", **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, s.12.
[190] Tayyare Mecmuası, **a.g.m.,** s.12.
[191] **BCA, 030-10-00-00, 60-403-6-2**, 20.04.1925.
[192] *"21-4-1341 tarih ve 4-2757 numaralı emr-i sâmileri 'ariza-i cevâbiyesidir.*
1-Tayyâre cemiyetinin mübâya'a edeceği tayyârelerin resmden mu'af tutulması keyfiyeti heyet-i vekile-i celilenin tasvibine mütevakkıftır
2-Pilot yetiştirilmesi hususunda en mühim müessesenin, Ankara'da açılacak sivil tayyâre mektebi olacağına nazaran, bu mektebin kariben açılması pek ziyâde şayân temenni ve bu açılıncaya kadar açık hava dershânesinden istifâde olunması münâsibdir. Ancak mekteb ve dershâne için tedârik edilmesi iktizâ edecek tayyârelerin, ordumuz da 'inde'l-lüzûm nâfi' olabilimesi içün kuvâ-yı havâ'iyemize kabul edilmiş numûnelere göre tayyâre mübâya'ası ve bunun için de taahhüdâta kat'i sûrette girişilmeden evvel erkân-ı harbiye-i 'umûmiyenin mutâla'asının alınmasının muvâfık olacağını 'arz ederim efendim" **BCA, 030-10-00-00, 60-403-6-1,** 07.05.1925.
[193] **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl**, Der. Turgut Gürer, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018, s.325-326.

aylarda başlamıştır. Bu doğrultuda cemiyetin kurucu başkanı olan Cevat Abbas Bey ve beraberindeki heyet, 1925 yılının Temmuz ayında yaklaşık iki ay kaldıkları yurt dışı gezisinde birçok tayyare fabrikasını ziyaret ederek firma sahipleriyle görüşmüşlerdir. Bu süreçte Fransız Henriot fabrikasına ait Tayyare Makinist Mektebi'nde de incelemelerde bulunarak böyle bir mektebin İstanbul'da kurulması için firma ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde bir anlaşmaya varılmıştır. 29 Ağustos 1925 tarihinde imzalanan anlaşmaya göre Henriot firması İstanbul'da kurulacak olan tayyare makinist mektebi için ihtiyaç duyulan eğitmen, tayyare ve diğer tüm malzemeleri tedarik edecek, yılda 100 öğrenci yetiştirecektir. Tüm bu hizmetler karşılığında cemiyet firmaya 45 bin lira ödeme yapacaktır. Anlaşma iki yıl sürecek ve iki yılın ardından firmanın tedarik ettiği tüm malzemeler T.Ta.C.'ye bırakılacaktır.[194] 5 Eylül'de İstanbul'a dönen Cevat Abbas Bey, 7500 lira olan ilk taksitin ödenmesi için de İş Bankası'na talimat vermiştir.[195]

Bu bağlamda Cevat Abbas Bey yurt dışı gezisi sonrası yaptığı açıklamada gayelerinin memleketin farklı bölgelerinde tayyare makinist mektepleri açmak olduğundan bahsederek bu konuya öncelik verdiklerini ifade etmiştir.[196] Yurt dışı gezisinden sonra tayyare makinist mektebi çalışmalarına devam edilmiştir. Bu bağlamda 6 Eylül 1925 tarihinde Yeşilköy'deki eski Deniz Tayyare Mektebi'ne ait binalar cemiyetin fen işleri amiri Şakir Hazım Bey tarafından yerinde incelenmiştir.[197] İncelemenin ardından bu binaların tayyare makinist mektebine dönüştürülmesi için ihtiyaç duyulan 20 bin lira T.Ta.C.'nin bütçesinden karşılanmıştır.[198] Cevat Abbas Bey'in 28 Eylül 1925 tarihinde T.Ta.C. Başkanlık görevinden istifa etmesinden[199] sonra tayyare makinist mektebinin kurulmasına yönelik çalışmalar sürmüştür. Bu

---

[194] **Atatürk'ün Yaveri Cevat…,** s.332-333; **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.2-4.

[195] Emin Kurt, "Cumhuriyet Dönemi Teknik Eğitim Modernleşmesinde Tayyare Makinist Mektebi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,** Y.17, S.34, Güz 2021, s.785.

[196] *"Tayyâre ve motor fabrikası da yakında memleketimizde te'sîs etmiş olabilecektir. Muhtelif teklîfat karşısında bulunuyorum. Hepsini şahsî tedkîkât ve kanâ'atimle beraber Ankara'da 'Umûmî Hey'et-i İdâre"nin nazar-ı ıtlâ'na 'arz edeceğim. İlk gâyemiz mektep yapmayı ve bunların adedini memleketimizin muhtelif mahallerinde çoğaltmak, fabrikaları bir an evvel te'sîs ile fa''âliyete geçirmek ve millî havâ filolarımızı pek yakında vücûda getirmektir. Bu münaâsebetlede Tayyâre Cem'iyyetini te'sîs ettiğim günden îtibâren sûr-ı muhtelife ile beyân ve ilân eylediğim veçhile vatan borcu ve muhterem halkımıza karşı nâmus borcu olarak îfâsını taahhüt eylediğim teşebüsâtın tecellîsine kat'iyyen muvaffakiyet hâsıl olacağına kâni'im";* "Tayyâre Cemiyeti'nin Tedkîk Hey'eti Avrupa'dan 'Avdet Etti", **Tayyâre Mecmûası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925, s.2.

[197] **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1341/1925, s.1.

[198] **Vakit,** 8 Ekim 1341/1925, s.3.

[199] "Tayyâre Kongresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel/Ekim 1341/1925, s.4.

süreçte mektep için eski binaların dönüşümü yapılırken diğer taraftan mektebin yönetmenliği de hazırlanmıştır. Buna göre mektebe girmek için öğrencilerin en az 17, en fazla 25 yaşında, en az ortaokul mezunu olmaları; Türk tabiiyetinden, tam sağlıklı, hiçbir suçtan sanık ve mahkûm olmamaları gibi şartlar getirilmiştir.[200] Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra mektep 23 Nisan 1926'da açılmıştır.[201] Mektebin eğitim kadrosunda ise Henriot Tayyare Mektebi'den gelen öğretmenler de vardı. Eğitim süresi bir yıl olarak belirlenen mektebe 100 öğrenci ile başlanmış, ancak iki öğrenci bir gün sonra okuldan atılmıştır.[202] Pilot Albay olan Salim Bey (İlkuçan) Tayyare Makinist Mektebi'nin müdürü olarak atanmıştır.[203] Salim Bey, açılışta bir konuşma yaparak mektebin ehemmiyetini vurgulamış ve mekteple alakalı şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"...Tayyare Cemiyeti, mektebi tesis ederken Fransa Tayyare Makinist Mektebini örnek ittihaz etti. Fransa'dan bir talim heyetini getirtti ve mektep 23 Nisan 1926'da Yeşilköy'de başladı. Tayyare Makinist Mektebini, mübalağa hissinden tamamıyla azade olarak askeri tedris yuvası diyebiliriz. Mektebin yüz talebesi vardır. Bu talebe en son sistem usul ve vesaitle yetiştirilmektedir. Bina bir dershane, bir yatak koğuşu, bir yemekhane ve bir hamamdan mürekkeptir. Bundan başka mektep, mükemmel bir motor atölyesi ile bir tesviye ve demirhaneye ve altı tayyarelik bir kurma hangara maliktir..."* [204]

Kurumsallık ve eğitimin ciddiyetine önem veren cemiyet, 68 maddeden oluşan Tayyare Makinist Mektebi Tüzüğü'nü de hazırlamıştır.[205] Teorik ve uygulamalı derslerden oluşan müfredatta öğrencilere fizik, aritmetik, elektrik gibi derslerinin yanında tornacılık, demircilik gibi pratik dersler de verilmiştir.[206] Mektepte verilen

---

[200] "Yeşilköy'de Küşad Edilecek Tayyâre Cem'iyyeti Makinist Mektebine Duhûl Şerâ'iti", **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926, s.23-24.
[201] **Cumhuriyet**, 22 Nisan 1926, s.4.
[202] **Milliyet**, 25 Nisan 1926, s.3.
[203] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.167; Fırtına, **a.g.e.,** s.21.
[204] "Tayyare Makinist Mektebi", **Türk Hava Mecmuası**, Özel Sayı, 30 Ağustos 1927, s.14.
[205] Genel kurallar başlığıyla tüzüğün ilk üç maddesi: *"Bina'en-aleyh mektep, mesleki terbiyesinden başka ictimai ve ahlaki terbiye itibariyle de bir zabitte bulunması lazım gelen evsaf ile mütehalli kılınmaya hadim olacaktır. Terbiyeten ahlakiye ve medeniye, terbiye-i meslekiyenin fevkinde tutulmalıdır. Şeref, haysiyet, amirlere karşı şuurlu bir itaat, irade ve azim gibi havass mevcut olmadıkça sırf makinistliğe ait malumat ile mesleğe nafi bir uzuv yetiştirilmiş olamaz. Âdâb-ı muaşeret kavaidi samimi kardeşlik hisleri, müşterek meslek yoluna dâhil olan talebe için kendilerini hedefe ulaştıracak en mükemmel bir ışıktır. Talebe mektepte bulunacağı kısa müddet zarfında bu ışığın korundan istifadeyi gözden kaçırmamalıdır."* **Tayyâre Mecmûası**, S.18-24, 15 Mart 1926, s.22-24.
[206] **Atatürk'ün Yaveri Cevat...,** s.332.

dersler bunlarla sınırlı değildir. Ayrıca öğrenciler otomobil kullanmalarına ve ziraat makinelerini tamir etmelerine yönelik eğitimler de almışlardır.[207]

Bu süreçte bazı gazeteler mektepte eğitim gören öğrenciler ve mektebin çalışmaları hakkında dönem dönem çeşitli haberler yapmıştır. Örneğin; 21 Ağustos 1926 tarihli Milliyet gazetesi, *"...İstanbul'un kuytu bir köşesinde sessiz ve sedasız çalışan ve yetişen birtakım gençler vardır ki bunlar yarına, yarının Türk Hava Kuvvetlerine faal ve mütefennin birer uzvu olacaklardır..."* diyerek[208] Tayyare Makinist Mektebi'nin öneminden bahsetmiştir. 1927 yılının Ağustos ayında mektepte ikinci döneme geçilmiş ve bu dönem için de 100 öğrenci mektebe alınmıştır.[209] Mektebin üçüncü dönemi ise 1928 yılının Haziran ayında başlamıştır.[210] 1926-1928 yılları arasında toplam 178 makinist yetişmiştir. Makinist sayısı, Türk Hava Mecmusı'nda şu ifadeler şeklinde yer almıştır:

> *"Tayyare Makinist Mektebimiz, iki sene zarfında 178 makinist yetiştirmiş ve bu talebeden onu Makinist Ustabaşısı tahsili görmek için Fransa'ya Henriot müessesesine gönderilmiş, altısı muallim muavini olarak mektepte alıkonulmuş, mütebakisi de mektep talimnamesine tevkifen askeri hava kıtaatına tevzii edilmiştir."*[211]

Tayyare Makinist Mektebi'nin çalışmalarına, cemiyetin yayın organı olan Türk Hava Mecmuası'nın yazarları tarafından da sık sık yer verilmiştir. Bu bağlamda mecmuanın 15 Haziran 1926 tarihli sayısında Haşim Nahit, *"Türk Tayyareciliği ve Türkiye'de İmal Zanaatı"* başlıklı makalesinde makinist mektebinde öğrenim gören öğrencilerin hem milli havacılık endüstrisinde hem de diğer fenni alanlarda istihdam imkânı elde edeceklerini anlatmıştır.[212]

---

[207] "Hava Kuvvetleri Her Şeyden Evvel Eşhasın Kıymet-i İlmiye ve Meslekiyelerine İstinad Eder", **Türk Hava Mecmuası,** S.43, 1 Mart 1928, s.504.
[208] **Milliyet**, 21 Ağustos 1926, s. 1-4.
[209] "Merkezi Heyet İdare Raporu", **Türk Hava Mecmuası**, S.36-37, 15-30 Teşrin-i Sani 1927, s.347.
[210] "Tayyare Makinist Mektebi Üçüncü Sene-i Devriyesinin Küşadını Tes'id Etti", **Türk Hava Mecmuası**, S.51, 30 Haziran 1928, s.675.
[211] **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrin-i Sani 1928, s.610.
[212] "…*Tasavvur ediniz ki cemiyetin bu mektebi her sene yüzlerce makinist yetiştirsin, bunlardan tayyare makinistliği yapmayanlar ister istemez memleketin diğer istihsalat şubelerinde kullanılan makineleri işletecekleri ve eğer işletecekleri makine mevcud olmasa bile, makinenin say'i ve amel sahasındaki kıymetini artık takdir etmeye başlamış olan halkımız Türk makinistlerin memleket dahilinde mevcud bulunduğunu görerek kendi işinde kullanmak istediği makineleri getirtmekte tahalluk gösterecektir..."*; Haşim Nahit, "Türk Tayyareciliği ve Türkiye'de İmal Zanaatı", **Türk Hava Mecmuası**, S.2, 15 Haziran 1926, s.2-3.

Mecmuanın 15 Ağustos 1927 tarihli sayısında Bitlis Mebusu Muhittin Nami Bey, "*Cemiyetimizin Tayyare Makinist Mektebi"*[213] başlıklı yazısında mektebin faaliyetleri hakkında okuyucularını bilgilendirmiştir. Tayyare Makinist Mektebi Müdürü Salim Bey de mecmuanın 30 Ağustos 1927 tarihli sayısında *"Tayyare Makinist Mektebi"*[214] adlı bir makale kaleme almıştır. Mecmua, 30 Haziran 1928 tarihli sayısında *"Tayyare Makinist Mektebimiz Üçüncü Sene-i Devriye-i Küşadını Samimi Bir Merasimle Tes'id Etti"* adlı habere yer vermiştir.[215] 15 Eylül 1928 tarihli sayıda ise *"Yeşilköy'de Askeri Bir Mektep Haline İfrağ Edilen Tayyare Makinist Mektebimizden Bu Yıl 87 Gencimiz Neşet Etmiştir"*[216] haber başlığıyla mektebin öğrenci sayısı kamuoyuna aktarılmıştır.

Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi, 15 Eylül 1928 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'nın talebi üzerine Millî Savunma Bakanlığı emrine devredilmiştir. Masraflarını da yine T.Ta.C. üstlenmiştir.[217] Askeri statüye alınan ve ismi "*Hava Gedikli Küçük Zabit Makinist Mektebi"* olarak değiştirilen mektepte eğitim süresi bir yıldan iki yıla çıkartılmıştır. Böylece bu okulda astsubay makinistler mezun olmaya başlamıştır.[218]

Tayyare Makinist Mektebi'nin 1926-1928 yılları hem öğrenciler hem cemiyet açısından verimli geçse de sonraki yılda bazı olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. 1929 yılında Vakit, İkdam gibi bazı gazeteler ilk mezunlardan 35 kişinin taahhütlerine rağmen Hava Kuvvetleri'ne katılmadığını ya da izinsiz bir şekilde görevlerinden ayrıldıklarını yazmıştır.[219]

1930 yılında bu okuldan mezun olanlara, hava makinist mektebini başarıyla bitirmeleri şartıyla pilot olabilme imkânı getirilmiştir. İlgili şartlı madde şu ifadeleri içermektedir: [220] *"Askerî pilot olmak ve askeri tayyareciliğin diğer ihtisas işlerinde*

---

[213] Bitlis Mebusu Muhittin Nami, "Cemiyetimizin Tayyare Makinist Mektebi*",* **Türk Hava Mecmuası**, S.30, 15 Ağustos 1927, s.151-153.
[214] Türk Tayyare Cemiyeti Makinist Mektebi Müdürü Salim, *"*Tayyare Makinist Mektebi*",* **Türk Hava Mecmuası**, S.31, 30 Ağustos 1927, s.14.
[215] "Tayyare Makinist Mektebimiz Üçüncü Sene-i Devriye-i Küşadını Samimi Bir Merasimle Tes'id Etti", **Türk Hava Mecmuası**, S.51, 30 Haziran 1928, s.687.
[216] "Yeşilköy'de Askeri Bir Mektep Haline İfrağ Edilen Tayyare Makinist Mektebimizden Bu Sene Seksen Yedi Gencimiz Neşet Etmiştir", **Türk Hava Mecmuası**, S.56, 15 Eylül 1928, s.834.
[217] **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrin-i Sani 1928, s.611.
[218] Kaymaklı, **a.g.e.,** C.II, s.175.
[219] **Vakit**, 26 Haziran 1929, s.2; **İkdam**, 27 Haziran 1929, s.2.
[220] "Hava gedikli küçük zabit makinist mektebinin kaydıkabul şeraiti", **Vakit**, 31 Ekim 1930, s.10.

kullanabilmek için evvela hava makinist mektebini muvaffakiyetle ikmal etmek şarttır."

Bu süreçte bazı devletler, ülkemizdeki tayyare mekteplerine öğrenci göndermek için talepte bulunmuştur. Örneğin; 1933 yılında Suudi Arabistan Hükümeti, Türkiye Harp ve Tayyare Mekteplerinde okumak üzere 10 öğrenci göndermek istediğini ve hangi şartlarda öğrencilerin kabul edileceğini sormuştur. Büyük Erkanı Harbiye Reisliği ise masraflarının kendi hükûmetlerine ait olmak üzere bu öğrencilerin mekteplerimize alınmasında herhangi bir mahzur olmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine 24 Nisan 1933 tarihindeki İcra Vekilleri Heyetinin toplantısında masraflarının kendi hükümetlerine ait olmak şartıyla Suudi Arabistan hükümetinin göndermek istediği öğrencilerin mekteplerimize alınmasına onay verilmiştir.[221] Ancak sonraki yılda Suudi Arabistan'dan öğrenci gelip gelmediğine dair resmi bir bilgi bulunmamaktadır.

Hava Gedikli Küçük Zabit Makinist Mektebi 1935 yılında Eskişehir'e taşınmış,[222] 1936 yılında ise Hava Okullar Komutanlığına bağlanmıştır.[223]

2.1.5.3. Avrupa'ya Öğrenci Gönderilmesi

T.Ta.C., hem havacılık endüstrisinde çalışacak personelinin liyakatli olmasını sağlamak hem de ülkenin geleceğinde donanımlı tayyare mühendislerine sahip olmak için yürüttüğü eğitim faaliyetlerinden biri de Avrupa'ya öğrenci göndermekti. Bu doğrultuda kurulduğu yıldan itibaren söz konusu mevzuyu öncelikleri arasına almıştır. 1926'da ise Avrupa'ya gönderilecek öğrenciler için tüm detayları içeren bir talimatname hazırlamıştır. Bu talimatnameye göre yurt dışına gönderilecek öğrencilere hangi desteklerin verileceği, mezuniyetten sonra nerede çalışacakları, hangi koşullara göre kayıtlarının silineceği gibi mevzular detaylıca anlatılmıştır.

[221] **BCA, 30-18-1-2, 35-28-17,** 24.04.1933.
[222] Kaymaklı, **a.g.e.,** C. II, s.221.
[223] Zeynep Gülten, **Havacılık Tarihinde Yeşilköy**, Hava Harp Okulu Hava Kuvvetleri Müzesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.38-40.

Talimatnamede;[224]

1. *"Türk tayyâre cemiyetinin tayyâre mühendisliği tahsîl itmek üzere Avrupa'ya göndereceği talebelerin bi'l-müsâbaka intihâb ve kabûlü şera'iti ayrıca i'lân ve icrâ idilir."*

2. *"Avrupa'ya i'zâmı takarrür iden talebeler, ikmâl-i tahsîl tarihinden i'tibaren beş sene müddetle Türk tayyâre cem'iyetinin emrinde ve cem'iyetin göstereceği mahallerde ihtisâsları derecesine göre virilecek ma'aşla çalışmağı kabûl itmedikleri veya işbû ta'lîmâtnâmenin altıncı maddesinde mezkûr-ı esbâbdan dolayı terkîn kayd mu'âmelesine duçâr oldukları takdîrde kendileri içün cem'iyetce ihtiyar olunan bi'l-'umûm masârıfı tesviye ve i'ade ideceklerine da'ir mu'teber bir kefâletnâmeyi hareketlerinden evvel Türk tayyâre cem'iyetine tevdi'i ideceklerdir."*

3. *"Tahsîlin devamı müddetince talebeden her birinin ma'aşı tayyâre mühendis mekteb-i 'alisine kayd ve kabûl olundukları takdîrde gazetelerdeki i'lân-ı vech ile iki yüzer dolardan maktû'an virilecekdir. Şayed mühendis mektebine giremediği ve ihzârı kısımlarda kaldığı takdîrde mahiye maktû'an 85 dolar virilecekdir. Avrupa'ya hareketleri sırasında ayrıca iki kât elbise ücreti ile 'azimet harcırâhları def'aten tesviye idilecekdir."*

4. *Tahsîlini ikmâl ile memleketine 'avdetinden i'tibaren altı ay zarfında Türk tayyâre cem'iyetince kendisine bir vazife tevdi'i idilmeyen talebe serbestisini iktisâb ider ve ikinci maddede mevzu'u bahis kefâletnâmenin hükmü mefsûh 'ad olunur.*

5. *Talebeler tahsîllerinin hitâmında mekteb-i şehâdetnâmelerini hâmilen ve hitâm tahsîlden i'tibâren nihayet bir aylık bir müddet zarfında Türkiye'ye 'avdete ve Türk tayyâre cem'iyetine müraca'atla 'arz hidmete mecbûrdurlar.*

6. *Cem'iyet arzu ittiği takdîrde talebeden ba'zılarını diğer mü'essesât ve fabrikalarda tedkîkât ve tetebbu'ât yaptırmak üzere 'aynı ma'âşla veya merkezi hey'et-i idârenin tensîb ideceği 'ilave'-i tahsîsâtla bir müddet daha Avrupa'da alıkoyabilir. Bu talebelerden üçü Avrupa hükümetinin tayyâre mühendisliği inşââtında ihtisâs sahibi bulundukları tasdîk idilenlere ayrıca beş bin lira mükâfât virilecekdir.*

Talebenin terkîn kaydını mûceb-i ahvâl ber vech-i atidir:

a) Tahsîle hareket emrini tebliğ tarihinden i'tibaren on gün zarfında mahall-i tahsîle hareket itmemiş bulunmak.

b) Mahall-i tahsÎle muvâsalatdan i'tibaren nihayet on beş gün zarfında devam ideceği mekteb veya mü'esseseye devâma başlamamış bulunmak.

c) Mahal ve şu'be'-i tahsîlini hodbehod tebdîl eylemek.

[224] "Türk tayyâre cem'iyeti tarafından tayyâre mühendisliği tahsîli içün Avrupa'ya gönderilecek talebelere mahsûs ta'lîmâtnâme"; **BCA, 180-9-0-0, 36-190-11,** 27.10.1926.

d) Sefâhatle me'lûf olduğu müfettiş raporlarıyla veya devam eylediği mekteb veya mü'essese idâresinin iş'ârâtıyla sabit olmak.

h) Tayyâre cem'iyeti riyâseti ile ta'yîn ideceği müfettişlerin ve devam eylediği mekteb veya mü'essese idâresinin vazife ve tavr-ı hareketi hakkındaki mükerrer teblîgât, ihtârât ve irşâdâtına ri'âyet itmemek.

v) Ma'zeret-i sıhhiyeye müstenid olmaksızın terfi'i sınıf idememek.

z) Müddet mu'ayenesi zarfında ma'zeret-i sıhhiye mevcûd olmaksızın ikmâl-i tahsîl idememek.

h) Tabîb raporuyla mü'eyyed sıhhi esbâb-ı haricinde vazifesine üç gün devam itmemek.

Hazırlanan bu talimatname doğrultusunda gönderilen öğrencilerin ihtiyaçları cemiyet tarafından karşılanmıştır. Tayyare mühendisliğine kayıt yaptırıp kaydı kabul edilenlere 200'er dolar, mektebin hazırlık bölümüne kayıt yaptıranlara ise 85'er dolar burs vermiştir. Ayrıca dönem dönem Avrupa'ya müfettiş gönderilerek öğrenciler teftiş edilmiştir. Eğitimini tamamlayıp yurda dönen öğrenciler ise T.Ta.C. tarafından belirlenen yerlerde görev yapmışlardır.

23 Nisan 1926'da açılan Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi'nde tahsil gören öğrencilerden 10 tanesi, ilk eğitim döneminin sonunda Fransa'daki Henriot Tayyare Makinist Mektebi'ne ek tahsil için gönderilmiştir.[225] Cemiyet Başkanı Fuat Bey, 28 Kasım 1926'da Ankara'da düzenlenen T.Ta.C.'nin ikinci büyük kongresinde yaptığı konuşmada; Avrupa'da tayyare mühendisliği eğitimi gören iki talebe dışında, cemiyetin yaptığı sınav neticesinde 5 talebenin daha Fransa'ya gönderildiğini belirtmiştir.[226]

1926-1928 yılları arasında Avrupa'ya gönderilen öğrencilerle alakalı Türk Hava Mecmuası da okuyucularını zaman zaman bilgilendirmiştir:[227] Örneğin; 30 Kasım 1928 tarihli sayısında; *"Tayyare Makinist Mektebimiz, iki sene zarfında 178 makinist yetiştirmiş ve bu talebeden 10'u Makinist Ustabaşısı tahsili görmek için Fransa'ya Hanriot müessesesine gönderilmiş..."* ifadesini kullanmıştır. Yurt dışında eğitim gören öğrencilerin bazıları iyi derecelerle mezun olmuşlardır. 1928 yılında

[225] Emin Kurt, "Cumhuriyet Dönemi Teknik Eğitim Modernleşmesinde Tayyare Makinist Mektebi" …, s.797.
[226] **Vakit**, 29 Teşrin-i Sani 1926, s.3.
[227] **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrin-i Sani 1928, s.610; "Türk Tayyare Cemiyeti Avrupa'ya Talebe Gönderiyor", **Türk Hava Mecmuası**, S.25, 1 Haziran 1927, s.25.

Fransa'dan tayyare mühendisliği eğitimi gören öğrencilerden Burhaneddin Hakkı Bey, büyük bir başarı elde ederek 52 öğrenci arasında en başarılı ikinci öğrenci, Mustafa Şerafettin Bey ise yine kendi sınıfında 8. olarak eğitimlerini tamamlamışlardır.[228]

25-26 Kasım 1930 tarihinde yapılan T.Ta.C.'nin Dördüncü Büyük Kongresi'nde cemiyetin faaliyetleri ve çalışmalarıyla alakalı bilgilendirme yapılırken son iki yılda yurt dışına gönderilen öğrenci sayısının 18'e çıktığı ifade edilmiştir.[229] 27-28 Kasım 1932'de düzenlenen Beşinci Büyük Kongrede ise Fuat Bey yurt dışında eğitim gören öğrencilerle ilgili bilgiler vermiştir.[230]

Cemiyetin kuruluşundan 1934'e kadar geçen 9 yıllık dönemde Avrupa'daki mekteplerden 16 tayyare mühendisi mezun olmuştur.[231]

2.1.6. Türk Tayyare Cemiyeti'nin Tayyare Sanayii Faaliyetleri

2.1.6.1. Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) ve Kayseri Tayyare Fabrikası

Hem I. Dünya Savaşı hem de Kurtuluş Savaşı'nda tayyare endüstrisinin olmayışı büyük sıkıntılara yol açmıştır. Bu süreçte malzemelerin yetersiz olmasından dolayı tayyareler bile tamir edilememiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra devletin kurucu kadrosu, bu bilinçle milli tayyare endüstrisinin gelişmesi ve bu alanda ileri teknolojinin kullanılması için kamuoyuna aydınlatıcı konuşmalar yapmışlardır. 19 Ekim 1925'te Ankara'da düzenlenen T.Ta.C.'nin Olağanüstü Kongresi'nde bir konuşma yapan İsmet Paşa, tayyare endüstrisinin ehemmiyetinden bahsetmiştir.[232]

---

[228] "Avrupa'daki Talebelerimizin Bir Muvaffakiyeti", **Türk Hava Mecmuası**, S.55, 30 Ağustos 1928, s.807.

[229] Verel, **a.g.e.,** C.1, 1966, s.18.

[230] "*…Almanya'da tahsil görenlerden iki efendi mühendis diploması almıştır. Bunlardan bir tanesi 1931'de memlekete dönerek Kayseri Tayyare Fabrikasında göreve başlamıştır. İkisi doktora yapmak için Almanya'da kalmıştır. Fransa'da eğitim gören 5 efendi mühendis diploması almış ve stajını tamamlayan üç efendi 1931 ve 1932'de Vekâlet emrinde çalışmaya başlamıştır. Bugün Avrupa'da tahsil gören 15 öğrenci olup, 3"ü Almanya'da ve 12'si Fransa'da öğrenim görmektedir…";* **TBMM Zabıtları**, Yer: 74-2353, Dem: 74-4377, Tarih: 27-28 Kasım 1932, Sayı: M.M. 407, s.11-15; **Türk Tayyare Cemiyeti Beşinci Kongre Zabıtları**, 27-28 Kasım 1932, Hakimiyeti-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.16.

***** *"Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi"*

[231] Mezun olan isimler: *"Vehbi Cemal, Şerafettin Mustafa, Kudret Fethi, M. Burhan, Cemal Cezmi, Hulki Rıza, Servet Fait, Selahattin Reşit, Muammer Zeki, Selahattin Sabri, Münir Tevfik, Süreyya Kadri, Ertuğrul Esat, Alaattin Ayanoğlu, Kemal Cemalettin, Haldun Rıza…";* M. Bahattin Adıgüzel, **Gökteki Venüs**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, s.28.

[232] *"… Biz tayyarecilik denildiği zaman tayyareyi düşünüp, tayyareyi vücuda getirebilecek mühendisi, tayyareyi en hurda aksamından en kaba aksamına kadar vatanda imal edecek tedabiri tayyare imaline*

16 Şubat 1925 tarihinde T.Ta.C.'nin kurulmasından sonra da Mustafa Kemal Paşa yaptığı birçok konuşmada milli endüstrinin ülke için taşıdığı önemi vurgulamış ve bu konudaki hedeflerini anlatmıştır.[233]

Cemiyetin kurucu başkanı olan Cevat Abbas da Anadolu Ajansı muhabirine verdiği demeçte ülkemize ait motor ve tayyare fabrikalarının bir an evvel faaliyete geçmesi için yoğun olarak çalışıldığını belirtmiştir.[234] Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin hava harp endüstrisine yönelik attığı ilk adımlardan biri Alman firması Junkers ortaklığında Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi'nin (TOMTAŞ) kurulmasıdır. Bu dönemde hava harp endüstrisi kapsamında Almanya ile sıcak ilişkiler öne çıkmıştır. 1924 yılında "*Türk-Alman Dostluk Antlaşması*" imzalandıktan sonra[235] iki ülke arasında büyükelçilik atamaları gerçekleşmiştir. Türk hükümeti 8 Mayıs 1924 tarihinde Alman Büyükelçisi Rudolf Nadoly için agreman verilmiştir.[236] 3 Ağustos 1924 tarihinde Kemaleddin Sami Paşa Türkiye'nin Berlin Ortaelçisi olarak atanmış,[237] 20 Ağustos 1924 tarihinde ise Kemaleddin Sami Paşa'ya büyükelçilik unvanı verilmiştir.[238]

Bu süreçte Türk-Alman ilişkilerinde öne çıkan konulardan biri, Alman firmalarının savunma sanayisine yönelik talepleri olmuştur. Çünkü 1918 yılında imzalanan Versay antlaşmasıyla Almanya'nın özellikle savunma sanayii ve tayyare endüstrisi faaliyetleri kısıtlanmıştır.[239] Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ise bu konuda iş birliği ve yatırıma ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda Alman firması Junkers ile görüşmeler devam etmiş, Millî Savunma Bakanlığı'nın talebi doğrultusunda 26 Kasım 1924 tarihinde Junkers firmasından pazarlık usulüyle 10 adet

---

*yarayacak ve temin olunmasını hülasa vücuda gelecek tayyarenin fenni bir tarzda yapılması için makineden ve fenden anlar mütehassısları ve bu tayyareleri vatanın havasında kemal-i hâkimiyetle kemal-i cesaretle kullanacak cesur tayyarecileri hep beraber vücuda getirmeyi istihdaf ediyoruz…"***;** **Tayyare Mecmuası**, 31 Ekim 1925, s.3-5.

[233] *"Eskimiş teknolojileri değil, en yeni teknolojiyi ülkeye getirmediğimiz, getiremediğimiz sürece, yabancı ülkelere bağımlı olmaktan kurtulamayız. Bunun için de mümkün olduğu kadar kemerleri sıkarak kendi yağımızla kavrularak bir yandan da yeni parasal kaynaklar yaratarak çağdaş teknolojilerin en yenilerini topraklarımıza taşıyacağız. Eski teknolojileri bize kolaylıklar tanıyarak getiren yabancı devletlerin kurnazlıklarını anlamak için insanın ya kör ya da aptal olması gerekir…"*; Oktay Verel, Sabiha Gökçen, **Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti**, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1982, s.67.

[234] **Tayyare Mecmuası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925, s.7.

[235] Cemil Koçak, **Türk-Alman İlişkileri (1923–1939),** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s.9.

[236] Koçak, **a.g.e.,** s.6-10.

[237] **BCA, 30.18.1.1, 10.36.19,** 03.08.1924

[238] **BCA, 30.18.1.1, 10.41.4,** 20.08.1924

[239] Haşim Erdoğan, Enes Öz, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kayseri'de Teknik Anlamda Bir Girişim: Kayseri Uçak Fabrikası", **Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.32, Sonbahar 2016, s.171.

madeni tayyarenin alınmasına yönelik bir kararname çıkarılmıştır. Kararnamede şu ifadeler yer almıştır:

> *"Almanya'da Junkers Fabrikasından mubâyaası tensîb olunan on adet "Junkers ma'deni tayyaresinin" yed-i vâhidde bulunmasından pazarlık suretiyle mubâyaası Müdâfaa-i Milliyye Vekâlet-i Celîlesinin 26.11.340 tarih ve Harbiye Dairesi Tayyâre Şubesi 792 numaralı tezke- resi ile vaki teklifi üzerine İcrâ Vekîlleri Hey'etinin 26.11.340 tarihli ictimâında kabul olunmuştur."*[240]

Her iki ülkenin büyükelçileri de bu doğrultuda ilişkilerin geliştirilmesi için çeşitli faaliyetler yürütmüşlerdir. Türk Büyükelçisi Kemaleddin Sami Bey, Almanya'daki *"Junkers Tayyare Fabrikası, AEG, Siemens Elektirik Fabrikaları, Telefunken"* vs gibi öne çıkan firmaları gözlemleyerek edindiği izlenimleri 18 Aralık 1924 tarihinde bir rapor halinde Dışişleri Bakanlığı'na sunmuştur. Kemaleddin Sami Bey hazırlandığı bu raporda, Alman fabrikaları hakkında teknik bilgiler verirken Junkers Tayyare Fabrikası'nda 250 mühendis ile 3 bin işçinin çalıştığını ve ayda iki kişilik 100 adet bombardıman tayyaresi üretim kapasitesine sahip olduğunu, tayyarelerde ahşap malzeme yerine alüminyum ve demir aksamlarının kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca ilgili raporda, Junkers firmasının Rusya'da ayda 50 tayyare imal edecek kapasitede bir fabrika kurduğu, bu fabrikada çalışan mühendis ve ustabaşıların Alman olduğu ve Junkers fabrikası yetkililerinin Türkiye'de de tayyare fabrikası kurmaya istekli oldukları vurgulanmıştır.[241]

T.Ta.C.'nin kurulmasıyla birlikte tayyare fabrikası ile alakalı çalışmalar hızlanmıştır. 4 Mayıs 1925 tarihinde Cenevre'de başlayan silah ticareti konulu konferansa katılan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik Paşa, buradan Berlin'e geçerek Alman sanayi temsilcileriyle bir dizi görüşme yapmıştır.[242] Türk hükümeti ise 12 Mayıs 1925 tarihinde Berlin Büyükelçisi Kemaleddin Bey'e, Alman Junkers firması ortaklığında savaş ve nakliye tayyareleri imal etmek amacıyla kurulacak fabrikanın mukavelesini oluşturma ve tasdik etme yetkisi vermiştir.[243] 17 Haziran 1925 tarihinde hava kuvvetlerinin ikmali için gerekli avcı, keşif ve bombardıman tayyarelerinin Alman Junkers firmasından satın alınmasına karar verilmiştir.[244] 1925

[240] **BCA, 30.18.1.1, 11.56.12,** 26.11.1924.
[241] **BCA, 230.0.0.0, 8.26.3,** 18.12.1924.
[242] Emre Uçar, "Türk Havacılık Sanayisinde Kayseri Uçak Fabrikasının Yeri", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2008, s.33-34.
[243] **BCA, 30.18.1.1, 13.29.7,** 13.05.1925.
[244] **BCA, 30.18.1.1, 14.39.11,** 17.06.1925.

yılının Temmuz ayında Cevat Abbas Bey başkanlığındaki heyetin yaptığı yurt dışı gezisi kapsamında Alman Junkers Tayyare Fabrikası da ziyaret edilerek Türkiye'de bir tayyare fabrikasının kurulmasına yönelik görüşmeler yapılmıştır.[245]

Alman Junkers firması ile Türk yetkililer arasında devam eden tüm bu görüşmeler olumlu şekilde neticelenmiştir. Bu bağlamda Türk hükümeti ile Junkers firması arasında ortak bir şirketin kurulmasına ve Millî Savunma Bakanlığı'nın belirleyeceği bir yerde ise tayyare ve tayyare motor fabrikasının inşa edilmesi için antlaşma yapılmasına karar verilmiştir. 5 Ağustos 1925 tarihinde Türk hükümeti, Alman Junkers firmasıyla yapacağı sözleşmenin imzalanması için Maliye Vekili Hasan Bey'e yetki vermiştir.[246] 15 Ağustos 1925 tarihinde Türkiye ile Alman firması Junkers Flugzeugwerke AG arasında, "*harp ve ticaret tayyâreleri, tayyâre motorları ve tayyâre levazımı imal ve ihzarı için fabrika ve tesisler kurmak üzere*" bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme, tayyare fabrikasının yanında havayolu hizmeti ve zehirli gaz fabrikasının yapılmasını da içermiştir. Sözleşmenin imzalanmasının ardından 7 Eylül 1925 tarihinde TOMTAŞ kurulmuştur. 25 Ekim 1925 tarihinde de Bakanlar Kurulu tarafından TOMTAŞ'ın kuruluşu onaylanmıştır.[247]

Bakanlar Kurulu'nun onayının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk tayyare ve motor üretim şirketi olan TOMTAŞ böylece resmi olarak kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Junkers Flugzeugwerke Aktien Firması arasında imzalanan 17 maddelik sözleşmenin içeriği ise şu şekildedir:[248]

1. *"Taraflar, savaş ve ticaret uçakları üretmek üzere bütün ayrıntılarıyla birlikte bir uçak ve motor fabrikası kurmak amacıyla, birlikte bir anonim şirket kurmuşlardır. Şirketin adı, "Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi'dir. Bu fabrika Yahşihan batısında, Kızılırmak demir yolu köprüsü ile Kayseri arasında Hükûmet tarafından belirlenecek yere inşa edilecektir."*

2. *"Şirketin sermayesi 3.360.000 Türk lirasından ibaret olup her iki tarafça eşit olarak koyulacaktır. Taraflar sözleşmenin yürütülmesinde ya da diğer nedenlerle*

[245] M. Bahaddin Adıgüzel, **Türk Havacılığında İz Bırakanlar…,** s.60.
[246] **BCA, 30.18.1.1, 15.50.20,** 05.08.1925
[247] *"Harp ve ticaret tayyareleri, tayyare motorları ve tayyare levazımı imal ve ihzarı için fabrikalar ve tesisat vücuda getirmek üzere Hükümet-i Cumhuriyetimiz ile Junkers Tayyare Motor İnşaat Anonim Şirketi bünyesinde teati edilen 15 Ağustos 341 tarihli mukavelename mucibince Ankara'da, 40 sene müddet 3.360,000 Türk Lirası sermayeli, 'Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi' adı altında merkezi Ankara olmak üzere 25 Ekim 1925 tarihli Bakanlar Kurulu tarafından iç tüzüğü kabul edilerek TOMTAŞ'ın kurulmasına karar verilmiştir."*; **BCA, 30.18.1.1, 16.67.6,** 25.10.1925
[248] **BCA, 230.0.0.0, 8.28.1,** s.107-109, 17.04.1926.

şirket için sermaye artışı talep edebilirler. Bu durumda her iki tarafta aynı paylarla ve şartlarla buna katılacaktır."

3. *"Junkers, ortak kurulan anonim şirketine, metal uçaklar yapılırken kendi şirketi gibi şimdiye kadar ve bundan sonra üretim deneyimleri ve iyileştirmeleri sağlamayı üstlenecek ve sözleşme süresince bunu devam ettirecektir. Ayrıca Junkers, üçüncü taraf olarak patentleri vermeye hazırdır."*

4. *"Kurulacak fabrikanın üretim kabiliyeti, çalışma yasası göz önüne alınarak günlük 8 saatten aşağı düşmemek üzere, yıllık 250 uçağa ulaşacaktır. Bu süre A-20 tipi uçağın üretimi için gerekli olan 7.000 iş saati dikkate alınarak belirlenmiştir."*

5. *"4. maddede öngörülen verimliliğe ulaşmak amacıyla, inşa için parasal araçlar ve gerekli görevler zamanında yerine getirilmelidir."*

6. *"Fabrika tamamlanınca Hükûmetin ihtiyacı olan uçak ve motorlar, özellikle bu Şirketten sağlanacak ve satın alınacaktır. Buna karşılık, Şirketin yükümlülüğü olarak Şirket tarafından yapılan uçaklar, belirtilen teknik ve askerî talepler metal uçaklara uygun olacaktır. Şayet Şirketin fabrikası talep edilenler için yeterli gelmezse Hükûmet bunu başka yerden sağlamakta serbesttir."*

7. *"Türkiye'deki fabrika hizmete girinceye kadar Hükûmet, talep edilen uçak ve uçak motorlarının siparişlerini Junkers'e vermekle yükümlüdür. Bu durumda, Şirket uygun fiyat ve ödeme kolaylıkları sağlayacaktır. Junkers, Hükûmetin talep ettiği kalite ve sayıda uçağı sağlayana kadar Hükûmet bunu başka kanallardan sağlamakta serbesttir."*

8. *"Teknik ve ticarî direktörler, Şirket tarafından gösterilen adaylar arasından, bunların yardımcıları, Hükûmet tarafından atanacaktır. Şirketin yönetim kurulu üyeleri, taraflarca eşit olarak seçilecek, yönetim kurulu başkanı Hükûmet tarafından seçilecek ve başkanın oyu oyların eşit olması hâlinde belirleyici olacaktır."*

9. *"Fabrika, Türkiye hava filosunun ihtiyaçlarını sağlamak için kurulduğundan Hükûmet, hiç olmazsa fabrikanın verimli harcamalarına karşılık gelecek derecede, fabrikaya sipariş vermekle yükümlüdür."*

10. *"Şirket, bir motor fabrikası kurarak burada bütün eklentileri ile benzinli uçak motoru üretecektir. Yönetim kurulu motor malzemesinin Türkiye'de veya Şirketin fabrikasında şimdilik üretimi mümkün olmadığına kanaat getirirse bu durumda motorları yurt dışından almaya izinlidir."*

11. *"Uçak ve motor fabrikalarını ve 13. maddede adı geçen hava yollarını, diğer girişimcilerin hareketlerine bağlı bırakmamak için Hükûmet, ham maddeleri, bu işlerin gerektiği kadar tek elden veya Junkers ile ortaklaşa işletmeyi taahhüt eder, şayet Junkers, bu işletme için ilgi duymazsa diğer girişimcilere yönelebilir. Antlaşma tarafları uyum içindedir ki işbu maddede geçerli kabul edilen kurallar, Maden Kanunu'nun gerçek ve tüzel kişilere verdiği araştırma ve imtiyaz elde etme haklarını ihlal etmez.*

12. *"Şirket, Hükûmetin ihtiyacını karşıladıktan sonra uçakları yurt dışında imal etmeye ve ihraç etmeye izinlidir."*

13. *"Bu sözleşme, imza tarihinden itibaren 40 yıl geçerlidir. Şirket, sözleşme sonunda uygun bir şekilde kapatılacaktır.*

14. *"Junkers, Türkiye'de işleyecek ticaret ve savaş uçaklarını kullanacak pilot ve makinistler ile fabrikada çalışacak mühendis, usta ve işçileri yetiştirmek için Hükûmet tarafından belirlenecek sayıda kişiyi kendi kurumlarında eğitmek zorundadır. Bu kişilerin masrafları ve eğitimleri Junkers'e ait değildir. Şirket, fabrikalarda kullanacağı işçi, pilot, mühendis, makinist, özetle bütün personelini 6 yıl sonra Türklerden almaya mecburdur. Ancak yönetim kurulunun varlığına gerek duyduğu yüksek uzmanları bunun dışındadır."*

15. *"Şirket, savaş uçakları için gerekli, farklı türde silahları ve savaş malzemelerini sağlamak için, Hükûmetten aldığı talimatlar doğrultusunda, herhangi bir silah fabrikası ile antlaşma yapma yetkisi ve görevine sahiptir. Ancak Hükûmet arzu ederse bu silahları doğrudan sağlama hakkını korur."*

16. *TOMTAŞ, yıllık 149 veya daha az uçak üretmesi durumunda bütün üretim ve onarımın satış değerinin %15'ini, yıllık 149-249 uçak üretmesi hâlinde %10'unu ve yıllık 250 ve daha fazla uçak üretilmesi durumunda ise %7'sini Junkers verecektir…*

17. *"Hükûmet ve Şirket arasında anlaşmazlık çıkarsa bu anlaşmazlık tarafların seçeceği iki hakem tarafından çözülecektir. Yine Junkers ve Hükûmet arasında çıkacak anlaşmazlıkta hakemler karar veremez, uzlaşmayı sağlayamazsa Türkiye Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) birinci başkanı tarafından atanacak, üçüncü bir hakem tarafından çözümlenecektir. Onun vereceği karar taraflarca geçerli sayılacaktır."*

3 milyon 360 bin lira sermaye ile kurulan TOMTAŞ'a ait hisselerin yüzde 51'i Millî Savunma Bakanlığı'na, yüzde 49'u Junkers firmasına aittir. Merkezi ise Ankara olarak belirlenmiştir.[249] T.Ta.C., şirkete 125 bin lira sermaye yardımında bulunmuştur. Refik Koraltan Bey, şirketin Yönetim Kurulu Başkanlığı görevine getirilmiştir.[250] Junkers firması yetkilileri ile yapılan sözleşme ve şartnamenin iki nüshası 8 Aralık 1925 tarihinde Başbakanlığa sunulmuştur.[251]

13 Nisan 1926 tarihinde Alman Junkers firmasının Kayseri'de tayyare fabrikası inşa edileceğine dair karar alınmıştır.[252] Junkers firması Kayseri'deki TOMTAŞ fabrikasının 1926 yılının sonbaharına kadar ilk aşamasını tamamlayarak

[249] İsmail Yavuz, **Mustafa Kemal'in Uçakları, Türkiye'nin Uçak İmalat Tarihi (1923 – 2012)**, 14. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2023, s.25.
[250] İsmail Yavuz, **Mustafa Kemal'in Uçakları...,** s.25.
[251] **BCA, 230.0.0.0, 8.27.3,** 08.12.1925.
[252] **BCA**, **230.0.0.0, 8.27.7,** 13.04.1926.

tayyarelerin bakımını yapacaklarını, 1927'de ise tayyare fabrikasına başlanacağını taahhüt etmiştir.[253] Bu süreçte hava kuvvetlerinin tayyare ihtiyaçlarını da Junkers firması karşılamıştır. Ardından sözleşme gereğince Kayseri'de inşa edilecek tayyare ve motor fabrikası ile Eskişehir'de kurulacak olan tayyare bakım ve tamir tesisi için çalışmalara başlanmıştır.[254] Kayseri'de demiryolu hatları olmadığı için fabrika için ihtiyaç duyulan malzemeler tren yoluyla İskenderun'dan Ulukışla'ya; buradan at, deve gibi hayvanlarla Kayseri'ye getirilmiştir.[255]

Bu dönemde Alman firması Junkers ile Rus Hükümeti arasında yaşanan sıkıntılardan dolayı yapmış oldukları iş birliği sonlanmıştır.[256] Rusya ile iş birliğinin sona ermesi Junkers firmasını maddi olarak zora soksa da Alman hükümetinin yardımı sayesinde bu sorun aşılmıştır. Böylece Kayseri'deki tayyare fabrikasının planlanan ilk aşaması zamanında bitirilmiştir.[257] 6 Ekim 1926 tarihinde Kayseri'de TOMTAŞ fabrikası resmi olarak açılmıştır.[258] Mustafa Kemal Paşa, fabrikanın açılışına katılamamış, sonraki zamanlarda yaptığı Kayseri ziyaretinde ise fabrikayı gezmiştir.[259] TOMTAŞ Yönetim Kurulu Başkanı Refik Bey burada yaptığı konuşmada, fabrikanın inşasında emeği geçenlere teşekkür ederek bu yatırımın ehemmiyetinden bahsetmiştir.[260]

Fabrikanın açılışında konuşan diğer bir isim de Milli Savunma Bakanı Recep Peker Bey'dir. Recep Bey konuşmasında bu tesisin askeri olduğu kadar sanayi ve iktisadi açıdan da çok önemli olduğunu vurgulamıştır.[261] Fabrikanın açılışı

---

[253] Koçak, **a.g.e.,** s.68.
[254] Avni Okar, **Türkiye'de Tayyarecilik 1910-1924**, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.112.
[255] Mehmet Şahin, "Kayseri'de İlk Büyük Adım Tayyâre Fabrikası", **Marka Dergisi**, S.1, Kayseri, 2015, s.63.
[256] "Rusya'da Junkers Şirketi'nin Vaziyeti", **Tayyâre Mecmûası**, S.14-20, 15 Kânûn-ı Sânî/Ocak 1926, s.22.
[257] Ahmet Özgiray, "Rudolf Nadolny ve Kayseri Uçak Hangarları", **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri 11–12 Nisan 1996, s.239.
[258] "İlk Tayyâre Fabrikası Bugün Açılıyor", **Cumhuriyet**, 6 Ekim 1926, s.1-2.; "İlk Türk Tayyâre Fabrikasının Küşadı, **Milliyet**, 7 Ekim 1926, s.1-4; "Türk Faaliyet ve Azminin Fen'i Sahada Yeni Bir Muvaffakiyeti ve Eseri", **İkdam**, 8 Ekim 1926, s.1.
[259] Davud Kapucu, "1909-1939 Yılları Arasında Yapılan Yurtiçi ve Yurtdışı Askeri Seyahatleri", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, s.45.
[260] "Kayseri'deki Tayyare Fabrikamızın Küşad Merasimi", **Türk Hava Mecmuası**, S.11, 1 Teşrinisani1926, s.4-7.
[261] "Kayseri Tayyare Fabrikası'nın Resmi Küşadı Parlak Bir Surette İcra Edildi", **Akşam**, 8 Ekim 1926, s.1.

münasebetiyle TOMTAŞ yönetimi tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta şu ifadeler yer almıştır:

> *"Türk'ün büyük dahi ve rehakârı muazzez Reisicumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine; Açtığınız mukaddes tarik-i reha ve itilada yürümekle en büyük fahr ve ibtihaci duyan şirketimiz sevgili Gazimizin işaretine imtisalen bugün Müdafaa-i Milliye vekili muhteremin huzurunda binlerce halkın iştirakiyle Tayyare Fabrikasının resmî küşadını idrak ettiğimizi huzuru celili dahiya- nelerine arz etmekle mübahi ve mesuttur. Umarız ki kurulan umde-i istikbal idare-i dâhiyaneniz altında en mesut itilalara esas olacaktır. Her an himaye-i devletlerinden kuvvet alan şirketimiz daima mütehassıs olacağı tazimat ve tevkiratını bu vesile ile takdime cüret eyler."*[262]

Aynı şekilde Başbakan İsmet Paşa'ya da bir telgraf gönderilmiştir. Gönderilen telgrafta;[263] *"Harpte ve siyasette milleti uçurumdan en parlak muvaffakiyetlerle tahlise matuf mesai-i celileleri sulhü müteakip refah ve terakki ve temin i istikbal-i millet için masruf olurken bizler bu âli himmetlerin birine naçizane redif ve hadimi bulunmak ve bugün kuva-yı havaiyemizin müttekası olacak Tayyare ve Motor Fabrikamızı açmakla kesb-i şeref eder ve tazimat ve tekrimatı faikamızı takdim eyleriz efendim"* ifadeleri kullanılmıştır. İsmet Paşa, gönderilen telgrafa bir cevap yazarak açılan fabrikadan dolayı TOMTAŞ yönetimine tebriklerini ve başarı dileklerini iletmiştir.[264]

Alman Heinz Sachsenberg fabrikanın genel müdürü olurken; fabrikada 50'si Türk, 70'i Alman olmak üzere toplam 120 personel çalışmaya başlamıştır.[265] İlk etapta fabrikada Türkiye'nin kullandığı Junkers firması yapımı A-20, F-13 ve G-23 tayyarelerinin bakım ve onarımlarına başlanmıştır.[266] 1926 yılında T.Ta.C. tarafından bağış yoluyla satın alınan 30 adet Junkers A-20 tayyaresinin montajı da bu fabrikada gerçekleştirilmiştir.[267] 1926-1927 yılları arasında dört yolcu kapasiteli 3 adet F-13 tayyaresinin montajı da burada yapılmıştır.[268]

---

[262] **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1926, s.2.
[263] **BCA, 30.10.0.0, 171.187.7.3,** 16.10.1926
[264] *"Türk Tayyare ve Motor Şirketi Meclis-i İdare Reisi (Yönetim Kurulu) Refik Beyefendi'ye; Tayyare ve Motor Fabrikasının küşadını muvaffakiyet-i devletlerini hararetle tebrik ederim. Fabrikanın gelecekteki ürünlerini vatanımızın işlevsel yararlarına esas bir hizmetkârı olacağını temenni ederim efendim."* **BCA, 30.10.0.0, 171.187.7.1,** 16.10.1926
[265] Bora Çağlar, "Havacılık ve Savunma Sanayii Üzerine Çalışmalar", **HAVELSAN**, Ankara, 2000, s.338-339.
[266] H. Nadir Bıyıkoğlu, **Türk Havacılık Sanayii**, Millî Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.8; İhsan Tayhani, **Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii 1923– 1950**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s.223.
[267] Zeynep Gülten, **Tayyare Otomobil Motor Türk Anonim Şirketi TOMTAŞ'tan 1926 2'nci Hava İkmal Bakım Merkez Komutanlığına 2001**, Hava Müze Komutanlığı Yayını, İstanbul, 2002, s.9.
[268] Gülten, **a.g.e.,** s.12.

Kayseri'de kurulan tayyare fabrikasına, Türk Hava Mecmuası'nda da zaman zaman yer verilmiştir. Bu bağlamda Haşim Nahit, Türk Hava Mecmusı'nın 1 Kasım 1926 tarihli sayısında bir makale kaleme almıştır. Haşim Nahit bu makalesinde yaklaşık 25 gün önce açılan Kayseri Tayyare Fabrikası'nın ülkeye katkılarını askeri ve iktisadi çerçevede ele almıştır. İmali zanaatın elzem olduğunu belirten Haşim Nahit, bu doğrultuda Kayseri Tayyare Fabrikası'nın önemli bir adım olduğunu şu cümlelerle vurgulamıştır: *"İşte askerî bir zaruretten doğmuş olan tayyare fabrikası bu hayati zarureti de temin etmenin ilk adımıdır."*[269] Ahmet Rasim ise mecmuanın 1 Ocak 1927 tarihli sayısının *"Gökte Gizlenmek! Hülya mı Diyeceksiniz? Demeyin!"* başlıklı makalesinde Kayseri Tayyare Fabrikası'na verdiği önemin altını çizmiştir.[270]

Büyük hedef ve umutlarla faaliyetlerine başlayan Kayseri'deki tayyare fabrikası, daha ilk yıllarında Alman firması Junkers'in yaşadığı bazı mali sıkıntılar nedeniyle zor bir sürece girmiştir. Junkers firmasının sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirmemesi ve iflasın eşiğinde olması, buna rağmen Alman personele yüksek ücret vermesinin Türk personel üzerinde yarattığı rahatsızlıklar, tayyarelerin bakım ve onarım masraflarının artması gibi etkenler yüzünden anlaşmazlıklar yaşanınca süreç mahkemeye havale edilmiştir. Mahkemenin 3 Mayıs 1928 tarihinde aldığı karar gereğince fabrika, Hava Müfettişliği emrine verilmiştir. Hava Müfettişliğince gönderilen komisyon, fabrikada yaptığı incelemeler sonucunda Junkers firması ile yapılmış olan sözleşmenin iptal edilmesine yönelik bir rapor hazırlamıştır. Bunun üzerine 28 Haziran 1928 tarihinde fabrikadaki faaliyetler durdurulmuştur.[271] Fabrikada 1926-1928 yılları arasında 30 adet Junkers A-20 tipli tayyare ile 20 adet Junkers F-13 tipli tayyarenin montajı, kısmi üretimi, geliştirilmesi ve prototipi yapılmıştır.[272] Alman Junkers firmasıyla yapılan sözleşme gereğince 1926 yılında Eskişehir'de tayyarelerin bakım ve onarım işleri için kurulan atölye de 1928 yılında Hava Müfettişliği'ne devredilmiştir.[273]

---

[269] Haşim Nahit, "Kayseri Tayyare Fabrikası ve İmali Zanaatımız-Tayyarenin Askeri ve İktisadi Önemi*",* **Türk Hava Mecmuası**, S.12, 1 Kasım 1926, s.2-3.

[270] *"...Bakalım, inşallah görür, iftihar ederiz, (Kayseri) tayyare fabrikasında ilk defa, yeni sistemde, yeni biçimde ilk (Türk) adlı tayyareyi kim icad edecek; diye ümitten ümide düşmekteyim...";* Ahmet Rasim, "Gökte Gizlenmek! Hülya mı Diyeceksiniz? Demeyin!" **Türk Hava Mecmuası**, S.15, 1 Ocak 1927, s.4-6.

[271] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.352.

[272] Gülten, **a.g.e.,** s.75.

[273] Bıyıklıoğlu, **a.g.e.,** s.10.

27 Kasım 1929 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu'nda yayınlanan kararname gereğince; TOMTAŞ'ın 15 Ağustos 1925 tarihinde imzaladığı sözleşmenin hükümlülüklerini yerine getirmediği belirtilmiş, buna göre Junkers firması zaten iflas ettiğinden, TOMTAŞ'ın mal varlıklarının T:Ta.C.'ye devredilmesine, Junkers firmasının ise tüm hisselerinin T.Ta.C. tarafından satın alınmasına karar verilmiştir.[274] 1930 yılında yapılan revizyon faaliyetleri neticesinde 1931 yılında fabrika, Milli Savunma Bakanlığı bünyesindeki Hava Müsteşarlığı'na bağlı olarak *"Kayseri Tayyare Fabrikası"* adıyla yeniden açılmıştır. Fabrikanın başına ise Hava Binbaşı Murat Başaran getirilmiştir.[275] Aynı zamanda Bakanlar Kurulu tarafından 3 Kasım 1931 tarihinde Millî Savunma Bakanlığı'na, tayyare üreticisi Amerikan-Curtiss-Wright grubu ile Kayseri Tayyare Fabrikası arasında tayyare ve motor yapımı ile hava hatları konusunda bir yıl süreli sözleşme yapılması için yetki verilmiştir.[276] 14 Ocak 1933 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu toplantısında ise sözleşmenin bir yıl daha uzatılmasına karar verilmiştir.[277] Yine 15 Nisan 1933 tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında hem imalatı hızlandırmak hem de bu iş için ihtisaslı Türk işçilerini yetiştirmek üzere fabrikada üç yabancı mütehassısın çalıştırılması uygun görülmüştür.[278] Bu dönemde fabrikanın üretim bölümünde Curtiss Hawk ve Fledgling tayyareleri imal edilmiştir.[279]

1935 tarihinde Kayseri Tayyare Fabrikası'nın komutanlığına Avni Okar atanmış, Curtiss Hawk tayyare üretimi ise sona erdirilmiştir. Bu süreçte fabrikada planörler üretilirken aynı zamanda üretimin sürdürülebilmesi için de Alman "*Gothaer Waggon Fabrik A.G."* firması ile bir anlaşma yapılarak Gotha 145 tipli tayyarelerin üretimi yapılmıştır. Bunun yanında önemli av uçaklarından olan Plonya PZL-23 tayyareleri de 1937 yılından itibaren imal edilmeye başlanmıştır.[280] 1939 yılında ise fabrika, Kayseri Hava İkmal ve Bakım Merkezi'ne dönüştürülmüştür.[281]

[274] **BCA, 30.18.1.2, 6.57.15,** 27.11.1929
[275] Rıfat Bayrak, "Kayseri Uçak Fabrikası KTF (1930-1949)", **UÇANTÜRK**, s.383, Nisan 1994, s.12.
[276] **BCA, 30.18.1.2, 24.72.17,** 03.11.1931.
[277] **BCA, 30.18.1.2, 33.5.7,** 14.01.1933.
[278] **BCA, 30.18.1.2, 35.26.8,** 15.04.1933.
[279] Rıfat Bayrak, "Kayseri Uçak Fabrikası", **UÇANTÜRK**, s.384, Mayıs 1994, s.24.
[280] Bayrak, **a.g.m.,** s.25.
[281] Bıyıklıoğlu, **a.g.e.,** s.11-13.

2.1.7. Türk Tayyare Cemiyeti'nin Mecmuaları

2.1.7.1. Tayyare Mecmuası

Tayyare Mecmuası, iki dönemi kapsamaktadır. Birinci dönemi 1 Temmuz 1924 tarihinde başlamış ve bu süreçte 6 sayı yayımlanmıştır.[282] İkinci dönemi ise 16 Şubat 1925 tarihinde T.Ta.C.'nin kuruluşundan sonra cemiyetin dergisi olarak 21 Mayıs 1925 tarihinde başlamış, 15 Nisan 1926 tarihine kadar yayınını sürdürmüştür.[283]

1 Temmuz 1924 tarihinde İzmir'de yayın hayatına başlayan Tayyare Mecmuası'nın sahibi Şakir Hazım Bey'dir. 15 günde bir yayımlanan mecmuanın ilk sayısında Şakir Bey amaçlarını anlatmıştır.[284]

Birinci döneminde mecmuanın yazar kadrosu arasında Şakir Hazım Bey, Sadık Ali Bey, Çetin Tufan Bey ve Abdülfeyyaz Tevfik Bey bulunmaktadır. Muzaffer (Ergüder) Bey'in de mecmuanın ilk sayısında bir makalesi yayımlanmıştır.[285] Bu dönemde mecmuada genel olarak havacılıkla alakalı dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmeler ele alınmıştır. Ayrıca okuyucunun ilgisini çekmek amacıyla hatıratlara da yer verilmiştir.[286] Özellikle kamuoyuna tayyareciliği daha etkili tanıtmak amacıyla mecmuada "*Havalarına hâkim olamayanlar yeryüzünde yaşayamazlar"*[287] gibi sloganlar da kullanılmıştır.

Mecmuanın ikinci dönemi ise 21 Mayıs 1925 tarihinde başlamıştır. T.Ta.C. kurulduktan sonra Şakir Hazım Bey, cemiyetin Fen İşleri Amiri olarak atanmıştır. 13 Nisan 1925 tarihinde toplanan İdare Kurulu toplantısında Tayyare Mecmuası'nın cemiyetin bünyesine katılması gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Tayyare

---

[282] Birsen Sezgin, "Türk Havacılık Tarihinde Tayyâre Mecmûası (1924-1926)", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020, s.19-22.
[283] Sezgin, **a.g.m.,** s.27-28.
[284] "*…İşte, pek serî' tekâmül eden tayyâreciliği lâyık olduğu bu büyük ve fevka'l'âde ehemmiyyetle ve hakkıyla 'umûma tanıtmak, tayyâreciliğin terakkîsine hizmet etmek, gençliği yarının tayyâreciliğine hâzırlamak mecmû'amız için en mühim hedefler olacaktır…"* Şakir Hazım, "Hedef", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924, s.1.
[285] Muzaffer Ergüder, "Havâ ve Deniz Münâkaşası Münâsebetiyle", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924, s.2-4.
[286] Mütekâid Bir Asker, "Tayyâremden Havâda Nasıl Düştüm ve Kurtuldum", **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924, s.44-45.
[287] Çetin Tufan, "Tayyâre Mecmûası ve Tayyârecilik", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924, s.4.

Mecmuası'nın* 15 günde bir neşredilmesine ve mecmuanın idare müdürü olarak Şakir Hazım Bey'in görevlendirilmesine karar verilmiştir.[288]

T.Ta.C.'nın dergisi olarak 21 Mayıs 1925'te ilk sayısı yayımlanan Tayyare Mecmuası'nda, birinci dönemine ait 6 sayı yok sayılmamış ve numaralandırmalar 1-7 şeklinde ifade edilmiştir. Bu dönemde mecmua toplam 20 sayı çıkmıştır. Merkez dağıtımı İstanbul'da Ahmed İhsan Matbaası tarafından yapılmış; 3. ve 4. sayıları ayda bir, diğer sayıları ise 15 günde bir yayımlanmıştır.[289] İlk döneminde 4 bin adet basılan mecmua, cemiyetin bünyesine geçtikten sonra 15 bin adet basılmıştır.[290]

Mecmuanın içeriğinde ilk dönemde olduğu gibi dünyadaki ve Türkiye'deki havacılıkla ilgili haberler yer almıştır.[291] Özellikle cemiyetin bir propaganda aracı olarak da kullanılan mecmuada, *"Türk Tayyâre Cem'iyyeti Fa'âliyyet-i 'Umûmîyye"* başlığı adı altında T.Ta.C.'nin şubeleri dahil yürüttüğü faaliyet ve çalışmaları geniş yer bulmuştur.[292] Dünyadaki havacılık faaliyetleri de mecmuada değinilen konular arasındadır.[293]

Mecmuada, ilk dönemden farklı olarak bu dönemde tayyareciliği halka sevdirmek ve tanıtmak amacıyla şiir ve hikayelere yer verilmiştir.[294] Bunun yanında *"Tayyare Makinistleri Aranıyor"* örneğinde olduğu gibi mecmuada reklam ve ilanlar sık sık yayımlanmıştır.[295] Tayyare Piyangosu reklamları da arka kapakta yayımlanarak cemiyete gelir sağlanması hedeflenmiştir. Örneğin, 1 Nisan 1926 tarihli Tayyare Mecmuası'nın arka kapağında tayyare piyangosu reklamı yer almıştır:[296]

---

[288] H. İbrahim Fırtına, **Türk Hava Kurumu Tayyâre Madalyaları (1925 – 2011),** Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s.91.
[289] Sezgin, **a.g.m.,** s.30.
[290] "Muhterem Kârîlerimize İzâh", **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, (arka kapak).
[291] "Vakâyi' Terakkiyât-ı Havâîyye: Scneider Kupasını Bir Amerikalı Tayyâreci Kazandı", **Tayyâre Mecmûası**, S.10-16, 15 Teşrîn-i Sânî 1341/1925, s.21.
* Derginin dış kapağında *Tayyare Cemiyeti Mecmuası* yazmaktadır, iç kapakta ise *Tayyare* yazmaktadır. Bu nedenle iki isim de tek bir dergiyi ifade etmektedir.
[292] "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.18-23.; "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye", **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.22; Tayyâre Kongresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.2-4.; Muhiddin Nami, "Tayyâre Nedir?", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.2-5.; Ali Ekrem (Bolayır), "İlk Kurbanlar", **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926, s.1.
[293] Tayyâre ile Kutupların Keşfi", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925, s.15-17.
[294] M. Hayri, "Millete Hitâp, Tayyâreler Al Çünkü Vatan Lûtfine Muhtâc", **Tayyâre Mecmûası,** S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925, s.1; Zeliha Osman, "Asîl Tayyâreci, İki Sahne", **Tayyâre Mecmûası**, S.17-23, 1 Mart 1926, s.5-8; Celaleddin Sâid, "Cenk Hikâyeleri: Bilinmeyenlerden...", **Tayyâre Mecmûası**, S.12-18, 15 Aralık 1925, s.5-6.
[295] "Tayyâre Makinistleri Aranıyor", **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, (arka kapak).
[296] **Tayyâre Mecmûası**, S.19-25, 1 Nisan 1926, (arka kapak).

Tayyare Mecmuası'nın muhtevasında bu başlıklar dışında ilginç başlık ve konular da vardır. Örneğin; cemiyete bağış yapanların isim ve hikayelerine yer verilerek T.Ta.C.'nin gelirinin artması amaçlanmıştır.[297] Yine bu dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın zekât, sadaka ve kurban derilerinin cemiyete bağışlanması yönünde yürüttüğü çalışmalar mecmuada sık sık yayımlanmıştır.[298] Bağış yoluyla alınan tayyareler için düzenlenen "*ad koyma törenleri*" de mecmuada haber olarak kamuoyuna sunulmuştur.[299] Mecmuanın 20. sayısı 15 Nisan 1926 tarihinde yayımlandıktan sonra bir buçuk ay ara verilmiş, 1 Haziran 1926 tarihinde ise mecmua, "*Türk Hava Mecmuası*" adıyla yayın hayatına devam etmiştir.

2.1.7.2. Türk Hava Mecmuası

İlk sayısı 1 Haziran 1926 tarihinde çıkan Türk Hava Mecmuası, T.Ta.C.'nin ilk süreli yayın organı olan Tayyare Mecmuası'nın devamıdır.[300] Mecmuanın yazar kadrosu şu isimlerden oluşmuştur:[301] *"Haşim Nahit (Erbil), Süleyman Nazif, Server Ziya (Gürevin), Halit Fahri, Ahmet Rasim, Faruk Nafız, Halide Nusret, Aka Gündüz, Nurettin Nabi, Darulfünün Müderrislerinden İsmail Hakkı, Muzaffer Basri, Şakir Hazım, Selim Sırrı, Hikmet Şevki, Münir Hayri, Cemil Sena, Harun Er-Reşit, Mehmet Besim, Mecdi Sadrettin, Orhan Haydar, Nahid Sırrı, Falih Rıfkı, Osman Cemal, Mahmut Yesari, Server Rıfat.*"

Ankara'da Hakimiyet-i Milliye Matbaası'nda basılan Türk Hava Mecmuası, 15 günde bir yayımlanmıştır. Toplamda 72 sayı çıkan mecmuanın son sayısı 15 Mayıs 1929 tarihinde okuyucuyla buluşmuştur. Mecmuanın her sayısında başyazılar, Türkiye ve dünyada tayyarecilikle alakalı haberler yer almıştır. Başyazıların içeriğini genel olarak T.Ta.C. kongreleri, iktisadi ve fenni konular oluşturmuştur.[302] Mecmua, ilk

[297] Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Müstesna Bir Hamiyyet", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.17; "Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye; Bir Teberru'", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.19.
[298] Rifat Börekçi, "Müslümanların Zekât, Sadaka-i Fıtr ve Kurbân Derilerini Tayyâre Cemiyeti'ne Vermeleri Şer'an Câ'izdir", **Tayyâre Mecmûası**, S.19-25, 1 Nisan 1926, s.19-20.
[299] "Ceyhan Tayyâresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.6-7.
[300] **Türk Hava Mecmuası**, S.3, 1 Temmuz 1926, (mecmuanın eki).
[301] Tahir Akışlı, "Türk Hava Mecmuası İndeks-Tahlil", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2016, s.21.
[302] Haşim Nahit, "Tayyare Cemiyeti ve Türkiye'nin İktisadiyatı", **Türk Hava Mecmuası**, S.5, 1 Ağustos 1926, s.1-2.; "Tayyare Konferansında Cemiyetimizin Parlak Bir Muvaffakiyeti", **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrinisani 1928, s.907-909; Nurettin Nabi, "Tayyare Kongrası ve Bir Fazilet Heykeli", **Türk Hava Mecmuası**, S.62, 15 Kanunuevvel 1928, s.928.; "Tayyarelerde Gaz Bombardımanları Nasıl Yapılır?", **Türk Hava Mecmuası**, S.63, 31 Kanunuevvel 1928, s.946-947.

sayıdan itibaren T.Ta.C.'nin faaliyetlerini,[303] tayyarecilikle alakalı şiirleri,[304] farklı ülkelerde yaşanan tayyarecilik haberlerini[305] de kamuoyuna duyurmuştur.

Hava edebiyatının oluşmasına da katkı sağlayan Türk Hava Mecmuası'nda tayyareciliği halka tanıtmak ve sevdirmek amacıyla özellikle hikâye gibi edebi türlere de büyük yer verilmiştir.[306] Yakup Kadri'nin "*Edebiyatta Tayyare*" adlı makalesi mecmuada yer alan ilk Latin harfli yazı olmuştur.[307] Tayyare Piyangosu[308] ve tayyarelere isim koyma törenleri[309] mecmuada haber yapılan konular arasındadır. Tayyare şehitlerini anma günü,[310] Zafer ve Tayyare Bayramı,[311] havacılık sporuyla alakalı haber ve yazılar da okuyucuya sunulmuştur.[312] 15 Mayıs 1929 tarihinde yayımlanan son sayısı ile Türk Hava Mecmuası yayın hayatını sonlandırmıştır.

[303] "Tayyare Kongreleri", **Türk Hava Mecmuası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.23-25; "Tayyare Kongreleri", **Türk Hava Mecmuası**, S.4, 15 Temmuz 1926, s.17-18; "Tayyare Cemiyetinin Faaliyetleri", **Türk Hava Mecmuası**, S.6, 15 Ağustos 1926, s.22-24.
[304] Server Ziya, "Tayyarecinin Terennümü", **Türk Hava Mecmuası**, S.1, 1 Haziran 1926, s.11; Hüseyin Zeki, "Tayyareler", **Türk Hava Mecmuası**, S.4, 15 Temmuz 1926, s.22; Mithat Cemal, "Tayyare Marşı", **Türk Hava Mecmuası**, S.8, 15 Eylül 1926, s.7.
[305] "Sovyet Rusya'da Tayyareciliğin İnkişafı", **Türk Hava Mecmuası**, S.3, 1 Temmuz 1926, s.9-10; "Yunanlılar Tayyarecilikte Nasıl Çalışıyor? **Türk Hava Mecmuası**, S.4, 15 Temmuz 1926, s.14-15; "Dünya Hava Nakliyatında İngiltere", **Türk Hava Mecmuası**, S.70, 15 Nisan 1929, s.1055-1056.
[306] Halide Nusret, "Milli Hikâye: Bir Yemin", **Türk Hava Mecmuası**, S.10, 15 Teşrinievvel 1926, s.8-9; Server Ziya, "Küçük Hikâye: Tayyarecinin Ayşe", **Türk Hava Mecmuası**, S.15, 1 Kânunusani 1927, s.7.; Osman Cemal, "Yapağılar İçinde", **Türk Hava Mecmuası**, S.57, 30 Eylül 1928, s.853.
[307] Yakup Kadri, "Edebiyatta Tayyare", **Türk Hava Mecmuası**, S.58, 15 Teşrinievvel 1928, s.859-860.
[308] "1927 Tayyare Piyangosu Rehberi", **Türk Hava Mecmuası**, S.15, 1 Kânunusani 1927, s.29; "Tayyare Piyangosunun Birinci Keşidesi", **Türk Hava Mecmuası**, S.19, 1 Mart 1927, s.16; "Tayyare Piyangosu Kazanan Talihliler Kimlerdir?", **Türk Hava Mecmuası**, S.45, 31 Mart 1928, s.563.
[309] "Tayyarelerimize İsim Konma Merasimi (Edremit-Bergama-Bursa)", **Türk Hava Mecmuası**, S.13, 1 Kanunuevvel 1926, s.16-17.; "Tayyarelerimize İsim Konma Merasimi", **Türk Hava Mecmuası**, S.15, 1 Kanunusani 1927, s.6; "Tayyare Cemiyetimizin Ordumuza Hediye Ettiği Tayyarelerimizin Ad Konma Merasiminden Muhtelif İntibalar", **Türk Hava Mecmuası**, S.57, 30 Eylül 1928, s.850-851.
[310] "Bandırma'da 27 Kanunusani 1926 Günü Hava Şehitleri İhtifali Merasiminde İrad Edilen Nutuk", **Türk Hava Mecmuası**, S.4, 15 Temmuz 1926, s.23-24; "Şehit Tayyareciler: Cemal Yılmaz", **Türk Hava Mecmuası**, S.6, 15 Ağustos 1926, s.6-7; "Kalplerimizi Ölülerinde Mezar Yaptığımız Hava Şehitlerimiz", **Türk Hava Mecmuası**, S.17, 31 Kanunusani 1927, s.2.
[311] "30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı", **Türk Hava Mecmuası**, S.9, 1 Teşrinievvel 1926, s.2.; "Resimlerle 30 Ağustos Zafer Bayramı", **Türk Hava Mecmuası**, S.32, 15 Eylül 1927, s.260-261; "30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı", **Türk Hava Mecmuası**, S.56, 15 Eylül 1928, s.835.
[312] "Paraşütle Atlamak Günün En Mergub Bir Sporu Oldu", **Türk Hava Mecmuası**, S.42, 15 Şubat 1928, s.486-487.

2.1.7.3. Havacılık ve Spor Mecmuası

Türk Hava Mecmuası'nın ardından T.Ta.C.'nin resmi dergisi olarak 15 Haziran 1929 itibaren "*Havacılık ve Spor Mecmuası"* çıkmaya başlamıştır.[313] Mecmua, 1950 yılına kadar basılmaya devam etmiştir. 15 günde bir yayımlanan mecmuanın merkezi ise Ankara'dadır. Mecmuada, "*Tayyare Cemiyetinin düşüncelerini ve dileklerini yazar, on beş günde bir çıkar. Havadan ve spordan bahseder Mecmuadır"* ifadesi kullanılırken abone şartları da şu ifadelerle okuyucularına duyurulmuştur:[314] "*... Türkiye için seneliğe 210, altı aylığı 108 kuruş, ecnebi memleketlere 2 dolardır."*

Detaylı ve geniş bir içeriğe sahip olan mecmuanın imtiyaz sahibi ve mesul müdürü ise Şükrü Melih Bey'dir.[315] Mecmuanın yazar kadrosu arasında şu isimler bulunmaktadır:[316] *"Şakir Hazım, Abidin Daver, Server Ziya Gürevin, Oğuz Peltek, Sadri Ertem, Burhan Asaf Belge, Peyami Safa, F.R. Atay, H.R. Gürpınar, Behçet Kemal Çağlar, Yakup Kadri, Mithat Cemal Kuntay, Şükrü Koçak ve Mümtaz Faik Fenik."*

Mecmuada Türkiye ve dünyadaki havacılıkla alakalı gelişmeler yer alırken cemiyetin yürüttüğü faaliyetlere de sık sık değinilmiştir. Mecmuanın ilk sayısında dünyadaki havacılık haberleri çerçevesinde İngilizlerin Cebelitarık'ta gerçekleştirdiği manevralarda tayyarelerin gücünden bahsedilmiştir.[317] Aynı sayıda *"Sivil Tayyareciler Bayramı"* başlıklı makalede ise Fransa'daki tayyareciler bayramında insanların ilgisi ve tayyarelerin teknik açıdan nasıl geliştiği anlatılarak benzer bir bayramın Türkiye'de düzenlenmesinin faydalı olacağı vurgulanmıştır.[318] Mecmuada spor konusu ile alakalı yazı ve haberler de sık sık okuyuculara aktarılmıştır. Örneğin; mecmuanın 30 Haziran 1929 tarihli sayısında at yarışları anlatılmıştır. *"Bu sene Türkiye futbol birincisi kim olacak?"* başlıklı yazıda bütçeden spor tahsisatı kaldırıldığı için Türkiye birinciliklerinin yapılmasının şüpheli olduğu belirtilmiştir. Mecmuanın aynı sayısında "*Muhabir Mektupları*" üst başlığıyla "*Bolton Wandereres*

[313] **Havacılık ve Spor**, S.1, 15 Haziran 1929, s.1.
[314] **Havacılık ve Spor**, S.2, 30 Haziran 1929, s.17.
[315] **Havacılık ve Spor**, S.2, 30 Haziran 1929, s.17.
[316] Faruk Eken, Ramazan Delen, Gülden Kocadaş, Yasemin Acar Er, Erkan Ayaz, "Havacılık ve Spor Dergisi Köşesinden İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Havacılık Faaliyetleri", **Akademik Düşünce Dergisi**, S.8, Güz 2023, s.6; **Havacılık ve Spor**, S.7, 15 Eylül 1929, s.84.
[317] **Havacılık ve Spor**, S.1, 15 Haziran 1929, s.6.
[318] **Havacılık ve Spor**, S.1, 15 Haziran 1929, s.15.

Kupa Finalinde Portsmutu nasıl yendi?" başlıklı bir yazı yayımlanarak binlerce futbol meraklısının Vembley Stadyumdaki coşkusundan ve seyircilerin yaklaşık yüzde ellisinin kadınlardan oluştuğundan bahsedilmiştir.[319]

Havacılık ve Spor Mecmuası yayın hayatına devam ederken 10 Şubat 1929 tarihinde tayyareciliği özellikle kırsal bölgelerde yaşayan insanlara daha etkili anlatmak ve tanıtmak amacıyla "*Köylünün Gazetesi*" adlı bir gazete yayımlanmaya başlamıştır. 10 Temmuz 1934 tarihine kadar çıkmaya devam eden gazete köylere ücretsiz dağıtılmıştır. 15 günde bir basılan gazetede tayyareciliğin yanında ziraat ve hayvancılık işleri dahil birçok konuya yer verilmiştir.[320] Gazetede T.Ta.C.'nin gelirlerini artırmak amacıyla insanların zekât, fitre ve kurban derilerini cemiyete vermeleri yönünde de sık sık şu şekilde çağrılar yapılmıştır.[321]

[319] **Havacılık ve Spor**, S.2, 30 Haziran 1929, s.26-28.
[320] **Köylünün Gazetesi**, S.1, 10 Şubat 1929, s.2; **Türk Tayyare Cemiyeti Beşinci Kongre Zabıtları (27-28 Teşrinisani 1932)**, Ankara, Hâkimiyeti Milliye, Ankara 1932, s.16.
[321] *"...Fitre yurdumuzu kurtaracak olan tayyarenin hakkıdır. Çünkü tayyare olmazsa, tayyare kuvvetlenmezse hiç kimse bu toprakta yaşayamaz. Geçirdiğimiz zor günleri unutmayalım.";* **Köylünün Gazetesi**, S.47, 10 Kanunisani 1931, s.4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. VECİHİ HÜRKUŞ'UN FAALİYETLERİ VE ÖNEMİ

3.1. Vecihi Hürkuş

3.1.1. Ailesi ve Eğitim Hayatı

Türk havacılığının önemli isimlerinden biri olan Vecihi Hürkuş, 18 Ocak 1896'da İstanbul'da doğmuştur. Babası gümrük müfettişi Feham Bey, annesi ise Vidin doğumlu Zeliha Niyir Hanım'dır. Henüz üç yaşındayken babasını kaybeden Vecihi Bey (Hürkuş); amcaları, enişteleri, halalarıyla birlikte geniş bir ailede büyümüştür. Hayrullah adında bir abisi ve Remziye adında bir kardeşi vardır. Bir süre sonra annesi, İstanbul Harbiye'de resim hocalığı yapan kayınbiraderi Ahmed Sekür Bey'in yanına taşınmıştır. Ahmed Sekür Bey'in yanında iki yıl kaldıktan sonra Hürkuş ailesi Üsküdar'a yerleşmişlerdir.[1]

Vecihi Bey çocukluk döneminden itibaren hareketli ve enerjik bir karaktere sahiptir. Sporu seven, çevik ve atletik yapısı onun geleceğinin şekillenmesinde de belirleyici olmuştur.[2] İlkokulu Bebek'te, ortaokulu Üsküdar Füyuzat-ı Osmaniye Rüştiyesi'nde okumuştur. Liseye Üsküdar Paşakapısı İdadisi'nde başlamış ancak sanata olan merak ve ilgisinden dolayı Topkapı Sanat Okulu'na kaydını alarak buradan mezun olmuştur.[3] 1910 yılında ise İstanbul Piyade Küçük Zabit Mektebi'ne girerek bu okulu 1912 yılında üçüncü devreden küçük zabit olarak bitirmiştir.[4]

---

[1] Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği, "Vecihi Hürkuş'un Çocukluğu", (Çevrimiçi) https://tayyarecivecihi.com/vecihi-hurkus/kronoloji/ 11.03.2023.
[2] Vecihi Hürkuş, **Havada (1915-1925)**, 1. Kitap, Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008, s.16.
[3] Osman Demir, "Türk Havacılığında Vecihi Hürkuş ve Önemi", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2016, s.36.
[4] Hızır Türkkan Demirkazık, "Vecihi Hürkuş'un Hayatı ve Havacılık Faaliyetleri", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s.23.

3.2.2. Askerlik ve Tayyarecilik Hayatı

Balkan Savaşı başladığında Vecihi Bey'in eniştesi Kemal Bey, Bolu Alayı'na kumandan olmuştur. Bunu fırsat bilen Vecihi Bey, Üsküdar Askerlik Şubesi'ne başvurarak eniştesinin yanına gönüllü olarak sevk edilmiştir. Vecihi Bey bu durumu şu ifadelerle anlatmaktadır:

> *"…Ben henüz 15 yaşımı bitirmemiştim. Enişten Balkan Harbi'nde Bolu Alayı'na kumandan tayin edilmişti. Bunu fırsat bilerek eniştemin yanında Balkan Harbi'ne gönüllü olarak dahil oldum. Kısa bir zamanda askerliği, kumanda problemlerini ve idare usullerini öğrendim…"*[5]

Balkan Savaşı'ndan sonra Vecihi Bey, Beykoz Serviburun Esirler Tahaffüzhanesi'ne kumandan olarak tayin edilmiştir:[6] Vecihi Bey, askerliği sevse de gönlünde hep tayyarecilik yatıyordu. Bu doğrultuda 1912 yılında kurulmuş olan Yeşilköy'deki Tayyare Makinist Mektebi'ne girmiştir. Anılarında tayyareciliğe başlama tarihini şöyle anlatmıştır:[7] *"… Tayyareciliğe naklim tarihi 1913'tür. Birinci Dünya Harbi'nin başından sonuna kadar hava harekâtına iştirak ettim…"* Tayyareciliğe duyduğu ilginin nedenlerin biri ise 1914 yılında İstanbul-Kahire arasında gerçekleşen hava seyahatinde şehit düşen Fethi, Sadık ve Nuri Bey'lerdir. Havacı şehitlerimiz Vecihi Bey'i derinden etkilemiştir.[8]

Vecihi Bey ilk uçuşunu mektepte Mülazım Cemal Bey'in pilotluk yaptığı Bleriot tipli bir tayyare ile yapmıştır.[9] 1915 yılının Kasım ayında ise Bağdat'a gönderilen tayyare bölüğünde "makinist" olarak görevlendirilmiştir. 2 Şubat 1916 tarihinde ikinci uçuşunu Pilot Yüzbaşı Mehmet Ali Bey (Kurçer) ile gerçekleştirmiştir. Ancak parasol tipli tayyare havalandıktan sonra güç kaybetmiş ve yere çakılmıştır.

---

[5] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi**, Ed. Deniz Dalkılıç, İBB Yayınları, İstanbul, 2022, s.272.

[6] *"…Terhis tezkeresi kayıtlarından anlaşılacağı üzere vatani vazifelere duluhüm 1326'dır. Balkan Savaşı'na gönüllü olarak iştirak ettim. Bolu Redif Alayı'nın Gerede Taburu'nda hem emir subaylığı ve 4. Bölük'te çalışmak suretiyle bilfiil muhtelif harplerde bulundum. Balkan Harbi neticesinde Servi Burnu Karantina Muhafaza Kıta Komutanlığında çalıştım…";* **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.273.

[7] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.274.

[8] *"Ben henüz tayyareci değildim, çocukluk hayatımın çılgın çağlarını yaşıyordum. Beni daha 1914 yılında havacılarımız arasına çeken hadise Tayyareci Fethi, Sadık ve Nuri Bey'lerin Mısır seyahatlerinde şahadetleri olmuştu. Daha küçükten beri kabına sığmayan bir enerji, tahsilimi teknik bir maceraya sokmuştu. Sporun her nevinden zevk alıyordum. El işleri bakımından minyatür tayyare modellerim daha o zamandan göze çarpıyordu. Yaradılış itibariyle de çevik, atletik biraz da hırçın bir çocuktum. Havacılık hakkındaki düşüncelerim hudutsuz gökler kadar genişti. Uçmak arzum önüne geçilemeyen bir tuğyan halinde benliğimi sarmıştı…";* Hürkuş, **a.g.e.,** s.13-14.

[9] Hürkuş, **a.g.e.,** s.14.

Yaşanan bu kaza neticesinde Pilot Mehmet Ali ve Vecihi Bey yaralanmıştır.[10] Vecihi Bey tedavi olduktan sonra tayyarecilik hayalinden vazgeçmemiştir. Ardından Yeşilköy Tayyare Mektebi'ne başvurusunu yapmış ve uzun çabalar sonucu başvurusu kabul edilmiştir.[11]

Tayyare Mektebi'nde eğitimini sürdürürken ilk tayyare projesinin modelini de tasarlamıştır. Bleriot tipli tayyarenin kanadına tadilat yapmak suretiyle ters uçuşun da yapılacağını gösteren bu tasarım, önce Tayyare Mektebi'nde incelenmiş, ardından Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir.[12]

Bu dönemde yaşanan kazalar neticesinde Türk pilotların sayısı azalınca mektepte verilen pilotaj eğitimleri de daha yoğun ve kısa tutulmuştur. Vecihi Bey ise eğitimine devam ettiği Tayyare Mektebi'nde av ve keşif tayyareleri ile başarılı uçuşlar gerçekleştirdikten sonra 21 Mayıs 1916'da ilk kez tek başına uçmuştur. O heyecan ve duyguyu anılarında anlatmıştır.[13]

15 Kasım 1916'da pilot diploması almaya hak kazanan Vecihi Bey, cephe hizmeti zamanı geldiği için 1917 yılında Kafkas Cephesi 7. Tayyare Bölüğü'ne gönderilmiştir. Suşehri'nde konuşlanmış olan 7. Tayyare Bölüğü'nün komutanı ise Yüzbaşı Şükrü Bey'dir. Bu bölük Suşehri'ne, Ruslar Erzincan'a girmeden önce konuşlanan bir bölüktü.[14]

Bu süreçte önemli bir gelişme de yaşanmıştır. 30 Haziran 1917 tarihinde Caudron tipli Rus tayyaresi, Alucra'ya inmeye zorlanmış ve neticesinde pilot ve rasıdı esir alınarak tayyare sağlam bir şekilde ele geçirilmiştir. Ele geçirilen bu tayyare, 17 Temmuz 1917'de Vecihi Bey tarafından Suşehri'ne getirilmiştir.[15] Fevzi Çakmak da anılarında ganimet olarak ele geçirilen bu Rus tayyaresini günlüğüne şu şekilde yazmıştır: *"...Bir düşman tayyaresi Kalur'a gelerek Kelkit cihetine avdet etti. Çift*

---

[10] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.266-267.; Hürkuş, **a.g.e.,** s.14-15.
[11] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.274.
[12] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.274-275.
[13] *"Uçuşa başladığımın ikinci haftası sonu idi. Hocamla beraber uçuşlarımın henüz 25'incisini yapmıştım. Bütün arkadaşlarla birlikte neşe içinde geçen bu çalışmamızdan yüksek bir zevk duyuyorduk. 21 Mayıs 1916 günü, sabahın alaca karanlığının sıyrıldığı anlarda gene uçuş talimleri yapmak üzere toplanmıştık. Tayyaremiz hazır, hocamız da gelmişti. İlk uçuş hazırlığı yapılırken hocamın beni çağırdığını işittim, bir yanlışlık olması ihtimaliyle tereddüt ederek yanına koştum. O bana tayyareyi göstererek binmemi işaret etti ve esas pilot yerine beni bıraktı. Bir an şaşırmıştım çünkü sıra benim değildi ve yalnız uçuş için de bir şey hissetmiş değildim ve kendisi de bir şey söylememişti…";* Hürkuş, **a.g.e.,** s.16.
[14] Kansu v.d., **a.g.e.,** s.251.
[15] Sıtkı Tanman, Mazlum Keyüsk, **Türk Havacılık Tarihi**, C.3, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir, 1950, s.93.

motorlu bir düşman tayyaresi Alucra civarında yere inmeye mecbur olarak rakipleri esir, tayyare ise sağlam olarak iğtinam edildi…"[16]

Kafkas Cephesi'nde tüm zor şartlara rağmen mücadele devam ediyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın üçüncü yılında 26 Eylül 1917 sabahında Vecihi Bey, Şükrü Bey ile beraber Kelkit'e doğru yeni görev için havalanmıştır. Bu esnada iki düşman tayyaresinin yükseldiğini görmüştür. Rasıd Şükrü Bey'in tüfeği tutukluk yapınca Vecihi Bey hızlı manevralarla üstünlük kazanıp ateş düğmesine basmıştır. Bunun neticesinde düşman tayyaresini düşürmüştür.[17] Böylece Vecihi Bey, Kafkas Cephesi'nde tayyare düşüren ilk Türk pilot olmuştur.[18]

8 Ekim 1917 tarihinde ise üzücü bir olay yaşanmıştır. Vecihi Bey, Rasıdı Mülazım Bahattin Bey ile beraber yeni bir görev için havalanmışlardır. Bu esnada Erzincan Ovası'nda düşman tayyaresi tarafından isabet alınan tayyareleri düşmüştür. Vecihi Bey ve Rasıdı, yaşanan bu olay neticesinde yaralanmışlardır. Düşman eline geçmesin diye tayyaresini yakan Vecihi Bey ve Rasıdı ise yaralı bir vaziyette Rus güçleri tarafından esir alınmıştır.[19] Kendisini yakalayana mükafat vadedilen ve Rusların "*Kara Bela*" ismini verdiği Vecihi Bey tedavi edilmek için önce Erzincan'a, ardından Erzurum ve Tiflis'e götürülmüştür. Tedavisinin ardından Rasıdı Bahattin Bey ile birlikte Hazar Denizi'nde bulunan Nargin Adası'na[20] nakledilmişlerdir.[21] Adanın zorluklarını ve esirlere yapılan baskıları Türk esirlerden Süleyman Nuri de hatıralarında şöyle anlatmaktadır:

---

[16] Fevzi Çakmak, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri (Cilt I)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.493.

[17] Hürkuş **a.g.e.,** s.28-32.

[18] "*Hava muharebesi sonucu ilk düşman tayyaresinin düşürülmesi 30 Kasım 1915 günü 1. Tayyare Bölüğünün AK1 numaralı Albatros C.I tayyaresi ile keşif uçuşuna çıkan Plt. Ütğm. Ali Rıza ve Rst. Yedek Subay Teğmen İbrahim Orhan Beylerin Çanakkale Cephesi'nde İntepe ile Helles (Mehmetçik) burnu arasında Fransız tayyaresini düşürmeleriyle olmuştur. İbrahim Orhan Bey tek makineli tüfek ile Fransız tayyaresini vurmuştur.";* Bülent Yılmazer, **Çanakkale Hava Savaşları**, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2005. s.101.

[19] Hürkuş **a.g.e.,** s.32-38.

[20] "*Nargin Adası; Birinci. Dünya Savaşı esnasında, adada tutulan esirlerin bulunduğu şartlardan dolayı, Azerbaycanlı Türkler tarafından "Arsa-i Kerbela", "Makber" gibi çeşitli isimlerle anılan ve yılanlarıyla ünlü olduğu için de" Yılan Adası" olarak da bilinen bir adadır. Hazar Denizi'nde, Bakü'ye deniz yoluyla 45 dakikalık mesafede bulunan 3 bin 100 metre uzunluğunda ve 900 metre eninde, 3,5 kilometre kare büyüklüğe sahip olan adayı Ruslar, Sarıkamış harekâtından sonra savaş esirlerinin tutulduğu bir kamp haline getirmişlerdi.";* Betül Aslan, "I. Dünya Savaşı Esnasında Nargin Adası'nda Türk Esirler", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** S.42, 2010, s.287.

[21] Hürkuş **a.g.e.,** s.41; Ali Asker, "Bolşevik Devrimi, Kızıl Ordu ve Rusya'daki Türk Esirlerinin Kaderi", **100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası**, Ed. Yunus Koç, Mikail Cengiz, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2018, s.127.

"...Bakü İstasyonu'ndan, etrafımız Rus askerleriyle kuşatılmış bir güruh hâlinde, bizleri sahile, Bakü'nün iptidai bir şekil arz eden, ağaçtan iskelelerinden birine getirdiler ve bir çatanaya bindirerek 15-20 kilometre deniz açığında bulunan ve adı Azericesi Yılan Adası olan Nargin Adası'na getirdiler..."[22]

Yılanlarıyla meşhur olan bu ıssız adaya geldikten sonra buradan kaçıp yeniden savaşa katılmayı düşünen Vecihi Bey, bunun için çeşitli yollar aramıştır.[23] İlk etapta Hazar Denizi'nde bulunan Deniz Tayyaresi üssünden bir tayyare çalıp kaçmayı planlamış ancak bunu gerçekleştirememiştir. Üç kez başarısız kaçış girişiminin ardından gerçekleştirdiği dördüncü kaçış teşebbüsünde başarılı olmuştur. 19 Şubat 1918'de başlayan zorlu kaçış neticesinde 29 Mart'ta Musul'a varmıştır.[24] Ancak bu kaçış esnasında yaşadığı zorlukları anılarında anlatmıştır.[25]

Esaretten kaçıp yurda döndükten sonra Vecihi Bey, yeni teşekkül eden İstanbul Hava Müdafaası bölüğüne tayin edilmiştir. Osmanlı hava gücü ise imkansızlıklar nedeniyle çok zor günler yaşıyordu. Bu şartlar altında Vecihi Bey, milli sanayiye dayalı tayyareciliğin ehemmiyetini yeniden kavramıştı. Bu amaçla Vecihi Bey, düşündüğü projeleri hayata geçirmek için ilk adımlarını atmıştır. Tayyare Mektebi Müdürü Mehmet Ali Bey'in emriyle istasyon tamirhanesinde pervane inşasına başlayıp bu çalışmayı bir hafta içerisinde tamamlamıştır. Böylece atalette bırakılan tayyare de yeniden uçmayı başarmıştır.[26] Bu muvaffakiyetten sonra Vecihi Bey, dört satıhlı küçük bir avcı tayyare projesini hayata geçirmek için Harbiye Nezareti'ne başvurmuştur.[27] Yapılan tetkikler neticesinde İstihkam Yarbayı Veli Bey başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun incelemeleri sonucunda

---

[22] Detay için bkz.: Betül Aslan, **I. Dünya Savaşı…,** s.288.

[23] Bahadır Gürer, "Gönül Hürkuş Şarman, O Çılgın Türk Bizim Babamız", **Kokpit'ten Bakış**, S.10, Kasım/Aralık 2009, s.62-69.

[24] "Vecihi Hürkuş'un Hava Muharebesinde Esir Düşüşü"; **ATASE Arşivi**, BDH, Kutu: 1455, Dosya: 311, Fihrist: 1-153.

[25] *"Dereleri, çayları köprüsüzdü ve mevsim münasebetiyle de bütün sular taşmıştı. Onları yalnız geçit yerlerinden yürüyerek geçiyorduk. Hele bir gün az daha can yoldaşımı kaybedecektim. Kuvvetli bir kar tipisi altında geniş bir nehri geçerken su benim çeneme kadar yükselmişti. Arkadaşımın ayaklarının yerden kesildiği an belki benim içimin en çok sızladığı andı. Arkadaşım yüzme bilmediği için daha evvel verdiğimiz kararla elleri elimde olduğundan, su üzerinde yüzmeye başlayınca suya mukavemet mücadelem daha ağırlaştı. Fakat yılmadan ve arkadaşımı da sürükleyerek sudan çıktık. Kurtulduğumuz bu muhakkak ölümden sonra, devam eden tipinin altında sırılsıklam vücutlarımızla kalmıştık. Bir tek sığınak bulunmayan bu ıssız yerde, karla örtülü yolumuzun, saatler süren mücadele zarureti olmasa donmak işten bile değildi. Çok günlerimiz oldu ki yüksek bir dağın belini aşarken birkaç saat evvel parçalanmış insan ve hayvan kemikleri gibi canavar izleri bize korku değil daha yüksek bir enerji kaynağı oluyordu."*; Hürkuş **a.g.e.,** s.42-44.

[26] Hürkuş **a.g.e.,** s.45-47.

[27] "Tayyareci Küçük Zabit Vecihi Efendi Tarafından İmal Edilen Tayyare ile İlgili Yazı"; **ATASE Arşivi**, BDH, Kl.1460, Dos.339, Fh.59.

tayyarenin inşasına izin verilmiş ancak yurdun işgal edilmesi üzerine bu proje tamamlanamamıştır.[28]

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'yla İstanbul'a işgalci güçler girmeye başlamıştır. 13 Kasım 1918'de işgalci savaş gemileri Dolmabahçe'de demirlemiştir.[29] Bu zor süreçte Harbiye Nezareti 22 Aralık 1918'de hava kuvvetlerini yeniden düzenleyerek aralarında Vecihi Bey'in de bulunduğu 35 pilotu kadroya almıştır.[30] Harbiye Nezareti yine bu dönemde tayyareci pilotların şevk ve motivasyonunu artırmak amacıyla *"Alamet-i Mahsusa (bröve) ve Alamet-i Hatıra"* başlıklı bir nizamname hazırlamıştır.[31] Vecihi Bey de 29 Ocak 1919'da Alamet-i Mahsusa ile taltifi uygun görülmüştür.[32] 31 Aralık 1919 tarihinde ise Osmanlı Ordusu'ndan terhis edilmiştir.[33]

3.1.3. Millî Mücadele Döneminde Vecihi Hürkuş

Mondros Mütarekesi'nin ağır koşulları neticesinde Yeşilköy (Ayastefanos) Tayyare İstasyonu da İngiliz ve Fransız güçleri tarafından işgal edilmiştir. Burada bir süre Türk pilotlarının uçuş yapmalarına izin verilmiş olsa da işgal güçleri, 11 Ocak 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bir nota göndererek tayyare teşkilatına ait tüm araç ve gereçlerin Anadolu yakasında bulunan Maltepe Tayyare İstasyonu'na taşınmasını istemiştir.[34] 14 Ocak 1919'da ise İngiliz Kraliyet Hava Güçleri'ne bağlı filolar Selanik'ten Yeşilköy meydanına gelmiştir.[35] Kuvva-i Havaiye Müfettişliği, işgalci güçlerin bu talebine itiraz etmiş olsa da[36] İngilizler 1 Mart 1919 tarihinde "acele" kaydıyla istasyonun boşaltılmasını Kuvva-i Havaiye Müfettişliği'ne yeniden

---

[28] Hürkuş **a.g.e.,** s.47.
[29] Hulusi Kaymaklı, **Havacılık Tarihinde Türkler 2**, Hv.K.K.lığı Hv.Bsm. ve Neş.Md.lüğü, Ankara 2006, s.43.
[30] Mazlum Keyüsk v.d., **Türk Havacılık Tarihi (1917-1918)**, 2. Kitap, C.2, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir 1951, s.261.
[31] *"Tayyareciler ile Rasıt Zabitana Verilecek Alamet-i Mahsusa ve Alamet-i Hatıra Hakkında Layiha-i Nizamiye'sine göre brövelerin uçuş birliklerinde görev yapanlar tarafından kullanılacağı, dört yıl aralıksız hizmet edenler, savaş sırasında tayyare kullananlar, tayyare kazası geçirenler ve hava savaşlarında gazi olanların brövelerini ömür boyu taşıyabilecekleri kabul edildi."* Detay için bkz; Türk Hava Kuvvetleri Tarihi Kıyafetler Sergisi, İstanbul Hava Kuvvetleri Müzesi, **Havacının Kalbinden Kıyafetin Diline,** Düz. Zeynep Gülten, Hava Kuvvetleri Müzesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.46-47.
[32] "Alamet-i Mahsusa ile Taltifleri Uygun Görülen Tayyareci ve Rasıtlar Hakkında", **ATASE Arşivi**, İSH, Kutu: 220, Gömlek: 95, Belge: 1.
[33] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi**…, s.280.
[34] Ajun Kurter, **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi (1919-1920 Yılları),** C.V, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 2009, s.161.
[35] **ATASE**, İSH, Kt:75, G:11, B:11-1.
[36] **ATASE**, İSH, Kt:75, G:6, B:6-1.

bildirmişlerdir.[37] Bunun üzerine istasyondaki tüm araç ve teçhizatlar Maltepe Tayyare İstasyonu'na taşınmış, kullanılamayacak durumda olan tayyareler ise Yeşilköy'de bırakılmıştır.[38]

Bu dönemde Vecihi Bey terhis edildikten sonra benzer durumdaki arkadaşlarıyla birlikte "sivil tayyareci" olarak görevine devam etmiştir. Ancak Maltepe istasyonunda tayyarelerin uçuş yapabileceği düz bir alan dahi bulunmuyordu. Tayyareler ise uçacak durumda değildi. Türk tayyareciler adete burada sıkışmış ve Anadolu'ya geçişin yollarını aramışlardır. Bu süreçte Vecihi Bey, Millî Mücadele'ye destek vermek için Maltepe İstasyonu'ndan Anadolu'ya tayyare ve tayyareci kaçırmayı planlayan kişiler arasındadır. [39] Binbaşı Ali Rıza Bey ile Yüzbaşı Fazıl Bey Kuvva-i İnzibati'ye destek için hava gücü oluşturulması bahanesiyle Sadarete talepte bulunmuş, Sadaret ise 1920 yılının Nisan ayında konuya olumlu yaklaşmıştır. Ancak sonraki günlerde İngilizler buna izin vermemiştir.[40] Tüm bu gelişmelere rağmen Türk tayyarecilerin Anadolu'ya kaçış planı kararlı bir şekilde sürmüştür. Kaçış için 4 tayyare tamir edilerek uçuşa hazırlanmıştır. 6 Haziran'ı 7 Haziran'a (1920) bağlayan gece Vecihi Bey ile Arif Rıdvan Bey Maltepe'ye gelmişlerdir. Burada baş makinist Eşref Bey kendilerini Fransızlar konusunda uyarmıştır.[41] Bu durum karşısında planları bozulan Vecihi Bey, yanında Eşref Bey, Şakir Hazım Beyin eşi Müzeyyen Hanım ile birlikte Albatros C.III tipli tayyare ile uçmaya kalkışmış ancak yaşanan arıza nedeniyle tayyaresi yükselememiştir. 7 ve 8 Haziran'da evinde gizlenen Vecihi Bey, 9 Haziran 1920'de arkadaşlarıyla beraber Yeşilköy'e giderek orada saklanmıştır.[42] "Maltepe Firarileri" olarak kayda geçen bu olay sonrası tutuklama kararları da çıkarılmıştır. Bu doğrultuda 12 Haziran 1920 tarihinde Kuvayı Havaiye Müfettişliği tarafından verilen emirle Vecihi Bey'in tutuklanması talep edilmiştir.[43] 15 Haziran 1920'de ise firari tayyareciler asker kafilesine karışarak önce Harem iskelesine, oradan gemiyle Mudanya'ya ulaşmışlardır.[44]

---

[37] **ATASE**: İSH. Kt:168, G:32, B:32-1.
[38] Kurter, **a.g.e.,** s.122.
[39] Şakir Hazım, "Türk Sistemi Bir Tayyâre ve Tayyâreci Vecihi Bey", **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924, s.38-39.
[40] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.17; Kurter, **a.g.e.,** s.435.
[41] *"…Dün bir Fransız ekibi gelerek, Nieuport'u söktüler. Kaçışımız duyulmuş. Birçok pilot gelmedi. Burada üç tayyare hazır olduğu halde, sadece iki pilot var. Şakir Hazım (Ergökmen) uçamayacak durumda. Bu durumda eşini ve beni sen götüreceksin…";* Hürkuş, **a.g.e.,** s.60.
[42] Hürkuş, **a.g.e.,** s.65.
[43] **ATASE**, İSH, Kutu: 502, Gömlek: 137, Belge: 1.
[44] Kurter, **a.g.e.,** C.V, s.441.

Aralarında Vecihi Bey'in de olduğu Türk tayyarecilerin Anadolu'ya kaçışından sonra 17 Haziran 1920'de Maltepe Tayyare İstasyonu İngilizler tarafından tahrip edilmiştir. Ardından 24 Haziran 1920'de Damat Ferit Paşa'nın emriyle Osmanlı Kuvva-i Havaiyesi lağvedilerek faaliyetlerine son verilmiştir.[45] BMM Müdafa-i Milliye Vekaleti'nin gönderdiği muhtırada ise "*10 tayyareci zâbitanının Dersaadet'ten firâr ile Bursa'ya vâsıl oldukları 56. Fırka Kumandanlığından bildirildiği"* ifade edilmiştir.[46]

Vecihi Bey ve arkadaşlarını Bursa'da Bekir Sami Bey karşılamış, bir süre kaldıktan sonra Konya'ya geçmişlerdir. Vecihi Bey, Konya'ya geldikten sonra tamir edip kullanılabilir hale getirdiği Pfalz D-III tipli tayyareye "Güzel Bursa" adını vermiştir.[47] Konya'ya giden Türk tayyareciler, eldeki imkansızlıklara rağmen hemen çalışmaya başlamışlardır.[48] Konya'da tayyarecilerin yaptıkları hazırlıklar neticesinde ilk aşamada üç tayyare uçabilir hale getirilmiştir. Bu süreçte Vecihi Bey, Fazıl Beyin kumandasında Halil Bey ile birlikte Uşak'a hareket etmiş, diğer tayyare ve tayyareciler ise Eskişehir'e gönderilmişlerdir.[49]

Millî Mücadele'ye katılan Türk tayyareciler zor koşullara rağmen cepheden hiç geri kalmamışlardır. Bu bağlamda Millî Mücadele'nin ilk uçuşunu da 15 Ağustos 1920 tarihinde Vecihi Bey gerçekleştirmiştir.[50] 23. Fırka Kumandanı İzzettin Bey, Vecihi Bey'e Kula ve Alaşehir civarını keşfetmesini emretmiştir. Vecihi Bey, bu bölgede gerçekleştirdiği keşif uçuşu neticesinde Yunan güçlerinin yayılımına dair bilgi toplamıştır.[51] 20 Ağustos 1920'de de Vecihi Bey, Halil Bey ile beraber Simav ve civarına keşif uçuşu gerçekleştirmiş, Demirci bölgesinde bulunan düşman karargahına bombalar atmıştı.[52] Demirci bölgesine atılan bombalarla ilgili Kuvayı Seyyare

---

[45] Emin Kurt, "Türk Havacılarının Millî Mücadeleye Katılma Girişimi: Maltepe Firarı (7 Haziran 1920)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.60, Bahar 2017, s.135-136.

[46] **ATASE**, İSH, Kutu: 671, Gömlek: 27, Belge: 1.

[47] Deniz Dalkılınç, "Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; Güzel Bursa", **Bursa'da Zaman Dergisi**, S.20, Ekim 2016, s.25.

[48] Hürkuş**, a.g.e.,** s.67.

[49] Hürkuş**, a.g.e.,** s.67.

[50] Hürkuş**, a.g.e.,** s.68.

[51] Saim Besbelli, **Türk İstiklal Harbi: Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No:1, C.5, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964, s.128.

[52] *"...Demirci'nin güneyinde bir fırka karargahını ve kuzeydoğusunda da istirahat halinde bir alay kuvvetini yakalamıştım. İrtifaım çok az idi. Bu vaziyetten istifade ederek, düşmanın ihtiyatı olan bu kuvvetin üzerine saldırdım. Birbirini takip eden iki bomba çok güzel isabetlerle bu kuvveti sarsmış ve perişan bir halde dağıtmıştı. Bu esnada beni ateş altına alan bir topçuyu kendi ateşi ile çok iyi görmüştüm. Ona teveccüh gösteren tüfeklerim müessir bir huzme ile mukabele etti. Neşeli bir zafer içinde sırtlara sürünürcesine uçuyordum. İleri mevzilere yaklaştım, bunların kumanda mevkilerini*

Komutanlığı'nın gönderdiği telgrafta ise; *"Geç vakit Demirci mıntıkasında uçan bir tayyaremiz, yere sürünürcesine düşmana bomba ve makineli tüfek ateşi ile hücum ederek birçok noktalarda toplananları dağıtmış ve aynı zamanda kıtalarımız maneviyatı üzerinde büyük bir tesir bırakmıştır"*[53] ifadesi kullanılmıştır.

21 Ağustos 1920'de Vecihi Bey, Eskişehir'e gelerek Birinci Tayyare Bölüğü'ne katılmıştır.[54] Eskişehir mıntıkasında ilk cephe görevi de 30 Ağustos 1920 tarihinde Vecihi Bey'e verilmiştir. Ancak hem hava şartları hem de tayyaresinin arızalanmış motor ve kanatlarından dolayı burada etkili uçuşlar gerçekleştirememiştir.[55]

Vecihi Bey, Birinci İnönü Muharebesi'nde ise başarılı keşif ve bombardıman uçuşları gerçekleştirmiştir. 8-9 Ocak 1921 tarihinde Söğüt'ün doğusu ile Bozüyük–Karaköy yönünde yaptığı uçuşlarla düşman üzerine bombalar bırakmıştır.[56] 10 Ocak tarihinde ise av tayyaresi uçarken düşman kuvvetlerinin yerden açtığı ateş sonucu yere çakılmış ancak bu olaydan sağ kurtulmuş, tayyaresini de düşman eline geçmesin diye yakmıştır.[57]

Vecihi Bey, Behçet Bey, Yüzbaşı Muhsin Bey, Üsteğmen Yusuf Kenan Bey ve Teğmen Sıtkı Bey Birinci İnönü Muharebesi'nde gerçekleştirdikleri başarılı keşif ve taarruz uçuşlarından dolayı Batı Cephesi Komutanlığı tarafından para ödülüne layık görülmüşlerdir.[58] İsmet Paşa da orduya gönderdiği telgrafta; "*İnönü Meydan Muharebesi muzafferiyetinin amillerine, topçularla tayyarecilerime hassaten selam ve teşekkür ederim"*[59] ifadelerini kullanarak tebriklerini iletmiştir.

Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra Vecihi Bey için büyük bir acı yaşanmıştır. 12 Ocak 1921 tarihinde Yunan tayyarelerinin Eskişehir'de yaptığı

---

buldum. Bütün fişeklerimi bana zevk veren muvaffakiyet halinde bu kuvvetlerin mütekasif noktalarına saçıyordum. Bu taarruzumun düşman üzerinde yaptığı tesiri gururla görmüş ve yuvama şerefle dönmüştüm…"; Hürkuş**, a.g.e.,** s.71.

[53] Hürkuş**, a.g.e.,** s.71.

[54] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.51.

[55] Hürkuş**, a.g.e.,** s.74-75.

[56] Stuart Kline, **Türk Havacılık Kronolojisi**, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul, 2002, s.126.

[57] İrfan Sarp, **Türk Hava Kuvvetleri'nin Doğuş Yılları**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2010, s.162.; Kaymaklı, **a.g.e.,** s.57.

[58] Yılmaz Akdemir, Atatürk Dönemi Türk Havacılığı, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2005, s.53.

[59] Hürkuş**, a.g.e.,** s.90.

bombardıman sonucunda kardeşi Remziye Hanım vefat etmiştir. Vecihi Bey, bu acı olayı anılarında "*büyük acım*" diyerek anlatmıştır.[60]

24 Mart 1921 tarihinde İkinci İnönü Muharebesi'nde Vecihi Bey, Söğüt ve Bilecik civarında keşif uçuşları gerçekleştirerek düşman güçlerine saldırılar düzenlemiştir.[61] 26 Mart 1921'de ise kendi tayyaresi kullanılacak durumda olmadığından İkinci Tayyare Bölüğü'nden tayyare talep edilmiş, Halil Bey'in kendi tayyaresini getirmesi üzerine Vecihi Bey, Söğüt ve çevresine bir keşif uçuşu daha gerçekleştirmiştir. Vecihi Bey, sonraki günlerde keşif uçuşlarına devam ederek Yunan güçlerinin çekilmekte olduğunu raporlamıştır.[62]

Bu dönemde bazı düşman tayyareleri de ele geçirilmiştir. Örneğin; 1921 yılının Temmuz ayının sonunda bir Yunan uçağı havalandıktan sonra yanlışlıkla Kuşadası'na zorunlu iniş yapmıştır.[63] İtalyanlarla yapılan görüşmeler neticesinde Yunan pilotları İtalyanlara, tayyare ise Türk hükümetine bırakılmıştır.[64] 27 Temmuz 1921'de Vecihi Bey ve Rasıdı Hamid Bey, Yunanlılardan ele geçen tayyareyi Kuşadası'ndan Muğla'ya getirmek için görevlendirilmişlerdir. "İsmet" adı verilen bu tayyare, küçük bakım ve onarımdan sonra 19 Ağustos 1921'de uçurularak Sakarya Muharebesi'nde aktif olarak kullanılmıştır.[65]

Sakarya Meydan Muharebesi'nde "İsmet" keşif tayyaresi ve bir adet av tayyaresi ile toplam 40 keşif ve taarruz uçuşu gerçekleştirilmiştir. Bu uçuşların 24'ü Vecihi Bey, 12 uçuş Fazıl Bey, 4 uçuş ise Hayrettin Bey tarafından yapılmıştır.[66] Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra geçen yaklaşık bir yıllık dönemde, Yunan ordusunun 50 tayyarelik hava kuvvetine karşın Türk hükümeti tayyare sayısını 17'ye çıkarabilmiştir.[67]

Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından Büyük Taarruz için hazırlıklara devam edilmiştir. Bu dönemde Vecih Bey için önemli bir gelişme de yaşanmıştır.

---

[60] Hürkuş**, a.g.e.,** s.90.
[61] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.60; Hürkuş**, a.g.e.,** s.93-94.
[62] Hürkuş**, a.g.e.,** s.98.
[63] **ATASE Arşivi**, İSH, Kutu: 671, Gömlek: 103, Belge: 2.
[64] Davud Kapucu, "Milli Mücadele Döneminde Yunanlardan Ele Geçirilen Ganimet Tayyareler", **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nisan 2021, C.7, S.1, s.113-114.
[65] Hürkuş**, a.g.e.,** s.100-102.
[66] Mustafa Gökhan Erdemli, "Dünden Bugüne Türk Havacılık Tarihi ve Eskişehir", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2011, s.40.
[67] Sıtkı Tanman, **Türk Havacılık Tarihi I, 1912-1923**, Hava Basımevi, İstanbul, 2012, s.161-163.

Vecihi Bey, Birinci Tayyare Bölüğü ile Akşehir'e gitmiştir. 8 Mayıs 1922'de Akşehir'de Jandarma Komutanı olan Ratip Bey'in kızı Hadiye Hanım'la orada evlenmiştir.[68] Hadiye hanımdan Gönül ve Sevim isimli iki kızı olmuştur.[69]

Vecihi Bey, Millî Mücadele'nin son aşaması olan Büyük Taarruz'da önemli keşif ve bombardıman uçuşları gerçekleştirmiştir. 13 Ağustos 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Türk pilotlara; *"Düşman uçaklarının keşif için cephemiz gerilerine geçmemelerini sizden isterim"* emrini vermiştir.[70] Vecihi Bey, Hakkı Bey ve Fazıl Bey 25 Ağustos 1922 tarihinden itibaren Paşa'nın bu emrini uygulamaya başlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat kendisinin yönettiği muharebenin neticesinde zafer kazanılmıştır. Vecihi Bey ise Binbaşı Fazıl Bey'in emriyle 14 Eylül 1922'de İzmir'e inmiştir.[71]

Millî Mücadele döneminde sivil tayyareci olarak yaptığı başarılı görevlerden dolayı Vecihi Bey'e TBMM tarafından üç takdirname[72] ile kırmızı şeritli bir İstiklal Madalyası verilmiştir.[73]

3.1.4. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Vecihi Hürkuş

Millî Mücadele döneminde tüm zorluk ve imkansızlıklara rağmen başta Vecihi Bey olmak üzere Türk pilotlar, gerçekleştirdikleri keşif ve bombardıman uçuşlarıyla zaferin kazanılmasında önemli rol oynamışlardır. Savaş sürecinde milli havacılık endüstrisinin öneminin yanında yetişmiş kalifiye pilotlara da ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda Vecihi Bey, İzmir Seydiköy'de açılan tayyare mektebinde yeni tayyarecileri eğitmek için çalışmaya başlamıştır.[74] 1923 yılının Ocak ayında ise İzmit Mıntıkası Tayyare Bölüğü'ne tayin edilmiştir. Ancak 27 Ocak 1923'te Fazıl Bey'in geçirdiği tayyare kazası sonucu şehit düşmesinden sonra Nisan ayında tekrar İzmir'e

---

[68] Demirkazık, **a.g.t.,** s.113.
[69] Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği, "Vecihi Hürkuş'un Çocukluğu", (Çevrimiçi) https://tayyarecivecihi.com/vecihi-hurkus/kronoloji/ 12.3.2023.
[70] **Türk Hava Kuvvetleri Dergisi 100'üncü Yılı Özel Sayısı**, "Türk Hava Kuvvetlerinin Kronolojik Tarihi", Ankara, 2011, s.58-59.
[71] Hürkuş**, a.g.e.,** s.125.
[72] *"129 kişiye BMM takdirnamesi ve 234 kişiye İstiklal Madalyası verilmesi Büyük Millet Meclisi'nde yapılan 29 Eylül 1921 tarihli oturumda kabul edilmiştir*."; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 29 Eylül 1337 tarihli İkinci İçtima, TBMM Matbaası, Ankara, Devre: I, Cilt XIII, 49-53; Hürkuş**, a.g.e.,** s.401-402.
[73] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.289.
[74] Hürkuş**, a.g.e.,** s.128.

dönmüştür. Vecihi Bey, Binbaşı Fazıl Bey'in şehit olması düşmesine derinden üzülmüştür.[75]

Vecihi Bey İzmir'e 3. Tayyare Bölüğü'nde hizmet vermeye başladıktan sonra Mayıs ayının sonunda, Edirne'de İtalyanlara ait terk edilmiş bir tayyareyi alması için görevlendirilmiştir.[76] Makinist Eşref Bey ve Rasıdı İrfan Bey ile Edirne'ye giderek tayyareyi tamir etmişlerdir. 7 Haziran 1923'te son kontrolleri yaptıktan sonra tayyare ile ilk deneme uçuşunu gerçekleştirmişlerdir. Tayyarenin büyüklüğü ise Vecihi Bey'i etkilemiştir.[77]

Vecihi Bey ve arkadaşları, tayyare ile Edirne'den havalanmışlar, 15 Haziran 1923'te Susurluk'a,[78] 17 Haziran'da ise İzmir'e varmışlardı. İzmir'de karşılayanlar arasında Kuvayı Havaiye Müfettişi Miralay Muzaffer Bey de vardır. Muzaffer Bey, Vecihi Bey ve ekibini tebrik ettikten sonra bu tayyareye "*Vecihi*" ismini vermiştir. Ayrıca tayyareyi getiren ekibin de taltif edilmesine karar verilmiştir.[79]

Vecihi Bey, Miralay Muzaffer Bey'le görüşmesinde milli havacılık sanayisinin çerçevesini çizerek bu konudaki düşüncelerini ve projelerini ona aktarmıştır. Milli tayyare projelerini hayata geçirmek için Muzaffer Bey'den izin ve destek istemiştir.[80] Kuvayı Havaiye Müfettişliği'nin izin vermesiyle[81] Vecihi Bey, 24 Haziran 1923 tarihinde İzmir'de bulunan Askeri Deniz Mektebi'nin atölyesinde tayyare projesi üzerine çalışmaya başlamıştır.[82] Atölyenin şefi ise Kafkas Cephesi'ndeyken tayyare bölüğünün marangoz ustabaşılığını yapan Şaban ustaydı.[83]

Tayyare yapım süreci devam ederken 20 Aralık 1923'te aralarında Vecihi Bey'in de olduğu bir heyet, Avrupa seyahatine çıkmıştır. Kuvayı Havaiye Müfettişi Miralay Muzaffer Bey başkanlığındaki heyette Binbaşı Fesa, tayyareci Halim, Deniz Yüzbaşı Cemal ve Yüzbaşı Murat Beyler bulunmaktaydı. Seyahatin amacı

---

[75] *"...İçimi yakan bu haberle ben, şahsen bir dost kaybetmekle beraber havacılığımızın da genç bir kahramandan mahrum kaldığına çok üzülmüştüm. Hatıra notlarımın o güne tesadüf eden sahifesini tıpkı kardeşimin sahifesi gibi siyah bir çerçeveye gömmüştüm. Filhakika çok haklı idim. Fazıl, ismine yakışan bir fazıla malik ve havacılığımızın o zaman en olgun bir elemanıydı. Uçuşundan ziyade, Türk havacılığı ilminden istifade edebilirdi...";* Hürkuş**, a.g.e.,** s.129.
[76] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.130.
[77] Hürkuş**, a.g.e.,** s.135.
[78] **ATASE Arşivi**, İSH, Kutu: 1797, Gömlek: 42, Belge: 1.
[79] "İtalyanların Terk Ettiği (Vecihi) Tayyareyi Getiren Personelin Para ile Ödüllendirilmeleri"; **ATASE Arşivi,** İSH, Kutu: 1801, Gömlek: 27, Belge: 1, 2.
[80] Hürkuş**, a.g.e.,** s.136-137.
[81] Şakir Hazım, "Türk Sistemi Bir Tayyâre ve Tayyâreci Vecihi Bey" **…,** s.38-39.
[82] H. Nadir Bıyıkoğlu, "Vecihi Hürkuş ve İlk Türk Uçağı", **2023 Dergisi**, Eylül 2008, s.71.
[83] Hürkuş**, a.g.e.,** s.138.

Avrupa'daki tayyare fabrikalarını ve gelişmeleri yerinde incelemektir.[84] Heyet 28 Aralık 1923'te Marsilya'ya ulaşmıştır. Program çerçevesinde heyet Paris'te tayyare mekteplerini, C.A.M.S., Breguet ve De Vevatin gibi tayyare fabrikalarını, motor fabrikalarını, askeri ve sivil hava meydanlarını yerinde gözlemlemişlerdir.[85] Fransa'nın ardından 1 Şubat 1924 tarihinde İtalya'ya giden heyet; Torino, Cenova ve Milano'da havacılık sanayisi ile alakalı kuruluşları ziyaret etmiştir. Ziyaret kapsamında Balila, Ansaldo ve Fiat tayyareleri fabrikalarını da yerinde incelemişlerdir.[86] Heyet, 17 Şubat 1924'te İtalya ziyaretlerini tamamlayarak 19 Şubat'ta Almanya'ya geçmiştir. Vecihi Bey anılarında Almanya ziyaretiyle alakalı şu notları düşmüştür:

> *"Alman tayyareciliği büyük harbin neticesinde Versailles muahedesiyle dünya üzerinden kaldırılmıştır. Harpten kalan tayyareler kamilen yakılmış, ancak ötede beride saklanan birkaç parçadan başka bir şey kalmamıştı… Burada milli enerji ve milli terbiye esasından başka bizler için istifadeli bir şeyler yoktu…"*[87]

Almanya'nın ardından 26 Mart 1924'te İngiltere'ye giden heyet, tayyare ve motor fabrikalarını, makinist, pilot, rasıd mekteplerini, hava akademisini yerinde gözlemlemiştir. Burada Türk heyeti, ziyaretleri kapsamında İngiliz Hava Mareşali olan Trenchard ile de görüşmüşlerdir.[88] Görüşmelerde İngilizler Türkiye'ye havacı öğretmen gönderme konusunda isteksiz davranmış, Türk heyeti ise satın almayı düşündükleri İngiliz tayyarelerini pahalı bulmuştur.[89] Fransızların tayyare satışı konusunda verdiği teklif daha makul görülmüş, ayrıca Fransızlar Türkiye'ye havacı öğretmen göndermeyi ve Türk subaylarının da Fransa'da eğitim ve staj görmelerini kabul etmiştir.[90] Tüm bu görüşmelerin ardından Türk heyeti, 29 Nisan 1924 tarihinde yurda dönmüştür. Avrupa seyahatiyle ilgili Vecihi Bey hususi notlarında şunları yazmıştır:

> *"… Birçok fabrikaların nasıl işe başladıklarını ve mesela Fransa'da Gaudron kardeşlerin, Bleriot'un ve Farman'ın, keza Almanya'da, İngiltere'de, Amerika'da olduğu gibi birçok benzerlerinin nasıl havacılığa başladıklarını ve nasıl atölyeler*

[84] Hürkuş**, a.g.e.,** s.143-144.
[85] Hürkuş**, a.g.e.,** s.144-146.
[86] Hürkuş**, a.g.e.,** s.149-150.
[87] Hürkuş**, a.g.e.,** s.152-153.
[88] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.160.
[89] H. İbrahim Fırtına, **Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları (1922-1930),** Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2009, s.51.
[90] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.161.

meydana getirdiklerini çok iyi biliyordum. Her şeyden evvel milli bir inanç ve teşvik bu yoldaki başarının tek çaresiydi, ben de muvaffak olmak için buna muhtaçtım…"[91]

Yurt dışı inceleme gezisinden dönen Vecihi Bey, atölyesine gidip tayyaresinin gövde ve kanatları dahil bütün iskeletinin tamamlandığını gördüğünde çok memnun kalmıştır.[92]

Vecihi Bey tayyaresinin yapım çalışmalarını yürütürken 5 Ağustos 1924 tarihinde Kuvayı Havaiye Müfettişliği tarafından ilk kez düzenlenen Anadolu hava seyahatine katılmıştır.[93] Bu hava seyahatinin amacı, halka tayyareciliği anlatmak ve tanıtmaktır. Üç kara tayyaresinden oluşan filonun rotası ise *"İzmir-İstanbul-Eskişehir-Ankara-Afyonkarahisar-İzmir"* şeklinde belirlenmiştir. Anadolu hava seyahatine tayyareciler Vecihi Bey'in dışında Hasan Basri Bey, İhya Bey ile rasıtlardan Basri Bey, Tevfik Bey ve makinist Eşref Bey iştirak etmiştir.[94] Tayyareler İstanbul'a geldiğinde havadan "*Askerî Kuvayı Havaiye'den Selâmlar Getirdik*" içerikli kağıtlar da dağıtmışlardır. Tayyareciler İstanbul'un ardından rotaya uygun olarak *"Eskişehir-Ankara-Afyonkarahisar-İzmir'e"* gitmişlerdir.[95]

Anadolu hava seyahatini tamamlayan Vecihi Bey, İzmir'de bulunan atölyesine dönmüştür ancak bu süreçte Kuvayı Havaiye Müfettişliği tarafından tayyarenin yapım çalışmaları ertelenmiştir. Vecihi Bey, yaptığı tayyare ile alakalı 1925 yılının Nisan ayında *Resimli Ay* mecmuasında yayımladığı makalesinde[96] bu konuya dair duyduğu üzüntüyü de açıklamıştır.[97]

Anılarında da benzer bir yaklaşımı dile getirerek Şakir Hazım Bey'in Kuvayı Havaiye Müfettişliği'ndeki görevinden ayrılmasından dolayı çalışmalarının ertelendiğini ifade etmiştir.[98] Vecihi Bey bu gelişme üzerine Kuvayı Havaiye

---

[91] Hürkuş**, a.g.e.,** s.157.
[92] Hürkuş**, a.g.e.,** s.159.
[93] "Bir Tayyâre Filosu Bugünlerde İstanbul ve Anadolu'da Seyahate Çıkıyorlar", **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924, s.35.
[94] "Tayyâre Filomuzun Anadolu Seyahati", **Tayyâre Mecmûası**, S.4, 15 Ağustos 1340/1924, s.52-53.
[95] "İstanbul Misafiri Tayyarelerimiz Bugün Gidiyorlar", **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 24 Ağustos 1924, s.1.; "Tayyare Filomuz Dün Eskişehir'e Uçdu", **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 25 Ağustos 1924, s.1.
[96] Vecihi (Hürkuş), "İlk Türk Tayyâresini Nasıl Yaptım ve Nasıl Taltîf Edildim?", **Resimli Ay Mecmûası**, S.3, Nisan 1341/1925, s.4-5.
[97] *"…Artık beş on güne kadar tayyâre bitecek, eserim tamam olacakdı. Bu sırada Fen Memuru (Şakir Hazım) istifâ ediyordu. Bunun üzerine tayyârenin inşâsı te'hîr edildi. Bu karar beni tâ kalb-gâhımdan vurdu. O gün beynime bir kurşun sıksalardı bu kadar müteessir olmayacaktım…";* Vecihi (Hürkuş), "İlk Türk Tayyâresini Nasıl Yaptım ve Nasıl Taltîf Edildim?" …, s.4-5.
[98] Hürkuş**, a.g.e.,** s.164-165.

Müfettişliği'ne müracaat ederek tayyaresinin yapımına tekrar devam etmek için izin istediğini belirtmiştir:[99]

Kuvayı Havaiye Müfettişliği'nden izin aldıktan sonra Vecihi Bey çalışmalarına tekrar başlamış ve 1924 yılının sonuna doğru Türkiye'nin ilk tayyaresi olan "*Vecihi K-VI*"yı tecrübe uçuşları için hazır hale getirmiştir. 1925 yılının ilk günlerinde Vecihi Bey, tayyaresine uçuş müsaadesi verilmesi için Kuvayı Havaiye Müfettişliği'ne talepte bulunmuştur. Ancak söz konusu mevzu sorumluluk taşıdığından, uçabilirlik sertifikası için tayyarenin bir heyet tarafından muayene edilip fenni bir raporun verilmesi gerektiği kendisine iletilmiştir. Bir süre sonra bir heyet oluşturulmuş ancak heyette prototip tayyarenin fenni vasıflarını tetkik edecek bir uzman bulunmuyordu. Bu durum, tayyarenin muayenesini geciktirmiştir. Vecihi Bey, fen memuruna bunun nedenini sorduğunda kendisinden şu cevabı almıştır:

> *"...Vecihi, tayyareni muayeneye memuruz, fakat ne gelebiliyor ne de bu işi bitirebiliyoruz; çünkü sen de bilirsin ki aramızda tayyare mühendisi yoktur. Hususiyle bu tayyare prototiptir..."*[100]

Süreç bu şekilde devam ederken Vecihi Bey, Seydiköy Tayyare Meydanı'na gitmiş ve makinist Ekrem Bey ile birlikte tayyarenin son kontrollerini yapmıştır. Ardından Vecihi Bey 28 Ocak 1925'te tek başına tayyaresini havalandırarak 15 dakikalık bir uçuş gerçekleştirmiştir.[101] Kuvayı Havaiye Müfettişliği, izinsiz yaptığı uçuştan dolayı Vecihi Bey'e 15 gün hapis cezası vermiştir. Kuvayı Havaiye Müfettişliği'nin verdiği bu ceza Vecihi Bey'i derinden üzmüştür. Resimli Ay Mecmuası'na yazdığı makalesinde o gün hissettiği duyguları dile getirmiştir.[102]

---

[99] *"... (Kuvâ-yı Havâîyye Müfettişi Muzaffer) Beyefendi dedim, memleketime ufak bir hizmet îfâ' etmek, ona küçük bir eser hediye etmek istiyordum. Buna müsaade edilmeyecekse ben tayyârecilikten çekiliyorum. Mesleğimden âdetâ nefret etmiştim. İnsan terakkî eseri gösterince böyle önüne mâni'alar dikmek revâ-yı hak mıdır? Bu mürâcaatım müfettişliği yumuşattı, tekrar inşâ'âta devam etmekliğime müsâ'ade ettiler.";* Vecihi Hürkuş, "İlk Türk Tayyâresini Nasıl Yaptım ve Nasıl Taltîf Edildim?"…, s.5.

[100] Hürkuş**, a.g.e.,** s.164-165.

[101] Hürkuş**, a.g.e.,** s.167-168.

[102] *"...Fakat biz asker olduğumuzu unutmuştuk. İçimden gelen hisse mukâvemet edemeyerek, verilen emir hilâfına tecrübeye kalkışmış, Müfettişliğin emrini dinlememiştim. Müfettişlik derhâl bir emr-i vâki' ile on beş gün hapse ve yarım maaşımın kat'ına karâr verdi. Mekteb sıralarında iken aldığımız terbiye bize sâ'îmizin ya mükâfatla ya da mücâzatla karşılanacağını öğretmişti. Benim muvaffakiyetim, mücâzatla mükâfat görüyordu. Bu îcâdımdan dolayı bir ikrâmiye ile taltif edilmekliğim lâzım gelirken, on beş gün hapse mahkûm olmuştum. Fakat bu cezâ' artık benim için ehemmiyetini kaybetmişti. Ben tecrübemi yapmış ve tereddütler içinde bulunan Hey'et-i Fennîyye'ye tayyâremin mükemmeliyetini tasdîk ettirmiştim. Benim için en büyük mükâfat bu idi."*; Vecihi Hürkuş, "İlk Türk Tayyâresini Nasıl Yaptım ve Nasıl Taltîf Edildim?"…, s.5.

Bunun üzerine Vecihi Bey, Hava Kuvvetleri'nden istifa etmiş, ardından hapis cezası kaldırılmıştı. Vecihi Bey'in istifa etmesiyle askeri vazifesi de sona ererek İzmir'den Ankara'ya dönmüştür.[103]

3.1.5. Vecihi Hürkuş'un Türk Tayyare Cemiyeti Bünyesindeki Faaliyetleri

Hava Kuvvetleri'nden istifa ettikten sonra Ankara'ya dönen Vecihi Bey, kurulmakta olan T.Ta.C.'nin müzakerelerine katılmıştır. Bu süreçte Cevat Abbas Bey ile sık sık görüşerek tayyarecilik hakkındaki düşünce ve projelerini anlatmıştır. T.Ta.C.'nin esas nizamnamesi de 1919 yılında Münakalatı Havaiye Cemiyeti için yazdıkları nizamname, ilham alınarak hazırlanmıştır.[104] 16 Şubat 1925 tarihinde kurulan T.Ta.C.'nin bünyesine Vecihi Bey ve Şakir Hazım Bey de katılmıştır.[105] 15 Mart 1925'te cemiyetin nizamnamesinin TBMM'de onaylandığı gün icra edilen ilk toplantıda Vecihi Bey, Fen Şubesi'ne görevlendirilmiştir.[106] Cemiyetin logosu da Vecihi Bey tarafından hazırlanmıştır.[107] Vecihi K-VI tayyaresi de T.Ta.C.'nin armalarında, madalyalarında, pullarında, iane belgelerinde, tayyare piyangosunda ve beratlarında kullanılmıştır.[108]

Vecihi Bey, T.Ta.C.'de aldığı görevle birlikte hemen çalışmalara başlamıştır. Bu süreçte iki temel konuya yoğunlaşmıştır. Birincisi; kuruluş gayesi çerçevesinde cemiyetin propagandasını yapmak ve T.Ta.C'ye gelir bulmak, ikincisi ise Vecihi K-VI tayyaresini geri almaktı.[109] Bu doğrultuda 17 Mart 1925 tarihinde T.Ta.C. Başkanı Cevat Abbas Bey, Başbakan İsmet Paşa'ya bir mektup yazarak söz konusu tayyarenin cemiyet adına Vecihi Bey'e verilmesini talep etmiştir. İsmet Paşa da konuyla alakalı bilgi alınması için 19 Mart 1925'te mektubu Müdafaa-i Millîye Vekaleti'ne göndermiştir. Müdafaa-i Millîye Vekili Recep Bey (Peker) ise Başbakanlığa gönderdiği cevapta tayyarenin Kuva-yı Havaiye Müfettişliği'ne ait motor malzemelerden yararlanılarak fabrika ustaları tarafından yapıldığını ve devlet malı

[103] Hürkuş, **a.g.e.,** s.173.
[104] Hürkuş, **a.g.e.,** s.176-177.
[105] H. İbrahim Fırtına, **Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları (1922-1930), …** s.67.
[106] H. İbrahim Fırtına, **Türk Hava Kurumu Tayyâre Madalyaları (1925 – 2011)**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s.90.
[107] Hürkuş, **a.g.e.,** s.177.
[108] Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği, "İlk Türk uçağı Vecihi K-VI", (Çevrimiçi) https://tayyarecivecihi.com/vecihi-hurkus/hurkusun-kullandigi-102-tip-ucak/ilk-turk-ucagi-vecihi-k-vi/ 13.03.2023.
[109] Hürkuş, **a.g.e.,** s.177-178.

sayıldığını, bundan dolayı da tayyarenin cemiyete verilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. 17 Mayıs 1925 tarihinde ise Genelkurmay Başkanlığı bu teklifi şu ifadelerle reddetmiştir:

> *"Tayyâre Cem'iyyeti tarafından Vecihi Beye i'tâsı taleb olunan tayyârenin Kuvâ-yı Havâîyye elinde mevcûd motor ve tayyâre malzemesinden bilistifâde fabrika ustalarına i'mâl ettirilmiş olmasına ve malzemenin devlet malı bulunmasına mebnî Türk Tayyâre Cem'iyyeti'ne i'tâsı mümkün görülmemektedir. Bu babda Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmîyye Riyâseti celîlesiyle görüşülerek mutâbık kalındığını ve keyfiyetin Tayyâre Cem'iyyeti Riyâseti'yle de görüşüldüğünü arz ederim efendim. Müdâfaa-i Millîyye Vekîli, İmza."*[110]

T.Ta.C.'de görev aldıktan sonra Vecihi Bey cemiyete gelir sağlamak ve yapılan bağışları teşvik etmek amacıyla dört ayrı madalya tasarlamıştır. Bu doğrultuda bir de madalya nizamnamesi kaleme almıştır. Madalyaları ise Vecihi K-VI'nın resmi ile süslemiştir.[111]

Bu dönemde Vecihi Bey'in T.Ta.C. bünyesindeki faaliyetleri hava seyahatleri ile devam etmiştir. Cemiyetin kurucu başkanı olan Cevat Abbas Bey, 10 bin lira bağış yapan kişi, köy, ilçe ve illerin isimlerinin satın alınacak tayyarelere verilmesini önermiştir. Bu öneri kabul edildikten sonra[112] birçok il ve ilçede tayyare satın almak amacıyla bağış kampanyaları başlamıştır. Bu kapsamda Adana'nın Ceyhan ilçesi 10 bin lira toplayarak cemiyete göndermiştir. Cemiyet de bu parayla T.Ta.C.'nin ilk tayyaresi olan İtalyan Ansaldo şirketine ait A300 tipli tayyareyi satın almıştır.[113] Ardından İstanbul'a getirilen tayyare ile İstanbul semalarında uçuşlar yapılmıştır.[114] 7 Haziran 1925 tarihinde Vecihi Bey, "Ceyhan" adı verilen bu tayyare ile Ankara'ya uçmuştur.[115] Vecihi Bey Ankara'da coşkuyla karşılanmış, burada da başarılı uçuşlar gerçekleştirmiştir. Bundan dolayı Cevat Abbas Bey, Vecihi Bey'e "*Türkiye baş tayyarecisi*" unvanını vermiştir.[116] Ardından Vecihi Bey'in hava seyahatleri başlamıştır. Vecihi Bey, yaptıkları bağıştan ötürü Ceyhan halkına cemiyetin şükranlarını iletmek için 20 Haziran 1925 tarihinde Ceyhan tayyaresi ile Ankara'dan

[110] **BCA, 30.10.0.0/60.403.5, (1-2),** 17.05.1925.
[111] Madalyalar bronz, gümüş, altın ve murassa olmak üzere 4 farklı tasarımdan oluşmuştur. Detay için bkz: Hürkuş**, a.g.e.,** s.177.
[112] Hürkuş, **a.g.e.,** s.178.
[113] Ceyhan Tayyâresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.6-7.
[114] "Cemiyetin İlk Tayyaresi", **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Mayıs 1925, s.1.
[115] Hürkuş, **a.g.e.,** s.180-181.
[116] **A.e.,** s.182.

havalanmıştır.[117] Yanında makinist İrfan Bey de vardır. Seyahat kapsamında Konya, Adana ve sonrasında Ceyhan'a ulaşmışlardır.[118] Bu süreçte bazı köy ve kasabaların üzerinden alçaktan uçarak vatandaşlara tayyareciliği ve cemiyeti anlatan broşürler atmışlardır. Ceyhan'da ise halkın büyük sevgisiyle karşılaşan Vecihi Bey, kendilerini ziyarete gelenlere tayyareciliğin önemini anlatmış, vatandaşlarla da kısa uçuşlar gerçekleştirmiştir. Bu esnada cemiyete yapılan bağışlar da artmıştır. Örneğin; Ceyhan'dan Adana'ya geçen Vecihi Bey halkın büyük teveccühü ile karşılaşmış, Adanalılar ise 100 bin lira toplayıp cemiyete bağışlamışlardır.[119] Ceyhan tayyaresi ile Tarsus'a da giden Vecihi Bey, orada da büyük bir coşkuyla karşılanmış ve Tarsus halkı üç tayyare satın alınacak kadar cemiyete bağış desteğinde bulunmuştur.[120] Vecihi Bey'in bu seyahati neticesinde hem bağışlar artmış hem cemiyetin kuruluş amacına uygun olarak tayyarecilik tanıtılmıştır.

Bu seyahatin ardından Cemiyet Başkanı Cevat Abbas Bey başkanlığında; Şakir Hazım Bey, Vehici Bey ve Hasan İskender Bey'den oluşan bir heyet,[121] 1925 yılının Temmuz ayında Avrupa'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretin amacı Avrupa'daki tayyarecilikle alakalı gelişmeleri yerinden incelemektir.[122] Seyahat kapsamında heyet, ilk önce Almanya'ya gitmiş ve Berlin'de Rohrbach tayyare fabrikasında incelemelerde bulunmuştur. Ardından Malmö'de bulunan Alman Junkers fabrikası ziyaret edilmiştir.[123] Almanya'daki ziyaret ve görüşmelerden sonra 2 Ağustos 1925'te Fransa'ya geçilmiştir.[124] Fransa'da Breguet, Henriot gibi tayyare fabrikaları ve bazı tayyare mektepleri yerinde incelenmiş, bu çerçevede çeşitli görüşmeler de yapılmıştır. Vecihi Bey de burada tayyarelerle tecrübe uçuşları gerçekleştirmiştir.[125] Fransa'dan sonra İtalya'ya giden heyet, 5 Eylül 1925'te yurda dönmüştür. Söz konusu Avrupa

[117] **Ae.,** s.182.
[118] "Gözleriniz Yaşararak Okuyunuz", Adana, Türk Sözü Gazetesi'nden aktaran **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.10-11.
[119] **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925, s.2.
[120] **Tayyâre Mecmûası…,** s.23.
[121] "*Tayyare Cemiyeti Reisinin refakatinde Avrupa'ya gidecek olan Erkan-ı harb Binbaşısı tayyareci Hasan İskender beyle Cemiyet-i mezkûre Fen Şubesi Müdürü Şakir Hâzım ve Baş Tayyareci Vecîhî beylere siyasi-pasaport itâsı İcra Vekilleri Heyetinin 28 Haziran 341 tarihli içtimaında karargir olmuştur.";* **BCA, 30.18.1.1, 14.42.3.1,** 28.06.1925
[122] "Tayyâre Cemiyeti Re'îsi Bolu Mebusu Cevad Abbas Bey Efendinin Beyânat-ı Mühimmesi", **Tayyâre Mecmûası,** S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, s.9.
[123] M. Bahaddin Adıgüzel, **Türk Havacılığında İz Bırakanlar**, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları No:7, Ankara, 2006, s.60.
[124] Hürkuş, **a.g.e.,** s.199; Gürer, **a.g.e.,** s.311.
[125] Hürkuş, **a.g.e.,** s.200-201.

gezisi kapsamında 29 tayyare ve motor fabrikası yerinde incelenmiş, 4 makinist mektebi ziyaret edilmiştir.[126]

Avrupa ziyaretinden sonra Vecihi Bey cemiyetin talebi üzerine 17 gün sürecek bir Doğu Trakya seyahatine çıkmıştır. 30 Eylül 1925'te İstanbul'dan Ceyhan tayyaresiyle uçarak Doğu Trakya il ve ilçelerini ziyaret etmiştir.[127] Bu ziyaretler esnasında vatandaşların yoğun ilgisiyle karşılaşmış, tayyareyi ilgiyle takip eden vatandaşlar da cemiyete bağışta bulunmuşlardır.[128] Seyahatin ardından Vecihi Bey, Ceyhan tayyaresiyle İstanbul'da cemiyet yararına düzenlenen etkinliklere de iştirak etmiştir.[129]

Ancak bu dönemde T.Ta.C. yönetimi açısından bazı olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Avrupa seyahatinden sonra Cevat Abbas Bey ile İdare Heyeti arasında gerilimler başlamıştır. 28 Eylül 1925 tarihinde ise Cevat Abbas Bey ve T.Ta.C. İdare Heyeti topluca istifa etmiştir. T.Ta.C.'nin yönetimine maliye müfettişi olan Ali Rıza Bey atanmıştır.[130] 19 Ekim 1925'te yapılan Olağanüstü Kongre'de seçim yapılmış ve Fuat Bey (Bulca) T.Ta.C.'nin yeni başkanı seçilmiştir.[131] Vecihi Bey anılarında 19 Ekim 1925'ten sonra cemiyetin projelerinin rafa kaldırıldığını, yeni kararlara göre cemiyetin sadece gelir kaynaklarını işleteceğini, elindeki tayyare ve tayyarecilerin de Hava Kuvvetlerinin emrine verildiğini yazmıştır.[132] Cemiyetin yeni idare kurulunun belirlenmesinden sonra Vecihi Bey, Ceyhan tayyaresini Eskişehir'e götürerek Hava Kuvvetleri'ne teslim etmiştir. Ardından Ankara'ya dönen Vecihi Bey, 17 Kasım 1925'te T.Ta.C. genel merkezine gidip Fuat Bey ile görüşmüştür. Fuat Bey, cemiyetin artık uçuş faaliyetleriyle ilgisinin kalmadığını söyleyerek kendisinin tekrar Hava Kuvvetleri'nde görev almasını istemiştir. Vecihi Bey, bu teklif karşısında hem

---

[126] "Tayyâre Cemiyeti'nin Tedkîk Hey'eti Avrupa'dan 'Avdet Etti", **Tayyâre Mecmûası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925, s.2.
[127] Ziyaret ettiği yerler: Çorlu – Tekirdağ – Hayrabolu – Uzunköprü – Edirne – Havza – Kırklareli – Babaeski – Lüleburgaz – Vize ve Saray.; Detay için bkz.; Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Trakya'da Tayyâre Uçuşları", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.17.
[128] Hürkuş, **a.g.e.,** s.205.
[129] "Türk Tayyâre Cemiyeti Menfaatine, Kınalıada Deniz Yarışları", **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 1 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.4.; "İstanbul Kurtuluş Bayramı...", s.3-4; "Moda Büyük Deniz Yarışları", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.5.
[130] "Tayyâre Cemiyeti'nde İhtilaf", **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1925, s.2.
[131] "Tayyâre Kongresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925, s.2-4.
[132] Hürkuş, **a.g.e.,** s.206.

üzülmüş hem de şaşırmıştır. Akabinde Hava Kuvvetleri'nde görev almak istemediğini belirterek istifa etmiştir.[133]

3.1.6. Vecihi Hürkuş'un Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) Bünyesinde Yaptığı Çalışmalar

15 Ağustos 1925'te Alman Junkers firması ile Türkiye arasında bir sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmenin imzalanmasının ardından 7 Eylül 1925 tarihinde TOMTAŞ kurulmuştur. 25 Ekim 1925 tarihinde de Bakanlar Kurulu tarafından TOMTAŞ'ın kuruluşu onaylanmıştır:[134] 13 Nisan 1926 tarihinde ise Alman Junkers firmasının Kayseri'de tayyare fabrikası inşa edileceğine dair karar alınmıştır.[135]

TOMTAŞ'ın Kayseri'de yapmayı düşündüğü tayyare fabrikası hazırlıkları devam ederken TOMTAŞ'tan bir yetkili, Vecihi Bey'e şef pilotluk teklifinde bulunmuştur. Vecihi Bey gelen bu teklifi kabul etmiştir. Vecihi Bey, Türkiye'nin TOMTAŞ ile iş birliği yaparak tayyare fabrikası kurma çalışmalarından çok memnun olmuştur.[136]

Yapılan anlaşmaya göre Vecihi Bey öncelikle Almanya'daki Junkers fabrikasında çalışıp incelemeler yapacak, ardından Kayseri'deki tayyare fabrikasındaki görevine başlayacaktı. Bu doğrultuda Vecihi Bey 19 Kasım 1925'te İstanbul'a gitmiş, 17 Aralık 1925'te de Almanya'ya ulaşmıştır.[137] Junkers fabrikasında Vecihi Bey ile birlikte toplam 9 Türk daha çalışıyordu. Bunlar arasında sivil mühendisler ve staj amacıyla gelen 4 subay da bulunuyordu. Vecihi Bey, Junkers fabrikasında Ju A-20 tip tayyareleri yakından incelemiş ve onlarla test uçuşları gerçekleştirmiştir. Bu esnada söz konusu tayyarelerin seri hareket ve dönüşlerinde bazı eksiklikler olduğunu tespit ederek bunu bir rapor halinde yönetim ile paylaşmıştır. Ardından fabrika yönetimi, tayyarelerin ıslah çalışmaları için Vecihi Bey'i görevlendirmiştir. Altı haftalık bir çalışmadan sonra Ju A-35 isminde yeni bir tayyare yapılmış ve bu tayyare fabrika yönetimi tarafından beğenilmiştir. Vecihi Bey bu

---

[133] Hürkuş, **a.g.e.,** s.208.
[134] **BCA, 30.18.1.1, 16.67.6,** 25.10.1925.
[135] **BCA, 230.0.0.0, 8.27.7,** 13.04.1926.
[136] *"Bu anlaşma her iki taraf için de büyük fayda anlamını taşıyordu. Önce bizim için büyük bir fayda, zengin bir hava endüstrimiz doğacak, Türk işçisi yetişecek, Türk sanatkârı ve Türk mühendisi çoğalacak, Junkers firması için de terakki yolunda tasarılarını meydana çıkarmak için serbest meydan ve imkân doğacaktı. Böylece TOMTAŞ müessesesi meydana geldi ve yine bu anlaşma gereği olarak hükümetimiz Junkers firmasından pek çok tayyare de satın aldı...*"; Hürkuş, **a.g.e.,** s.208.
[137] Hürkuş, **a.g.e.,** s.209.

tayyare ile uçuş denemeleri de yapmıştır. Bu dönemde Türkiye, Junkers firmasından 60 adet Ju A-20 tipli tayyare siparişi vermiştir. Vecihi Bey, siparişlerin Ju A-35 tipli tayyarelerle değiştirilmesi için Türk Büyükelçiliği aracılığıyla Genelkurmay Başkanlığı'na durumu arz etmiş olsa da başarılı bir netice alamamıştır. 18 Temmuz 1926 tarihinde ise TOMTAŞ Genel Müdürlüğü'nden aldığı bir telgraf üzerine yurda dönmüştür.[138]

Vecihi Bey, yurda döndükten sonra Genelkurmay Başkanlığı'nın talebi üzerine mukayeseli temsili bir harp uçuşu için Eskişehir'de gitmiştir. 1 Ağustos 1926'da yüksek kumandanların huzurunda Ju A-35 tayyaresi ile bir uçuş tatbikatı gerçekleştirmiştir.[139]

Türkiye'de ilk paraşüt gösterisi de 16 Eylül 1926'de Vecihi Hürkuş'un kullandığı Ju F-13 tayyaresiyle Ankara'da yapılmıştır. Bu gösteride Alman paraşütçü Heinke, 700 metre irtifadan atlamıştır. Gösteriyi Mustafa Kemal Paşa da izlemiştir.[140]

6 Ekim 1926 tarihinde Kayseri'de TOMTAŞ fabrikası resmi olarak açıldıktan[141] sonra Vecihi Bey görevine burada devam etmiştir.[142] Vecihi Bey 1928 yılına kadar TOMTAŞ'taki işini sürdürmüştür. Ancak 28 Haziran 1928 tarihinde TOMTAŞ'a ait Kayseri'deki tayyare fabrikasının faaliyetleri durdurulunca[143] Vecihi Bey'in buradaki görevi de fiilen sona ermiştir.[144]

Vecihi Bey, TOMTAŞ'taki işinden ayrıldıktan sonra T.Ta.C.'deki eski görevi olan Teknik Şube'de çalışmaya başlamıştır. Burada çalışırken aynı zamanda tayyare projeleri üzerine de yoğunlaşmıştır. Bu süreçte "Vecihi XIV" adını verdiği tayyare projesine çalışırken aynı zamanda "Vecihi XI" tipindeki tayyaresinin de minyatürünü hazırlamıştır.[145] O dönemde T.Ta.C. Başkan Vekili Şükrü Bey (Koçak) ile üzücü bir diyalog yaşanmıştır.[146]

---

[138] Hürkuş, **a.g.e.,** s.210-215.
[139] Hürkuş, **a.g.e.,** s.215-218.
[140] Türk Hava Kurumu (THK), "Vecihi Hürkuş", (Çevrimiçi) https://www.thk.org.tr/vecihi_hurkus, 15.03.2023.
[141] "İlk Tayyâre Fabrikası Bugün Açılıyor", **Cumhuriyet**, 6 Ekim 1926, s.1-2; "İlk Türk Tayyâre Fabrikasının Küşadı, **Milliyet**, 7 Ekim 1926, s.1-4.
[142] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.293.
[143] Kaymaklı, **a.g.e.,** s.352.
[144] Hürkuş, **a.g.e.,** s.228.
[145] Hürkuş, **a.g.e.,** s.229.
[146] *"… 'Görüyorum sen hala akıllanmamışsın Vecihi' dedi ve gülerek devam etti. 'Yine tayyare projesi diye bir şeylerle uğraşıp duruyorsun ve tabi bunlar için masraflar da yapıyorsun. Bu işin çıkmaz yol*

Şükrü Bey ile arasında geçen bu diyalog Vecihi Bey'i üzmüş olsa da kendisi tayyarecilik sevdasından ve idealinden hiç vazgeçmemiştir. Bu doğrultuda tasarladığı "Vecihi XI" tayyare modelinin minyatürü, 22 Nisan 1930 tarihinde Ankara'da toplanan Sanayi Kongresi'nin yerli malı bölümünde sergilenmiş ve büyük ilgi görmüştür. Mustafa Kemal Paşa da bu sergiyi ziyaret etmiştir.[147]

3.1.7. Türkiye'nin İlk Sivil Tayyaresi: Vecihi-XIV

15 Haziran 1930'da yıllık izne ayrılan Vecihi Bey, yapımını düşündüğü tayyare projelerini tamamlamış bir şekilde İstanbul'a dönmüştür. "Vecihi XIV" adını verdiği tayyare projesi için Kadıköy'de bir mağazanın üst katını kiralamıştır. 19 Haziran 1930 tarihi itibarıyla tüm hazırlıklarını tamamlayarak iki marangoz, bir hızarcı ve bir tesviyeci ile beraber tayyare yapımına başlamıştır. Yoğun bir mesaiden sonra 2 Ağustos 1930'da tayyarenin montaj aşamasına geçilmiştir. Yapımına başlanmasının 89. gününde ise Vecihi XIV tayyaresi tamamlanmıştır.[148] Türkiye'nin ilk sivil tayyaresi olan Vecihi XIV; tek motorlu, iki kişilik, spor ve eğitim tayyaresidir.[149]

Vecihi Bey 16 Eylül 1930 tarihinde Kadıköy'de basının da olduğu büyük bir kalabalığın önünde, "Vecihi XIV" tayyaresiyle ilk uçuşunu gerçekleştirmiştir.[150] Yaklaşık 15 dakika uçan Vecihi Bey, tayyaresi ise Yeşilköy'e inmiştir. 17 Eylül günü ise izin süresi bittiğinden T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey'e telgraf yazarak üç gün gecikeceğinden dolayı kendisinden affını istirham etmiştir.[151]

Vecihi Bey, 18 Eylül 1930'da Vecihi XIV tayyaresiyle İstanbul'dan Ankara'ya doğru havalanmıştır. Yalova, İznik, Bilecik, Eskişehir üzerinden Ankara'ya ulaşarak cemiyetin merkezini havadan ziyaret etmiştir. Ardından Cemiyet Başkanı Fuat Bey ile görüşmüş ve Fuat Bey kendisini takdir etmiştir. Daha sonra Fuat Bey ile Cemiyet Başkan Vekili Şükrü Bey tayyare meydanında Vecihi XIV tayyaresini ziyaret

---

olduğunu öğrenmedin mi? İzmir'de bu kadar zaman uğraştın, birçok masraflar yaptın, tayyareni meydana getirdin ve uçtun. Netice ne oldu? Bu çalışmalar sonunda muvaffak olacağını kabul edelim. Biliyorsun Cemiyetin artık uçuş faaliyeti ile alakası yok. Bu halde, teşebbüsün, emeklerin ve uçak ne olacak? Sana daireye geldin, gelmedin veya defteri imza et diyen mi var?..."; Hürkuş, **a.g.e.,** s.230.

[147] "Gazi Hz. Sergiyi Gezdiler", **Cumhuriyet,** 22 Nisan 1930, s.1.

[148] Hürkuş, **a.g.e.,** s.233-239.

[149] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.294.

[150] "Vecihi Beyin Tayyaresi", **Vakit**, 22 Eylül 1930, s.3; Hürkuş, **a.g.e.,** s.240.

[151] *"Tayyare Cemiyeti Reisliğine; izin müddetim içinde yaptığım tayyaremin tecrübelerini bugün muvaffakiyetle yaptım. Yarından sonra tayyaremle uçarak Ankara'ya geleceğimden üç günlük gecikmenin affını istirham ediyorum. Vecihi";* Detay için bkz.: Hürkuş, **a.g.e.,** s.242.

etmişlerdir.[152] İsmet Paşa da tayyareyi görmeye gelmiş ve Vecihi Bey'i tebrik etmiştir.[153] Bu dönemde gazeteler de Vecihi XIV tayyaresi ile alakalı haberler yapıp okuyucularına duyurmuşlardır. Örneğin; 30 Eylül 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesi, "*Tayyareci Vecihi yeni uçuşlar yapacak*" başlığını kullanmıştır.[154] Vecihi Bey de 8 Ekim 1930 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesine tayyaresi ile alakalı röportaj vermiştir.[155] 9 Ekim 1930 tarihli haftalık halk gazetesi Dergi Bravo da, "*Bravo Vecihi Sana*" başlığını kullanarak Vecihi Bey'in kendi imkanlarıyla yaptığı tayyareyi haber olarak okuyucularına duyurmuştur.[156] 22 Ekim 1930 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesi "Vecihi Tayyaresi" başlıklı yazıda tayyarenin özeliklerini anlatmıştır.[157] 4 Aralık 1930 tarihli Milliyet gazetesi ise "*Vecihi Tayyaresi*" başlığını kullanarak tayyare hakkında okuyucularına güncel bilgiler sunmuştur.[158]

Tüm bu gelişmeler sürecinde Vecihi Bey, 29 Eylül 1930 tarihinde tayyaresinin genel özelliklerini içeren teknik dosya ile İktisat Vekaleti'ne başvurmuş ve tayyaresinin resmi teknik muayenesinin yapılıp tayyaresine uçuş izni verilmesini talep etmiştir. Ancak Türk Hava Teşkilatı'nda tayyarenin teknik muayenesini yapacak mühendis bulunmuyordu. Bunun üzerine T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey, 17 Ekim 1930 tarihinde Erkanı Harbiye Reisliği'ne şu teskereyi yazmıştır:

> *"Cemiyetimiz memurlarından Tayyareci Vecihi Bey, İktisat Vekaleti'ne yaptığı müracaat neticesinde tasavvur ettiği tayyareyi bir mezuniyet müddetinden istifade ederek Kadıköy'de bir marangoz dükkanında basit ve iptidai vesaitle bizzat yapıp uçmağa muvaffak olmuştur. Kadıköy'den kalkıp Yeşilköy'e inmek suretiyle 15-20'şer dakikalık birkaç tecrübe uçuşunu müteakip 400 kiloluk hamulesi nafia ile İstanbul'dan Eskişehir'e ve oradan Ankara'ya uçarak gelmiştir. Tayyarenin Ankara üzerinde yaptığı uçuşlar esnasında sağlam ve kâfi derecede mukavemeti haiz bir tayyare olduğunu da akrobasi hareketleriyle ispat etmiştir… Bu Türk gencinin şahsi ve maddi fedakarlığını kısmen olsun tatmin etmek ve ehemmiyetsiz masrafla halkın*

[152] "Vecihi Bey Ankara'da uçtu", **Cumhuriyet,** 9 Ekim 1930, s.3.
[153] Hürkuş, **a.g.e.,** s.244-245.
[154] "Tayyareci Vecihi yeni uçuşlar yapacak", **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1930, s.1.
[155] "Vecihi B. Tayyaresini Nasıl Yaptığını Anlatıyor", **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Ekim 1930, s.4.
[156] "Bravo Vecihi Sana", **Dergi Bravo**, 9 Ekim 1930, s.7.
[157] *"…Tayyarenin kanatlarda, gövdede, motorda, kumanda vesaitinde, dahili tertibatında büyük hususiyetleri vardır. Kanatların en büyük hususiyeti, reglaj bozulmadan dört civata sökmekle çıkarılıp takılabilmesidir. Bu bittabi, tayyarenin nakil ve manipülasyonunda birçok kolaylıklar ve sürat temin etmektedir. Göğdede en ziyade rakiplerin emniyeti göz önünde tutulmuştur. Motor hemen hiçbir tayyarede görülmemiş derecede pilot yerinden uzaktır… Motorun en büyük hususiyeti kolayca sökülüp takılmasındadır. Bundan başka kapaklarını açmak motorun bütün aksamına makinist tarafından kolayca yetişilebilir ve görülebilir bir hale getirmektedir ki bu da herhangi bir ameliyeyi çok kolaylaştırmaktadır…"* ; "Vecihi Tayyaresi", **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Ekim 1930, s.3.
[158] "Vecihi Tayyaresi", **Milliyet,** 4 Aralık 1930, s.2.

tayyareciliğe karşı olan alaka ve muhabbetini artırmak mümkün olabileceğine göre bu hususlaki mütalaalarınızı beklemekte olduğumu arz eylerim efendim."[159]

Milli Müdafaa Vekaleti Hava Umuru Umum Müfettişliği ise Vecihi XIV tayyaresinin her ne kadar İstanbul'dan Ankara'ya uçmuş olsa da tayyarenin aerodinamik özelliklerini tespit edecek bir vasıtanın olmamasından dolayı fennen muayenesine imkân görülmediğini ve bu yüzden gerekli olan seyrüsefer vesikasının verilemeyeceğini belirtmiştir.[160] Bu gelişmeler bağlamında Vecihi XIV tayyaresi ile ilgili basında da bazı haberler çıkmıştır.[161]

Bunun üzerine Vecihi Bey, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'tan aldığı bir yazı neticesinde tayyaresini Çekoslovakya'ya götürmeye ve gerekli sertifikaları orada almaya karar vermiştir. 28 Kasım 1930 tarihinde tayyareyi Devlet Demir Yollarına teslim etmiş, 4 Aralık 1930'da ise kendisi Çekoslavakya'ya doğru hareket etmiştir.[162] İki gün süren yolculuğun ardından 6 Aralık'ta Prag'a varmıştır. Bu süreçte tayyaresine ait resmî belgeleri Çek diline çevirdikten sonra gelen tayyaresini de yeniden monte ederek her türlü kontrolünü yapmıştır. Beynelmilel Sivil Havacılık Komisyonu (CINA-Committee International de Navigation Aerien) tarafından teorik incelemeler bittikten sonra tayyarenin muayene işlemlerine geçilmiştir. Bu aşamayı da geçen Vecihi XIV tayyaresi, 10-18 Nisan 1931 tarihleri arasında yapılan test uçuşlarından da başarılı olmuştur.[163] Böylece tayyarenin teknik kontrol işleri ve test uçuşlarından sonra beynelmilel sertifika koşulları yerine getirilmiştir.[164] 23 Nisan 1931 tarihinde düzenlenen kutlamada ise tayyarenin beynelmilel CINA özelliklerine uygun olduğuna dair vesikalar Vecihi Bey'e teslim edilmiştir.[165] Ardından Vecihi Bey 25 Nisan 1925

---

[159] Hürkuş, **a.g.e.,** s.246-248.
[160] Hürkuş, **a.g.e.,** s.248.
[161] *"Vecihi Bey bir tayyare yapmış ve bunu uçurmağa muvaffak olmuştur. Fakat bu tayyare herhangi bir ihtisas işinin bütün icaplarına cevap verecek mükemmeliyette değildir ve olmasına maddeten de imkân yoktur. Bir defa tayyarecilikte icat devresi çoktan geçmiştir. Şimdi tekemmül devresidir. Tayyareler görecekleri vazife itibarıyla birçok cins ve nevilere ayrılmış ve her biri kendi hususiyetlerine göre adım adım tekâmül etmiştir. Şimdi Vecihi Bey'in tayyaresini bu esastan mehenge vuralım: 'Bu bir harp tayyaresi olmadığı gibi, spor ve yolcu tayyaresi olmak vasıflarını da cami değildir. Şu hâlde hükûmet bunu örnek tutup kendisine mal edebilir miydi?'... Tayyare fabrikası, basit bir marangoz tezgâhı değildir. Fabrika milyonlar sarf ile vücuda gelir. Ve orada maksadın, ihtiyacın doğurduğu tayyareler yapılır. Bu işler fennin, yüksek sanayiin en nazik kısımlarıdır. Binaenaleyh memlekette evvela bunlar temin edilir, ondan sonra aranılan evsafı verecek tipler bulunup imal olunur. Şimdiki hâlde memleket dahilinde kendi eserimiz olarak tayyare yapmak münakaşa mevzuu bile olamaz.";* "Reis Muavini Şükrü Beyin Muharririmize Beyanatı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Aralık 1930, s.2.
[162] Detay için bkz: Hürkuş, **a.g.e.,** s.253-254.
[163] Hürkuş, **a.g.e.,** s.254-259.
[164] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.294.
[165] Hürkuş, **a.g.e.,** s.260-261.

tarihinde yurda dönmek için tayyaresiyle yola çıkmış, 6 Mayıs 1931'de İstanbul'da coşkuyla karşılanmıştır.[166] Dönemin gazeteleri Vecihi Bey'in bu başarısını gündeme de taşımışlardır. Örneğin; 12 Mayıs 1931'de Son Posta gazetesi, "*Tayyareci Vecihi Beyle Hasbihal*" başlıklı yazısında Vecihi Bey'in görüşlerini okuyucularına aktarmıştır.[167] 9 Haziran 1931 tarihli Cumhuriyet gazetesi de "*Vecihi B. tayyaresinin Prag'da aldığı netice*" başlığını kullanarak bir yazı hazırlamış, yazıda Prag'daki komisyonun Vecihi XIV için "*dünyanın en iyi spor tayyarelerinden biri*" diye rapor verdiğini belirtmiştir.[168]

3.1.8. Vecihi Hürkuş'un Yurt İçi Propaganda Uçuşları

Vecihi Bey, T.Ta.C.'nin talebi üzerine tayyareciliği halka anlatmak ve tanıtmak amacıyla yurt içindeki turlarına yeniden başlamıştır. Uçuşlarını ilk Türk sivil tayyare olan Vecihi XIV ile yapmıştır.[169]

2 Eylül 1931 tarihinde başlayan yurt turunda Vecihi Bey gittiği her yerde coşkuyla karşılanmıştır. Makinist Hamit Şeran ile birlikte ziyaret ettiği il ve ilçelerde tayyareciliğe dair halka konferanslar vererek cemiyetin faaliyetlerini anlatmıştır.[170] 28 Eylül'de ise Ankara'ya dönmüş ve hava seyahatini başarıyla tamamlamıştır.[171]

Bu tarihten sonra da Vecihi Bey'in cemiyet yararına ve propaganda amaçlı yeni yaptığı seyahatler devam etmiştir.[172] Bu amaçla makinisti Hamit Bey'le birlikte 9 Kasım 1931 tarihinde Vecihi XIV tayyaresiyle yeni bir tura başlamıştır.[173] Vecihi Bey, bu süreçte bir kaza da atlatmıştır. Antalya'da yere inerken benzin tertibatı tıkandığı için tayyaresi zorunlu iniş yapmış, Vecihi Bey ise bu kazadan yara almadan

---

[166] "Tayyareci Vecihi B.", **Milliyet,** 9 Mayıs 1931, s.4; "Prag-İstanbul yolunu 21 buçuk saatte aldı", **Vakit,** 12 Mayıs 1931, s.3.
[167] "Tayyareci Vecihi Beyle Hasbihal", **Son Posta**, 12 Mayıs 1931, s.1-3.
[168] "Vecihi B. tayyaresinin Prag'da aldığı netice", **Cumhuriyet,** 9 Haziran 1931, s.1.
[169] Seyahat edilen il ve ilçeler: *"Ankara, Kızılcahamam, Gerede, Bolu, Ereğli, Zonguldak, Cide, Sinop, Samsun, Fatsa, Trabzon, Of, Rize, Gümüşhane, Bayburt, Suşehri, Zara, Hafik, Sivas, Şarkışla, Akdağmadeni, Sorgun, Yozgat, Sungurlu, Kalecik ve Ankara";* Hürkuş, **a.g.e.,** s.268-281.
[170] **Milliyet**, 7 Eylül 1931, s.3; "Tayyareci Vecihi B. Trabzonda", **Vakit**, 10 Eylül 1931, s.2; "Tayyareci Vecihi Beyin uçuşları", **Milliyet**, 21 Eylül 1931, s.2; "Vecihi B. Sivas'ta", **Milliyet**, 25 Eylül 1931, s.4; "Başmuharririmizin seyahat notları- Trabzonda Vecihi B.", **Vakit**, 25 Eylül 1931, s.4.
[171] "Tayyareci Vecihi B. Ankara'da", **Milliyet**, 28 Eylül 1931, s.2.
[172] "Vecihi B. Garp vilayetlerine de gidecek", **Milliyet**, 30 Eylül 1931, s.2; "Vecihi Bey Yeni Uçuşlarına Başlıyor", **Son Posta**, 15 Ekim 1931, s.1.
[173] Seyahat edilen il ve ilçeler: *"Ankara, Gölbaşı, Bağla, Şereflikoçhisar, Aksaray, Konya, Beyşehir, Seydişehir, Alanya, Manavgat, Antalya, Fethiye, Köyceğiz, Muğla, Göktepe, Kale, Tavas, Karacasu, Babadağ, Denizli, Çal, Çivril, Karahallı, Ulubey, Uşak, Kütahya, Eskişehir, Çukurhisar, İnönü, Bozüyük, Karaköy, söğüt, Geyve, Adapazarı, İzmit ve İstanbul."*; "Vecihi Beyin yeni seyahati", **Akşam**, 9 Kasım 1931, s.4.; Hürkuş, **a.g.e.,** s.284-301.

kurtulmuştur.[174] Antalya'da tayyaresini tamir ettikten sonra Fethiye'ye uçmuştur.[175] Bu ziyaretler esnasında hem halka tayyarecilikle ilgili nutuklar vermiş hem de bu süreçte cemiyetin şubeleri büyük bağışlar toplamıştır.[176] 9 Kasım-3 Aralık 1931 tarihleri arasında kendi imal ettiği tayyaresiyle 10 bin kilometrelik bir uçuş gerçekleştiren Vecihi Bey'in son rotası ise İstanbul olmuştur. 3 Aralık 1931'de karşılamaya gelen büyük bir halk topluluğunun arasında Yeşilköy Hava Meydanı'na inmiş ve bu turu da başarıyla tamamlamıştır. Bu süreçte Vecihi Bey İstanbul, Çağaloğlu Halkevi'nde sivil tayyareciliğin önemini anlatan bir konferans da vermiştir.[177]

Vecihi Bey, İstanbul'a indiği gün T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey'den 3 Aralık 1931 tarihli bir telgraf almıştır. Telgrafta tertip edilen ziyaret uçuşlarının selametle tamamlanmış olmasından dolayı memnun olduğunu belirten Fuat Bey, makinist Hamit Efendi'nin artık istihdamına gerek kalmadığını söyleyerek işine son verildiğini yazmıştır. Vecihi XIV tayyaresinin ise bakıma alınması gerektiğini, bu yüzden Milli Müdafaa Vekaleti tarafından cemiyete yeni bir tayyarenin verileceğini belirtmiştir. Ayrıca dinlenmesi için Vecihi Bey'e 45 gün de izin vermiştir.[178] Vecihi Bey gelen bu telgrafa cevap niteliğinde, 10 Aralık 1931 tarihinde bir telgraf yazmıştır. Yazdığı telgrafta öncelikle seyahat kapsamındaki bazı gözlemlerini Fuat Bey ile paylaşmıştır. Cemiyetin Antalya şubesinden sorumlu kişinin üstlendiği görevi kendisine ağır bir yük olarak gördüğünü, ancak Fethiye şubesinin başkanı olan şahsın heyecanı ve azminin takdire şayan olduğunu belirtmiştir. Gönderdiği telgrafta makinist Hamit Efendi'nin bir ikramiye ile taltif edilmesini, tayyaresinin ise bugüne kadar 150 saat uçtuğundan tamiratı ve bakımı için 1.100 liraya ihtiyaç duyduğunu yazmıştır.[179] Ancak Vecihi Bey'in tayyaresi için istediği para cemiyet tarafından kendisine verilmemiştir. Bunun üzerine Vecihi Bey cemiyetten tekrardan ayrılmış, sivil bir tayyareci olarak İstanbul'da çalışmalarına devam etmeye karar vermiştir.[180] Bu süreçte Vecihi Bey başta Galatasaray Lisesi olmak üzere çeşitli okul ve kuruluşlarda tayyarecilikle alakalı

[174] "Vecihi Bey Antalya'da Tehlikeli Bir Kaza Geçirdi", **Son Posta**, 14 Kasım 1931, s.1.
[175] **Son Posta**, 22 Kasım 1931, s.1.
[176] "Vecihi Bey Antalya'da", **Akşam,** 13 Kasım 1931, s.4; "Tayyareci Vecihi Bey Fethiye'de", **Milliyet,** 22 Kasım 1931, s.2; "Vecihi Bey Denizli'de", **Son Posta**, 25 Kasım 1931, s.2; "Tayyareci Vecihi Beyin Uçuşları", **Milliyet,** 29 Kasım 1931, s.2.
[177] "Sivil Tayyarecimiz", **Son Posta**, 7 Aralık 1931, s.2.
[178] Hürkuş, **a.g.e.,** s.302.
[179] Hürkuş, **a.g.e.,** s.303-304.
[180] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.296.

konferanslar vermeyi sürdürmüştür.[181] 13 Ocak 1932 tarihinde Türk Aero Kulübü tarafından bir çay ziyafeti organize edilmiş, bu etkinliğe Vecihi Bey de katılarak tayyarecilik hakkında misafirlere nutuk vermiştir.[182] 22 Ocak 1932 tarihinde ise Belçikalı paraşütçü M. Vensan, Yeşilköy'de Vecihi Bey'in tayyaresinden atlama deneyiminde bulunmuştur.[183]

3.1.9. Vecihi Sivil Tayyare Mektebi

Vecihi Bey, özellikle gençlere tayyareciliği öğretmek amacıyla bir mektep kurmayı düşünmüştür. Bu bağlamda 1931 yılının Aralık ayında cemiyetle ilişkisini kestikten sonra bu konuya daha fazla yoğunlaşmıştır. Vecihi Bey'in tayyarecilikle alakalı çalışmaları dönemin gazetelerine de yansımıştır. Örneğin; 11 Aralık 1931 tarihli Vakit gazetesi, "*Kıymetli tayyareci Vecihi Bey'in yeni projeleri"* başlıklı haberinde Vecihi Bey'in Kalamış'ta sivil bir tayyare mektebi kuracağını ve altı tayyare daha yapacağını yazmıştır.[184] 15 Aralık 1931'de ise Vecihi Bey, Vakit gazetesine bir röportaj vermiştir.[185]

Bu doğrultuda Vecihi Bey, 1932 yılının başından itibaren tayyare mektebi için çalışmalarına başlamıştır. Kadıköy'de hangar inşaatını sürdürürken bu konuyla ilgili gazeteler de dönem dönem haberler yaparak okuyucularını bilgilendirmişlerdir. Örneğin; 17 Ocak 1932 tarihli akşam gazetesi tayyarecilik ana başlığı altında "*Vecihi Bey sessizce çalışıyor"* diyerek konuyu gündemde tutmuştur.[186] 26 Ocak 1932 tarihli Son Posta gazetesi de "*Vecihi Bey tayyare yapıp satmıya teşebbüs ediyor*" başlığını kullanmıştır.[187] 1932 yılının Mart ayında ise tayyare hangarı inşaatının bitmek üzere olduğu gazetelere yansımıştır.[188]

Vecihi Bey, hangar inşaatına başlarken mektebin kurulacağı arazi konusunda bazı sıkıntılar da yaşamıştır. Bu süreçte İstanbul Belediyesi ile Maliye Bakanlığı söz

---

[181] "Vecihi Bey'in Konferansı", **Son Posta,** 21 Aralık 1931, s.3; "Vecihi Bey'in konferansı", **Akşam,** 23 Aralık 1931, s.4.
[182] "Sivil tayyareciliğin memleketimizdeki büyük ehemmiyeti", **Milliyet**, 13 Ocak 1932, s.1.
[183] "Paraşüt tecrübesi bugün", **Vakit**, 22 Ocak 1932, s.1.
[184] "Kıymetli tayyareci Vecihi Bey'in yeni projeleri", **Vakit,** 11 Aralık 1931, s.1.
[185] *"Memleketimizde en ziyade ihmale uğramış şey de sivil tayyareciliktir. Bilhassa İstanbul gibi bir şehirde sivil tayyareciliğin teessüs etmemesi büyük bir eksikliktir. Gayem, bu eksikliği tamamlamaya çalışmaktır. Bu maksatla Kalamış'ta bir deniz ve kara hava tesisatı vücuda getireceğim. Burada kadın ve erkek arzu edenlere tayyarecilik dersleri vereceğim…"* Detay için bkz.*:* "Moda'da sivil tayyarecilik mektebi açılacak, Vecihi Bey projeleri hakkında tafsilat veriyor", **Vakit**, 15 Aralık 1931, s.1-3.
[186] Vecihi Bey sessizce çalışıyor", **Akşam,** 17 Ocak 1932, s.7.
[187] *"*Vecihi Bey tayyare yapıp satmıya teşebbüs ediyor*",* **Son Posta**, 26 Ocak 1932, s.2.
[188] "Kadıköy'deki hava istasyonunun inşası ilerliyor", **Son Posta**, 11 Mart 1932, s.1.

konusu arazi üzerinde hak iddiasında bulunmuşlardır. Vecihi Bey ise bu sorunun çözülmesini beklemiştir.[189] Sonraki aylarda bu sorun çözüme kavuşmayınca Vecihi Bey, İsmet Paşa'ya bir mektup yazarak söz konusu arazinin kendisine satılmasını istemiştir. İlgili mevzu, İktisat Vekaleti tarafından incelendikten sonra arazinin iki gayrimüslime ait olduğu ortaya çıkmıştır. Sonraki günlerde ise arazinin satışının yapılmayacağı Vecihi Bey'e iletilmiştir.[190] Bunun üzerine mektep için düşünülen arazinin kiralama süresi uzatılmıştır.[191]

Vecihi Bey, açmayı planladığı sivil tayyare mektebine yönelik ilk müracaatı 10 Ocak 1932'de İstanbul Valiliği'ne yapmıştır.[192] Bu doğrultuda Vecihi Bey mektep için bir de tüzük hazırlamıştır. 21 Nisan 1932 tarihinde ise bu tüzüğü ilgili bakanlıklara sunmuştur.[193] 39 maddeden oluşan tüzükte mektebin inşası, amacı, idari ve mali şekli, öğrenci kabul şartları, tahsil ücretleri ve istifa şekli, mükafat ve cezalandırmayla ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır.[194] Tüzükte mektebin kuruluş amacı şu ifadelerle açıklanmıştır: *"Türk gençliğini havacılığa alıştırmak, tayyareci anasır yetiştirerek Türk kanatlarını çoğaltmak. Her hususta Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının bahşettiği selahiyet çerçevesi içinde Türkiye Cumhuriyeti hava ordusunun ihtiyat kuvvetine bir tek bile olsa Türk çocuğu yetiştirmek esas gayeyi teşkil eder."* [195]

Mektebe öğrenci kabul şartları ise şunlardır:[196] *"Türkiye tabiiyetinde olmak, hukuku medeniyesine sahip olmak, yaşı on altıyı geçmiş olmak, V.P.M. şubesi (motorsuz şube) ilk mektep mezunu olmak, V.T.M. şubesi (motorlu şube) orta mektep mezunu veya bu nisbette tahsil görmüş olmak, sağlıklı olduğuna dair sıhhiye raporu getirmek."*

Tüm bu girişimlerin ardından Vecihi Bey'in bu teşebbüsü Genelkurmay Başkanlığı tarafından olumlu karşılanmıştır. Vecihi Sivil Tayyare Mektebi'nde resmi açılışın ne zaman yapıldığına dair bazı tartışmalar da vardır. 14 Aralık 1932 tarihinde Milliyet gazetesi mektebin yakın zamanda resmen açılacağını haber yapmıştır.[197]

---

[189] **Son Posta**, 12 Ocak 1932, s.2.
[190] **BCA, 30.10.0.0, 60.404.10,** No: 3,11,12,20,21,23, 28.06.1932.
[191] Emin Kurt, "Türkiye'nin İlk Özel Uçuş Okulu: Vecihi (Hürkuş) Sivil Tayyare Mektebi", **Belgi,** S.24, Yaz 2022, s.69.
[192] **Milliyet,** 11 Ocak 1932, s.3.
[193] Hürkuş, **a.g.e.,** s.312.
[194] Hürkuş, **a.g.e.,** s.312-316.
[195] Hürkuş, **a.g.e.,** s.312.
[196] Hürkuş, **a.g.e.,** s.314-315.
[197] **Milliyet**, 14 Aralık 1932, s.3.

Vecihi Bey anılarında, eğitimlerin 27 Eylül 1932 tarihinde başladığını belirtmiş olsa da[198] dönemin gazetelerinde eğitimin 1933 yılının Şubat ayında başladığı düşünülmektedir. Çünkü Vecihi Bey'in ilk öğrencilerinden biri olan Salih Bey, 9 Ağustos 1933'te Vakit gazetesine verdiği beyanatta 7 aydır mektepte eğitim gördüğünü ifade etmiştir.[199]

Mektebe ilk etapta 12 öğrenci kaydedilmiştir. Bu öğrencilerin isimleri:[200] *"Sait, Tevfik, Muammer, Abdurrahman, Salih, Osman, Rıza, Hikmet, Hüseyin, Kenan, Bedriye ve yeğenim Eribe."* Verilen planör eğitiminin süresi 3 ay olup ücreti 150 lira, motorlu uçuş eğitiminin süresi ise 6 ay olup ücreti 850 lira olarak belirlenmiştir.[201] 1933 yılında mektep, mezunlarını vermeye başlamıştır. 26 Ağustos 1933 tarihli Milliyet gazetesi, "*Sivil Tayyarecilik İmtihanları"* başlığını kullanarak Vecihi Sivil Tayyare Mektebi'nde yetişen pilotların imtihanlarının bugün başlayıp ay sonunda biteceğini yazmıştır.[202] Sınavlara toplam 10 öğrenci katılmıştır:[203] *"Bedriye, Muammer, Sait, Abdurrahman, Salih Mehmet, Tevfik, Rıza Ali, Kenan Rifat, Necmi Edip, Hamit."* Vecihi Bey, 15 Eylül 1934 tarihinde Akşam gazetesine verdiği röportajda 7 öğrencisinin mezun olduğunu şu cümlelerle açıklamıştır:[204] "*Mektebimiz yedi mezun verdi. Bunların arasında bir de hanım var. Bu yedi mezun gayet iyi birer pilotturlar, yalnız uçuşlar yapıyorlar. Beş tayyarem var. Her zaman gelip burada uçabilirler."* Vecihi Sivil Tayyare Mektebi'nden mezun olan Bedriye Hanım (Gökmen) ise ilk Türk kadın pilot olarak tarihe geçmiştir.[205]

Sonraki süreçlerde Vecihi Bey, mektepte yapılan uçuşlar hakkında detaylı bilgiler paylaşmıştır.[206] Vecihi Bey, sivil tayyareciliği özellikle gençlere anlatmak amacıyla 1933'te bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda büyükşehir belediye

---

[198] Hürkuş, **a.g.e.,** s.318.
[199] **Vakit**, 9 Ağustos 1933, s.9.
[200] Hürkuş, **a.g.e.,** s.318.
[201] "Tayyareci Vecihi B.in mektebi yakında açılıyor", **Vakit**, 10 Ağustos 1932, s.1-5.
[202] "Sivil Tayyarecilik İmtihanları", **Milliyet**, 26 Ağustos 1933, s.3.
[203] **Milliyet,** 27 Ağustos 1933, s.1.
[204] **Akşam**, 15 Eylül 1934, s.6.
[205] "İlk tayyareci Türk kadını", **Cumhuriyet**, 29 Temmuz 1933, s.1; "Bizde İlk Kadın Tayyareci: Bedriye Hanım", **Son Posta**, 17 Eylül 1933, s.6.
[206] *"1933 Eylül sonuna kadar devam eden uçuşlarda iki adet Vecihi XIV, bir adet Vecihi XV ilk öğretim ve antrenman olarak üç tayyare kullanılmış ve 314,53 saat süresinde 2.893 adet uçuş yapılmıştır. Bu uçuşlardan başka şehir üzerinde beheri 15-30 dakika devam eden halk gezi uçuşlarının toplamı 427 uçuştur. Reklam servisleri olarak da resmi ve hususi müesseseler namına 91 saat uçulmuştur…*"; Hürkuş, **a.g.e.,** s.337.

başkanlarına birer mektup göndermiştir. Ancak Vecihi Bey'in bu teklifi belediyelerin bütçe yetersizliğinden dolayı belediye başkanları tarafından ilgi görmemiştir.[207]

Vecihi Bey mektepteki faaliyetlerine devam ederken maddi zorluklar da yaşamıştır. Bu bağlamda çeşitli kişi ve kurumlardan yardımlar almıştır. 1933 yılının Haziran ayında Genelkurmay Başkanlığı tarafından mektebe iki adet tayyare verilmiştir.[208] İş insani Nuri Demirağ mektebe bir ziyaret gerçekleştirmiş ve 5 bin lira bağışlamıştır.[209] Vecihi Bey, 19 Mayıs 1934'te CHP Kâtib-i Umumiliği'ne bir mektup yazarak hem maddi destek hem de mektepte kullandıkları benzinin maliyet fiyatına kendilerine verilmesini talep etmiştir.[210] Bunun neticesinde İktisat Bakanlığı, 1500 lira yardımda bulunmuştur.[211] İstanbul Valisi ve CHF İstanbul İl Başkanlığı 1000 lira mektebe bağışlamışlardır.[212] 1934 yılında ise hükümet, Vecihi Sivil Tayyare Mektebi'ne bir adet planör vermiştir.[213] Ancak Vecihi Bey'in benzin talebinin sonucu, birinci el kaynaklardan tespit edilememiştir.

Vecihi Bey, bu süreçte hangarda yeni tayyare projelerini de hayata geçirmeye başlamıştır. Tayyarelerin motorları yurt dışından tedarik edilmiş, ancak diğer malzemelerin yerli malı olmasına hassasiyet göstermiştir. Bu bağlamda imal ettiği tayyare tipleri şunlardır:[214] *"1933 yılında Vecihi XV, Vecihi XIV D, Vecihi SK X); 1934 yılında ise Vecihi XVI (ismi Nuri Bey) ve Vecihi XVI D"*

1934 yılında mekteple ilgili bazı gelişmeler gazetelere yansımıştır. Örneğin, 28 Şubat 1934 tarihli Cumhuriyet gazetesi, motorsuz tayyare uçuşları için Vecihi Bey'in Göztepe'deki mektebinde açılacak kursa 20'si kız olmak üzere 150 gencin başvurduğunu duyurmuştur.[215] 4 Haziran 1934 tarihli Vakit gazetesi, Vecihi Bey ile yaptığı röportajı okuyucularına aktarmıştır.[216] 21 Temmuz 1934 tarihli Milliyet gazetesi, Meclis Başkanı Kazım Paşa'nın Vecihi Sivil Tayyare Mektebi'ni ziyaret ettiğini yazmıştır.[217] 24 Temmuz 1926 tarihli Haber gazetesi ise 26 Temmuz 1934'te

[207] Vecihi Bey'in belediye başkanlarına yazdığı mektup için bkz: Hürkuş, **a.g.e.,** s.335-336.
[208] **Son Posta**, 3 Haziran 1933, s.9.
[209] Hürkuş, **a.g.e.,** s.329-330.
[210] **BCA, 490.1.0.0, 1542.271.1,** No:71-72, 19.05.1934
[211] **BCA, 490.1.0.0, 1542.271.1,** No:13, 19.05.1934
[212] Hürkuş, **a.g.e.,** s.328.
[213] **Vakit**, 4 Haziran 1934, s.4.
[214] Hürkuş, **a.g.e.,** s.347.
[215] "Vecihi Beyin talebesi 150yi buldu", **Cumhuriyet,** 28 Şubat 1934, s.6.
[216] "Türkiye'de sivil tayyarecilik", **Vakit,** 4 Haziran 1934, s.4.
[217] "Meclis Reisi Vecihi mektebinde", **Milliyet**, 21 Temmuz 1934, s.1-6.

Vecihi Sivil Tayyare Mektebi şerefine Kalamış'ta bir balo tertip edileceğini belirtmiştir.[218]

1934 yılında ise Muzaffer isminde eski bir eğitimci Vecihi Bey'e, boş durumda olan Göztepe Koleji'nin teknik bir liseye dönüştürülmesini teklif etmiştir. Yaptığı değerlendirmeler sonucunda Vecihi Bey bu teklifi kabul ederek tam teşekküllü Vecihi Hayat Liseleri'ni kurmaya karar vermiştir. 20 Eylül 1934'te derslere başlayan bu mektebe sadece 16 öğrenci kaydedilmiştir. Bu süreçte Muzaffer Bey de öğrenci bulacağına dair verdiği sözü tutmamıştır. Tüm bu olumsuzluklardan dolayı Vecihi Bey, bu teşebbüsünde muvaffak olamamıştır. [219]

Vecihi Bey bu dönemde yapılan bazı önemli etkinlik ve törenleri de ihmal etmemiştir. Bu doğrultuda Vecihi Bey ve talebeleri, 30 Ağustos 1934'te İstanbul'da düzenlenen "Zafer ve Tayyare Bayramı" etkinliklerine kendilerinin imal ettiği 5 adet tayyare ile katılmışlardır. Cemiyetin İstanbul şube müdürü olan Nakiye Hanım (Elgün) da Vecihi Bey'i bir takdirname ile taltif etmiştir.[220] Ancak 17 Eylül 1934'te mektebin Millî Savunma Bakanlığı tarafından kapatıldığı dönemin gazetelerine yansımıştır.[221] Gerekçe olarak hükümetin Eskişehir'de sivil tayyareciliğe dair daha kapsamlı ve büyük bir müessese kuracağı gösterilmiştir. Hükümetin Vecihi Bey'i Eskişehir Tayyare Mektebi'ne öğretmen olarak tayin edeceği de belirtilmiştir.[222] Bu gelişmeden sonra Vecihi Bey, Ankara'ya gidip Millî Savunma Bakanlığı yetkilileriyle görüşmüş olsa da sonuç değişmemiştir.[223]

3.1.10. Vecihi Hürkuş'un Türkkuşu Bünyesindeki Faaliyetleri

T.Ta.C. Başkanı Fuat Bey, 1934 yılının yaz ayında Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiği bir ziyaret esnasında planör eğitimi veren ve birçok genç tayyareci yetiştiren Osoaviakhim adlı tesis hakkında bilgi almıştır.[224] Ardından böyle bir tesisin Türkiye'de de kurulacağını düşünerek çalışmalara başlanmıştır. Hazırlık süreçleri

---

[218] "Vecihi Balosu", **Haber**, 24 Temmuz 1934, s.3.
[219] Hürkuş, **a.g.e.,** s.342-344.
[220] **Cumhuriyet,** 13 Eylül 1934, s.2.
[221] "Vecihi tayyare mektebi kapatıldı", **Haber**, 17 Eylül 1934, s.2; "Vecihi tayyare mektebi kapatıldı", **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Eylül 1934, s.3.
[222] "Sivil Tayyarecilik-Hükümet Eskişehirde esaslı teşkilat yapacak", **Milliyet**, 18 Eylül 1934, s.3; **Halkın Sesi**, 18 Eylül 1934, s.1; "Sivil tayyareciliğin inkişafına doğru", **Türk Dili**, 19 Eylül 1934, s.3.
[223] **Milliyet,** 22 Eylül 1934, s.3.
[224] Demo Ahmet Aslan, "Cumhuriyet'in Törensel Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)", **Basılmamış Doktora Tezi,** Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2011, s.147.

devam ederken Mustafa Kemal Paşa, Fuat Bey'e Vecihi Bey hakkında malumat istemiştir. Ardından Mustafa Kemal Paşa, Fuat Bey'e şu talimatı vermiştir: *"... Türkkuşu namı ile yeni bir çalışma yolu açın ve Vecihi'den faydanın."*[225] Bunun üzerine Fuat Bey, Vecihi Bey'e bir telgraf göndererek onu Ankara'ya çağırmıştır. 1935 yılının Nisan ayının başında Ankara'ya giden Vecihi Bey, cemiyetin genel merkezinde Fuat Bey ile görüşmüştür. Bu görüşmede Fuat Bey, zor koşullar altında yaptığı çalışmalardan dolayı Vecihi Bey'i takdir ederek sivil tayyare mektebine de yardım imkânı bulamadığını belirtmiştir. Devamında aralarında şu diyalog geçmiştir: *"... Artık bu mahrumiyetlerin sona erdi. Şimdi açtığın yolu, Türkkuşu işleyecek ve idealin olan sivil havacılık yurdumuzda süratle meydana gelecektir... Göreyim seni bütün bilgin ve enerjinle çalış, gençliği havacılığa yetiştir."*[226] Bu görüşmeden sonra Vecihi Bey, Türkkuşu açılış töreni için hemen çalışmalara başlamıştır. Tören programı dahil birçok sürece de katkı sağlamıştır.[227]

Yapılan çalışmalar neticesinde Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla 3 Mayıs 1935'te saat 15.00'da Ankara, Etimesgut'ta Türkkuşu açılmıştır.[228] Vecihi Bey Türkkuşu'nun tertip ettiği uçuşlarda kullanılmak üzere kendi imal ettiği tayyareleri tesise tahsis etmiştir. Burada Vecihi Bey hem uçuşların idaresinden sorumlu olmuş hem de hangar ve atölyelerin inşa edilme sürecine katkı sunmuştur. Ayrıca burada birçok talebeyi de uçuşlara hazırlamıştır.[229]

Vecihi Bey, gençlere planörlük eğitimi vermek amacıyla Türkkuşu bünyesinde kurulan Eskişehir'deki İnönü Kampı'nın hazırlık sürecinde de aktif görev almıştır.[230] Vecihi Sivil Tayyare Mektebi'nde yetiştirdiği Sait Bey (Bayav), Tevfik Bey (Aytan), Muammer Bey (Öniz), Hilmi Hüseyin Bey ve Nurettin Demirsoy Bey'in 10 Temmuz 1935'te Rusya'ya planörcülük eğitimi için gönderilen talebeler arasında olması ise Vecihi Bey'i gururlandırmıştır.[231]

---

[225] Hürkuş, **a.g.e.,** s.350.
[226] **A.e.,** s.350.
[227] **A.e.**, s.351.
[228] "Atatürk Türk Kuşu Kurumunda Bir Nutuk Söyledi", **Tan**, 4 Mayıs 1935, s.1; *"*Türk Kuşu kurumunun açılışını kıymetli bir söylevle Atatürk yaptı*",* **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1935, s.1.
[229] Hürkuş, **a.g.e.,** s.355-357.
[230] **A.e.,** s.358-361; "İnönü ve tayyare motoru kampları açılmak üzeredir", **Yeni Asır,** 20 Nisan 1937, s.1.
[231] "8 talebe dün Odesa yolile Rusya'ya gitti", **Cumhuriyet**, 11 Temmuz 1935, s.2; Ercan Dolapçı, **Göklerin Kızı Sabiha Gökçen**, Kategori Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.78; Hürkuş, **a.g.e.,** s.358.

Bu süreçte Vecihi Bey, Türkkuşu'nun farklı illerde açmış olduğu şubelerinde[232] aktif faaliyetler yürütmüştür. İzmir Türkkuşu şubesi Vecihi Bey'in idaresine verilmiştir. Burada ilk çalışmalarına yaklaşık 60 gençle başlamıştır. Gençler için hazırlanan planör eğitim programını aynen uygulamış ve verdiği eğitimler sonucu birçok planörcü genç yetiştirmiştir.[233]

1936 yılında ise çok acı bir kaza yaşanmıştır. "Kızım" diyerek sevdiği yeğeni Eribe Hanım henüz 18 yaşındaydı. Eribe Hanım, dayısı Vecihi Bey'in yanında büyümüş, tayyarecilik sevdasını ondan almıştır. Vecihi Sivil Tayyare Mektebi'ndeki kurslarda eğitim görmüş, Türkkuşu'nun açılmasıyla eğitimlerine dayısının gözetiminde buradan devam etmiştir. 1936 yılının Cumhuriyet Bayramı törenlerine Türkkuşu'nun gençleri de katılacaklardır. Bu doğrultuda Eribe Hanım, bu törenlerde paraşütle atlamak istediğini Vecihi Bey'e söylemiştir. Vecihi Bey, ilk etapta buna müsaade etmemiş olsa da ısrarlar neticesinde Eribe hanıma izin vermiştir. Ankara'da gerçekleşen Cumhuriyet Bayramı töreninde Eribe Hanım, paraşütle atlarken paraşütünün açılmaması sonucu yere çakılmıştır. Vecihi Bey ve törene gelenler tarafından hastaneye kaldırılan Eribe Hanım hayatını kaybetmiştir. [234] 18 yaşındaki Eribe Hanım, Türk havacılığın ilk kadın şehidi olmuştur.[235] Cenaze törenine Cemiyet Başkanı Fuat Bey de katılarak şunları söylemiştir:

> *"Türkkuşu'nun genç, azimkar, kahraman talebeleri, Türk gençleri, Türk askerleri; bugün buraya vatanın hayat ve istiklali uğruna can veen şehitlerin ruhlarını taziz için toplanılmışken, ne hazin bir tesadüf ki ilk hava şehidi Türk kadınını da toprağa bırakıyoruz. Türkkuşu'nun yılmaz çocukları, sizi nasıl yürekten, bir baba muhabbetiyle sevdiğimi bildiğiniz için, Eribe'nin ölümü karşısında ne kadar ızdırap duyduğumu tahmin edebilirsiniz…"*[236]

Bu bağlamda Başbakan İsmet Paşa da 9 Kasım 1936'ta "*İlk Hava Şehidi Kızımız*" başlıklı bir yazı yazmıştır.[237]

---

[232] "Türkkuşu şubesi bugün açılıyor", **Tan**, 3 Mayıs 1936, s.3.
[233] Hürkuş, **a.g.e.,** s.362-364.
[234] Hürkuş, **a.g.e.,** s.368-377; "Şehit Eribe yere düştükten sonra", **Haber,** 3 Kasım 1936, s.2.
[235] "İlk kadın hava şehidimiz", **Cumhuriyet,** 1 Kasım 1936, s.3.
[236] "Türk havacılığının ilk kadın şehidi", **Haber,** 31 Ekim 1936, s.10.
[237] *"Küçük Eribe, hava kurbanlarımızın arasına karıştı. Paraşüt hevesi, havacılık aşkı, onu küçük yaşında işe başlatmıştı. Onun yaşında, paraşüt sert ve çok erken bir cesaretti. Ailesinin ve kendisinin aşkı, usullerin tereddüdüne galebe çaldı… Küçük Eribe'nin hatırası, paraşütizmdeki hevesinden ötürü, bizim için bir kat daha azizdir. Bu satırlar, İnönü ve çocukları'nın, Güzel Eribe'nin kahraman hatırasına derin saygıları ve gıptalarıdır.";* "İsmet İnönü, ilk hava şehidi için bir yazı yazdılar", **Halkın Sesi**, 20 Kasım 1936, s.2.; İsmet İnönü, "İlk Hava Şehidi Kızımız" (Çevrimiçi) https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1933-1938.htm#_ftnref185 16.11.2023.

3.1.11. 1937 Sonrasında Vecihi Hürkuş

Vecihi Bey, 1937 yılının sonbaharında Türk Hava Kurumu tarafından tayyare mühendisliği eğitimi için Almanya'ya gönderilmiştir. Weimar Mühendis Mektebi'nde eğitime başlayan Vecihi Bey, 27 Şubat 1939 tarihinde "Tayyare ve Makine Mühendisliği" diplomasını almıştır. Ardından Türkiye'ye dönmüş ve Bayındırlık Bakanlığı'na başvurup "Tayyare Mühendisliği Ruhsatnamesini" talep etmiştir. Ancak Bakanlık, "*iki sömestrde mühendis olunamaz*" diyerek bu talebi reddetmiştir. Ardından Vecihi Bey Danıştay'a başvurmuş ve tayyare ihtisas mühendislik ruhsatnamesini almıştır.[238] Bu dönemde Türk Hava Kurumu yönetimi değişmiş, Türkkuşu'ndaki görevine ise yeni isimler atanmıştır. Vecihi Bey bunun üzerine Van'a tayin edilmiş, ancak kendisi bunu kabul etmeyerek Türkkuşu'ndan istifa etmiştir.[239]

Vecihi Bey, İkinci Dünya Savaşı başladığından tayyarecilik faaliyetlerine de çok fazla yoğunlaşamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden tayyarecilikle alakalı faaliyet ve çalışmalarına başlamıştır. Bu doğrultuda 1947 yılının sonbaharında İstanbul Üniversitesi'nde Anatomi Doçenti olan Fazıl Noyan ve üç tıp öğrencisiyle birlikte "Kanatlılar Birliği" adında bir havacılık kulübü kurmuştur. Bu kulübe kısa sürede ilgi büyümüş ve 100'ün üzerinde kişi üye olmuştur.[240] Ardından tayyarecilik fikrini özellikle gençlere anlatmak için 1948 yılının Ocak ayında "Kanatlılar" dergisini çıkarmaya başlamıştır. Dergide Vecihi Bey'in kızı Gönül Hanım yazı işleri müdürlüğünü üstlenmiştir. 12 sayı çıkan derginin yazar kadrosunda ise Vecihi Bey dışında Nejat Fer, İlhami Güneral ve Erdoğan Erenbilge de vardır.[241] Derginin ilk sayısında Vecihi Bey, "*Kanatlılar Cemiyeti ve Dergisi*" başlıklı yazısında kulüp ve dergi hakkında bilgi vermiştir. Yazısında amaçlarının tayyarecilik ilmini Türk çocuklarına yaymak olduğunu belirten Vecihi Bey, çalışma prensibi olarak da şunu vurgulamıştır: *"...Hayalden kaçmak, realiteye bağlanmak ve bu ilmi ana kaynakları ile bütünlüğümüze tanıtmaktır."*[242]

1948 yılında ise kulüpte faaliyetler yürütmek amacıyla Türk Hava Kurumu'ndan Magister tipli bir eğitim tayyaresi temin etmişlerdir. Kanatlılar Birliği "*Balıkesir, Bandırma, İzmir, Adana, Mersin ve Tarsus'ta*" propaganda amaçlı uçuşlar

[238] Hürkuş, **a.g.e.,** s.381-382.
[239] **A.e.,** s.382.
[240] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.300.; Hürkuş, **a.g.e.,** s.383.
[241] Hürkuş, **a.g.e.,** s.383.
[242] Hürkuş, "Kanatlılar Cemiyeti ve Dergisi", **Kanatlılar,** S.1, Ocak 1948, s.1.

gerçekleştirmiştir.[243] 19 Şubat 1949 tarihinde Kanatlılar Cemiyeti'nin yıllık kongresi Eminönü Halkevi'nde yapılmıştır. Kongrede muhasebe raporları okunurken 21 bin liralık açıktan dolayı büyük tartışmalar yaşanmıştır. Kongre sonunda ise Vecihi Hürkuş, Turgut Taşkın, İsmail Ersevinç, Vedat Çeliköz, Galip Idil ve Zeki koriş cemiyetin yeni idare heyeti üyeleri olarak belirlenmiştir.[244] Bu dönemde cemiyetle ilgili yaşanan bazı ihtilaflar basına da yansımıştır. Örneğin; 8 Eylül 1949 tarihli Yeni Sabah gazetesi "Kanatlılar Cemiyetindeki İhtilaf" başlığıyla, *"Kanalılar Cemiyeti Başkanı Vecihi Hürkuş, dün bir dilekçe ile Vilayete müracaat ederek eski idare heyetinin cemiyet merkezini yeni idare heyetine devretmediğini"* yazmıştır.[245] Tüm bu gelişmeler neticesinde kulüp ve derginin ömrü kısa sürmüştür.

Vecihi Bey, 1951 yılından itibaren daha çok ticari amaçlı çalışmalara imza atmıştır. Bu bağlamda 1951 yılında beş arkadaşı ile birlikte zirai ilaçlamalar yapmak amacıyla "Türk Kanadı" adında bir şirket kurmuştur. Ardından İngiltere'ye gidip üç adet Auster tipli tayyare satın almıştır. Ancak yurda döndükten sonra ortaklar arasında yaşanan ihtilaflardan dolayı Vecihi Bey, haklarından vazgeçip şirketten ayrılmıştır.[246]

Sonraki süreçlerde Vecihi Bey, tayyare ile reklam faaliyetleri yürütmüştür. Bu doğrultuda Paro mamasının reklamını yapmak için 1952'de İngiltere'ye gidip bir adet dört kişilik hafif turist tayyaresi satın almıştır. Bu tayyaresiyle Paro maması, Paro sabunları gibi çeşitli ürünlerin reklamını yapmıştır.[247]

6 Ağustos 1954 tarihinde ise Vecihi Hürkuş'un 40. hizmet yılını kutlamak amacıyla Yeşilköy Hava Limanı'nda, "Türk Havacılar Bayramı" adıyla bir jübile yapılmıştır.[248] Bu dönemde Vecihi Bey bazı kazalar da yaşamıştır. Örneğin; 15 Eylül 1954 tarihinde tayyaresiyle İzmir'den Ankara'ya giderken tayyaresinin yakıtı bittiği için tayyaresi zorunlu iniş yapmıştır.[249]

Vecihi Bey bu dönemde özel girişimlerine devam etmiştir. Bu doğrultuda 29 Kasım 1954 tarihinde yurt içi hatlarda kargo ve yolcu taşımacılığı yapmak amacıyla Türkiye'nin de ilk özel havayolu şirketi olan Hürkuş Hava Yolları'nı kurmuştur. Vecihi Bey, Türk Hava Yolları'nın envanterine yeni uçaklar katmasından dolayı

[243] Hürkuş, **a.g.e.,** s.384-385.
[244] "Kanatlılar Cemiyeti kongresi dün yapıldı", **Yeni Sabah**, 20 Şubat 1949, s.2.
[245] "Kanatlılar Cemiyetindeki İhtilaf", **Yeni Sabah**, 8 Eylül 1949, s.2.
[246] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.301.; Hürkuş, **a.g.e.,** s.385.
[247] Hürkuş, **a.g.e.,** s.385.
[248] **A.e.**, s.385.
[249] "Vecihi Hürkuş mecburi iniş yaptı", **Akşam**, 16 Eylül 1954, s.2.

seferden kaldırdığı 8 adet uçağı almak için girişimde bulunmuştur. Bu amaçla Ziraat Bankası'ndan kredi çekerek bu 8 adet uçağı 58.500 liraya satın almıştır.[250] Ancak bu süreçte de çeşitli sıkıntılar yaşamıştır. Örneğin; şartnamede uçakların uçuşa hazır olduğu belirtilmesine rağmen Ulaştırma Bakanlığı uçakların revizyondan geçmesi gerektiğini söylemiştir. Üç kişiden oluşan bir heyetin muayenesinden sonra uçaklara olumlu rapor verilmiştir. Buna rağmen Vecihi Bey, uçuş iznini aylar sonra alabilmiştir.[251]

Uçuş izni alındıktan sonra Hürkuş Hava Yolları 1 Nisan 1955 tarihinde "*İstanbul-Bursa, İzmir-Aydın, İzmir-Milas*" hava hatlarında hizmet vermeye başlamıştır.[252] 1 Mayıs 1955 tarihinde ise "*İstanbul-Zonguldak-Ankara ile İzmir-Muğla"* hatları da ilave edilerek seferlere devam edilmiştir.[253] Ancak Vecihi Bey bu süreçte de bazı engellerle karşılaşmıştır. Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Dairesi'nin emriyle Hürkuş Hava Yolları'nın seferleri Bursa'da yaşanan bir kaza gerekçesiyle tatil, tayyareleri ise uçuştan menedilmiştir.[254] Bunun üzerine Vecihi Bey Bakanlığın bu kararına itiraz etmiştir.[255] Bu gelişmeler yaşanırken Vecihi Bey Tercüman Gazetesi'nin sahibi olan Cihat Baban Bey'den tayyare ile gazete nakli teklifi almıştır. Ancak Vecihi Bey, Cihat Baban Bey'e tayyarelerinin uçuşlardan menedildiğini söylemiştir. Cihat Baban Bey ise bu konuda kendisine yardımcı olmuş ve Bakanlıktan uçuş izni almıştır. Ardından 26 Mayıs 1955'ten itibaren *"İstanbul-Ankara, İstanbul-Bursa-İzmir, İstanbul-Eskişehir-Afyon"* hatlarında gazete nakliyat faaliyetleri gerçekleştirmiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin ilk tayyare kaçırma vakası da Hürkuş Hava Yolları'nda yaşanmıştır. 3 Haziran 1955 tarihinde TC-HAD uçağı, pilot ve makinist tarafından Bursa'dan Bulgaristan'a kaçırılmıştır.[256] Tüm bu olumsuz gelişmelerin yanında kredi borcu da eklenince Hürkuş Hava Yolları 1960 yılında kapanmıştır.[257]

Vecihi Bey, anılarında 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra tayyarelerinin bulunduğu hava meydanına dahi giremediğini söylemiştir. Sonraki aylarda izin verilip

---

[250] Hürkuş, **a.g.e.,** s.387.
[251] **A.e**., s.387-388.
[252] "İstanbul-Bursa özel uçak seferleri başladı", **Akşam**, 9 Nisan 1955, s.1.
[253] Hürkuş, **a.g.e.,** s.394.
[254] **A.e.**, s.394.
[255] "Vecihi Hürkuş Bakanlığın kararına itiraz ediyor", **Akşam,** 27 Mayıs 1955, s.1.
[256] "Kayıp uçak Bulgaristan'da", **Milliyet**, 21 Haziran 1955, s.1.
[257] Cem Kozlu, **Bulutların Üstüne Tırmanırken: THY, Bir Dönüşüm Öyküsü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009, s.394.

hava meydanına girdiğinde işletme yeri ve atölyesinin harabe halde olduğunu, teknik malzemelerinin yerlere saçıldığını, tayyarelerinin ise parçalandığını görmüştür.[258] Buna rağmen pes etmeyerek çalışmalarını sürdürmüştür. Elinde kalan TC-ERK marka son tayyaresini Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün emrinde kullanmıştır. Bu bağlamda yurdun farklı bölgelerinde toryum, uranyum, fosfat gibi değerli madenleri bulmak için uçuşlar gerçekleştirmiştir.[259]

Vecihi Bey, ömrünün kalan son yıllarında ise büyük maddi zorluklar yaşamıştır. Hem artık kullanılamaz durumda olan tayyarelerin sigorta giderleri hem de biriken kredi borçlarından dolayı çok sıkıntı çekmiştir. 5 Nisan 1960 tarihinde Millî Savunma Bakanlığı'na emeklilik dilekçesini sunmuştur. Millî Savunma Bakanlığı ise vatani hizmet tertibinden 1963 yılında kendisine aylık 500 lira aylık bağlamıştır.[260]

1966 yılında ise Vecihi Bey'i derinden üzen bir olay yaşamıştır. TC-ERK tayyaresiyle yaptığı alçak bir uçuşun hava trafik kontrol kaidelerine aykırı olduğu gerekçesiyle 8 Eylül 1966 tarihinde Ulaştırma Bakanlığınca pilot lisansı iptal edilmiştir.[261] Vecihi Bey, ömrünün son döneminde anılarını kaleme almaya başlamıştır. 16 Temmuz 1969'da ise geçirmiş olduğu bir beyin kanaması sonucunda hayatını kaybetmiştir.[262]

---

[258] Hürkuş, **a.g.e.,** s.398.
[259] Hürkuş, **a.g.e.,** s.399.
[260] TBMM Açık Erişim, "Birinci Dünya ve İstiklal savaşlarına iştirak eden Ali Fehamoğlu Vecihi Hürkuş'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmasına dair Kanun" (Çevrimiçi) https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc046/kanuntbmmc046/kanuntbmmc04600249.pdf , 18.03.2023.
[261] Gerekçe: "*İçinde Sayın Başbakan, Bakanlar, Senatör ve Milletvekillerinin bulunduğu TC-TON tayyaresine çok yakından uçarak tehlike tevlit etmeniz"*; Hürkuş, **a.g.e.,** s.412-413.
[262] **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi…,** s.302.

SONUÇ

Türkler de İslamiyet'i kabul etmeden önce "Gök Tanrı" inancı ile gökyüzünü kutsal bir yer olarak kabul etmişlerdir. İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türk ve İslam bilim insanları uçabilme metaforunu somut olarak uygulamışlardır. Bunun ilk örneklerinden biri, İsmail bin Hammad el Cevheri olarak bilinen İmam Cevheri'dir. İmam Cevheri, 1010 yılında kendisi için yaptığı kanat ile Nişabur Ulu Camii'nin minaresinden bir süre uçmuş ancak yere çakılarak hayatını kaybetmiştir. Osmanlı öncesi dönemde kurulan Türk Devletleri'nde gökyüzüne olan ilgi, sanat ve mimaride de vücut bulmuştur. Osmanlı Devleti döneminde ise Ahmet Çelebi ve Lagari Hasan Çelebi gibi önemli isimler bireysel olarak uçma girişiminde bulunmuşlardır.

18. yüzyıldan itibaren havacılıkta artık balon ve planör gibi yeni araçlar kullanılmaya başlamıştır. 4 Haziran 1783 tarihinde Montgolfier Kardeşler, sıcak hava doldurulmuş balonla uçarak bir ilki gerçekleştirmişlerdir. 21 Kasım 1783 tarihinde yine Montgolfier Kardeşler balonla ilk insanlı uçuşu, 1 Aralık 1783 tarihinde ise Jacques Charles ve Robert kardeşler ilk kez hidrojen dolu balonla uçarak isimlerini havacılık tarihine yazdırmışlardır. Bu dönemde havacılıkla ilgili yeni uygulama alanları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin; 9 Ocak 1793 tarihinde Fransız baloncu Blanchard, ilk hava postasını gerçekleştirmiştir. 1794 yılında Fransa, Fleurus Muharebesi'nde Avusturya güçlerini gözlemlemek amacıyla ilk kez balonu bir harp sahasında kullanmıştır.

19. yüzyıla geldiğimizde havacılık alanında meydana gelen gelişmeler neticesinde bazı ilklere imza atılmıştır. Bu dönemde balon dışında bilimsel gelişmelerin de katkısıyla planörcülük alanında çalışmalar yürütülmüştür. Bu bağlamda 1896 yılında Amerikalı Octave Chanute ilk planörü yapmıştır.

Osmanlı Devleti'nde de havacılık alanında bazı önemli ilkler yaşanmıştır. İstanbul'da ilk kez balon gösterisi 1785 yılında ikisi Türk, biri İranlı üç kişi tarafından yapılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupalı ve ABD'li bazı havacılar, balonlarını satmak amacıyla İstanbul'a gelerek bazı gösteri uçuşları yapmışlardır.

Örneğin, Amerikalı baloncu Mr. Weise, 14 Mayıs 1871'de "*Boğaziçi*" adlı balonuyla Taksim Meydanı'ndan havalanarak Dolmabahçe Sarayı'na yakın bir noktaya inmiştir.

20. yüzyıl ise havacılık tarihi açışından bir dönüm noktasıdır. Teknolojik birikim ve icatların da etkisiyle havacılık, yeni bir ivme kazanmıştır. İlk kez havadan ağır ve kontrol edilebilir, rüzgâr ve insan gücüne ihtiyaç duymayan, motor gücü ile uçabilen tayyareler yapılmıştır. Bu kapsamda 17 Aralık 1903'te Wright Kardeşler, ilk motorlu tayyare uçuşunu gerçekleştirmişlerdir. Bu gelişmeler neticesinde 1905 yılında Fransa'da Uluslararası Havacılık Federasyonu (F.A.I.), yine aynı yıl ABD'de Amerika Havacılık Kulübü kurulmuştur.

Osmanlı Devleti ise içinde bulunduğu zor koşullara rağmen havacılık alanında geri kalmak istememiştir. Bu bağlamda Mahmut Şevket Paşa ve Kurmay Albay Süreyya (İlmen) Bey'in çabası neticesinde pilotaj eğitimi için yurt dışına subaylar gönderilmiş, keşif-gözetleme amaçlı tayyare ve balonların alınmasına yönelik adımlar atılmıştır. Bunun yanında Osmanlı Harbiye Nazırlığı Avrupa'da görevli ataşe subayları aracılığıyla havacılık alanındaki gelişmeleri içeren raporlar talep etmiştir. Ardından 1911 yılında Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın talimatıyla Kurmay Yarbay Süreyya Bey tarafından ilk kez Tayyare Komisyonu kurulmuştur. 1912 yılında ise Yeşilköy'de Tayyare Mektebi açılmıştır.

Bu dönemde askeri havacılık konusunda bir ilk de gerçekleşmiştir. 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı'nda İtalyan güçleri, Osmanlı ordusuna karşı bir savaş meydanın ilk kez tayyare ve güdümlü balonlar kullanmıştır. Tayyarelerin askeri alanlarda kullanılmaya başlaması savaş konseptini de doğrudan etkilemiştir. Farklı ülkeler savaşlarda galip gelmek adına askeri havacılığa önem vermeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti de Balkan Savaşları'nda tüm imkansızlıklara rağmen cephelerde tayyareleri kullanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde ise Osmanlı Devleti, ilk hava şehitlerini vermiştir. Hem Balkan Savaşları'ndaki yenilginin etkisini azaltmak hem de havacılık alanında Türklerin gücünü dünyaya göstermek amacıyla 8 Şubat-15 Mayıs 1914 tarihleri arasında *"İstanbul-Kahire Kıtalararası Seferi"* düzenlenmiştir. Bu sefer esnasında Fethi ve Sadık Beyler, 27 Şubat 1914'te tayyarelerinin düşmesi sonucu şehit olmuşlardır. İlk Türk hava şehitleri olarak tarihe geçen Fethi ve Sadık Beyler, Şam'da Selahaddin Eyyübi Türbesi'nin avlusuna defnedilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda özellikle Alman tayyareleri ve tayyarecilerinden destek alan Osmanlı Devleti; Kafkas, Çanakkale, Irak ve Sina-Filistin cephelerinde mücadele ederken askeri havacılık araçlarından da faydalanmıştır. Ancak özelikle milli tayyarecilik endüstrisinin yetersiz olması ve yetişmiş pilot sayısının azlığından dolayı etkili sonuçlar alamamıştır.

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yeni bir süreç başlamıştır. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasının ardından düzenli orduya geçilmiş, ardından Harbiye Dairesi'ne bağlı "*Kuva-yı Havaiye Şubesi*" kurulmuştur. Bu dönemde Ankara Hükümeti Doğu Cephesi'nde Ermenilere karşı, Batı Cephesi'nde ise Yunanlılara karşı mücadele ederken, tüm yetersizliklere rağmen cephelerde keşif, gözlem ve bombardıman amaçlı tayyarelerden yararlanmıştır.

Zaferle sonuçlanan Millî Mücadele'den sonra Ankara Hükümeti'nin önem verdiği konulardan biri de Türk havacılığı olmuştur. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere devletin kurucu kadrosu, havacılıkla ilgili yapısal ve kurumsal stratejik çalışmalara ağırlık verilmiştir. Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulması da verilen bu ehemmiyetin bir sonucudur. Bu dönemde T.Ta.C. bünyesinde yaptığı faaliyetlerin yanında bireysel çalışmalarıyla öne çıkan isimlerden biri de Vecihi Hürkuş'tur.

Erken Cumhuriyet döneminde havacılık bir nevi bir devlet politikası olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda öncelikle güncel gelişmeleri yerinde incelemek üzere Avrupa'ya heyetler gönderilmiş, tayyare fabrikaları ve tayyare okulları yerinde incelenmiştir. Ziyaretlerin ardından hazırlanan raporlarda Avrupa seviyesinde bir havacılığa sahip olmak için 25 milyon liraya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ancak savaştan yeni çıkmış, ekonomik açıdan sıkıntılar çeken Türk hükümetinin havacılığa böyle bir kaynak ayırması kolay değildi. Bu amaçla bir tayyare cemiyetinin kurulup tayyareciliğin Türk milletine anlatılarak milletten maddi destek alınabileceği düşünülmüştür.

1925 yılının ilk ayında bu konu çerçevesinde daha somut adımlar atılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Bolu Milletvekili Cevat Abbas Bey bir tayyare cemiyeti kurması için görevlendirilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde 16 Şubat 1925'te Türk Tayyare Cemiyeti Ankara'da kurulmuştur. Cemiyet için öncelikle bir nizamname hazırlanmıştır. 15 Mart 1925'te TBMM'nin bu nizamnameyi onaylamasıyla cemiyet faaliyetlerine başlamıştır. Ardından T.Ta.C., farklı illerde

şubeler kurarak hem cemiyete bağış toplamış hem de tayyareciliğin tanıtılmasına katkı sağlamıştır.

Cemiyet kurulduktan sonra en önemli önceliklerinden biri, gelirlerini çeşitlendirip artırmak olmuştur. Bu doğrultuda cemiyetin gelir kaynakları şu başlıklardan oluşmuştur: "Milletten gelen bağışlar, rozet satışlarından sağlanan gelirler, fitre ve zekât ile kurban derilerinden elde edilen gelirler, kira gelirleri, tayyare pullarından elde edilen gelirler, cemiyet tarafından düzenlenen etkinliklere vergi muafiyeti, cemiyetin kendi imkanlarıyla elde ettiği kaynaklar, el ve duvar ilanlarında sağlanan imtiyazlar, askeri terhis tezkerelerinin işletilmesinden gelen gelirler, Uşak Şeker Fabrikası'nın her yılına ait ilk ürününden elde edilen gelirler, piyango düzenlemekle elde edilen gelirler, İzmir ve Ödemiş'te bulunan iki cıva maden işletmesinin gelirleri."

Cemiyetin gelirleri bunlarla sınırlı tutulmamıştır. Özellikle vergi muafiyeti, T.Ta.C.'nin "kamu yararına çalışan dernek" statüsüne alınması gibi bazı önemli yasal düzenlemeler yapılmış, böylece gelir kaynaklarının artması hedeflenmiştir. Başta futbol turnuvaları olmak üzere gelir sağlayıcı birçok sosyal faaliyet de yürütülmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı, cemiyete bağış yapılmasının dinen caiz olduğuna dair fetvalar vermiş, camilerde buna yönelik hutbeler okunmuştur. Milletin fedakarlığı ve cemiyetin çalışmaları neticesinde 1925-1933 yılları arasında toplam 43 milyon lira toplanarak Türk havacılığının gelişmesinde başat rol oynanmıştır. Ülkenin birçok bölgesinde, toplumun farklı kesimleri tarafından yapılan bu yardımlar sayesinde 1926-1935 yılları arasında toplam 349 tayyare satın alınarak cemiyete bağışlanmıştır.

T.Ta.C.'nin yürüttüğü faaliyetler ise çok yönlü devam etmiştir. Cemiyet kurulduktan yaklaşık 5 ay sonra 1925 yılının Temmuz ayında Cevat Abbas Bey başkanlığında Hasan İskender Bey, Şakir Hazım Bey ve Vehici Hürkuş Bey'den oluşan bir heyet Avrupa'ya gitmiştir. Ziyaret kapsamında tayyare fabrika ve mektepleri incelenmiş, Fransa'daki tayyare firmalarıyla ikili sözleşmeler imzalanmıştır. Ancak T.Ta.C. heyetinin bu yurt dışı gezisi, bazı tartışmalara yol açmıştır. T.Ta.C. Başkanı Cevat Abbas Bey ile Merkez İdare Heyeti arasında yaşanan gerilimler neticesinde 19 Ekim 1925'te olağanüstü bir kurultay yapılarak cemiyetin başkanı ve idare heyeti değişmiştir. Bu kurultayda Fuat Bey (Bulca) cemiyetin yeni başkanı olmuştur.

Fuat Bey başkanlığında faaliyetlerine devam eden T.Ta.C., 1935 yılına kadar altı büyük kongre yapmıştır. Bu kongrelerde, geçmiş iki yılın genel değerlendirmesini ve yapılan faaliyetleri delegelere sunmuştur. Bu kongrelerde İsmet Paşa (İnönü) da konuşmalar yaparak Türkiye'nin tayyarecilik hedef ve politikasının çerçevesini çizmiştir.

Cemiyet özel günlere de önem vermiştir. Bu amaçla Tayyare Bayramı ile Tayyare Şehitlerini Anma Günü etkinlikler yapılmıştır. Bu etkinliklerde T.Ta.C., hem havacılığı millete tanıtmış hem de milletin desteğini alarak cemiyete bağışlar toplamıştır. Tayyare rozetleri hazırlanarak cemiyet ile millet arasındaki aidiyet bağının güçlenmesi hedeflenmiştir. Cemiyetin bir diğer önemli faaliyeti de eğitim alanında yürütmüş olduğu çalışmalardır. T.Ta.C., tayyarecilik için ihtiyaç duyulan personel ve malzemenin artması sonucunda çözüm yolları aramıştır. Bu doğrultuda 1926'da Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi'ni açmıştır. Fransızların desteği ile kurulan bu mektepte 1926-1928 yılları arasında toplam 178 makinist yetişmiştir. Bu mektep, 15 Eylül 1928 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'nın talebi üzerine Millî Savunma Bakanlığı emrine devredilmiştir. T.Ta.C., bu süreçte Avrupa'ya tayyare eğitimi almaları için öğrenci de göndermiştir. 1926'da Avrupa'ya gönderilecek öğrenciler için tüm detayları içeren bir talimatname hazırlamıştır. Avrupa'ya gönderilen öğrenciler, eğitimlerini tamamlayıp yurda döndükleri zaman T.Ta.C. tarafından belirlenen yerlerde görev yapmışlardır.

Cemiyetin kuruluş amaçlarından biri de Türkiye'nin yerli ve milli bir havacılık endüstrisini oluşturmaktı. Mustafa Kemal Paşa da yaptığı birçok konuşmada milli endüstrinin ülke için taşıdığı önemi vurgulamıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin hava harp endüstrisine yönelik attığı ilk adımlardan biri, Alman firması Junkers ortaklığında Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi'nin (TOMTAŞ) kurulmasıdır. 3 milyon 360 bin lira sermaye ile kurulan TOMTAŞ'a ait hisselerin yüzde 51'i Millî Savunma Bakanlığı'na, yüzde 49'u Junkers firmasına aittir. T.Ta.C. de şirkete 125 bin lira sermaye yardımında bulunmuştur. Junkers firmasıyla yapılan sözleşme neticesinde 6 Ekim 1926 tarihinde Kayseri'de TOMTAŞ fabrikası resmi olarak açılmıştır. Eskişehir'de ise tayyarelerin bakım ve onarımı için bir atölye kurulmuştur. Fabrikada ilk etapta Türkiye'nin kullandığı Junkers firması yapımı "A-20, F-13 ve G-23" tayyarelerinin bakım ve onarımlarına başlanmıştır. 1926 yılında T.Ta.C. tarafından bağış yoluyla satın alınan 30 adet Junkers A-20 tayyaresinin

montajı da bu fabrikada gerçekleştirilmiştir. 1926-1927 yılları arasında dört yolcu kapasiteli 3 adet F-13 tayyaresinin montajı da burada yapılmıştır. Büyük hedeflerle faaliyetlerine başlayan Kayseri'deki tayyare fabrikası, daha ilk yıllarında Alman firması Junkers'in yaşadığı bazı mali sıkıntılar nedeniyle zor bir sürece girmiştir. Bunun neticesinde 3 Mayıs 1928 tarihinde fabrika, Hava Müfettişliği emrine verilmiştir. 28 Haziran 1928 tarihinde ise fabrikadaki faaliyetler durdurulmuştur. Ancak yapılan revizyon faaliyetleri sonucunda fabrika, 1931'de Millî Savunma Bakanlığı bünyesindeki Hava Müsteşarlığı'na bağlı olarak *"Kayseri Tayyare Fabrikası"* adıyla yeniden açılmıştır.

Cemiyet hem faaliyetlerini anlatmak hem tayyareciliği tanıtmak amacıyla mecmualar da çıkarmıştır. Bunlardan ilki Tayyare mecmuasıdır. Tayyare mecmuası 21 Mayıs 1925 tarihinde cemiyetin resmi yayın organı olarak yayımlanmış, 15 Nisan 1926 tarihine kadar yayınını sürdürmüştür. 20 sayı çıkan bu mecmuada, cemiyetin faaliyetlerinin yanında dünyadaki tayyarecilikle alakalı gelişmeler de okuyucuya aktarılmıştır. Tayyareciliği halka sevdirmek ve tanıtmak amacıyla şiir ve hikayelere yer verilmiştir. Bunun yanında *"Tayyare Makinistleri Aranıyor"* örneğinde olduğu gibi reklam ve ilanlar sık sık yayımlanmıştır. Tayyare Piyangosu reklamları da yayımlanarak cemiyete gelir sağlanması hedeflenmiştir.

Cemiyetin yayın organlarından bir diğeri de Türk Hava Mecmuası'dır. İlk sayısı 1 Haziran 1926 tarihinde çıkan Türk Hava Mecmuası, Tayyare mecmuasının devamıdır. 15 günde bir yayımlanmış ve toplamda 72 sayı çıkarılmıştır. Mecmuanın her sayısında başyazılar, Türkiye ve dünyada tayyarecilikle alakalı haberler yer almıştır. Başyazıların içeriğini genel olarak T.Ta.C. kongreleri, iktisadi ve fenni konular oluşturmuştur. Havacılık edebiyatının oluşmasına katkı sağlayan şiir ve hikayeler, farklı ülkelerde yaşanan tayyarecilik haberleri de kamuoyuna duyurulmuştur. Tayyare Piyangosu ve tayyarelere isim koyma törenleri mecmuada haber yapılan konular arasındadır. Tayyare Şehitlerini Anma Günü ile Zafer ve Tayyare Bayramı, havacılık sporuyla alakalı haber ve yazılar da okuyucuya sunulmuştur. Cemiyet, Türk Hava Mecmuası'nın ardından T.Ta.C., 15 Haziran 1929 itibaren "*Havacılık ve Spor Mecmuası"* çıkarmaya başlamıştır. Havacılık ve Spor Mecmuası yayın hayatına devam ederken 10 Şubat 1929 tarihinde tayyareciliği özellikle kırsal bölgelerde yaşayan milletimize anlatmak ve tanıtmak amacıyla

"*Köylünün Gazetesi*" adlı bir gazete yayımlanmaya başlamıştır. Yaklaşık 5 yıl yayımlanmaya devam eden bu gazete köylere ücretsiz dağıtılmıştır.

Cumhuriyet döneminin en önemli tayyarecilerinden biri de Vecihi Hürkuş'tur. Vecihi Bey'in hem bireysel girişimleri hem de T.Ta.C. bünyesinde yürütmüş olduğu çalışmalarla Türk havacılığına adını altın harflerle yazdırmıştır. Daha küçük yaşlardan itibaren tayyareciliğe merak salan Vecihi Bey, 1910 yılında İstanbul Piyade Küçük Zabit Mektebi'ne girerek bu okulu 1912 yılında üçüncü devreden küçük zabit olarak bitirmiştir. Balkan Savaşı başladığında savaşa gönüllü olarak katılmıştır. Ancak Vecihi Bey'in gönlünde hep tayyarecilik yatıyordu. Bu bağlamda 1912 yılında kurulmuş olan Yeşilköy'deki Tayyare Makinist Mektebi'ne girmiştir. İlk uçuşunu mektepte Mülazım Cemal Bey'in pilotluk yaptığı Bleriot tipli bir tayyare ile yapmıştır. Ardından pilot olmak Yeşilköy Tayyare Mektebi'ne başvurusunu yapmış ve uzun uğraşlar sonucunda başvurusu kabul edilmiştir. Bu dönemde ilk tayyare projesinin modelini de tasarlamıştır. Vecihi Bey, pilotluk diplomasını aldıktan sonra 1917 yılında Kafkas Cephesi'ne görevlendirilmiştir. Bu cephede mücadelesine devam ederken tayyaresi düşürülmüş ve Rus güçleri tarafından esir alınmıştır. Tedavilerinin ardından Hazar Denizi'nde bulunan Nargin adasına götürülen Vecihi Bey buradan kaçmayı başarmıştır.

Esaretten kaçıp yurda döndükten sonra Vecihi Bey, yeni teşekkül eden İstanbul Hava Müdafaası bölüğüne tayin edilmiştir. Ancak bu süreçte Osmanlı hava gücü imkansızlıklar nedeniyle çok zor günler yaşıyordu. Bu şartlar altında Vecihi Bey, milli sanayiye dayalı tayyareciliğin ehemmiyetini yeniden kavramıştır. Bu amaçla istasyon tamirhanesinde pervane inşasına başlayıp bu çalışmayı bir hafta içerisinde tamamlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Vecihi Bey "sivil tayyareci" olarak İstanbul'da görevine devam etmiştir. Ancak Türk tayyarecilerle beraber 15 Haziran 1920'de asker kafilesine karışarak gemiyle Mudanya'ya geçmiştir. Millî Mücadele'nin ilk uçuşunu da 15 Ağustos 1920 tarihinde Vecihi Bey gerçekleştirmiştir. Millî Mücadele'nin son evresinde de İzmir'e tayyaresi inen ilk Türk pilot olmuştur. Millî Mücadele döneminde sivil tayyareci olarak yaptığı başarılı görevlerden dolayı kendisine üç kez takdirname ve bir kez kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra Vecihi Bey, tayyare projelerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda tüm zorluk ve imkansızlıklara rağmen 1924

yılının sonuna doğru Türkiye'nin ilk tayyaresi olan "*Vecihi K-VI*"yı yapmıştır. Ancak bu süreçte tayyaresinin uçuş izni konusunda bazı zorluklarla karşılaşmıştır. 28 Ocak 1925'te ise tayyaresiyle izinsiz yaptığı uçuştan dolayı 15 gün hapis cezası almıştır. Bu duruma üzülen Vecihi Bey, Hava Kuvvetleri'nden istifa etmiştir. Ardından Ankara'ya dönen Vecihi Bey, kurulmakta olan T.Ta.C.'nin hazırlık çalışmalarına katılmıştır. 15 Mart 1925'te cemiyetin nizamnamesinin TBMM'de onaylandığı gün yapılan ilk idare toplantısında ise Fen Şubesi'ni organize etmekle görevlendirilmiştir.

T.Ta.C.'de görev aldıktan sonra Vecihi Bey cemiyete hem yeni gelirler sağlamak hem de yapılan bağışları artırmak amacıyla dört farklı madalya tasarlamıştır. Bu dönemde Vecihi Bey'in cemiyet bünyesindeki faaliyetleri hava seyahatleri ile devam etmiştir. 1925 yılının Temmuz ayında ise Cemiyet Başkanı Cevat Abbas Bey başkanlığında Avrupa'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Avrupa seyahatinden sonra Cevat Abbas Bey ile İdare Heyeti arasında yaşanan gerilimler neticesinde Cevat Abbas Bey ve T.Ta.C. İdare Heyeti topluca istifa etmiştir. 19 Ekim 1925'te cemiyetin yeni idare kurulunun belirlenmesinden sonra Vecihi Bey'in de cemiyetteki görevi sona ermiştir.

Bu dönemde TOMTAŞ'ın Kayseri'de yapmayı düşündüğü tayyare fabrikası hazırlıkları devam ederken TOMTAŞ'tan bir yetkili, Vecihi Bey'e şef pilotluk teklifinde bulunmuştur. Vecihi Bey gelen bu teklifi kabul etmiştir. TOMTAŞ ile yapılan anlaşma gereğince Vecihi Bey Almanya'ya giderek Junkers fabrikasında etüt incelemelerinde bulunmuştur. Almanya'dan döndükten sonra ise 1928 yılına kadar Kayseri'deki tayyare fabrikasında çalışmıştır. Ancak 28 Haziran 1928 tarihinde tayyare fabrikasının faaliyetleri durdurulunca Vecihi Bey'in buradaki görevi de fiilen sona ermiştir.

Vecihi Bey, bu tarihten sonra özellikle kendi tayyare projelerine yoğunlaşmıştır. "Vecihi XIV" adını verdiği tayyare projesini hayata geçirmek için Kadıköy'de bir mağazanın üst katını kiralamıştır. 19 Haziran 1930 tarihinden itibaren tüm hazırlıklarını tamamlayarak tayyare yapımına başlamıştır. Yapımına başlanmasının 89. gününde ise Türkiye'nin ilk sivil tayyaresi olan Vecihi XIV tayyaresini tamamlamıştır. Bu tayyaresiyle İstanbul'dan Ankara'ya uçmuştur. Ancak teknik muayene heyetinin bulunmaması gerekçesiyle tayyaresi için uçuş izni alamamıştır. Bu nedenle gerekli sertifikaları almak için 1930 yılının Aralık ayında Çekoslovakya'ya gitmiştir. Prag'ta tayyaresinin tüm testleri başarıyla geçmesi

neticesinde tüm vesikalar Vecihi Bey'e teslim edilmiştir. Vecihi Bey bu dönemde T.Ta.C.'nin talebi üzerine tayyareciliği halka anlatmak ve tanıtmak amacıyla yurt içindeki turlarına yeniden başlamıştır. Uçuşlarını ise ilk Türk sivil tayyare olan Vecihi XIV ile yapmıştır.

1932 yılından itibaren hem eğitim hem de düşündüğü tayyareleri yapmak için yeniden çalışmalara başlayan Vecihi Bey, bu amaçla Kadıköy'de "Vecihi Sivil Tayyare Mektebi" adıyla bir okul açmıştır. Bu süreçte hangarda yeni tayyare projelerini de hayata geçirmeye başlamıştır. Ancak mektep daha büyük bir müessese kurulacağı gerekçe gösterilerek 1934'te Millî Savunma Bakanlığı tarafından kapatılmıştır. Ardından Vecihi Bey, 3 Mayıs 1935'te açılan Türkkuşu bünyesinde çalışmaya başlamıştır. İzmir Türkkuşu şubesi Vecihi Bey'in idaresine verilmiştir. Bu şubede birçok planörcü genç yetiştirmiştir.

1937 yılının sonbaharında ise Türk Hava Kurumu tarafından tayyare mühendisliği eğitimi için Almanya'ya gönderilmiştir. Weimar Mühendis Mektebi'nde eğitime başlayarak 27 Şubat 1939 tarihinde "Tayyare ve Makine Mühendisliği" diplomasını almıştır. Yurda döndükten sonra özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle tayyarecilik faaliyetlerine çok fazla yoğunlaşamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden tayyarecilikle alakalı faaliyet ve çalışmalarına başlayan Vecihi Bey, 1947 yılının sonbaharında bir grup arkadaşıyla birlikte "Kanatlılar Birliği" adında bir havacılık kulübü kurmuştur. Ardından tayyarecilik fikrini özellikle gençlere anlatmak için 1948 yılının Ocak ayında "Kanatlılar" adında aylık bir dergi çıkarmıştır. Ancak özellikle maddi koşulların zorluğundan dolayı bu faaliyetlerini sürdürememiştir.

1951 yılından itibaren daha çok ticari amaçlı çalışmalara yoğunlaşan Vecihi Bey, zirai ilaçlamalar yapmak amacıyla "Türk Kanadı" adında bir şirket kurmuştur. Ancak ortaklar arasında yaşanan ihtilaflardan dolayı şirketten ayrılmıştır. 29 Kasım 1954 tarihinde ise Türkiye'nin ilk özel hava yolu şirketi olan Hürkuş Hava Yolları'nı kurmuştur. Türk Hava Yolları'ndan satın aldığı 8 adet tayyare ile 1 Nisan 1955 tarihinde "*İstanbul-Bursa, İzmir-Aydın, İzmir-Milas*" hava hatlarında hizmet vermeye başlamıştır. Yaşanan kazalar, yapılan sabotajlar ve tayyare kaçırılma vakalarından sonra maddi olarak da zora girince Hürkuş Hava Yolları kapanmıştır. 27 Mayıs 1960 askeri darbeden sonra atölyesinin dağıtılmış olması, tayyarelerin ise kullanılamaz hale

gelmesi neticesinde büyük sıkıntılar çekmiştir. Bu süreçte elinde kalan TC-ERK marka son tayyaresini Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün emrinde kullanmıştır.

Vecihi Bey, ömrünün kalan son yıllarında ise hem büyük maddi zorluklar yaşamış hem de yalnızlaştırılmıştır. 1963 yılında Millî Savunma Bakanlığı, vatani hizmet tertibinden kendisine aylık 500 lira aylık bağlamıştır. 1966 yılında ise TC-ERK tayyaresiyle yaptığı alçak bir uçuşta, hava trafik kontrol kaidelerine aykırı hareket ettiği gerekçesiyle Ulaştırma Bakanlığı tarafından pilot lisansı iptal edilmiştir. Bu olay onu derinden sarsmış ve ardından anılarını yazarak zamanını geçirmiştir. 16 Temmuz 1969'da ise Ankara'da hayatını kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

1) ARŞİV BELGELERİ*

A. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

B. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Arşivi (ATASE)

C. Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

D. İnönü Vakfı Arşivi

E. Resmi Yayınlar

a) TBMM Zabıt Ceridesi

b) Türk Tayyare Cemiyeti Kongre Zabıtları

c) Türk Hava Kurumu Kurultay Zabıtları

d) Türk Tayyare Cemiyeti Kurultay Tutanakları

e) Düsturlar

F) **Müdürlük**

a) Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Tarihçe Şube Müdürlüğü

2) ANSİKLOPEDİ, BİLDİRİ VE SEMPOZYUMLAR

AKÇA, Ayşe: "Havacılığın Doğuşu", **Türk Hava Kuvvetleri'nin 100'üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu,** Ayrıntı Basımevi, Ankara, 2013, s.XIV.

CLÉMENT, Ader: **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1983, s.86-87.

KELEŞOĞLU, Erhan: "Kafkas Cephesinde Hava Harekâtı", **Türk Hava Kuvvetlerinin 100. Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu**, Ayrıntı Basımevi, Ankara, 2013, s.188.

* Belge numaralarının adları ve açılımları 'Kısaltmalar Listesi'de yer almaktadır. Kullanılan belge numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

KORKMAZ, Erdal: "Çanakkale Muharebeleri Ekseninde Tarafların Hava Güçlerinin Analizi", **15. Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri 21-27 Mart 1915**, Yüzüncü Yıldönümünde Çanakkale Muharebeleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2017, s.151.

KÜÇÜK, Cevdet: "Balkan Savaşı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C.5, İstanbul, 1992, s.25.

ÖZGİRAY, Ahmet: "Rudolf Nadolny ve Kayseri Uçak Hangarları", **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri 11–12 Nisan 1996, s.239.

SARINAY, Yusuf: "Osmanlı Devleti'nin Bağımsızlığını Tanıması ve Türk-Bulgar İlişkilerinin Gelişmesi (1908- 1914)", **Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Odun Pazarı Belediyesi Yayınları, Eskişehir, 2005, s.135.

SARISIR, Serdar: "Kayseri Tayyare Fabrikası", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, 6-7 Nisan 2000, s.435.

YILMAZER, Bülent: "Balkan Harbi'nde Hava Gücü, Askeri Havacılıkta Perdenin Açılışı", **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.II, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.241.

3) ARAŞTIRMA/İNCELEME ESERLER

ADAMS, Emily: **Military Aviation,** Air University Press Maxwell Air Force Base, Alabama, 2003.

ADIGÜZEL, M. Bahaddin: **Türk Havacılığında İz Bırakanlar**, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları No:7, Ankara, 2006.

ADIGÜZEL, M. Bahattin, AKKUŞ, Songül, AKGÜL, Candan Kula: **Havacılık ve Türk Hava Kurumu**, Türk Hava Kurumu Yayınları 6, Ankara, 2006.

ADIGÜZEL, M. Bahattin: **Gökteki Venüs**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2004.

AKANSEL, İsmail Hakkı: **Atatürk ve Yaverleri**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2006.

ANADOL, Cemal: **Türk Havacılık Tarihi**, Tekin Yayınları, İstanbul, 1990.

ANDERTON, David A.: **The History of the U.S. Air Force**, Crescent; First Edition, New York, 1988.

AKŞİN, Sina: **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1987.

ARMAOĞLU, Fahir: **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914,** 13. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

ARMAOĞLU, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2004.

ASKER, Ali: "Bolşevik Devrimi, Kızıl Ordu ve Rusya'daki Türk Esirlerinin Kaderi", **100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası**, Ed. Yunus Koç, Mikail Cengiz, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2018.

ATATÜRK, Mustafa Kemal: **Nutuk**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.

AVCI, Cenk: **Çanakkale Cephesi'nde Hava Savaşları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009.

AVCIOĞLU, Doğan: **Türklerin Tarihi,** I. Cilt, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.

AYBARS, Ergün: **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990.

AYDAR, Orhan: **Uçan Süvariler**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

AYDIN, Abdürrahim Fahimi: "Tayyareden Uçağa: Millî Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar", **Karadeniz Araştırmaları**, S.31, Güz 2011.

BAL, Rıdvan: **Türk Süvari Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, 2013.

BAYUR, Yusuf Hikmet: **Türk İnkılabı Tarihi, C.II, K.II**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

BESBELLİ, Saim: **Türk İstiklal Harbi: Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No:1, C.5, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.

BIYIKOĞLU, H. Nadir: **Türk Havacılık Sanayii**, Millî Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

BİRİNCİ, Ali: **Hürriyet ve İtilaf Fırkası-II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2012.

BLANC, Edmont: **Toute I'Aviation**, 4. Ed., Societe Parisienne D'etition, Paris 1930.

BOİTANİ, Piero: **Winged Words: Flight in Poetry and History,** The University of Chicago Press, Chicago, 2007.

CAN, Şefik: **Klasik Yunan Mitolojisi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011.

CANDAŞ, Erden: **1911'den 2000'lere Hava Kuvvetleri**, Hv. Basımevi, Ankara 1993.

ÇAVDAR, İrem Özsel: "Göklerin Prensesi Sabiha Gökçen", **Şahsiyetler,** Ed. Ahmet Özgür Türen, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.

CROUCH, Tom D., JAKAB, Peter L.: **The Wright Brothers and the Invention of the Aerial Age**, National Geografic, Washington, 2003.

ÇAKMAK, Fevzi: **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri (Cilt I**), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

ÇELEBİ, Evliya: **Seyahatname**, C. I.

ÇELEBİ, Evliya: **Seyahatname,** C.II, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1969.

CEVAT, Ali: **İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Hadisesi**, Yay. Haz: Faik Reşit Unat, TTK Yayınları, Ankara 1985.

ÇEVİK, Zeki: **Millî Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş (1918-1923**), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.

ÇOLAK, Mustafa: **Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Türkçü Politikaları**, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2006.

ÇOKER, Fahri: **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM 1. Dönem 1919-1923**, C. 3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, No.6, Ankara, 1995.

DARLİNG, David: **The Rocked Man**, **Rocket Man: And Other Extraordinary Characters in the History of Flight – Hardcover**, Oneworld Publications, London, 2013.

DOLAPÇI, Ercan: **Göklerin Kızı Sabiha Gökçen**, Kategori Yayıncılık, İstanbul, 2017.

DUKE, James E.: **Octave Chanute Aviation Pioneer**, İllionis, 1940.

FIRTINA, H. İbrahim: **Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları (1922-1930),** Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2009.

FIRTINA, H. İbrahim: **Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları 1922-1930**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.

FIRTINA, H. İbrahim: **Türk Hava Kurumu Tayyâre Madalyaları (1925 – 2011),** Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.

FURST, Arthur: **Havacılık Tarihi (Balon, Tayyare),** Türk Tayyare Cemiyeti Neşriyatı, Ankara, 1930.

GÖKÇEN, Sabiha: **Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti,** Anıları Kaleme alan Oktay Verel, Türk Hava Kurumu Yayınları 2, İstanbul, 1982.

GÖYMEN, İhsan: **Birinci Dünya Harbinde Türk Hava Harekâtı**, C.9, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1969.

GÜLTEN, Zeynep: **Havacılık Tarihinde Yeşilköy**, Hava Harp Okulu Hava Kuvvetleri Müzesi Yayınları, İstanbul, 2010.

GÜLTEN, Zeynep: **Tayyare Otomobil Motor Türk Anonim Şirketi TOMTAŞ'tan 1926 2'nci Hava İkmal Bakım Merkez Komutanlığına 2001**, Hava Müze Komutanlığı Yayını, İstanbul, 2002.

GÜRESİN, Ecvet: **31 Mart İsyanı**, Habora Kitabevi, İstanbul 1969.

HALL, Ricard C.: **Balkan Savaşları**, Çev. Mehmet Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.

HANİOĞLU, M. Şükrü: **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler**, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

HIGMAN, Robin: **Hava Gücü: Özlü Bir Tarih**, ATASE Yayınları, Ankara, 1983.

HITTI, Philip Khuri: **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi,** Çev. Salih Tuğ, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2023.

HOLZHAUSEN, Rudolf: "Birinci Dünya Harbi'nde Almanya'nın Türkiye'ye Sağladığı Hava Desteği ve Çanakkale Havacıları", **Askeri Tarih Bülteni Eki**, Çev. Fahri Çeliker, S.14, Ankara, 1982.

HÜRKUŞ, Vecihi: **Bir Tayyarecinin Anıları**, 11. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2023.

HÜRKUŞ, Vecihi: **Havada (1915-1925)**, 1. Kitap, Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008.

ICART, Antoine: **Gökyüzünde Keşifler ve Kaşifler**, Baskan Yayınları, İstanbul, 1980.

İLMEN, Süreyya: **Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi**, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1947.

İNAN, Abdulkadir: **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1972.

JASTROW, Morris: **The Religion of Babylonia and Assyria**, Ginn Company Publishers, Boston (USA) 1898.

KAFESOĞLU, İbrahim: **Eski Türk Dini**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

KANSU, Yavuz, ŞENSÖZ, Sermet: Yılmaz Öztuna, **Havacılık Tarihinde Türkler 1**, Hava Kuvvetleri Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 1971.

KARABEKİR, Kazım: **Günlükler (1906-1948),** C. II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

KARABEKİR, Kazım: **Türkiye'de ve Türk Ordusunda Almanlar**, I. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul, 2001.

KARAL, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi**, C: IX, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

KARPAT, Kemal H.: Türk Demokrasi Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul 1996.

KAYMAKLI, Hulusi: **Havacılık Tarihinde Türkler 2 (1928 Yılından 1939 Yılına Kadar),** Kültür Ofset, Ankara, 1997.

KAYMAKLI, Hulusi: **Havacılık Tarihinde Türkler 2**, Hv.K.K.lığı Hv.Bsm. ve Neş.Md.lüğü, Ankara 2006.

KAYMAKLI, Hulusi: **Havacılık Tarihinde Türkler II**, Hv. Bsm. ve Neş. Md.lüğü, Ankara, 1997.

KEYÜSK, Mazlum v.d.: **Türk Havacılık Tarihi (1917-1918)**, 2. Kitap, C.2, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir 1951.

KEYÜSK, Mazlum: **Türk Havacılık Tarihi (1912-1914) 1,** Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir, 1950.

KEYÜSK, Mazlum: **Türk Havacılık Tarihi (1912-1923),** Hava Basımevi, Ankara, 2012.

KEYÜSK, Mazlum: **Türk Havacılık Tarihi (1917-1918)**, C.II, K.II, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir 1950.

KHONİATES, Niketas: **Historia,** Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

KLİNE, Stuart: **A Chronicle of Turkish Aviation (Türk Havacılık Kronolojisi),** Havaş Yayınları, İstanbul, 2002.

KLİNE, Stuart: **Türk Havacılık Kronolojisi**, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul, 2002.

KOCATÜRK, Önder: **Osmanlı Pilotlarının İstanbul-Kahire-İskenderiye Seyahati (Şubat-Mayıs 1914),** Boğaziçi Yay., İstanbul, 2013.

KOÇAK, Cemil: **Türk-Alman İlişkileri (1923–1939),** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

KORKMAZ, Erdal, KURT, Deniz: "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nda görev yapan Alman Pilot Erich Serno'nun Çanakkale Muharebeleri'ndeki Rolü", **105. Yılında Çanakkale Muharebelerine Bakış**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2021.

KOZLU, Cem: **Bulutların Üstüne Tırmanırken: THY, Bir Dönüşüm Öyküsü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.

KÖKSAL, Orhan: Osmanlı Devleti'nde Balon ve Tayyare Uçuşları (1798-1912), **Dr. Cezmi Karasu Armağanı: Ustaya Saygı,** Ed. Mikail Kolutek, Çağhan Sarı, Orhan Köksal, Gazi Kitabevi, Ankara, 2021.

KUNTER, Ajun: **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi,** C.1, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Basımevi, Ankara, 2006.

KUNTER, Ajun: **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi**, Cilt II, Hava Basımevi, Ankara, 2009.

KURAL, Fethi: **Kuruluş Yıllarında Türk Askeri Havacılığı Belgeleri (1909-1913)**, Hv.Bas.ve Neş. Md.lüğü, Ankara, 1974.

KURT, Emin: "Türk Hava Kuvvetlerine Türk Milletinin Desteği: Bağış, Uçaklar", **Türk Hava Kuvvetlerinin 100'üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu Bildiriler Kitabı,** Ankara, 2013.

KURTER, Ajun: **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi (1919-1920 Yılları),** C.V, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 2009.

KURTER, Ajun: **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi**, C. 5, Hava Basımevi, Ankara, 2009.

LAUROUSE, Meydan: **Piyango Maddesi**, C.10, İstanbul, 1986.

MALKOÇ, Eminalp: "Bostancı Canavarları: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Köpekbalığı Hikâyesi", **Toplumsal Tarih**, S.292, İstanbul, 2018.

MERTER, Ender **Cumhuriyeti Afişleyen Adam İhap Hulusi Görey 110 Yaşında**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008.

MUMCU, Ahmet: **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, Anka Ofset Basımevi, İstanbul, 1984.

MUNSON, Kenneth: **Uçaklar,** Çev. Reha Pınar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.

NADİ, Yunus: "Kutlu Bir Kurum: Türkkuşu," **Havacılık ve Spor**, S.142, 15 Mayıs 1935.

NİHAT, Mehmet **Balkan Harbinde Trakya Seferi**, C.1, Matbaai Askeriyye, İstanbul, 1924.

NİKOLAJSEN, Ole: **Turkish Military Aircraft Since 1912**, Dutch Aviation Society & Scramble, Netherlands, 2005.

OKAR, Avni **Türkiye'de Tayyarecilik (1910-1924),** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

OKAR, Avni: **Türkiye'de Tayyarecilik 1910-1924**, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

ÖNEY, Gönül: **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı Kartal**, TTK Yayınları, Ankara, 1993.

ORAKÇILAR, Abdullah: "Yurtsever Bir Gençlik Yetiştirmek İçin", **İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir,** Haz. Oktay Verel, C. 2, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1985.

ORKUN, Hüseyin Namık: **Eski Türk Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

ÖZAKMAN, Turgut: **Cumhuriyet Türk Mucizesi**, İkinci Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010.

ÖZDEMİR, Yaşar: **Atatürk ve Türk Havacılığı,** Hava Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara, 1981.

ÖZSOY, Osman: **Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1999.

SARICA, Murat: **Siyasal Tarih**, Kerem Kitapevi, İstanbul, 1983.

SARP, İrfan **Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları**, Hv.Bas.ve Neş. Md.lüğü, Ankara 1986.

SARP, İrfan: **Türk Hava Kuvvetleri'nin Doğuş Yılları**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2010.

SELEK, Sabahattin: **Millî Mücadele I - Anadolu İhtilali,** Güneş Yayınevi, İstanbul, 1963.

SEZGİN, Hasan: "İstanbul-Kahire Seferi", **Savunma ve Havacılık** C.V., Möch Türkiye Yayınları, İstanbul, 1991.

SPROULE, Anna: **Wright Kardeşler**, İlk Kaynak Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996.

SÜER, Hikmet: **Balkan Harbi Şark Ordusu İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması,** Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1981.

ŞAHİN, Hülya: "Birinci Dünya Harbi'nde Kafkas Cephesi'ndeki Türk Hava Harekâtı", **8. Askeri Tarih Semineri Bildirileri I.**, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkasya, (24-26 Ekim 2001, İstanbul), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.

TANMAN, Sıtkı, Keyüsk, Mazlum: **Türk Havacılık Tarihi**, C.3, Uçuş Okulları Basımevi, Eskişehir, 1950.

TANMAN, Sıtkı: **Türk Havacılık Tarihi I, 1912-1923**, Hava Basımevi, İstanbul, 2012.

TANMAN, Sıtkı: **Türk Havacılık Tarihi İstiklal Harbi (1918-1923),** 2. Cilt, 2. Kitap, Hava Basımevi, Eskişehir, 1953.

TAŞAN, Halil: **Hava Harp Tarihi I**, Hava Harp Okulu Yayınları, İstanbul, 1991.

TAYHANİ, İhsan: **Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii 1923– 1950**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.

TAYHANİ, İhsan: **Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923-1950),** Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.

TOKER, Hülya FİDAN, Nurcan: **Balkan Harbi kronolojisi**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.

TUNAYA, Tarık Zafer: **Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 3 İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

TUNÇAY, Mete: **Türkiye'de Piyango Tarihi ve Millî Piyango İdaresi**, Milli Piyango İdaresi, Ankara, 1993.

TURAN, Mustafa: **Bir Generalin 31 Mart Anıları,** Q-Matris yay., İstanbul 2003.

TURAN, Şerafettin: **Türk Devrim Tarihi I**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.

UÇAROL, Rıfat: **Büyük Türk Havacılarımızdan Enver Akoğlu (1898-1962)**, Hava Harp Okulu Basımevi, İstanbul, 1990.

UÇAROL, Rifat: **Harp Okulu Tarihçesi 1951-1974**, Hava Harp Okulu, İstanbul, 1974.

VELİD, Ebuzziya Abdurrahman: **Tayyarecilik Mazisi-Ehemiyeti-Günümüz Gelişmeleri-Geleceği**, Çev. Prof. Dr. Aden Esen, Pavotek, İstanbul, 2020.

VEREL, Oktay, GÖKÇEN, Sabiha: **Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti**, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1982.

VEREL, Oktay: **İstikbal Göklerdedir, Gökler Bizimdir**, C.I, Başarı Yayınları, İstanbul, 1985.

WINGS, Hellenic: **Hellenic Air Force General Staff Air Historical Branch,** 1908-1944, C. I, Athens, 1998.

WRITE, Michael: **Leonardo İlk Bilgin**, Çev. Ahmet Aybars Çağlayan, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001.

YALÇIN, Hayriye: "Birinci İnönü Muharebesi" **Askeri Tarih Bülteni**, S.36, Şubat 1994.

YALÇIN, Osman: **Türk Hava Gücü Kuruluşu, İlk Seferleri ve Yükselişi (1911-1950),** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

YAVUZ, İsmail: **Mustafa Kemal'in Uçakları, Türkiye'nin Uçak İmalat Tarihi (1923–2012),** İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Basım, İstanbul, 2023.

YENE, Bill: **History of U.S. Air Force**, Hong Kong, 1984.

YILMAZER, Bülent: **Çanakkale Hava Savaşları**, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2005.

ZİYA, Silleli Semerci Yusuf: "Tayyare Bayramı", **Babalık,** 30 Ağustos 1932.

_____: **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C.27, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

_____: **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1906-1938),** C. I-III, 3. Baskı, TİTE Yayınları:1, Ankara, 1981.

_____: **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1906-1938)**, C. I-III, 3. Baskı, TİTE Yayınları:1, Ankara, 1981.

_____: **Birinci Dünya Harbinde Türk Hava Harekâtı IX**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1969.

_____: **Doğuşu ve Gelişimi: Türk Havacılık Tarihi**, Ed. Deniz Dalkılıç, İBB Yayınları, İstanbul, 2022.

_____: Hava Kuvvetleri Komutanlığı Personel Başkanlığı, **Hava Şehitleri Albümü I (1914-1947),** Hava Basımevi, Ankara, 1999.

_____: Hava Kuvvetleri Komutanlığı, "Türklerin Havacılığa Hizmetleri", **Hava Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Harp Tarihi Şubesi,** Yayın No: 4, Ankara, 1982.

_____: **Havacılık ve Spor**, S.142-143, 15 Mayıs Ankara, 1935.

_____: Tayyare Atölyesi, **Ameli Tayyare Notları**, Tayyare Makinist Mektebi Yayını, İstanbul, 1931.

_____: **TBMM Albümü,** 1920-2010, II. Yasama Dönemi 1923-1927, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara, 2010.

_____: **TBMM Kütüphanesi, Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi**, Yer: 73-3154, Dem:73- 6534, Sayı: 1929/967, 1929.

_____: Türk Hava Kuvvetleri Tarihi Kıyafetler Sergisi, İstanbul Hava Kuvvetleri Müzesi, **Havacının Kalbinden Kıyafetin Diline,** Düz. Zeynep Gülten, Hava Kuvvetleri Müzesi Yayınları, İstanbul, 2016.

_____: **Türk Tayyare Cemiyeti Altıncı Kurultayı (24 Mayıs 1935),** Köy Hocası Matbaası, Ankara, 1935.

_____: **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi,** Ankara Matbaası, Ankara, 1341/1925.

_____: **Türk Tayyâre Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi**, Hâkimiyyet-i Milliyye Matbaası, Ankara, 1926.

_____: **Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, İktisad Matbaası, Ankara, 1925, 1341.

_____: **Türk Tayyare Cemiyeti Nizâm-Nâme-i Esâsîsi**, Matba'a-i Osmâniye, Ankara, 1926.

_____: **Türk Tayyare Cemiyeti, Esas Nizamname ve Madalya Nizamnamesi,** Ankara, 1932.

_____: **Türkçe Hutbe**, Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatı 3. Şehzadebaşı, 1927.

_____: **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 030.0.18.01.01.12.60.18.001, 7.12.1924.

_____: *"***Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasi**, Lahika, s.4.

_____: Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, **Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara, 2006, s.426; **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Şubat 1925.

_____: **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl**, Der. Turgut Gürer, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.

4) SÜRELİ YAYINLAR

a) Mecmualar

BOLAYIR, Ali Ekrem: "İlk Kurbanlar", **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926.

BÖREKÇİ, Rifat: "Müslümanların Zekât, Sadaka-i Fıtr ve Kurbân Derilerini Tayyâre Cemiyeti'ne Vermeleri Şer'an Câ'izdir", **Tayyâre Mecmûası**, S.19-25, 1 Nisan 1926.

CEMAL, Mithat: "Tayyare Marşı", **Türk Hava Mecmuası**, S.8, 15 Eylül 1926.

CEMAL, Osman: "Yapağılar İçinde", **Türk Hava Mecmuası**, S.57, 30 Eylül 1928.

CEYLAN, Işıl: MERTTÜRKMEN, Saliha: "İlk Türk Kadın Pilot Sabiha Gökçen", **Altımetre Mecmuası**, S.3, Aralık 1992.

ERGÜDER, Muzaffer: "Hava ve Deniz Münakaşası Münasebetiyle", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924.

GÜNDÜZ, Aka: "El ve Gönül Birliğinin Zaferi", **Türk Hava Mecmuası**, S.62, 15 Kanunuevvel 1928.

HAYRİ, Mehmet: "Millete Hitâp, Tayyâreler Al Çünkü Vatan Lûtfine Muhtâc", **Tayyâre Mecmûası,** S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925.

HAZIM, Şakir: "Hedef", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924.

HAZIM, Şakir: "İstanbul Kurtuluş Bayramı ve Baştayyârecimiz İstanbul Semâsında", **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

HAZIM, Şakir: "Kuvvetli Tayyâre Filolarına Nasıl Mâlik Olabiliriz? Millet Bizzat İş Başında Olmak Lâzımdır", **Tayyâre Mecmûası**, S.2, 15 Temmuz 1340/1924.

HAZIM, Şakir: "Mükemmel Bir Tayyâreciliğe Nasıl Mâlik Olunabilir?", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924.

HAZIM, Şakir: "Seksen Vilayetin Dâima Efendi Yaşamış 'Azîz Halkına, Muhterem Valilerimize, Belediye Rü'esâsına Bir Teklif!.", **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924.

HAZIM, Şakir: "Türk Sistemi Bir Tayyâre ve Tayyâreci Vecihi Bey", **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924.

HÜRKUŞ, Vecihi: "İlk Türk Tayyâresini Nasıl Yaptım ve Nasıl Taltîf Edildim?", **Resimli Ay Mecmûası**, S.3, Nisan 1341/1925.

KADRİ, Yakup: "Edebiyatta Tayyare", **Türk Hava Mecmuası**, S.58, 15 Teşrinievvel 1928.

KADRİ, Yakup: "Ikar'ın Yavruları", **Türk Hava Mecmuası**, 3, S.65, 1 Şubat 1929.

NABİ, Nurettin: "Tayyare Kongrası ve Bir Fazilet Heykeli", **Türk Hava Mecmuası**, S.62, 15 Kanunuevvel 1928.

NAHİT, Haşim: "Kayseri Tayyare Fabrikası ve İmali Zanaatımız-Tayyarenin Askeri ve İktisadi Önemi*",* **Türk Hava Mecmuası**, S.12, 1 Kasım 1926.

NAHİT, Haşim: "Tayyare Cemiyeti ve Türkiye'nin İktisadiyatı", **Türk Hava Mecmuası**, S.5, 1 Ağustos 1926.

NAMİ, Bitlis Mebusu Muhittin: "Cemiyetimizin Tayyare Makinist Mektebi*",* **Türk Hava Mecmuası**, S.30, 15 Ağustos 1927.

NUSRET, Halide: "Milli Hikâye: Bir Yemin", **Türk Hava Mecmuası**, S.10, 15 Teşrinievvel 1926.

OSMAN, Zeliha: "Asîl Tayyâreci, İki Sahne", **Tayyâre Mecmûası**, S.17-23, 1 Mart 1926.

RASİM, Ahmet: "Muhasebe: Bir Balonla Suud Hatırası", **Türk Hava Mecmuası**, S.24, 15 Mayıs 1927.

RASİM, Ahmet: *"*Gökte Gizlenmek! Hülya mı Diyeceksiniz? Demeyin!" **Türk Hava Mecmuası**, S.15, 1 Ocak 1927.

SÂİD, Celaleddin: "Cenk Hikâyeleri: Bilinmeyenlerden...", **Tayyâre Mecmûası**, S.12-18, 15 Aralık 1925.

TUFAN, Çetin: "Tayyâre Mecmûası ve Tayyârecilik", **Tayyâre Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1340/1924.

ZEKİ, Hüseyin: "Tayyareler", **Türk Hava Mecmuası**, S.4, 15 Temmuz 1926.

ZİYA, Server: "Küçük Hikâye: Tayyarecinin Ayşe", **Türk Hava Mecmuası**, S.15, 1 Kânunusani 1927.

ZİYA, Server: “Tayyarecinin Terennümü”, **Türk Hava Mecmuası**, S.1, 1 Haziran 1926.

_____: “1927 Tayyare Piyangosu Rehberi”, **Türk Hava Mecmuası**, S.15, 1 Kânunusani 1927.

_____: “1927’den Tayyare Bayramı İntibaları-Fotoğraflar”, **Türk Hava Mecmuası**, S.38-39, 15-31 Kanunuevvel 1927.

_____: “1928 Hava Şehitleri Günü’nde- Türk Milleti Yekvücut Kalpler Aynı Heyecanlarla Çarpan Derin Bir Huşu İçinde Ululları Yad Etti”, **Türk Hava Mecmuası**, S.41, 31 Kanunisani/Ocak 1928.

_____: “27 Kânûn-ı Sânî Çarşamba Günü Türkiye’nin Bütün Şehirleri Mukaddes Hava Şehitlerinin Kahramanlıklarını Yâdetti”, **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926.

_____: “30 Ağustos (30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı)”, **Türk Hava Mecmuası**, S.9, 1 Teşrinievvel/Ekim 1926.

_____: “30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı”, **Türk Hava Mecmuası**, S.56, 15 Eylül 1928.

_____: “30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı”, **Türk Hava Mecmuası**, S.9, 1 Teşrinievvel 1926.

_____: “Abone Şeraiti”, **Tayyâre Mecmûası**, S.2, 15 Temmuz 1340/1924.

_____: “Adana’da Bir Sahne-i Hamiyyet”, **Tayyâre Mecmûası**, S.4-10, 7 Ağustos 1341/1925.

_____: “Ankara’da 30 Ağustos”, **Türk Hava Mecmuası**, S.8, 15 Eylül 1926.

_____: “Ankara’da Altın Tayyare Madalyası Alanlar”, **Türk Hava Mecmuası**, S.8, 15 Eylül 1926.

_____: “Avrupa’daki Talebelerimizin Bir Muvaffakiyeti”, **Türk Hava Mecmuası**, S.55, 30 Ağustos 1928.

_____: “Bandırma'da 27 Kanunusani 1926 Günü Hava Şehitleri İhtifali Merasiminde İrad Edilen Nutuk”, **Türk Hava Mecmuası**, S.4, 15 Temmuz 1926.

_____: “Bir Tayyâre Filosu Bugünlerde İstanbul ve Anadolu’da Seyahate Çıkıyorlar”, **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924.

_____: “Cevat Abbas (Gürer) Fotoğrafı”, **Yeni Yol Mecmûası**, S.82, 24 Temmuz 1341/1925.

_____: “Ceyhan Tayyâresi”, **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925.

_____: “Cumhuriyet Bayramı”, **Tayyâre Mecmûası**, S.10-16, 15 Teşrîn-i Sânî 1341/1925.

_____: “Dahili Haberler”, **Türk Hava Mecmuası**, S.8, 15 Eylül 1926.

_____: “Dünya Hava Nakliyatında İngiltere”, **Türk Hava Mecmuası**, S.70, 15 Nisan 1929.

_____: “Galatasaray Büyük Bir Farkla Fenerbahçe’yi Yenerek Gazi Büstü’nü Kazandı”, **Türk Hava Mecmuası,** S.56, 15 Eylül 1928.

_____: “Galatasaray-Fenerbahçe Takımlarımız Berabere Kaldılar”, **Türk Hava Mecmuası**, S.54, 15 Ağustos 1928.

_____: “Gözleriniz Yaşararak Okuyunuz”, Adana, Türk Sözü Gazetesi’nden aktaran **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925.

_____: “Hasılatı Türk Tayyare Cemiyeti’ne Ait Olmak Üzere İstanbul’da Bir Galatasaray-Fenerbahçe Maçı İcrasını Teklif Ediyoruz”, **Türk Hava Mecmuası**, S.50, 15 Haziran 1928.

_____: “Hava Kuvvetleri Her Şeyden Evvel Eşhasın Kıymet-i İlmiye ve Meslekiyelerine İstinad Eder”, **Türk Hava Mecmuası,** S.43, 1 Mart 1928.

_____: “İlk Mühim Adım, Ankara Açık Hava Dershânesi”, **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925.

_____: “İstanbul’da Bir Tayyarecilerimiz Kaza Neticesinde Şehit Oldu”, **Türk Hava Mecmuası**, S.7, 1 Eylül 1926.

_____: “Kalplerimizi Ölülerinde Mezar Yaptığımız Hava Şehitlerimiz”, **Türk Hava Mecmuası**, S.17, 31 Kanunusani 1927.

_____: “Kayseri’deki Tayyare Fabrikamızın Küşad Merasimi”, **Türk Hava Mecmuası**, S.11, 1 Teşrinisani1926.

_____: “Kongre”, **Türk Hava Mecmuası**, S.1, 1 Haziran 1926.

_____: “Kongre”, **Türk Hava Mecmûası**, S.10, 15 Teşrîn-i Evvel 1926.

_____: “Kongre”, **Türk Hava Mecmûası**, S.2, 15 Haziran 1926.

_____: “Kongre”, **Türk Hava Mecmuası**, S.3, 1 Temmuz 1926.

_____: “Kongre”, **Türk Hava Mecmûası**, S.4, 15 Temmuz 1926.

_____: “Levha-i Hamiyyet”, **Tayyâre Mecmûası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925.

_____: “Memleketimizde Tayyare Faaliyeti”, **Türk Hava Mecmuası**, S.9, 1 Teşrinievvel 1926.

_____: “Memleketimizde Tayyare Faaliyetleri”, **Türk Hava Mecmuası**, S.33, 30 Eylül 1927.

_____: “Merkezi Heyet İdare Raporu”, **Türk Hava Mecmuası**, S.36-37, 15-30 Teşrin-i Sani 1927.

_____: “Milli Sahne Sanatkârları (fotoğraflar)”, **Tayyâre Mecmûası**, S.19-25, 1 Nisan 1926.

_____: “Moda Büyük Deniz Yarışları”, **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: Muhiddin Nami, “Tayyâre Nedir?”, **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925.

_____: “Mübeccel Tayyâre Şehidleri”, **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926.

_____: “Muhterem Kârîlerimize Îzâh”, **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925.

_____: “Paraşütle Atlamak Günün En Mergub Bir Sporu Oldu”, **Türk Hava Mecmuası**, S.42, 15 Şubat 1928.

_____: “Resimlerle 30 Ağustos Zafer Bayramı”, **Türk Hava Mecmuası**, S.32, 15 Eylül 1927.

_____: “Rusya’da Junkers Şirketi’nin Vaziyeti”, **Tayyâre Mecmûası**, S.14-20, 15 Kânûn-ı Sânî/Ocak 1926.

_____: “Son İki Sene İçinde Altmış Dokuz Nasibemiz Daha Birer Tayyareye İsimleri Konmak Muvaffakiyetini Kazanmışlardır”, **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrinisani 1928.

_____: “Sovyet Rusya’da Tayyareciliğin İnkişafı”, **Türk Hava Mecmuası**, S.3, 1 Temmuz 1926.

_____: “Yunanlılar Tayyarecilikte Nasıl Çalışıyor? **Türk Hava Mecmuası**, S.4, 15 Temmuz 1926.

_____: “Şehit Tayyareciler: Cemal Yılmaz”, **Türk Hava Mecmuası**, S.6, 15 Ağustos 1926.

_____: “Tâli‘inizi [talihinizi] denemek ve vatana hizmet için piyango bileti alınız.”; **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925.

_____: “Tayyâre Bayramı Pek Neşeli Geçmiştir”, **Tayyâre Mecmûası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925.

_____: “Tayyâre Cemiyeti İlk Murassa‘ Madalyaları”, **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925.

_____: “Tayyare Cemiyeti Madalyası İle Taltif Edilenler”, **Türk Hava Mecmuası**, S.14, 15 Aralık 1926.

_____: “Tayyâre Cemiyeti Menfaatine, Kınalıada Deniz Yarışları”, **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 1 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Tayyâre Cemiyeti Merkez-i Umûmî İçtima” **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926.

_____: “Tayyâre Cemiyeti Merkez-i Umûmî İçtima-i Malumat-ı Umumiye”, **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926.

_____: “Tayyâre Cemiyeti Re’îsi Bolu Mebusu Cevad Abbas Bey Efendinin Beyânat-ı Mühimmesi”, **Tayyâre Mecmûası,** S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925.

_____: “Tayyâre Cemiyeti’nin Faaliyetleri”, **Türk Hava Mecmûası**, S.6, 15 Ağustos 1926.

_____: “Tayyâre Cemiyeti’nin Tedkîk Hey‘eti Avrupa’dan ‘Avdet Etti”, **Tayyâre Mecmûası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925.

_____: “Tayyare Cemiyetimizin Ordumuza Hediye Ettiği Tayyarelerimizin Ad Konma Merasiminden Muhtelif İntibalar”, **Türk Hava Mecmuası**, S.57, 30 Eylül 1928.

_____: “Tayyare Cemiyetinin Faaliyetleri”, **Türk Hava Mecmuası**, S.6, 15 Ağustos 1926.

_____: “Tayyâre Faâliyyeti, Tayyâre Bayramı İstanbul’da Nasıl Tes‘îd Edildi”, **Tayyâre Mecmûası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925.

_____: “Tayyâre Filomuzun Anadolu Seyahati”, **Tayyâre Mecmûası**, S.4, 15 Ağustos 1340/1924.

_____: “Tayyare Konferansında Cemiyetimizin Parlak Bir Muvaffakiyeti”, **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrinisani 1928.

_____: “Tayyare Kongreleri”, **Türk Hava Mecmuası**, S.1, 1 Haziran 1926.

_____: “Tayyâre Kongresi”, **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Tayyare Makinist Mektebi Üçüncü Sene-i Devriyesinin Küşadını Tes’id Etti”, **Türk Hava Mecmuası**, S.51, 30 Haziran 1928.

_____: “Tayyare Makinist Mektebi”, **Türk Hava Mecmuası**, Özel Sayı, 30 Ağustos 1927.

_____: “Tayyare Makinist Mektebimiz Üçüncü Sene-i Devriye-i Küşadını Samimi Bir Merasimle Tes'id Etti”, **Türk Hava Mecmuası**, S.51, 30 Haziran 1928.

_____: “Tayyare Makinistleri Aranıyor”, **Tayyâre Mecmûası**, S 4-10, 7 Ağustos 1341/1925.

_____: “Tayyare Piyangosu Kazanan Talihliler Kimlerdir?”, **Türk Hava Mecmuası**, S.45, 31 Mart 1928.

_____: “Tayyâre Piyangosu Talimatnâmesidir”, **Tayyâre Mecmûası**, S.4-10, 7 Ağustos 1341/1925.

_____: “Tayyâre Piyangosu”, **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Tayyare Piyangosunun Birinci Keşidesi”, **Türk Hava Mecmuası**, S.19, 1 Mart 1927.

_____: “Tayyâre Slogan”, **Yeni Yol Mecmûası**, S.82, 24 Temmuz 1341/1925.

_____: “Tayyâre Şehitleri”, **Tayyâre Mecmûası**, S.14-20, 15 Kânûn-ı Sânî 1926.

_____: “Tayyarelerde Gaz Bombardımanları Nasıl Yapılır?”, **Türk Hava Mecmuası**, S.63, 31 Kanunuevvel 1928.

_____: “Tayyarelerimize İsim Konma Merasimi (Edremit-Bergama-Bursa)”, **Türk Hava Mecmuası**, S.13, 1 Kanunuevvel 1926.

_____: “Tayyarelerimize İsim Konma Merasimi”, **Türk Hava Mecmuası**, S.15, 1 Kanunusani 1927.

_____: “Tayyaremden Havada Nasıl Düştüm ve Kurtuldum”, **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924.

_____: “Türk Tayyare Cemiyeti Avrupa’ya Talebe Gönderiyor”, **Türk Hava Mecmuası**, S.25, 1 Haziran 1927.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Başkanı Cevad Abbas (Fotoğraf)”, Servet-i Fünûn Mecmûası’ndan aktaran **Tayyâre Mecmûası**, S.4-10, 7 Ağustos 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Madalyalar”, **Tayyâre Mecmûası**. S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Madalyalar”, **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Müstesna Bir Hamiyyet”, **Tayyâre Mecmûası**, S.8- 14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Tashîh ve Î‘tizâr”, **Tayyâre Mecmûası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye; Sâbık Nişânlardan İstifâde, Nişanlarınızı Tayyâre Cemiyeti’ne İhdâ‘ Ediniz”, **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye; Tayyâre Cemiyeti’ne Nişanlarını Teberru Edenler”, **Tayyâre Mecmûası**, S.8-14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye”, **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye”, **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Madalya Nizamnâmesi Esbâb-ı İhdâsı, **Tayyâre Mecmûası**, S.4-10, 7 Ağustos 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti Menfaatine, Kınalıada Deniz Yarışları”, **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 1 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti ‘Umûmî Kongresi”, **Türk Hava Mecmûası**, S.14, 15 Kânûn-ı Evvel 1926.

_____: “Türk Tayyare Cemiyeti, Türk Milletine Beyanname”, **Tayyâre Mecmûası.** S.12- 18, 15 Kânûn-ı Evvel, 1925.

_____: “Türk Tayyâre Cemiyeti”, **Tayyâre Mecmûası**, S.1-7, 21 Mayıs 1341/1925.

_____: “Türk-Alman-Rus Milletlerinde Tayyâre Teberruâtı”, **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Temmuz 1926.

_____: “Türkiye Büyük Millet Meclisince Kabul Edilen 9 Kânûn-ı Sânî 1926 Tarihli ve 710 Numaralı Kânûn Mucîbince Tertîb Edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Piyango Talimatnâmesi”, **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926.

_____: “Türkiye’nin Harb ve Silah Kahramanlarına Tayyâre Cemiyeti İlk Murassa‘ Madalyalarını Takdîm Etdi”, **Tayyâre Mecmûası**, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925.

_____: “Vakâyi‘ Terakkiyât-ı Havâîyye: Scneider Kupasını Bir Amerikalı Tayyâreci Kazandı”, **Tayyâre Mecmûası**, S.10-16, 15 Teşrîn-i Sânî 1341/1925.

_____: “Yeşilköy’de Küşad Edilecek Tayyâre Cem‘iyyeti Makinist Mektebine Duhûl Şerâ’iti”, **Tayyâre Mecmûası**, S.15-21, 1 Şubat 1926.

_____: “Yeşilköy'de Askeri Bir Mektep Haline İfrağ Edilen Tayyare Makinist Mektebimizden Bu Sene Seksen Yedi Gencimiz Neşet Etmiştir”, **Türk Hava Mecmuası**, S.56, 15 Eylül 1928.

_____: “Yüksek Kalbli Bir Yavru”, **Tayyâre Mecmûası**, S.7-13, 1 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: **Hakimiyeti Milliye**, 28 Kanunusani 1929.

_____: **Kadın Yolu Mecmûası**, S.1, 16 Temmuz 1341/1925.

_____: **Kavanin Mecmuası**, TBMM, Y. 1926, C.IV, Kanun No:710.

_____: **Kavanin Mecmuası**, TBMM, Yıl: 1926, C.IV, Kanun No: 689.

_____: **Kavanin Mecmuası**, TBMM, Yıl: 1926, C.IV, Kanun No: 9285.

_____: **Kavanin Mecmuası**, TBMM, Yıl: 1927, C.V, Kanun No: 1037.

_____: **Milli Mecmûa**, S.42, 1 Ağustos 1341/1925.

_____: Mütekâid Bir Asker, "Tayyâremden Havâda Nasıl Düştüm ve Kurtuldum", **Tayyâre Mecmûası**, S.3, 1 Ağustos 1340/1924.

_____: **Resimli Perşembe Mecmûası**, S.5, 25 Haziran 1341/1925.

_____: Tayyâre ile Kutupların Keşfi", **Tayyâre Mecmûası**, S.2-8, 7 Haziran 1341/1925.

_____: Tayyâre Kongresi", **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: **Tayyare Mecmuası**, S.12-18, 15 Kanuni evvel/Aralık 1925.

_____: **Tayyare Mecmuası,** S.5-11, 31 Ağustos 1341.

_____: **Tayyare Mecmuası**, 31 Ekim 1925.

_____: **Tayyare Mecmuası**, S.9-15, 31 Teşrinievvel/Ekim 1925.

_____: **Tayyare Mecmuası**, S.12-18, 15 Aralık 1925.

_____: **Tayyare Mecmuası,** S.1-7, 21 Mayıs 1341 /1925.

_____: **Tayyâre Mecmûası**, S.18-24, 15 Mart 1926.

_____: **Tayyâre Mecmûası**, S.19-25, 1 Nisan 1926.

_____: **Tayyare Mecmuası**, S.5, 31 Ağustos 1341/1925.

_____: **Tayyâre Mecmûası**, S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925.

_____: **Tayyare Mecmuası**, S.6-12, 15 Eylül 1341/1925.

_____: **Tayyare Mecmuası**, S.9-15, 31 Ekim 1925.

_____: **Tayyâre Mecmûası**, S.9-15, 31 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: **Türk Hava Mecmûası**, S.1, 1 Haziran 1926.

_____: **Türk Hava Mecmuası**, S.17, 31 Kanunisani 1927.

_____: **Türk Hava Mecmûası**, S.2, 15 Haziran 1926.

_____: **Türk Hava Mecmuası**, S.3, 1 Temmuz 1926.

_____: **Türk Hava Mecmuası**, S.42, 15 Şubat 1928.

_____: **Türk Hava Mecmuası***,* S.49, 30 Mayıs 1928.

_____: **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrin-i Sani 1928.

_____: **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrin-i Sani 1928.

_____: **Türk Hava Mecmuası**, S.61, 30 Teşrin-i Sani 1928.

_____: Türk Tayyâre Cemiyeti Faâliyyet-i Umûmîyye, Müstesna Bir Hamiyyet", **Tayyâre Mecmûası**, S.8- 14, 15 Teşrîn-i Evvel 1341/1925.

_____: Türk Tayyare Cemiyeti Makinist Mektebi Müdürü Salim, *"*Tayyare Makinist Mektebi*",* **Türk Hava Mecmuası**, S.31, 30 Ağustos 1927.

b) Gazeteler

- Akşam
- Anadolu
- Cumhuriyet
- Hakimiyet-i Milliye
- Halkın Sesi
- İkdam
- Milliyet
- Son Posta
- Tan
- The Times
- Ulus
- Vakit
- Yeni Asır

5) MAKALELER

ADİLOĞLU, Burcu & YÜCEL, Göksel: "Düyûn-I Umûmiyye Osmanlı Devlet Borçları İdaresi", **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi,** Sayı: 21, Temmuz 2021, s.73.

ALASYA, Fikret: "Türklerde Havacılık", **Türk Kültürü**, S.34, 1965, s.101-102.

ASLAN, Betül: "I. Dünya Savaşı Esnasında Nargin Adası'nda Türk Esirler", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** S.42, 2010, s.287.

AYDAR, Orhan: "Balkan Harbinde Düşman Üzerinde İlk Keşif Uçuşu Nasıl Yapılmıştı?", **Havacılık ve Spor**, S.415, Mayıs-Haziran 1950, s.6.

AYDAR, Orhan: Deniz Tayyareciliğimizin İlk Günleri", **Havacılık ve Spor Dergisi**, S.367, Mayıs 1946, s.13.

AYNAKULOVA, Gülnisa: "Gregoryen Kıpçaklar ve Oniki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine", **Millî Folklor,** S.74, Ankara, 2007, s.21-28.

BAYRAK, Rıfat: "Kayseri Uçak Fabrikası", **UÇANTÜRK**, Mayıs 1994, s.384.

BEYOĞLU, Süleyman: "Osmanlı Havacılığı ve İlk Havacılık Teşkilatı", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,** S.1, İstanbul, 1999, s.138.

BIYIKOĞLU, H. Nadir: "Vecihi Hürkuş ve İlk Türk Uçağı", **2023 Dergisi**, Eylül 2008, s.71.

ÇAĞLAR, Bora: "Havacılık ve Savunma Sanayii Üzerine Çalışmalar", **HAVELSAN**, Ankara, 2000, s.338-339.

ÇELİK, Adem: "Niğde Sungur Bey Camiinde Bulunmuş Olan Çift Başlı Kartal Figürlü Halı Üzerine Düşünceler", **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,** S.9, Erzurum, 2002, s.46.

ÇETİNKAYA, Canan, KASALAK, Kadir: "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Piyangoculuk", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Y.2, S.5, Aralık 2015, s.468-469.

DALKILIÇ, Deniz: "Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; Güzel Bursa", **Bursa'da Zaman Dergisi**, S. 20, 2016, s.23-29.

DOĞANAY, Rahmi: "Büyük Taarruz'da Türk Havacılığı", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XIII, S.1, 2003, s.379.

EKEN, Faruk, DELEN, Ramazan, KOCADAŞ, Gülden, ER, Yasemin Acar, AYAZ, Erkan: "Havacılık ve Spor Dergisi Köşesinden İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Havacılık Faaliyetleri", **Akademik Düşünce Dergisi**, S.8, Güz 2023, s.6;

ERDOĞAN, Haşim, ÖZ, Enes: "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kayseri'de Teknik Anlamda Bir Girişim: Kayseri Uçak Fabrikası", **Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.32, Sonbahar 2016, s.171.

ERKAN, Mehmet Sedat: "Türk Tarihinde Bir Dönüm Noktası, Büyük Taarruz ve 30 Ağustos Başkomutan Meydan Muharebesi", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C.11, S.32, Yaz 2022, s.246.

ERSOY, Ergin: "Kurtuluş Savaşı'na Türk Hava Kuvvetlerinin Katkıları," **Hava Kuvvetleri Dergisi,** S.341, Haziran 2002, s.10.

GÖK, Nurşen: "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.27, S.43, 2008, s.78.

GÖMEÇ, Sadettin: "Şamanizm ve Eski Türk Dini", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.4, Denizli, 1998, s.38-50.

GÜRER, Bahadır. "Gönül Hürkuş Şarman, O Çılgın Türk Bizim Babamız", **Kokpit'ten Bakış**, S.10, Kasım/Aralık 2009, s.62-69.

HÜRKUŞ, Vecihi: "Kanatlılar Cemiyeti ve Dergisi", **Kanatlılar,** S.1, Ocak 1948, s.1.

KAPUCU, Davud: "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde İnönü Muharebelerinin Kazanılmasında Türk Havacılarının Katkısı", **Belgi Dergisi**, S.23, Kış 2022/I, s.73-98.

KAPUCU, Davud: "Milli Mücadele Döneminde Yunanlardan Ele Geçirilen Ganimet Tayyareler", **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nisan 2021, C.7, S.1, s.113-114.

KAPUCU, Davud: "Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi'nde Irak Cephesi'ndeki Hava Harp Gücü ve Faaliyetleri", **BENGİ, Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi**, Y.4, C.1, S.2, 2021, s.75.96.

KARACAGİL, Ö. Kürşad: "Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti'nde Havacılık Faaliyetleri", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.200, Ekim 2012, s.74.

KARACAGİL, Ö. Kürşad: "Süreyya (Paşa) İlmen ve Serbest Cumhuriyet Fırkası", **Tarih Dergisi**, S.57, İstanbul 2013, s.128.

KARTAL, Hasan Basri, KARTAL, Asiye Nisa: "Mimar Kemaleddin ve Harikzedegân (Tayyare) Apartmanları Üzerine Bir Deneme", **Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür- Sanat-Mimarlık Dergisi**, S.6, Aralık 2020, s.329-331.

KOCATÜRK, Utkan: "Büyük Nutkun Basılışı Esnasında Atatürk Tarafından Yapılan İki Düzeltme", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.1, S.2, Mart 1985, s.609-611;

KOÇER, Dilara Nergishan: "İhap Hulusi'nin Afişlerinde Modernleşme ve Yeni Yurttaş", **International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)**, C.8, S.2, December 2022, s.44.

KORKMAZ, Erdal: "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi Muharebeleri'nde Horasan Tayyare Müfrezesi", **Dünya İnsan Bilimleri Dergisi**, S.2, Temmuz 2022, s.80.

KURT, Emin: "Cumhuriyet Dönemi Teknik Eğitim Modernleşmesinde Tayyare Makinist Mektebi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,** Y.17, S.34, Güz 2021, s.785.

KURT, Emin: "Futbol ve Havacılığı Birleştiren Girişim: Tayyare Kupası", **History Studies**, C.15, S.100, Anniversary of the Republic Special Issue, October 2023, s.45.

KURT, Emin: "Türk Havacılarının Millî Mücadeleye Katılma Girişimi: Maltepe Firarı (7 Haziran 1920)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.60, Bahar 2017, s.135-136.

KURT, Emin: "Türk Hava Kuvvetleri'nin Doğuş Yılları", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S.365, Haziran 2010, s.51-52.

KURT, Emin: "Türkiye'nin İlk Özel Uçuş Okulu: Vecihi (Hürkuş) Sivil Tayyare Mektebi", **Belgi,** S.24, Yaz 2022, s.69.

ORAN, Soner: "Çanakkale Cephesinde Hava Harekâtı ve Safhaları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.51, Bahar 2013, s.657.

ÖZTAŞ, Sezai - KOÇAN, Şenol: "II. Balkan Savaşı'nda Doğu Trakya'nın Bulgar İşgalinden Kurtarılması", **HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, C.11 (INCSOS VIII Özel Sayısı), 2023, s.274.

ÖZTÜRK, Yücel: "30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süreç, ve Kazanımlar", **History Studies**, C.10, S.9, December 2018, s.232.

SARIKOYUNCU, Ali: "Mehmet Rifat Efendi (Börekçi)'nin Millî Mücadele'deki Hizmetleri", **Diyanet İlim Dergi**, C.21, S.1, Ocak-Şubat-Mart 1995, s.79-80.

ŞEHİDOĞLU, Süreyya Hami: "Kurtuluş Savaşında Bir Vatandaşımızın Uçak Bağışı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.24, C.VIII, Temmuz 1992, s.601.

SÖZERİ, Emin Nihat: "Türk Tayyareciliği", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S.282, Aralık 1981, s.50.

SÖZERİ, Emin Nihat: "Türk Tayyareciliği", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S.202, Hv. Bsm. ve Neş. Md.lüğü, Ankara 1961, s.42.

ŞAHİN, Mehmet: "Kayseri'de İlk Büyük Adım Tayyâre Fabrikası", **Marka Dergisi**, S.1, Kayseri, 2015, s.63.

TAŞDEMİR, Serap: "Ayvalık Halkının Türk Tayyare Cemiyeti'ne Desteği: Güzel Ayvalık Tayyaresi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)**, S.11, Bahar, 2010, s.78.

TOPRAK, Zafer: "Cihan Harbi'nin Provası Balkan Harbi", **Toplumsal Tarih**, Ağustos 2002, s.44.

UÇAROL, Rıfat: "Türk Havacılığını Güçlendirme Kampanyası İlk Defa 1912 Yılında Nasıl Başlamıştı?" **Havacılık Dergisi,** S.24, Ankara, 1975, s.9.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin: "Erzurum İli Dahilindeki İslami Devir Anıtları Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, S.6, Erzurum 1973, s.85.93.

ÜÇOK, A. Zeki*: "*Atatürk ve Havacılık", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, N.301, Kasım 1988, s.74-78.

ÜÇOK, Ahmet Zeki: "Atatürk ve Havacılık", **Türk Hava Kuvvetleri Dergisi,** S. 280, Aralık 1981, s.33-39.

YALÇIN, E. Semih: "Cumhuriyetin İlanında Adı Geçenler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** C.15, S.44, 1999, s.688.

YALÇIN, Osman: "Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Etkisi", **Gazi Akademik Bakış, C.**3, S.6, 2010, s.195.

YETİM, Fahri: "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2011, Sayı 25, Mart 2011, s.285-296.

YÜCEER, Saime: "Atatürk'ün Güvenlik Politikasına Bir Örnek: Türk Tayyare Cemiyeti-Bursa Örgütü", **Atatürkçü Bakış**, C.2, S.3, Bursa, 2004, s.21.

_____: "Ankara Motorlu Tayyare Kampı", **Havacılık ve Spor**, S.195, Temmuz 1937, s.1357.

_____: "Bravo Vecihi Sana", **Dergi Bravo**, 9 Ekim 1930, s.7.

_____: **TBMM Tutanak Dergisi**, 2. Dönem, 2. Yasama Yılı, D. II , C. 10, s.1.

_____: **TBMM Tutanak Dergisi,** 2. Dönem, 3'üncü Yasama Yılı, D-II., C-19, s.7.

_____: **Türk Hava Kuvvetleri Dergisi 100'üncü Yılı Özel Sayısı**, "Türk Hava Kuvvetlerinin Kronolojik Tarihi", Ankara, 2011, s.58-59.

6) TEZLER

AKDEMİR, Yılmaz: Atatürk Dönemi Türk Havacılığı, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2005, s.53.

AKIŞLI, Tahir: "Türk Hava Mecmuası İndeks-Tahlil", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2016.

ASLAN, Demo Ahmet: "Cumhuriyet'in Törensel Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)", **Basılmamış Doktora Tezi,** Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2011, s.147.

ÇETİNKAYA, Sevgi: "Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na Girişi", **Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1995, s.35.

DEMİR, Osman: "Türk Havacılığında Vecihi Hürkuş ve Önemi", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2016, s.36.

DEMİRKAZIK, Hızır Türkkan: "Vecihi Hürkuş'un Hayatı ve Havacılık Faaliyetleri", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s.23.

ERDEMLİ, Mustafa Gökhan: "Dünden Bugüne Türk Havacılık Tarihi ve Eskişehir", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2011, s.40.

İNAN, Gaye: "Kuruluşundan Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonuna Kadar Türk Havacılığı", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2005, s.43-44.

KAPUCU, Davud: "1909-1939 Yılları Arasında Yapılan Yurtiçi ve Yurtdışı Askeri Seyahatleri", **Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, s.45.

KORKMAZ, Ender: "Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri", **Basılmamış Doktora Tezi,** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,** İstanbul, 2017, s.243.

KURT, Emin: "Türkiye'de Ana Jet Üslerinin Kuruluşu Ve Gelişimi (1951-2010)", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2011, s.38-39.

ÖZGÜR, Gülay: "Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü", Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2008, s.33

SEZGİN, Birsen: "Türk Havacılık Tarihinde Tayyâre Mecmûası (1924-1926)", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.

TATAR, Cengiz: "Türk Havacılık Tarihi (1909-1954) Millî Mücadele Dönemi Öncesi ve Sonrası Türk Havacılığı", **Basılmamış Doktora Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2018, s.219.

YAKUT, Kemal: "Mahmut Şevket Paşa ve Dönemi", **Basılmamış Doktora Tezi,** Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998, s.10.

YAVUZ, Resul: "Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sevr Barış Antlaşması'na Giden Süreçte Türk Diplomasisi", **Basılmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2016, s.216.

YAZAN, Mehmet Ali: "Birinci Dünya Savaşı Türk Basınında Çanakkale Muharebeleri", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1996, s.138-144.

7) ELEKTRONİK KAYNAKLAR

İNÖNÜ, İsmet: "İlk Hava Şehidi Kızımız" (Çevrimiçi) https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1933-1938.htm#_ftnref185 16.11.2023.

_____: Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği, "İlk Türk uçağı Vecihi K-VI", (Çevrimiçi) https://tayyarecivecihi.com/vecihi-hurkus/hurkusun-kullandigi-102-tip-ucak/ilk-turk-ucagi-vecihi-k-vi/ 13.03.2023.

_____: Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği, "Vecihi Hürkuş'un Çocukluğu", (Çevrimiçi) https://tayyarecivecihi.com/vecihi-hurkus/kronoloji/ 11.03.2023.

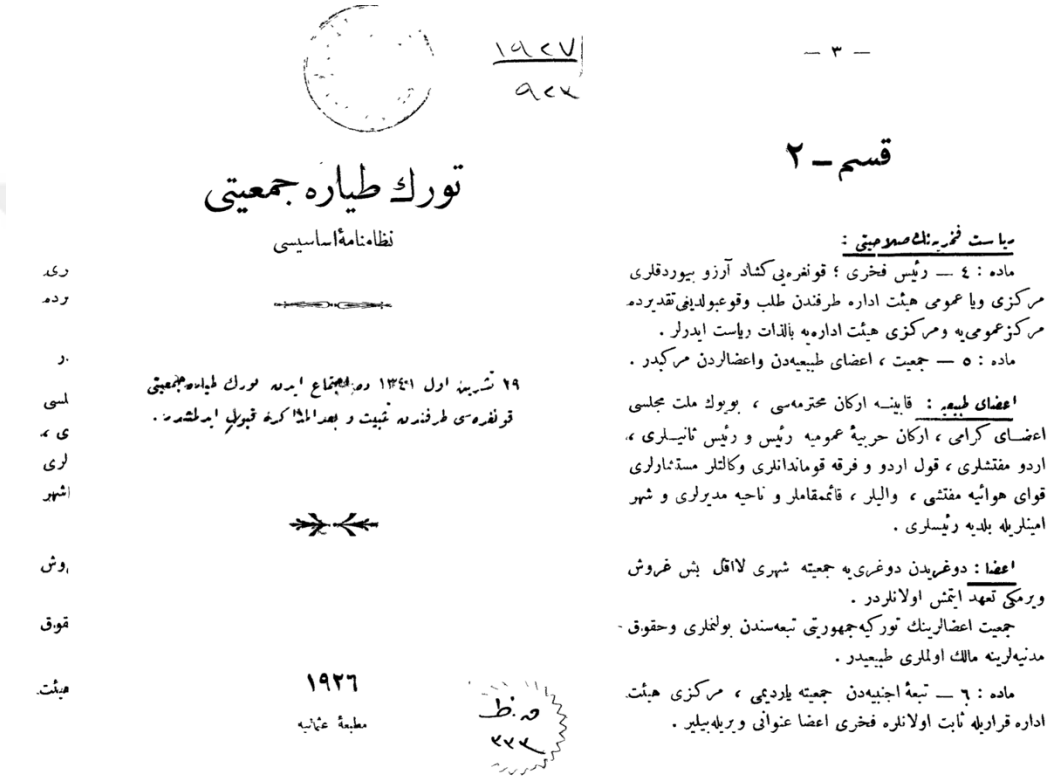
_____: Tayyareci Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği, "Vecihi Hürkuş'un Çocukluğu", (Çevrimiçi) https://tayyarecivecihi.com/vecihi-hurkus/kronoloji/ 12.03.2023.

_____:Türk Hava Kurumu (THK), "Vecihi Hürkuş", (Çevrimiçi) https://www.thk.org.tr/vecihi_hurkus, 15.03.2023.

_____: TBMM Açık Erişim, "Birinci Dünya ve İstiklal savaşlarına iştirak eden Ali Fehamoğlu Vecihi Hürkuş'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmasına dair Kanun" (Çevrimiçi) https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc046/kanuntbmmc046/kanuntbmmc04600249.pdf , 18.03.2023.

EKLER

EK-1: (1) 19 Ekim 1925'te yapılan olağanüstü kongrede kabul edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi *(19 Teşrîn-i evvel 1341'de ictimâ' eden Türk Tayyâre Cemiyeti kongresi tarafından tesbit ve ba'de'l müzâkere kabul edilmiştir.)*

١٩٢٧/٩٢٢

تورك طياره جمعيتى

نظامنامهٔ اساسيسى

١٩٢٦

مطبعهٔ عثمانيه

— ٣ —

قسم — ٢

رياست فخريه نك صلاحيتى :

ماده : ٤ — رئيس فخرى ؛ قونفرەيى كشاد آرزو بيوردقلرى مركزى ويا عمومى هيئت اداره طرفندن طلب وقوعبولديغى تقديردە مركز عموميه ومركزى هيئت اداره به بالذات رياست ايدرلر .

ماده : ٥ — جمعيت ، اعضاى طبيعيه دن واعضالردن مركبدر .

اعضاى طبيعيه : قانينه اركان محترمه سى ، بويوك ملت مجلسى اعضاى كرامى ، اركان حربيهٔ عموميه رئيس و رئيس ثانيلرى ، اردو مفتشلرى ، فرق اردو و فرقه قوماندانلرى وكالتلر مستشارلرى قواى هوائيه مفتشى ، واليلر ، قائمقاملر و ناحيه مديرلرى و شهر امينلريله بلديه رئيسلرى .

اعضا : دوغريدن دوغرىيه جمعيته شهرى لااقل بش غروش ويرمكى تعهد ايتمش اولانلردر .

جمعيت اعضالرينك توركيه جمهوريتى تبعه سندن بولنلرى وحقوق مدنيه لرينه مالك اوللرى طبيعيدر .

ماده : ٦ — تبعهٔ اجنبيه دن جمعيته يازديمى ، مركزى هيئت اداره قراريله ثابت اولانلره فخرى اعضا عنوانى ويريله بيلير .

Kaynak: TBMM Kütüphanesi, Yer: 73-3136, DEM: 73-6510

EK-1: (2) 19 Ekim 1925'te yapılan olağanüstü kongrede kabul edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi

قسم ـ ١

جمعیتك مركزی :

ماده : ١ ـــ رئیس‌جمهورحضرتلرینك حمایهٔ عالیه‌لری وعصمت پاشا حضرتلرینك ریاست فخریه‌لریله مشرف بولنان « تورك طیاره جمعیتی » ١٦ شباط ٣٤١ تاریخنده آنقره‌ده تأسیس ایدلش اولوب مركزعمومیسی و مركز هیئت اداره‌سی و مرجع قانونیسی مركز حكومت اولان آنقره‌در .

جمعیتك غایه‌سی :

ماده : ٢ ـــ تورکیه‌ده طیاره‌جیلكك عسكری ، اقتصادی اجتماعی و سیاسی اهمیتنی طانیتمق و بو مقصدله طیاره‌جیلكه لزومی اولان‌اشخاص ومالزمه‌یی چوغالتمق وتورك كنجلكنده‌طیاره‌جیلكك عشقنی تنمیه ایتمكدر .

ماده : ٣ ـــ جمعیت ؛ شخصیت حكمیه‌یی حائز اولوب مقصد وغایه‌سنه وصول ایچون مادی ومعنوی لازم‌كلن تدابیر و وسائط مشروعه‌یه مراجعته‌ومقصدوغایه‌سنك‌استلزام ایتدیکی املاك واراضی‌یی تصرف وتفرغه صلاحیتدار‌در .

قسم ـ ٢

ریاست فخریه‌نك صلاحیتی :

ماده : ٤ ـــ رئیس فخری ؛ قونفره‌یی كشاد آرزو بیوردقلری مركزی ویا عمومی هیئت اداره طرفندن طلب وقوعبولدیغی‌تقدیردہ مركزعمومیه ومركزی هیئت اداره‌یه بالذات ریاست ایدرلر .

ماده : ٥ ـــ جمعیت ، اعضای طبیعیه‌دن واعضالردن مركبدر .

اعضای طبیعیه : قانینه ارکان محترمه‌سی ، بویوك ملت مجلسی اعضای كرامی ، ارکان حربیهٔ عمومیه رئیس و رئیس ثانیلری ، اردو مفتشلری ، قول اردو و فرقه قوماندانلری وكالتلر مستشارلری قوای هوائیه مفتشی ، والیلر ، قائمقاملر و ناحیه مدیرلری و شهر امینلریله بلدیه رئیسلری .

اعضا : دوغریدن دوغری‌یه جمعیته شهری لااقل بش غروش ویرمكی تعهد ایتمش اولانلردر .

جمعیت اعضالرینك تورکیه‌جمهوریتی تبعه‌سندن بولنمامری وحقوق مدنیه‌لرینه مالك اولمامری طبیعیدر .

ماده : ٦ ـــ تبعهٔ اجنبیه‌دن جمعیته پاردیمی ، مركزی هیئت اداره قراریله ثابت اولانلره فخری اعضا عنوانی ویریله‌بیلیر .

EK-1: (3) 19 Ekim 1925'te yapılan olağanüstü kongrede kabul edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi

قسم ـ ٣

قونغره :

ماده : ٧ — قونغره بروجه آتی اعضای طبیعیه و اعضای منتخبه‌دن مرکباً ایکی سنه‌ده بردفعه انعقاد ولدی‌الحاجه مرکز عمومینك قراری اوزرینه فوق‌العاده اجتماع ایدر .

اعضای طبیعیه :

آ ـ رئیس فخری ، مرکز عمومی اعضالری ، مدافعهٔ ملیه و بحریه و داخلیه وکیللری ، ارکان‌حربیهٔ عمومیه رئیس ورئیس ثانیلریله اردو قوای هوائیه‌سندن ایکی ذاتدر .

اعضای منتخبه :

ب ـ بویوك ملت مجلسی دیوان ریاستجه منتخب اون ذات .

ج ـ ولایت شعبه‌لرندن بر ذات ایله قونغره‌یه اشتراکی ارزو ایدن قضالردن انتخاب اولنه‌جق بر ذات .

د ـ مطبوعات جمعیتلرندن وملی نشریات ژانسلرندن منتخب بر ذات ،

هـ ـ تورك اوجاغی مرکزی هیئتندن ، معلملر برلکندن ، ادمان فه‌ده‌راسیونلرندن ، هلال احمر و حمایهٔ اطفال جمعیتلری مرکز عمومیلرندن منتخب بر ذات ،

لاحقه : قونغره‌یه کلن اعضانك مصارف حقیقیه‌سی ، ویره‌جکلری یانتامه اوزرینه ، منتخب بولندقلری شعبه ، هیئت ویا جمعیتلرجه تسویه اولنور .

ماده : ٨ — قونغره‌نك انعقاد مدتی مذاکره اولنه‌جق موادك هیئت عمومیه‌سنك وسعتنه کوره مرکز عمومی طرفندن تثبیت‌اولنور. معهذا قونغره لزوم کوردیکی تقدیرده بو مدتی تمدید ایدر . قونغره وظائف آتیه‌یی ایفا ایدر :

آ ـ مرکز عمومینك ایکی سنه‌لك مقررات وخلاصهٔ اجرا آتی تدقیق وامور مالیه وحسابیه‌یی تفتیش ومراقبه .

ب ـ ایکنجی ماده‌ده مصرح غایه‌یه وصول ایچون مرکز عمومی‌یه ویریله‌جك وجهه‌یی تعیین .

ج ـ نظامنامهٔ اساسیده ایجاب ایدن تعدیلاتی تقریر وتثبیت .

د ـ مرکز عمومی اعضالرینی انتخاب .

قونغره ؛ رئیس فخری طرفندن کشاد اولنور. وبعده‌قونغره‌نك اثنای دوامنجه مذاکراتی اداره ایتمك اوزره بر قونغره رئیسی وایکی کاتب انتخاب ایدیلیر .

ماده: ٩ — قونغره، یوم کشادنده‌کی اعضای موجوده‌نك نصفندن بر فضله‌سیله اجتماع واکثریت مطلقه ایله اتخاذ قرار ایلر . و تساوی آرا وقوعنده رئیسك طرفی ترجیح اولنور . قونغره‌نك باجمله مذاکراتی ضبط وخفی اولمیانلری نشر اولنور .

ماده : ١٠ — قونغره ایکی سنه مدتله مرعی اولمق اوزره اوتوز ذاتدن مرکب بر مرکز عمومی هیئتی و استعفا وسائر اسباب ایله وقوعبوله‌جق انحلالاره قارشی‌ده آتیده‌یدی احتیاط اعضا انتخاب‌ایدر.

ماده : ١١ — قونغره‌لر ، مرکز عمومی مدتنك انقضاسنده

EK-1: (4) 19 Ekim 1925'te yapılan olağanüstü kongrede kabul edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi

اعضای سابقه‌نك هیئت عمومیه‌سنی ویا برقسمنی ابقا ویا تکرار انتخاب ایده‌بیلیر .

ماده : ١٢ — مرکز عمومی لااقل آلتی آیده بر انعقاد ویا مرکزی هیئت اداره‌نك قراریله دها فوق العاده اجتماع ایدر . و مذاکراتك حسن جریانی تأمین ایچون آرالرندن برینی رئیس انتخاب ایلر . وظائفی بروجه آتیدر .

آ — مرکزی هیئت اداره‌جه تنظیم اولنان سنه‌لك بودجه‌یی تدقیق وتصدیق .

ب — مرکزی هیئت اداره‌نك آلتی آیلق معاملات و امور مالیه‌سنی تفتیش ومراقبه .

ج — یوز بیك لیرادن فضله اولان تعهدات و صرفیاتی تدقیق وتصدیق (بومقاولانك فنی و لزومی قسمنی طیاره جمعیتی مرخصنه توفیق اولنور .)

د — قادروذه یاپلمی مرکزی هیئت اداره‌جه تکلیف اولنان تعدیلات وتوسیعاتی تدقیق وتصدیق .

ه — نظامنامهٔ اساسیده یاپیلاجق تعدیلاتی احضار وآره‌لرنده مرکزی هیئت اداره ایچون برریئس ، ایکی رئیس وکیلی ، برمحاسب ویدی اعضادن مرکب مرکزی هیئت اداره‌یی و آیریجه ینه اشبو هیئت ایچون بش احتیاط اعضایی انتخاب ایدر . مرکز عمومی ثلثان اکثریتله مذاکره ایده‌بیلیر و قرارلرینی اکثریت مطلقه ایله اتخاذ ایلر .

قسم ـ ٤

ماده : ١٣ — **مرکزی هیئت اداره** : مستمراً حال فعالیتده‌در .

مرکزی هیئت‌اداره رئیسی : مرکزی هیئت اداره مذاکراتنك حسن جریانی تأمین و مرکزی هیئت اداره‌جه متخذ مقرراتی تنفیذ ، شعبات ایله مخابره و مرکزی هیئت اداره قلمنك فعالیتی تنظیم ایدر .

« تورك طیاره جمعیتی رئیسی » عنوانیله وضع امضا و جمعیتك شخصیت معنویه‌سنی تمثیل ایدر و جمعیتك له و علیهنده‌کی دعاویده خصم اولور و ریاست مقامنه مقدماتی مرکز عمومیجه معین بر تخصیصات شهریه ویر اوطوموبیل ویریلور . مرکزی هیئت اداره رئیسی ، بودجه‌ده موضوع مصارفات متفرقه‌دن بشقه پك مبرم ومستعجل احتیاجات قارشوسنده محاسبه مشترکاً و مرکزی هیئت اداره‌نك ایلك اجتماعنده تصدیقه اسباب موجبه‌سیله عرض ایدلمك اوزره ایکی بیك لیرایه قدر صرفیات یاپابیلیر . غیوبتنده رئیس وکیللرندن برینی عینی صلاحیتله مرکزی هیئت اداره‌یه ریاست ایدر. رئیس؛ مرکزی هیئت اداره‌نك اکثریتله اشبو نظامنامه‌نك تطبیقی خصوصنده حال اختلافده قالدیغی تقدیرده مرکز عمومیی درحال اجتماعه دعوت ایدر .

محاسب : اداره‌جه منتخب مقررات مالیه‌نك موظف مأمورین

EK-1: (5) 19 Ekim 1925'te yapılan olağanüstü kongrede kabul edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi

حسابیه طرفندن اصول مضاعفه داخلنده حسن تدویرینه نظارت و اوراق صرفیه‌سنی تدقیق و تصدیق ایدر . مصارفات مقننه‌خارجنده بانقه‌لر و سائر مؤسسات مالیه ایله وقوعبوله‌جق معاملاتده‌کی اخذ و صرفده رئیس و محاسبك مشترك امضاسی مشروطدر . محاسبك غیبوبتنده هیئت اداره‌جه هیئت اداره اعضاسندن برینی عین صلاحیتله وکیل انتخاب ایدیلور .

مرکزی هیئت‌اداره‌نك وظائفی :

آ — جمعیتك ارزو و مقصدلرینك تحصلنی تسهیل ، تعهدات و تبرعاتك حسن جبایتنی تأمین ایچون لازم کلنی تدابیری تذکر و تثبیت و طیاره‌جیلکك اهمیت و خدماتی وسائط مختلفه ایله نشر وتعمیم ایتمك .

ب — مصارف شهریه جدولنی تدقیق ایتمك .

ج — بودجه‌نی تنظیم و علی‌العموم برسنه‌لك واردات وصرفیاتی تدقیق ایده‌رك مرکز عمومیه ویریله‌جك فذلکهٔ حسابیه‌یی احضار ایتمك .

د — اصلاحات و توسیع تشکیلات ایچون تصور ایدیلن تدابیر حقنده مرکز عمومیه عرض ایدلمك اوزره لایحه احضار ایتمك .

ه — یوزبیك لیرایه قدر مصارفی مستلزم‌تعهداتی تدقیق‌وتصدیق ایله بو بابده مقاوله عقدی ویا صرفیات اجراسیچون ریاسته صلاحیت ویرمك ، (بو مقاولاتك فنی و لزومی قسماری حقنده‌کی مقررات آنجق ارکان حربیهٔ عمومیه ریاستنك تحریری مطالعه‌سی آلندقدن صوکره تثبیت اولنور و اشبو مقاولاتك عقدی ایچون وکالت حائده‌

لزنجه ایجاب ایدن متخصصلر طیاره جمعیتی مرخصنه توفیق ایدیلور.) مرکزی هیئت اداره‌جه قبول اولنه‌رق هردرلو مقاولات، جمعیتك مهر رسمیسی ایله تختیم ورئیس طرفندن امضا اولنور .

و — قضازده اولهجق عسکری وسیویل طیاره‌جیلرینه اکرامیه ویرمك (شهید اولانلرك قانوناً مستحق معاش اولان ورثه‌سنه متساویاً تقسیم ایدلمك اوزره بش بیك ؛ سعی عملدن ساقط اولان معلولینه درت بیك ومعلولین سائره ایچون‌ده ایکی بیك لیرا ویریلور .)

ز — ممالك سائره‌ده‌کی مماثل تشکیلات ایله مناسبت تأسیس ایتمك.

خ — موظف مأمورین و مستخدمینك عزل و نصبنه قرار ویرمك .

ط — مرکزی هیت اداره نصفندن برفضله‌سیله اجتماع‌ایده‌میلیر. قرارلر اکثریت مطلقه ایله اتخاذ اولنور.

ماده ١٤ : — بلا معذرت ایکی آی دوام ایتمین هیئت اداره اعضاسی مستعفی عد اولنور ویرینه اك زیاده رأی آلمش‌اولان احتیاط اعضادن برینی کچر .

قسم ـ ٥

مأمورین موظفه:

ماده : ١٥ — جمعیتك رئیسی‌امرنده بولنه‌جق معاشلی مأمورین موظفه تشکیلاتی بروجه آتیدر:

آ ـ **مشاوره شعبه‌سی** : متخصص بر رئیس و ایکی معاوندن مرکبدر . (جهت عسکریه‌دن آلندیغی تقدیرده جمعیت قاصه‌سندن

EK-1: (6) 19 Ekim 1925'te yapılan olağanüstü kongrede kabul edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi

کندیلرینه جهت عسکریه‌دن آلدقلری معاشلرندن بشقه آیروجه ضم مخصصات ویریلور) خصوصات فنیه‌ده رئیسه‌ومرکزی هیئت اداره‌یه بیان مطالعه ؛ ارکان حربیهٔ عمومیه ایله مدافعه وبحریه وکالتلریله دائما تماس تأسیس و طیاره‌جیلك ترقیاتی متمادیاً تعقیب و نشریات خصوصنده هیئت تحریریه شعبه‌سنه ایجاب ایدن معلومات و اساساتی احضار واعطا ایلر .

ب — **هیئت تحریریه شعبه‌سی** : بر مدیرك تحت اداره‌سنده لزومی قدر مأمورلردن مرکبدر. بالعموم مخابراتی رئیسك امرینه توفیقاً اداره ایلر. نشریات خدماتی دخی جملهٔ وظائفندندر .

ج — **محاسبه شعبه‌سی** : برمحاسبه‌جینك امری آلتنده بر وزنه‌دار ولزومی قدر مأموردن مرکبدر .

بالعموم معاملات مالیه و حسابیه‌یی رئیسك امرلرینه و اصول مالی نقطه‌سندن هیئت اداره‌ده‌کی محاسبك وصایاسنه توفیقاً اداره ایلر.

د — جمعیتك لزومی قدر معاشلی مستخدمینی واردر.

قسم — ٦

ماده : ١٦ — تورك طیاره جمعیتك منابع وارداتی‌شونلردر:

آ — بالعموم اعضانك شهری تعهداتی. (تعهدات مقداری‌سنوی یکرمی درت آلتونی تجاوز ایتدیکی تقدیرده اوست طرفی اعانه نامیله قبول اولنور. تعهدات موروث اولاماز واصحاب تعهد ایجون جمعیتلر قانوننك بشنجی ماده‌سی موجبنجه اهلیت قانونیه آرانیلور.)

ب — اعانات وتبرعات . [هرشخص جمعیته ایستدیکی قدر اعانه ویره‌بیلیر .]

ج — وصیت صورتیله جمعیته ترك اولنان اموال ، املاك واراضی

د — آمال ومقاصد جمعیتی نشر وترویج ایجون ترتیب اولنه‌جق بری ، بحری وهوائی سیاحت ومسابقه بیانقو ومزایده‌لر . مسامره وعمومی اکلنجه‌لر ومماثلی واردات تأمین ایدن تدابیر .

ماده : ١٧ — اك فضله تعهدات وتبرعاتده بولنان مملکت ، عائله ، ذات وشرکتلرك اسملری مرکزی هیئت اداره قراریله بر طیاره ویا مؤسسه‌یه اضافه اولور .

ماده : ١٨ — جمعیتك بانقه‌سی ، ایش بانقه‌سنك شعباتنك کشاد ایدلدیکی محللرده ، مذکور بانقه وتشکیلاتی بولنمیان محللرده ایسه زراعت بانقه‌سیدر . بانقه بولنمیان محللرده طوپلانان مبالغ ویا قیمتلی اوراق مال صندوقلرنده حفظ اولنورسه‌ده نهایت برهفته ظرفنده اك یاقین مرکزده‌کی بانقه‌یه کوندرلمسی ونمالاندیرلمسی مشروطدر .

قسم — ٧

طشره تشکیلاتی : ولایت وقضا شعبه‌لری .

ماده : ١٩ — هرولایت ، قضا وناحیه مرکزنده ومحلی شعبه‌لرینك لزوم کوردکلری کویلرده تورك طیاره جمعیتك برشعبه‌سی بولنور .

ماده : ٢٠ — ولایت وقضالرده‌بوشعبه‌لربروجه‌آتی تشکل‌ایدر:

آ — محلك بلدیه رئیسی .

EK-1: (7) 19 Ekim 1925'te yapılan olağanüstü kongrede kabul edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi

ب ـ ولایت وقضا مجلس اداره‌لرنجه ایچلرندن ویا خارجدن رأی خفی ایله منتخب ایکی ذات .

ج ـ محلی تجارت وزراعت اوطه‌لری نامنه منتخب برذات .

د ـ اوموقعده انتشـار ایدن مطبوعات ممثلری طرفندن منتخب برغزته صاحبی ویا محرری .

ه ـ محلی معلم برلکلری ، تورك اوجاقلری وسـپور جمعیتلری نامنه منتخب برذات .

ماده : ۲۱ ـ اشبو شعبات هیئت اداره‌لرینك وظیفه مدتی ایکی سنه‌در . آرالرندن برریئس ، برریئس وکیلی وبرمحاسب انتخاب ایدرلر.

ماده : ۲۲ ـ طیاره جمعیتنك طشره شـعباتنك وظائفی ، بو نظامنامه‌نك ؛ ایکنجی‌مادەسنده مصرح اولان‌مقصد عمومینك مرکز هیئت اداره طرفندن استحصـال ایدلمسنه بتون قوتلریله یاردیم ایتمك وبو نظامنامه‌نك آلتنجی قسمنده مصرح وارداتی کندی منطقه‌لرنده اداره ، تدارك ، تحصیل ومرکزی هیئت اداره‌یه ارسال ایتمکدر .

ماده : ۲۳ ـ طشره شـعبه‌لری هئت اداره‌لرینك وظیفه ومسـئولیتلری مرکزی هیئت اداره‌نك عینیدر . آنجق بش یوز لیرادن فضله صرفیات ایچون مرکزی هیئت اداره‌نك مسـاعده‌سنی آلمق ضروریدر .

طشره‌ده مأمورین موظفه :

ماده : ۲٤ ـ طشره شعبه‌لرنده‌استخدامی ضروری کوریله‌جك مأمورین موظفه‌نك معاش وعددی ومصـارف متفرقه‌سی مقداری محلی وارداتنه نظراً مرکزی‌هیئت‌اداره‌یه‌واقع‌انها اوزرینه‌تصدیق‌اولنور.

ناحیه وکوی شعبه‌لری:

ماده : ۲۵ ـ محلك هیئت احتیاریه‌سندن عبارت اولوب ناحیه وکوی فعال هیئت اداره‌سی اولمق اوزره ، آره‌لرندن اوچ ذاتی وبونلرده آره‌لرندن بریسنی رئیس انتخاب ایدرلر .

قسم ـ ۸

ماده ؟ ۲٦ ـ تورك طیاره‌جمعیتنك تشکیلاتنده کوی شعبه‌لری مربوط بولندقلری ناحیه‌یه قضا ویا ولایت شعبه‌لرینه ، ناحیه شـعبه‌لری‌ده مربوط اولدقلری قضا ویا ولایت شعبه‌لرینه ، قضا ویا ولایت شعبه‌لری‌ده مستقلاً مرکزی هیئت اداره‌یه مربوط بولنورلر. انجق استانبولده هر دائرهٔ بلدیه بر قضـا حکمنده اولنور و عمرلی ، قارتال ، شیله قضالریله برلکده ولایت شعبه‌لرینه مربوطدر .

ماده : ۲۷ ـ کوی وناحیه شعبه‌لری‌هیئت داره‌لرینك‌اسملری مربوط بولندقلری‌شعباته و قضا و ولایت‌هیئت‌اداره‌لرینك اسملری‌ده مرکزی هیئت اداره‌یه بیلدیریلور و مرکزی هیئت اداره رئیسی و اعضالرینك اسملری‌ده قضا و ولایت شعبه‌لرینه تعمیم اولنور .

ماده : ۲۸ ـ بالعموم شعبه‌لر صلاحیتلری داخلنده‌کی معاملات جاریه ایچون متقابلاً مخابره و معاونتده بولنه‌بیلیر .

ماده : ۲۹ ـ هرآی نهایتنده تبرعات متراکمه ، کوی و ناحیه شعبه‌لرندن مربوط بولندقلری شـعبه‌یه ، قضـا و ولایت شـعبه‌لری طرفندن‌ده شهریه جدولیله برابر مرکزی هیئت‌اداره‌یه کوندریلور.

EK-1: (8) 19 Ekim 1925'te yapılan olağanüstü kongrede kabul edilen Türk Tayyâre Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi

ماده : ٣٠ — بالجمله شعباتك سنوى اداره وجهايت مصارفى ، حاصلاتك يوزده اوتنى تجاوز ايده‌مز .

ماده : ٣١ — تورك طياره جمعيتى آلتى آيده بر عمومى حساباتنى نشر و اعلان ايدر .

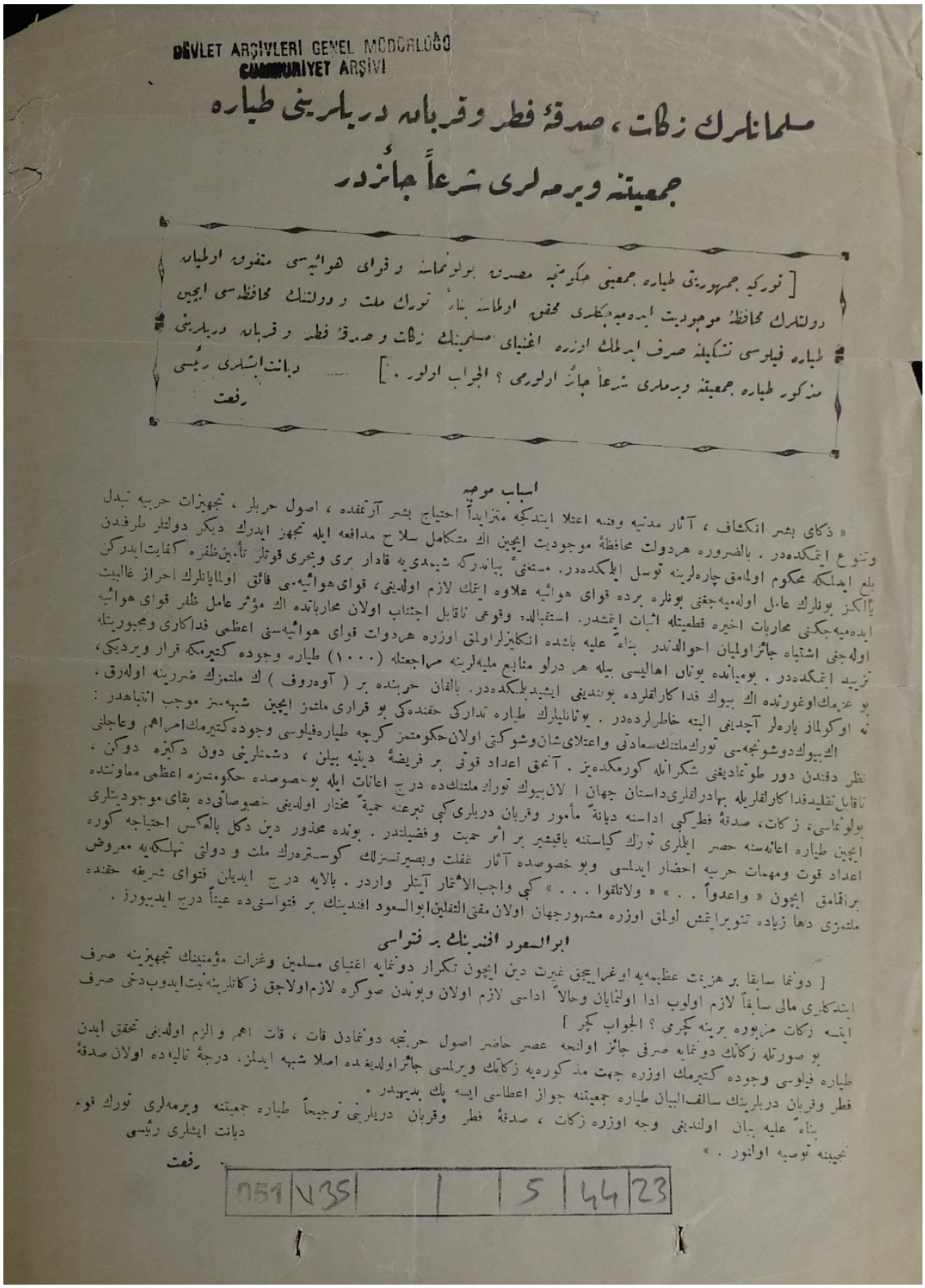
قسم ـ ٩

جمعيتك ايام مخصوصه‌سى :

ماده : ٣٢ — استقلال محاربات ظفر قطعى ايله تتويج ايدن ٣٠ آغستوس كونى ، تورك طياره بايرامى ، اوله‌رق قبول ايدلمشدر . بو كونده تورك طياره جمعيتك بالعموم شعباتى ، محلى مراسم واكلنجه‌لر ترتيب ايدرك جمع اعانات نظامنامه‌سنه توفيقا صورت مختلفه ايله جمع تبرعاته غيرت ايدرلر .

ماده ٣٣ — هر سنه ٢٧ كانون ثانى كونى ، تركيه طياره شهيدلرينك احتفال كونى اوله‌رق قبول ايدلمشدر . يوم مذكوره ، تركيه سمالرنده ، او كونك زوالنده ، برساعت فعاليت هوائيه تعطيل اولنور . جمعيت شعباتنك ترتيب ايتدكلرى مراسمله طياره شهيدلرى زيارت ايديلور .

EK-2: Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Rifat Efendi'nin 1926'da yayımladığı fetva (*Müslümanların zekât, sadaka'-i fitr ve kurban derilerini tayyare cemiyetine vermeleri şer'en ca'izdir*)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

مسلمانلرك زكات ، صدقهٔ فطر وقربانله دريلرينى طياره جمعيتنه ويرمه لرى شرعاً جائزدر

[تورکیه جمهوریتی طیاره جمعیتی حکومتجه مصدقدر بولونماسنه و قوای هوائیه سی متفوق اولمیله دولتلرك محافظهٔ موجودیت ایچون مهمدر بکلدیکی محقق اولماسنه بناءً تورك ملت و دولتنك محافظه سی ایچین طیاره فیلوسی تشکیلنه صرف ابدلمك ازره اغنیای مسلمینك زکات و صدقهٔ فطر و قربانله دریلرینی مذکور طیاره جمعیتنه ویرمه لری شرعاً جائزدر اولورمی ؟ الجواب اولور .] ..... دیانت ایشلری رئیسی رفعت

اسباب موجبه

« ذکای بشر انکشاف ، آثار مدنیه وفنیه اعتلا ایتدکجه متزایداً احتیاج بشر آرتقدده ، اصول حربلر ، تجهیزات حربیه تبدل وتنوع ایتمکدهدر . بالضروره هردولت محافظهٔ موجودیت ایچین الك متکامل سلاح مدافعه ایله تجهز ایدرك دیکر دولتلر طرفندن بلع ایدلمکه محکوم اولدقلرینه توسل ایلمکدهدر. مستغنیٔ بیاندرکه شیمدی یه قادار بری وبحری قوتلر تأمین ظفره کفایت ایدرکن یالکز بونلرك عامل اولهمیه جکنی محاربات اخیره قطعیتله اثبات ایتمشدر. استقبالده وقوعی ناقابل اجتناب اولان محاربانده الك مؤثر عامل ظفر قوای هوائیه اولهجغی اشتباه جائز اولمیان احوالدندر بناءً علیه باشده انکلیزلر اولمق اوزره هردولت قوای هوائیه سنی اعظمی فداکاری ومجبوریتله تزیید ایتمکدهدر . بومیانده یونان اهالیسی بیله هر درلو منابع ملیه لرینه مراجعتله (۱۰۰۰) طیاره وجوده کتیرمکه قرار ویردیکی، بو عزمك اوغورنده الك بیوك فدا کارلقلرده بولندیغی ایشیدیلمکدهدر. بالفعل حربنده بر (آوه روف) لك ملتمزك ضررینه اولهرق ، نه اوکولماز یاره لر آچدیغی البته خاطرلرده در . یونانلیلرك طیاره تدارکی حقنده کی بو قراری ملتمز ایچین شبهه سز موجب انتباهدر :

الك بیوك دوشونجه سی تورك ملتنك سعادتی واعتلای شان وشوکتی اولان حکومتمز کرچه طیاره فیلوسی وجوده کتیرمك امر اهم وعاجلنی نظر دقتدن دور طوتمادیغنی شکرانله کورمکده یز . آنمق اعداد قوتی بر فریضهٔ دینیه بیلن ، دشمنلرینی دون دکیزه دوکن ، ناقابل تقلید فداکارلقلریله بهادرلقلری داستان جهان اولان بیوك تورك ملتنك ده درج اعانات ایله بوخصوصده حکومتمزه اعظمی معاونتده بولونماسی، زکات، صدقهٔ فطر کبی اداسنه دیانةً مأمور وقربان دریلری کبی تبرعنه جمیةً مختار اولدینی خصوصاتی ده بقای موجودیتلری ایچین طیاره اعانه سنه حصر ایلمکلری ترك کیاستله یاقیشیر بر اثر حمیت و فضیلتدر . بونده محذور دین دکل بالعکس احتیاجه کوره اعداد قوت ومهمات حربیه احضار ایدلمسی وبو خصوصده آثار غفلت وبصیرتسزلك کوسترهرك ملت و دولتی تهلکه یه معروض براقمامق ایچون « واعدوا . . . » « ولاتلقوا . . . » کبی واجب الامتثال آیتلر واردر . بالایه درج ایدیلن فتوای شریفه حقنده ملتمزی دها زیاده تنویر ایتمش اولمق اوزره مشهور جهان اولان مفتی الثقلین ابوالسعود افندینك بر فتواسنی ده عیناً درج ایدیورز .

ابوالسعود افندینك بر فتواسی

[دونمامسابقا بر هزیمت عظیمه یه اوغرایهجق غیرت دین ایچون تکرار دونمایه اغنیای مسلمین وغنات مؤمنینك تجهیزینه صرف ایتدکاری مالی سابقاً لازم اولوب ادا اولنمایان وحالاً اداسی لازم اولان وبوندن صوکره لازم اولاجق زکاتلرینه نیت ایدوب دنی صرف ایتمه زکات مزبوره برینه کچرمی ؟ الجواب کچر]

بو صورتله زکاتك دونمایه صرفی جائز اولنجه عصر حاضر اصول حربنجه دونمادن قات ، قات اهم و الزم اولدینی تحقق ایدن طیاره فیلوسی وجوده کتیرمك اوزره جهت مذکوره یه زکاتك ویرلمسی جائز اولدیغنده اصلا شبهه ایدلمز. درجهٔ تالیده اولان صدقهٔ فطر وقربان دریلرینك سالف البیان طیاره جمعیتنه جواز اعطاسی ایسه پك بدیهیدر .

بناءً علیه بیان اولندیغی وجه اوزره زکات ، صدقهٔ فطر وقربان دریلرینی ترجیحاً طیاره جمعیتنه ویرمه لری تورك قوم نجیبنه توصیه اولنور . »

دیانت ایشلری رئیسی
رفعت

051 V35 5 44 23

Kaynak: BCA: 051.V35.5.44.23, 31.12.1926

EK-3: Türk Tayyare Cemiyeti logosu

Kaynak: Türk Hava Kurumu (Çevrimiçi) https://www.thk.org.tr/turk_tayyare_cemiyeti 18.12.2023

EK-4: Tayyare Mecmuası'nın ikinci sayısının kapağı

Kaynak: **Tayyâre Mecmûası**, S.2, 15 Temmuz 1340/1924, kapak.

EK-5: 7 Temmuz 1925 tarihli Tayyare Mecmuası'nın kapağı

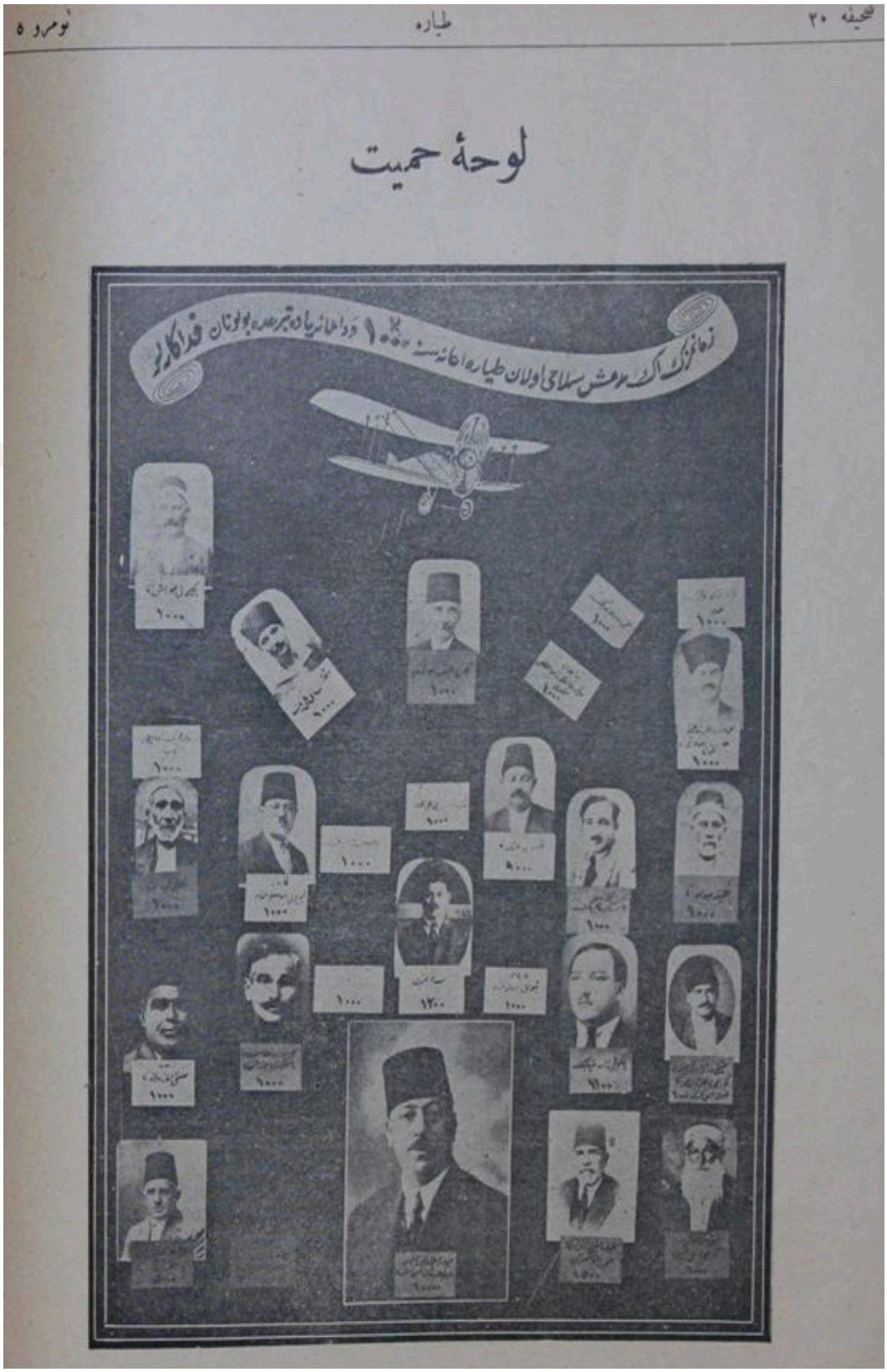
Kaynak: Tayyâre Mecmûası, S.3-9, 7 Temmuz 1341/1925, kapak

EK-6: Türk Tayyare Cemiyeti – Tayyare Piyangosu Reklamı

Kaynak: Tayyâre Mecmûası, S.19-25, 1 Nisan 1926, arka kapak

EK-7: Türk Tayyare Cemiyeti'ne bağış yapanlar için hazırlanan özel bir levha

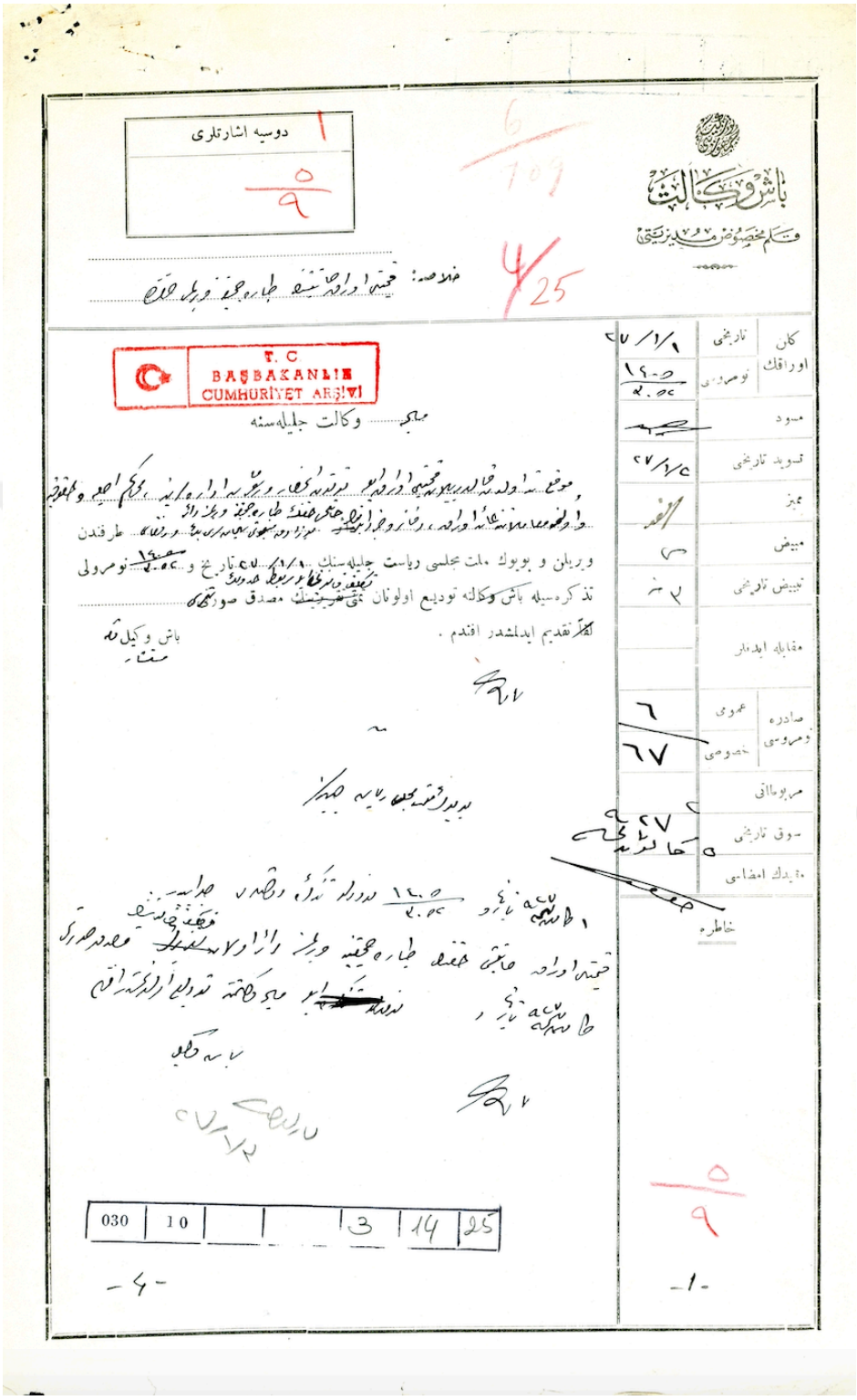
Kaynak: **Tayyâre Mecmûası,** S.5-11, 31 Ağustos 1341/1925, s.20.

EK-8: Millî Mücadele Dönemi'nde İtalyanlardan Satın Alınan Spad. XIII C1 Tayyaresi ve sivil pilot Vecihi Bey (Hürkuş), 1922.

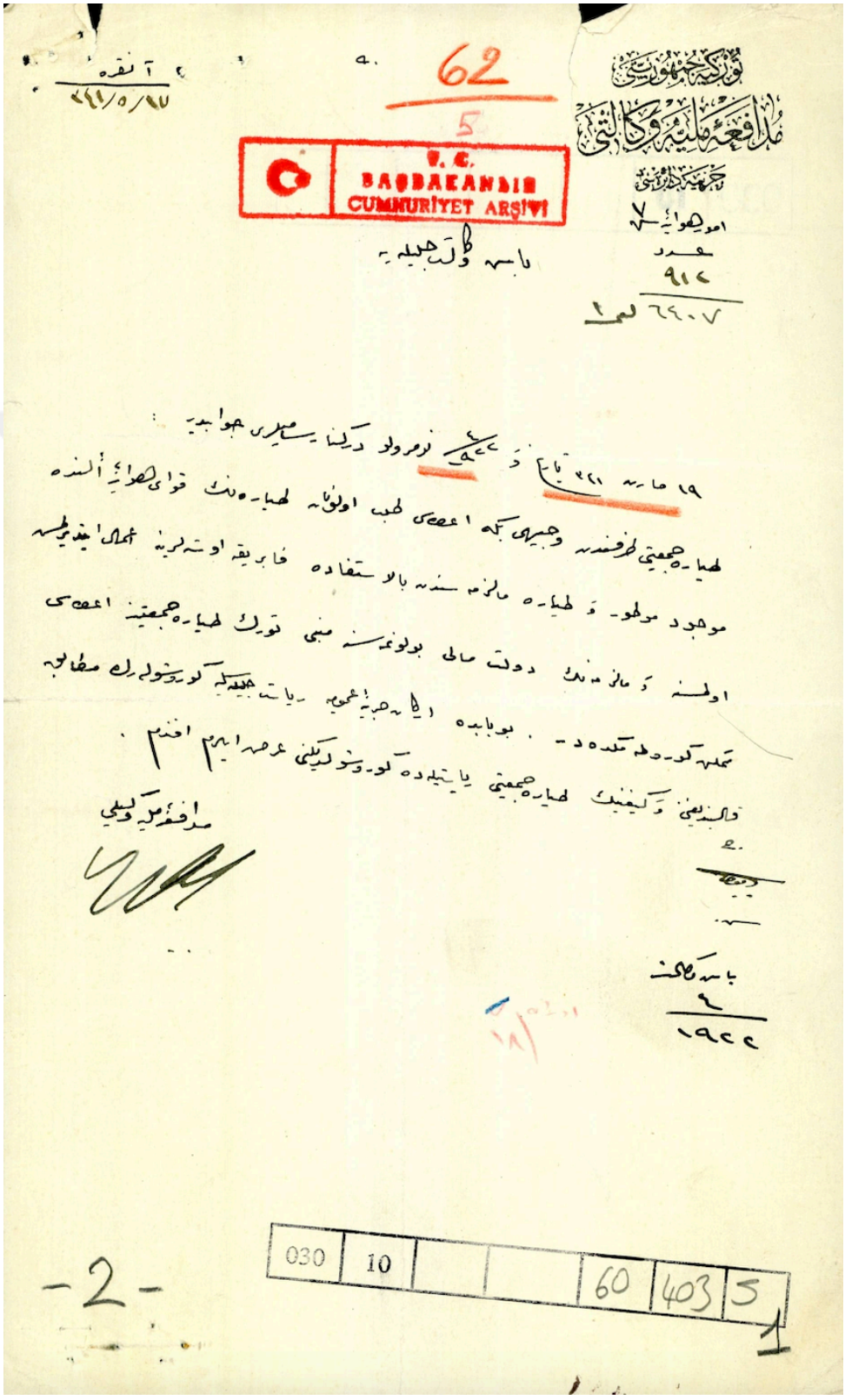
Kaynak: **Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık**, Yay. Haz.: Deniz Kurt, Yavuz Pehlivan, Erdal Korkmaz, Hava Kuvvetleri Basımevi, Ankara 2020, s.70.

EK-9: Kıymetli evrak satışının Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi hakkında

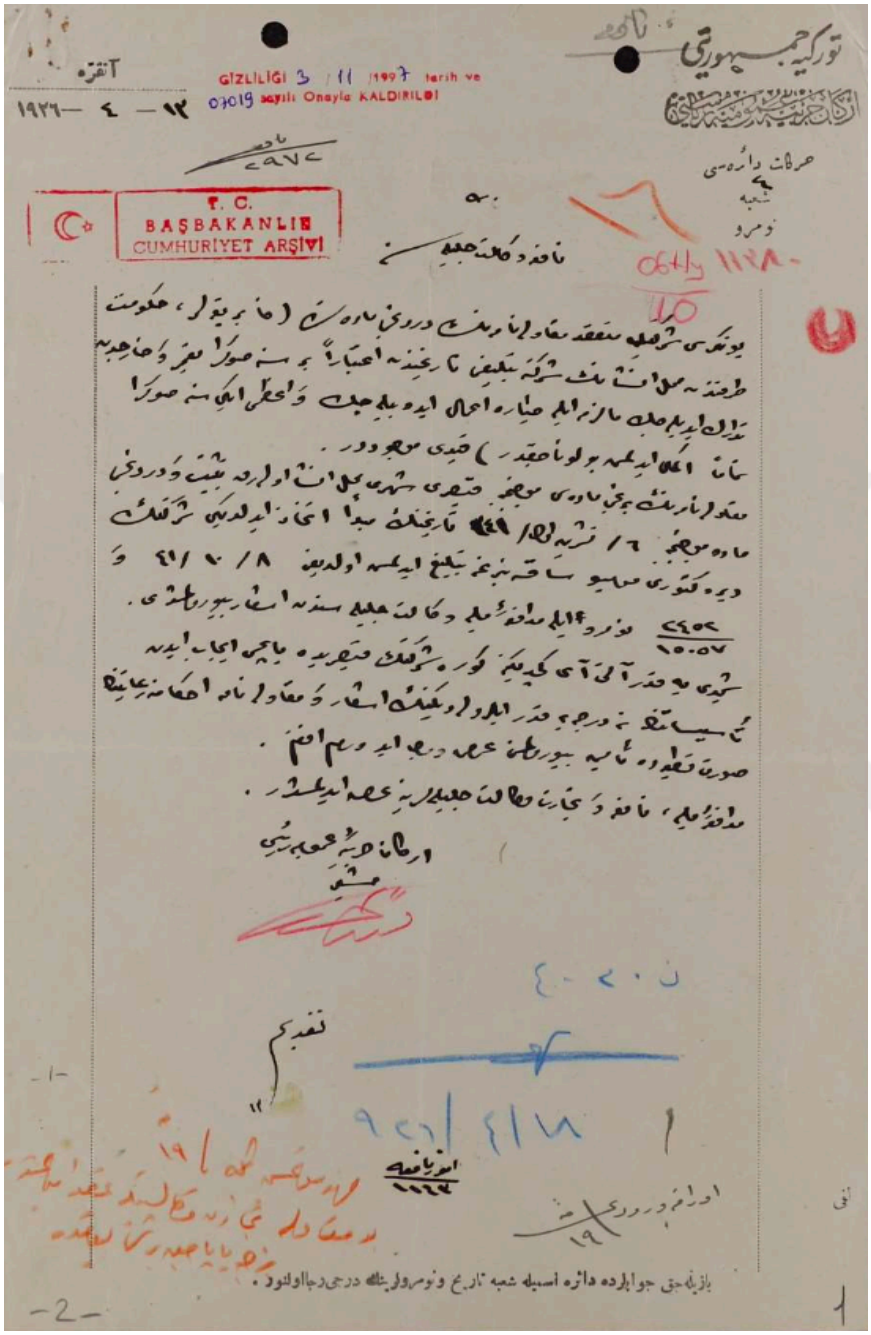
Kaynak: BCA, 030.10, 3.14.25, 01.12.1927.

EK-10: Vecihi K-VI tayyaresinin Tayyarenin Cemiyeti adına Vecihi Bey'e verilmesi talebinin Genelkurmay tarafından reddedilmesi.

Kaynak: BCA, 30.10, 60.403.5, (2), 17 Mayıs 1925

EK-11: Alman Junkers firmasının Kayseri'de tayyare fabrikası inşa edeceğine dair alınan karar

Kaynak: BCA, 230.0.0.0, 8.27.7, 13.04.1926

EK-12: Sivil Pilot Vecihi Bey (Hürkuş) ve Türk Havacılar, Seydiköy, İzmir, 1923.

Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.75. (Ayakta duran sağdan dördüncü kişi Vecihi Bey)

EK-13: 4 Mayıs 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan Türkkuşu'nun açılış haberi

Hayat Ansiklopedisi 79 uncu cüzü çıktı

Cumhuriyet

Gazetemiz bugün 16 sahifedir

Onbirinci yıl sayı: 3938 — İSTANBUL - CAĞALOĞLU — Cumartesi 4 Mayıs 1935

Türk şimendiferciliği Az zamanda uzun Yol aldı

Kurtuluş Savaşında Sakarya üzerinde atılan köprüleri Türk işçileri ve Türk işçiliğile onarak üzerlerinden trenleri geçirmiş olduğumuzu, şimendiferciliği ele almaklığımızın başlangıcı olarak bile anmak isteniyoruz. O Türk kabiliyetinin özge bir örneği idi. General İsmet İnönünün bir sözünü hatırlıyoruz, bilmiyoruz o bile şimendiferciliğimize bir başlangıç diye alınabilir mi? Hiç şüphe yoktur:

Biz Sakaryaya geldiğimizde şimendifer olarak elimizde Polatlı - Ankaradan ibaret bir karışık yer kalmıştı, bir de Ankarayı Yahşihana bağlıyan 80-90 kilometrolük dar bir hat, demek büyükçe bir dekovil vardı. Ancak bu iki parçacık demiryolunun o sıkışık zamanda akıllara durgunluk verir yararlığı görülmüştü. Samsun - dan kalkan savaş malzemesi gece gündüz arasız yol alarak 22-24 satte Yahşihana geldikten sonra en geç 36-40 inci saatte cepheye varmış ve kullanılmağa girmiş oluyordu. Ankara istasyonundan günde belki on beş yirmi tren gidiyor, yakın cepheye insan, atacak ve yiyecek götürüyordu. Şimendiferin arasında ne hayat verici bir değeri olduğunu biz o zaman bu kısacık demir parçaları üzerinde görmüştük, ve bunu Sakaryadan çok sonra bir gün o zamanki cephe kumandanı simdiki Başbakana da anlatmıştık. O işin içinde olarak bütün kıymetleri pek iyi bilmiyordu. Hikâyemiği zeki gözlerile dinledikten sonra tereddüdsüz şu cevabı vermişti:

— Sakaryada aldığımız neticenin önemli bir ömrü de işte o elde kalan kısacık demir parçalarıdır!

Atatürk Türkiyesini şimendiferlerle kuşatarak ondan ortaya bu yöntemle yekpareliği bütünleştirilmiş bir yurd çıkarmak siyasasında belki ateş içinde kavranmış bu çelik anlayışın hatırı sayılır bir yeri vardır. Fakat ilk gün - lerdeki tereddüdleri düşünüyoruz da simdi bütün şimendiferciliği elinde toplıyan ulusal idarede ırkça kabiliyetimizin derinliğine ve yüksekliğine gerçekten şaşıyoruz.

İlk günlerdeki tereddüdler ta Anadolu hattının satın alınması düşünül - düğü zamanlardan başlar. Türk şimendiferleri işletebilir mi diye söylenir söylenmez şekillerde ortada dolaşan tereddüd. Halbuki bu tereddüdlere gelinciye kadar biz, hem o satın alınmanı üzerinde konuşulan şimendiferleri, pekâlâ işletmekte idik. Amma, denilmek isteniliyordu, amma bunlar müstesna zamanlar ve zoraki işler. Hele sıra şimendiferleri bütün tekniğile normal olarak metodik ve rasyonel işletmeğe gelsin, o zaman elbette Avrupalıya göre çok geride kalırız. Hatta bundan azıtarak müteveffa Hüsnen şimendiferi müşterek bir idare ile beraber işletelim demeğe kadar gitmişti.

Hayır. Türkiye Büyük Millet Meclisi ekseriyeti buna da muvafakat etmedi, ve Türk şimendiferciliği namına ilk cesaretli adım Anadolu hattının satın alınmasında ayak diremekle atılmış oldu.

YUNUS NADİ

(Arkası 2 nci sahifede)

Bugün

2 incide: Nelere sinirleriniziniz?: Suad Derviş

3 üncüde: Bugün de bu: Ercümend Ekrem Talu

4 üncüde: Çanakkale tefrikası, dikkatler, Konya bayram yapıyor.

5 incide: Yugoslavya, yalnız Kral Aleksandrın eseridir: Memduh Tallât, görüşler ve görünüşler, siz de bu fikirde misiniz?

6 ncıda: Hikâye: Suad Derviş. Venizelosun yaptıkları, musiki makalesi.

7 nciıde: Almanya mektubu: Abidin Daver, bir Sovyet tayyarecisinin zaferi.

8 incide: Tarihte meşhur insanlar, Türk kadını.

9 uncuda: Sinema sahifesi.

10 uncuda: Ekonomi haberleri, İstanbulun güzelleşmesi: V. Birsen.

TARİHSEL BİR GÜN: TÜRK SİVİL HAVACILIĞI KURULDU

Türk kuşu kurumunun açılışını kıymetli bir söylevle Atatürk yaptı

Başbakan İsmet İnönü de güzel bir söylev söylediler

Açılış resmi çok parlak oldu, uçak alanında bütün Bakanlar, Sovyet elçisi, ve on binlerce halk bulunuyordu. Muvaffakiyetli tecrübeler yapıldı

Ankara 3 (Telefonla) — Türk Kuşu Kurumu bugün saat on beşte Tayyare meydanında açıldı. Bütün Ankara daha sabahtan meydana akın etmişti. Milli ender görülen bir halk yığını, yalnız sahayı değil, sahayı çevreliyen yerleri de kaplamıştı. Bahrun en güzel gününe başka bir sıcaklık veren bu manzara yapılan merasimin heyecanını arturdı. Bu meydanı dolduranlar da Büyük Atatürkün ulusa gökleri gösteren büyük işaretini dinlemek ve görmek saadetile coşmuşlar.

Atatürk sahada

Atatürk merasimin başlangıç saatinden birkaç dakika önce geldiler. Bulundukları çadırda Başbakan İsmet İnönüle diğer Bakanlar vardı. Atatürk, Sovyet sefiri Karahan Yoldaşa iltifatta bulundular, yer gösterdiler.

Diğer bir çadırda Ankaradaki bütün saylavlar ve birçok aileler vardı. Saati gelince ayakta dinlenen İstiklâl marşile merasim açıldı. Başbakan İsmet İnönü sahada hazırlanmış olan kürsüye geldi. Her zamanki gibi tatlı ve sevimli fakat tesirli ifadelerle ayrı yerimizde okuyacağınız, söylevini verdi.

Atatürk kürsüde

Atatürk bu, çok alkışlanan söylevin

(Arkası 3 üncü sahifede)

Atatürkün söylevi

«Hayatı, hele, ulusal hayatı seven, onu korumak isteyen, yurdunun havasına da ilginliğini, hergün biraz daha çoğaltmalıdır.»

Ankara 3 (A.A.) — Reisicumhur Atatürk «Türk Kuşu» kurumunun bugün yapılan açılış merasiminde şu söyleyi söylemiştir:

Bayanlar, baylar

«— Bizim dünyamız - bilirsiniz - topraktan, sudan ve havadan unsurlar - muştur. Hayatın da, esas unsurları, bunlar değil midir?

Bu unsurlardan birinin eksikliği, yalnız eksikliği değil, sadece, bozukluğu, hayatı imkânsız kılar.

Hayatı, hele, ulusal hayatı seven, onu korumak istiyen yurdunun toprıklarına, denizlerine olduğu gibi, havasına da ilgalığını, hergün biraz daha, çoğaltmalıdır.

Bu ilginlik, sayduğum hayat örgenlerine egemenlikle olur.

Natür insanları tüğetti, onları, kendine taptırdı da. Ancak, insanların dünyada, yaşayabilmeleri için, onların tabiate egemenliğini de sart kıldı. Tabiate egemen olmanını bile - miyen yaratıklar, varlıklarını koruyamamışlardır.

Tabiat, onları, kendi unsurları i - çinde, ezmekten, boğmaktan, yok etmekten ve eltirmekten, cuda, çekinmemiştir.

Türk, bu büyük hakikati, üzelden tanımak kapasitesini göstererek kapsal bir dölenle, toprağı ve onun türlü ürünlerini, insanlığa verimli kılmış; okan denizlerde yüzülemezdik dalgalar bırakmıyarak, insanlığa genlik veren kültür yolları açmıştır.

(Arkası üçüncü sahifede)

Karstaki zelzele

Sarsıntılar fasılalarla hâlâ devam ediyor

Digor nahiyesine 15 kilometro mesafedeki bütün köylerde yıkılmıyan bir tek ev kalmadı

Kars 3 (Husus muhabirimizden) — Zelzele hakkında ilk gelen malûmatı dün bildirmiştim. Vilâyet makamatına gelen resmi malûmatı da bugün bildiriyorum: Mayısın birinde başlıyan zelzele fasılalarla devam etmektedir. sarsıntının yer altındaki çöküntüden husule geldiği ve berkâhl bir hâdise olmadığı anlaşılmaktadır.

Sarsıntının merkezi Digor nahiyesidir. Sarsıntılar takriben elli altmış kilometro nasf kutrunda bir muhit içinde tesirini göstermiştir. Bu dairenin merkezinden itibaren on beş kilometro muhitindeki köyler tamamile harab olmuştur. Telefat dahi bu muhit içindedir. Bunun haricindeki kısımda evler kısmen yıkılmış, kısmı küllisi de çatlamak suretile hasara uğramıştır.

Bu hâdiseden Digor nahiyesi da -

(Arkası 12 nci sahifede)

Karstan bir manzara

Rumen partileri kanunu esasinin tadilini istiyor

Talebe arasında Yahudi aleyhdarlığı artmaktadır Yahudilere verilen hakkın kaldırılması isteniyor

[Bükreş muhabirimizden]

Bükreş, 1 mayıs

Bir müddetdir Romanya kanunu esasisinde tadilât yapılması için bazı siyasi partiler arasında cereyanlar başlamıştır. Kanunu esasinin değiştirilmesini isteyen başlıca partiler National Agraire (milli çiftçi), National Paysan (milli köylü) ve Union Agraire (çiftçi birliği) partileridir. Bunların liderleri M. Octavian Goga, M. Don Mihalache ve M. C. Argetoianudur.

Kanunu Esaside tadilât istiyen parti başkanlarından **M. Maniu ve M. Argetoianu**

Fakat bunlar başka başka sebeblerden dolayı ve birbirlerinden uzak gayeleri istihdaf ederek ayrı ayrı şekilde tadilât istiyorlar.

Parlamentonun kökünü ve artık işe yaramaz bir müessese olduğunu iddia eden M. Goganın arzusu anarşiyi doğuran demokrasi sisteminin ilgası ve parlamentonun feshidir.

Son zamanlarda Romanyada ötedenberi mevcud olan Yahudi aleyhtarlığı şiddetlenmektedir; ve bu cereyanın başında bulunanlardan biri de M. Goga'dır. Bu zat kanunu esasinin yedinci maddesile Yahudilere verilen

(Arkası 13 üncü sahifede)

Atinada 22 asinin daha idamı istendi

Bunlar arasında Tersane kumandanı Amiral Russen ile diğer birçok büyük rütbeli zabitler var

[Atina hususi muhabirimizden]

Divanharb heyeti ve idamı istenen amiral Russen

Atina 3 (Telefonla) — Bahri kuvvetlere mensub zabiti muhakeme etmekte bulunan divanharbde bugün hükûmet komiseri iddianamesini okumuştur.

Komiser 22 maznunun idamını, diğerlerinin de muhtelif ağır cezalara mahkûm edilmelerini istemiştir. İdamları istenen 22 suçludan on sekizi İtalyaya kaçanlardır. 4 ü de yıcahen muhakeme edilenler arasındadır.

Bunlardan birisi tersane baskınında Tersane umum kumandanı bulunan Amiral Russen, diğeri kaptan kumandan Pinoclele kaymakam rütbesinde iki bahriye zabitidir.

Komiserin iddianamesinden sonra suçluların avukatları müdafaalarına başlamışlardır.

Muhalif liderlerin muhakemesi

Atina 3 — Siyasi fırka liderlerini muhakeme eden divanharbde on suçlu müdafaalarını yapmışlardır.

Bulgaristana kaçan asi binbaşı Bur-

(Arkası 11 inci sahifede)

KENDİ KENDİMİZİ TENKİD

Bursa şeftalisi

Haberiniz var mı, Bursa şeftalisinin kompostosu yapılmıştır; hem de pek nefis olarak. Asıl nefislikse şeftalinin kendisindedir. Yarma Bursa şeftalisinin oldum olasıya nekadar esnic nefislikte bir yemiş olduğunu biliyorsunuz. Bu nefislik bu şeftalinin tatlı konservesi demek olan kompostosunda da aynen saklanmış duruyor.

Birkaç ay evvel Anadolu içinde yabancı bir aile ile yediğimiz yemeğin sonunda sofraya şeftali getirilmişti. Harikulâde nefisliği dimağa batmamak kabil değil. Tesadüfen o - vada öğrendik ki Bursa şeftalisiymiş, kompasto olarak kutu ile satılıyormuş.

İstanbulda bakkallardan araştırdık ve bulduk. İriti ve orta boyu olarak iki sınıf üzerine yapılmış. Hep aynı nefislik. Taze meyvan meyvalarını olduğu gibi kompostonu da tatlıların gabi sayılmağa lâyık.

Fakat ne yazık ki bizim bile tesadüfen öğrendiğimiz bu enfes mamulümüzden kimsenin haberi yok. Te - sadüfen yemiş olacaklarınız da öğrenecek ve alacaklarınız, ve sonra bildiklerine söyliyeceksiniz.

Bu güzel işi bu kadar muvaffakiyetle başarmak zahmetini üzerlerine alanlar acaba niçin pek kolch ve pek yerinde bol bir reklâmla onları herkesi haberdar etmiyorlar?

Yoksa şeftalilerin miktar, her ta - rafta gelen istatiin çokluğuna yetmez diye mi korkuyorlar? Hakikaten - eğer cazsa - bundan korkmalar yerindir. Hattâ bir kere iyi tanıtılsa bu şeftalinin kompostosu kaç yüz bin kutu yapılırsa yapılsın az zamanda elde teki kalmıyacağı ve daha var mı diye aranılacağı şüphesizdir.

• •

Fenerbahçe galib!

Dün Fener stadında oynanan müsabaka güzel oldu, Yunan takımı 3 - 1 yenildi

Evvelki gün şehrimize gelen Olimpiyakos takımı dün ilk maçını Fenerbahçe ile yapmıştır. Fenerbahçe, bu maça Güneş kulübünden Faruku da alarak kuvvetli bir takımla çıkmıştır.

Yunanlılar kırmızı gömlek, beyaz pantalon giymişler ellerinde Türk bayrakları oldukları halde sahayı çıkarak halkı selâmlamışlardır.

Fenerbahçe takımı: Bedii; Faruk, Yaşar; Mehmed Reşad Ali Rıza, Esad; Naci, Şaban Nazmik, Şeref, Fikretten mürekkebdi

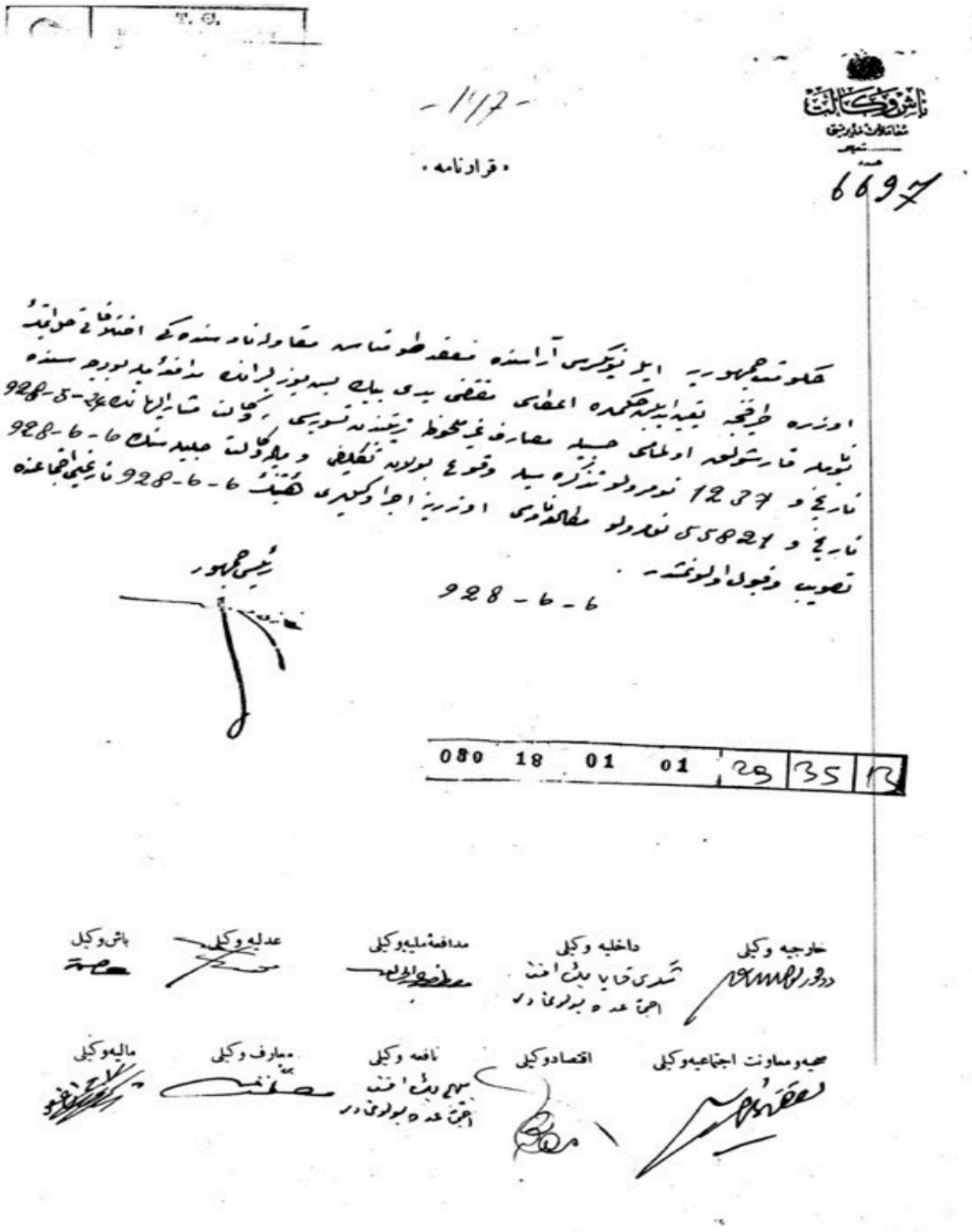
...ının salasine yapılan güzel bir gol

Rüzgâr altında oyuna başlıyan Fenerbahçe daha ilk dakikalarda Yunan kalesini sıkıştırmağa başladı. Daha ilk dakikalarda Yunan müdafaasının pek sağlam olmadığı anlaşılıyordu. Yunan-

(Arkası 8 inci sahifede)

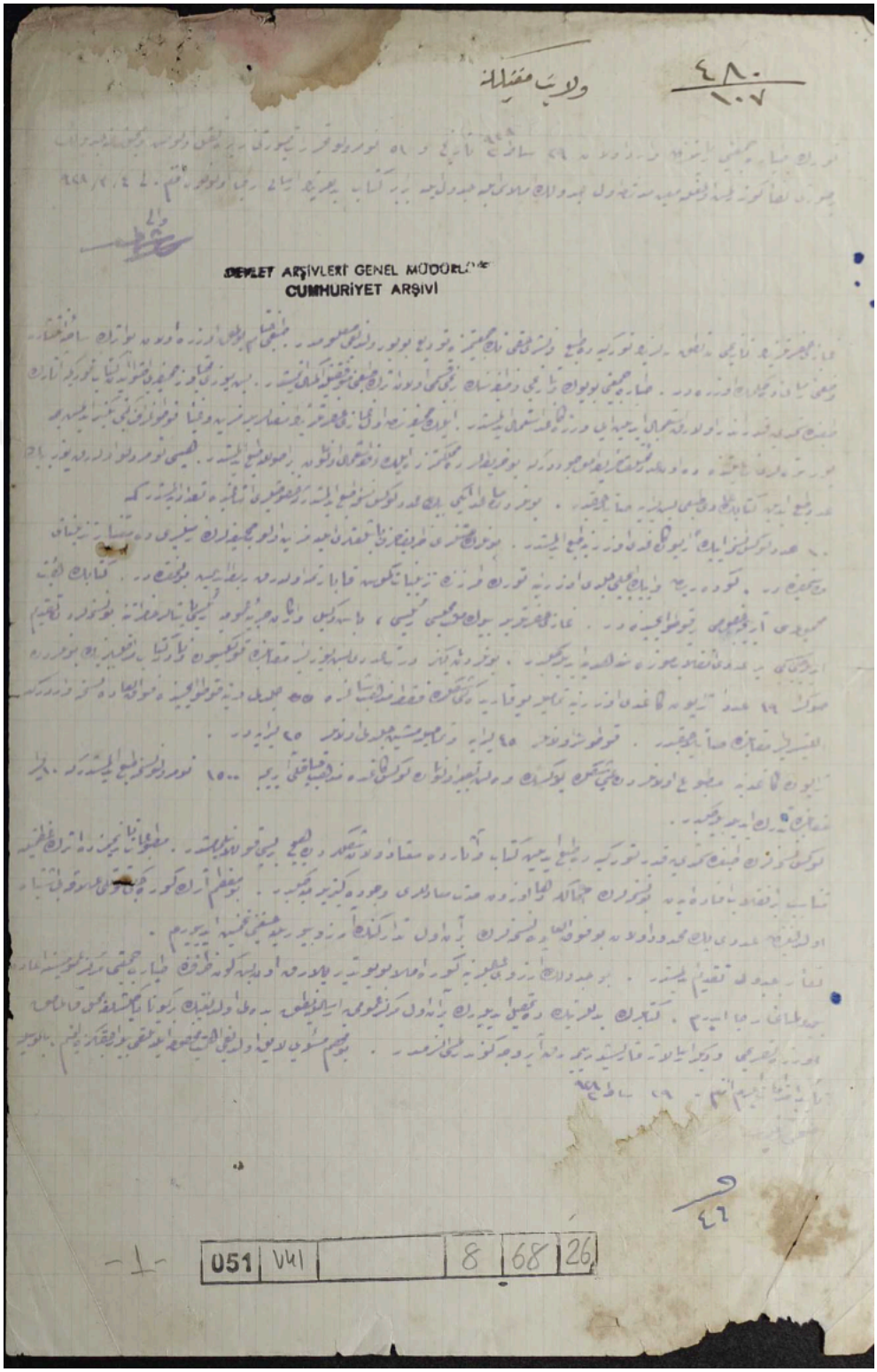
Kaynak: Cumhuriyet, 4 Mayıs 1935, s.1.

EK-14: Junkers ile yapılan TOMTAŞ Sözleşmesi'ndeki ihtilafları halletmek için tayin edilen hakemlere ödenecek paranın tespiti

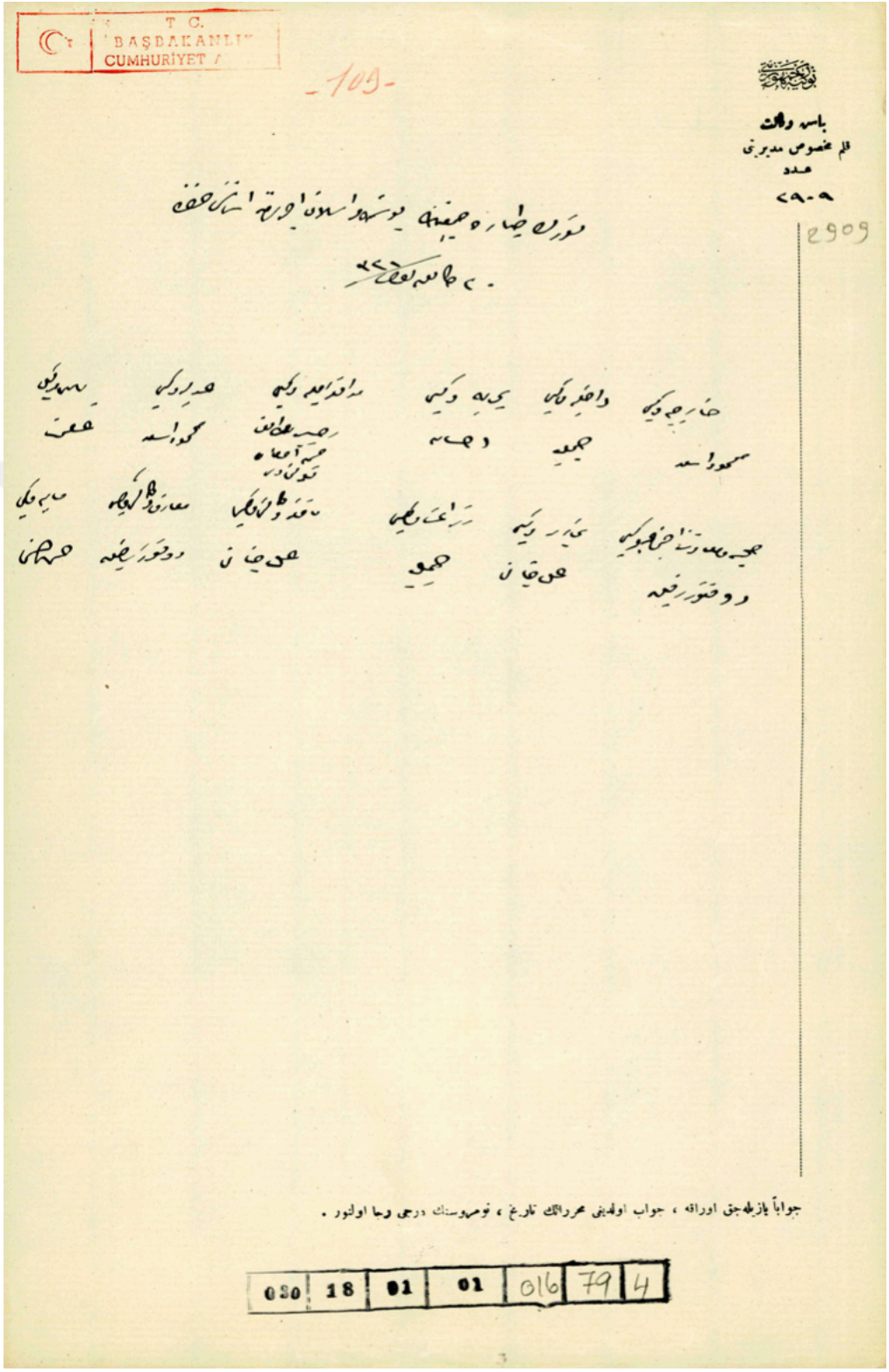
Kaynak: BCA, 30.18.1.1., 29.35.12, 06.06.1928.

EK-15: Mustafa Kemal Paşa'nın "Nutuk" adlı eserinin Türkiye'de basım ve yayın hakkının Türk Tayyare Cemiyeti'ne ait olduğuna dair alınan karar

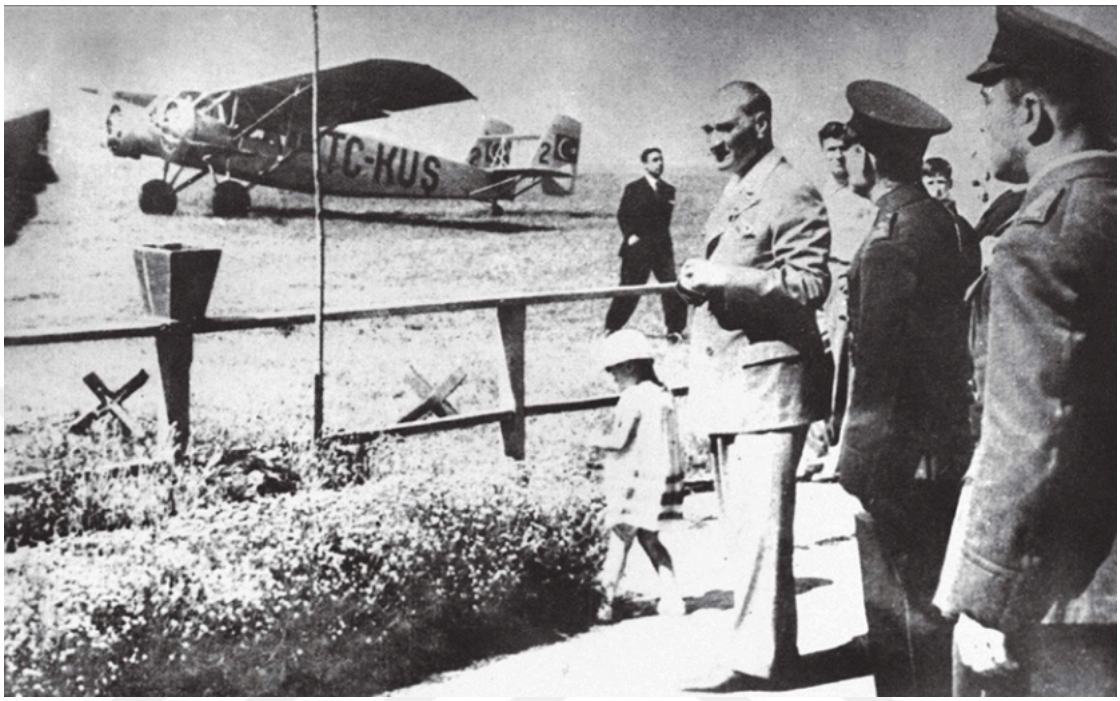
Kaynak: BCA, 51.0.0.0, 8.68.26, 29.02.1928.

EK-16: Türk Tayyare Cemiyeti'nin posta gönderme ücretlerinden istisna tutulması

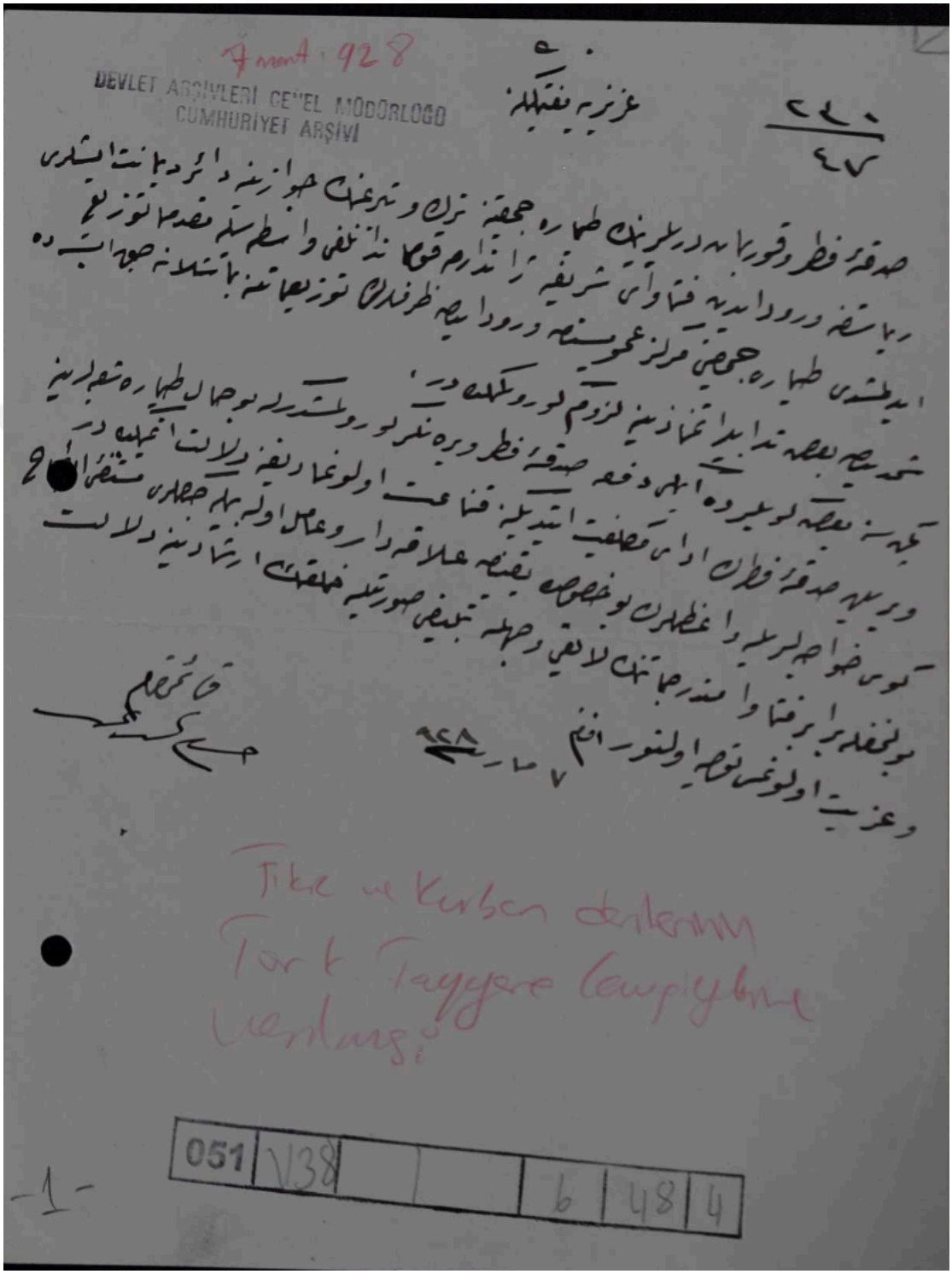
Kaynak: BCA, 30.18.1.1, 16.79.4, 20.12.1925.

EK-17: Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Mayıs 1935'te açtığı Türkkuşu'nun ardından 14 Mayıs 1935'te "Türkkuşu" uçuş alayını ziyareti

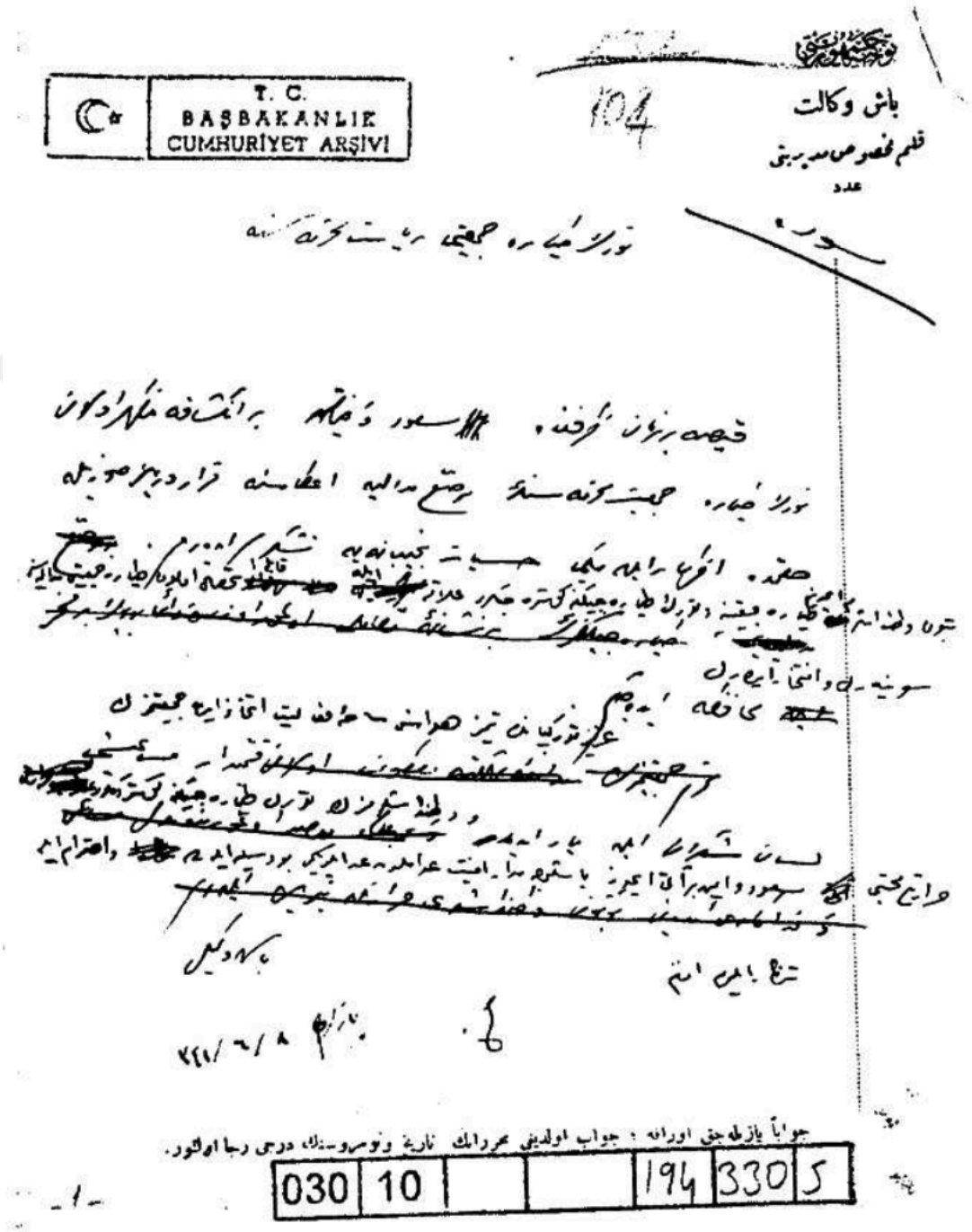
Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.158.

EK-18: Fitre ve kurban derilerinin Türk Tayyare Cemiyeti'ne verilmesinin teşvik edilmesi

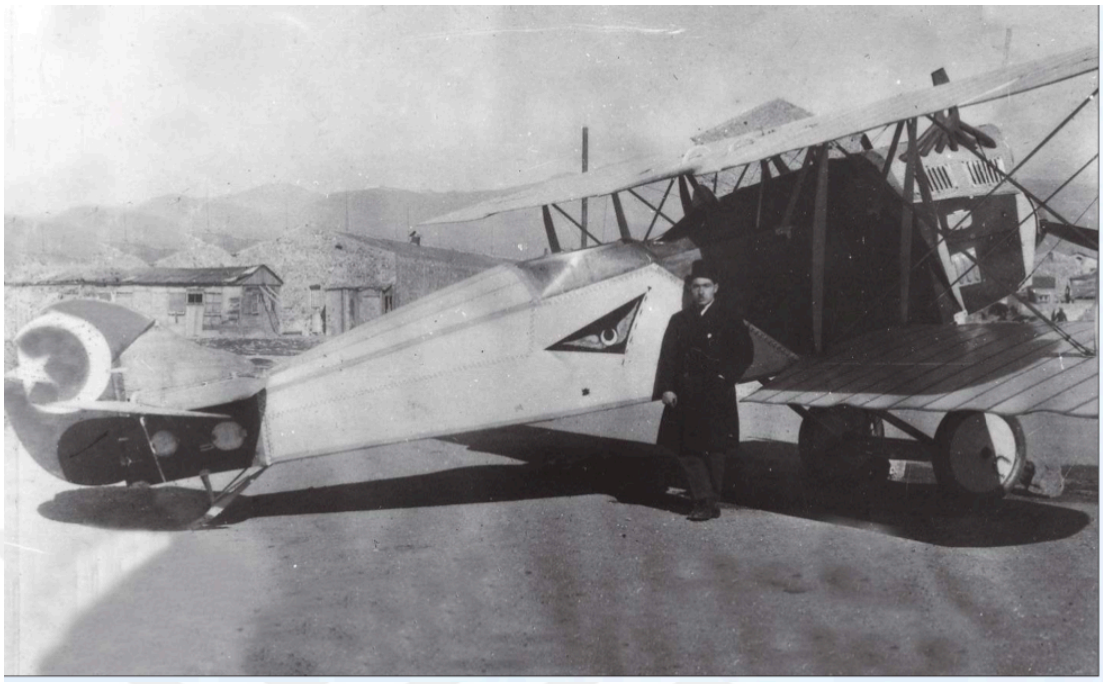
Kaynak: BCA, 51.0.0.0, 6.48.4, 07.03.1928

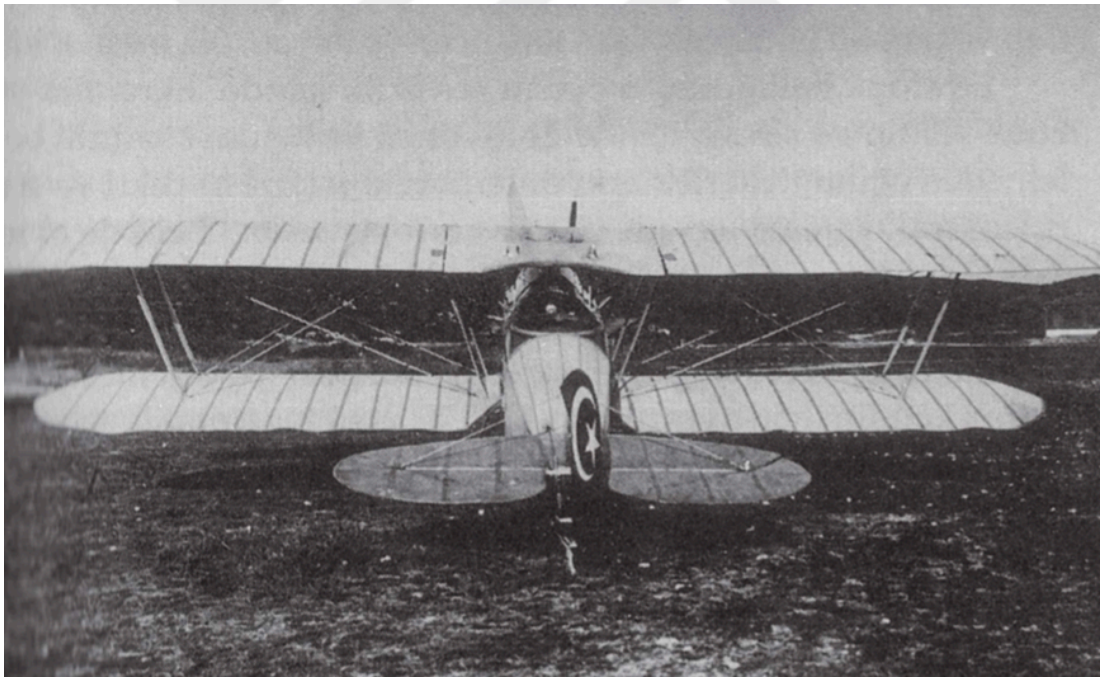
EK-19: Türk Tayyare Cemiyeti'nin Başbakan İsmet Paşa'ya (İnönü) madalya vermesinden dolayı Başbakanın teşekkür yazısı

Kaynak: BCA, 30.10.0.0, 194.330.5, 08.06.1925

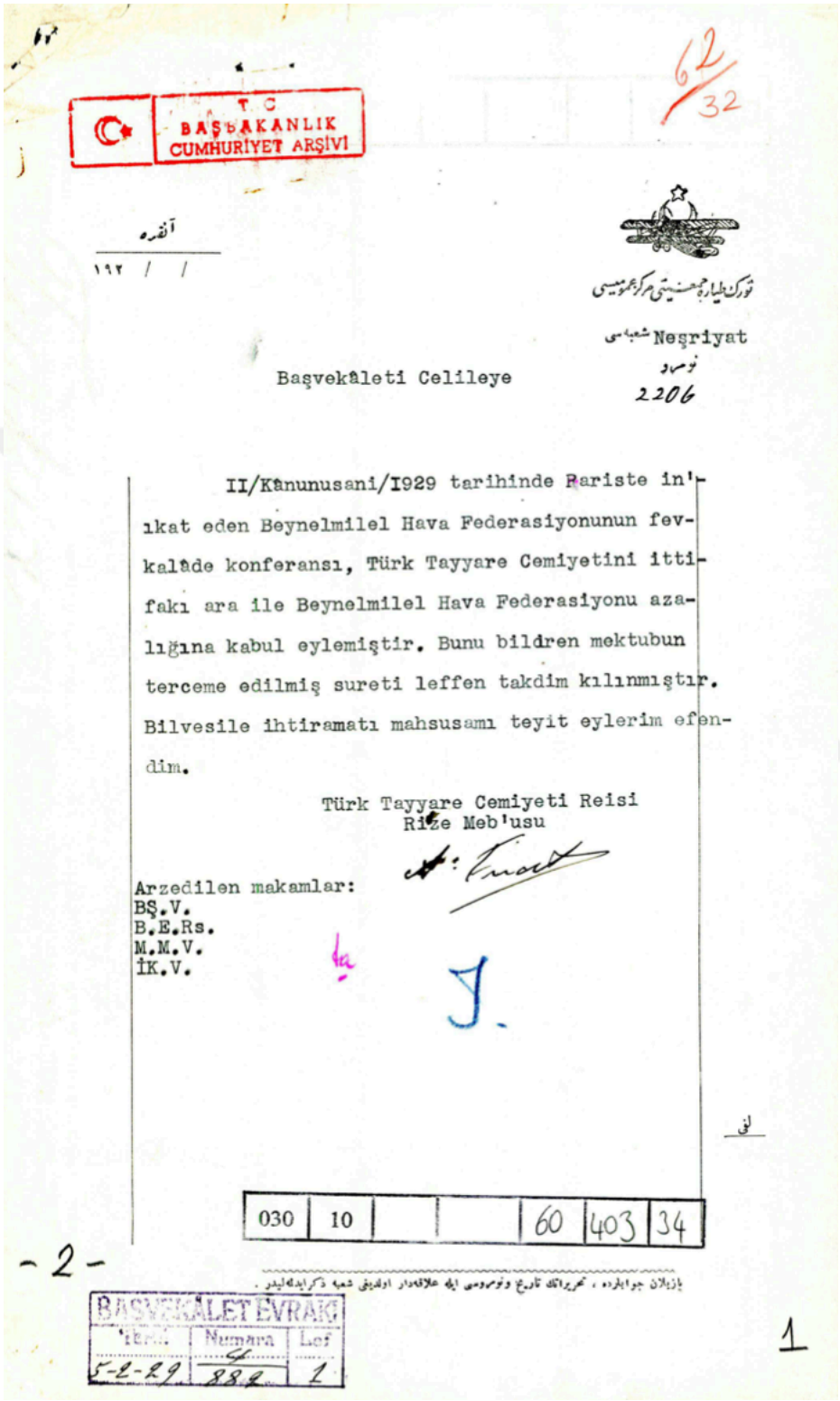
EK-20: Vecihi Hürkuş'un yaptığı ilk Türk tayyaresi: Vecihi K-VI, 1924

Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.82-83.

EK-21: Türk Tayyare Cemiyeti'nin Uluslararası Havacılık Federasyonu'na (FAI) üyelik kabulü

T.C
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

62
32

آفره
۱۹۲ / /

تورک طیاره جمعیتی مرکز عمومیسی
Neşriyat شعبه‌سی
نومرو
2206

Başvekâleti Celileye

II/Kânunusani/1929 tarihinde Pariste in'ikat eden Beynelmilel Hava Federasiyonunun fevkalâde konferansı, Türk Tayyare Cemiyetini ittifakı ara ile Beynelmilel Hava Federasiyonu azalığına kabul eylemiştir. Bunu bildiren mektubun terceme edilmiş sureti leffen takdim kılınmıştır. Bilvesile ihtiramatı mahsusamı teyit eylerim efendim.

Türk Tayyare Cemiyeti Reisi
Rize Meb'usu

Arzedilen makamlar:
BŞ.V.
B.E.Rs.
M.M.V.
İK.V.

لفی

030	10			60	403	34

- 2 -

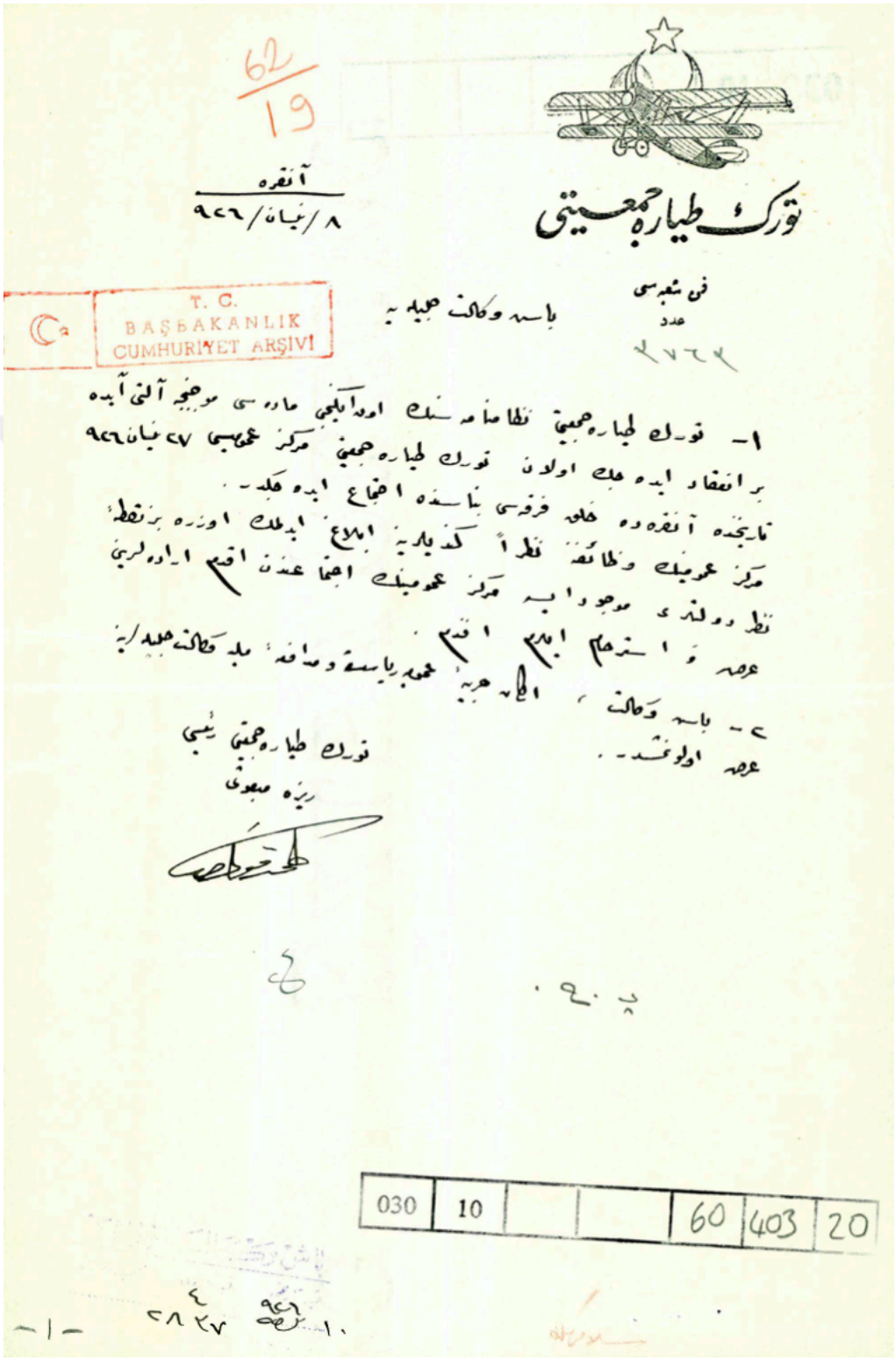
بازیلان جوابلرده ، تحریراتك تاریخ ونومروسی ایله علاقه‌دار اولدیغی شعبه ذکر ایدیلیدر .

BAŞVEKÂLET EVRAKI
Tarih | Numara | Lef
5-2-29 | 882 | 1

1

Kaynak: BCA, 30.10.0.0, 60.403.34, 02.01.1929

EK-22: Türk Tayyare Cemiyeti'nin 27 Nisan 1927'de Ankara'da toplanmasına dair karar

62
19

آنقره
٨/نيسان/٩٢٦

تورك طياره جمعيتي

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

فن شعبه سي
عدد
٢٧٦٤

باسه وكالت جليله يه

030 | 10 | | | 60 | 403 | 20

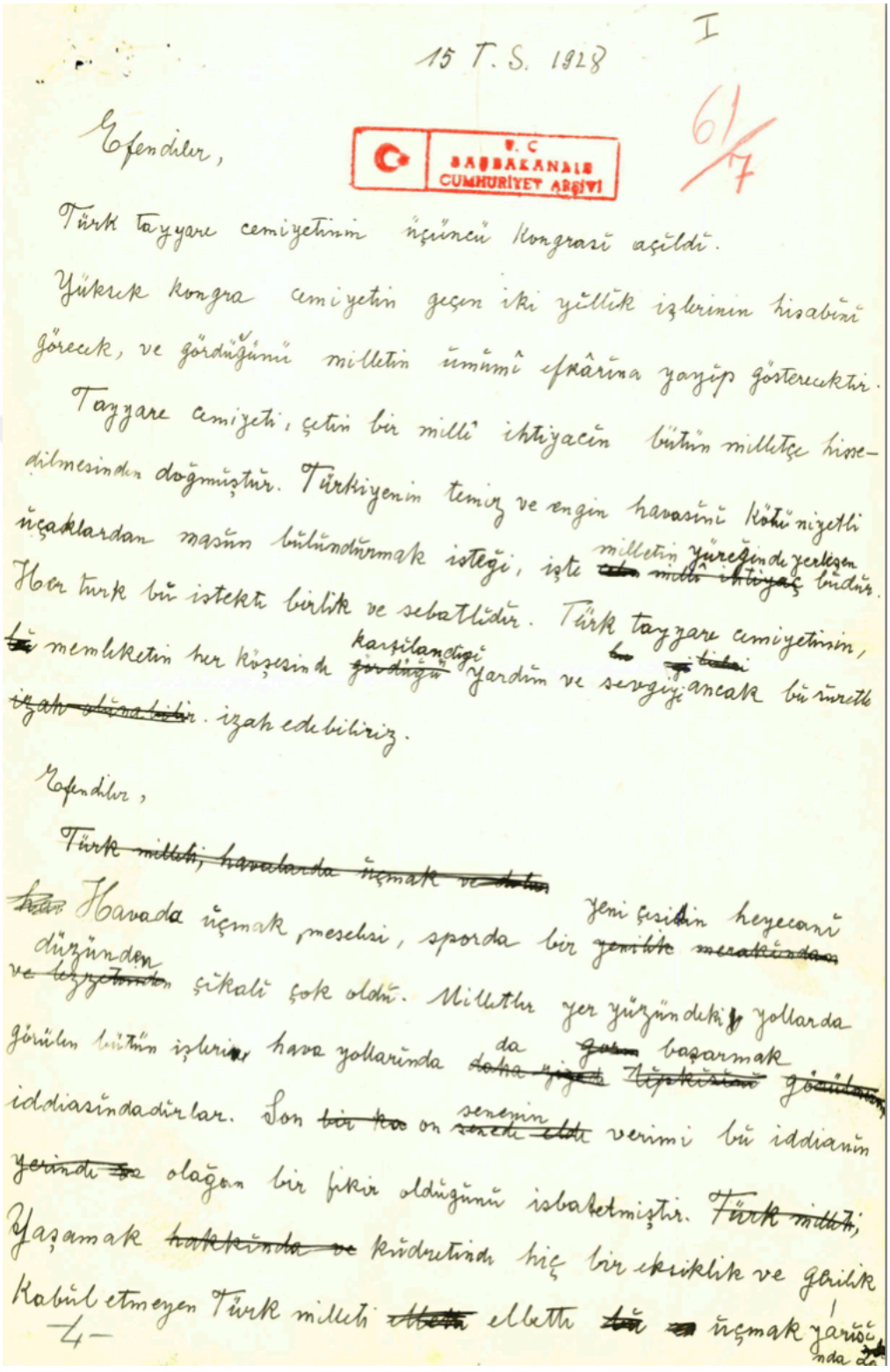
Kaynak: BCA, 30.10.0.0, 60.403.20, 10.09.1926

EK-23: Türk Tayyare Cemiyeti'nin 1926 yılında açtığı Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi'nde eğitim gören öğrenciler, 1926.

Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.86.

EK-24: İsmet Paşa'nın (İnönü) Türk Tayyare Cemiyeti'nin Üçüncü Kongresi'nde yaptığı konuşmanın giriş bölümü (15 Kasım 1928)

15 T. S. 1928

I

61/7

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Efendiler,

Türk tayyare cemiyetinin üçüncü kongresi açıldı.

Yüksek kongre cemiyetin geçen iki yıllık işlerinin hesabını görecek, ve gördüğünü milletin ümumî efkârına yazıp gösterecektir.

Tayyare cemiyeti, çetin bir millî ihtiyacın bütün milletçe hissedilmesinden doğmuştur. Türkiyenin temiz ve engin havasını kötü niyetli milletin yüreğinde yerleşen uçaklardan masun bulundurmak isteği, işte ~~bu~~ ~~millî ihtiyaç~~ budur. Her türk bu istekte birlik ve sebatlıdır. Türk tayyare cemiyetinin, ~~bu~~ memleketin her köşesinde karşılandığı yardım ve sevgiyi ancak bu suretle ~~izah edilebilir~~. izah edebiliriz.

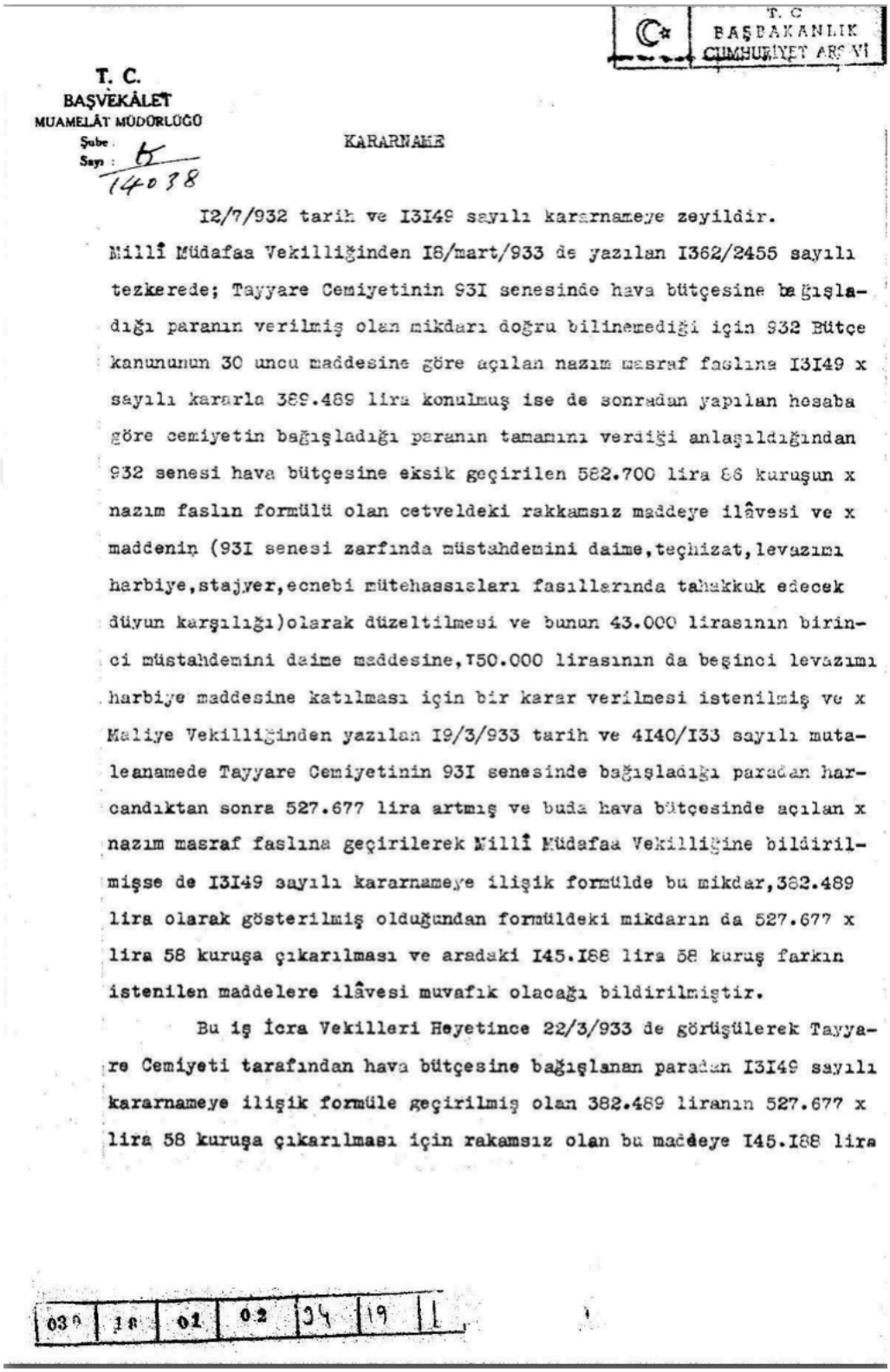
Efendiler,

~~Türk milleti, havalarda uçmak ve dalmak~~ Havada uçmak meselesi, sporda bir yeni çeşidin heyecanı ~~yenilik~~ ~~meraklarından~~ düzünden ve ~~bu yönden~~ çıkalı çok oldu. Milletler yer yüzündeki yollarda görülen bütün işlerin hava yollarında da ~~daha yüksek~~ başarmak ~~ilerlemek~~ ~~gösterdikleri~~ iddiasındadırlar. Son ~~bir kaç~~ on senenin ~~tecrübeleri~~ verimi bu iddianın ~~yerinde~~ olağan bir fikir olduğunu isbatetmiştir. ~~Türk milleti~~, Yaşamak ~~hakkında ve~~ kudretinde hiç bir eksiklik ve gerilik Kabul etmeyen Türk milleti ~~elbette~~ elbette ~~bu~~ uçmak yarışında da

-4-

Kaynak: BCA, 30.10.0.0, 59.398.1, 15.11.1928

EK-25: (1) Türk Tayyare Cemiyeti'nin hava bütçesine para bağışlaması

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube :
Sayı : 6
14038

T. C
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARARNAME

I2/7/932 tarih ve I3I49 sayılı kararnameye zeyildir.

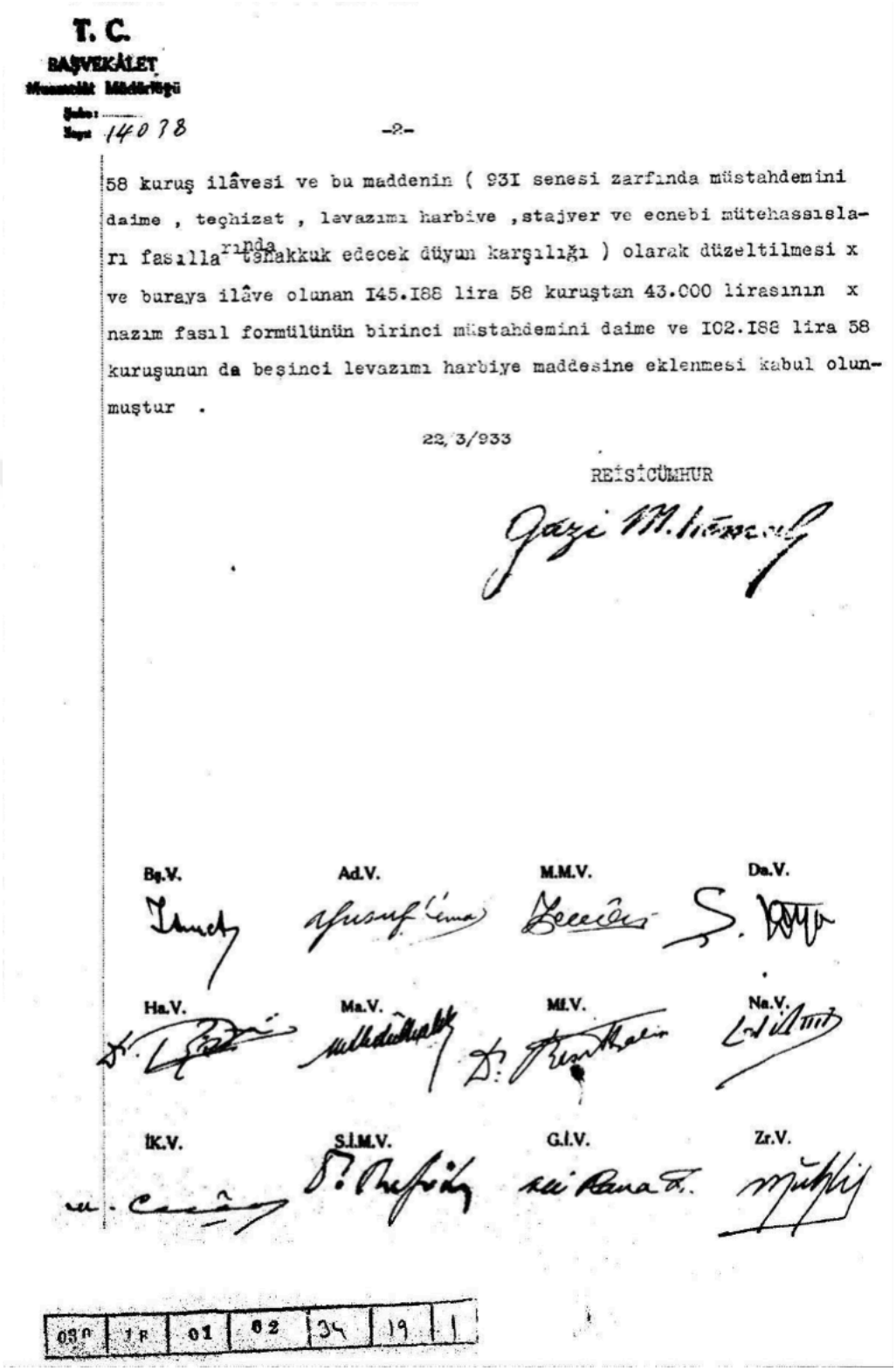
Millî Müdafaa Vekilliğinden I8/mart/933 de yazılan I362/2455 sayılı tezkerede; Tayyare Cemiyetinin 93I senesinde hava bütçesine bağışladığı paranın verilmiş olan mikdarı doğru bilinemediği için 932 Bütçe kanununun 30 uncu maddesine göre açılan nazım masraf faslına I3I49 x sayılı kararla 389.489 lira konulmuş ise de sonradan yapılan hesaba göre cemiyetin bağışladığı paranın tamamını verdiği anlaşıldığından 932 senesi hava bütçesine eksik geçirilen 582.700 lira 58 kuruşun x nazım faslın formülü olan cetveldeki rakkamsız maddeye ilâvesi ve x maddenin (93I senesi zarfında müstahdemini daime,teçhizat,levazımı harbiye,stajyer,ecnebi mütehassısları fasıllarında tahakkuk edecek düyun karşılığı)olarak düzeltilmesi ve bunun 43.000 lirasının birinci müstahdemini daime maddesine,I50.000 lirasının da beşinci levazımı harbiye maddesine katılması için bir karar verilmesi istenilmiş ve x Maliye Vekilliğinden yazılan I9/3/933 tarih ve 4I40/I33 sayılı mutaleanamede Tayyare Cemiyetinin 93I senesinde bağışladığı paradan harcandıktan sonra 527.677 lira artmış ve buda hava bütçesinde açılan x nazım masraf faslına geçirilerek Millî Müdafaa Vekilliğine bildirilmişse de I3I49 sayılı kararnameye ilişik formülde bu mikdar,382.489 lira olarak gösterilmiş olduğundan formüldeki mikdarın da 527.677 x lira 58 kuruşa çıkarılması ve aradaki I45.I88 lira 58 kuruş farkın istenilen maddelere ilâvesi muvafık olacağı bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 22/3/933 de görüşülerek Tayyare Cemiyeti tarafından hava bütçesine bağışlanan paradan I3I49 sayılı kararnameye ilişik formüle geçirilmiş olan 382.489 liranın 527.677 x lira 58 kuruşa çıkarılması için rakamsız olan bu maddeye I45.I88 lira

030 | 16 | 01 | 02 | 34 | 19 | 1

Kaynak: BCA, 30.18.1.2, 34.19.1, 22.03.1933

EK-25: (2) Türk Tayyare Cemiyeti'nin hava bütçesine para bağışlaması

T. C.
BAŞVEKÂLET
Muamelât Müdürlüğü
Şube:
Sayı: 14078

-2-

58 kuruş ilâvesi ve bu maddenin (931 senesi zarfında müstahdemini daime , teçhizat , levazımı harbiye ,stajyer ve ecnebi mütehassıslarının fasılla tahakkuk edecek düyun karşılığı) olarak düzeltilmesi x ve buraya ilâve olunan 145.188 lira 58 kuruştan 43.000 lirasının x nazım fasıl formülünün birinci müstahdemini daime ve 102.188 lira 58 kuruşunun da beşinci levazımı harbiye maddesine eklenmesi kabul olunmuştur .

22/3/933

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bş.V. Ad.V. M.M.V. Da.V.

Ha.V. Ma.V. Mü.V. Na.V.

İK.V. S.İ.M.V. G.İ.V. Zr.V.

030 18 01 02 34 19 1

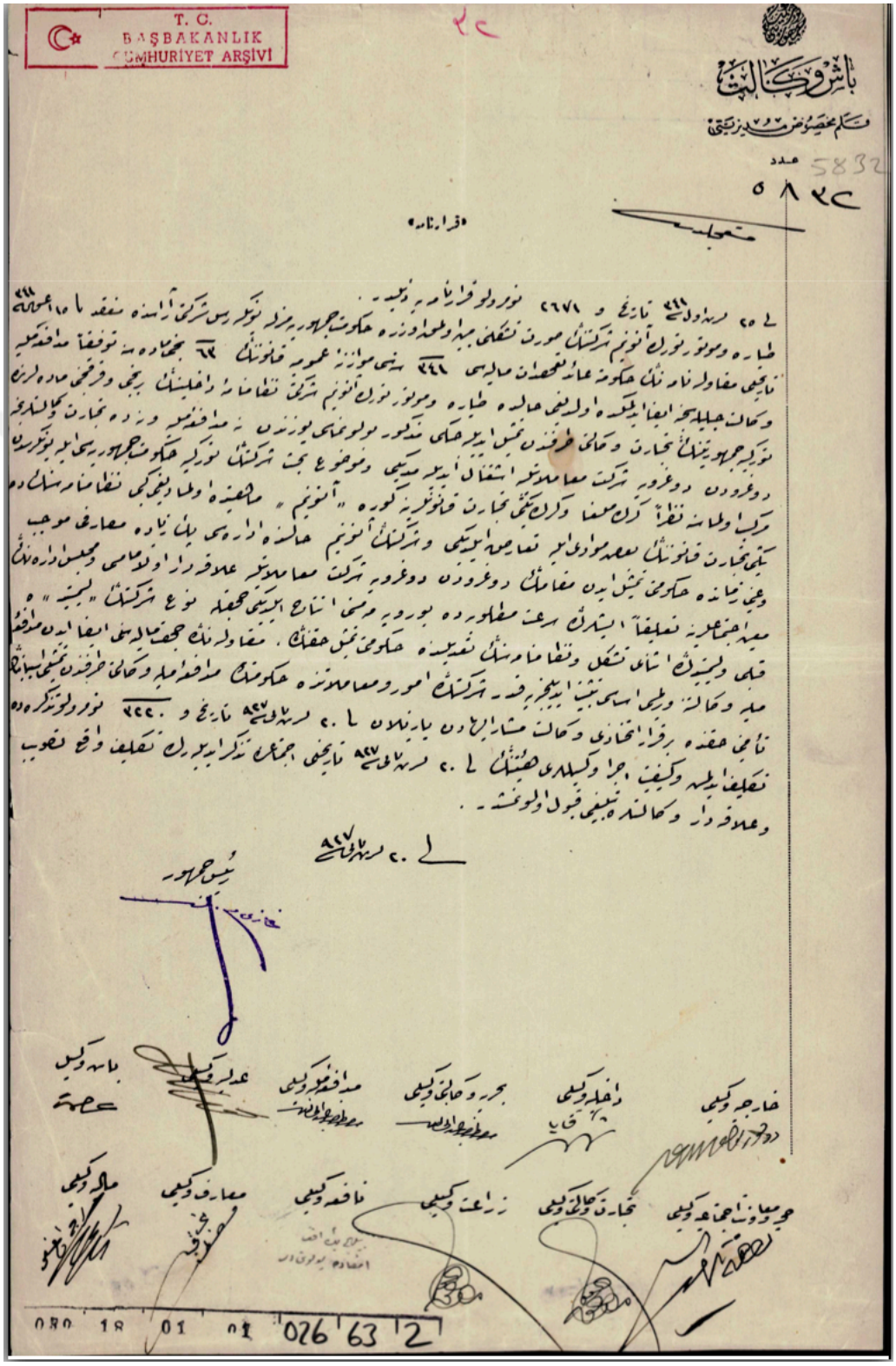
Kaynak: BCA, 30.18.1.2, 34.19.1, 22.03.1933

EK-26: TOMTAŞ Tayyare Fabrikası'nda imal edilen ilk Junkers A20 Tayyaresi, Kayseri, 1927.

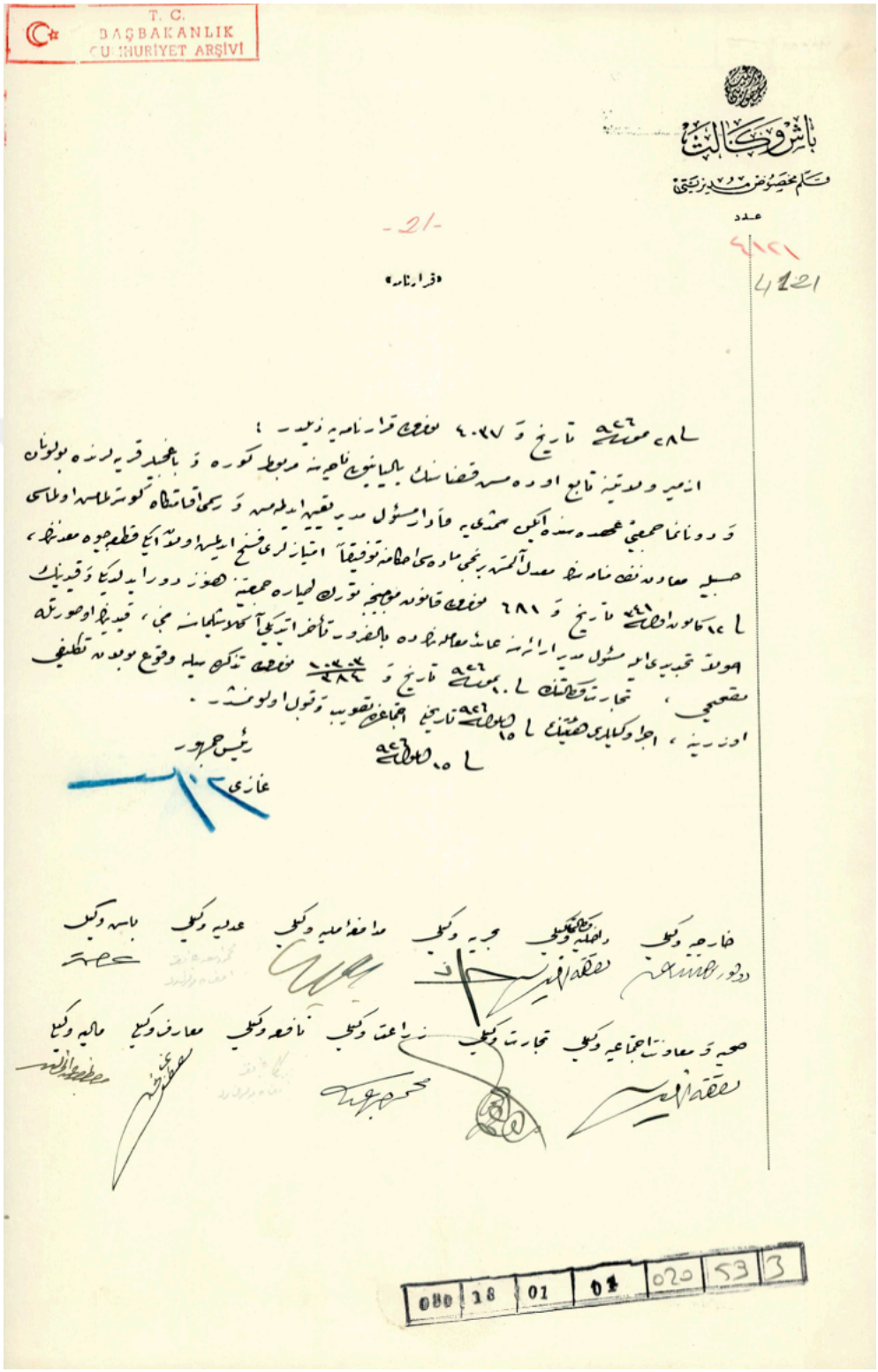
Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.92.

EK-27: TOMTAŞ'ın teşekkül şeklini gösteren T.C. Hükümeti ile Junkers firması arasında yapılan sözleşme

Kaynak: BCA, 30.18.1.1, 26.63.2, 20.11.1927

EK-28: İzmir'in Küre ve Bağcılar köylerinde bulunan civa madeninin Türk Tayyare Cemiyeti'ne devredilmesi

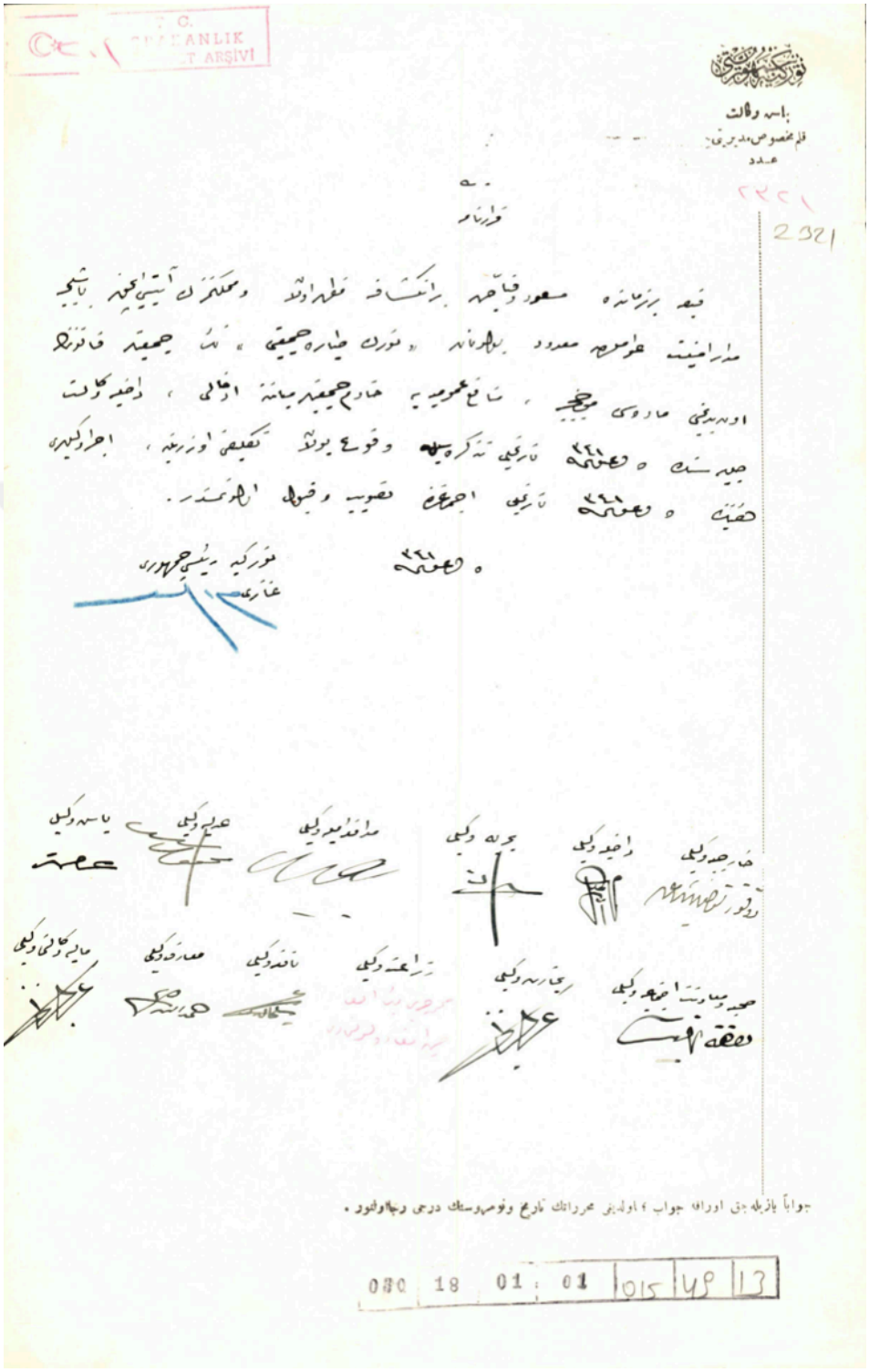
Kaynak: BCA, 30.18.1.1, 20.59.3, 15.09.1926

EK-29: 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı'ndan bir kare, 1930.

Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.96.

EK-30: Türk Tayyare Cemiyeti'nin kamuya yararlı dernekler arasına alınması

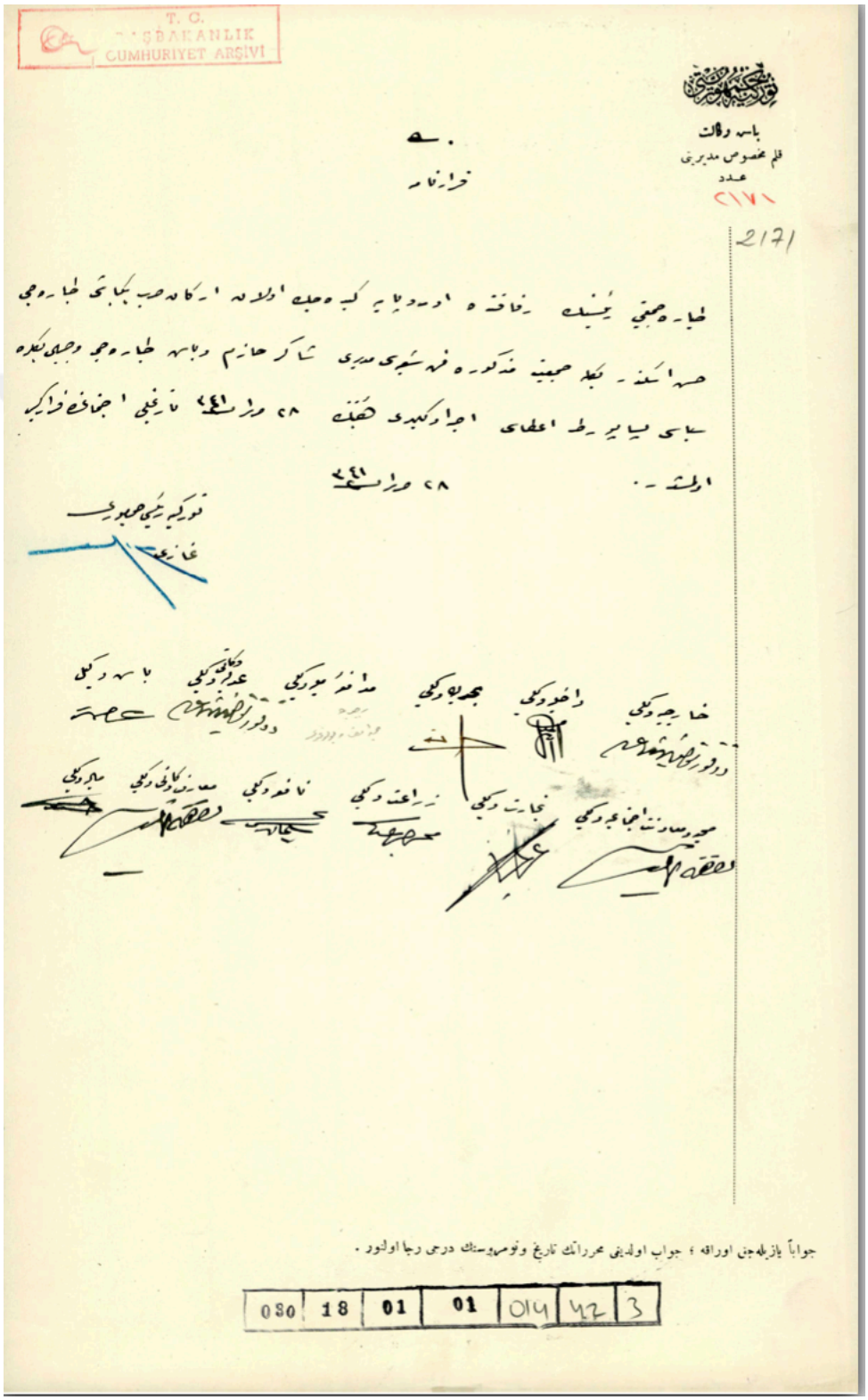
Kaynak: BCA, 30.18.1.1, 15.49.13, 05.08.1925

EK-31: Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın katılımı ile yapılan ilk uçuş, Yeşilköy Tayyare İstasyonu, 1912.

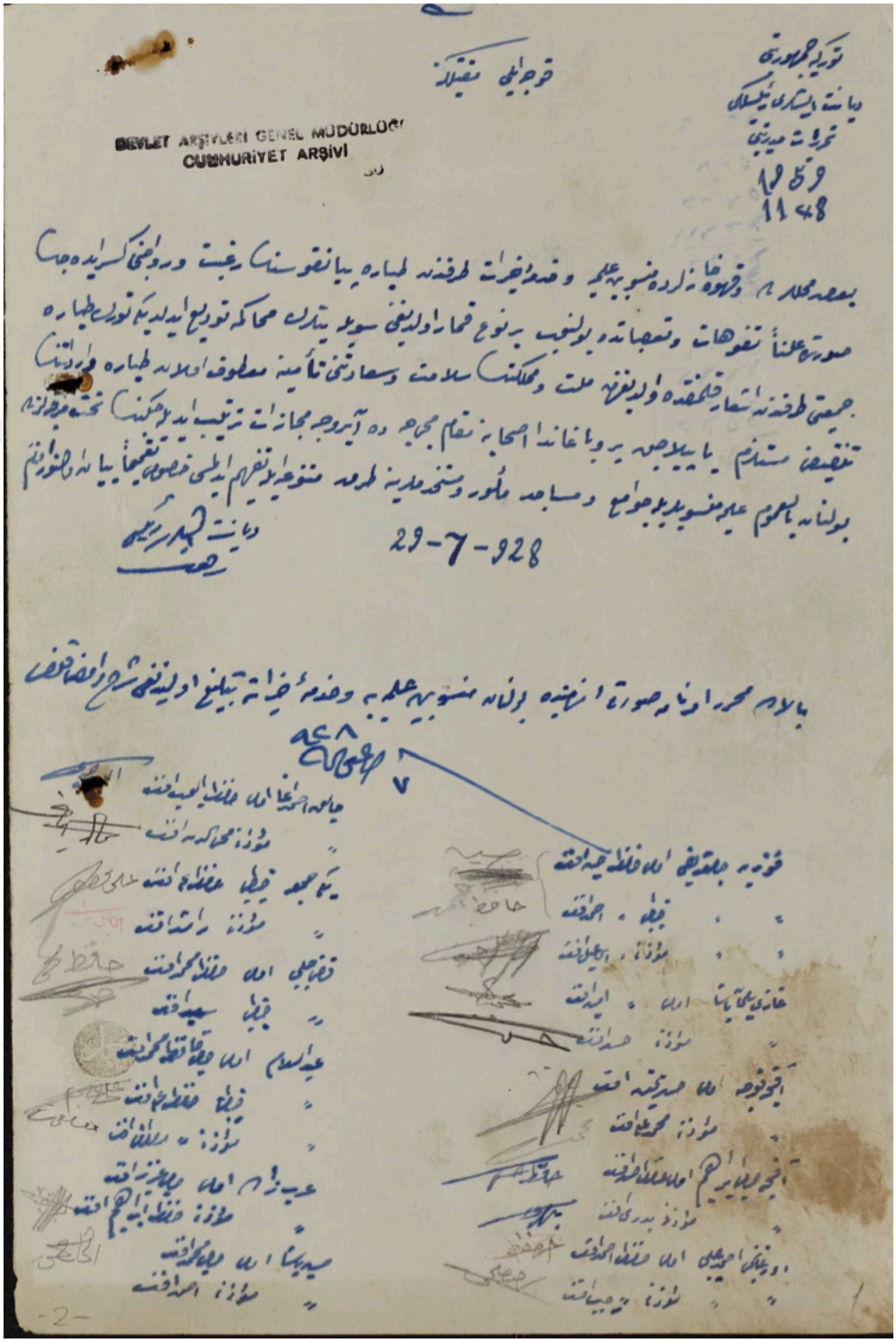
Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.27.

EK-32: Türk Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuat Bey'in (Bulca) refakatinde Avrupa'ya gidecek olan Pilot Hasan İskender Bey, Fen Şubesi Müdürü Şakir Hazım Bey (Ergökmen) ve Baştayyareci Vecihi Bey'e (Hürkuş) siyasi pasaport verilmesi, 1925.

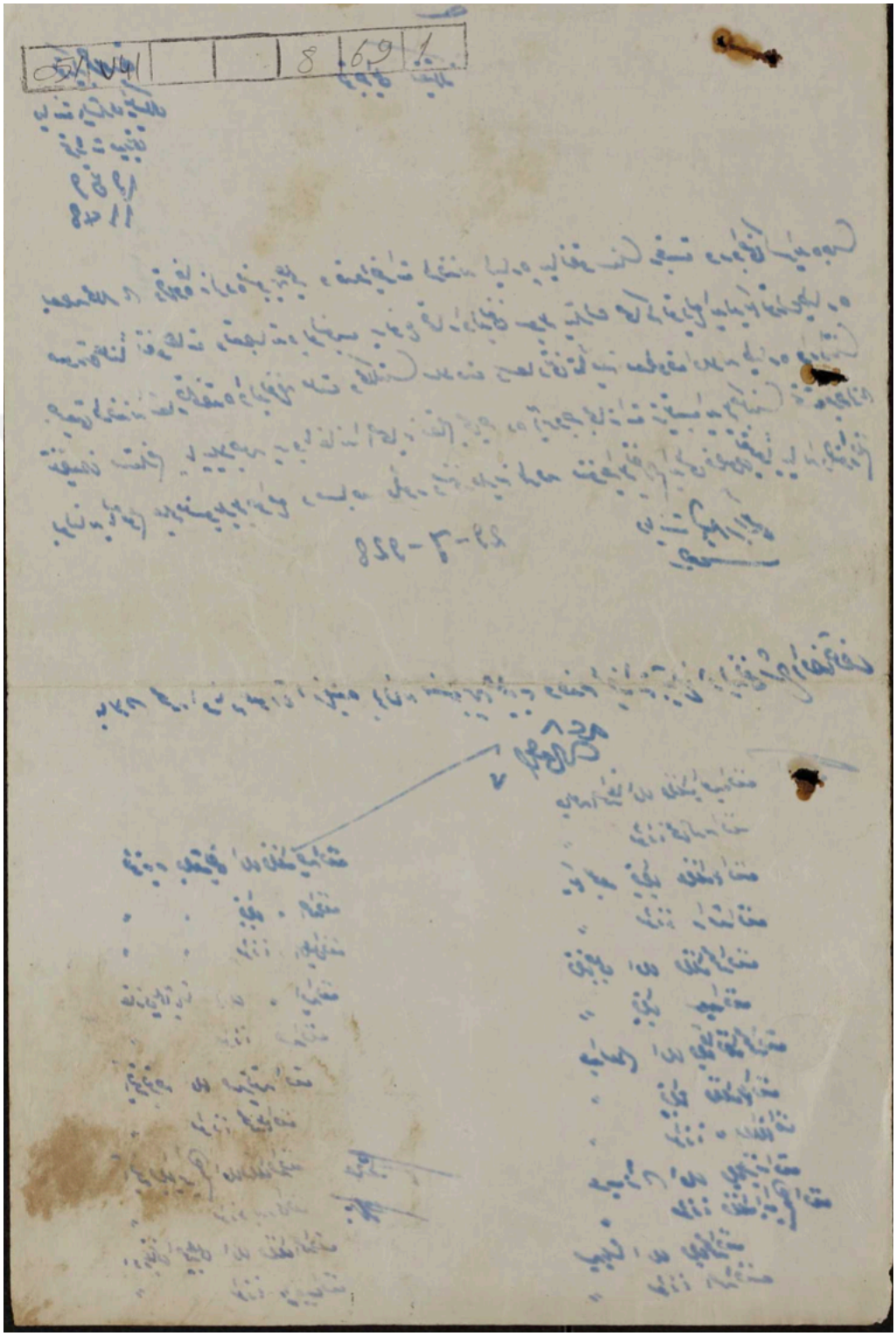
Kaynak: BCA, 30.18.1.1, 14.42.3, 28.06.1925.

EK-33: (1) Tayyare Piyangosu aleyhine propaganda yapan ilmiye mensuplarının cezalandırılacağı ve yol bedeli taksitinin yatırılmasına dair karar

BEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

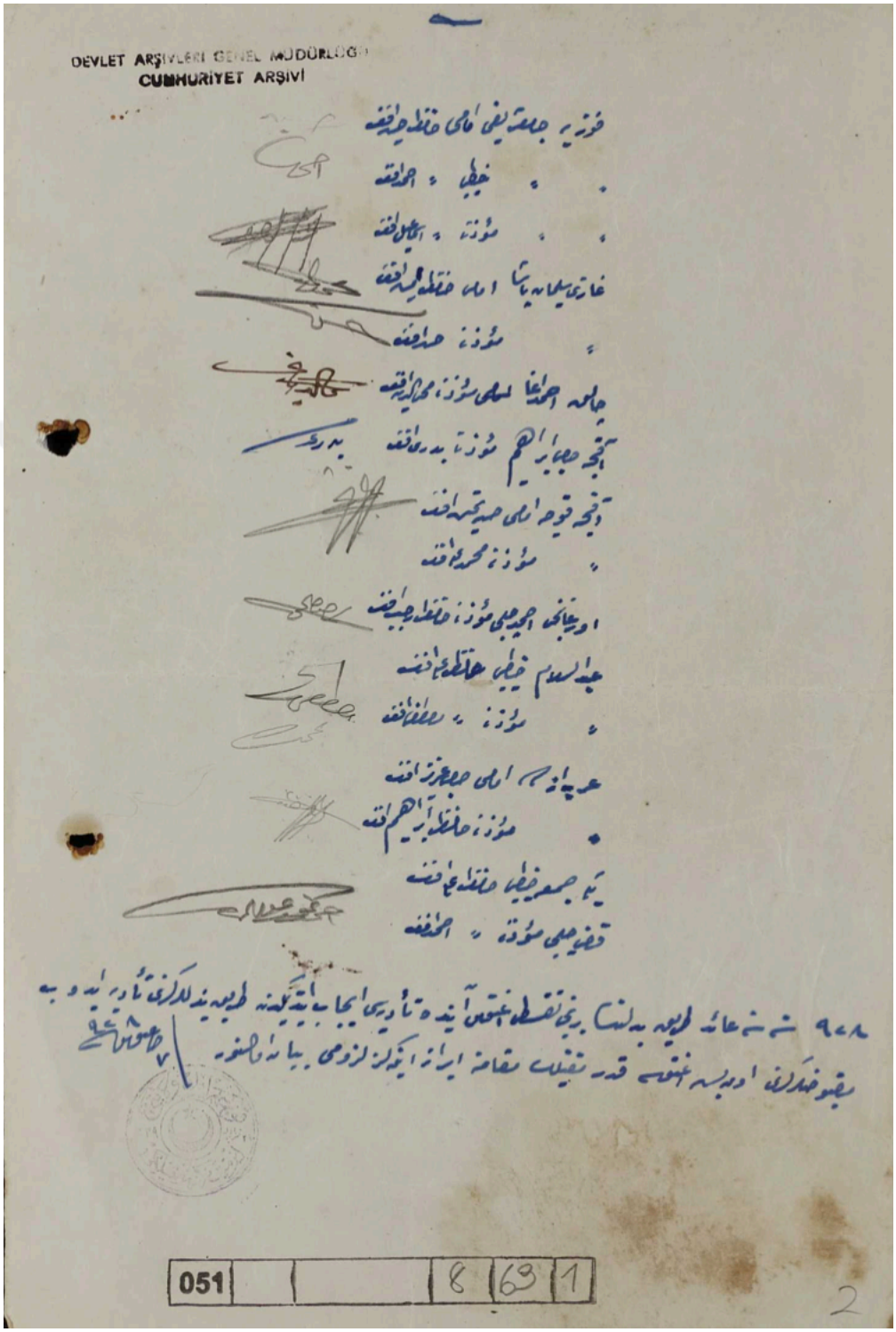
Kaynak: BCA, 51.0.0.0, 8.69.1, 07.08.1928

EK-33: (2) Tayyare Piyangosu aleyhine propaganda yapan ilmiye mensuplarının cezalandırılacağı ve yol bedeli taksitinin yatırılmasına dair karar

Kaynak: BCA, 51.0.0.0, 8.69.1, 07.08.1928

EK-33: (3) Tayyare Piyangosu aleyhine propaganda yapan ilmiye mensuplarının cezalandırılacağı ve yol bedeli taksitinin yatırılmasına dair karar

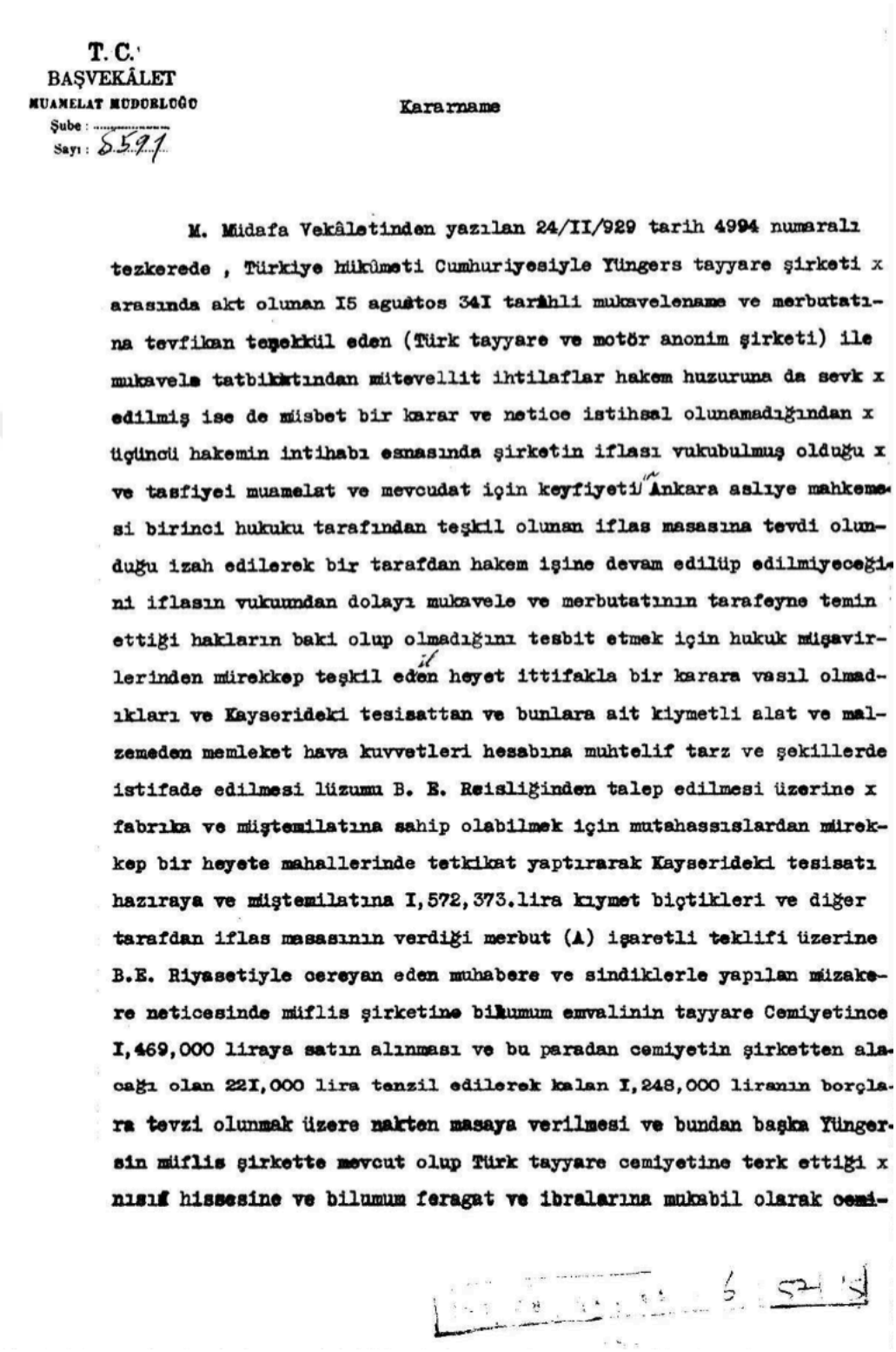
Kaynak: BCA, 51.0.0.0, 8.69.1, 07.08.1928

EK-34: Millî Mücadele döneminde Yunanlılardan ele geçirilen ve "İsmet" adı verilen tayyare. (Ayaktakiler: (Solda) Sivil tayyareci Vecihi Bey (Hürkuş) ve Pilot Yüzbaşı Fazıl Bey)

Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.64.

EK-35: (1) TOMTAŞ'ın iflası üzerine tesislerin ve Junkers firmasındaki hisselerinin Türk Tayyare Cemiyeti tarafından satın alınması

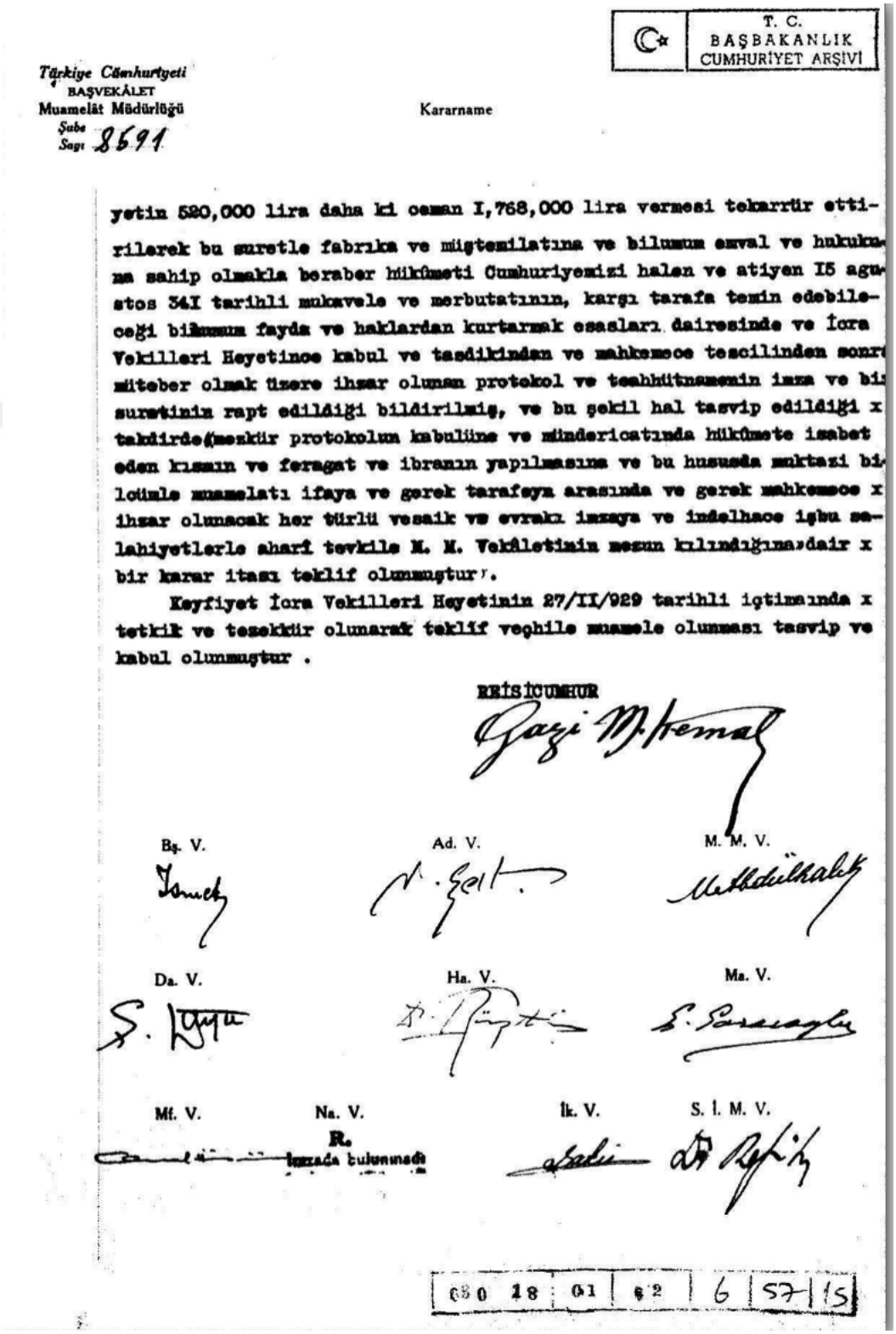
T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELAT MUDURLUĞU
Şube : .....
Sayı : 5591

Kararname

M. Müdafa Vekâletinden yazılan 24/II/929 tarih 4994 numaralı tezkerede , Türkiye Hükûmeti Cumhuriyesiyle Yüngers tayyare şirketi x arasında akt olunan I5 agustos 34I tarihli mukavelename ve merbutatına tevfikan teşekkül eden (Türk tayyare ve motör anonim şirketi) ile mukavele tatbikatından mütevellit ihtilaflar hakem huzuruna da sevk x edilmiş ise de müsbet bir karar ve netice istihsal olunamadığından x üçüncü hakemin intihabı esnasında şirketin iflası vukubulmuş olduğu x ve tasfiyei muamelat ve mevcudat için keyfiyeti Ankara asliye mahkemesi birinci hukuku tarafından teşkil olunan iflas masasına tevdi olunduğu izah edilerek bir tarafdan hakem işine devam edilüp edilmiyeceğini iflasın vukuundan dolayı mukavele ve merbutatının tarafeyne temin ettiği hakların baki olup olmadığını tesbit etmek için hukuk müşavirlerinden mürekkep teşkil eden heyet ittifakla bir karara vasıl olmadıkları ve Kayserideki tesisattan ve bunlara ait kiymetli alat ve malzemeden memleket hava kuvvetleri hesabına muhtelif tarz ve şekillerde istifade edilmesi lüzumu B. E. Reisliğinden talep edilmesi üzerine x fabrika ve müştemilatına sahip olabilmek için mutahassıslardan mürekkep bir heyete mahallerinde tetkikat yaptırarak Kayserideki tesisatı hazıraya ve müştemilatına I,572,373.lira kıymet biçtikleri ve diğer tarafdan iflas masasının verdiği merbut (A) işaretli teklifi üzerine B.E. Riyasetiyle cereyan eden muhabere ve sindiklerle yapılan müzakere neticesinde müflis şirketine bilumum emvalinin tayyare Cemiyetince I,469,000 liraya satın alınması ve bu paradan cemiyetin şirketten alacağı olan 22I,000 lira tenzil edilerek kalan I,248,000 liranın borçlara tevzi olunmak üzere nakten masaya verilmesi ve bundan başka Yüngersin müflis şirkette mevcut olup Türk tayyare cemiyetine terk ettiği x nısıf hissesine ve bilumum feragat ve ibralarına mukabil olarak cemi-

Kaynak: BCA, 30.18.1.2, 6.57.15, 27.11.1929

EK-35: (2) TOMTAŞ'ın iflası üzerine tesislerin ve Junkers firmasındaki hisselerinin Türk Tayyare Cemiyeti tarafından satın alınması

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye Cümhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muamelât Müdürlüğü
Şube
Sayı 8691

Kararname

yetin 520,000 lira daha ki ceman I,768,000 lira vermesi tekarrür ettirilerek bu suretle fabrika ve müştemilatına ve bilumum emval ve hukukuna sahip olmakla beraber hükûmeti Cumhuriyemizi halen ve atiyen 15 agustos 341 tarihli mukavele ve merbutatının, karşı tarafa temin edebileceği bilumum fayda ve haklardan kurtarmak esasları dairesinde ve İcra Vekilleri Heyetince kabul ve tasdikinden ve mahkemece tescilinden sonra müteber olmak üzere ihzar olunan protokol ve teahhütnamenin imza ve bir suretinin rapt edildiği bildirilmiş, ve bu şekil hal tasvip edildiği x takdirde(mezkûr protokolun kabulüne ve mündericatında hükûmete isabet eden kısmın ve feragat ve ibranın yapılmasına ve bu hususda muktazi bilcümle muamelatı ifaya ve gerek tarafeyn arasında ve gerek mahkemece x ihzar olunacak her türlü vesaik ve evrakı imzaya ve indelhace işbu salahiyetlerle aharî tevkile M. M. Vekâletinin memur kılındığına dair x bir karar itası teklif olunmuştur.

Keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 27/II/929 tarihli içtimaında x tetkik ve tezekkür olunarak teklif veçhile muamele olunması tasvip ve kabul olunmuştur .

REİSİCUMHUR
Gazi M. Kemal

Bş. V. İsmet
Ad. V. [illegible]
M. M. V. Abdülhalik
Da. V. [illegible]
Ha. V. [illegible]
Ma. V. [illegible]
Mf. V.
Na. V. R. İmzada bulunamadı
İk. V. [illegible]
S. İ. M. V. [illegible]

030 18 01 62 6 57 15

Kaynak: BCA, 30.18.1.2, 6.57.15, 27.11.1929

EK-36: 20 Aralık 1923'te tayyarecilikle alakalı gelişmeleri incelemek amacıyla Avrupa'ya giden Türk heyeti. (Kuva-yı Havaiye Müfettişi Albay Muzaffer Bey (Ergüder), Sivil Pilot Vecihi Bey (Hürkuş), Yüzbaşı Fesa Bey (Evrensev) ve Ahmet Cemal Bey)

Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.80. (Ayakta duran soldan ikinci kişi Vecihi Bey)

EK-37: Türk Tayyare Cemiyeti Kurucu Başkanı Cevat Abbas Bey (Gürer)

نومرو : ٤—١٠ ٧ آغستوس ١٣٤١

طیاره

امور اداریه وتحریریه ایچون
آنقره‌ده طیاره جمعیتی
استخبارات و نشریات شعبه‌سنه
مراجعت ایدلیدر .

مرکز توزیعی :
استانبولده احمد احسان مطبعه‌سی

آبونه شرائطی
سنه‌لکی ٢١٠ غروشدر .
آلتی آیلغی ١٠٨ »
ممالك اجنبیه ایچون سنه‌لکی
٥٠ فرانقدر .

تلغراف آدرسی : آنقره طیاره

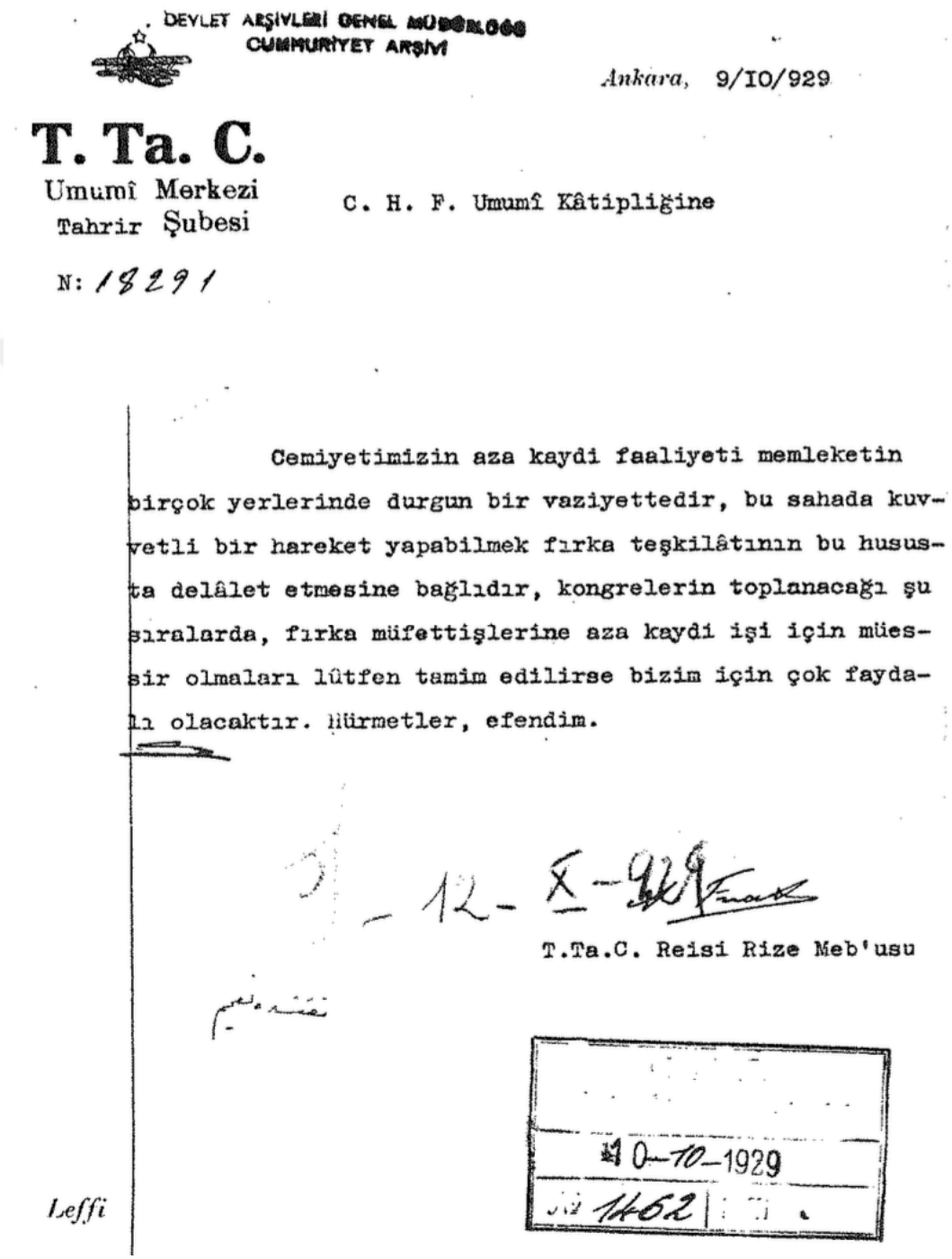
اون بش کونده بر انتشار ایدر تورك طیاره جمعیتك واسطهٔ نشر و افکاری فنی و ملی مجموعه‌در .

[ثروت فوتغل طوقدو]

تورك طیاره جمعیتی رئیسی بولی مبعوث مخترمی جواد عباس بك افندی
ملی طیاره فیلوکی قوماندانی اونیفورماسیله

Kaynak: Tayyare Mecmuası, S.4-10, 7 Ağustos 1925, giriş sayfası.

EK-38: Türk Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuat Bey'in cemiyete aza kaydı konusunda Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtipliği'nden yardım talep ettiği yazı.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara, 9/IO/929

T. Ta. C.
Umumî Merkezi
Tahrir Şubesi

N: 18291

C. H. F. Umumî Kâtipliğine

Cemiyetimizin aza kaydi faaliyeti memleketin birçok yerlerinde durgun bir vaziyettedir, bu sahada kuvvetli bir hareket yapabilmek fırka teşkilâtının bu hususta delâlet etmesine bağlıdır, kongrelerin toplanacağı şu sıralarda, fırka müfettişlerine aza kaydi işi için müessir olmaları lûtfen tamim edilirse bizim için çok faydalı olacaktır. Hürmetler, efendim.

12- X-929

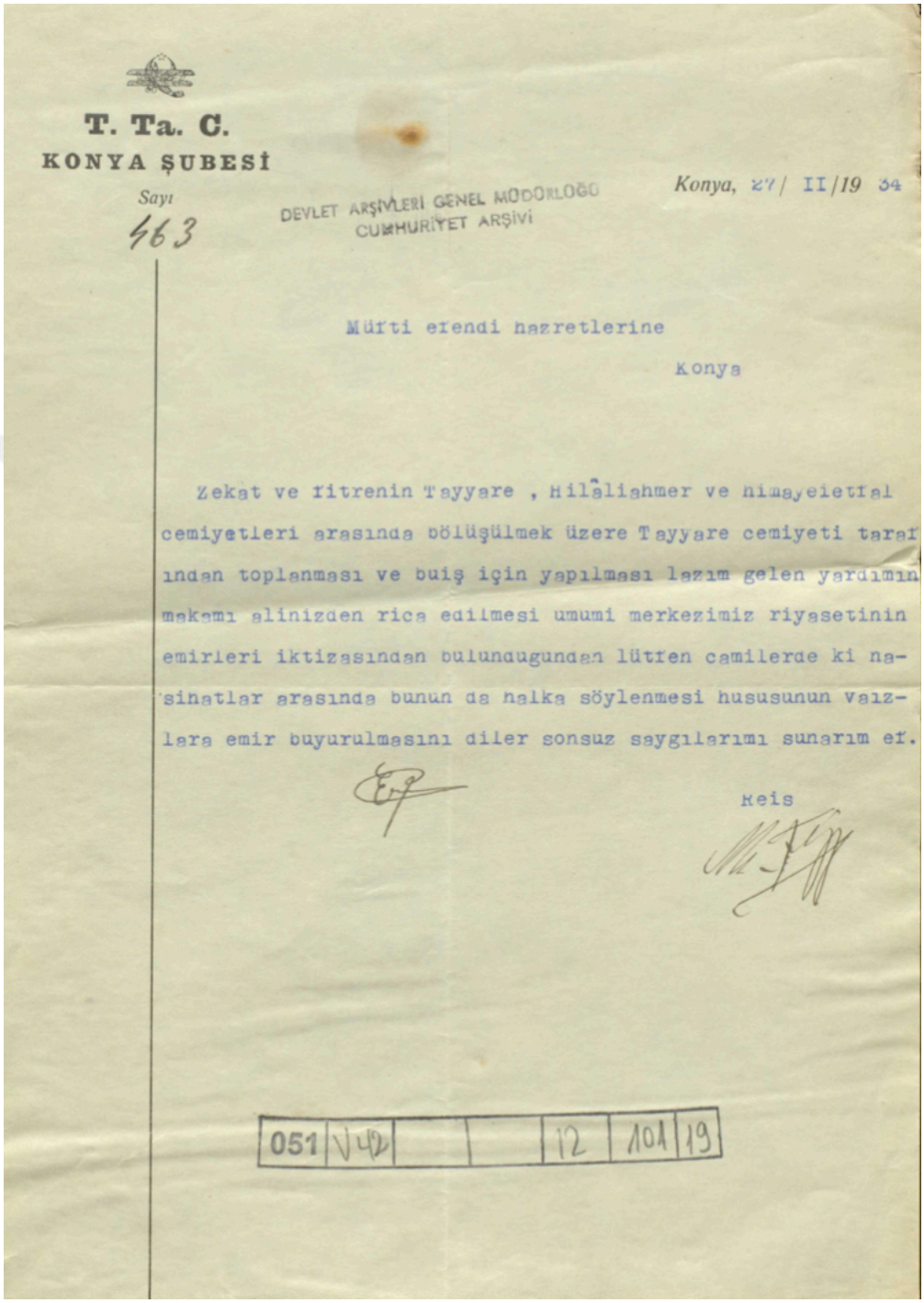
T.Ta.C. Reisi Rize Meb'usu

10-10-1929
1462

Leffi

Kaynak: BCA, 490.01, 13.10, 9.10.1929

EK-39: Zekât ve fitrenin Türk Tayyare Cemiyeti tarafından toplanması için camilerde halka nasihatte bulunulmasına dair yazı.

T. Ta. C.
KONYA ŞUBESİ

Sayı
463

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Konya, 27/ II/19 34

Müfti efendi hazretlerine

Konya

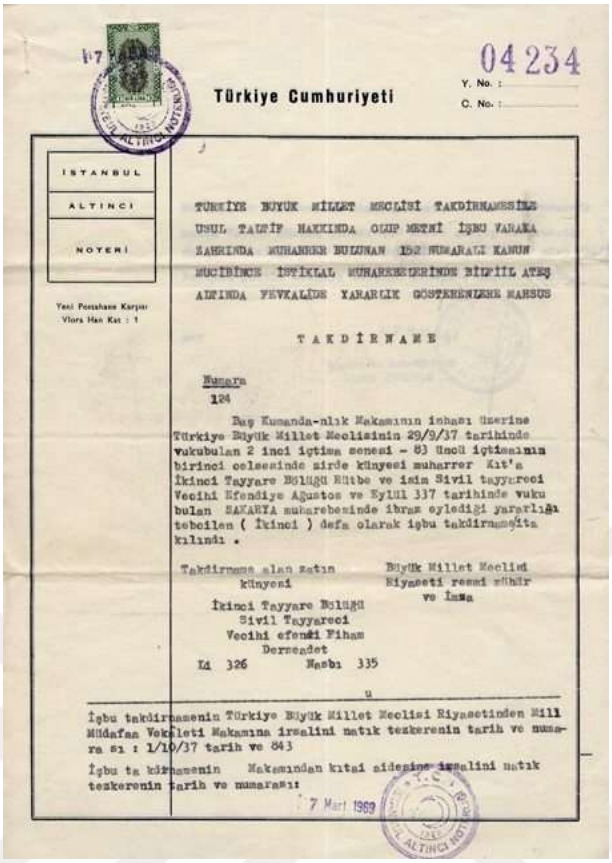
Zekat ve fitrenin Tayyare , Hilâliahmer ve himayeietfal cemiyetleri arasında bölüşülmek üzere Tayyare cemiyeti tarafından toplanması ve buiş için yapılması lazım gelen yardımın makamı alinizden rica edilmesi umumi merkezimiz riyasetinin emirleri iktizasından bulunduğundan lütfen camilerde ki nasihatler arasında bunun da halka söylenmesi hususunun vaizlere emir buyurulmasını diler sonsuz saygılarımı sunarım ef.

Reis

051 V42 12 101 19

Kaynak: BCA, 51.0.0.0, 12.101.19, 27.11.1934

EK-40: Vecihi Bey'e (Hürkuş) Sakarya Muharebesi'nden sonra verilen Takdirname

Türkiye Cumhuriyeti

04 234

Y. No. :
C. No. :

İSTANBUL
ALTINCI
NOTERİ

Yeni Postahane Karşısı
Vlora Han Kat : 1

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TAKDİRNAMESİNİN USUL TANZİP HAKKINDA OLUP METNİ İŞBU VARAKA ZARFINDA MUHARREN BULUNAN 152 NUMARALI KANUN MUCİBİNCE İSTİKLAL MUHARREBELERİNDE BİZZİL ATEŞ ALTINDA FEVKALÂDE YARARLIK GÖSTERENLERE MAHSUS

TAKDİRNAME

Numara
124

Baş Kumanda-nlık Makamının inhası üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisinin 29/9/37 tarihinde vukubulan 2 inci içtima senesi - 83 üncü içtimaının birinci celsesinde sirde künyesi muharrer Kıt'a İkinci Tayyare Bölüğü Rütbe ve isim Sivil tayyareci Vecihi Efendiye Ağustos ve Eylül 337 tarihinde vuku bulan SAKARYA muharebesinde ibraz eylediği yararlığa tebeilen (İkinci) defa olarak işbu takdirnameyle ita kılındı .

Takdirname alan zatın künyesi

İkinci Tayyare Bölüğü
Sivil Tayyareci
Vecihi efendi Fiham
Derseadet
Kı 326 Nasbı 335

Büyük Millet Meclisi Riyaseti resmi mühür ve İmza

İşbu takdirnamenin Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetinden Milli Müdafaa Vekâleti Makamına irsalini natık tezkerenin tarih ve numara sı : 1/10/37 tarih ve 843

İşbu takdirnamenin Makamından kıtai aidesine irsalini natık tezkerenin tarih ve numarası:

7 Mart 1969

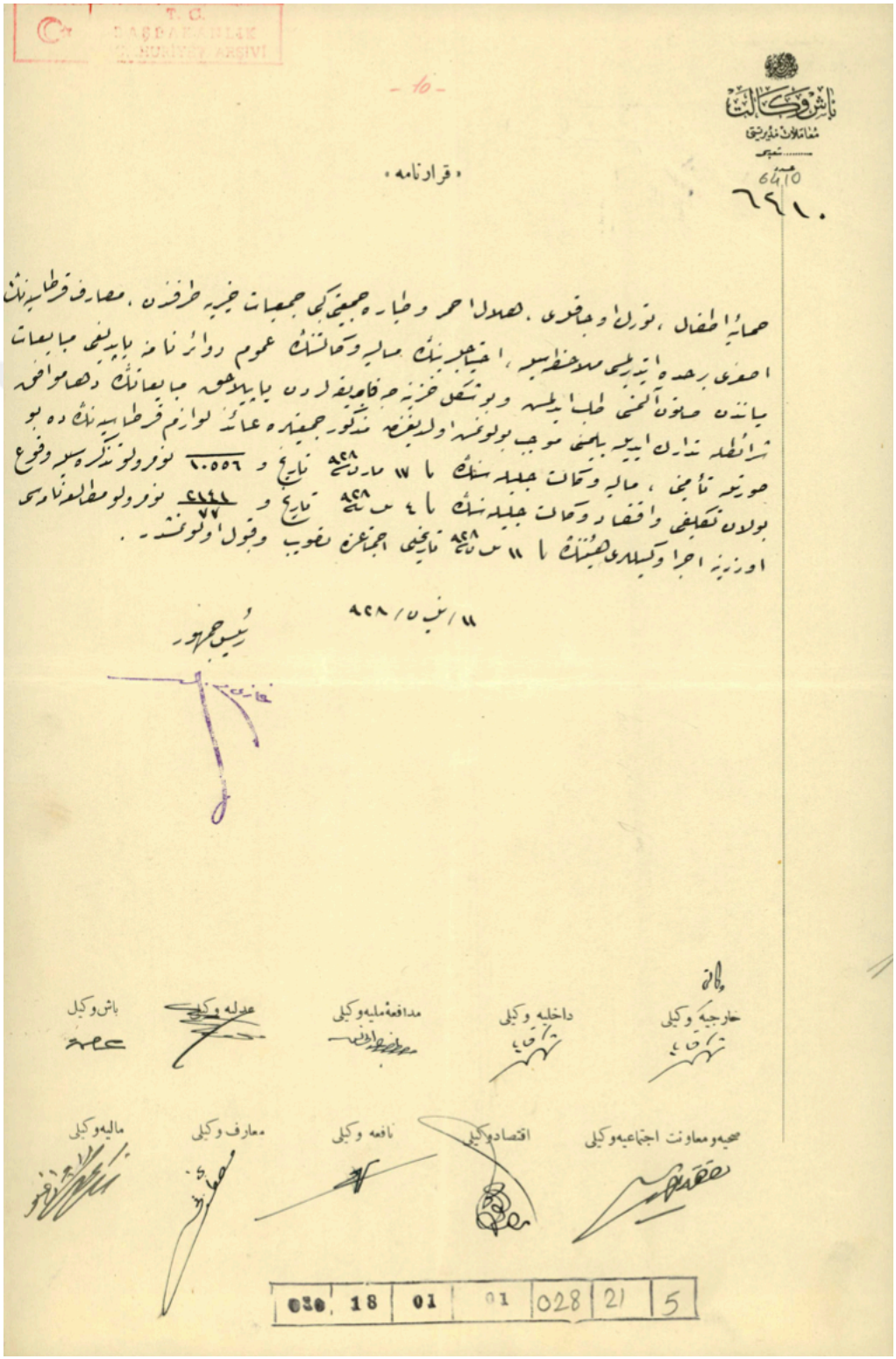
Kaynak: (Çevrimiçi) https://tayyarecivecihi.com/vecihi-hurkus/madalya-ve-takdirnameleri/ 15.12.2023

EK-41: 1928'de Galatasaray ile Fenerbahçe arasındaki özel maç teklifinde ödül olarak konulan Gazi Büstü.

Kaynak: Türk Hava Mecmuası, S.50, 15 Haziran 1928, s.675

EK-42: Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer, Türk Ocakları ve Tayyare Cemiyeti gibi hayır derneklerinin kırtasiye masrafları ve satın almalarının Maliye Vekaleti daireleri gibi yapılmasına dair karar

Kaynak: BCA, 30.18.1.1, 28.21.5, 11.04.1928

EK-43: 25 Mayıs 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan Türk Tayyare Cemiyeti'nin 6. Kongresi ile ilgili haber

Hayat Ansiklopedisi 80 inci cüzü çıktı

Cumhuriyet

Gazetemiz bugün 16 sahifedir

Onbirinci yıl sayı: 3959 — İSTANBUL - CAĞALOĞLU — Cumartesi 25 Mayıs 1935

"Türkiyenin müdafaa kuvveti barış için faydalı olabilir,,

Şanlı sancağımız şeref direğine çekiliyor

Maruf bilginimiz Fatinin buluşları

Fransız Fen Akademisi tezi tetkik ediyor

Rasatane Müdürü Fatin (Astronomi - İlmi heyet) in 18.000 sene evvel Hatay Türkleri tarafından bulunmuş olduğuna dair Fransız Fen Akademisine son derece ehemmiyetli bir tez tevdi etmiştir. Fransız Akademisi birçok vesaika istinad eden bu tezi dikkatle tetkik etmektedir. Maruf âlimimiz istinad ettiği vesika maruf heyetşinasların Kopernig, Galile gibi ilmi heyetle meşgul olmuş olanların eserlerine de istinad etmektedir.

Rasatane Müdürü Fatin

Muharrir keşiflerinden bahsederken bunları bulmak hususunda eski Türklerin ve bilhassa Hataylıların eserlerinden istifade ettiğini yazmaktadırlar.

Bu eserler Dil Tetkik Heyetinin iddialarını teyid ve isbat edecek vesikalardır.

Atatürk spor bayramı heyecanla kutlulandı

Cumhuriyet abidesine çelenkler kondu, Fener stadında muhtelif müsabakalar yapıldı

Fener-G.Saray muhteliti 3 - 2 yenildi

Türk sporculuğu dün en heyecanlı günlerinden birini yaşamıştır.

Büyük Önder Atatürkün adına i - zafe edilen büyük spor bayramında, sporcu gençlik Büyük Şefe karşı olan muhabbet ve hürmetini candan ihtar etmiş, bugünü en büyük bir bayram olarak kutlulamıştır.

Atatürkün büyük adı için dün yapılan bayram ve merasim öğleden evvel ve sonra olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. Öğleden evvelki merasime iştirak edecek sporcular, saat 10,30 da Güneş kulübü önünde toplanmışlar ve merasime oradan başlamışlardır.

Eski sporcularımızdan İlhaminin kumandasile hazır olan kulüb heyetleri ve üzeller şehir mıntıkasının çaldığı bir marşla yürüyüşe başlamışlardır. Kulüb he-

(Arkası 10 uncu sahifede)

Ulusun Hayatı Havadadır

Dün Ankarada Türk Tayyare cemiyeti, yeni adile «Türk Hava kurumu» kurultayı toplandı. Bu kurum, cumhuriyetin en kutlu müesseselerinden biridir. Birkaç ay evvel kuruluşunun onuncu yıldönümünü görmüş olan cemiyet, 57 ilbaylık ile 412 kazada şubeler açmış, on senede 50.000.000 lira toplamış, üyeleri 120.000 kişiyi bulmuştu. Topladığı paranın yüksekliğini tebrik ve takdirle kabul etmekle beraber, 17 milyon nüfuslu Türkiyede yalnız 120.000 kişinin cemiyete aza olmasını az buluyoruz. Ulusun, en az beşte birinin bu kuruma üye olması gerekti. Bu üç buçuk milyon Türk ayda üstüste beşer kuruş vermeliydi. Türk Tayyare cemiyeti yalnız bu beşer kuruştan yılda iki milyon lira toplardı. Öteki kaynaklardan aldığı yekünlar da buna eklenince 10 senede toplanan 50 milyon lira belki bir katına yakın fazlalaşmış olurdu. Türk Hava kurumunun bu sonuçu bundan sonra elde etmeğe muvaffak olmasını dileriz. Çünkü havacılığımızı büyütmeğe, genişletmeğe, kuvvetlendirmeğe büyük ihtiyacımız vardır.

Her ulus gibi biz de, yarının savaşında ilk tehlikenin ve en büyük tehlikenin havalardan geleceğini biliyoruz.

Bütün askeriler, saldırım için de, korunma için de, en çok tayyare filolarına ve hava ordularına güveniyorlar.

İnsan zekâsının en kudretli icadı olan tayyare zaman, mesafe, hudud, telörgü, kale tanımaz; kilometreleri yutar, sıkışınca bulutların üstüne yükselerek - eski bir tabirle arşı âlâya çıkarak - gelir; yakar, yıkar, parçalar, zehirler ve sonra çıkıp gider.

Tayyareye karşı en iyi silâh genç tayyaredir. Düşman hava filolarını hava filolarile karşılamaktan, onun yaptıklarına misilile mukabele etmekten başka çare yoktur. Bize karşı fena düşünceler besliyen bir devlet, bilirse ki hava ordumuz, göklerimizde kendi tayyarelerine temezzüh yaptırmıyacaktır, kolay kolay üstümüze saldırmıya cesaret edemez. Düşman, kendi yaptıklarının cezasız kalmıyacağını, yakıştığı yıktığı şehirlerimize mukabil, kendi şehirlerinin de yıkılacağına, parçalandığı, zehirlediği kadınlarımıza; çocuklarımıza ve ihtiyarlarımıza bedel kendi kadınlarının, çocuklarının ve ihtiyarlarının da aynı akibete uğrıyacaklarına inan getirirse öyle her istediği

ABİDİN DAVER

(Arkası 2 nci sahifede)

Tayyare Cemiyetinin 6 ncı kongresi dün açıldı

Toplantıyı Başbakan açtı ve çok mühim bir söylevle hava vaziyetimizi ve ihtiyaçlarımızı anlattı

Ankara 24 (Telefonla) — Türk Tayyare Cemiyetinin altıncı Kurultayı bugün saat 14 te Kamutay salonunda toplandı. Başbakan İsmet İnönü tarafından açılan kurultayda bütün vekiller, yüksek komutan (erkânıharbiye) erkânı Partiden, Basın Cemiyetinden, Anadolu ajansından, Muallimler Birliğinden, İdman cemiyetleri iştirakından. Kızılaydan seçilen murahhaslar - la 57 vilâyetten gelen delegeler, birçok dinleyiciler bulundu. Alkışlar arasında İsmet İnönü bütün yurddaşlara bellemesi lâzım gelen çok değerli söylevini verdi. Bu söylevin her kelimesi bütün yurddaşların ibret ve dikkat gözünü çekecek kudrette içten ve tesirli idi.

Hava tehlikesi karşısındaki durumumuzu bütün açıklığı ile ortaya koyan İsmet İnönü, tutulması gerekli yolu da en yüksek kürsüden ve en bilgili ağızdan bütün yurda bildirdi.

Başbakanın söylevi

«Arkadaşlar!

Türk Hava kurumunun altıncı kongresini bütün dünyanın hava teşkilâtı üzerinde hususi bir alâka gösterdiği günlerde açıyoruz. Hava tehlikesi, hava teşkilâtı bugün arsulusal siyasanın mihverini teşkil eden en önemli ve en değerli bir konu halini almıştır. Türk Hava kurumunun sayın ve çok çalışkan başkanı bu teşkilâtın birçok senedenberi bu memlekete ettiği hizmeti size rakamlarla ifade edecektir. Çok memnun olacaksınız. Anlıyacaksınız ki, sekiz on sene içinde memleketin ha-

(Arkası 11 inci sahifede)

Yunanistanda seçim mücadelesi

Seçim günü bir hafta daha geri bırakılacak

Fakat muhalif partilerin buna rağmen seçime girmemek kararında ısrar edecekleri zannolunuyor

Atina 24 (Telefonla) — Başbakan Çaldaris bugün verdiği beyanatta muhaliflerin girmeleri için seçim gününün bir hafta daha geriye bırakılabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine muhalif partiler toplanarak yeniden bir karar vereceklerdir.

Seçim işlerinde büyük bir kararsızlık vardır. Perde arkasında birçok seçim pazarlıkları yapıldığı zannı hâsıl olmaktadır.

Bu karışıklığın memleketin normal halini bulmasına mâni teşkil ettiği görülüyor. Dahili vaziyeti iyi bilen mehafil «bütünüyle kararlarından istediği kadar rizasızlık gösterilmiş olursa olsun muhalifler seçime gene girmiyeceklerdir» demektedirler.

Muhaliflerin kararı ve Başbakan

Atina 24 (Husust) — Muhaliflerin seçime girmemek kararları üzerine Başbakan M. Çaldaris gazetecilere verdiği diyevde «muhalifler bu hareketlerile memleketin normal vaziyete gelmesi için hükümetin sarfettiği mesaiye karşı gelmektedirler» demiştir.

General Kondilisin söylevi

Atina 24 (Husust) — General Kondilis pazar sabahı uçakla Selânikte gidip seçim söylevlerinden ilkini orada söyliyecektir. Kondilis söylevinde hükümetin programını anlatacaktır.

Yeni divanharb kararları

Atina 24 (Husust) — Girid asilerini muhakeme eden Sudadaki divanharb suçlulardan on kişiye yirmi seneden ile beş sene arasında muhtelif müddetlerle hapis cezası vermiştir.

General Katehakis beraet etmiştir.

Yunan muhalif parti liderlerinden M. Kafandaris M. Papanastasiu

Habeş meselesinin halli Musolininin elinde

Cenevredeki Laval - Eden - Aloizi görüşmelerinde yeni uzlaşma formülleri bulundu

Cenevre 24 (A.A.) — İtalyan - Habeş anlaşmazlığı muhtelif delegelikleri meşgul etmektedir. Genelce düşünülüşüne göre bu meselenin halli M. Musolininin elindedir.

Cenevre 24 (A.A.) — Dün akşam, Roma ve Adisababa hükümetlerinin bir uzlaşma formülü verilmiştir. Cevablar yakında beklenmektedir.

Dün öğleden sonra M. Laval, Eden, Aloizi ve Habeş delegeleri arasında yapılan konuşma İtalya - Habeş anlaşmazlığında bir uzlaşmıya varılabile ceği ümidini uyandırmıştır.

Cenevre 24 (A.A.) — Bu sabahki Laval - Eden - Aloizi konuşması bir uzlaşma ile neticelenmiştir. Uluslar Kurumu üyesi sıfatile İngiltere tarafından konulan şartları İtalya henüz kabul etmemiştir. Maamafih, durum, daha çok ümid vermektedir.

Konuşmadan sonra M. Laval bir anlaşmıya varılacağını söylemiştir.

(Arkası 12 nci sahifede)

KENDİ KENDİMİZİ TENKİD

Balık gıdası

İnsan zahmet çekmeyor bazan. Şu bizim Balıkçılık Enstitüsü yapıldı yapılalı aradan be şalın yıl geçtiği halde şimdiye kadar bu san'atin memlekete ne yollarda mal edilebileceğine dair henüz bir eser, bir allâmet ve bir işaret görmedik. Enstitünün çalışmakta olacağını şüphesiz zanyoruz. Anlaşılan bu iş, araştırılıp sıralanmaktan başka işlere göre daha çok zaman istiyen bir iş te onun için hâlâ her hangi bir sonuçla karşılaşmamış bulunuyoruz.

Acaba araşırda bari bir aksuriyum vücude getirmek için neler yapılacağı olsun saptalamıyor mu (tesbit olunuyor mu)?

Her taraftı balık dolu denizlerle çevrili ve hara bölüğünün büyük küçük bütün sularında da türlü çeşid balıklar bulunan bir memleketin bir deniz hayvanları havuzu demek olan akvaryuma malik olmaması gerçekten çok büyük bir eksikliktir. Bunları yapalım ki balığın büyük gıda hazneri ve kocaman bir zenginlik kaynağı olduğu hakkında ulusun fikirleri açılsın, ve ülkede bu işe alışkanlık çoğaltılmış bulunsun.

Bugün

5 incide: Aile mahkemesi.
6-ncıda: Hikâye, Venizelos tefrikası.
7 ncide: Tabiatin yarattığı garib mahlûklar.
8-incide: Atatürk spor bayramına aid resimler.
9 uncudar: Sinema sahifesi.

Istanbula gelirken Dış Bakanı olan gazeteci!

Dün şehrimize Cenubi Amerikalı ve İspanyalı gazeteciler geldi. Yarın Ankaraya gidiyorlar

Misafir gazeteciler vapurun güvertesinde

Cenubi Amerika ve İspanyol gazetelerini temsil eden sekiz kişilik bir gazeteci grupu dün Peleş vapurile Köstenceden İstanbula gelmişlerdir. Matbuat Umum Müdürlüğünün misafiri bulunan gazetecileri Galata rıhtımında Matbuat Umum Müdürlüğü namına İstanbul mümessili karşılamıştır. Cenubi Amerikanın en büyük

(Arkası 2 nci sahifede)

Kaynak: Cumhuriyet, 25 Mayıs 1935, s.1.

EK-44: 12 Mayıs 1931 tarihli Son Posta gazetesinde çıkan "Tayyareci Vecihi Beyle Hasbihal" başlıklı haber

TELEFON: MÜDÜRLÜK — 20203
NUSHASI HER YERDE 5 Ku.
12 Mayıs 1931 SALI No. 284

Son Posta

İDARE: İSTANBUL NURUOSMANİYE ŞEREF SOKAĞI HERGÜN NEŞROLUNUR

SON POSTA Halkın gördüğü Halk bununla görür.
SON POSTA Halkın kulağıdır Halk bununla işitir.
SON POSTA Halkın dilidir Halk bununla söyler.

İKİNCİ TABİ: Tayyare Piyankosunun Dördüncü Keşidesine Bugün Başlanıldı

(KAZANAN NUMARALARI YEDİNCİ SAYFAMIZDA BULACAKSINIZ.)

Kongrede Gazi Hz. nin Nutku

Tenkit İcap Eden Noktalarda Müsamaha Edilmemelidir

Ankara, 10 (A. A.) — Halk Fırkasının Üçüncü Büyük Kongresi bugün saat 14 buçukta toplanmıştır. Reisi Umumi Gazi Mustafa Kemal Hz. Kongreyi atideki nutuklarile açtılar:

Efendiler,

C. H. Fırkasının Üçüncü Büyük Kongresini açıyorum. Bu münasebetle fırkamızın muhterem murahhaslarını hürmetle selâmlarken duyduğum heyecanı ve saadetin büyüklüğünü hayecanla arzedeyim.

Arkadaşlar:

Birinci Umumi Kongremiz bundan 12 sene evvel Sivasta bir mektep dersanesinde yapılmıştı. Oraya gelen murahhaslar türlü takipler altında birçok müşküllerle karşılaşmışlardı. Müzakerele-

[Devamı Üncü sayfamızda]

Kongrede İsmet Paşanın okuduğu Fırka Umumi Riyaset beyannamesi 3 üncü sayfamızda

Tayyareci Vecihi Beyle Hasbihal

Çekler Tayyareciliği Çok İlerletmişlerdir

Vecihi Bey Ankaraya Gidiyor

Vecihi B. Sofyada, Bulgar tayyarecilerile beraber

Tayyareci Vecihi B. Prağdan memleketimize döndü. Bu kıymetli zatımızın yaptığı tayyarenin muayene neticesinde ... edildiğini ilk haber veren SON POSTA, Vecihinin ... faaliyetlerinden karilerini ... etmekle de mükellefti... bu hususta bir muhar... kendisile görüşmüştür. ... B. Prağdan yine kendi ... ile uçarak (21) saat ... dakikada gelmiştir. ge... da Prağ - Laypciğ - Viya... - Beograt - Sofya ve ... uğramıştır. Bu me... (2500) kilometredir. Çekoslovakyada epeyce zaman kalan Vecihi Beye göre Çek tayyareciliği diğer memleketlerle rekabet edecek kadar terakki etmiştir.

Bu terakki, bilhassa küçük kuvvetli, fakat birkaç motörlü tayyareler de göze çarpmaktadır. Çekler, kısa hatlardan mürekkep vâsi bir nakliyat şebekesi vücuda getirmişlerdir.

Çekoslovakyada tayyare işleri, nafıa (13) üncü daireye raptedilmiştir.

Son defa inşa ettikleri bir tayyare ile Prağ - Moskova

(Devamı 3 üncü sayfada)

İktısadî Vaziyet İçin Yeni Çareler Düşünülüyor..

1- Hariçten Borç Almak, 2- Kooperatifçiliğe Kuvvet Vermek..

İki Fikrin De Mümkün Olan Ve Olmıyan Tarafları Var

Ankara, 11 (H. M) — Hükümetin programını okuduğunuz zaman bugün en büyük ehemmiyeti dahili ve harici siyasetten ziyade iktısadî vaziyetin ıslahına verdiğini görmüşsünüzdür. Hükümet en büyük dikkatini bu sahaya atfetmekte haksız değildi. Filhakika vaziyet şudur:

1 — Harici ve dahili muhtelif sebeplerin birleşmesi neticesinde mahsulün kıymeti düşmüştür.

2 — Ticari muamelâta büyük durgunluk gelmiştir.

3 — Binnetice hükümetin varidatı da azalmıştır.

4 — Vergiler halka fazla ağır geldiği için eksiltilecek, bundan dolayı hükümet varidatı biraz daha azalacaktır.

Son tesis edilenlerden Adoğüme kooperatifi

Şu halde hükümet bir taraftan kendi makanizmesini yürütmek, diğer taraftan nafıa sahasında başladığı işlere devam edebilmek için mutlaka paraya muhtaçtır, aynı zamanda da bu parayı halkı yıpratmadan bulmak mecburiyetindedir. Bundan sonra da milleti iktısadî sahada refaha kavuşturmak vazifesile mükelleftir.

Bugün herkesin ağzında şu sual vardır:

— Hükümet bu işi nasıl başaracak? Bu vaziyet karşısında İsmet Paşa kabinesinin hali cidden müşkül bir mudele önünde bulunduğuna kanaat edebilirsiniz.

(Devamı 6 ıncı sayfada)

Suzan Hanım Ankarada Yakalandı

İzmirdeki dedikodulu rezaletten sonra yeğeni Fadıl Beyile şehrimize kaçan Suzan Hanım burada Eyüpte Necip Bey isminde bir hısmının evine saklanmış, cumartesi günü de Ankaraya gitmiştir. Necip Bey, Suzan Hanımın birkaç güne kadar Ankaradan dönerek Fasta kocası M. Gi'nin yanına gideceğini söylemiştir.

Soldan Hidayet, Suzan, Nazmiye Hanımlarla Fadıl Bey

İzmir, 11 (Hususi)— Suzan Hanımın Ankara da yakalandığı buraya bildirilmiştir.

[Devamı 4 üncü sayfada]

Abdülkadir Kemali Kitap Bastırmış, Zengin Olmuş..

Adana, 11 (Hususi) — Suriyede bulunan Abdülkadir Kemalinin Halepte (Allah yok mu?) isminde bir kitap bastırdığı ve on beş gün içinde (50) bin satıldığı, bu yüzden hayli zengin olduğu söyleniyor.

Yeni Romanımız

GAZETECİ Altın Peşinde

Yarından itibaren SON POSTA'da hergün bu serlâvha altında hoşunuza gidecek bir yazı bulacaksınız...

Bu yazı size para kazanmak için değil, fakat başkalarının nasıl kazandıklarını görmek ve anlatmak için tahlikeli bir hayata atılan bir gazetecinin başından geçenleri anlatacaktır.

Karilerimize temin ediyoruz: Bu yazı hergün sabırsızlıkla beklenecektir.

Mazhar Osman B.

Cuma Günü Mühimce Bir Kaza Geçirdi, Başından Yaralandı

Doktor Mazhar Osman B. Cuma günü mühim bir otomobil kazası geçirmiştir. Mazhar Osman B. bir otomobille Bomonti caddesinden Boğaziçine giderken bir sokaktan çıkan bir taş arabasının oku birdenbire otomobilin yan tarafına vurmuş, otomobilin camları ve kapısı parçalanarak ok öbür taraftan çıkmıştır. Parçalanan camlar, Mazhar Osman Beyin yüzünü ve kulağını yaralamıştır.

[Devamı 6 ıncı sayfamızda]

Mazhar Osman bey

Pendik Hattında Otobüs Rekabeti

Otobüs Şoförü — Başvekil Paşamızın kulağı çınlasın! Şimendifer siyasetine duman attırıyoruz!

Kaynak: Son Posta, 12 Mayıs 1931, s.1.

EK-45: 9 Temmuz 1929 tarihli Milliyet gazetesinde çıkan *"Türkiye Tayyare Cemiyeti tarafından Tayyare Mühendisliği tahsil etmek için 1929 senesi Avrupa'ya gönderilecek talebelere mahsus şartname"* başlıklı haber

9 TEMMUZ 1929 — Milliyet — BİR RESİM

Dün Darülfünun gençliği Türkocağında toplandılar ve bazı matbuatta milli şair ve nasirlerimizden bazıları aleyhine yapılan neşriyatı protesto ettiler

Dün Balkan talebe kongresi [illegible] ve 20 mora has[illegible] ile terk etti

DOLCA

DOLCA nedir? DOLCA, NESTLE Şirketinin TÜRKİYE Fabrikasında imal ettiği yeni SÜTLÜ çikolatadır. DOLCA nın iki cinsi vardır. Biri yalnız sütlü (Turuncu etiketli) diğeri de sütlü ve fındıklı olup (Mor etiketli) dir. Fevkalâde lezzetli ve ucuz olan bu çikolata ile NESTLE Şirketinin BÜTÜN zengin MÜSABAKALARINA iştirak edilir.

Türkiye Tayyare Cemiyeti tarafından Tayyare Mühendisliği tahsil etmek üzere 929 senesi Avrupaya gönderilecek talebelere mahsus şartname :

1 - Müsabaka imtihanına kabul için esas şartlar şunlardır.
a - Türk olmak ve medeni haklara sahip olmak.
b - Yaşı en yediden küçük ve yirmi beşten büyük olmamak.
c - Ahvali sıhhiyesinin Avrupa (Fransa ve Almanya) iklimlerinde nazari ve amelî tahsil ve tetebbua müsait ve her türlü ifsl ve emrazdan salim bulunduğu mutahassıslarca tamam bir hastane heyeti sıhhiyesinin raporiyle tasdik edilmek.
d - Askerlikle ilişiği olmadığına dair askerlik şubesinden vesika ibraz etmek.
e - Tahsilinin bitiminden itibaren beş sene müddetle Tayyare Cemiyetinin emrinde ve Cemiyetin takdir edeceği maaş mukabilinde ve Cemiyetçe ve ya Cemiyetin hendilerini emrine tevdi edeceği makam tarafından tayin edilecek mahal ve vazifede çalışmağı usulü kanunlar dairesinde taahhüt eylemek.
f - Talebelik müddeti zarfında, Cemiyetin Avrupadaki talebelerine mahsus olan talimatnamesine riayet sizliği yüzünden talebelikten kaydı terkin edildiği veya tahsilinin bitiminde bâlâda (E) fıkrasında muharrer olan taahhüdü ifa eylemediği takdirde Türk Tayyare Cemiyetinin kendisi için ihtiyar eylediği bilûmum masrafları kanunî meramına hacet kalmaksızın derhal ve defaten tediye edeceğine dair Nezdinden musaddak ve müteselsil kefalet usuliyle tanzim edilmiş bir kefaletname ibraz eylemek. (Bu kefalet name yalnız talebeliğe kabul edilen lerden istenir ve Avrupaya sevkiyatından evel Cemiyete tevdi edilmiş bulunur).
g - Darülfünun riyaziye şubesinden veya yüksek Mühendis mektebinin birinci veya son devresinden mezun bulunmak (resmî liselerin fen kısımından aliyülâlâ derecede sahadetname alanlarla buna müsadi tahsil gördüklerini müteber vesikalarla isbat edenler de müsabakaya kabul olunurlar. Ancak yüksek tahsil görenlerden müsabakada kazanmış olanlar lise-mezunlarına tercih edilirler.)
Hatırat - Talibin evlenmiş bulunmaması tercih olunur.
2 - Müsabaka imtihanına 15 Ağustos 929 tarihinde İstanbul Tayyare Cemiyeti binasında başlanacak ve aşağıdaki ilân ve fenlerden tahriri olarak icra edilecektir. İmtihanlar bir hafta nihayet on gün zarfında bitirilecektir. . .
Darülfünun riyaziye şubesi ve yüksek mühendis mektebi birinci ve son devre mezunları için . . . .
Alî riyaziye. (cebir dâhil, tamamî rectafiyalî hesap).
Tahlîli hendese.
Riyazî mühaniki.
Hikmeti tabiiyye.
Kimya.
Umûmî heyet.
Resim. (hattî ve menazırî)
Türkçe.
Fransızca veya Almanca. (talip dâhilinden birini tercih eder)
Lâzımlarsa fen kısmı alîyülâlâ mezunlarının bu maddeleri tahsil görenlere aid . . . .
Adlî riyaziye. (cebir ve müteemmimatı, teâdüliyat)
Mesaha ve müteemmim hendese.
Müsabaka imtihanında kabul edilecek talebelerden bir heyet müvacehesinde yapılacak olan bu imtihanlar neticesinde en çok muvaffakiyet gösterenlerden birincî maddenin (g) fıkrası da nazarı itibara alınarak Cemiyetin ihtiyacı nispetinde seçilip talebeliğe kabul edilen ve Avrupaya sevkı takarrür edenlere Türk Tayyare Cemiyeti tarafından yazılı fedakârlıkları yapılacaktır.
a - Bütün teşrinisaniyle iki kat elbise, bir palto ve bir pardesü, üçer kat çamaşır, ayakkabı ve şapka yol masrafları.
b - Tahsil masrafları haricî olarak tahsile gönderileceği müessesenin derecesine ve tahsil müddetindeki kıdemine göre (85) dolardan (150) dolara kadar maaş.
c - Tahsilini muvaffakiyetle bitirip Türkiyeye avdetinde Tayyare Cemiyeti tarafından gösterilecek yerde istihdam edildiği müddetçe ihtisas ve kabiliyeti derecesine göre alacağı maaş.
d - Tahsili müteakip Cemiyetin kendi arzu ve kararı dairesinde Avrupa mümessiliği ve fabrikalarında tetkik ve tetebbüata memur edeceği talebelerden üç Avrupa hükümetinin tayyare mühendisliği imtihanında ihtisas, ihtira sahibi bulundukları tasdik edilecekleri defaten beş bin lira mükâfat verilecektir.
4 - Müsabakaya girmek istiyenler istidalarını - yakınlığına göre - İstanbul, İzmir, Bursa, Eskişehir, Edirne, Balıkesir, Konya, Adana, Samsun, Trabzon Tayyare Cemiyeti şubelerine ve Ankarada Cemiyetin Umumî merkezine en geç 25 Temmuz 929 tarihine kadar vermiş ve istidalarına aşağıdaki evrak ve vesikaları da raptetmiş bulunmalıdırlar.
a - Şahadetname (bu sene mezunlarından şahadetnameleri henüz ellerine verilmiyenler, birinci maddenin (g) fıkrasındaki şeraiti hâiz olduklarına dair mektep idarelerinden musaddak hâreket vesika ibraz ederler. Bu vesikaların bilâhara şahadetnamenin asıl ile değiştirilmesi şarttır.)
b - Nüfus teskeresi veya bu mahiyette tasdikli mürahhas hâvi müteber hüviyet cüzdanı.
c - Bir son bulunduğu hizmet hakkında salâhiyettar makamın ve ayrıca Polis idaresinin hâl ve sıhhat (bu sene bir mektepten imtihal suretiyle gelenler için hizmet hâlenî hal vesikasına lüzum yoktur.)
d - Birinci maddenin (d) fıkrasına göre askerlik vesikası.
e - Talîplerin tıbbî müayeneleri müracaat ettikleri Tayyare Cemiyeti şubeleri tarafından, sevkedilecekleri müsabakaları tamam bir heyeti tıbbiyye marifetiyle yapılıp evraklarına raptedilecektir.
5 - Talîplerin imtihana gidiş masrafları ve muvaffak olmadıkları takdirde avdetlerine dönüş masrafları kendilerine aittir.
6 - Daha fazla tahsilât almak istiyenler dördüncü maddede yazılı Tayyare Cemiyeti şubelerinde ve Ankara ile civarında bulunanlar Cemiyetin Umumî merkezine müracaat etmeliderler.
7 - Her talip imtihan tarihinden en geç üç gün evvel İstanbula gelmiş ve İstanbul Tayyare Cemiyeti şubesine evrakını tevdi etmiş bulunmalıdır.

PARKER DUOFOLD
mürekkepli kaleminin ucu yalnız 31 ameliye ihtiyaç hissetmiştir.

25 senelik daimî bir istimalden sonra bu uçta hiç bir eskilik eseri yoktur.

PARKER DUOFOLD dünyanın en meşhur mürekkepli kalemidir. Parker için 31 ihtira beratı istihsal edilmiş ve 17 milyon şahıs Parker kalemini istimal eylemektedir. Alemşümul şöhreti imalinde gösterilen itina ve kullanılan kıymetli mevadda medyundur. Parker Duofoldun yalnız ucunun 31 muhtelif ameleye ihtiyacı vardır. Sair mürekkepli kalemlerin tamamının imali bu rakkamın nısfına bile ihtiyacı yoktur. Parker Duofoldun randemanı diğerlerinkine kabili kıyas değildir. Basmadan sırf teması ile yazmak imkânını bahşeder. Elinizin her hangi bir gayretini esirgeyin. Parmaklarınızı sıkmak beyhude bir zahmettir. Osmirîdium denilen bir maddeden mamul ucu yazınıza uygun gelir ve mürekkep kolaylık ve intizamla akar. Kırtasiyecilerde Parker Duofoldun muhtelif renkli çeşitlerini göstertiniz ve bir tecrübesini yapınız.

Dört cinsinin fiatı:
15 Lira — 17 Lira 50 Kr. — 10 Lira — 12 Lira 50 Kr.

Parker Duofold

Mahalli müracaat: İstanbul DİELMANN ve BİLL müessesesi.

Avusturya fabrikaları hesabına sandalyeleri umumî satış deposu İstanbulda Karaköy oğlu hanında 46-47 numaralı Joz. N. Aciman telefon İstanbul 2409 Hamiş; aynı depoda enva' çeşit perde ve döşemelik kadife hare ve fantezi kumaşlar, müteneviî sitar, perde müstesi, tül kutnu perde, örtüler, muşamba örtüleri, puf, konsol masalı pikinç ve lake karyolalar ile pofuk karyolaları fabrika fiatına satılmaktadır. Fiat mukabilinde Hanıda mevcut vardır.

ROBERT KOLEC

Kimyaker
Dr. Cevat Tahsin
Su, Un, Yağ, Sabun, Şeker, Kan, Kuzurat, Mani ve saire [illegible] nin tahlilleri yapılır.
Divan Yolu Büyük Yurdu altında Telefon İstanbul 1332

Dr. İhsan Sami
Gonokok Aşısı
Beloğukluğu ve ihtilâtına karşı pek tesirli ve taze aşılar. Divanyolu Sultan Mahmut türbesi karşısında No. 189

ARSENOFERATOS
Gerek-bastalığı müzmin, gerek fazla çalışmaktan mütevellit takrîdlerin karşı gayet müessirdir.
Eczanelerin soğa depolarında bulunur.

Fotoğraf levazımatınızı aldığınız mağazadan isteyiniz.

İstanbul İkinci Ticaret mahkemesinden:
Çiçek Pazarında Fındıklıyan hanı tahtında müflis Abbas Hilmi efendi dükkânındaki kırtasiye eşyası bilmüzayede satılacağından talip olanların 15 Temmuz 929 - Pazartesi ve müteakip günlerde saat on altıda merkezi mağazada hazır bulunmaları ilânına ilân olunur.

Duhna yalnız
KODAK
fotoğraf makinalarıyle filimlerini kullanmak menfaatiniz icabatındandır.

FLİTOKS
BİL UMUM HAŞERATI ÖLDÜRÜR
Kokusu sıhhî ve latiftir

Klişe imal edenlere ilân
Zonguldakta Yüksek maden mühendisi mektebi işin mükemmel klişe imaliyeti 19-6-929 tarihinden itibaren bir mah müddetle münakasaya konulmuştur. Şeraitini anlamak isteyenlerin İstanbul Şehremaneti civarında Maden müstakbel mühendisliğine ve Zonguldaktu mektep müdüriyetine müracaat eylemeleri ilân olunur.

İstanbul esnaf bankasından:
15 Temmuz 929 tarihinden itibaren Bankamız tarafından [illegible] senesi hissei temettüünün tevziine başlanacağından keyfiyet bir darınca malûm olmak üzere ilân olunur.

SAMATYA DENİZ BANYOLARI
Nezaheti fevkaladesile umuma küşat edildi

Gümrükler muhafaza müdürlüğünden
Müdiriyetimiz için 59500 kilo kömür ve 250 çeki odun münakasaya çıkarılmak üzere münakasası alenîyeye Konulmuştur. Münakasa ve ihalât kanunundaki şerait ve evsafı hâiz olan talîplerin münakasa gününden evvel müdiriyetimizdeki şartnamelerine ittilâ hakkı linden sonra münakasa günü olan 29 Temmuz 929 Pazartesi saat 14 te müdiriyetimizde müteşekkil komisyona depozito akçesile müracaatları.

Devlet Matbaası Müdürlüğünden:

150	çeki	odun
3500	kilo	Mangal kömürü
35	ton	Kok kömürü
2	»	Gelpel

Matbaa için mukdar ve evsafı balâda muharrer mahrukat rukası alenîye suretile mübayaa olunacaktır. Talip olanların münakasa günü olan 31 temmuz 929 tarihine müsadif çarşamba günü 16 da teminat akçelerile birlikte matbaada müteşekkil müba komisyonuna ve şartnameyi görmek istiyenlerin de hergün kâtibatine müracaatları ilân olunur.

İspirto ve ispirtolu içkiler inhisarı
idaresi muhasebe kalemi için bilimthan sekizen lira maaşla
Üç efendi alınacaktır
İmtihana dahil olabilmek için ziredeki şerâiti hâiz olmak lâzımdır.
1— Muvazzaf üzerine usulü defteriye açma olmak
2— Ahvali sıhhiyesi hakkında resmî raporu olmak
3— Mekteplerden aldıkları diploma ile etmiş bulunmak

Kaynak: Milliyet, 9 Temmuz 1929, s.6.

EK-46: 19 Mayıs 1929 tarihli Akşam gazetesinde çıkan "Tayyare Piyangosu" ile ilgili haber

Sahife 8 — Akşam — 19 Mayıs 1929

Keşide tarihi 30 Haziran 929 **BÜYÜK** Biletler birer liradır

Eşya Piyankosu

(Biletler Tayyare bayiliklerinde satılır)

Türkocakları Merkez Heyetinin tertip ettiği büyük eşya piyankosu ikramiyeleri

Cinsi	Adet	Fiat	Yekûn LİRA K.
Kapalı 929 modeli 27 katalog Nolu beş kişilik Buik otomobili	1	5000	5000
„ 929 „ Şevrole otomobili	1	2500	2500
Pırlanta pantantif	1	2200	2200
„ küpe	2	1850	3700
Büyük salon halısı	2	900	1800
Yüzük	1	600	600
„	2	500	1000
Pırlanta pantantif	1	400	400
Pilâtin çift kapaklı erkek saati	10	250	2500
„ Kadın kol saati	10	200	2000
Salon takımı	2	1000	2000
İpek seccade	20	250	5000
Halı seccade	80	100	8000
Hereke battaniyesi	50	10	500
„ „	50	15	750
„ „	30	20	600
„ „	20	25	500
„ „	10	30	300
Herekenin fantazi ipekli yastığı	10	10	100
„ „ „ „	10	20	200
„ „ „ „	10	25	250
„ „ „ „	5	30	150
Hereke kumaşından yastık	5	25	125
„ „ „	5	20	100
Herekenin ipekli mendili	200	3	600
Beykoz Fabrikası mamulâtından bavul	20	50	1000
„ „ „ „	20	30	600
„ „ „ mektep çantası	50	5	250
„ „ „ eğer takımı	5	100	500
„ „ „ evrak çantası	5	50	250
„ „ „ „ „	20	20	400
„ „ „ „ „	50	10	500
Esirgeme Derneğile Hilâliahmer sanat evinin Şömen dö tabl, İpekli bluz, yastık, çay takımı, masa örtüsü, ipekli konbinezon, eşarp, çamaşır takımı gibi nefis eşyaları	231		3178 50
Zarif bir oya	1	20	20
El işi bir abajur	1	25	25
Hurdebin	1	25	25
İki parça ceviz sigara kutusu, dokuz parça işlemeli fildişi hanım sigara tabakasile on bir adet gümüş mineli erkek ve kadın sigara tabakası	22	—	450
İçerisi Türk tipi minyatürlerle işlemeli büyük paravana	1	400	400
İki küçük paravana	2	200	400
Gayet musanna çerçeveli minyatür	2	200	400
Hattat Nuri efndi tarafından bronzla yazılmış levha	1	50	50
„ „ „ „ „ „ „	1	50	50
„ „ „ „ „ „ „	1	50	50
„ „ „ „ „ „ „	1	50	50
„ „ „ „ „ „ „	1	25	25
Kütahya cinsi 50 santim tulünde vazo	6	25	150
„ „ 50 „ „ kavanoz	7		71 50
„ „ 40 „ arzında tabak	10	10	100
„ „ 60 „ tulünde vazo	3 çift	60	180
	1,000		50,000 00

Devlet demir yolları ve limanları idarei umumiyesinden

15,5,929 tarihine müsadif çarşanba gününden itibaren Maltepe ile Bostancı arasında (Küçükyalı) namile bir durak açılacaktır.

Banliyö tarifesindeki katarlardan 17/21/37/41/45/ ve 22/26/38/40 ve 44 No katarların mezkûr durakta birer dakida tevakkufla yolcu alacağı muhterem halka ilan olunur.

Aksaray Azmimillî T.A.Ş. Meclisi idaresinden:

Aksaray Azmimillî şirketi Heyeti umumiyesi 20 Haziran 929 tarihine müsadif Perşembe günü saat on dörtte Şirket merkezinde kâin Lokalde sureti adiyede akdi içtima edeceğinden muhterem hissedaranın yevmi mezkûrda teşrifleri ve nizamnamei esasinin 26 ıncı maddesine tevfikan hissedaranın hamil oldukları hisse senetlerini içtima gününe takaddüm eden nihayet on gün zarfında her yerde Ziraat Benkalarına tevdi ile mukabilinde dubûliye varakası makamına kain olmak üzere makbuz almaları reca olunu. Meclisi İdare

Ruznâmei müzakerat berveçhi atidir:

1 — 928 senei hesabiyesi muamelâtı hakkında meclisi idare ve mürakip raporu.

2 — 928 senei hesabiyesi bilânçosiyle kâr ve zarar hesabının tastiki.

3 — 928 senesi temettuu hakkında bir karar ittihazı.

4 — 930 senesi için mürakip intihabı.

5 — Mürakip ücretinin tayini.

6 — 929 senesi için meclisi idare azası hakkı huzurlarının tespiti.

7 — Müstafi Meclisi İdare azası yerine muvakkat aza olarak intihap edilen zevatın tastiki memuriyetleri.

ALTINCI BÜYÜK

TAYYARE PİYANKOSU

5inci keşide 11 Hazirandadır

Büyük ikramiye

50000 Liradır

Ayrıca: 25,000, 15,000, 12,000, 10,000 liralık ikramiyeler ve 10,000 liralık bir mükâfat..

Bu keşidede cem'an **3,900** numara kazanacaktır.

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Sermayesi: tediye edilmiş 4.000.000 Liradır

Umumi müdürlük

ANKARA

Şubeleri

Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Samsun, Adana, Trabzon, Balıkesir, Giresun, Edremit, Ayvalık, Zonguldak, Kayseri, Mersin

Müsait muamelât, Kumbaralar Kasalar

ŞAYET

1 KERE

Kaynak: Akşam, 19 Mayıs 1929, s.8.

EK-47: 27 Ocak 1930 tarihli Vakit gazetesinde çıkan "Hava şehitlerine selam" ile ilgili haber

VAKIT

Bugün 12 sayıfa

Pazartesi 27 1 İkinci kânunsani 1930

Ankaradaki Türk - Yunan müzakeresinin ilk neticeleri...

Kadınlar birliğinin çayı

Türk Kadın birliği tarafından dün Türkuvazda senelik bir çay ziyafeti verilmiştir. Fazla kalabalıktan çok sıcak olan salonun bir köşesinde yerli mallardan küçük bir koleksiyon yapılmıştı. Dansın aralarında güzellik müsabakasının üçüncüsü Nüzhet hanım yerli kumaştan giydiği zarif tuvaletleri teşhir etmiş ve şiddetle alkışlanmıştır. Çay 20 ye kadar sıcak ve kalabalık arasında devam etmiştir.

Resmimiz kadınlar birliğinin çayından bir köşeyi gösteriyor.

Bir kuponu VAKIT in müsabaka kuponu No. 12 kesip saklayınız

Hava şehitlerine selâm

Yurdun semalarında ölen aziz çocuklarımızın hatırasını bugün anacağız

Bugün saat 11 de tayyare [illegible] yapılacaktır.

Bu merasimde askeri ve mülki bütün müesseseler davetli olarak bulunacaklardır. Merasimde şehir namına Sadettin Ferit B. bir nutuk söyliyecektir

Tayyare cemiyeti tarafından hazırlanan ihtifal programından merasime ait olan maddeleri aşağıya yazıyoruz:

1 — Tayyare cemiyeti nizamnamesi mucibince 27 kânunusanide (12) den (13) e kadar bir saat hava faaliyeti tatil olunur.

3 — Toplanma zamanı ve yeri: Saat 10,30 da Fatih tayyare parkında toplanılacaktır.

Toplanacak olanlar: Davetliler, kıtalar, mektepliler, halk.

3 — Merasim geçişine iştirak edeceklerin sırası ve isimleri: Deniz mızıkası, Harbiye, Tıbbiye, Bahriye mektepleri, Kuleli, Halıcıoğlu liseleri, hava gedikli küçük zabit makinist mektebi, Fırka mızıkası, bir piyade taburu, bir süvari bölüğü, bir topçu bataryası, [illegible] diye zabitası müfrezesi, Darüşşafaka, erkek muallim mektepleri izcileri, Feyzi Ati, İstanbul, Kabataş liseleri, kız ve erkek Ameli Hayat mektebi, Galatasaray lisesi izcileri.

4 — Merasim şöyle olacaktır: Saat 11 de Fatih parkı, Beyazıt, Selimiye, Taksim ve Maçkadan atılacak toplarla merasim başlar. Bunun üzerine merasim kumandanı merasimi açar ve merasim yerinde bulunanları; hava şehitlerini ve bütün şehitleri selâmlamıya davet eder.

Bunu müteakip bir borazan tarafından çalınacak (Til) işareti üzerine kıtalar, mektepliler ve zabitler Selâm vaziyeti alır, siviller Şapkalarını çıkarırlar.

Bu anda Fatih parkında, Beyazıt, Galata kulelerinde resmi daire ve müesseselerde ve limanda mevcut gemilerdeki bayraklar yavaş yavaş yarıya kadar indirilir.

Bütün gemiler ve fabrikalar düdüklerini çalarlar. Herkes ve bütün nakliye vasıtaları (tramvay, otomobil, araba.....) hürmet için bir dakika dururlar. Bu vaziyet ve sükûn bir dakika devam eder.

[Alt tarafı 3 üncü sayfamızdadır]

Anadolu oyunları

konservatuvarın çektirdiği film gösterildi

Anadolu oyunlarını ve havalarını toplıyan Konservatuvar heyeti

Konservatuvar heyetinin geçenki Anadolu seyahati esnasında Anadolu oyunlarını ve muhtelif memleket manzaralarını tesbit etmiş olmak için çevirttiği film dün sabah Melek sinemasında gösterilmiştir. Filmin iraesi esnasında muhtelif memleketlere ait oyunlar gösterilirken oranın mahallî oyun havası da çalınmıştır.

Vali muavini Fazlı, Şehremini muavini Hâmit Beyler, belediye azası, yerli ve ecnebi matbuat mümessilleri, diğer birçok kadın ve erkek davetliler hazır bulunmuş'lardır.

Anadolu havaları ve rakısları hakkında bir tetkik makalesi iç sayifalarımızda münderiçtir.

Rus Sefiri

Değişeceği hakkındaki şayialar doğru değil!

Bir refikimiz Rus sefiri Suriç Yoldaşın Tokyo sefaretine tayin edileceğini ve onun yerine Ankaraya yeni bir sefir gönderileceğini yazmıştı. Şehrimizdeki Rus mahafili bu haberi tekzip etmektedir.

Malûm olduğu veçhile, Karahan Yoldaşın memleketimizi ziyarereti münasebetile Alman gazeteleri, mumaileyhin Ankara sefaretine tayin edileceğini yazmışlar, ve bu haber bizzat Yoldaş Karahan tarafından en kat'i surette tekzip edilmiştir.

Dün yeniden meydana atılan haberin de, bu eski şayia ile alâkadar olduğu şiddetle zannedilmektedir.

Hikmet Bey

Dahiliye müfettişi oldu

Beyoğlu kaymakamı Hikmet Bey geçenlerde Ankaraya gitmişti. Dün aldığımız malûmata göre Hikmet Bey Dahiliye vekâleti müfettişliğine tayin ve terfi etmiştir.

Hikmet B

Eski bir mülkiye memuru olan Hikmet Beye yeni vazifesinde de muvaffakiyet temenni ederiz.

Tanıyabilir misiniz?

Bu bakış hangi sinema yıldızınındır?

Tafsilât 5 inci sayfamızdadır No. 12

"Hareket,, meselesi

İş adliyeye intikal etti

Suat Bey iki gazeteden dava

"Hareket,, gazetesi sahiplerinden Suat Tahsin B. hakkında tanzim olunup ikici şubeden Beşiktaş sulh hâkimliğine gönderilen evrak dün akşam üstü sulh hâkimliğinden müddei umumiliğe gelmiştir. Muavin Necmettin B., evrakı tetkike başlamıştır. Evrak, bugün istintak dairesine verilecektir.

Tütün şirketi tarafından verilen 1,000 lira da mühürlü olarak adliye emanet dairesine tevdi olunmuştur.

Diğer taraftan "Hareket,, sahipleri tarafından haklarındaki neşriyattan dolayı "Cumhuriyet,, ve "Politika,, gazeteleri aleyhine ceza davası açılmıştır. Davacılar, otuzar bin lira manevî zarar istemektedirler.

Çocuk sayıfası

Bilmeceler, müsabakalar, mevakit hikâyeler, karikatürler, eğlenceli resimler.

7 nci sayıfada

Kaynak: Vakit, 27 Ocak 1930, s.1.

EK-48: 29 Ekim 1933 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesinde çıkan "Tayyare Cemiyeti" ile ilgili haber

29 BİRİNCİ TERİN — HAKİMİYETİ MİLLİYE — SAYFA 23

mirleri yapacak hale konmuştur.

Kayseride yabancı bir şirketten devir alınan tayyare fabrikası eyi bir tamirhane halinde çalışmaktadır. Bu fabrikalar sayesinde işlemi yen tayyare miktarı azalmış ve tayyare ve motörler muayyen saat uçuşlarından sonra fence bir tamirden geçirilerek emniyetli uçuşlar elde edilmiştir.

Tayyarelerin tamirinden sonra teknik inkişaf plânında yedek malzemenin yapılması, yeni tayyare inşası ve bunlardan sonra motör imali düşünülmüştü.

Tayyarelerin tamiri işi cümhuriyetin ilk iki yılında muvaffakıyetle bitirilmiştir. Malzeme yapılması safhası da mühim neticeler vermiştir. Evelleri yılda buji için altmış bin lira kadar bir para dışarıya verilirdi, bugün dışarı verilen para 5.000 lirayı geçmiyor.

Teknik inkişaf programının tayyare iymali safhası açılmıştır, Fabrikalar bunun için çalışmaktadır. Motör iymali meselesi henüz etüt safhasındadır.

Fabrikada çalışan mühendis ve işçilerin geceli gündüzlü mesaisi çok umutludur.

Havacılık, büyük masraflar istiyen bir varlıktır. Tayyareler için yedek malzeme, büyük hangarlar, atölyeler, paviyonlar ve birçok fen ni tesisat lâzımdır. Avrupada bir tayyarenin uçurulması için yılda yapılacak her türlü masrafın yekûnu yüz bin lira hesaplanmaktadır.

Türk milleti gerek umumî bütçesinden ve gerekse Tayyare Cemiyetine yaptığı yardımlarla, pek yakında büyük hava filoları vücuda getirecek feyizli bir mesai üzerinde yürümektedir.

Tayyare Cemiyetinin aldığı tayyarelerden birisine at konurken.

Tayyare Cemiyeti

Cümhuriyetin kısa bir zaman içinde, üzerine en çok alâkayı çeken ve halk tarafından benimsenen müesseselerden biri de Tayyare Cemiyetidir.

Dünya havacılığının dev adımlariyle ilerilemekte olduğunu gören ve milletlerin yarını, havalarının sağlam tutulmasına bağlı olduğunu anlıyan büyüklerimiz 1924 yılında bir Tayyare Cemiyeti kurmayı düşündüler. Bu fikir gazetelerimizde hararetli akisler buldu ve hükûmetimizin teşvik ve yardımiyle Cemiyet 16 Şubat 1925 te tesis edildi.

Cemiyetin işe başlaması yurdun her tarafında coşkun tezahürlere vesile oldu. Bu coşkunluk o kadar canlı ve yürektendi ki, hiçbir memleketin, sulh hayatı içinde vatan müdafaası işlerine karşı böyle kuvvetli bir heyecan gösterdiği görülmemiş denilebilir.

Her taraftan cemiyet merkezine telgraflar yağıyor, sivaslılar orada bir sivil tayyare mektebi açılması için bütün masrafı üzerlerine alıyorlar, Ceyhan kaynıyor, Adana, İzmir, Konya Tayyare Cemiyeti teşkilâtını yaymak için işe girişmiş bulunuyordu. Birçok vatandaşlarımız tek başına binlerce lira iane veriyor, her gün yüzlerce madalya dağıtılıyordu.

Bugüne kadar ateşini kaybetmiyen bu alâkanın sebeplerini araştırırken Türk Milletinin Cümhuriyete kavuşmak için çektiği sıkıntıların acısını ve tayyarenin hem korunç bir silâh, hem de cazip bir âlet olmasındaki hususiyeti göz önünde tutmak lâzımdır. Türk milleti, hava hakimiyetinin milletlerin hayatı üzerindeki rolünü sekiz yıl önceden eyice kavramıştı. İşte bugün bu yüzden Tayyare Cemiyeti Türkiye'nin en ufak köyüne kadar dalbudak salmış, geniş bir ağaç olmuştur. Halk, Tayyare Cemiyetini o kadar benimsemiştir ki, bu topraklarda çalışıp kazanan her müstahsil kazancından az çok, dilediği kadarını *tayyareye* ayırmağa artık alışmıştır. Tarlasında, bahçesinde yetiştirdiklerinin yüzde yarımını tayyareye veren köylüden başlıyarak kazancından cemiyete hisse veren tüccara kadar bütün halk bu ardı kesilmiyen yardımı istekle, içten gelen bir hoşnutlukla kabul etmiştir.

Türk Tayyare Cemiyeti bu milî alâkadan aldığı kuvvetle ve gerek devlet teşkilâtının, gerekse Cümhuriyet Halk Fırkasının himaye ve yardımiyle sekiz yıl içinde şu işleri başarmıştır:

Cemiyet şimdiye kadar 43.000.000 lira para toplamış ve bu paranın 33.000.000 unu ordu havacılığına yardım olmak üzere Milli Müdafaa Vekâleti emrine vermiştir.

Milli vazifesini ifa için memleket 500 şube açan cemiyet, köylere kadar genişliyen muazzam bir millet teşkilâtı vücude getirmiştir.

Mekteplilere tayyarecilik aşkını aşılamak ve havacılık kafası taşıyan bir gençlik vücude getirmek için mekteplerde Tayyare Dernekleri kurulmuş ve tayyare modelleri müsabakaları açılarak kazananlara hediyeler verilmiştir.

Türk milletine *tayyare* yi yakından göstermiş, en mükemmel bir nakil vasıtası olmakla beraber en korkunç bir harp âleti olan *tayyare* nin ehemmiyetini halka tanıtmıştır.

Cemiyet, 1926 martında İstanbul'da Yeşilköy'de bir *Tayyare Makinist Mektebi* kurmuş ve 1930 ha ziranına kadar bu mektebi eksiksiz bir müessese haline koyarak Milli Müdafaa Vekâletine devretmiştir. Bu müddet içinde 172 tayyare makinisti yetişmiş ve 10 tanesi tahsil için Avrupa'ya gönderilmiştir.

Fransa ve Almanya'da 5 tayyare mühendisi yetiştirilmiş, bu mühendislerden Salâhattin Reşit bey, Türkiye'de ilk milli tip tayyareyi yapmağa ve uçurmağa muvaffak olmuştur. Cemiyetin bugün tahsilini bitirerek staj gören daha altı mühendisi ve tahsiline devam eden sekiz talebesi vardır.

Cemiyet, hangarlar yaptırmış, şehirlerin meydan ihtiyaçlarını temin etmiştir.

Halka tayyareciliği sevdirmek ve havacılığın ehemmiyetini anlatmak için her fırsattan istifade etmekte olan cemiyet, *Havacılık ve Spor* adında onbeş günlük paralı bir mecmua ile *Köylününgazetesi* isminde gene onbeş günlük parasız bir gazete çıkarmaktadır. Yurdun her köyüne gönderilmekte olan *Köylününgazetesi* yalnız tayyareciliktен değil, köylüye lâzım olan her çeşit bilgiden bahsetmektedir.

Halk bir taraftan neşriyatla tenvir edilirken, bir yandan da memleketin uçulabilecek taraflarına tayyareler gönderilerek konferanslar verdirilmekte ve bilhassa son zamanlarda hava taarruzlarından korunmak, gazlere karşı tedbir almak yolunda bütün memleket tür lü vasıtalarla uyandırılmaktadır.

Tayyare satın alabilecek kadar iane toplıyan yerlerde geniş mikyasta şenlikler yapılarak tayyarelere ad konmakta ve bir nevi miting mahiyetinde toplanmalar yapılarak halk tayyarecilik işleri etrafında aydınlatılmaktadır.

Senelerdenberi dini bir itiyatla israf edilen zekât, fitre ve kurbanı cemiyetin gayelerine tahsis etmek ve halkı buna alıştırmak suretiyle içtimaî bir inkılâp yapmıştır.

İlk defa bir hava edebiyatı vücude getiren teşekkül, cemiyetimizdir. Havacılığa ait telif ve tercüme suretiyle birçok eserler neşredilerek millî kütüphanemizin noksanı tamamlanmıştır.

Senenin bir gününü (27 Kânunusanî) hava şehitlerinin hatıralarını takdis için bir günün de 30 Ağustos hava şenliği günü olmak üzere iki millî gün kutulanmıştır.

1926 senesindenberi faaliyette bulunan Tayyare Piyangosu ile hem her sene yüzlerce yurttaş zengin olmakta, hem de vatanın iyiliğine yarar bir eğlence ile halkın heyecan ihtiyacı tatmin edilmektedir.

Cemiyet, dünya havacılık hareketlerini adım adım takip etmekte ve beynelmilel hava federasyonunun bütün toplantılarına iştirak ederek Türk havacılığını temsil etmektedir.

Bugün bütün mesaisini askeri havacılığa yardım çerçevesi için de tahdit etmekte olan Tayyare Cemiyeti, esas hedefi olan sivil tayyarecilik yolunda da rejimden ve Türk milletinden alacağı kuvvetle muvaffakiyet ile adımlar atacaktır. Tayyare Cemiyeti, ya bu esas vazifesinden başka milletlerle kıyaslardan geri kalmıyacak bir başarma kudreti göstereceğinden emindir.

Yeşilköy tayyare makinist mektebinde makine dairesi.

Yeşilköy Tayyare mektebi talebesi.

Yeşilköy tayyare makinist mektebinde atölye mesaisi.

Hava zabitlerimizden bir grup.

Tayyare Cemiyeti Umumî Merkez heyeti bir toplantıda.

Kaynak: Hakimiyeti Milliye, 29 Ekim 1933, s.23.

EK-49: 30 Ağustos 1933 tarihli Vakit gazetesinde çıkan "Tayyare Bayramı" ile ilgili haber

30 Ağustos Başkumandanlık harbinin tafsilâtı 7 inci sayfamızda

VAKIT

Umumî evler ve kadınlar hakkında nasıl muamele yapılacak [Yeni talimatname 11 inci sayfadadır]

16 ıncı Yıl • Sayı : 5621 — Yazı İşleri Telefonu : 24379 — ÇARŞAMBA 30 AĞUSTOS (8 inci ay) 1933 — İdare Telefonu : 24370 — Sayısı 5 Kuruş

Tayyare Bayramı

Başkumandan Harbinin Ve Zaferin Yıldönümü

11 sene evelki büyük taarruzun bugüne ait safhası ve başkumandanla Garp cephesi kumandanının taarruz sırasında alınmış resimleri

Büyük Zaferin Yıldönümü

Bugün (30) Ağustos başkumandanlık meydan muharebesinin on birinci yıl dönümüdür. Bu muharebedir ki milli mücadelenin kat'i muvaffakıyetini temin etmiştir. Bu muharebedir ki vatan topraklarını ecnebi işgalinden kurtarmıştır. Bu muharebe ile elde edilen büyük Dumlupınar muzaffariyetidir ki Türk milletini mad-dî esaretlerden kurtardıktan başka büyük inkılâplara imkân vermiştir.

Milli mücadele hareketi henüz büyük Mustafa Kemalin kafasında sadece bir plân halinde iken Türk milletinin artık ecnebi esaretinden kurtulabileceğine, bahusus (milli misak) gayesinin tam ve kısıtsız olarak tahakkuk edebileceğine inanan hemen hiç kimse yok gibiydi. O vakit milli müdafenin en kuvvetli taraftarları bile zillet içinde esir olarak yaşamaktan ,ecnebilere esir olarak ölmekten, silâhları elden bıraktıktan sonra öldürülmek akibetine uğramaktan ise düşmanlar ile çarpışarak merdane ölmeği tercih ettikleri için bu mücadeleyi istiyorlardı.

İşte başlangıcında bu kadar zor ve neticesi o kadar şüpheli görülen milli maksat nihayet üç, dört sene içinde Gazinin kurtarıcı kılavuzluğu ve Türk milletinin büyük fedakârlığı ile hakikat sahasına girdi.

Bu büyük Türk zaferinin insanlık tarihine verdiği ahlâkî ders şudur ki bir millet için bertaraf edilmesi imkânsız hiç bir düşman tehlikesi yoktur. Yalnız bu tehlikeye karşı

Mehmet Asım

(Devamı 4 üncü sayfada)

Bugün Zafer ve Tayyare bayramımızdır. Bu iki bayramın kutlulunması için bugün şehrin muhtelif yerlerinde birçok merasim ve şenlikler yapılacaktır. Askeri merasim programı şudur:

Saat 9,15 ten 10,30 za kadar Kolordu kumandanlığında tebrikât kabul edilecektir.

Beyazıtta Üniversite meydanında saat 10 da toplanacak kıtatla askeri ve sivil mekteplerin ve sair teşekküllerin saat 10 buçukta teftiş ve muayeneleri yapılacaktır.

Merasime askeri mektepler, muhtelif sınıflardan mürekkep kıtat, tayyare timsali, polis kıt'aları itfaiye müfrezesi ve otomobilleri şehirin bandosu, sivil mektepler ve teşekküller iştirak edeceklerdir.

Teftişten sonra en kıdemsiz bir zabit istiklâl harbi ile baş kumandanlık muharebesi hakkında bir hitabede bulunacak ve buna kolordu kumandanı tarafından mukabele edilecektir.

Nutuklardan sonra mızıka İstiklâl marşını çalacak ve hazır bulunanlar selâm vaziyetini alacaklar ve bu suretle meçhul asker selâmlanmış olacaktır.

(Devamı 5 üncü sayfada)

Bir senede millet orduya 36 tayyare verdi

Bugün 16 yeni tayyaremize at konacak

Tayyare cemiyeti reisi Fuat Bey ve tayyarelerimizden biri

Ankara, 29 (A.A) — Türk tayyare cemiyeti reisi Rize meb'usu Fuat bey Anadolu ajansına şu beyanatta bulunmuştur:

Büyük Türk milleti bu sene kahraman ordusuna 36 tayyare hediye etti. 30 ağustos bayramında 16 tayyaremize ad koyacağız. Yirmi tayyarenin ad konma şenlikleri muhtelif sebeplerle gelecek senenin 30 ağustosuna kalmıştır. Bu sene yeni 16 tayyaremiz şu adları alacaktır.

Amasya, Bozüyük, Çine, Eskişehir, Geyve, İzmir - Burnova, İzmir - Karşıyaka, İzmir rençberleri, İzmir tüccar ve esnafları, İstanbul - Bakırköy, İstanbul - Beşiktaş, İstanbul - Küçükpazar, Manisa, Midya, Ödemiş, Sarayköy.

(Devamı 6 ıncı sayfada)

11 sene evel Gazi ve Fevzi Paşa Hz. Akdeniz kıyısında

Askerî Terfi Listesi

Ankara, 30 (A.A.) — Reisicümhur Hazretlerinin tasdiklerine iktiran eden askeri terfi listesi şudur:

Ferikliğe terfi edenler

Mirliva Cemil Cahit Paşa.

Mirlivalığa terfi edenler

Piyade miralayı Fehmi, baytar miralayı Sadettin, miralay Hasan Fahri, süvari miralayı Nidai, erkânı harp miralayı Kemal, miralay Şevki, miralay İbrahim, askeri liseler müdürü miralay Ömer Cemil, piyade miralayı Azmi, Harbiye mektebi müdürü erkânı harp miralayı Salim Cevat, tabip miralay Mazlûm Beyler.

Erkânıharbiye miralaylığına terfi edenler

Erkânı harp Mehmet Ihsan, Yenice Varna, erkânı harp Mehmet Fahri Bolu, erkânıharp Mehmet Kafkasya, erkânıharp Mehmet Cevat Ortaköy, erkânıharp Yümnü Harput, erkânıharp Hasan Nazmi Gönan, erkânıharp Zeki Süleymaniye, erkânıharp Izzet Tosya, erkânıharp Mümtaz Çınar, erkânı harp Ahmet Ekrem Kandiye, erkânıharp Nurettin İstanbul, erkânı harp Ömer İskenderpaşa, erkânıharp Asım Erzrum, erkânıharp Abdülmecit Bursa, erkânıharp Cevdet İşkodra.

Erkânıharp Tevfik Soma, erkânıharp Muzaffer İstanbul, erkânıharp Şehabettin Edirne, erkânı harp Kenan İstanbul, erkânıharp Asım Üsküp, erkânı harp Neşet Üsküdar, erkânıharp Hakkı Cumabalâ, erkânıharp Feyzi Vezneciler, erkânıharp Fuat Antalya, erkânı harp Ahmet Kemal Filibe, erkânıharp Mehmut İstanbul Beyler.

Erkânıharp kaymakamlığına terfi edenler

Erkânıharp Raif Bursa, erkânıharp Behzat Mahmutpaşa, erkânıharp Hulûsi Maraş, erkânıharp Cemal Eskicuma, erkânıharp Emin İstanbul, erkânıharp Sami Sivas,

(Devamı 8 inci sayfada)

Romanya Kralı, metresi

Kral Karol Yahudi madamı Hıristiyan ederek onunla evleniyor

VİYANA, 26 — Romanya kralı Karol, kızıl saçlı yahudi kızı madam Lüpesku ile pek yakında evlenecektir. Mevsuk bir memba-dan verilen bir habere göre, izdivacı işmdiye kadar geciktiren âmil Madam Lüpesku'nun yahudi ve avamdan olması idi.

Kral Karol bu mânileri kat'i bir surette bertaraf etmiştir. Madam Lüpesku, yahudi kalmakla beraber ortodoks kilisesine kabul edilecektir.

Madamı asil yapmak için de bir çare bulunmuştur. Avrupalı bir prens madamı evlâtlık olarak alacak ve kendisine bir esalet unvanı verecektir. Prens, mali bir fedakârlık mukabilinde bu teklifi kabul etmiştir.

Bütün bu formaliteler bu sene zarfında nihayet bulacak ve izdivaç gelecek senenin başlangıcında bir emri vaki olacaktır.

Madam Lüpesku halihazırda Sinayadadır. Kral Karol da oradadır.

Madam Lupesku

EK-50: 5 Mayıs 1935 tarihli Türk Dili gazetesinde çıkan "Türk Kuşu Kurumu Açıldı" haber

SAYI 9630 — 5 Mayıs Pazar 1935 — Dokuzuncu Yıl

TÜRKDİLİ

İdare ve Başyazarı: Balıkesir saylavı H. KARAN
Çıkarım Genel Çevirgeni: K. E. AKMAN

Türk Dili Evi Balıkesir
Yıllığı: 800, altıaylığı 400 kuruştur, sayısı 3 kuruş
Günü geçmiş sayılar 25 kuruştur.

CUMARTESİDEN ÖZGE GÜNLERDE VE ER ÇIKAR.

Türk Kuşu Kurumu Açıldı.

Atatürk Türk Gençliğini Karada, Denizde Olduğu Gibi Havada da Kendisini Bekliyen Yüksek ve değerli Yerini Almaya Çağırdı.

«Türk çocuğu! Her işte olduğu gibi gökte havacılıkta da en yüksek üzeyide seni bekliyen yerini az zamanda alacaksın. Bundan gerçek dostlarımız sevinecek, Türk Ulusu kutlu olacaktır.»

Türk kuşu Kurumu Açılırken.

Ankara, 3 (A.A.)— Türk Kuşu Kurumunun açılışı bugün uçak alanında Reisicumhur AtaTürkün bulunmak suretile şeref verdikleri büyük merasimle açılmıştır. Başbakan İsmet İnönü ile Balkanlar, Sovyet Rusya büyük elçisi Karahan, Kamutay Genel Kurumu ve Milli Müdafaa Bakanlıklarile diğer Bakanlıklar ve Sovyet Rusya büyük elçiliği ileri gelenlerinin bulundukları bu toplantıda havanın müsait bulunmamasından ve gidip gelmek için temin edilen kolaylıklar ve bu meyanda Devlet Demiryolları idaresinin tertip ettiği katarlardan geniş bir surette istifade edecek gelen ve alanı çevreliyenlerle binlerce halk bulunuyordu. Saat tam on beşte Başbakan İsmet İnönü kürsüye çıkarak bir söylevle Türk Kuşu Kurumunu açmıştır. Başbakandan sonra kürsüde bulunanların sürekli alkışlar ve yaşa sesleri arasında kürsüye çıkan Atatürk bir söyleyiş Türk gençliğinin karada, denizde olduğu gibi havada da kendisini bekliyen yüksek ve değerli yerini almaya çağırmıştır. Büyük şefin bu söyleyişi Türk Tayare Cemiyeti Başkanı Fuat Bulcanın Türk Kuşu Kurumuna karşı büyük sevgisini göstermiş olduğu gibi şefe karşı her iki kurumun derin duygularını ifade eden şükranlarını ifade eden ve Türk Kuşu Kurumuna katılacak olan pilanor ve Kuruma yazılmış olan gençlerimizi tekdim eden söylevi takip etmiştir. Bundan sonra uçuşlar yapılmış ve üç uçuşu Sovyet uçaklarından Anahi'n ile birlikte Türk Kuşu Korumu gençlerine karşı iştirak etmiştir. Orada bulunan herkesin büyük bir zevkle seyrettiği bu uçuşu bir diğeri takip etmiştir. Pilanorlar bir tayare filomuz hücumlarile Yeşilköy uçuş sahasında yaptı. Sovyet mektebi ilkmektep talebe mezunlarından Necip tarafından gösterişleri yapmış-

Büyük Türkün Söyleyi

Ankara, 3 (A.A.) — Reisicumur Atatürk Türk Kuşu Kurumunun bugün yapılan açılış merasiminde şu söylevi söylemiştir:

— Bayanlar Baylar; Bizim dünyamız biliyorsiniz Sudan dan ve havan kurulmuştur. Hayatın da esas unsurları bunlar değil midir. Bu unsurlar bizim eksikliği yalnız eksikliği değil sadece bozukluğu hayatı imkânsız kılır. Hayatı hele ulusal hayatı seven, onu korumak istiyen yurdunun topraklarına denizlerine olduğu gibi havasına da ilginliğini hergün biraz daha çoğaltmalıdır. Bu ilginlik saydığım hayat erdemlerine egemenlikle olur. Motör insanları türetti onları kendisine taptırdı da uncak insanların dünyada yaşıyabilmeleri için onların tabiata neden şart kaydı tabiata eynen olmasını bilemiyen yaratıklar varlıklarını koruyamamışlardır. Tabiat onları kendi unsurları içinde ezmekten, bozmuktan, yok etmekten ve ettirmekten cüda kılmıştır. Türk bu büyük hakikati uzaktan tanımak kupasitasını göstererek kapsan bir dölenle toprağını onun türlü unsurlarını insanlığa verimli kılmış. Okadan denizlerde görülmedik dalgalar bırakmıyarak insanlığa gençlik veren kültür yolları açılmıştır. Lâkin yaşadığımız bu çağda artık insanlar yalnız karada ve denizde kalmadıkları gibi tabiatın hava varlığının da içine daldılar. Hayatı için havayı yalnız nefeslenme yoktan olmadığı anlaşıldı. Gerek ve geçek olan hava egemenliği olduğu yanlız olarak ortaya çıktı. Bütün uluslarin büyük dölenle üzerinde çalıştıkları bu yeneyde Türk ulusu da süpesiz yerini almalıydı. Türkiye Cümuriyeti hükümeti kara ordumuzun yanında donanmamızı kurarken hava filolarımızı da en son hava araçlarile düzenlemekten geri kalmadı. Şahsiarile onur duyduğumuz hava şübaylarımız ve komutanlarımız da yetişmiş bulunuyorlar. Uçmalarımız her zaman ve her halde ulusun yüzünü ağartacak yüksek değerdedirler. Bakın arkadaşlar. bu kadarı yeter görmek doğru olmazdı. Hava işte onun bütün dünyada aldığı dereceye göre genişlik vermek lâzımdı Bunu göz önünde tutan Cümuriyet hükümeti havacılığı bütün ulusun işleri yapmak kararında idi. Türk yurdunun dağlarında, ormanlarında, ovalarında, denizlerinde her bucağında nasıl bir bilgi ve kendine güvenli yürüyorsa yerdun az tuğmanda da aynı suretle dolaşabilmelidir. Bu ise Türk çocuklarını vatan kuşlarile vatan havası içinde yarışır alıştırmakla başarılır.

İşte bugün burada bizi toplıyan sebep kutsal ise başlamak ta aynıdır, Havacılıka ciddi sarılmalarından dolayı hükümete, Kamutay Başkanına, sayın Mareşala, Türkiye Hava Kurumu Başkanı değerli arkadaşım Fuata burada özel minnetlerimi sunarım Bu ölevimizi başarmada değerli yardımlarını esirgemiyen dostumuz Sovyet Cümuriyetine ve onun sayın Büyük Elçisi Bay Karahana önünüzde açıkça teşekkür etmekten kıvanç duyarım.

Türk çocuğu her işte olduğu gibi havacılıkta da en yüksek düzeyide gökte seni bekliyen yerini az zamanda doldurucaksın. Bundan gerçek dostlarımız sevinecek, Türk ulusu mutlu olacaktır.

TürkKuşu Büyük Bir Ulusu Havada Tanaştırıp Çalıştıracaktır!

Türk gençleri Türk havasına bütün ateşlerile atılmakla, soğuk kanlılık ve yüce verimlerini göstermekle Atatürkü çok sevindirmiş bir spora bağlanmış olacaklardır.

Ankara, 3 (A.A.) — Bugün Türk Kuşu Kurumunu açarken Başkan İsmet İnönü şu söylevi söylemiştir:

— Sayın arkadaşlar;

Hava Kurumunun açılma anı yalnız bir spor kulübünün açılması sevinçle karşılamalıyız Türk Kuşunu büyük bir ulusu havanın enginliğinde tanıştırıp alıştıracak bir teşebbüs olarak alkışlamalıyız. Türk Kuşuyücelticek, geliştirecek son temennileri Türk havasının medeniyet birleşme ve buluşma olan haline getirecek havanın sevgesinde yeniden temelleri dayanmak için önonayak olacaklardır. Planorlar bugün her ülkede havacılığı yardımcı kurumlarından sayılmakta bunlara havacılık bu kurumda muktedir, görmektedir.

Hava Kurumunun az zamanda bütün eksiklerinin tamamlanması ve severek bir toplanma yeri olması için elinden geleni yapmak kararındayız. Türk Tayare cemiyetinin ve onun çok değerli başkanı Fuat Bulcanın yıllardanberi Türk tayarecıliğinde olduğu gibi bu kurum kurulmasında da yüce hizmetler etmiştir. Bu Kurum çalışmasında Sovyet uymaları kılavuzluk ve hocalık etmektedir.

Sovyet tayyareciliğinin gösterdiği dostca ilgiyi5 içinden teşekkürümüzü söylemek bizim için bir zevktir Sovyet büyük elçisi yüce Sop Ortmen saygın Karahan bu yolda dostca ilgiler göstermiştir. Sovyet tayareciliği dünyanın taktir ettiği bir yüceliğe çıkmıştır.

Türk Kuşu Sovyet cezmanlarile beraber çalışmaktadır. Türk Kuşunun çalışmıya ve yükseltmeye başladığı ve tanik tutarak ulusa

(Devamı ikinci sayfada)

Barışı Kolaylaştıracak İhtimâller Az Değildir!

B. Makdonald batı Avrupası için bir hava mukavelesi imzalanması hakkındaki fikrini bir daha anlattı.

Londra, 4 (A.A.) — Başbakan B. Makdonald Avam kamarasındaki söyleyinde B. Hitler tarafından yapılan tekliflerin yürütülmiyeceğini kayıt ve batı Avrupası için bir hava mukavelesi imzalanmasına dair olan teklifi bir defa daha Alman hükümetine anlatmıştır. Almanyanın silâhlanma hakkında aldığı tedbirler üzerinde bulmamış fakat bu hususta Almanyayı mütalea etmemiştir. Yalnız bu tedbirlerin bilhassa İngilterede denizaltı gemilerinin inşa kararı dolayısile husule getirdiği tesirleri ve bunların tam buna dair müzakereler başlayacağı sırada yapılmış olmasına işaret eylemiştir. B. Makdonald nutkunu nikbin bir anlatımla bitirmiş ve umumi barışı kolaylaştıracak ihtimallerin mevcut olduğunu ve bunlardan faydalanmağa çalıştığını söylemiştir.

Sevyet

Rusya ile Fransa arasındaki anlaşma.

Roma, 4 (A.A.)— Fransız-Sovyet müsaki orta Avrupanın emniyetine uygun olmasından memnuniyetle karşılandı.

Belgrat, 4 (A.A.) — Fransız - Rus anlaşması Yugoslavyada memnuniyetle karşılandı.

Yer Sarsıntısının Yaptığı Zararlar Büyüktür.

Hükümet felâket gören kardeşlerimizin hemen yardımına koşmuştur. Sağlık bakanımızın diyevi.

Ankara, 4 (A.A.) — Sağlık Bakanı ve Kızılay Kurumu Başkanı Doktor Refik Soydam Karstaki yer sarsıntısı ve felâkete uğrayanlara yapılan yardım tedbirleri hakkında Anadolu Ajansına aşağıdaki diyevde bulunmuştur:

— Sarsıntı çöküntüden ileri gelmiştir. Sarsıntının markazile digor nahiyesi ile çevresindedir. Sarsıntının tesirini yukarı aşağı elli kilometre murabbaında bir çevre içinde göstermiştir. Digor nahiye merkezinden başlıyacak 15 kilometrelik bir çevredeki köyler tamamile harap olmuştur. Bu çevre dışındaki kısım da evler kısmen yıkılmış ve bir çokları da çatlamak suretile zarara uğramıştır. Bu hâdiseden Digor nahiyesinin de 25 köyde 700 ev tamamile yıkılmış, 68 kişi ölmüş, 70 kişi yaralanmıştır. Yaralanan 8 kişi kaybolmuştur. Hayvan zayiatı çoktur.

Sağlık Bakanı B. Refik Soydam

Kağızman kazasının Digor nahiyesine sınır olan 4 köyde 30 za yakın ev yıkılmış ve iki kişi yaralanmıştır. Birkaç da hayvan zayiatı vardır. Arpaçay kazasının diğer nahiyesine sınır köylerinde de bazı evler yıkılmış ve bazıları da hasara uğramıştır.

Yine Digor nahiyesine sınır olan Kars merkez kazası köylerinde 50 kadar ev yıkılmıştır. Burada insanca zayiat yoktur. Biraz hayvan telefatı vardır. Şimdiye ka-

[Devamı ikinci sayfada]

Fenerliler Galip!

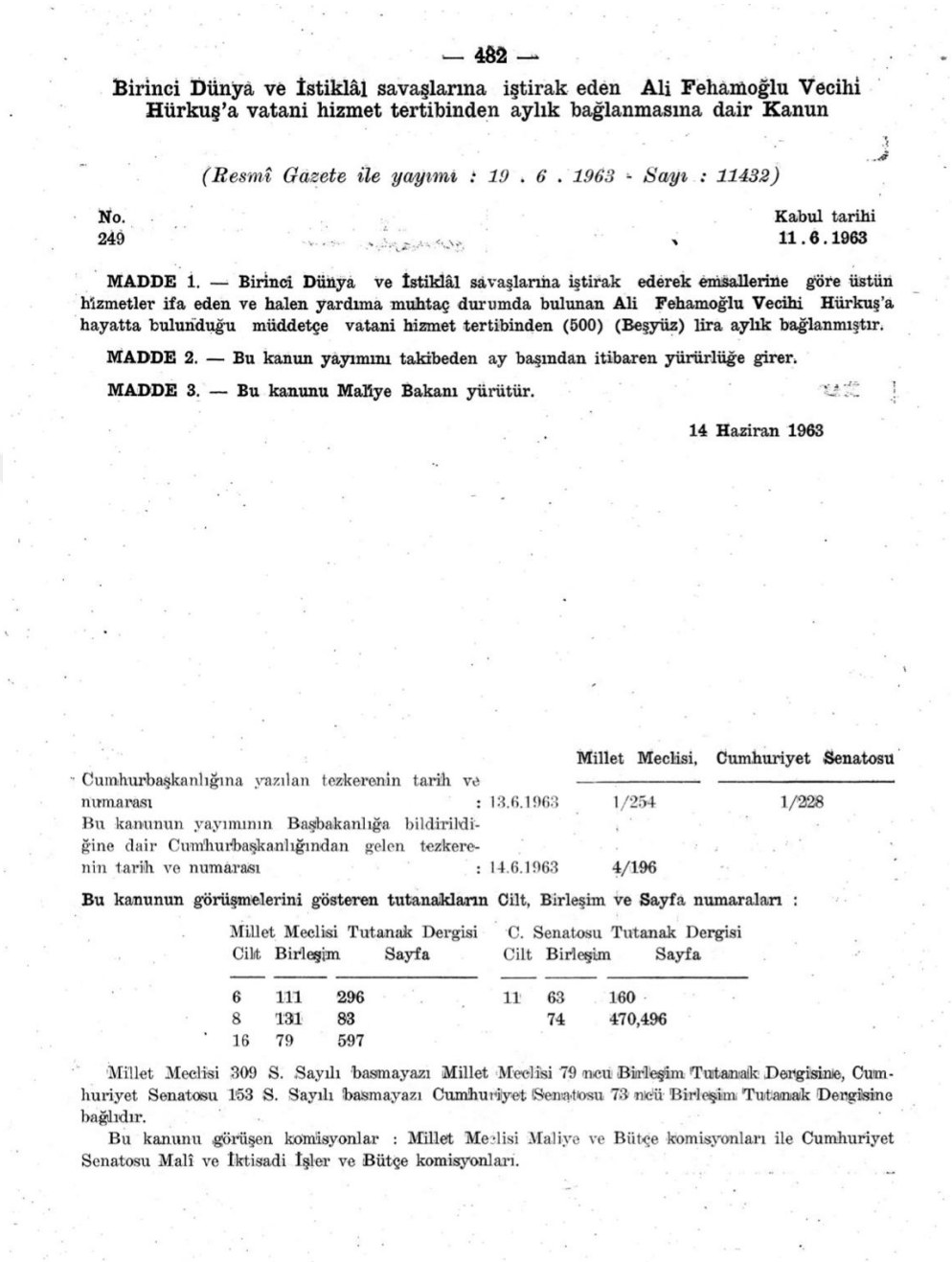
Fener Bahçeliler Olimpiyakos takımıuı cuma günü 3-1 yendi.

İstanbul. 4 (Muhabirimizden) — Cuma günü Fener stadında yapılan maçda Fenerbahçe 1-3 galip gelmiştir. Fenerliler her iki devrede tamamile Faik oynamışlardır. Golün ikisini Fikret birini de Naci atmıştır. Yunanlılar aleyhine verilen penaltı cezasını Esat atamamıştır.

Büyük bir kalabalık önünde oynanan maç çok heyecanlı olmuş ve maçtan galip çıkan Fenerlileri halkın kolları arasında taşımıştır.

Kaynak: Türk Dili, 5 Mayıs 1935, s.1.

EK-51: Birinci Dünya ve İstiklal savaşlarına iştirak eden Ali Fehamoğlu Vecihi Hürkuş'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmasına dair Kanun

— 482 —

Birinci Dünya ve İstiklâl savaşlarına iştirak eden Ali Fehamoğlu Vecihi Hürkuş'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmasına dair Kanun

(Resmî Gazete ile yayımı : 19 . 6 . 1963 - Sayı : 11432)

No. 249 — Kabul tarihi 11.6.1963

MADDE 1. — Birinci Dünya ve İstiklâl savaşlarına iştirak ederek emsallerine göre üstün hizmetler ifa eden ve halen yardıma muhtaç durumda bulunan Ali Fehamoğlu Vecihi Hürkuş'a hayatta bulunduğu müddetçe vatani hizmet tertibinden (500) (Beşyüz) lira aylık bağlanmıştır.

MADDE 2. — Bu kanun yayımını takibeden ay başından itibaren yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu kanunu Maliye Bakanı yürütür.

14 Haziran 1963

		Millet Meclisi,	Cumhuriyet Senatosu
Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve numarası	: 13.6.1963	1/254	1/228
Bu kanunun yayımının Başbakanlığa bildirildiğine dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih ve numarası	: 14.6.1963	4/196	

Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların Cilt, Birleşim ve Sayfa numaraları :

Millet Meclisi Tutanak Dergisi			C. Senatosu Tutanak Dergisi		
Cilt	Birleşim	Sayfa	Cilt	Birleşim	Sayfa
6	111	296	11	63	160
8	131	83		74	470,496
16	79	597			

Millet Meclisi 309 S. Sayılı basmayazı Millet Meclisi 79 ncu Birleşim Tutanak Dergisine, Cumhuriyet Senatosu 153 S. Sayılı basmayazı Cumhuriyet Senatosu 73 ncü Birleşim Tutanak Dergisine bağlıdır.

Bu kanunu görüşen komisyonlar : Millet Meclisi Maliye ve Bütçe komisyonları ile Cumhuriyet Senatosu Malî ve İktisadi İşler ve Bütçe komisyonları.

Kaynak: TBMM Açık Erişim, "*Birinci Dünya ve İstiklal savaşlarına iştirak eden Ali Fehamoğlu Vecihi Hürkuş'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmasına dair Kanun"* (Çevrimiçi) https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc046/kanuntbmmc046/kanuntbmmc04600249.pdf , 18.03.2023.

EK-52: Türk Tayyare Cemiyeti Ankara Şubesi İdare Heyeti, 1926.

Kaynak: Türk Hava Mecmuası, S.1, 1 Haziran 1926, s.20.

EK-53: Ulukışla'da Tayyare Cemiyeti İdare Heyeti, 1926.

اولو قشلہ طیارہ جمعیتی شعبہ سی اداره هیئتی

Kaynak: Türk Hava Mecmuası, S.6, 15 Ağustos 1926, s.24.

EK-54: Ardahan'da Türk Tayyare Cemiyeti Yararına Yapılan Rozet Satışı, 1926.

Kaynak: Türk Hava Mecmuası, S.4, 15 Temmuz 1926, s.23.

EK-55: Tayyareciler Kulübünde **"**Vecihi Köşesi" (Hürkuş), 1931.

SEKİZİNCİ SENE — No. 2733 — SALI 15 KANUNUEVVEL 1931

Sahip ve Basmuharriri YUNUS NADİ
İDAREHANESİ: Büyükmuammiye karşısında Cağrı mahalle
Telgraf: İstanbul Cumhuriyet
Posta kutusu: No 246
Telefon: Başmuharrir 22366, Tahrir müdürü 22236, İdare müdürü 22365, Matbaa 20472

Cumhuriyet

ABONE ŞERAİTİ

MÜDDET:	TÜRKİYE İÇİN:	HARİÇ İÇİN
Seneliği	1400 Kr.	2700 Kr.
6 Aylığı	750 Kr.	1450 Kr.
3 Aylığı	400 Kr.	800 Kr.
1 Aylığı	150 Kr.	

Nüshası her yerde = 5 Kuruştur =

Kaçakçılığa Karşı Cezrî Tedbirler Alınıyor

Kaçakçıya Düşman olalım

Âdetleri ve telâkkileri değiştirmek için yeni telkinler üzerinde çok uğraşmak lâzımdır. Bir zaman Anadolu'da tütün kaçakçısı diye bir insan zümresi türemişti ki halk tarafından hep müsamaha ile görülürdü. Bu müsamaha şöyle bir muhakemeye istinat ederdi: Tütün kaçakçısı ekmeğini çıkarmak için bir cenebi şirketile boğuşuyor!

Filhakika o zaman Tütün İnhisarını bir cenebi şirket idare ederdi. Bu şirket, inhisar içinde devletle ortaktı. O kadar ki, hep hatırlarsınız, adı bile *Müşterekülmenfaa İnhisarı Duhanı Devleti Aliyyei Osmaniye* idi. Fakat bu arapça ibareden hiçbir şekilde Tütün İnhisarının bir devlet inhisarı olduğu mânasını çıkarmak mümkün değildi. Umuman telâkkisinde bu ibarenin mânası olsa olsa tütün işinin bir inhisar halinde bir yabancı şirkete verilmiş olması, yahut bu yabancı şirketin nasılsa geliş tütün işlerimizi inhisar halinde elimizden almış bulunması idi. Tathikat ta bunu müeyyit gibi idi. Çünkü Tütün inhisarını idare eden şirket devletten ayrı ve tamamen müstakil bir heyet gibi idi. Bu şirketin şurada burada bazı devlet memurlarına bol bol para ve hediyeler vermekte olduğunu da tevatüren herkes biliyordu. O halde bu şirketin fazla olarak halk nazarında bir de devlet memurlarını millet aleyhine satın aldığı gibi bir mânası da gittikçe kuvvetlenmiş bulunuyordu. Bu telâkki silsilesine göre halk nazarında Tütün Rejisi hesabına:

1 — Memlekete musallat bir yabancı şirket,

2 — Devlet memurlarını millet aleyhine kazanan ayni şirket memurlarının temsile etmiş bulunuyordu.

Biz nice resmî raporlar gördük ki hep takip ve ifna olunan tütün kaçakçılarından mehametle bahsederdi. Halka gelince o bu ayrıkalıları (tütün kaçakçısının Anadolu'daki adı) canını dişine almış bir nevi kahraman telâkki ederdi.

Halbuki usulde hatalar bulunmasına rağmen hakikatte ortadaki inhisar, tütün üzerinde bir devlet inhisarından ibaretti.

Tütün Rejisinin eski şeklinden milletin umumi ahlâkına kaçakçılığı yalnız müsamaha veya hiç olmazsa lâkaytlikle telâkki ettiren garip ve müzevir bir an'ane karışmıştır. Bu an'aneyi yıkmak için şimdi biribirimiz üzerinde müessir olacak, hatta kendi kendimizi salıh edecek bir nevi cidal tathik etmeğe mecburuz.

Başvekilin nutkunda sayılıp dökülen pek haklı ve kat'iyyen mantıkî sebeplerine göre hepimiz, tozumuz kaçağa ve kaçakçıya karşı hasım olmağa mecburuz. Çünkü:

1: Kaçak devlet hazinesinden çalınan para demektir. Kendi hazinesinde halk olan bu para için nihayet devlet gene millete, yani sana ve bana rücu edecektir. Yani kaçakçı yalnız devlet hazinesini değil, belki aynı zamanda seni ve beni de çalmış demektir.

2: Devletin hazinesi bütün milletin cebi demektir. Kaçakçı bütün milletin cebine elini uzatmış bir hırsızdan başka kimse değildir.

3: Kaçakçılığın hiç bir özrü yoktur ve bulunamaz. Yankesiciler de bu san'atı nihayet elbet yaşamak için yapıyorlar. Bunun için onları mazur görüyor muyuz ve görebilir miyiz?

4: Kaçaktan kim istifade eder, kaçakçı mı, yoksa kaçak eşyayı sözde biraz ucuz alıyorum diye sevinen zavallı mı? Kaçakçı nihayet kafasını bir kaya parçası üzerinde kıracak bir haydut, bir şakidir. O kaçakçılık yaparken zaten fena bir şey yaptığına kanidir. O herkesten evvel kendi bilir ki tuttuğu yol muhataralı bir yoldur. Nitekim ergeç yakayı ele verecek, berbat ve perişan olacaktır. Kumarbazlıkla servet kazanan bir bir adam görülmemiş olduğu gibi hırsızlık ve kaçakçılıkla selâmete ermiş tek adam dahi görülemez. Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, nihayet yakayı ele verirsin çekirge dedikleri adam gibiba ve bilhassa kaçakçı olan mahlûktur. Akibet canı cehenneme gidecek olan böyle bir kimsenin hangi reketinde hangi menfaat müllâhaza olunabilir? Doğrusu onda ahlâk değil, hatta akıl dahi yoktur.

Kaçaktan istifade ediyorum zannedenden zavallıya gelince bu zavallı evvelâ hırsızlıkta kaçakçı ile müşterektir. Sonra da ucuz aldım zannettiği eşyanın bedelini ergeç devleta öder, beş katı ile ödemekle mecbur olduğumun ve olacağımın farkında değildir.

5: Kaçakçı namusuz adamların hasmı candır. Kaçakçının sözde ucuz eşyası elden ele dolaşırken kendi işinin başında namusile çalışan vatandaşı bundan tabiî müteessir ve mutazarrır olur. Gayrimeşru rekabetin bundan daha şenilini tasavvur etmek ihtimali yoktur. Kaçakçıya müsamaha ederek namusa ceza mı vereceğiz?

Hulâsa ne tarafından bakarsak bakalım, kaçakçılık milletin bel kemiğine havale edilmiş en ağır bir tekmedir. Ona bütün milletce düşman olmağa mecburuz. Devletin nizam ve selâmeti kadar halkın huzur ve rahatı de bunu ister. Devlet, kaçakçılığa karşı tedbirler alıyor, Fakat bu afetin en müessir çaresi binnefis milletin kaçakçıya karşı göstereceği hussumettir. Kaçakçılığa karşı bütün milletçe seferber olalım, ve nerede bulursak amansız ve merhametsiz onun kafasını ezelim ve ezdirelim.

YUNUS NADİ

Kaçakçılıkla mücadele

Komisyonun hazırlamış olduğu proje bugün Fırka grupunda görüşülecek

Komisyon reisi Hasan Fehmi B. Grupta izahat verecek, ayrıca Hazne Vekâleti tesisi teklifi de tetkik edilecektir

Ankara 14 (Telefonla) — Kaçakçılığa karşı alınacak tedbirleri tetkika memur komisyon mesaisine devam etmektedir.

Komisyonun verdiği kararlar yarın saat 3 te toplanacak olan F. grupunda müzakere edilecektir.

Yarınki F. içtimaında komisyon reisi Gümüşane meb'usu Hasan Fehmi Beyin haçakçılık tetkikatında varılan neticeleri Fırkaya izah etmesi beklenmektedir. Grup heyeti umumiyesi kararlaştırılan esasları kabul ettikten sonra bu hususta ayrı ayrı kanun lâyihaları hazırlanacak ve Meclise takdim edilecektir.

Komisyonun reisi Hasan Fehmi B. (Gümüşane) suallerime cevaben dedi ki:

«— Komisyon tetkikatına devam etmektedir. Mesaisini ne zaman bitireceğini tahmin edemem. Yalnız gazetelerde Fırkaca tesbit olunan komisyonda bir Bütçe Vekâleti ihdasına karar verildiği yazılmaktadır. F. komisyonunda böyle bir vekâlet teşkili kat'iyyen mevzuu bahsolmadığı gibi bu bahse temas da edilmemiştir.»

*

Ankara 14 — Teşkili mevzuu bahsolan Hazne veya Bütçe Vekâleti Varidat Müdüriyeti Umumiyesi ile İnhisarlar idaresini ihtiva edecektir.

Hazine Vekâletinin teşhilini Dahiliye Vekili Şükrü Kaya B. seyahat raporunda teklif etmiştir.

Tasarruf haftası Halkta alâka uyandırdı

Dün Üsküdar'da bir miting yapıldı

Yerli malı satan mağazalarda büyük bir faaliyet göze çarpmaktadır

Ayasofya meydanında tasarruf reklâmı ve dün akşam radyoda bir konferans veren Mediha Hanım

Tasarruf haftasının dün üçüncü günü idi. Milli Tasarruf cemiyeti azasından Danış Bey hafta programının suret tathiki etrafında dün bir muharririmize şu izahatı vermiştir:

— Programımızda mevcut olan her şey tamamile tatbik edilmiyor. Halkın tasarruf ve yerli mallar için gösterdiği rağbet bilhassa sayanı şükrandır. Mektepli çocuklardan tutunuz da iktisatlara varıncıya kadar herkesin gösterdiği alâka büyüktür. Yerli mallarımızı öğrenenlerle, öğrenenlerin miktarı memnuniyeti mucip bir şekilde artmaktadır.

Bu senekî tasarruf haftası geçen seneye nisbetle daha canlıdır. Bazı ticaretaneler milli mamulâtımızı halka tanıtmak için fiatlarda tenzilât yapmışlardır. Maliyet fiatına bile mal satan mağazalar vardır. Bu hal gösteriyor ki milli tasarruf haftası zihnimizde sayanı dikkat bir alâka uyandırmıştır.

Beyoğlu'nda bazı dükkânlar kapandığı cihetle bu sene Beyoğlu'ndaki vitrin müsabakasına iştirak edemeler daha azdır. İstanbul'da iaş iş ehemmiyetindedir. Geçen seneye nisbetle % 50 fazladır. Bu sene vitrin müsabakasında madalya tevzii adaleti temin için jüri usulile yapılacaktır.

Önümüzdeki cuma günü Halkevi'nde bir resmi kabul yapıyoruz. Bu resmi kabule meb'uslar, askeri, mülkî bütün erkân, ümera, memurin ve zabitan davete hacet kalmadan iştirak edeceklerdir.

Öğleden sonra yapacağımız resmi geçit için Ford Otomobil fabrikası 20 kamyon verecegini vadetmişti. Fabrika ahiren bu vadinden caydığından kamyonları başka yerden tedarik etmekteyiz.»

Üsküdar'da bir miting yapıldı

Tasarruf haftası münasebetile dün Üsküdar H. Fırkasının teşebbüsü ile bir miting yapılmıştır. Üsküdar'da toplanan halk tramvay yolunu tıkıp ederek Tıp Fakültesinin önüne

(Mabadi 4 üncü sahifede)

Yeni listeler

Gümrükler U. Müdürlüğü bugün postaya veriyor

Ankara 14 (Telefonla) — Gümrükler Umum müdürlüğü kontenjan listesinin mahallerine göre tevzi muamelesini bitirmiştir. Listelerin yarın postaya verilerek mahallerine gönderilmesi muhtemeldir.

Üçüncü liste

Ankara 14 — İstanbul İthalât Gümrüğü müdür muavini Nurettin Bey Ankara'ya geldi. Umumî müdürlükten kontenjan usulünün kolipostal muamelâtına da teşmili meselesi hakkında izahat alacaktır.

Gümrükler Umum müdürlüğü yeni kontenjan defterleri bastırmaktadır.

İktisat Encümeninin tetkikatı

Ankara 14 (Telefonla) — İktisat Encümeni bugün toplanmış, gümrük tarifesinin bazı kısımlarını tetkik etmiştir. Bu esnada encümende Gümrükler muamelât müdürü Cemil Bey de hazır bulunmuştur.

Tayyareciler Kulübünde «Vecihi köşesi»

Tayyareciler Kulübünün yeni binasında maruf tayyarecimiz Vecihi Beyin isimine ifaten bir köşe yapılmıştır. Resmimiz Vecihi Beyi bu köşede gazetemizi okurken gösteriyor.

Kâzım Pş. Hz. de tetkik seyahatine çıkıyor

Ankara 14 (Telefonla) — Meclisin tatilinde B. M. Meclisi Reisi Kâzım Pş. Hz. Adana ve Mersin c'varında 10-15 günlük bir tetkik seyahati yapacaktır.

932 Türkiye güzeli Hangi bahtiyar olacak?

932 Kraliçesi için gazetemiz fevkalâde bir sürpriz hazırlıyor

Müsabaka başladı, Zaman pek dardır, İstical ediniz!..

Dün de yazdığımız gibi bu sene güzellik müsabakasını yeni bir şekilde yapacağız. Müsabakaya girmek istiyen güzeller,

1 — Resim ve isimlerinin neşrini istedikleri takdirde hemen birer mektupla resimlerini göndermelidirler.

2 — Resim ve isimlerinin neşrini istemiyenler de idarehanemize, «Güzellik müsabaka memurluğuna» adresile birer mektup göndermelidirler.

3 — Resimlerinin neşrini istiyenler de, istemiyenler de bu mektuplarda ismlerini ve adreslerini sarahatle yazmalıdırlar. Resimlerinin nami müstear veya rumuzla neşrini istiyenler de bu cihetî ayrıca bildirmelidirler.

Müsabakaya girmek için aranılacak şerait hazı olmak kâfidir.

A — 18 ilâ 25 yaşında olmak,

B — Hiç evlenmemiş olmak,

C — Namuslu ve hayırlı ve sair bu gibi yerlerde çalışmamış olmak,

D — Türkiye tebaası olmak

E — Geçen senelerde müsabakaya girmiş olanlar, şimdiye kadar Kraliçe intihap edilenler müstesna olmak üzere, tekrar müsabakaya girebilirler.

Bir hatıra: 1931 Kraliçesi Naide Baffra Hanım, Avrupa ve Afrika'ya yaptığı fevkalâde seyahate çıkarken...

Güzeller hiç tereddüt etmiyiniz

Güzeller, bu senekî mükemmel şeraıt karşısında artık, ya kazanmasam diye tereddüt etmiyiniz. Kazanmadığınızı değil, müsabakaya girdiğinizi bile güzellik müsabaka memurlarımızla on beşi geçmiyecek kimseden başka kimse bilmiyecektir. Yalnız Türkiye Güzellik Kraliçesi ile ikinci ve üçüncü güzellerin isimleri ve resimleri neşredilecek, diğer güzellerin isimleri ve hüviyetleri tamamen mektum tutulacaktır. Hatta, hakem heyeti bile yalnız güzellerin

(Kalanı 5 inci sahifede)

İnhisarların tevhidi

İdareler tevhit edilirse umumî merkez Ankara'da tesis edilecek

İnhisar idarelerinde Yürütülen mütealaalar

Tütün İnhisarı Müdürü Behçet B. — *Müdürü Anım B.*

Dün Ankara'dan gelen haberler, kaçakçılık mes'elesini tetkike memur olan komisyonda inhisar idarelerinin tevhidine ve bir merkezden idaresine karar verildiğini bildiriyordu.

Tütün İnhisarının noktai nazarı

Dün, bu haber etrafında inhisar idareleri umum müdürlükleri nezdinde tahkikat yaptık.

Tütün İnhisar İdaresinden sahibi salâhiyet bir zat, tevhit mes'elesi hakkında şu beyanatta bulundu:

— Evvelce Meclis encümenlerinden birisi İnhisar İdarelerinin muhafaza teşkilâtının tevhidini tetkik etmişti. Encümen bu tetkikatı neticesinde bir kanun lâyihası hazırlamıştı. Bu lâyihada İnhisarlar İdaresinin Ankara'da merkezleştirilmesi kabul edilmişti. Encümen bu lâyihayı Meclise vermeden evvel İnhisarlar İdaresinden mütalâa istemişti. İdare de bu mütalâasını yazarak encümene vermişti. Bu mütalâada İnhisarlar İdaresinin Ankara'da merkezleştirilmesinin lüzumu ileri sürülmüştü. Bu mütalâa encümen tarafından kabul edilmiş ve bu suretle lâyiha Meclise gelmişti. Meclis bu lâyihayı müzakere etmiş ve kabul etmişti. Bu lâyiha kanun olmuştu. Bu kanun mucibince İnhisarlar İdaresi Ankara'da merkezleştirilmiştir. Bu kanun mucibince İnhisarlar İdaresi Ankara'da merkezleştirilmiştir. Bu kanun mucibince İnhisarlar İdaresi Ankara'da merkezleştirilmiştir.

Kız orta mektebinde müsamere

Tasarruf haftasını tes' it eden hanım talebeme

Tasarruf haftası münasebetile İstanbul Kız Orta mektebinde dün saat 15 te bir müsamere verilmiştir.

Bu müsamerede mektebin hocaları talebeye tasarrufun ve yerli malı kullanmanın faidelerini anlatmışlar, talebe tarafından da «Yerli malı kullanma» isimli bir piyes temsil edilmiştir.

Talebe, temsilde çok muvaffak olmuş, şiddetle alkışlanmıştır.

Kaynak: Cumhuriyet, 15 Aralık 1931, s.1.

EK-56: Uzunköprü'de Mahmut Ağa'ya Verilen Bronz Madalya Beratı

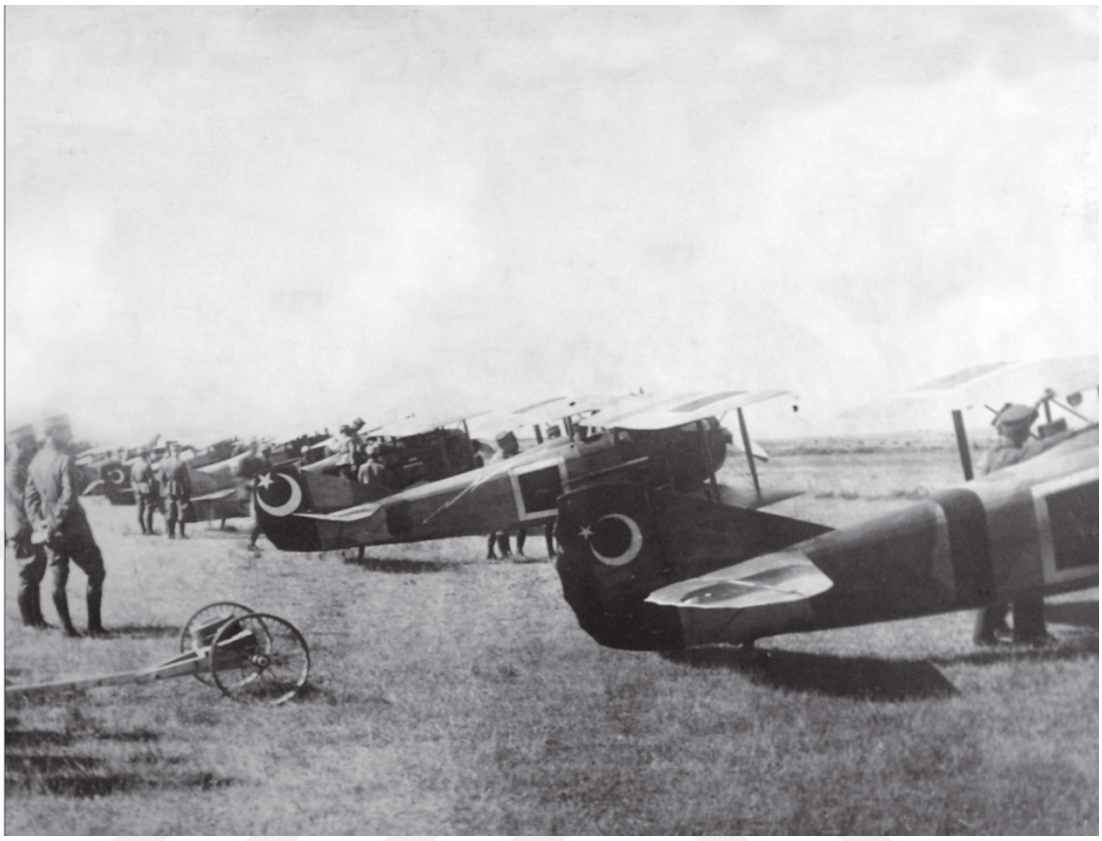
Kaynak: Türk Hava Kurumu Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

EK-57: İlk hava zaferini kazanan Türk tayyarecilerinden Rasıt Teğmen İbrahim Orhan, 1915.

Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.38.

EK-58: 3’üncü Tayyare Bölüğü Tayyareleri, İzmir, 1925.

Kaynak: Fotoğraflarla Atatürk ve Havacılık, s.85.